

„...a Munkácsi Egyházmegye fejedelme...”

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

II. Textus/Fontes

III. Manualia

IV. Institutiones

V. Varia

VI. Ars Sacra Byzantino-Carpathiensis

Sorozatszerkesztők:

Szabó Péter és Véghseő Tamás

„...a Munkácsi Egyházmegye fejedelme...”

Tanulmányok és források Firczák Gyula munkácsi püspök
munkásságának megismeréséhez

Szerkesztette:

MAROSI ISTVÁN

Nyíregyháza – Beregszász

2019

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

vol. 8

Kiadja a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.szentatanaz.hu

e-mail: szentatanaz@szentatanaz.hu

Felelős kiadó: *Dr. Véghseő Tamás, rektor*

A kötet kiadásában együttműködő partner:
MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

© A kötet szerzői, 2019

Borítóterv: *Gál Edina*

A borítón:

- 1. Firczák Gyula munkácsi püspök (Vasárnapi Ujság, 1892. május 1. sz. 1.)*
- 2. Firczák Gyula királyi kinevezése (részlet, DAZO 151. Fond, opisz 22. Nr 607, 1.)*

ISSN 2060-1603
ISBN 978-615-5073-78-6

Tartalom

Előszó	9
Marosi István: „... <i>az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...</i> ” Firczák Gyula munkácsi püspök életrajzi adatai	13
Janka György: A Magyar Királyság egyházi élete a 19-20. század fordulóján	37
Klestenitz Tibor: Római katolikus és görögkatolikus társadalmi törekvések a 19–20. század fordulóján Magyarországon	47
Csatáry György: A Munkácsi Görögkatolikus Püspökség levéltárának történetéből	59
Marosi István: „ <i>Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye papjai és hívei</i> ” Firczák Gyula munkácsi püspök nemzeti és egyházi elkötelezettségének bemutatása II. Rákóczi Ferenc 1906-os újratemetéséhez kapcsolódó események alapján	69
Braun László: Firczák Gyula részvétele a hegyvidéki és az amerikai akcióban A hegyvidéki akció kezdete és a görögkatolikus egyház támogató tevékenysége	89
Bendász Dániel: Firczák Gyula és a skizmatikus paraszttmozgalom	105
Véghseő Tamás: Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében	119
Polyák Mariann: Oktatási kérdések és az oktatási intézmények helyzete Firczák Gyula tevékenysége idején a Munkácsi Egyházmegyében	127
Források	137
Képek	365

Előszó

„...a Munkácsi Egyházmegye fejedelme...” megnevezéssel köszönti Firczák Gyulát beiktatása alkalmával az Ungvári Közlöny. A bővebb idézet pedig kifejezi, hogy az 1892 és 1912 között a munkácsi püspöki széket elfoglaló személyiség az egyházat és a társadalmat nem különálló, párhuzamos intézménynek tekintette a püspöki szék elfoglalása előtt papi és országgyűlési képviselői ténykedési ideje alatt sem: „Ő nemcsak a Munkácsi Egyházmegye fejedelme, de egyszersmind ... a polgári társaságnak is tagja, s természetes oszlopa, hivatott vezére.”¹ Ugyanaz az újság élete végén is hasonló hangnemben foglalja össze emlékezetét: „Firczák Gyula püspök a munkácsi egyházmegye apostola hunyta le szeméit... Ha volt valaha élet, melyben a jellem érce és a szív nagysága, a lélek fensége és a kedély tisztasága kifejezésre jutott, az az övé volt. Kristálytiszt volt, magasan állott és ragyogott benne az égnek szent világossága. Firczák Gyula ravatalánál sokan bucsuztak. Mindnyájan gyászolták azt a férfit, kinek a közügyek terén is oly sok sikeres intézkedése volt.”² Ezt támasztja alá a Papp Antal koadjutor püspök által megfogalmazott nekrológ is: „Ókegyelmessége nemcsak egyházi, hanem állami és társadalmi téren is sokat tett, hogy mindenkinek osztatlan nagyrabecsülését, elsősorban lelki gyermekeinek hálás szeretetét és tiszteletét méltán kiérdemelte.”³

Firczák Gyula munkácsi püspök tevékenysége a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedére esik. Pályafutása azonban az azt megelőző évtizedekkel együtt értelmezhető, azokat is magában foglalja. Pályája a kiegészítés előtt, az 1861-es pappá szentelésével indul. Az úgyszintén hazafiúi lelkiülettel jellemzett Popovics Bazil szentelte pappá Firczákot, miután házasságot kötött Gerevics Emíliával. Azon ritka görögkatolikus püspök volt, aki eredendően családos életre készült, így közel állt hozzá a családos életet élő görögkatolikus papság életvitele. Korai özvegysége nem a személyes tragédiából eredő letargiába süllyesztette, hanem a papi élet továbbfolytatása mellett, a politikai pálya és az egyéniségében rejlő potenciál teljes kibontakoztatásához vezette.

Az ősi Munkácsi Egyházmegye az ungvári uniótól kezdve (1646) az Északkeleti Felvidék teljes területét lefedte és az alföldi vármegyék bizánci szertartású híveivel együtt ellátta azok lelkipásztori feladatait. A görögkatolikuság első időszakában léteért és elfogadásáért küzdő bizánci szertartású katolikusok a 19. század végére a Magyar Királyság kormányának a társadalompolitikai és közigazgatási partnerévé váltak. A történelmi élethelyzet alakította feladatainak eleget tevő egyházmegye püspökei folyamatosan a

1 Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1-2.

2 Firczák Gyula meghalt., in Ungvári Közlöny XXXIV (1912/23), 1.

3 Bendász István bagyatéki iratai, az 1912. évi (IV.) körlevél

Magyar Királysághoz lojális személyek közül került ki. Sok esetben olyan feladatokat is át kellett vállalniuk, amely eredetileg az államhatalom feladata lett volna (pl. szociális és oktatási kérdések, ruszinok integrációja, stb.). Erre szükség is volt, ugyanis a Kárpát-medencében beszivárgott, majd később az egyházi közigazgatást is megszervező ruszin népesség úgymond „csonka társadalomként”, vagyis arisztokrácia nélküli társadalomként élte az életét a 17. századig. Mária Terézia, magyar királynőként tekinthető annak az uralkodónak, aki felismerte, hogy ennek a népességnek lényegében az egyházi vezetés és a papság jelenti az arisztokráciát és az értelmiséget egyaránt. A királynőt a Munkácsi Egyházmegye felállításával (1771) és az azt követő egyházmegyei közigazgatás megszervezésével lényegében ez a gondolat vezette.

Az egyházmegye történelmi küldetésnek egyik a csúcspontját jelenti Firczák püspök kora, amelyben minden addiginál mélyebben jelent meg az a gondolat, hogy az egyháznak a térség társadalmában elfoglalt szerepe megkérdőjelezhetetlen. Bizonyára benne volt ebben a görögkatolikusok klérus sajátos lojalitása is, de kétségtelenül a politikai elit újabb felismerése is, ti. a ruszinság integrációjának, felzárkóztatásának és szellemi felemelkedésének, illetve az addigra magyar ajkúvá vált alföldi görögkatolikus nemzeti törekvéseinek a megvalósítása a görögkatolikus egyházi közigazgatással karöltve érhető le. Amint a történelmi utalások mutatják, erre a célra Firczák Gyula püspök - akár a hegyvidéki régiót, akár az alföldi helyezzük figyelmünk középpontjába - alkalmas vezetőnek bizonyult. Emberi kvalitásai is képessé tették arra, hogy az állami és egyházi adminisztráció között olyan kapcsolatot és munkafolyamatot tudjon kialakítani, amelyben nem az egymás alá vagy felé rendelődés volt az elsődleges szempont, hanem az egymást kiegészítő munkafolyamatok lehetőségeinek a megtalálása. Szerény túlzással azt is gondolhatjuk, hogy a magyar kormány Kárpátok vidékére irányuló tevékenységének egyik legfontosabb személyisége az első világháborút megelőző két évtizedben egy egyházi ember, Firczák Gyula munkácsi püspök lett.

Firczák Gyula elhunytának centenáriumi évében 2012. november 27-én a GörögKör (II. RFKMF Görögkatolikus Főiskolai Lelkészség) egyháztörténelmi konferenciát és kiállítást szervezett Beregszászon a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán a püspök életének, korának és munkásságának a bemutatása céljából. A konferencián anyaországi és kárpátaljai egyháztörténészek vettek részt és adtak elő az adott témában. Kötetünkben (többnyire) az ott elhangzott előadások tanulmányait közöljük és egészítjük ki azokkal a forrásanyagokkal, amelyek a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (DAZO) beregszászi osztályának iratanyagából és Bendász István hagyatéki irataiból származnak.

A konferencia, illetve a tanulmány és forráskötet együttesen hivatott bemutatni azt a törekvésünket, amely a kiemelkedő egyházi személyiség életútjának, társadalmi és egyházi munkásságának bemutatására irányul. Azonban joggal feltételezhetjük azt is, hogy ez a kötet inkább gondolatébresztő, további tudományos munkákat elindító eszköz, semmint egy teljes életút bemutatása. Azzal a reménnyel adjuk közre, hogy a levéltárban és a hagyatékban található több ezer oldalas forrásanyag (és az egyéb közgyűjteményekben fellelhető iratanyag) további kutatására irányítjuk a figyelmet. Bízunk benne, hogy a püspök által is favorizált egyházi kérdések (pl. szertartási könyvek fordítása, stb.) és az egyetemes magyar történelem számára fontos témák (pl. hegyvidéki akció, a honfoglalás milleniuma, stb.) jelen kötetben bemutatott témái felkeltik a kutatni vágyó közösség figyelmét és hozzájárulhatunk azok alaposabb feltárásához, bemutatásához.

Marosi István

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...” Firczák Gyula munkácsi püspök életrajzi adatai

MAROSI ISTVÁN

Az Ungvári Közlöny Firczák Gyula munkácsi püspök székfoglalása kapcsán (1892) az *egyházfejedelem* jelzővel illeti az újonnan beiktatott egyházi előljárót.¹ A egyházmegye egyik legkiemelkedőbb püspökének életútja és munkássága egyházi, politikai és társadalmi téren is jelenetős.

A Magyar Királyság északkeleti részén elhelyezkedő görögkatolikus egyházmegye a 19-20. század fordulóján vallási, nemzetiségi és társadalmi szempontból is különleges helyzetben volt. Két és fél évszázaddal az egyházi uniók, és bő egy évszázaddal a Munkácsi Egyházmegye felállítása után a magyarországi görögkatolikusok továbbra is jelentős nemzeti identitást meghatározó kérdésekkel, a terület pedig mélyszegénységgel, analfabetizmussal és gazdasági kiútkereséssel küzdött. Firczák személyében egy olyan püspöke lett az egyházmegyének, aki az egyházi, a politikai és a társadalmi kérdésekben is egyformán járatos, s nemzetileg elkötelezett volt; a térség felzárkóztatását és az emberek boldogulását pedig az egyház és az állam közös feladatának tekintette.

Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy az elsődleges források alapján mutassuk be „az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelmének” életútját, szellemiségét; az egyházmegye korabeli kihívásait és a megoldási kísérleteket. Munkánkban elsődlegesen a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár egyházmegyei gyűjteményére támaszkodunk, hogy minél alaposabb képet alkossunk a kiemelkedő egyházvezető és politikus személyéről és tevékenységéről. Élete és munkássága egyes részleteit az életrajzi adatokkal összefüggésben tárgyaljuk és mutatjuk be.

A Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Görögkatolikus Főiskolai Lelkészsége (Görögkör) szervezésében tartott 2012. november 22-i konferencia előadói is arra törekedtek tanulmányaikkal, hogy minél sokszínűbben mutassák be a kiemelkedő püspökegyéniség szellemiségét és munkásságát. Munkánkat az előadások után elkészült tanulmányok bevezetőjének szánjuk.

1 Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1–2.

1. Források

Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspök munkássága kutatásához számunkra négy forrás csoport volt hozzáférhető: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Levéltár ide vonatkozó anyaga, az egyházmegyei körlevelek, a parlamenti almanachok és a jegyzőkönyvek, illetve a korabeli sajtóban megjelent írások. A források felhasználásával szeretnénk teljesebbé tenni azokat a rövid életrajzokat, amelyek Pirigy István², Botlik József³ és A. B. Pekár⁴ munkáiban megtalálhatóak. A szerzők célja elsősorban átfogó görögkatolikus egyháztörténeti munkák megírása volt. A püspökök élettörténetének rövid leírása náluk többnyire kiegészítő információként, illetve vezérgondolatként szolgált. Az elsődleges források alapján megírt életrajzzal azonban az egyházvezetőről egy részletesebb képet kapunk. Azt is meg kell jegyeznünk azonban, hogy munkánk elkészítéséhez nem volt alkalmunk a Vatikáni Levéltár és a Bécsi Nunciatúra irataival dolgoznunk. Az ott található iratok valamelyest árnyalhatják, kibővíthetik még az itt közölt adatokat.

1.1. A Munkácsi Egyházmegyei Levéltár

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (DAZO) 151-es fondjában őrzik a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség iratanyagát, amely az 1949-ben elkobzott egyházmegyei archívumot tartalmazza.⁵ A levéltár Firczák Gyula élettörténetének összeállítása szempontjából elsődleges forrásnak tekinthető.

-
- 2 PIRIGYI, I.: *A magyarországi görögkatolikusok története, II.*, Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1991, 67–70.
 - 3 BOTLIK, J.: *Hármas kereszt alatt, Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*, Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1997, 114–162.
 - 4 ПЕКАР, А.: *Нариси історії церкви Закарпаття, I.*, Місіонер, РИМ-ЛВІВ, 1997, 191.
 - 5 VÖ: MISZJUK, M. – KUTASSY, I.: *A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1918/19-ig és 1938–1944/45 között*, Budapest, 2014. 151-es fond: A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség iratai, 43. A 64-es fond: A Munkácsi (Csernekhegyi) bazilita kolostor iratai, 29. Anyakönyvek (keresztezési, házassági, halotti), a települések, azon belül a felekezetek ABC-rendjében. Jelentősebb oktatási intézmények iratai: 336-os fond: Az Ungvári Görög-Katolikus kántor-tanítóképzede iratai, 87., 813-as fond: Az Ungvári Görög-Katolikus Hittudományi Főiskola iratai, 162., 814-es fond: Az Ungvári Görög-Katolikus Tanítóképző internátusának iratai, 163., 1044-es fond: Az Ungvári Görög-Katolikus Leány Tanítóképző Líceum iratai, 183., 1048-as fond: Az Ungvári Görög-Katolikus Leány Tanítóképző Intézet iratai, 183., 1049-es fond: Az Ungvári Királyi Görög-Katolikus Fiútanítóképző Intézettel kapcsolatos felsőnépiskola, 184., 1406-os fond: Az Ungvári Görög-Katolikus Gyakorló Leányiskola iratai, 217. Továbbá néhány lelkészi hivatal és görögkatolikus népiskola iratai is megtalálhatóak külön-külön fondokban, illetve a körjegyzőségek iratai is jelölnek helyi egyházi ügyeket.

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

Többek között tartalmaz egy több iratból álló gyűjteményt, amely a püspökszentelésre való előkészület dokumentációja, illetve Firczák születésétől a püspökszentelésig terjedő időszakra vonatkozó pontos információkkal szolgál.⁶

Firczák Gyulától nem maradt ránk emlékirat, így életének püspöki időszakára vonatkozó leírása a levéltári gyűjteményben található levelezésből, az egyes ügymenetekből, az azokhoz kapcsolódó jegyzetekből és a rendelkezésekből alkotható meg. Világos képet alakíthatunk ki munkásságának legfontosabb területeiről az általa képviselt és szorgalmazott karitatív, népnevelő és lelkipásztori feladatok megoldására tett kísérleteiről. De megtalálhatóak és igazolhatóak azok a kitüntetések is, melyeket egyházi és állami elismerésként kapott.

A teljesség kedvéért azt is meg kell jegyeznünk, hogy az egyházmegyei anyagban található káptalani jegyzőkönyvek továbbra sem kutathatóak.

1.2. Egyházmegyei körlevelek

Firczák életrajzkutatásának másik jelentős forrása az egyházmegyei körlevelek gyűjteménye. Ezek nagyrészt a Bendász-hagyatékban⁷ találhatóak, a körlevélgyűjtemény további darabjai pedig a levéltári gyűjtemény 151-es fondjában lelhetőek fel. A két gyűjteményben található körlevelek együttesen egymást kiegészítve tekinthetőek teljes gyűjteménynek.

Ez a forráscsoport a hivatalos közlésen túl több személyes hangvételt is tartalmaz, az egyes egyházi és állami rendelkezésekről, eseményekről, évfor-

6 DAZO fond 151. opisz 11. nr 1913.: Az iratanyagban nem jelölik, hogy melyik hivatal kérte be a dokumentumokat. Két szempont utal arra, hogy a püspök prekanonizációját előkészítő római hivatal számára készítették össze az anyagot. Az egyik: a királyi kinevezés 1891. május 26-án történt, az iratok pedig az ezt követő időszakban dátumozódtak. A másik: az igazolások vagy latinul íródtak, vagy latinra fordították őket.

1. o.: A vallás és közoktatásügyi miniszter bejelentése 1891. július 3-án, 29304. számmal, miszerint Firczák Gyulát a király 1891. május 26-án munkácsi püspöknek nevezte ki.

3. o.: Gebé Viktor káptalani helynök körlevele 1891. július 15-i keltezéssel, VI-os sorszámossal az új püspök kinevezéséről.

6. o.: 1891. július 26-án kelt latin nyelvű irat Firczák addig viselt egyházi hivatalairól. 1876-tól a munkácsi székesegyház tényleges kanonokja, 1886-tól az Ungvári Szeminárium rektora, 1886-tól nagyprépost.

7-8. o. Keresztelési és bérmálási igazolás magyar és latin nyelven.

9-10. o. Adóhivatali levelezés az egyházi javadalmakról.

11. o. Benyújtott iratok listája, melynek ötödik pontja a Felesége haláláról szól anyakönyvi kivonat (1860. jún.). Maga az irat hiányzik a gyűjteményből.

14. o. Igazolás a teológia végzettségéről.

DAZO fond 151. opisz 11. nr 1914.: A egyházi javadalmak átadásának jegyzőkönyve.

DAZO fond 151. opisz 11. nr 1949.: kilenc irat, amely „A Firczák Gyula, munkácsi püspök úr Ó Méltósága által 1891. évi december hóban Rómából nyert speciális jurisdikciókat tartalmazó brevék”-et tartalmazza.

7 Bendász István, görögkatolikus kanonok, egyháztörténész. Az általa gyűjtött iratok fia, Dániel tulajdonában van.

dulókról szóló önálló gondolatot, világnézeti és nemzeti identitást bemutató eszmefuttatást tartalmaz. Miután a püspök emlékiratainak létezéséről nincs tudomásunk, a káptalani jegyzőkönyvek pedig még nem állnak rendelkezésünkre, ezek a levelek mutatják meg leginkább a püspök gondolkodásmódját.

1.3. Az országgyűlési almanachok és dokumentumok

Firczák Gyula politikai tevékenységének bemutatására az országgyűlési almanachok és dokumentumok gyűjteménye szolgál forrásként.⁸ Az almanachok tartalmazzák a törvényhozás különböző szintű tagjaira vonatkozó életrajzi adatokat. Eszerint a magyar országgyűlésben Firczák Gyula 1891-ig választott képviselő (a Szabadelvű Párt tagja), mint az oktatási bizottság elnöke, 1891-től pedig haláláig a főrendiház tagjaként tevékenykedett. Az országgyűlési dokumentumok pedig tartalmazzák az elmondott beszédeit, s a parlamenti ülések alkalmával elhangzott diskurzusokat és hozzászólásokat.

1.4. Korabeli sajtó

A korabeli sajtó a kinevezése (1891) és beiktatása (1892) alakalmával elemzi részletesebben addigi munkásságát. „A mi emberünknek” (Ung) és „akit mindnyájan vártunk” (Kelet) kifejezések köré lehet csoportosítani a sajtóban megjelent, róla szóló cikkeket. Munkásságáról mind az egyház, mind pedig a világi sajtó az egyes tevékenységi területekhez kapcsolódóan is közöl ismereteket. A magyar liturgikus nyelv kérdése, a magyar egyházmegye felállítása, a millenniumi megemlékezések, a hegyvidéki (ruszin) akció, az amerikai kivándorlás, a naptáregyesítés ügye, a skizmaper is komoly visszhangot kap a kor egyik legjelentősebb kommunikációs felületén, a sajtóban. Annak ellenére, hogy a sajtóorgánumok többnyire a világnézetüknek megfelelő elemzik az eseményeket, fontos kordokumentumok a püspök és munkásságának megítélése szempontjából. A korabeli legjelentősebb országos és helyi sajtótermékek a DAZO archívumában is viszonylag teljes példányszámban megtalálható.

2. Életrajzi adatai és tevékenysége

Firczák Gyula munkácsi püspök életrajzának bemutatásakor elsősorban a biográfiai adatok közlésére törekszünk. Azonban tisztában vagyunk azzal is, hogy ezek nem választhatóak külön a személyiségétől, a tevékenységétől és a meggyőződésétől. Annál is inkább, mivel személyében a Munkácsi Egyház-

8 Ezek digitalizált formában is megtalálhatóak:

www.ogyk.hu: A Országgyűlési Könyvtár honlapja

www.mpgy.ogyk.hu: Országgyűlési dokumentumok, naplók és irományok, 1961-1990

www.ogyk.hu/regi_honlap/e-konyvt/mpgy/alm/almanach.html: Itt találhatóak a törvényhozás különböző szintjeihez tartozó tagok életrajzai.

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

megye olyan főpásztort kapott, akinek püspöki és személyes társadalmi szerepvállalása szorosan egybekapcsolódott. Életrajza kifejezi a munkácsi püspökök elhivatottságát, hogy az egyházmegye papjainak és híveinek lelki-szellemi élete és a társadalmi törekvések találkozzanak.

2.1. Születési adatok és tanulmányai

Firczák Gyula munkácsi püspök 1836. augusztus 22-én született Horlyón (Hudljova, Kárpátalja, Ukrajna), ahol édesapja görögkatolikus pap volt. A levéltári akták között a püspökszentelés alkalmával gyűjtött iratanyagban szerepel a keresztelési igazolása,⁹ amely pontosítja születési dátumát.¹⁰

A 35. sorszámmal 1891. július 29-én Horlyón, Stéfán János lelkész által kiállított, s az egyházközség pecsétjével hitelesített anyakönyvi kivonatból kiderül, hogy 1836. augusztus 22-én született Firczák. Szeptember 1-jén kereszttelték meg és részesítették a bérmálás szentségében.

Szülei Firczák Bazil helyi görögkatolikus áldozópap és Hadzsega Terézia voltak. A szentség-kiszolgáltatást Kecskovszkij Mihály daróczi parókus (Ung megye) és szerednyei kerületi esperes (Ung megye) végezte.

Keresztszülei Holosnyai András teológiai tanár¹¹ és Doleszajj Veronika, Fundanius János szerednyei lelkész hitvese voltak.

Az elemi iskolát Munkácson végezte, majd a gimnázium első hat osztályát Ungváron járta. A továbbiakban egy-egy évet Szatmáron, illetve Kassán végzett a gimnázium utolsó két osztálya közül.¹²

9 Vö.: DAZO fond 151. opisz 11. nr 1913, 7. - A keresztelési anyakönyvi kivonat magyar nyelvű másolatát 1891. július 29-én adták ki. A nyolcadik oldalon ugyanezen irat latin fordítása szerepel.

10 A korabeli híradásokban a Vasárnapi Ujság közölt életrajzi adatokat, ahol egy elírás alapján augusztus 26-ot jelölték születési dátumaként. (Firczák Gyula, munkácsi görög szertartású katolikus püspök, in Vasárnapi Ujság XXXIX (1892/18), 305.) Azok a szerzők, akik ezt a cikket vették alapul az életrajzíráshoz, hibás adatot közöltek. — PIRIGYI, i.m. 67., BOTLIK, i.m. 114., Magyar Katolikus Lexikon > F > Firczák (a kutatás ideje: 2010. február 27.

Az elsődleges forrásokat használók – PEKÁR (Пекар, i.m. 191.) és BENDÁSZ (BENDÁSZ, I.: *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből*, KMKSZ, Ungvár 1999, 196.) – pontos időpontot írnak.

11 A magyar szövegben „NTdő Tudós Holosnyai András Ungvári Püspöki Lyc. Tanár” szerepel, a latinban „A. R. D. Andreas Holosnyai Professor Lycei theol. Ungvariensis.”

12 http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al887_92/206.htm — (kutatás ideje: 2014. 12. 28.) Vö.: BOTLIK, i.m. 114.

Popovics Bazil püspök, a család közeli rokona¹³ 1855-ben Bécsbe küldte teológiát tanulni: a Szent Borbála Szeminárium növendéke lett. A teológiai képzést 1860-ban fejezte be Bécsben, ahol doktorátust szerzett.¹⁴

2.2. *Áldozópapi és képviselői időszaka*

1861. szeptember 26-án szentelték pappá, miután házasságot kötött Gerevics Emíliaival, aki 15 hónap múlva elhalálozott (1862-ben¹⁵). Házasságukból nem született gyermek, így ettől kezdve mint özvegy pap teljes egészében az egyházi és politikai életben tevékenykedett.

Munkásságának fontos része az az időszak, melyet a Papnevelő Intézetben töltött el, ahová 1861-ben tanárnak, 1876-ban rektornak nevezték ki.¹⁶ Ezekben az években körvonalazódtak munkásságának jelentős területei, melyekre később, püspöki működése idején is a legnagyobb hangsúlyokat helyezte.

Firczák papnevelői tevékenységéhez tartozik a *Magyar Egyházirodalmi Iskola*¹⁷ és a *Zenekör* megszervezése, illetve a közegészségügy és a kertészet számára egy külön tanszék felállítása. A papképzés és az oktatás terén való elkötelezettsége lényegében papi életének is vezérfonala lett. A püspöki kinevezés apropóján megjelent újságcikk is ezt az elhivatottságot és nevelői tudatosságot emeli ki, mely által olyan papi személyiségek nevelését szorgalmazta, akik gya-

13 Botlik Firczák Gyula édesanyja unokatestvéreként jelöli meg Popovics Bazil püspököt. (Vö. BOTLIK, i.m. 114.). Pirigyí azonban nagybátyjaként közli. Ez utóbbi nem valószínű, mert Popovics Bazil nem lehetett testvére Firczák Gyula anyjának, hiszen annak lánykori neve Hadzsega Terézia volt.

14 Vö.: DAZO fond 151. opisz 11. nr 1913, 14. DAZO fond 151. op 2. nr. 1336, 6. <http://lexikon.katolikus.hu/F/Firczák.html> (a kutatás ideje: 2019. február 27.)

15 DAZO fond 151. opisz 11. nr 1913, 11.: „Felesége haláláról szóló anyakönyvi kivonat (1860. jún.)” - maga az irat hiányzik a gyűjteményből.

16 A püspöki kinevezését közlő Kelet hetilap egyik méltató cikke a szeminárium vezetésére való megbízását 1876-ra teszi. (Vö. Firczák Gyula, mint papnevelői igazgató, in Kelet IV. (1891/28), 2.) Pekár, a Magyar Katolikus Lexikon és A képviselőházi életrajza (Vö. STURM, A. (szerk.), *Új országgyűlési almanach 1887–1892. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és a képviselőház tagjairól*, Budapest 1888, 206.) is ezt az 1876-os évet jelöli meg a rektorsága kezdetének, ugyanúgy, mint a levéltárban megtalált igazolás a viselt hivatalairól (Vö. F. 151, op. 11, od. zb. 1913, lap 14.). A Pirigyí által közölt 1875-ös időpont helytelen, kutatásai során valószínűleg csak a Vasárnapi Ujság folyóiratot használhatta, ahol szintén helytelenül szerepelt ez az adat.

17 Magyar Egyházirodalmi Iskola: (MEI) 1850-től a budapesti Központi Papnevelő Intézet önképzőköre. A XVIII. század végén a kispapság érdeklődni kezdett a nemzeti nyelvű irodalom iránt, és kereste a kapcsolatot a kor íróival, költőivel, közöttük Kazinczy Ferencel. (<http://lexikon.katolikus.hu/M/MagyarEgyházirodalmiIskola.html>, k.i.: 2018. 12. 30.) Később az ország többi papnevelő intézetében is megszervezték az önképzőkört.

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

korlatiasságuk mellett a magas szintű műveltség birtokában is voltak, amely Firczák szerinte megtartó erő a szellemileg elmaradott hegyvidéki területeken.¹⁸

Firczákot 1879-ben becsületvölgyi apáttá neveték ki.¹⁹

A király 1882-ben nevezte ki kanonoknak Firczákot,²⁰ 1886-ban pedig nagypréposttá nevezték ki, mely feladatkörét a püspöki kinevezéséig látta el. Ez utóbbi feladatát megtartotta országgyűlési képviselőisége idején is, de egyéb tisztségeiről lemondott politikai tevékenységének időszakában.²¹

1887–1891 között országgyűlési képviselőként tevékenykedett a Szabadelvű Párt színeiben.²² Politikusi befolyását elsősorban az oktatási-, nevelési-, szociális- és gazdasági gondok megoldására irányította. Emellett a ruszin nemzetiségűek felzárkóztatása érdekében is többször szót emelt, valamint igyekezett visszafogni a ruszinok elleni szélsőséges kirohanásokat. A képviselőházban az oktatási bizottság elnöke volt püspöki kinevezéséig, utána pedig a Főrendiház tagja lett.²³ Innentől kezdve az észak-keleti megyék (Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros) nyomorúsága és a nemzetiségi kérdés enyhítése érdekében hajlandóságot mutatott az ellenzéki Katolikus Néppárt képviselőivel való együttműködésre is.²⁴ Bár egyértelmű volt a király és a kormányzó párt iránti lojalitása, állami kitüntetését (Lipót-rend) első körben elhalasztották. Püspöki időszakának jellemző magatartása volt azonban, hogy a képviselőválasztáso-

18 *Firczák Gyula, mint papnöveldei igazgató*, in Kelet 4 (1891/28), 2.)

Botlik (Vö. BOTLIK, i.m. 114.) és Pirigy (PRIGYI, i.m. 67.) munkáiban egyformán szerepelnek, és a sajtóban is megjegyzik a püspöki kinevezése kapcsán. Firczák az 1899 nagybőjti körlevelében kifejti véleményét az egyesületi és társulati életről. Öt egyület emel ki, amelyek már kezdenek szerveződni az egyházmegyében és szellemi hasznot jelentenek a hívek számára: az Oltáregylet, a Rózsafüzér Imatársulat, a Mértékletességi Egylet (az egyesület az iszákosság elleni küzdelmet segítette), Hitelszövetkezet, Olvasó Kör. A püspök elméleti indoklásában kifejti, hogy az imatársulatok „fejlesztik ... a társulási hajlamot, az erőegyesülést, az összetartást és a tömörülést...”. Fegyelmek a híveket, nevelik őket a jóban és igazban, fejlesztik őket a keresztény értékekben, ápolják a valláserkölcsei életet és külső megnyilvánulásai is vannak. „A modern romboló ár, a szabadgondolkodás és a socialismus ellen is védő bástyáink, mentő eszközeink lehetnek.” Az 1897-es egyházmegyei értekezletre hivatkozva gyakorlati rendelkezéseket is eszközöl. Az ajánlott egyesületekről leírja azok célját, a szervezeti szabályzatát, a megszólítható csoportokat, és az általuk elvégezhető karitatív tevékenységet. (Körlevél 1899(V)172)

19 Vö. BOTLIK, i.m. 118kk.

20 DAZO fond 151. opisz 14. nr 78. — A kanonoki kinevezés okmánya.

21 Vö. BOTLIK, i.m.118kk.

22 Politikai pályájának volt egy korábbi szakasza is, amikor kortesként szerepel Sztripszky Mihály görög katolikus pap mellett, aki 1865-ben volt képviselőjelölt, de nem jártak nagy sikerrel. — Vö. BOTLIK, i.m. 114.

23 Beszédei megtalálhatóak: *Országgyűlési dokumentumok, Naplók és Irományok, 1861–1990*, in.: <http://mpgy.ogy.hu/> (kutatás ideje: 2014. 12. 29.)

24 A 1896-ban megalakult Katolikus Néppárt a szociális és a nemzetiségi területeken olyan célokat tűzött ki, amelyek szorosan kapcsolódtak a püspök céljaihoz.

kon azon képviselőjelölteket támogatta, akik az általa fontosnak ítélt problémák megoldására törekedtek.²⁵

2.3. Püspöki tevékenységének időszaka

I. Ferenc József magyar király 1891. május 26-án nevezte ki a Munkácsi Egyházmegye püspökévé. Gebé Viktor káptalani helynök jelentette be gróf Csáky Albin miniszter 29504. számú levelének tartalmát, mely Firczák Gyula püspöki kinevezését tartalmazta.²⁶ A kinevezés sajtóvisszhangjából, s később a beiktatáshoz kapcsolódó levelezésekből érzékelhető, hogy dispoziciója a lehető legszélesebb körű társadalmi és egyházi elégedettséget váltotta ki. Van olyan újság, amely egyenesen a „mi emberünk”-nek nevezte.²⁷

Firczák folyó év szeptember 8-án Bécsben letette a hűségesküt,²⁸ és december 17-én XII. Leó pápa prekanonizálta.

A nagypréposti feladatokat 1891. október 21-ig látta el, amikor átadta a konzisztórium vezetését, a pecsétet és a nagypréposti jelvényeket is.²⁹

A püspöki szolgálat gyakorlását lehetővé tevő joghatóságokat pedig 1891. december 18-i hatállyal kapta meg az Apostoli Szentszék hivatalaitól.³⁰

25 Vö. MAROSI, I.: *A munkácsi görög katolikus egyház...*, 68–93. BOTLIK, i.m. 118kk.

26 Vö. DAZO fond 151. opisz 25. nr. 1571. „Az örvendetes királyi legfelsőbb kézirat így hangzik: *Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem kezdeményezésére Firczák Gyula munkácsi gör. szert. kat. székeskáptalani nagyprépostot becsületvölgyi címzetes apátot és szentszéki ülnököt, munkácsi gör. szert. kat. püspökké kinevezem. Kelt Bécsben, 1891. május hó 26-án. Csáky Albin s.k. Ferencz József sk.*” A szó szerinti kinevezési szöveget a Kelet IV (1891/28) hozza a második oldalon. DAZO fond 151. opisz 11. nr. 1913. A kinevezés dokumentációjának iratanyaga.

27 *Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához*, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1-2.

28 Vö. Kelet IV (1891/37), 3. száma közli a hírt cím, szerző megjelölése nélkül.

29 DAZO fond 151. opisz 11. nr. 1848, 11.

30 DAZO fond 151. opisz 11. nr. 1914, 58.: Itt találhatóak a brevék főcímei, az egyes rendelkezések dátuma, s rövid, tartalomszerű fordítások is. A levéltárban található anyag szerint Firczák engedélyt kap (I.) missziók tartására, (II.) kiváltságos oltár kijelölésére és (V.) a caputium szentmise alatti viselésére. Továbbá (III.) az általa végzett halotti misékhez kötött, (IV.) az általa megáldott keresztek, érmek, rózsafüzérek és szentek szobraihoz engedélyezett, (VI.) az első egyházmegyei zsinat által engedélyezett, (VII.) az általa a székesegyházban és az egyházmegye főbb helyein végzett szentmiséken engedélyezett teljes, (VIII.) s a székesegyházban tartandó általános áldozás alkalmából adandó teljes, (IX.) s az általa végzendő egyházi látogatások alkalmával engedélyezett teljes indulgentiákra (bűnbocsánatra). Engedélyt nyert (X.) a betegeknek in articulo mortis pápai áldás adására teljes búcsúval, (XI.) évente kétszer pápai áldás adására teljes búcsúval, (XII.) a naphoz, templomhoz és bizonyos oltárhoz kötött szentmisék áthelyezésére, (XIII.) 12 zsinati bíró Iudices Synodalis kiküldésére, (XIV.) 12 zsinati vizsgáló Eximinitore loco Synodaliium kiküldésére, (XV.) az alapított szentmisék számának leszállítására. DAZO fond 151. opisz 11. nr. 1849.: Ebben a dokumentumban találhatóak az eredeti brevék is.

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

Püspöki kinevezése után Firczák visszaadta képviselőházi megbízását, és mint katolikus főpap hivatalból a Főrendi ház tagjává vált.³¹ Ott több bizottságban részt vett, de mérsékelt tevékenységet mutatott. Inkább az egyházmegyét, a régiót és a görögkatolikus egyházat érintő kérdésekben aktivizálta magát. (Bár körlevelei szellemiségében érzékelhető, hogy tájékozott a világ-egyházi, a világpolitikai, az országos és a birodalmi történések tekintetében is, melyekre időnként reflektált is.)

Firczák Gyulát 1892. április 10-én virágvasárnap szentelte püspökké Vályi János eperjesi ordinárius Meszlényi Gyula szatmári és Pável Mihály nagyváradi püspök segédletével.³² 1892. május 1-jén pedig beiktatták az Ungvári Székesegyházban.

A püspöki beiktatásnak komoly érdeklődése és sajtóvisszhangja volt, és egy valóságos társadalmi esemény kerekedett belőle, ami jelzi a munkácsi püspök hivatalának az adott korban és térségben kiemelkedő jelentőségét. Mind a világi, mind pedig az egyházi sajtó címlapon közölte az eseményt,³³ a levéltári anyag pedig az esemény előkészületének a tanúja. A beiktatás alkalmával összegyűlt üdvözlő levél és táviratgyűjtemény a püspök személyéhez fűződő társadalmi és egyházi várakozás reprezentációja. Több üdvözlő levelet is ka-

31 A parlamentben 1891. július 8-án jelentették be a püspöki kinevezést. (Vö. Főrendiházi Napló, in http://www3.arcanum.hu/onapmuta/a0090302.htm?v=onapmuta&a=pdfdata&id=KN-1887_25&pg=335&l=hun). A belügyminisztert 1891. augusztus 3-án (Főrendiházi irományok XI. kötet, 676., 275.), a vallás- és közoktatásügyi minisztert 1891. július 3-án (Főrendiházi irományok XI. kötet, 618–682., 676., 275.) értesítették. A főrendek jegyzékébe való felvétel igazolását 1891. október 15-én állították ki (Főrendiházi irományok XII. kötet, 683–720., 696, 125.). Az 1892. évtől szerepelt a neve az országgyűlés főrendiházi névjegyzékében a „II. A latin- és görög-szertartású róm. kat. egyháznagyok.” listában „munkácsi gör. kat. püspök” títullal egészen a haláláig. A főrendiház névsorából 1912. június 13-án törölték.

32 Vö.: *Firczák Gyula, munkácsi görög szertartású katolikus püspök*, in.: Vasárnapi újság, XXXIX. évf. 18. szám, 1892, 1.

33 *Emeljük fel szíveinket! Adjunk bálát az Urnak! Nagy örömet hirdetünk!*, in.: Kelet IV (1891/28), 1. Kelet IV (1891/28), 1-2., Kelet IV (1891/29), 1-2., Kelet IV (1891/30), 1-2. Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1–2.

DAZO fond 151. opisz 11. nr. 2181. — Az egész mappa (103 irat) ezeket az üdvözeteket és az azokra írt válaszokat tartalmazza.

DAZO fond 151. opisz 11. nr. 2182, 35.

DAZO fond 151. opisz 11. nr. 1846, 2. — A püspök levélváltása a Káptalannal, melyben köszöntik őt, s aki pedig kifejti, hogy érzi a szeretetüket és kéri az áldást a Káptalanra, klérusra, néptanítókra és népünkre.

DAZO fond 151. opisz 11. nr.1846, 4. — A Vikáriusnak megköszöni a kinevezést és kéri a nép felemeléséhez a segítséget.

DAZO fond 151. opisz 11. nr.1584. 5. — Körlevél a papságnak a beiktatásról 1892. április 27-i dátummal;

Ugyanott a 6. oldalon: Az április 30-i ünnepélyes ungvári bevonulásának és a május 1-jei beiktatásnak protokollja.

pott, amelyben az udvariasságokon túl egyesek már ekkor megfogalmazták igényeiket. Nagy részükre az esemény után a püspök személyesen válaszolt. A egyházi és politikai életben viselt eddigi szellemiségével kezdte meg püspöki munkáját.

Firczák püspöki tevékenységének egyik kiemelkedő eseménye volt az 1896-os millenniumi ünnepségek szervezésében vállalt szerepe. A budapesti kiállítás rendezésében a történelmi főcsoport tagja volt.³⁴ A kárpátaljai millenniumi megemlékezéseknek pedig az egyik reprezentatív személyisége. Az ungvári várban ő celebrálta a Szent Liturgiát, a munkácsi ünnepségnek pedig a vezérszónoka volt.

A kárpátaljai ünnepségeket arra is felhasználta, hogy az ország vezetőinek képviselőiben jelenlévőknek bemutassa a hegyvidéki nép nyomorát. Ő is, illetve az egyházmegye nevében felszólaló papok hangsúlyozták a ruszin nép lojalitását és vágyakozást az államalkotó nemzettel való testvéri együttélésre.³⁵ Ez pedig megteremtette az alapjait a következő időszak felzárkóztató tevékenységének elindításhoz.

1896-ban szóba került, hogy az uralkodó a Lipót-renddel tünteti ki. Azonban ezt elhalasztották, ugyanis kapcsolatba kerül a Katolikus Néppárttal,³⁶ melynek célkitűzése volt az egyház szociális tanításának és érdekeinek az érvényesítése. Ez a gondolat pedig az északkelet-magyarországi régióban egybeesett Firczák Gyula törekvéseivel, mely a későbbiekben (1897-től) a Hegyvidéki (Ruszin) akcióban öltött testet.

1897-ben vette kezdetét a Hegyvidéki (Ruszin) akció, melynek elindítása és szellemi-lelki támogatása Firczák személyéhez kötődik. A gazdasági felzárkóztató akciónak jelentős irodalma van, s mind politikai, mind pedig szociális szempontból jelentős volt. A munkácsi püspök a millenniumi események kapcsán hívta fel a figyelmet a hegyvidéki nép nyomorára, elmaradottságára és az igen magas analfabetizmusra.

34 DAZO fond 151. opisz 11. nr 2621. — Az egész mappa az ünnepségre való előkészület levelezését tartalmazza.

35 A Vasárnapi Ujság 1896. 4. évfolyamának 30-31. száma részletes leírást közöl a munkácsi várban, a Vereckei-szorosban és a Vereckei-hágón tartott ünnepségekről. Az újság a tudósítással egy időben a helyszínen készített fényképeket és az elhangzott beszédeket is közli.

36 Katolikus Néppárt, Országgyűlési Néppárt, Néppárt — Budapesten, 1894. november 14-e és 1918. február 3-a között az egyház szociális tanítását és érdekeit Magyarországon elsőként képviselő párt volt. A Rerum Novarum enciklika szellemében, Prohászka Ottokár kezdeményezésére alapította meg gróf Zichy Nándor és gróf Esterházy Miklós Móric. Vezető arisztokraták, egyházi személyek, értelmiségiek voltak a tagjai. Szavazótáborába a városi polgárság, a jómódú parasztság és katolikus nemzetiségiek (főként szlovákok) tartoztak. Az országgyűlési választásokon 1896-ban 17, 1901-ben 25, 1905-ben 25, 1906-ban 33, 1910-ben 13 mandátumot szereztek, ahol ellenzéki pártként voltak jelen.

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejdelme...”

Firczák a nyomorból való kiút feltételének a gazdasági felzárkóztató program mellett az oktatást és a felvilágosítást tekintette. A püspök 14 országgyűlési képviselővel karöltve kidolgozott egy olyan programot, amely segíti a felemelkedést. Az *Emlékirat az északeleti Kárpátok közt és alján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában* című dokumentumot a miniszterelnökön kívül a vallás- és közoktatásügyi-, a kereskedelmi-, a belügyi-, a földművelésügyi- és a pénzügyminiszternek küldték el. A Földművelésügyi Minisztérium által összehangolt program elindításánál és megvalósításánál is tevékenykedett. Papjaitól is aktív együttműködést várt, akik a létrejövő szövetkezetek nagy részénél elnöki tisztséget láttak el.³⁷

1905-ben kezdődött el egy nagyszabású liturgiafordítási program, melynek elsődleges célja a bizánci liturgia magyar nyelvre való átültetése volt. Azonban a püspök elérte, hogy a magyar fordítások elkészítésével egy időben revideálják az ószláv szövegeket is.

A fordítóbizottságban a Munkácsi-, az Eperjesi- és a Körösi Egyházmegye teológusai vettek részt.³⁸ Firczák jelentős tevékenységet fejtett ki a kinevezésétől kezdődve annak érdekében, hogy a magyar liturgikus fordítások megjelenhessenek. Az ószláv liturgikus fordítások fontosságára pedig a XX. század elején megjelenő pánszláv agitáció és skizmamozgalom is meggyőző erővel hatott.³⁹

A munka legjelentősebb része 1905 és 1913 között zajlott, s első lépése Firczák 1904. július 6-i, 4558/1904-es iktatószámú levele, melyet a vallás- és

37 1897(VIII)/3633, 1899(V)/172, 1899(XVI)/8518, 1900(...)/4793, 1901(V)/2611, 1902(VIII)/6416, 1902(IX)/7453, 1903(III)/2636, 1904(II)/1898, 1907(IV)/rendeletszám nélküli körlevelek.

BRAUN, L.: *Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898–1910 között*, PoliPrint, Ungvár, 2011.

BRAUN, L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban* — az előadás elhangzott a Firczák Gyula munkácsi püspök elhunytának 100. évfordulójára rendezett emlékkonferencián Beregszászban, 2012. november 22-én. Az előadás tanulmány formában megjelent az Acta Academica Beregsasiensisben is. — Acta Academica Beregsasiensis 2013(12. évf.)/2, 21-30.

MAYER, M.: *Kárpátukrán (Ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*, Akadémiai kiadó, Budapest 1977, 99–110.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán Egán Ede és a Felvidéki akció címmel tartottak tudományos konferenciát Beregszászban 2001-ben a témában.

38 DAZO fond 151. opisz 2. nr 946. (összesen 129 lap)

DAZO fond 151. opisz 3. nr 27 (összesen 28 lap)

DAZO fond 151. opisz 2. nr 23 (összesen 103 lap)

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1560 (összesen 149 lap)

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1175 (összesen 40 lap)

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1183 (összesen 9 lap)

39 MAROSI, i.m. 103kk. A munka leghatékonyabb része 1903 és 1913 között zajlik, s talán leginkább „Az ószláv liturgikus könyvek kiadásának és magyar nyelvre való fordításának a kérdése” (Szemán István) összefoglaló címmel lehetne aposztrofálni.

közoktatásügyi miniszternek írt. Indoklásában kitér, hogy a liturgikus könyvek kiadása elsősorban a magyar hívek ügyét szolgálja, mert nincs egységes éneklés. Minden templomban másként énekelnek, ami sajátos disszonanciát eredményez, a közös ünneplést (pl. búcsúkat) pedig teljesen méltatlanná teszi. Másrészt meg kell óvni a ruszin híveket, hogy idegenből behozott könyveket használjanak, ami sok problémát eredményezett eddig is.⁴⁰ Ezért elhatározta, hogy magyar és ószláv (vetero slavico) nyelvű könyvek egy részét nyomda alá rendzeteri, amelyet az egyházmegye a legnagyobb örömmel fogadott. A magyar és ószláv szertartási könyvek témaköréhez tartozik a Boksay János és Malinics József által gondozott egyházi közénekek kiadása is, amely egységesítette az éneklést.⁴¹ A püspök halála után ugyan a munka lendületét veszítette, a magyar nyelvű előkészített munkák közül több is megjelent a következő évtizedekben.⁴²

Firczák püspöksége idején két egyházmegyei értekezlet zajlott le a Munkácsi Egyházmegyében, melyek a mai fogalmaink szerint az egyházmegyei zsinatoknak felelnek meg. Ezek elsősorban az egyházmegye belső életével és a klérus problémáival foglalkoztak, s nem a Firczák általa kiemelten kezelt szociális-, nemzeti- és társadalmi eszmék megoldására irányultak. Lelkipásztori

40 A liturgikus könyvek kiadásának témája azonban kétségtelenül a legkülönlegesebb problémává nőtte ki magát a XX. század első évtizedére. (Az egyházmegyei levéltár beregszászi gyűjteményében a fordításokon kívül is jelentős liturgikus jellegű iratanyag található. (DAZO fond 151. opisz. 2., nr. 944, 1–2., DAZO fond 151. opisz 2. nr. 1354., DAZO fond 151. opisz 25. Nr. 1796., DAZO fond 151. opisz 2. nr. 1408.) Már a görögkatolikus püspökök Bécsi Szinódusa is 1773. március 1. és május 6. között is (vö. PIRIGYI, i.m. 7–13.) leginkább ezzel a problémával küzdött. A XIX. század közepétől, a nemzeti ébredés hatására újra előkerülő kérdés a magyar liturgikus nyelvért folytatott harcban öltött formát az egyházmegye alföldi területein.

Azonban a szláv területeken is problémát jelentett a liturgikus könyvek hiánya, mert a Galíciából behozott szertartási könyvek nem feleltek meg a ruszin híveknek, ugyanis nyelvjárási és értelmezési szempontból is problémát jelentettek a Magyar Királyságon belül. Az Osztrák-Magyar Monarchia részét képezte Galícia is, ahol az uralkodóra vonatkoztatott „cár” kifejezés nem állt távol etimológiailag a „császár” fogalmától. A magyar nyelvben használt „király” közjogi fogalom azonban jelentéstartalmában is különbözött ettől. A skizmamozgalom például előszeretettel használta a „felszabadító cár” kifejezést, amelyre Firczák is felhívta a figyelmet. (vö.: DAZO fond 151. opisz 2. nr. 946, 12.)

41 BOKSAY, J. – MALINICS, J.: *Egyházi közénekek*, Ungvár, 1906. – A reprint kiadást Dupka György készítette el (Intermix kiadó, 2000)
DAZO fond 151. opisz 2. nr. 23. – Összesen 103 oldalnyi levelezés, szakértői vélemény, árajánlat, stb. található az iratanyagban.

A liturgikus kiadványról leírást, levelezést közöl: IVANCSÓ, I.: *Görög katolikus kiadványaink dokumentációja, I. Nyomtatásban megjelent művek*, Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék, Nyíregyháza 2006, 231–247.

42 A XX. század folyamán kiadásra került: Liturgikon (Литурги́конъ – 1920, 1949, 1984), az Evangelium (Евангелие) (1925), az Apostol (Апосто́ль) (1902), a Böjti Triódion (1998), Irmologion (1906).

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

szempontból nagy jelentőséggel bírtak a zsinatok, ugyanis a görögkatolikus egyházi élet egységére, az egységes irányvonal megtalálására, a rendezettség és szervezettség biztosítására irányultak.

Az első egyházmegyei értekezlet 1897. augusztus 30-31-én⁴³ volt. Firczák a vitaanyag közreadásakor fontosnak tartotta kiemelni, hogy az egyház vezető személyiségeinek „becses és bő meghallgatása” által legyenek a „hiányok pótolva és fegyelmi elfajulások orvosolva.” Az egyházmegyei értekezlet tárgyát 12 pont képezte,⁴⁴ és a klérus anyagi kérdésein kívül az iskolaüggyel, a lelkipásztori és egyházi szervezetek kérdésével is foglalkoztak.⁴⁵ A határozatok fontosak voltak az oktatás, a társadalmi élet, a belső egyházi ügyek és az erkölcsi élet területén. A papözvegyek sorsának enyhítése is kiemelkedő szempont volt. Negatívumnak tekintették azonban, hogy nem rendezték a papi nyugdíjak ügyét.⁴⁶

A második egyházmegyei értekezlet 1903. szeptember 8-12. között zajlott és négy szakosztályban folyt a közös gondolkodás.⁴⁷ Az egyházmegyei értekezlet komoly előkészítő munkájának eredményeként egy 12 pontból álló, több tíz oldalas vitaanyag készült erre az alkalomra,⁴⁸ melynek azonban már több társadalmi vonatkozása is volt, s ezt a görögkatolikus sajtó is nagyra érték-

43 Pekár munkájában tévesen 1897. szeptember 30-át ír időpontként. (Пекар, i.m. 104)

44 Az 1897 (IX)/4706-os körlevélben 1897. augusztus 2-án jelenik meg a program és a meghirdetés.

Az értekezlet tematikája: (I.) a papözvegyek sorsának anyagi javítása, (II.) a papfíttápiintézet adósságának csökkentése, (III.) osztozkodási szabályzat meghatározása papváltás alkalmával, (IV.) népiskolák ügye és a hitoktatás, (V.) a papi gyűlések gyakorlati eredményeinek fokozása, (VI.) segédlelkészek kérdése és jövedelmük megállapítása, (VII.) rózsafüzér és egyéb imatársulatok, (VIII.) egyházmegyei papi lelkigyakorlatok, (IX.) esperesek ténykedésének pontosítása, (X.) az „enyhév” gyakorlatának kérdése, (XI.) gondosabb és eredményesebb pasztoráció a hitélet, az erkölcsiség, a Szent Liturgia egyöntetűsítése és a szent ténykedések kötelező végzése, az egyházas szellem terjesztése tekintetében, (XII.) a nyugdíjas papok anyagi helyzetének javítása.

Pekár a Lisztok 1895-ös számára utal a programra vonatkozóan. (АСТ 20(1895) 1-2. Пекар, А.: Нариси II 104.)

45 Пекар, А.: Нариси II., 104.

46 Vö. SZABÓ, M.: *Néhány szó az egyházmegyei értekezlet határozataiboz*, in Kelet X (1897/39), 1.

47 Vö. Körlevél 1903(X)/5721. Az értekezlet tematikája: (I.) Az első csoport a nyugdíjas papok, papözvegyek helyzetének javításával, az enyhév-, a papi hagyaté-, a papi kölcsönök- a „Fundus Diocesanus” rendezésével, a convictus és a leányintézet kiépítésével foglalkozott a „nagy iskola” épületében. (II.) A második csoport az egyházmegyei népiskolai alap szervezésére, az egyházmegyei néptanulmányi alap fejlesztésére és az egyházmegyei öntűbiztosításra fordított figyelmet a kisiskola épületében. (III.) A harmadik csoport a hitoktatás-, a népmissziók-, a stóladíjak rendezése mellett a liturgia egyöntetűségének a kérdését tárgyalta meg a múzeumban. (IV.) A negyedik csoport az esperesek működési körével, a papi fegyelemmel, a kántortanítók fegyelmével és a Szent Bazil Rend újjászervezésével foglalkozott szintén a múzeum épületében.

48 1903 (X)/5721

kelte.⁴⁹ Az egyházmegyei értekezlet után új lendületet vett a Szent Bazil Rend reformja, illetve a nyelvkérdés is, s határozat született arra is, hogy a katekizmust és a Bibliát a nép nyelvén kell tanítani.⁵⁰

Az egyházmegyei zsinatok jelentősége leginkább azért fontos, mert abban az időszakban már egyre erőteljesebb nyomás nehezedett a görögkatolikus egyházra politikai értelemben, és egyre nagyobb szerepet vállalt a papság a társadalmi életben is. Az egyházmegyei levéltár iratanyagából kitűnik, hogy a népmissziók szervezése, a vallásos élet egyesületi és társasági vonatkozásain túl Firczák püspökségének két időszakában (1898-ban és 1910-ben) is foglalkoznak a naptáregyesítés és a cirill betűs szövegek latin betűkkel való átírása kérdésével. A két probléma lényegében párhuzamosan futott. Az állami adminisztráció az északkelet-magyarországi ruszin nyelvű görögkatolikusok integrációjának keretében tekintett ezekre az ügyekre. Míg az állami apparátus a nemzetiségi kérdés egyik aspektusát látta ezzel megoldhatónak, addig Firczák inkább az ügy vallási oldalát képviselte, s politikailag feszültségforrást és szakadási lehetőséget vélt felfedezni benne.

A ruszinok ugyanis mind a liturgia nyelvét, mind pedig a liturgiához kapcsolódó egyéb hagyományokat „a hit kategóriájaként éltek meg”, s a szertartás nyelvét szent nyelvnek (az oltár nyelvének) tekintették.⁵¹ Ezért a püspök igyekezett meggátolni a rendeleti szabályozást és a hívek igényének felmérése, valamint tájékoztató és időnyerési célból az egyházközségekben szavazásra bocsátotta az ügyet. Jelentős mennyiségű szavazóív található ebben a témakörben, amely tanúja, egyben kordokumentuma is az adott kérdés korabeli megítélésének.

49 A Görög Katolikus Szemle IV. évfolyam 34. száma (1903. 08. 23) hozza az üdvözlötet. *Az egyházmegyei értekezlet értékelése* in Görög Katolikus Szemle IV (1903/37), 1.

50 Vö. Nauka XVII (1903), 7. – A legfontosabb határozatok listáját is tartalmazza.

51 Körlevél 1900(X)8266 – A századfordulón szinte személyeskedésbe menő, az újságokban zajló vitáról hosszabban is kifejti a gondolatait Firczák: „Az oltár nyelvét tették a vitaközös tárgyává, az oltárét, mely kizárólag Istené, mert Ő azt kizárólag a maga szolgálatára rendelte s a melyet sem nemzetiségi, sem más politikai célokra felhasználni, s azoknak alárendelni nem lehet, nem szabad!...”

Magyarországon jelenleg a görög katolikusok részére két nyelv van a római pápák által oltárnyelvül kanonizálva: az ó-szláv és a román... A magyarajkú görög katolikusok épen ezen jubileumi év folyamán ... tekintélyes számmal Rómába zarándokoltak és ezen alkalmat arra is felhasználták, hogy ... Emlékiratuk átnyújtásával Ő Szentségét gyermeki hódolattal arra kérik, miképp a magyar nyelvnek az istentisztelet végzésénél való használatát ... engedélyezni méltóztassék. Íme ez a helyes irány és felfogás...

Egyházmegyéim híveinek egy része magyarul, másik ruthénül, harmadik tótul beszél — de egyik sem engedi magát a másik által szeretett hazánkhoz való hűség — és ragaszkodásban felülmúlni — nem kényszerből, hanem meggyőződésből, mert ezeréves múlt tanúsága, szívük szava súgja nekik, hogy akik érzelemben mindig egyek voltak, azoknak nyelvben is meg kell érteniük egymást...”

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

Firczák Gyula püspöki időszakának egyik jelentős nehézsége a XX. század első évtizedében felerősödő pánszláv agitáció és provokáció, mely ugyan elsősorban politikai kérdésnek tekinthető, de kétségtelenül egyházi vetületei is vannak. A XIX. század második felében elkezdődő amerikai kivándorlás a századforduló időszakára negatív (vissza) hatásokat eredményezett.

A magyar kormányzat erőszakos magyarosítása – Firczák mérsékelt és felzárkóztató-felvilágosító véleményével szemben – azt eredményezte, hogy feszültség politikai problémává alakult a Munkácsi Egyházmegye területén, melynek gócpontja Máramaros vármegye volt, a szakirodalomban pedig a terület elnevezése alapján a máramarosi skizmaperként ismert. A probléma kiváltó oka a ruszin területek mély nyomora, szegénysége; a nyelvi és vallási hasonlóság az oroszországi területekkel (szertartás, Julián-naptár, s az ezekhez való ragaszkodás); a nép tudatlansága, befolyásolhatósága; s az a tény, hogy az unió inkább a papság ügye volt, semmint a híveké; a Galíciából beszivárgott zsidók gazdasági, kereskedelmi térnyerése, valamint a szövetkezeti élet következtében kialakult érdekellentétek stb.⁵²

A probléma hátterében az is szerepet játszott, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiából kivándoroltak legjelentősebb része a Magyar Királyság területéről származott,⁵³ s kisebb részben mentek el Galíciából. Az észak-amerikai kolóniákon pedig a hívek szerették volna megtartani vallásosságukat és egyházközségek is alakultak. A hívek lelkipásztori ellátása csak a Hitterjesztési Kongregáción (Propaganda Fidei) keresztül valósulhatott meg. A bécsi Apostoli Nunciatúra azonban a birodalmi eszme érvényesítése szellemében inkább a galíciai papoknak adott engedélyt a kiutazásra és lelkipásztorkodásra a kivándoroltak között. Firczák több körlevele is mutatja, hogy ellene volt a kivándorlásnak, azonban látta a tehetetlenséget és a veszélyt is. Mivel megakadályozni nem tudta, igyekezett valamelyest közvetíteni és megoldásokat találni.

A magyar kormányzat nem igazán foglalkozott az előzményekkel, azonban hamar politikai üggyé alakult a helyzet, ugyanis az Amerikából visszatérők magukkal hozták a magyarellenes hangulatot, ráadásul a szociális nehézségeiket is igyekeztek a kormányzat ellen kihasználni. A pánszláv eszme által felkarolt és a „felszabadító cár” segítségével híresztelő külső izgatások hatására a máramarosi térségben politikai üggyé fajult a látszólag vallási vonalon zajló esemény sor.⁵⁴

52 BOTLIK, i.m. 135kk.

53 Az Amerikába kivándorolt európai népesség túlnyomórészt az Osztrák-Magyar Monarchia területéről költözött ki. Első csoportjuk az 1848-49-es szabadságharc után hagyta el hazáját, tömeges kivándorlásuk pedig az 1881–1890 közötti időszakra tehető. — vö.: TÖRÖK S.: *Hungarian Catholics and Their Churches in America. Tracing the history of the first twenty-five years*, in Magyar Egyháztörténet Vázlatok, (2002/1-4), 229–252.

54 BENDÁSZ D.: *Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom* – jelen kötetben. GÖNCZI A.: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*, PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár-Beregszász 2008. BOTLIK, i.m. 135–162. MAYER, i.m.

A püspök a kiutazások ellenzésével párhuzamosan igyekezett eredményt elérni a szociális és nemzetiségi vizsályt keltő ügyben. A szociális problémák és a földhiány megoldására a Hegyvidéki (Ruszin) akciót kultiválta; a papság és a hívek felvilágosítására a körlevelek útján törekedett;⁵⁵ a magyar kormány és az apostoli szentszék között is igyekezett közvetíteni⁵⁶ és a kérdés súlyosságáról meggyőzni az egyházi hivatalokat.⁵⁷ A liturgiafordítások ószláv szövegeinek revideálása is lényegében ennek a problémakörnek az egyik szegmensét képezte.

1912-ban a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását már nem érte meg, azonban előkészítésében tevékeny szerepet vállalt. Az egyházmegye területén élő magyar ajkú görögkatolikusok anyanyelv-használati igényét jogosnak tartotta és támogatta is a főpásztori gondoskodás szellemében. A püspöksége alatt lezajlott ilyen irányú törekvéseket elismerte, figyelemmel kísérte, és konfliktusokat is felvállalt annak sikeréért. A magyar liturgikus nyelv bevezetését a maga részéről a liturgiafordítások támogatásával és a fordítóbizottság munkájának elindításával segítette elő.⁵⁸ Az 1912 februárjában elkezdődött, az egyházme-

55 MAROSI, I.: *Firczák Gyula görög katolikus püspök társadalmi szerepvállalása körleveleinek tükrében* (Diplomadolgozat), II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, 2009, 56–63.

Körlevél 1902(II)/2002, 1893(VIII)/1995, 1896(XV)/5409, 1897(VI)/3212, 1908(I)/284, 1897(I)/169, 1909(VIII)/6514

56 Az „amerikai akció”-nak nevezhető problémakörrel számos levéltári anyag foglalkozik. Ezekben az iratanyagokban több titkos levelezést, jelentést is találhatunk az Észak-Amerikába kiutazók helyzetére vonatkozóan: DAZO fond 151. opisz 2, nr 1336., DAZO fond 151. opisz 2, nr 1337., DAZO fond 151. opisz 3, nr 1556., DAZO fond 151. opisz 3, nr 1936., DAZO fond 151. opisz 2, nr 923.

57 A Római Apostoli Szentszék és a Magyar Kormány között is kialakul a kultúrharca a XIX. század végére. Főleg az állami anyakönyvezés és az autonómiatörekvés újabb vitája ez. A magyar kormányzat ezt nehezen kezelte és emiatt feszültség keletkezett. A levéltári anyagból kiderül, hogy a skizmamozgalom után kezdte újra rendezni a viszonyt a magyar kormányzat, mikor a társadalom rádöbben az amerikai kivándorlás káros hatásaira. Ennek a diplomáciai közeledésnek az előmozdítására a miniszterelnök maga is kérte Firczák Gyula püspök segítségét. — DAZO fond 151. opisz 2. nr 1337. Firczák és Vályi Rómában, in Budapesti Hírlap (1904/342) — Az újságból kivágott cikk a DAZO fond 151. opisz 2. Nr 1336-os iratanyagban szerepel.

SANFILIPPO, M.: *I ruteni nelle Americhe: emigrazione e viaggio* in.: <http://byzantinohungarica.hu/node/188> (k.i.: 2014. 12. 29.)

58 A magyar görögkatolikus mozgalom történetéhez és a magyar nyelv liturgikus használatának kérdéséhez lásd: VÉGHSEŐ T. – KATKÓ M. Á.: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet: 1778-1905*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2014.; VÉGHSEŐ T.: *Kísérlet egy magyar görögkatolikus püspökség felállítására 1881-ben*, in SOMORJAI ÁDÁM – ZOMBORI ISTVÁN (szerk.): *Episcopus, Archiabbas Benedictinus, Historicus Ecclesiae: Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára*, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2016, 315.; VÉGHSEŐ T.: *L'introduzione della lingua ungherese nella liturgia greco-cattolica nei secoli XIX–XX e le sue conseguenze*, in Janusz, Mieczkowski –

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

gye területi joghatóságának kijelölésére irányuló konkrét tárgyalásokban betegsége miatt már nem vett részt.⁵⁹ (Segédpüspöke, Papp Antal képviselte.) Közvetlenül az új egyházmegye felállítása (1912. június 8.) előtt hunyt el.

A papság számára a püspök halálhírét, nekrológját és méltatását Papp Antal – mint utódlási joggal felszentelt püspök – körlevélben tette közzé, miszerint 1912. június 1-jén „...dr. Firczák Gyula munkácsi püspök... hajnal két órakor Isten szent akaratában való példás megnyugvással, majdnem két éven át viselt betegség következtében, a haldoklók szentségeinek többszöri buzgó fölvétele után, a pápa Ő Szentsége apostoli áldásával megerősítve, életének 76-ik és püspökségének 21-ik évében elhunyt...”⁶⁰ A püspök halálának hírére számos távirat és levél érkezett az egyházmegyei hivatalba, melyek személyes hangvételek és jól tükrözik Firczák munkásságát és elismertségét.⁶¹

3. Firczák Gyula munkácsi püspök szellemi öröksége

3.1. A Munkácsi Egyházmegye kihívásai a XIX-XX. század fordulóján

Az egyházmegye és vele összefüggésben a Magyar Királyság és az Északkelet-Felvidék megoldásra váró problémái a levéltári dokumentumokból rekonstruálhatóak. Az oktatás, a hegyvidéki (ruszin) akció, az amerikai kivándorlás, a szertartási könyvek magyar fordítása és a szláv revideálása, a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása, a naptáregyesítés, a pánszláv agitáció ügye tekinthető olyan széleskörű és többnyire egymással összefüggésben lévő problémának, amellyel szembe kellett néznie az egyházmegye papságának, élén a püspökkel. A kihívások pedig nem kizárólag egyházi kérdések, hanem többnyire széleskörű társadalmi problémák voltak.

Az egyházmegye belső életének irányítása az egyházmegyei értekezletek (zsinatok), a lelkipásztori rendelkezések, az építkezések és infrastrukturális fejlesztések, a könyvkiadások és a kulturális felvilágosítás által valósulhatott meg.

Przemysław, Nowakowski (szerk.): *Reformy liturgji a powrót do źródeł*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie - Wydawnictwo, Kraków, 2014, 275.; VÉGHSEŐ T. - TERDIK Sz.: „...minden utamat már előre láttad” *Görögkatolikusok Magyarországon*, Éditions Du Signe, Strasbourg, 2012.; VÉGHSEŐ T.: *A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának közvetlen előzményei*, in Athanasiana (2013) 35 109-121.; VÉGHSEŐ T.: *Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye*, in VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2010, 91.

59 VÉGHSEŐ T.: *Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében*, jelen kötetben. JANKA Gy.: *A 100 éves Hajdúdorogi Egyházmegye története*, Hajdúdorogi Egyházmegye, Nyíregyháza, 2013.

60 Az 1912(IV)/rendeletszám nélkül körlevél 1912. június 8-án jelent meg Papp Antal püspök aláírásával.

61 DAZO fond 151. opisz 4. nr 29. DAZO fond 151. opisz 4. nr 63., 1-45.

Firczák lényeges szempontnak tartotta továbbá a liturgia egyöntetűségének, a liturgiafordításoknak és a szertartások egységes dallamának az ügyét.

Firczákknak egyensúlyt kellett teremtenie a nemzetiségi kérdésben – hogy az egyházmegye hegyvidéki területein ne az erőszakos magyarosítás érvényesüljön –, illetve az alföldi területeken a magyar nemzettudattal egyenes arányban növekvő, a magyar liturgikus nyelvre és magyar egyházmegyére vonatkozó igényben.

3.2. *A kihívásokra adott válaszok*

3.2.1. *A papság feladata*

Az egyház működésének emberi feltételeit a papság összehangolt munkájában és egységes szellemiségében látta, akiknek szellemi és lelki felkészültségét, elkötelezettségét elengedhetetlennek tekintette a sikeres munkához. „Ti, akik a nap hevét és terhét viselitek” – szólítja meg papjait, akikre mint az egyházközségek vezetőire és a felekezeti iskolák igazgatóira, később pedig a Hegyvidéki akcióban a szövetkezeti élet fontos alappilléreire építhetett.

Firczák az egyház működésének három területét vallja: (1) „Az egyháznak ... az emberi nem tanítójának, nevelőjének kell lennie...”, (2) „Az egyháznak ... feladata, hogy az embert Istennel kiengesztelje, hogy az Isten és az ember között a jó viszonyt fenntartsa és ápolja.”, (3) „Az egyháznak ... célját, feladatát megoldhassa, az embereket — ha már egyszer elfogadták tanait és Istennel ki lettek engesztelve — az üdv útján tovább kell vezetni.”⁶²

Az egyházi feladatok ellátásában egy körkörösön felépített egyházképet vallott, amelynek közepén a püspök – mint Krisztus megjelenítője – szerepel, a következő körön a káptalan, aztán a fő- és alesperek, s végül a lelkipásztorkodó papság. Feladatuk pedig a templom (ti. egyházközség) és az iskola (amelyet a templom előcsarnokának tekint) megfelelő lelkiismeretes irányítása és vezetése.⁶³

3.2.2. *A szellemi felemelkedés – kiút a nyomorból*

Firczák Gyula munkácsi püspök az egyházmegye területén élő görögkatolikusok felzárkóztatását és a szociális élet megfelelő színvonalának elérését a népnevelésben és a szellemi élet fejlesztésében látta. Az egyesületi élet, a sajtó, az irodalom népszerűsítése, s az egyes jubileumokhoz kapcsolódó nagyobb szabású események szervezése jelentette számára azokat a területeket, amelyekben megfelelő lehetőségét látott a papság nivójának növelésére és a nép szellemi-lelki életszínvonalának emelésére.

62 Körlevél 1893. február 18. (sor- és rendelatszám nélkül), 4–5.

63 MAROSI I.: *Firczák Gyula (1836-1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai*, in Acta Beregsasiensis, 2010/2, 88.

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

A papság egzisztenciája és felkészültsége az ungvári unió óta (1646) óriási átalakuláson ment keresztül. Fontosnak tartotta azonban, hogy a klérus körein túlra is kiterjessze a felzárkóztatás lehetőségeit. (Erre példa a *Firczák-alap* a szegény fiúk továbbtanulásának megsegítésére⁶⁴). A sajtó, az irodalom és az egyesületi élet⁶⁵ támogatásával Firczák pozitív szemléletet mutatott a különböző ideológiák elleni harcban és az igen alacsony szellemi színvonalon élő nép felvilágosításában. Az egyházi és állami jubileumok megünneplését körlevélben rendelte el, s minden jelentősebb eseményhez lelkipásztori buzdítást írt. Az újonnan megjelenő munkákhoz ajánlásokat csatolt a körlevelekben, az egyesületeket pedig anyagilag is támogatta.

Az egész életét végigkísérő oktatói tevékenysége ölt formát a rendelkezéseiben,⁶⁶ s ezekben látja a megoldást az emberi problémák, a szociális nehézségek feloldására. Az oktatást pártoló szellemiségének, a tanítás és a szociális kérdés összefüggésének kifejezésére a Szent István Társulat 1910-es évnnyitó gyűlésén tartott beszédében ismételten kitér. Élete vége felé ars poeticát fogalmaz meg a katolikus értelmiségiek számára több évtizedes lelkipásztori, közel 20 éves püspöki, s nem mellékesen politikai tapasztalatai alapján. Kiemeli a két terület együvé tartozását. Szerinte az elesettek nem „alamizsnát, (hanem) emberi jogokat kérnek és a haladás szellemének megfelelő intézményeket sürgetnek az egyenlőség és testvériség nevében”.⁶⁷

3.2.2. *Az egyház és a magyar hazza kapcsolata a „ruszinok püspökének” gondolatvilágában*

Firczák előtt már hosszú idő óta a munkácsi főpásztorokat a „ruszinok püspökének” nevezték. A Munkácsi Egyházmegye azonban többnemzetiségű volt, s az egyházmegye hegyvidéki és alföldi területe a XX. század második felétől más-más problémával küzdött. Míg az alföldi területeken a magyar li-

64 vö.: DAZO fond 151. opisz 4. nr 16, 17-18. A „Dr. Firczák Gyula munkácsi püspök jubileumi jutalomalapítvány” alapító levele.

65 vö.: Körlevél 1899(V.)/172. Ajánlott egyházi egyesületek: oltáregylet, rózsafüzér imatársulat, mértékletességi egylet (amely az iszákosságtól való visszatartást segíti), hitelszövetkezet, olvasókör.

66 Professzorként a tanítási szünetekben az európai iskolarendszereket tanulmányozta, s rektori feladatai mellett a kántortanítók árva lányintézetének igazgatója is volt. Az 1882. egyházmegyei színóduson a tanügyi kérdések tárgyalását vezette. 1887–91 között a Nagybereznai járás választott országgyűlési képviselőjeként és az Oktatási Bizottság elnökeként volt jelen a Magyar Országgyűlésben. Nevéhez kapcsolódik a kisededóvásról, az oktatási tanács újjászervezéséről, a tanítói nyugdíjalap rendezéséről beterjesztett és megszavazott törvény. (vö.: *Firczák Gyula munkácsi görög szertartású katolikus püspök*, in Vasárnapi újság XXXIX (1892/18), 2.) Püspökként a felekezeti iskolák megfelelő színvonalának megteremtését és vezetését várta el papjaitól (akik egyben a felekezeti iskolák igazgatói is voltak).

67 *Főpásztorunknak a Szent István Társulat közgyűlését megnyitó beszéde*, in Görög Katolikus Szemle XI (1910/19) 1. – A beszédet teljes terjedelmében a Görög Katolikus Szemle közli, ami a Katolikus Szemle (1910/25) számában is megjelent.

turgikus nyelvért és a magyar egyházmegyéért való küzdelem volt a jelentősebb, addig a hegyvidéken a ruszin nemzetiségű görögkatolikusság elsősorban a szociális kérdésekkel találta magát szembe. Nem kétséges azonban, hogy az állam és a politikum részéről a nemzetiségek integrációja bizonyos esetekben erőteljesebb volt. A munkácsi püspököknek ezért folyamatos kihívást jelentett, hogyan tudják az egyházmegyén belül megteremteni az összhangot.

Firczák munkácsi püspökként arra törekedett, hogy a ruszinok részéről kialakítson egy befogadókészséget, a többségi nemzet oldaláról pedig (különösen a politikum részéről) kialakuljon a szükséges tolerancia.

Firczák elképzelésében a szellemileg, gazdaságilag és szociálisan elmaradott ruszinság integrációja a testvériségen és a szolidaritáson alapult. Egy 1903-ban lezajlott miniszterelnökkel folytatott vitában Firczák pont azt az álláspontot képviselte, hogy a klérus és a nép magyar haza iránti elkötelezettsége megkérdőjelezhetetlen, s ez biztosítja a lehetőséget az együttélésre és a fejlődésre.

A diskurzusban visszautalt Széll Kálmán előző miniszterelnökre, aki minden bizonnyal elismerte a püspök törekvéseit, ugyanis a papok hazafiságát és elkötelezettségét bizonyítottnak látta, illetve a hegyvidéki hívekről azt mondja: „az államnak a hű ruténság érdekében kifejtett akciója (ti. hegyvidéki (ruszin) akció) az egész Európa és a nemzetiségeink előtt fényesen beigazolja azt, hogy amely nép nem valósíthatatlan fantomnak kalandos hajhászásában pazarolja legjobb erőit, hanem nehéz sorsában is becsületes lélekkel nyújtja felénk kezét... szellemileg anyagilag gyarapodhat és a magyarságnál hamisítatlan testvéri érzelmekre, ha kell anyagi támogatásra talál.” Majd folytatja: „Híveim, papjaim és tanítóim ismerik és követik intencióimat, mely nem más, mint az, hogy a hegyvidéki ruthén, ... mely előtt épp oly kedves e hazának röge, mint magyarajkú testvére előtt, a magyar nyelvet honpolgári kötelességből és saját javát tekintve minél alaposabban megtanulhassa, hogy nyelvben is megérthesse testvérét a magyart, kivel érzelemben mindig egy volt és egy akar maradni.”⁶⁸

A főpásztor magyarságtudatához nem fér kétség. Az újságcikkek, a helyi és az országos sajtó, az üdvözlőlapok és levelek mind arról tanúskodnak, hogy a magyar haza iránti hazafias elkötelezettsége példaértékű. Munkája arra irányult, hogy az állam számára megfelelő magyarságtudattal és az egyház, a hit számára szükséges elkötelezettséggel bíró emberek kerüljenek ki a vezetése alá tartozó alapiskolák, tanítóképzők, kollégiumok és papnevelő intézetek falai közül. Az arisztokrácia és értelmiség nélküli ruszinság szempontjából ez a fejlődés elengedhetetlen volt.⁶⁹

A beiktatásáról adott híradásban nem véletlenül lelkendezik a cikkíró, amikor kifejti: „Firczák Gyula püspök úr a mi emberünk volt eddig is... aki

68 DAZO fond 151. opisz 2. nr 918.

69 BONKÁLÓ, S.: *A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés*, in Felvidéki Tudományos Társaság, Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1935, 5-61.

„...*az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...*”

... egy nem is működése körébe tartozó, de mégis egy erkölcsileg hasznos, nagy és szép hivatást is teljesített, minthogy gondozása alá vette a nemzetiségi kérdés parlagon heverő mezejét, mely addig csak a testvéri viszály töviseit, de ezeket aztán bőven termette...⁷⁰ Parlamenti megnyilvánulásaiban, körleveleiben és minden tettében igyekezett ezen a téren mértéket tartani, hogy a sokat szenvedett és emiatt különösen befolyásolható ruszinság minél kevésbé legyen kitéve a külső (pánszláv agitáció) és belső (erőszakos magyarosítás) nyomásnak. Társadalmi szerepvállásának két sarkalatos pontja volt: elkötelezettnek lenni a magyar hazához és az egyházhoz, illetve erősíteni azokat a feltételeket, amelyek ezek fejlődését megteremtik.

4. Kitüntetései

Papp Antal, utódlási joggal felszentelt munkácsi püspök 1912. június 8-án írt körlevelében jelentette be a papságnak Firczák Gyula munkácsi püspök június 1-én bekövetkezett elhunytát. Nekrológiájában hosszan közölte a címeket és kitüntetések, amelyeket elődje több mint 50 éves áldozópapi szolgálata idején kapott.

A Munkácsi Egyházmegyére, a magyarországi görögkatolikusokra és az északkeleti felvidék társadalmára nagy hatással lévő püspököt az egyházi és világi hatóságok számos elismerésben részesítettek. A kitüntetések érdemrendjeinek (amennyiben azok is jártak a kitüntetéshez) a sorsáról nem tudunk, az adományozó okleveleket, a hozzá kapcsolódó levelezéseket és a nagy mennyiségű gratuláció-gyűjteményt azonban a levéltári anyag megőrizte, így tanúja a püspök társadalmi és egyházi elismertségének.

Az alábbiakban közölt, a püspöki utód által összefoglalt szöveg jól érzékelteti a Firczák Gyula felé kifejezett tiszteletet. Zárójelben az adományozás éve, a lábjegyzetekben pedig a pontos levéltári jegyzékek találhatóak:

- „Dr. Firczák Gyula munkácsi püspök, pápai trónálló, Ő Szentsége házi főpapja, római gróf (1902),⁷¹

70 *Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához*, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1-2.

71 Vö.: DAZO fond 151. opisz 2. Nr 411, 67. — Püspöki beiktatásának 10. Évfordulóján, 1902. május 20-án, XIII. Leó pápa által „pápai trónállóra, római gróffá és házi főpappá” lett kitüntetve. A iratanyag egy 70 darabból álló üdvözlés-gyűjteményt tartalmaz, melynek 67. oldala a Káptalan által előkészített körlevélszöveg, amiben bejelentik a kitüntetést. Az igazolja, hogy XIII. Leó pápaságának 25. évfordulója alkalmából „halászyűrűje alatt kelt (adományozó) brevije”-vel adományozta Firczák Gyulának a kitüntetést. A kinevezés pápai okirata eddig nem került elő. A püspöki beiktatás évfordulójára érkezett gratulációk azonban több alkalommal is említést tesznek a kitüntetésről.

A Pápai trónálló (ol. assistenti al soglio) a kiváltságos laikus személyiségek pápai kitüntetése. - A pápa a Trónállók Kollégiumán kívül megiszteltetésük jeleként laikusokat is trónja mellé hívott. A 15. sz. előtt ilyen kiváltsága volt Róma prefektusának,

- valóságos belső titkos tanácsos (1903),⁷²
- az I. oszt.(ályú) vaskorona rend lovagja (1911),⁷³
- a Lipót rend középkeresztese (1897),⁷⁴

szenátorának, zászlóvivőjének és a királyi követeknek... Az asszisztáló herceg a diakónus bíboros mellett végezte szolgálatát, pápai szentmisében a kézmosásnál ő segédkezett. Ma a pápai trónálló az államfők hivatalos látogatásakor szolgál a pápának. (http://lexikon.katolikus.hu/P/papai_tronallo.html, kutatás ideje: 2010. március 7.)

- 72 Vö.: DAZO fond 151. opisz 2. nr 1006. A kinevezési okmány. 1903. február 15-én a király a püspököt érdemeire való tekintettel valóságos belső titkos tanácsossá nevezte ki. Ez a cím ugyan a püspök életének és tevékenységének idején már inkább csak jelképes, a görögkatolikus főpap elismertségének azonban mégis a kifejezőjévé vált: „Annak a hazaszeretetnek, a mely ott van minden intézeted, minden iskolád levegőjében s a melynek törekvése Isten dicsőségén kívül csak egy: nagyoknak, boldognak látni édes hazánkat.” (Görög Katolikus Szemle VII (1903/4), 1.). A kitüntetés társadalmi értékét jelzi, hogy annak hírüladása után közel 150 személy vagy közösség írt köszöntő levelet, illetve táviratot. (DAZO fond 151. opisz 2. nr 1006 és DAZO fond 151. opisz 2. nr 982.) Titkos tanácsos a 16-17. században a király bizalmas embere, a titkos tanács tagja volt. A 16. században 4-6 fő, a 17. században azonban egyre többen, I. Lipót halálakor (1705) már 150-en voltak, s ilyen nagy számban már nem vehettek részt az üléseken. Ezért a titkos tanácsosi, ill. a II. Ferdinándtól (1619-37) egyre gyakrabban használt valóságos titkos tanácsosi rang, amellyel az excellenciás megszólítás is járt, pusztá címmé vált. (<http://lexikon.katolikus.hu/T/titkostanteos.html>, kutatás ideje: 2010. március 7.)
- 73 Vö.: DAZO fond 151, opisz 3, nr 1992, 1-6. Az első osztályú vaskoronarenddel való kinevezését a vallás és közoktatásügyi miniszter 1911. szeptember 29-én közölte, melynek híre folyó hó 25-én érkezett Bécsből. A kitüntetést aranymiséjére kapta érdemei elismeréséül, melyet 1911. október 3-án vett át Budapesten. A vaskoronarend osztrák császári érdemrend volt, melyet I. Ferenc osztrák császár 1816 február 12-én három osztályban alapított. Az I. osztály tulajdonosai valóságos belső titkos tanácsosi rangban álltak, a II. osztállyal a bárói rangot, a III. osztállyal a nemességet nyerték. A rendnek külön öltözete volt, melyet azonban Firczák idejében már nem használtak. Jelvénye színes drágakövekkel ékített arany vaskorona, rajta a koronás kétfejű birodalmi sas, jogar, kard, és országalma. Mellén aranszegélyű sötétkék pajzs, rajta pedig arany F(ranz) betű. Szalagja aransárga, sötétkék szélcsíkkal. Csillagja, melyet az I. osztály visel, ezüst, gyémántozott, rajta kerek pajzson a vaskorona, körülötte sötétkék karikagyűrűben „Avita et aucta” arany felirat. Az I. osztály ünnepélyes alkalommal a rendjelvényt nyakláncon viselte, mely aranyból volt, 12 arany tölgykoszorú és ugyanannyi F(ranciscus) P(trimus) monogramból állt, melyeket a vaskorona köt össze. (<http://www.kislexikon.hu/vaskoronarend.html>, kutatási ideje: 2010. április 14.)
- 74 1897-ben a püspököt a Lipót-rend középkeresztjével tüntették ki. (vö.: Kelet X (1897/18), 1.) A rendet 1808-ban I. Ferenc király alapította és minden polgári vagy katona személy elnyerhette, aki olyan érdemeket szerzett, mely az állam és az uralkodóház javát előmozdította a tudomány, a közhasznú munka és a gazdaság terén. Ezen kívül fontos volt a feddhetetlen magaviselet is az elnyerésénél. Ezt a kitüntetést előzetesen a millennium környékén tervezték Firczáknak adni, azonban elhalasztották. A képviselőválasztáson ugyanis a néppárti képviselőivel szimpatizált, akik ellenzékiek voltak. A Katolikus Néppárt célkitűzése volt a szociális nyomor enyhítése, s a párt nagy népszerűségnek örvendett a nagy nyomorban élő ruszinok körében. (Vö. BOTLIK, i.m. 119.) Tudjuk, hogy Firczák végül meggyőzte a kormányt egy akcióterv kidolgozásáról, amit a Hegyvidéki

„...az ősi Munkácsi Egyházmegye egyházfejedelme...”

- a budapesti m.(agyar) kir.(ályi) tudományegyetem tiszteletbeli hittudora (1905),⁷⁵
- Szent Péter és Pál apostolokról nevezett tapolczai apát(1891),⁷⁶

A felsorolásából kimaradt ugyan a becsületvölgyi apáti cím, de több helyen is jelzik, hogy 1879-től ezt a címet is viselte. Papp Antal azt is leírja, hogy az egyházmegye „elvesztette szerető ... atyját, eddigi fővezérét, aki ... tehetségét, mindvégig Isten dicsőségére, ... és forrón szeretett egyházmegyéje felvirágoztatására használta föl.”⁷⁷

5. Összegzés

Firczák Gyula életét és püspöki működését két gondolat köré lehet csoportosítani: várakozás és megvalósulás.

A Munkácsi Egyházmegye és az egész térség óriási várakozással nézett Firczák Gyula püspöki kinevezére. Az egyházmegyének a konkrét egyházi feladatokon túlmutató kihívásoknak is eleget kellett tennie. Ezért az egyházmegyének az Egyesült Államokban szolgálatot teljesítő papjai által a beiktatásra ajándékozottal sikerült kifejezni a püspök lelkületét: „Istenért, Hazáért, Királyért.” A bot ajándékozói levele egyenlőre nem került elő (lehetséges, hogy nem is volt), viszont a püspök a beiktatás utáni köszönetnyilvánítások során kifejezett szándék széleskörű szemléletet sugall: „*ügyöket szívén hordozza*”.⁷⁸ (Ez

(Ruszin) akció néven ismer a szakirodalom. Később pedig a kitüntetést is megkapta.

75 Vö.: DAZO fond 151. opisz 2. nr 1336, 137. Firczák Gyula munkácsi püspököt a Magyar Királyi Tudományegyetemen a szeplőtelen fogantatás dogmája kihirdetésének 50. évfordulóján (1905) díszdoktorrá avatták. (Magyar országgyűlési almanach, A Magyar Tudósító Almanachja az 1906-1911. évi országgyűlésről, http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11/21.htm (kutatási ideje: 2009. május 19.)) A kitüntetés hírüladása idején a püspök Rómában tartózkodott, ott kapta meg az értesítő táviratot (Kézbesítési címként a „Capitol Hotel” szerepel.).

76 A „tapolczai apát” címet a munkácsi püspökök 1777-től viselik. 1800-ig Bacsinszky András a tapolczai apát. 1800-1817 között betöltetlen. 1817-1831 Pócsi Elek, 1837-1864 Popovics Bazil, 1866-1874 Pankovics István, 1874-1891 Pásztélyi Kovács János, 1891. május 25-től pedig Firczák Gyula birtokolja a címet. Az apátság birtokai: (a.) Görömböly falu a hozzá tartozó erdővel, szántóföldekkel és rétekkel, b.) Tisza-Valk borsodmegyei község, (c.) Jenke puszta, (d.) Mindszent községben pincék, korcsmák és egy bérpalota, (e.) a miskolci „kúriában” létező mészárszékek, a miskolci határban egy szőlő és egy apró szántó föld, (f.) Csabán egy malom, Nótáji-puszta Sajó-Lád határában, (g.) Tapolca puszta és a tapolcai fürdőcske. vö. Görög Katolikus Szemle IV(1903/21), 2-3.)

77 Kőrlevél 1912(IV)..

78 DAZO fond 151. opisz 11, nr 2182, 35. „*A munkácsi egyházmegye Amerikában időző áldozárai által, püspöki székelem elfoglalása alkalmából részemre felajánlott díszpásztorbotot, valamint ugyanezek üdvözlő feliratát atyai jó indulattal fogadtam. Midőn úgy az említett díszes emléktárgyért, valamint üdvkívánásaiért ... köszönetet mondok, egyúttal biztosítom mindannyiukat, hogy ügyöket szívemen hordozom. Isten segítségével mindent el fogok követni, a mit Amerikában időző papságom, s*

a pásztorbot egyébként túlélte a kommunizmus üldözöttségét és jelenleg is használja a munkácsi ordinárius.) Az erőteljesen politikai színezetű főfelirat kifejező, várakozással teli és a püspök életének az alapgondolatait fogalmazza meg.

Igy amikor Papp Antal megírja nekrológját azt érezhetjük, hogy ideális életpályát futott be a püspök, mert a várakozásokat képes volt hívei, ismerői és tisztelői szemében is bizonyítani. „Az isteni Gondviseléstől nyert kitűnő tehetségeit, az egek Urától kapott sok kegyelmet mindvégig Isten dicsőségére, hazája javára és forrón szeretett egyházmegyéje felvirágoztatására használta föl.”

Személyében a Munkácsi Egyházmegye egyik legjelentősebb püspökét tiszteljük, akinek a kinevezésekor megfogalmazott örömteli várakozás olyan megvalósulásban részesült, hogy egy évszázad múlva is csak a dicséret szavával tud róla beszélni mindaz, aki életét egészben, vagy tevékenységét részleteiben vizsgálja.

híveim erkölcsi, s anyagi érdekében tenni módomban leend... Ungvár, 1892. Julius 7-én,... Gyula püspök

A Magyar Királyság egyházi élete a 19-20. század fordulóján

JANKA GYÖRGY

MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

1. „A magyar kultúrharc”

Firczák Gyula püspökségének (1891-1912) kezdete éppen az ún. egyházpolitikai törvények körüli viták keresztüzében zajlott. Az előzmények a 1867-es kiegyezés, és I. Ferenc József császár magyar királlyá történő koronázásával kezdődtek. Az ünnepség legfőbb mozzanata már előre jelezte egy új korszak kezdetét: Simor János esztergomi érsek gróf Andrássy Gyula magyar királyi miniszterelnökkel együtt helyezte a Szent Koronát I. Ferenc József király fejére.¹

A kiegyezést követően a király a főkegyúri jogát a felelős magyar kormányon keresztül érvényesítette. Ez a gyakorlatban úgy történt, hogy a kormány javaslatait a Vallás- és Közoktatási miniszteren keresztül egyeztetette a hercegprímással, majd a király személye körüli miniszteren keresztül az uralkodóval, aki a közös külügyminisztérium közvetítésével lépett kapcsolatba a bécsi nunciussal, illetve a monarchia szentszéki nagykövetével Rómában.

A probléma az volt, hogy 1867 után Magyarországon a liberális politika dominált az országgyűlésben és a hatalomra kerülő kormányokban, melynek sarkalatos pontja volt a katolikus egyház kiváltságainak felszámolása. A helyzetet nehezítette, hogy míg a többi egyház 1848-49-ben létrehozta autonómiáját, ez a katolikus egyház esetében elmaradt. Eötvös József kultuszminiszter 1870/71-ben tett lépéseket az autonómia ügyében, de ebből nem lett semmi, már csak azért sem, mert Eötvös a világiak széles bevonásával gondolta az autonómiát, míg a főpapság számára az államtól való teljes szabadság volt a cél, a világiaknak iskola és vagyonügyi kérdésekben szántak csak szerepet. (Összhangban a Vatikán politikájával.)

1 GERGELY JENŐ – KARDOS JÓZSEF – ROTTLER FERENC: *Az egyházak Magyarországon Szent Istvántól napjainkig*, Budapest, 1997, 148.

Eötvös József kultuszminiszter (1867-71) terve az volt, hogy a katolikus autonómiát követően tárgyaljon az országgyűlés a vallási törvényekről, de mivel ez nem valósult meg, a katolikus egyház az államtól való függetlenség hiányában még jobban megszenvedte a liberális egyházpolitika következményeit.

Az 1868. XXXVIII. tc. a népoktatásról már lehetőséget adott, hogy 30 más vallású gyerek esetében a község legyen az iskolafenntartó, és közös népiskolát állítson fel.² Az alapvető törvény az 1868. LIII. törvénycikk lett „a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzosságáról”. E törvény garantálta a keresztény vallásfelekezetek teljes egyenjogúságát mind az ünnepek megtartása, mind a temetők használata, mind a községi segélyezés vonatkozásában.³ Ez nem jelentett akadályt a katolikus egyház számára, annál inkább viszont a vegyesházasságokról, és az abban született gyermekek vallási hovatartozásáról szóló törvénycikkek. Ennek értelmében a vegyesházasságokból született gyermekek nemük szerint követik szüleik vallását, így a katolikus kánonjog alapján megkövetelt reverzális elvesztette államjogi érvényességét. Mivel a katolikus klérus továbbra is az egyházi törvények szellemében járt el, az 1879. évi XL. törvény 53.§ alapján mely két hónapig terjedő elzárással és 300 forintig terjedő pénzbírsággal sújtotta azokat az „elkeresztelő” papokat, akik 18 évesnél fiatalabb személyt fel mertek venni egyházukba⁴ az elsősorban protestáns lelkészek feljelentésére sorra bírságolták a törvénnyel szembe szálló katolikus lelkészeket.

A bíróságokon a beperelt lelkészek azzal védekeztek, hogy az ominózus törvénycikk csak a más felekezetbe való felvételt tiltja meg, de a keresztelést nem. Ezért Csáky Albin kultuszminiszter (1888-1894) 1890-ben rendeletben kötelezte a lelkészeket, hogy ha az állami törvények szerint más valláshoz tartozó gyermeket kereszteltek meg, akkor a keresztelési bizonylatot nyolc napon belül küldjék el az illetékes lelkésznek anyakönyvezésre.⁵ A helyzet megoldása fejében a kormány és a Tisza Kálmán vezette kormánypárt súlyos feltételt szabott: a polgári házasság és a polgári anyakönyvezés bevezetését.

A magyar katolikus püspökök megkísérelték megakadályozni a kötelező polgári házasságkötés bevezetését, próbálták a királyt maguk mellé állítani a pápát pedig hűségükről biztosították. XIII. Leó pápa „Constanti Hungarorum” kezdetű, 1893. szeptember 2-án kiadott enciklikájával társadalmi és politikai összefogásra kérte a magyar katolikusokat, és kitartásra bátorította őket. Ennek hatására rendezték meg az első katolikus nagygyűlést Magyarországon 1894-ben. Ám mindezek ellenére kormány immár Wekerle Sándor miniszter-

2 BALOGH MARGIT – GERGELY JENŐ: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005*, I., Budapest, 2005, 240–243.

3 BALOGH–GERGELY, i.m. 249–251.

4 BALOGH–GERGELY, i.m. 362.

5 BALOGH–GERGELY, i.m. 401–402.

elnök (1892-1895) vezetésével egymás után nyújtotta be az egyházpolitikai törvényeket.⁶

Az 1894. XXXI. törvénycikk kimondta a kötelező polgári házasságkötést, amelyet az egyházi szertartás előtt kellett megkötni. A törvény megengedte a válás lehetőségét, elsősorban hűtlen elhagyás esetén.⁷

Az 1894. XXXII. törvénycikk a közjegyző előtt megkötött reverzálist elismerte. A törvénytelen gyermekek esetében az anya vallása volt az irányadó.⁸

Az 1894. XXXIII. törvénycikk a kötelező állami anyakönyvezést rendelte el.⁹

1895-ben Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt (1895-1899) még két nagy jelentőségű egyházpolitikai törvény született meg. Az 1895. XLII. törvénycikk az izraelita vallást törvényesen bevett vallásnak nyilvánította.¹⁰ Az 1895. XLIII. törvénycikk a szabad vallásgyakorlást mondta ki. Az 1.§. szerint: „mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és azt az ország törvényeinek, valamint a közérkölciség kívánalmainak korlátai között külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit sem szabad törvényekbe, vagy a közérkölciségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni.” Az 5.§ nemcsak azt tette lehetővé, hogy a törvényben megállapított feltételek mellett egyik felekezetből át lehessen lépni egy másikba, hanem szabad utat biztosított annak, hogy valaki felekezeten kívülinek is vallhassa magát.¹¹

Az egyházpolitikai törvények végleg megszüntették a katolikus egyház kiváltságos helyzetét Magyarországon, és modern értelemben vett polgári jog-egyenlőséget teremtettek. Az egyházpolitikai csatározások azonban rávilágítottak a katolikus egyház gyengeségére és kiszolgáltatottságára. Az autonómia hiányában a liberális és szabadelvű kormányok tettek javaslatokat az egyház vezető méltóságaira ezért Rómában az a mondás járta „*Episcopi hungarici sunt magis politici, quam catholici*”. A főpásztorok és a klérus szívesebben a közélettel foglalkozott, mint a pasztorálással, s ennek ellenére kiszorult mind a Magyar Tudományos Akadémia, mind a Kisfaludy Társaság és más jeles kulturális társulatok életéből. Margalits Ede budapesti professzor írta le: „*Hungarica Academica Scientiarum est societas clausa, in quam calvinistae de jure, lutherani et judaei ex gratia, et catholici ex misericordia recipiuntur*.”¹² Ennél még súlyosabb volt, hogy a vallási élet hanyatlott, formálissá vált, az értelmiség pedig gyakorlatilag majd-

6 ADRIÁNYI GÁBOR: *A magyar egyház és a Vatikán (1848-1918)*, in ZOMBORI ISTVÁN (szerk.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*, Budapest, 1996, 225–227.

7 BALOGH-GERGELY, i.m. 443–447.

8 BALOGH-GERGELY, i.m. 448–449.

9 BALOGH-GERGELY, i.m. 450–452.

10 BALOGH-GERGELY, i.m. 453–454.

11 BALOGH-GERGELY, i.m. 455–461.

12 SALACZ GÁBOR: *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában 1867-1918*, München, 1974, 77.

hogynem ateista életvitelt folytatott. A nagypolgárság körében egyre nagyobb tért hódította szabadkőművesség.

Mindezek döntően közrejátszottak abban, hogy 1895-ben megtartotta alakuló ülését a Néppárt, mely programjában célul tűzte ki az egyházpolitikai törvények revízióját, a katolikus autonómia kiharcolását, az egyház jogainak és szabadságának biztosítását, a felekezeti iskolák védelmét. Új és előremutató mozzanat volt a Néppárt szociális programja, XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott *Rerum Novarum* enciklikájának szellemében. Ez az enciklika –igaz ugyan hogy több mint négy évtizeddel a Kommunista Kiáltvány megjelenése, és a munkásosztály erős szociáldemokrata beszerzése után– de kifejtette a katolikus egyház álláspontját a munkáról és a munkásság megbecsüléséről. Az osztályharc és a forradalmi erőszak helyett a kérdések megoldását egyedül a tárgyalásokban látta, mely jó felfogott érdekközösséget hoz létre a munkaadó és a munkavállaló között. Tehát a Néppárt a *Rerum Novarum* alapján követelte a munkásság számára a méltányos létminimum megállapítását, a kisgazdák és a kisiparosok hitelhez segítségét, szövetkezetek alapításának lehetőségét és jogát, a munkaadó és a munkás közti viszony törvényes szabályozását. A Néppárt azt is megígérte, hogy a nemzetiségek méltányos és jogos követeléseit, amennyiben azok összeegyeztethetők a magyar állam egységével, támogatja. A Néppárt az 1896-os választáson 17, az 1901-es választáson 25 mandátumot tudott megszerezni nagy politikai ellenszélben.¹³ Minden esetre biztosra vehető, hogy Firczák Gyula munkácsi püspök társadalmi és politikai törekvéseiben kimutatható a *Rerum Novarum* és a Néppárt programjának hatása is.

2. A Millennium

A 19. század utolsó évtizedében a kultúrharcban megtépződött és sokat támadott katolikus egyháznak a honfoglalás ezeréves évfordulójára meghirdetett millenniumi ünnepek alkalmat adtak az egyház történelmi jelentőségének és a jövőt formálni kívánó erejének megmutatására is. A budavári Nagyboldogasszony templomban 1896. május 3-án tartott misén megjelent a királyi pár is, és Vaszary Kolos hercegprímás ekkor mondta el híres prédikációját: „*Kard foglalta el és kereszt tartotta fenn e hazát*” és *felbívta a magyar nemzet figyelmét, hogy Isten nélkül nincs jövője*.¹⁴ A millennium kapcsán XIII. Leó pápa enciklikában méltatta a magyarságnak a történelemben egyházért vívott harcat, és kérte hogy a jövőben is ehhez méltó célokra törekedjen. Az ezeréves évforduló kapcsán a pápa engedélyezte Magyarok Nagyasszonya ünnep megtartását október második vasárnapján. (Az ünnepet X. Piusz pápa helyezte át a mai naptári helyére október 8-ra.) Az 1896-os Katolikus Nagygyűlésen

13 SZÁNTÓ KONRÁD: *A Katolikus Egyház története II.*, Budapest, 1985, 440–449., 492–500.

14 HERMANN EGYED: *A Katolikus Egyház története Magyarországon 1914-ig*, München, 1973, 480.

A Magyar Királyság egyházi élete a 19-20. század fordulóján

különösen báró Hornig Károly veszprémi püspök szavai találtak nagy visszhangra amikor kijelentette: a magyar katolikusok nem akarnak másodosztályú állampolgárok maradni.¹⁵

A millennium kapcsán a nemzetközi érdeklődés reflektorfényébe került a magyar görögkatolikusok mozgalma is a magyar liturgiáért.¹⁶ Az előzményekhez tartozik, hogy 1866 májusában Hajdúdorogon - az akkor legtekintélyesebb és legöntudatosabb egyházközségben - közgyűlést tartottak és feliratot szerkesztettek a királyhoz, a prímáshoz és az országgyűléshez, melyben önálló magyar püspökség vagy átmeneti megoldásként magyar helynökség felállítását kérték, és a jogot, hogy ügyeik rendezésére Hajdúdorogon értekezletet tarthassanak. Egyben a leghatározottabban tiltakoztak, hogy őket bárki is liturgikus nyelvük miatt oroszoknak vagy oláhoknak nevezze. Mivel sok egyházközségben hasonló módon gondolkodtak és éreztek, egész mozgalom bontakozott ki a dorogiak vezetésével.

1868-ban 33 egyházközség képviselőjében 220 küldött és 20 lelkész vett részt az országos kongresszuson, melyhez még sokan (19 egyházközség és 11 pap) levélben csatlakoztak. Itt a hajdúdorogi székhelyű magyar püspökség felállítása mellett célként szerepelt a szertartási könyvek lefordítása állami költségen és a magyar liturgikus nyelv szentesítése. A kongresszus az ügyek intézésére Állandó Végrehajtó Bizottságot szervezett élén Farkas Lajossal. A kérvényeket 24 tagú delegáció vitte fel személyesen Budapestre. Az ország vezető politikusainak nyújtották át a petíciókat, s külön örömet jelentett, hogy Deák Ferenc, a „haza bölcse” a dorogi mozgalmat méltányosnak és igazságosnak nevezte.¹⁷

Ha magyar püspökséget nem is, de 1873-ban a király Hajdúdorogon külhelynökséget létesített, s ebbe 33 paróchia nyert beosztást. Az első külhelynök Danilovics János kanonok lett, aki fordító bizottságot szervezett a magyar liturgikus nyelv fejlesztése érdekében. A kilenc tagú bizottság lefordította és kiadta Aranyszájú Szent János, Nagy Szent Bazil és az Előszenteltek liturgiáját, a Szerkönyvet és egy énekeskönyvet. A helynökség létrehozása csak részleges siker lehetett, mert a magyar görög katolikus egyházközségek töredékét foglalta magába, s a helynök hatásköre is meglehetősen szűkre szabott volt. Így a Végrehajtó Bizottság 1881-ben újra napirendre hozta az önálló püspökség gondolatát, ez azonban elutasításra talált mind a pesti egyetem teológiai kara, mind pedig a püspöki kar körében, leszámítva a munkácsi és eperjesi püspököket.¹⁸

15 SALACZ, i.m. 98–99.

16 A mozgalom dokumentumai: VÉGHSEŐ TAMÁS – KATKÓ MÁRTON ÁRON: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet: 1778-1905*, Nyíregyháza, 2014. A görögkatolikus magyarság történetének legújabb áttekintése: VÉGHSEŐ TAMÁS – TERDIK SZILVESZTER: „... minden utamat már előre láttad” *Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg, 2012.

17 PIRIGYI ISTVÁN: *A magyarországi görögkatolikusok története II.*, Nyíregyháza, 1990, 86–90.

18 VÉGHSEŐ TAMÁS: *Kísérlet egy magyar görögkatolikus püspökség felállítására 1881-ben*, in SOMORJAI

1896-ban az Állandó Végrehajtó Bizottság újabb kérvényekkel és már az elkészült magyar nyelvű liturgikus könyvek egy-egy példányával népes küldöttséggel jelent meg a fővárosban és Bánffy Dezső miniszterelnöknek (1890-1895), Vaszary Kolos esztergomi érseknek (1891-1911), Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszternek (1895-1903), és Szilágyi Dezső házelnöknek (1895-1898), nyújtották át petíciójukat. Az említett főméltóságok kedvesen fogadták őket és biztató ígéretekkel tettek, ezért az a –mint utóbb kiderült téves- vélemény alakult ki bennük, hogy még talán a jubileumi évben valóra válhat a több évtizedes álom.

E meggyőződésnek döntő szerepe volt abban, hogy a budapesti Egyetemi templomban 1896. június 27-én magyar nyelvű görög katolikus liturgiát mutattak be nagy ünnepélyességgel és széles sajtóvisszhanggal. A liturgiát Újhelyi Andor hajdúdorogi paróchus végezte segédlelkészeivel, az éneket a hajdúdorogi és a szatmárnémeti kántorok vezették. A remélt elismerés helyett Róma a magyar liturgikus nyelv betiltásával válaszolt, mert nacionalizmust és Vatikán elleni tüntetést látott benne.¹⁹ A Szent Officium 1896. szeptember 2.-án kelt határozatát Firczák Gyula püspök nem hirdette ki, annak végrehajtását nem szorgalmazta, sőt kérte a döntés felülvizsgálatát és enyhítését. Ugyanakkor tudomásul véve a helyzetet a magyar népiskolákban is kötelezővé tette a rutén nyelv oktatását, és a papnevelő intézetbe való felvételhez előírta a rutén nyelv ismeretét.²⁰

3. A római zarándoklat

1900-ban a jubileumi Szentév keretében az Országos Bizottság Vályi János eperjesi püspök vezetésével és Firczák Gyula munkácsi püspök részvételével 461 fős reprezentatív zarándoklatot szervezett Rómába. A pápai kihallgatásra március 9-én 11 órakor került sor az ún. Boldoggá avatási kápolnában (Aula della Beatificazioni). A magyarországi hívek a Scala Regia-n keresztül vonultak be élükön a két püspökkel utánuk Szabó Jenő elnök Prodán János egyetemi hallgatóval, aki zöld selyempárnán vitte piros bársony erszényben a zarándokok péterfilléreit, valamint a fehér kordován bőrbe kötött, pergamen lapokra írt latin nyelvű memorandumot, melynek címlapját Roskovics Ignác görögkatolikus festőművész Magyarok Nagyasszonya festménye ékesítette. XIII. Leó pápa déli 12 óra után vonult be a kápolnába a jelenlévő zarándokok éljenzése

ÁDÁM – ZOMBORI ISTVÁN (szerk.) *Episcopus, Archiabbas Benedictinus, Historicus Ecclesiae. Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára*, Budapest, 2016, 315–325.

19 PIRIGYI, i.m. 91–97. VÉGHSEŐ TAMÁS: *Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye*, in VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ balálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza, 2010, 91–99.

20 PIRIGYI, i.m. 98.

közepette. Az oltárnál letérdepelve imádkozott, majd apostoli áldást osztott. Ezt követően leült és elsőként fogadta a kézcsókra járuló görög katolikus püspököket, akik közül Vályi János eperjesi püspök köszöntötte latin nyelven. Beszédében kiemelte, hogy a munkácsi és eperjesi egyházmegye papjai és hívei örömmel jöttek Rómába a jubileumi szentévben hálát adni és teljes búcsút nyerni. Szeretnék kinyilvánítani legmélyebb hűségüket és hódolatukat a szentatyának a sok jótéteményért, amellyel elhalmozta őket. Szeretné a Szentatyára figyelmébe ajánlani az emlékkönyvet, melyben kétszázezer magyar görög katolikus hívő kéri a görög liturgiában a magyar nyelv apostoli jóváhagyását. A memorandumban közölt okoknál fogva kéri a magyar hívek igazságos kérését meghallgatni, és a magyar nyelv liturgikus alkalmazását jóváhagyásával szentesíteni.

XIII. Leó pápa válaszában örömeinek adott hangot, hogy a távoli Magyarország görög katolikusai a jubileumi évben elzarándokoltak az Apostolok sírjához, és kimutatták hűségüket az Apostoli Szentszék iránt. Biztosította őket továbbra is atyai gondoskodásáról és apostoli áldásáról. Ezzel véget ért az audiencia és a zarándokok meghatott éljenzés és örömkönnyek között vettek búcsút a Szentatyától.²¹

A zarándoklat egy eredményt tudott elérni: demonstrálta, hogy jelentős számban léteznek magyarajkú görögkatolikusok, akiknek a helyzetére a szentszéknek megoldást kellett találni.

4. A naptáregyesítés kérdése

A Zemplén vármegyében élő görögkatolikus hívek már 1871-ben felhívták a figyelmet az ó-naptár használatából eredő anomáliákra különösen a vegyes rítusú családok esetében. A hegyaljai esperesi kerület papsága 1897-ben újra napirendre vette ezt a kérdést, és feliratot fogalmaztak meg Firczák Gyula püspöknek, hogy rendezze ezt az egyre akutabbá váló problémát, és vezesse be a Gergely naptárt. Melles Emil bodroközi esperes 1898-ban röpiratot is kiadott ez ügyben.

Firczák püspök 1899. október 3-án elrendelte, hogy a papság az esperesi kerületekben tárgyalja meg az ügyet és adjon javaslatot főpásztorának. A papság minden esperesi kerületben támogatta a naptáregyesítést. Mivel azonban a ruszin hívek hallani sem akartak erről a változtatásról, a püspök, noha személy szerint hajlott volna a korszerűsítésre a skizmaveszély miatt elállt a változtatástól.²²

21 *Emlékkönyv a görög szert. katolikus magyarok római zarándoklatáról*, Budapest, 1901, 11–29.

22 PIRIGYI, i.m. 68–69.

5. Az 1905-ös máriapócsi könnyezés

1905. december 3-án délután – mely az ó-naptár szerint Szűz Mária templomba vezetése ünnepének vigíliája, előestéje volt – vecsernyét végeztek a máriapócsi kegytemplomban, melynek végeztével szokás szerint vaslépcsőt helyeztek az ikonosztázion elé, hogy a hívek az ekkor még a képállvány királyi ajtaja felett elhelyezett kegyképet megérinthessék. Elsőként a kegykép őre Gávrís Kelemen bazilita atya²³ ment fel, aki a kép üvegkeretének felnyitása után megrendülve vette észre, hogy a Szűzanya arca feketévé, jobb szeme fehérsége pedig pirosra változott és abból könny szántott nedves barázdát az arcon, lencse alakú, villogó cseppben végződve. Gávrís atya azonnal lement a kegyképtől és visszatérve egy rózsaszínű selyemkendőt helyezett a Szűzanya álla alá. Nem sokkal később a hívek egy második könnycseppet is láttak kigördülni a jobb szemből, mely az előbbivel egyesült és az arcon végigfutott. Ekkor körülbelül hatvan ember volt a templomban és mindenki sírt. A kegykép könnyezésének híre futótűzként terjedt el a környéken, s nagyon sokan jöttek el megnézni a csodát.²⁴

Természetesen egy ilyen nagy horderejű eseményről az illetékes egyházi főhatóságot is értesíteni kellett. Zubriczky Tivadar máriapócsi házfőnök²⁵ 1905. december 6-án jelentést tett Firczák Gyula munkácsi megyéspüspöknek a könnyezés kezdetéről. Firczák püspök kézhez véve az értesítést 1905. december 9-én egyházmegyei vizsgálatot rendelt el, öttagú vizsgálóbizottságot jelölt ki, a rendkívüli esemény kivizsgálására.

A vizsgálóbizottság három napon át, 1906. január 11-13 között 59 személyt hallgatott ki és ehhez egy szakértői véleményt csatolt. Később még a vizsgálaton kívül 5 írásbeli vallomást és 10 szóbeli vallomást gyűjtöttek össze a jegyzőkönyvhöz. Összesen tehát 75 hitelesített bizonyágtétel maradt ránk, melyből 74 szemtanú pozitíve állítja a könnyezést, egy pedig, a szakértői szem-

23 Gávrís Kelemen született 1870-ben, pappá szentelték 1895-ben, 1908-ban már a Máramaros megyei Huszt–Baranyai kolostor főnöke, *Schematismus Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkácsensis ad annum Domini 1908.* 335, 306. ugyanitt van még 1915-ben is, és egyidejűleg a velelői paróchus Pribics Gyula személyi kísérető lelkésze *Schematismus Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkácsensis ad annum Domini 1915.* 222, 112. Az 1928-as bazilita katalógusban már nem szerepel.

24 *Adatok a Boldogság Szűz Anya Mária-Pócsi kegyképének 1905. évi december havában történt könnyezéséről*, Ungvár 1906. továbbiakban ADATOK 11-12. VÉGHSEŐ TAMÁS: *Korrajz a harmadik könnyezés idejéről*, in IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.): „Téged jöttünk köszönteni”. *A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga*, Nyíregyháza, 2005, 22–28.

25 Zubriczky Tivadar született 1852-ben, pappá szentelték 1883-ban, *Schematismus Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkácsensis ad annum Domini 1908.* 304, 345. Az 1915-ös munkácsi egyházmegyei schematizmusban már nem szerepel.

A Magyar Királyság egyházi élete a 19-20. század fordulóján

le fizikai és vegyi szempontból zárta ki a könnyezés mesterséges előidézésének lehetőségét.

Mindezeket kidomborította Dr. Mikita Sándor kanonok, az egyházi vizsgálóbizottság elnöke Firczák Gyula megyéspüspökhöz címzett 1906. május 31-én keltezett, az írásos dokumentumokhoz csatolt kísérő levelében. Megállapította, hogy a kiküldött bizottság egyhangúan elismerte a könnyezés természetfeletti jellegét. Személyes véleményét így fogalmazta meg: „*az Úr Máriapócson kiöntötte a maga irgalma bőségét.*” Jelentését a 88. zsoltár második versével fejezte be. „*Az Úr irgalmasságát mindörökké énekelem.*”²⁶

Firczák Gyula munkácsi görög katolikus megyéspüspök a beküldött jegyzőkönyvet 1906. június 12-án egyházhatóságilag jóváhagyta és annak kinyomtatását engedélyezte.²⁷ Így jelent meg a munkácsi egyházmegyei főhatóság jóváhagyásával 1906-ban Ungváron, az Unió Könyvnyomda Részvény Társaság nyomdájában az „*Adatok a Boldogságos Szűz Anya Mária-Pócsi Kegyképeinek 1905. évi december havában történt könnyezéséről*” című 55 oldalas könyv, az eredeti okmányok hiteles másolataként.

A 19–20. század fordulójának egyházi életébe az egyházpolitikai törvények vitákkal teli bevezetésén, a milleniumi ünnepségek hangulatán, a magyar görögkatolikusok mozgalmán, a római zarándoklat eseményein, a naptárkérdés vitáján és a harmadik pócsi könnyezés eseményein keresztül pillantottunk be. E korszak küzdelmeinek tükrében kell látnunk és értékelnünk Firczák Gyula munkácsi püspök életét és tevékenységét is.

26 ADATOK, 51–54.

27 ADATOK, 54. 3911/1906. szám alatt.

Római katolikus és görögkatolikus társadalmi törekvések a 19–20. század fordulóján Magyarországon¹

KLESTENITZ TIBOR

A 19. század második felében megszülető modern nemzetállamok szinte egész Európában konfliktusba kerültek a katolicizmussal. A választójog kiterjesztésével megkezdődött a tömegek politikai részvétele, ami sok esetben a középosztály antiklerikális csoportjait juttatta hatalomra. A hagyományos társadalmi keretek felbomlása, az elvilágiasodás és a modern természettudományos világnézet terjedése pedig közvetlen veszélyforrást jelentett az egyház szellemi pozícióra.² A kihívás arra készítette a katolicizmust, hogy megpróbáljon a korábbiaknál sokkal intenzívebben támaszkodni híveinek támogatására. A Szentszék egyik félhivatalos orgánuma már 1882-ben leszögezte: a hívők feladata, „hogy pótolják az államot egyházvédő és segítő feladatában”, ami összefogást és önszerveződést igényel.³ Ennek háttérében az a felismerés húzódott meg, hogy a világiak támogatása nélkül az egyház többé már nem érezheti magát biztonságban.⁴

Ezek a törekvések Magyarországon is éreztették hatásukat. 1894. december 19-én a püspöki kar értekezletén felmerült a kérdés: hogyan történjen a katolikus erők – XIII. Leó pápa által nyomatékosan ajánlott⁵ – egyesítése. Hidassy Kornél szombathelyi püspök katolikus körök alakítását, gyűlések tartását, a laikusok megnyerését, valamint a világi és egyházi tényezők egyesítését ajánlotta erre a célra.⁶ Firczák Gyula munkácsi püspök a nyilvánosság előtt néhány évvel később, 1899-es nagybőjti körlevelében fejtette ki bővebben véleményét a kérdésről. A szegénység leküzdésének és a szellemi fejlődésének a

-
- 1 A tanulmány az OTKA NK 83 799 számú kutatási programjának támogatásával készült.
 - 2 ATKIN, NICHOLAS – TALLETT, FRANK: *Priests, prelates and people. A History of European Catholicism since 1750*, Oxford–New York, 2003, Oxford University Press, 141–142.
 - 3 A világi katolikusok feladata a jelen időkbén – kivonat a *Civita catholica* [sic!] után. *Religio*, 1882. 47. (II. félév), 372.
 - 4 A malinesi egyházmegyei congressus. *Religio*, 1889. 27. (I. félév), 209.
 - 5 A pápa ezt magyar vonatkozásban a *Constanti Hungarorum* kezdetű, 1893. szeptember 2-án kelt körlevelében fejtette ki a legegységelműbben. A mi Szentséges Urunknak, XIII. Leó pápának körlevele Magyarország püspökeihez. *Magyar Állam*, 1893. szeptember 8. 1.
 - 6 Esztergomi Prímási Levéltár Püspöki értekezletek jegyzőkönyvei és nyomtatványai. 1894. december 19. 6–7.

lehetőségét az erkölcsi élet megjavításában látta, amiben ő is fontos szerepet szánt az egyesületeknek.⁷

A tanulmányban arra szeretnék kísérletet tenni, hogy bemutassam: a Magyarországon 1900-tól rendszeresen megtartott országos katolikus nagygyűléseken, a társadalmi szervezkedés egyik legfontosabb fórumán, milyen törekvéseket fogalmaztak meg néhány érdekes részterületen – a sajtó, a szövetkezeti mozgalom, a népművelés, a mértékletességi egyesületek és a kivándorlás ügyében –, és ezek hogyan érhetőek tetten a korszak görögkatolikus közgondolkodásában.

A nagygyűlések elsősorban a katolikus társadalmi program megalkotását célozták. Ahogyan Csernoch János, a későbbi hercegprímás 1901-ben megfogalmazta: „Harcolunk, de harcunk sem az állam, sem más valláson lévő honfitársaink ellen nincs irányítva. Harcolunk a saját tétlenségünk, tehetetlenségünk, aluszékonyosságunk ellen, és ha a katolikus hitéletet fölvirágoztatjuk, meggyőződésünk az, hogy ez által hazánk érdekeit is szolgáljuk, mert nem lehet rossz hazafi az, aki jó katolikus.”⁸

A nagygyűlések helyi hatásának felmérésében a legfontosabb forrást az Ungváron, a Szent Bazil Társulat kiadásában megjelenő Görög Katolikus Szemle jelenti, amely az új katolikus társadalmi törekvések helyi szócsövének tekinthető. Az 1899. december 24-én kiadott mutatószám szerint a szerkesztőség célja a katolikus eszmék terjesztése, a nép szellemi előrehaladása és ezzel Magyarország jólétének előmozdítása volt.⁹ A lap szerzői minden évben határozottan buzdították olvasóikat a budapesti nagygyűléseken való részvételre. Beszámoltak arról, hogy Firczák Gyula püspök körlevélben ajánlja a megjelenést,¹⁰ egy szerző, Hadzsega Bazil pedig az esemény jelentőségét – nem kevés túlzással – egyenesen az I. egyetemes zsinathoz hasonlította.¹¹ A nagygyűlések legfőbb eredményét a katolikus öntudat erősítésében látták: „Aki ezelőtt szégyellte vallását s Isten imádatát elhanyagolta [...] az most kivetkőzött gyengeségéből s varázsütésre fennkölt bátorsággal néz a világ szemébe” – írták. A szemtanúkra különösen a nagygyűlést lezáró körmenet, a hívők katolikus öntudatának nyilvános demonstrálása volt nagy hatással.¹²

A munkácsi egyházmegye részvételével viszont elégedetlenek voltak, hiszen 1901-ben mindössze négy fő – a püspök, Kende Péter, a képviselőház tagja és két parókus – képviselte őket.¹³ 1902-ben ismét csak négy résztvevő

7 MAROSI ISTVÁN: *A munkácsi görög katolikus egyház kibívásai és a megoldási kísérletek Firczák Gyula püspök (1891–1912) tevékenysége idején. Licencia dolgozat*, 2010. 126. http://byzantinohungarica.hu/sites/default/files/liturgia/marosi_firczak.pdf

8 CSERNOCH JÁNOS: *A nagygyűlés első napján*, in *Alkotmány*, 1902. október 15. 2.

9 *Olvasóinkhoz!* in *Görög Katolikus Szemle*, 1899. Mutatószám. 1.

10 *Püspökünk a katolikus nagygyűlésről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 43. 4.

11 HADZSEGA BAZIL: *A katolikus nagygyűlés előtt*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 43. 3.

12 TAPOLCZAY: *A katolikus nagygyűlésről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 46. 2.

13 *Katolikus nagygyűlés*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 45. 4.

Római katolikus és görögkatolikus társadalmi törekvések a 19–20. század fordulóján akadt.¹⁴ A helyzet 1903-ban javult némileg, amikor az egyházmegyéből már 18 fős küldöttség utazott Budapestre.¹⁵

A katolikus társadalom megszervezésében és irányításában különösen fontos szerepet tulajdonítottak a sajtónak. A Görög Katolikus Szemle szerzője szerint „katolikus önérzetünk ébredését [...] egyedül ama mozgalom idézte elő, melyet kat. nagygyűléseink irányítanak és amelynek fő támasza a lendülésnek induló sajtó”.¹⁶

A nagygyűlések által hozott határozatok valóban azt célozták, hogy elősegítsék versenyképes sajtóorgánumok létrehozását, amelyek szilárd gazdasági alapokkal rendelkeznek. Ehhez kiváló eszközt jelenthetett volna a részvénytársaságok alapítása, ettől ugyanakkor a klerikusok általában idegenkedtek, mivel úgy tartották, hogy a kereskedelmi működés nem méltó egy katolikus intézményhez.¹⁷ Emellett érdekes módon sok újságíró is ellenezte a részvénytársasági formát, mert attól féltek, hogy a részvényesek a támogatás fejében befolyást követelnének a szerkesztőség napi munkájába, ami korlátozza a szakmai eredményességet.¹⁸

Ennek ellenére két fontos kezdeményezés – egy római és egy görögkatolikus – 1902-ben mégis sikert aratott. A Katolikus Egyesületek Országos Szövetsége a szélesebb néprétegeket megszólítására törekvő filléres bulvárújság, az Új Lap kiadásra részvénytársaságot alapított, amely főpapok és arisztokraták segítségével gyűjtötte össze a negyvenezer koronás alaptőkét.¹⁹ Ugyanabban az évben az ungvári Szent Bazil Társulat is úgy döntött, hogy kiadóját részvénytársasággá alakítja át, négyszáz darab ötkoronás részvény kibocsájtásával, amelyeket a papság, a hívők és az egyházi intézmények számára tettek megvásárolhatóvá.²⁰ A részvénytársaság alakuló közgyűlése „fényes sikert” aratott, és létrejött az Unió Irodalmi és Könyvnyomda Rt.²¹

A munkácsi egyházmegye papságának figyelmét már egy korábbi eset is a média fontosságára irányította. Két évvel korábban Firczák püspök egyik körlevele ugyanis, amely az anyanyelvű oktatás fontosságát hangsúlyozta, élénk támadásokat váltott ki néhány országos napilap részéről. Ezek szerint a püspök a rutén öntudatot kívánta volna erősíteni a rutén nyelvű tankönyvek alkalmazásának elrendelésével.²² A támadásokkal szemben 1900. október 14-én a

14 TAPOLCZAY: *A kath. nagygyűlés után*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 43. 2.

15 *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 43. 2.

16 TAPOLCZAY: *Ébredünk*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 9. 2.

17 ERDŐS KÁROLY: *Még egy levél Zichy Nándor koszorújához*, in *Élet és irodalom*. Szerk.: Toma István. Budapest, 1914, Élet Rt. 100.

18 *Országos Pázmány Egyesület*, 1901. 1. 96.

19 Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár 7122-1126/1902. A Katolikus Egyesületek Országos Szövetsége Városov Gyulának.

20 *Felhívás*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 13. 2.

21 *A Szent Bazil Társulat közgyűlése*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 14. 2.

22 *Támadások főpásztorunk ellen*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1900. 39. 3.

máriapócsi zarándoklatra összegyűlt klérus kifejezte tiltakozását.²³ „A papság működését nem a kétes célú hírlapok írka-firkáiból ítélik meg, hanem a hitélet elevenségéből” – írták.²⁴

A Görög Katolikus Szemle bekapcsolódott az egyházi sajtó érdekében indított országos propagandába is. Ennek keretében közölték például Prohászka Ottokár beszédét, amelyet a Katolikus Írók és Hírlapírók Országos Pázmány Egyesületének vándorgyűlésén mondott el Nyitrán.²⁵ A lap szerzői kevesellték, hogy Ungvár 8000 katolikus lakója mindössze 130–140 katolikus lapot járatott.²⁶ Ezért – XIII. Leó pápa programjának megfelelően, amely az „írással szemben írást állítsatok” elv alapján a katolikus sajtó fejlesztésére, versenyképessé tételére törekedett²⁷ – arról igyekeztek arról meggyőzni a klérust és a hívőket, hogy ők is legyenek rendszeres előfizetők. Úgy vélték, hogy sok parókus azért nem járatott katolikus lapokat, mert attól félt, hogy az állami tisztviselők ezért a „sötét középkor” képviselőinek tartaná.²⁸ Arról viszont különösen büszkén számoltak be, hogy 1902-ben a magyar papnövendékek új folyóirata, az Ébredünk éppen egy munkácsi egyházmegyei kispap, Puza Szilárd kezdeményezésére jött létre Budapesten.²⁹

A katolikusok hatékony társadalmi összefogásának legfőbb előfeltétele a hívők gazdasági érdekeinek felkarolása lett volna. A katolikus közélet egyik vezetője, Zichy Nándor gróf ezért hívta életre 1899-ben a Keresztény Szövetkezetek Országos Központját, amelynek az volt a célja, hogy a közvetítő kereskedelem áremelő hatását kikerülve olcsóbb termékekkel lássa el a vidéket. A központhoz néhány hónap alatt kilencven szövetkezet csatlakozott 17 600 taggal.³⁰ Három év elteltével, 1903-ban már kétszázötven szövetkezet működött.³¹

A kezdeményezők úgy vélték, hogy a szövetkezetekkel a népbe „üzleti érzést, kommerciális szellemet” lehet „becsepegtetni.” Azt remélték továbbá, hogy a jól működő szövetkezetek magukkal hozzák a társadalmi összetartás erősödését.³² Az 1906-os nagygyűlésen azzal érveltek az intézmény mellett, hogy a nehéz megélhetési viszonyok miatt a falusi kiskereskedők általában

23 *Tiltakozás*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1900. 42. 3.

24 *Mária-Pócs*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1900. 42. 1.

25 PROHÁSZKA OTTOKÁR: *A sajtó feladata a modern harcban*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 23. 1.

26 *Az Ungvári Katolikus Kör*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 14. 1.

27 KLESTENITZ TIBOR: *A magyar katolikus klérus és a tömegsajtó kihívásai a 20. század első harmadában*, in *A 20. század egyház-és társadalomtörténetének metszéspontjai. Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye 20. századi történetéből*, (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VIII.) Szerk.: Bánkuti Gábor – Varga Szabolcs – Vértesi Lázár, Pécs, 2012, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola. 117.

28 VERAX: *Hírlap*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1900. 49. 2.

29 TAPOLCZAY: *Ébredünk*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 9. 2.

30 *A Keresztény Szövetkezetek országos kongresszusa*, in *Religio*, 1899. 38. (II. félév). 304.

31 *A keresztény szövetkezetek IV. kongresszusa*, in *Alkotmány*, 1903. október 22. 5.

32 *Zichy Aladár gróf a szövetkezetek népművelő fontosságáról*, in *Alkotmány*, 1904. október 22. 6.

Római katolikus és görögkatolikus társadalmi törekvések a 19–20. század fordulóján

csak uzsorával tudnak hasznot termelni, amit a szövetkezetek alkalmazásával lehet letörni.³³

A gazdasági érdekek felkarolása a rossz természeti adottságok között élő, nem megfelelő gazdálkodási módszereket alkalmazó görögkatolikus népesség, elsősorban a ruszinok vonatkozásában szintén sürgető feladatnak számított. A Görög Katolikus Szemle ennek legfontosabb eszközét szintén a hitelszövetkezetekben vélte megtalálni.³⁴ A kormány – többek között a Firczak püspök vezetésével 1897 februárjában tartott értekezlet javaslatai alapján – segélyakciót indított támogatásukra. Ennek keretében 1900 januárjáig 56 községében 11 hitelszövetkezetet hoztak létre, az áruraktárakban pedig a korábbiaknál 50–60%-kal olcsóbban lehetett hozzájutni a közszükségleti cikkekhez.³⁵

A Görög Katolikus Szemle szerzői lelkesen támogatták a kezdeményezést, és elsősorban a papokat és a birtokosokat bíztatták arra, hogy mutassanak jó példát a helyi társadalomnak, támogassák a szövetkezeteket.³⁶ Azt is javasolták, hogy az egyházi intézmények szintén fogyasztási szövetkezetek útján szerezzék be a szükséges élelmet.³⁷ Néhány évvel később azonban Volosin Ágoston úgy látta, hogy a kezdeti fellángolás ellenére az ungváriak többsége a helyi szövetkezet iránt nagy közönnyel viseltetett. „Másutt állami támogatás nélkül is meg tudta hódítani a szövetkezeti eszme az embereket, nálunk pedig az állami támogatás dacára is csak nehezen halad előre az ügy” – írta. A kudarcot elsősorban annak tulajdonította, hogy „a szocializmus álapostolai” mesterségesen elidegenítették az eszmétől a tömegeket, valamint annak, hogy sokan „egy-egy kicsinyes eset, a szövetkezeti üzlet személyzetének esetleges tévedése vagy mulasztása miatt az egész üzletet” elítélték.³⁸

A Szemle szerzői ezért az előrelépés feltételének a közönség mentalitásának megváltoztatását, a tudatosság növelését tartották volna. A szociális problémák fő okát abban látták, hogy a szegény falusi néppel nem törődik senki. A városoknak nagy a lobbyereje, így sok előnyre tehetnek szert, falusi küldöttség viszont alig jut el a miniszteri előszobákba – írták.³⁹ A Szemle szerzőinek véleménye szerint a néppel nem foglalkoztak eleget az iskolán kívül, pedig állandó útmutatásra szorult volna, még olyan alapvető kérdésekben is, mint például a nőnevelés vagy a háztartástani ismeretek.⁴⁰

Nagy István tanító egyenesen úgy vélte, hogy a nép „önérzete nincs még kellőleg kifejlődve, nem érzi emberi méltóságát.” Ezért azt sürgette, hogy az

33 *Keresztény szövetkezeti kongresszus*, in *Alkotmány*, 1906. szeptember 26. 4.

34 *Köznépünk jólétének emeléséről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1899. Mutatványszám. 3.

35 GÖNCZI ANDREA: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*, Ungvár–Beregszász, 2007, PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 106–107.

36 *Köznépünk jólétének neveléséről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1899. Mutatványszám. 3.

37 *A keresztény szövetkezetekről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1900. 16. 3.

38 VOLOSIN ÁGOSTON: *A szocializmus meg a szövetkezés*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1904. 13. 70.

39 M. Sz. L. *A falusi nép elszegényedéséről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 37. 3.

40 *Haladjunk*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 46. 1.

egyszerű embereket tanítsák meg a megfelelő gazdálkodásra, a mértékletes-ségre és a tisztaságra.⁴¹ Egy pályatársa az „úrhatnáság” terjedésében, a divat utánzásában látta a nép romlásának egyik fő okát, ami ellen a papság és a tanítóság fellépését kérte.⁴² Tölgyessy Lajos tanító arra bízta kollégáit, hogy az iskolából kikerült fiatalokkal is rendszeresen foglalkozzanak, alakítsanak egyesületeket a számukra, ha nem akarják, hogy korábbi munkájuk veszendőbe menjen.⁴³ Ennek a felhívásnak a hátterében valószínűleg a vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendelete állt, amely előírta az ifjúsági egyesületek szervezését – a katolikusok viszont ezeket természetesen inkább felekezeti alapon kívánták megvalósítani.⁴⁴

Sokan az analfabetizmus magas szintje miatt az olvasókörök terjesztését is fontosnak tartották volna, ám 1903-ban – a püspök folyamatos sürgetéseinek ellenére – mindössze 5 olvasókör működött az egyházmegyében. Ennek egyik okát abban látták, hogy a parókusok félték belevágni a szervezés munkájába, mert attól tartottak, hogy a rutén vidékeken alkotott olvasókörök miatt könnyen pánszlávoknak bélyegezhetik őket.⁴⁵

A népművelés színvonalának emelését célozta volna a tanítók egyházmegyei egyesületének létrehozása is. Ezt támogatói lélektani és szakmai szempontból egyaránt fontos előrelépésnek tartották volna, és azzal érveltek, hogy az ellentábor is „a tömörülés és egyesülés köteléke teszi oly erőssé”.⁴⁶ A Munkács-egyházmegyei Tanítói Egyesület létrehozásának gondolatát először 1900-ban vetették fel, meg is kezdődött az előkészítés, ám végül nem történt semmi. 1902-ben, Firczák Gyula tízéves püspöki jubileumának ünnepelésére hivatkozva, ismét előtérbe került a kérdés.⁴⁷ Ekkor Vadász Mihály tanító az espereskerületi gyűléseket arra kérte, hogy vitassák meg az egyesület alapításának tervét. Ugyanakkor a kezdeményezés jövőjéről pesszimistán vélekedett: „mi görög kat. kántortanítók nem tudunk egyetérteni és összetartani” – írta.⁴⁸ Az eddigi kutatások alapján úgy tűnik, hogy ekkor valóban nem sikerült létrehozni az egyesületet.

A közművelődés terén viszont sikerült néhány fontos részeredményt elérni. A legsikeresebb intézménynek talán az ungvári Katolikus Kör számított, amely változatos témákat feldolgozó felolvasóesteket rendezett, hatalmas ér-

41 NAGY ISTVÁN: *Néhány szó népünk neveléséről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1900. 16. 3.

42 VADÁSZ MIHÁLY: *Népünk szegénységének egyik oka*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 17. 2.

43 TÖLGYESSY LAJOS: *Alakítsunk ifjúsági egyesületet!* in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 35. 3.

44 *A III. katolikus nagygyűlés*, Mihályfi Ákos beszéde. in *Alkotmány*, 1902. október 16. 4.

45 *Olvasókörök népünkénél*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 23. 1.

46 TANÍTÓ: *A tanítói összejövetelekről*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1904. 23. 1.

47 *Egyházmegyei tanítói egyesületünk kérdése*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 14. 3–4.

48 VADÁSZ MIHÁLY: *Nyílt kérelem a munkács-egyházmegyei főtisztelendő Esperes urakhoz*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 15. 3.

Római katolikus és görögkatolikus társadalmi törekvések a 19–20. század fordulóján

deklődést keltetve. A témák közé tartozott például az álom jelenségének magyarázata, amivel az előadó nevetségessé tette az álomjósolás babonáit.⁴⁹

A görögkatolikus közösségnek – a nép széles tömegeinek nevelése mellett – az is fontos érdeke volt, hogy tehetséges tagjai számára biztosítsa a továbbtanulás és ezzel a társadalmi felemelkedés lehetőségét. Ez azonban a gyakorlatban sok nehézséggel járt, hiszen a budapesti egyetemi tanulmányok rengeteg pénzbe és fáradságba kerültek, és segítség hiányában sokan nem voltak képesek végzettséget szerezni. A Görög Katolikus Szemle szerzői ezért 1902-ben javaslatot tettek arra, hogy a hallgatók támogatására létesítsenek egyetemi internátust.⁵⁰ A kezdeményezésre feltehetően hatással lehetett az, hogy egy évvel korábban Zichy János gróf vezetésével Budapesten megalakult a Katolikus Főiskolai Internátus Egyesület, amely 24 fős intézetet hozott létre.⁵¹ Az egyesület viszonylag gyors fejlődésen ment keresztül, négy év múlva már 110 hallgató elhelyezéséről tudott gondoskodni.⁵²

A felvetéssel szemben azonban egyesek inkább azt javasolták, hogy ne törekedjenek külön szervezkedésre, hanem fogjanak össze a római katolikusokkal, és társuljanak a már működő internátushoz.⁵³ Az ügy felkeltette a püspök figyelmét is, aki szükségesnek tartotta budapesti internátus alapítását, pénzt adományozott, és támogatást kért a jómódú hívektől.⁵⁴ 1903 tavaszán akciót indítottak, amelynek, valamint a kormány segítségének köszönhetően 14 görögkatolikus egyetemi hallgató ingyen férőhelyet nyert.⁵⁵

A tágan értelmezett népművelés fontos feladatát jelentette a századfordulón az alkoholizmus terjedése elleni fellépés is. Ennek fontos eszközt képezték a mértékletességi egyesületek, amelynek tagjai kötelezték magukat az alkoholfogyasztástól való teljes vagy részleges tartózkodásra, valamint az egészséges életmód melletti fellépésre. Az első ilyen, amerikai mintát követő – felekezeten kívüli – egyesület 1900-ban alakult meg Budapesten. 1901-ben már öt keresztény egylet is működött, amelynek tagjai egyházi fogadalmat tettek az alkoholtól való tartózkodásra. A katolikus nagygyűlésen a témát tárgyaló Kirschanek Ödön további egyesületek alapítását tartotta szükségesnek,⁵⁶ és tiltakozott a nemzetközi mértékletességi mozgalmon belül jelentkező „vallástalan tendenciák” ellen.⁵⁷ A Katolikus Egyesületek Országos Szövetsége a

49 *Titkári jelentés*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 15. sz. 1.

50 *Létesítsünk gör. kath. egyetemi internátust*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 41. 1.

51 *A magyar katolicizmus kilencszázados jubileuma alkalmából tartott Országos Katolikus Nagygyűlés Budapesten 1900. augusztus 17–19-én*. Szerk.: Gyürky Ödön. Budapest, 1901. 83.

52 *A Katolikus Főiskolai Internátus Egyesület közgyűlése*, in *Alkotmány*, 1904. október 20. 5.

53 SZABOLCS: *A gör. kath. internátus érdekében*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 47. sz. 1.

54 *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 17. sz. 1.

55 *A budapesti görög katolikus internátus*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 49. sz. 4.

56 KIRSCHANEK ÖDÖN: *A keresztény mértékletességi egyesületek*, GYÜRKY 1901. 253–256.

57 *A keresztényszociális és karitatív szakosztály ülése*, in *Alkotmány*, 1903. október 22. 7.

mozgalom népszerűsítésére Keresztény Mértékletesség címmel külön periodikát indított.⁵⁸

Ungváron szintén igen fontosnak ítélték a kérdést. Úgy vélték, hogy a közromlás oka a kocsmázás, ezért a lelkészeknek nagyobb gondot kell fordítania arra, hogy visszatartsák a népet az italtól, mert az alkohol a vallásosságnak is ellensége.⁵⁹ A munkácsi egyházmegye területén különösen súlyos gondot okozott, hogy a kocsmákban mérgező, vitriollal vagy denaturált szesszel kevert pálinkát is forgalmaztak. Ezért Egán Ede, a ruszinok helyzetének javítására hivatott miniszteri biztos italmérési jogot kért a szövetkezetek számára, hogy legalább a rossz minőségű italok fogyasztásából eredő károkat csökkenthesse.⁶⁰

A Görög Katolikus Szemle lelkesen támogatta ezeket a törekvéseket, és a magyar állam számára, amely szerinte semmit sem tett az alkoholizmus ellen, Svájcot állította követendő példának, amely monopóliumokat vezetett be az alkohol forgalmazásának korlátozására.⁶¹ A budapesti helyzettel összevetve egyébként az egyházmegyében a mértékletességi egyletek ekkor viszonylag kedvező helyzetben voltak, hiszen 1902-ben összesen tíz ilyen egyesület működött. (Igaz, a 388 parókiához viszonyítva számuk így is nagyon kevés volt). Tevékenységükkel elégedettség övezte, hiszen a tagok általában komolyan vették kötelességeiket.⁶²

Az Egán Ede által képviselt törekvések hatása a római katolikusok körében is kimutatható. 1899-ben például Prohászka Ottokár a katolikus szövetkezetek budapesti gyűlésén amellet érvelt, hogy a teljes lemondás helyett, első lépésként inkább a keresztény szövetkezetek számára kell italmérési jogot szerezni.⁶³ 1908-ban egy szónok az országos nagygyűlésen szintén arra intette hallgatóit, hogy a mértékletesség a társadalomban csak fokozatosan érhető el. A reális cél kezdetben szerinte csupán az lehetett, hogy „a kisember az egyelőre neki szükséges italt a szövetkezetben beszerezhetvén, ez által elvonatik a korcsmától és a korcsma légkörétől és a könnyű eladósodás veszedelmétől”.⁶⁴

A gazdasági és szociális problémák egyik legnyilvánvalóbb következménye a tömeges kivándorlás volt, amely legnagyobb arányban a görögkatolikus vallású népességet érintette. Már az első katolikus nagygyűlés is foglalkozott az emigráció ügyével, azonban az előadó, Robitsék Ferenc plébános a hatalmas tömegeket érintő nyugati irányú népmozgással szinte csak érintőlegesen foglalkozott, a fő problémát pedig a Romániába irányuló emigráció következ-

58 *A III. katolikus nagygyűlés. in Alkotmány, 1902. október 16. 3.*

59 *Fehidékünk és a korcsmák. in Görög Katolikus Szemle, 1901. 5. 2.*

60 GÖNCZI, i.m. 40.

61 *Az alkohol, in Görög Katolikus Szemle, 1901. 18. 2.*

62 HADZSEGA BAZIL: *Haladunk-e? in Görög Katolikus Szemle, 1902. 22. sz. 1–2.*

63 *A Keresztény Szövetkezetek országos kongresszusa. in Religió, 1899. 38. (II. félév). 303.*

64 Wildfeuer Károly a fogyasztási szövetkezetek üzemének határaitól. *in Alkotmány, 1908. szeptember 17. 5.*

Római katolikus és görögkatolikus társadalmi törekvések a 19–20. század fordulóján

ményeinek kezelésében látta.⁶⁵ 1902-ben a nagygyűlés úgy határozott, hogy a kivándorlást nem szabad jogi eszközökkel megakadályozni, viszont ügyelni kell arra, hogy a távozók „ne vesszenek el örökre a haza számára”, ezért a katolikus társadalmi tevékenységet külföldön is folytatni kell.⁶⁶ Az 1903-as budapesti nagygyűlésen részt vett a német katolikusok kiemelkedő vezetője, Peter Paul Cahensly, aki sokat tett az óhaza és a német emigránsok közötti kulturális kapcsolatok kiépítése érdekében. A gyűlésen amellet érvelt, hogy a kivándorlók védelmére és a helyi pasztoráció megszervezésére a magyaroknak is meg kellene alapítania a Németországban már bevált Rafael Egyesületet, amely gondoskodik képzett missziós papok kiküldéséről⁶⁷ – erre azonban nem került sor.⁶⁸

1906-ban a kérdés ismét napirendre került. A nagygyűlés hivatkozott az Essenben tartott német katolikus gyűlés megállapítására, amely szerint az európai kikötők közül a kivándorlók védelme terén éppen a magyar fennhatóság alatt álló Fiume volt az utolsó helyen. Megoldási kísérletek kidolgozása helyett azonban a problémát a kormányhoz továbbították, arra kérve a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy a kikötővárosban alakítson megfelelő vallásos és szociális intézményeket.⁶⁹

A görögkatolikusok azonban nem engedhették meg maguknak ezt a kényelmes hozzáállást, már csak a kivándorlók jelentős aránya miatt sem. A Görög Katolikus Szemle nagy súlyt helyezett a problémára. A szerkesztők szándéka általában az volt, hogy elvegye az olvasók kedvét a kivándorlástól. Beszámoltak például olyan esetekről, amikor az országot elhagyók csalatkoztak reményeikben. 1901-ben híradásuk szerint brazíliai kivándorlók levélben köszönték meg, hogy itthon igyekeztek lebeszélni őket az utazásról, és segítséget kértek a visszaúthoz, mivel csaló ügynökök miatt Dél-Amerikában kilátástalan életkörülmények közé jutottak.⁷⁰

A közösség egésze szempontjából azonban a legnagyobb kihívást az Amerikai Egyesült Államokban uralkodó állapotok jelentették. Itt a becslések szerint mintegy kétszázezer kivándorolt görögkatolikus élt, aki azonban egyházi szempontból rendezetlen körülmények közé kerültek. A Szemle egy beszámolója szerint Magyarországon békében élnek a római katolikus testvérekkel, de Amerikában „tapasztalni kénytelenek, hogy vallásuk, szertartásuk, sőt maga az Unió eszméje is gúny tárgya és lenézik az itteni római katolikus episzkopátus” részéről, a galíciai eredetű papok pedig a magyar parókusok ellen izgattak a

65 GYÜRKY, i.m. 115.

66 Kirschanek Ödön a kivándorlás körül szükséges társadalmi tevékenységről, in *Alkotmány*, 1902. október 16. 7.

67 *Keresztényszociális és karitatív szakosztály*, in *Alkotmány*, 1903. október 21. 6.

68 DR. TARDOS: *A katolikus nagygyűlés szíves figyelmébe*, in *Alkotmány*, 1904. október 18. 6.

69 *Hűbuzgalmi és karitatív szakosztály*, in *Alkotmány*, 1906. szeptember 26. 8.

70 *A keserű csalódás*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 13. 4.

magyar állameszméhez való hűségük miatt.⁷¹ Egy másik beszámoló szerint a pánszláv agitátorok Magyarország ellen hangolták őket, a terjeszkedni kívánó orosz ortodox egyház szinódusa pedig még a magyar nyelvű istentisztelet lehetőségét is felajánlotta a számukra az áttérésért.⁷² A Szemle szerint a kivándorlás az államnak pénzügyileg tulajdonképpen hasznos volt, a nép számára pedig szintén előnyösnek bizonyult a hazaküldött dollárok miatt. Erkölcsileg viszont roppant károkat okozott, hiszen az Amerikából hazatérők nem ismeretek többé tekintélyt, anarchizmust terjesztettek és izgattak a magyarság ellen.⁷³

A folyamatokat Firczák Gyula is veszélyesnek tartotta. A püspök attól félt, hogy a kivándorlók, akik közül sokan 3–4 év amerikai tartózkodás után hazatértek, magukkal hozzák a skizmatikus tanokat, és a hazai lakosságot is a pánszlávizmus szolgálatába próbálják állítani.⁷⁴ Ezek az aggodalmak is hozzájárulhattak ahhoz, hogy a görögkatolikus papság érdeklődni kezdett a népmissziók intézménye iránt, amely ekkor a római katolikusoknál már hosszú hagyományokkal rendelkezett, a munkácsi egyházmegyében viszont lényegében újdonságnak számított.⁷⁵ A parókusokban ekkor tehát – a latin szertartású papsághoz hasonlóan – tudatosult az, hogy a sablonosan végzett lelkipásztorkodás a hitélet ellanyhulásához vezet.⁷⁶ A rendszeres időközönként megtartott népmisszióban ezért fontos eszközt láttak az „erkölcsi lény” felébresztésére, az önismeretre nevelésre, a hitéleti reneszánsz megindítására.⁷⁷

Az amerikai helyzet javítása érdekében a magyar kormány végül elérte a Szentszéknél, hogy apostoli vizitátort nevezzen ki Hodobay Andor eperjesi kanonok személyében, aki 1902. április 19-én utazott el az Egyesült Államokba. Ungváron élénk érdeklődéssel kísérték tevékenységét, ám kezdettől tartottak attól, hogy Amerikában politikai kiküldöttnek fogják tartani, ezért missziója nem lesz sikeres.⁷⁸ Úgy vélték, hogy a vikáriust inkább a helyi viszonyokat alaposan ismerő amerikai papság soraiból kellett volna kiválasztani, és aggodalommal adtak hírt arról, hogy a Hodobay vezetésével tartott egyházi gyűlésen való megjelenést több gyülekezet is egyszerűen megtiltotta papja számára.⁷⁹

A szakirodalom ma – ezzel a kortársi értékeléssel összhangban – úgy látja, hogy Hodobay nyílt kiállása a kormány magyarosító szándékai mellett, valamint átláthatatlan pénzügyei visszatetszést keltettek a helyi hívekben. Tevékenysége nem csökkentette a feszültséget, hanem újabbakat idézett elő.⁸⁰ Ezek

71 *A ruthén kérdés Amerikában*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 28. 2.

72 MINOR: *Amerikai állapotok*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 31. 1–2.

73 KRAJNYAY: *Az amerikai kivándolásról*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 44. 4.

74 GÖNCZI, i.m. 78.

75 *A missziók jelentősége*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 44. 1.

76 *A VI. katolikus nagygyűlés*, in *Alkotmány*, 1906. szeptember 25. 14.

77 *Népmissziók*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 22. 2.

78 *Amerikai vizitátor*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 15. 4.

79 *Az amerikai gör. kath. vikárius*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1902. 35. sz. 1.

80 GÖNCZI, i.m. 33.

olyan mértéket értek el, hogy egy esetben Firczák püspöknek közvetlenül is közbe kellett avatkoznia.

1902 decemberében ugyanis a munkácsi egyházmegyéből származó amerikai parókusok – összesen tizenegy fő – gyűlést tartottak Harisburgban, hogy reagáljanak az eperjesi egyházmegyéből származó papok által hangoztatott nézetekre. A gyűlés határozata tagadta és pletykának minősítette azt a vádat, hogy a munkácsiak újságcikkeket írtak volna a vizitátor ellen, és kijelentették, hogy mindenben helyeslik Hodobay céljait.⁸¹ Nyilatkozataikat az ungvári sajtó is támogatta, amely úgy vélte, hogy az Amerikában működő eperjesi papság kicsinyes és szűklátókörű magatartást tanúsított, és a széthúzás helyett a vizitátorral az élen össze kellene fogni a közös célokért.⁸²

Úgy tűnik azonban, hogy a konfliktus háttérében személyi ellentétek és féltékenység is meghúzódnak a munkácsiak részéről, akik azt nehezményezhették, hogy a vizitátort nem az ő köreiből választották. Firczák Gyula püspök többször próbált meg közvetíteni a vitában,⁸³ 1903. május 25-én pedig körlevelet adott ki a munkácsi egyházmegye Észak-Amerikában működő papjaihoz. Ebben szigorúan figyelmeztette mindazokat, akik azért elégedetlenkedtek, mert a vizitátor az eperjesi egyházmegyéből érkezett, és azokat, akik „képzelt sérelmeikre hivatkozva” szakadást akartak előidézni. A püspök arra kérte Amerikába szakadt papjait, hogy fogjanak össze a többi parókussal, és egységesen támogassák a vizitátort.⁸⁴ Felhívása azonban nem sok eredményt hozott, és Hodobay Andor missziója 1907-ben eredmények nélkül ért véget.

Az erőfeszítések ellenére a skizmatikus mozgalmak végül Magyarországon is megjelentek. A görögkatolikus klérus az ortodox agitáció legfőbb eszközét a röplapokban látta, ezért azt szorgalmazta, hogy hatásuk ellensúlyozására adjanak ki rutén nyelvű újságokat, röplapokat. Ugyanakkor megfontolandónak tartotta azokat a vélekedéseket is, amelyek szerint a skizmatikus törekvések terjedést jelentősen megkönnyítette a papság ellátására fizetendő, feudális jellegű adófajta, a párbér fennmaradása. Ennek behajtása sok helyen rendszeres összetűzésekhez vezetett a papság és a hívők között. Ezért felvetették annak a lehetőségét is, hogy a párbért az állam váltsa meg, vagyis a központi költségvetésből utalja át a papságot megillető összegeket.⁸⁵

A terv időszerűségét és indokoltságát jelzi, hogy néhány évvel később a római katolikus egyházban is mozgalom indult megvalósítása érdekében. Az érsekvadkertesi esperesi kerület 1907-ben a főpásztor helyeslésével javaslatot tett a párbér és egyéb szolgálmányok törvényhozás útján való megváltására.

81 *Jegyzőkönyv. Fölvétetett 1902. december 16-án a Munkácsi egyházmegyéből származó amerikai görögkath. papság közgyűlésén Harisburgban*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 9. 3.

82 *Egyházunk Amerikában*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 13. 1.

83 MAROSI, i.m. 89.

84 *Főpásztorunk körlevele a munkácsi egyházmegyéhez tartozó és Észak-Amerikában működő lelkészekhez*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1903. 23. 2.

85 *Schizma egyházmegyénkben*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1904. 6. 28.

A párbér elleni legfőbb érvük az volt, hogy feudális jellegű jog maradt, vagyis a nemesek nem fizettek a pap eltartásáért. Ennek következtében számos hívő megtagadta az adózást, ezért rengeteg pereskedésre, sőt, gyakran végrehajtási eljárásokra is sor került. Ez pedig idővel ahhoz vezetett, hogy sok helyen megszűnt „a lelkipásztor és a hívek közötti kölcsönös tisztelet és becsülés”, sőt „titkos gyűlölet” kezdett kifejlődni. Úgy vélték, hogy méltányos, ha az állam magára vállalja a pénzügyi terheket, hiszen a kormány számított a papság munkájára a „szociális harcban”, vagyis a szociáldemokrácia elleni fellépésben. Ezt az elvárást a klérus jogosnak tartotta, de úgy vélte, ahhoz, „hogy a szociális törekvésekben a lelkész a népnek mérsékelő és irányító vezére lehessen, feltétlenül szüksége van a nép bizalmára”. Bár majdnem kétszáz esperesi kerület támogatásáról biztosította a kérést,⁸⁶ megvalósítására mégsem történtek érdemi lépések, és a párbér még a két világháború közötti Magyarországon is fennmaradt.⁸⁷

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a 20. század eleje a katolikus társadalmatszervezési törekvések felélénkülését hozta Magyarországon. Ez sokféle tevékenységben öltött testet. Ide sorolható például a nagygyűlések tartása, új sajtóorgánumok, társadalmi egyesületek, olvasóköri, hitelszövetkezetek alapítása, a mértékletesség eszményének népszerűsítése és a kivándorlók sorsáért viselt felelősség tudatosítása. Ezek a törekvések elsődleges céljuk mellett mélyebb célokat is szolgáltak, azt, hogy megteremtsék a katolikusok közéleti identitását, felkarolják a világi hívők gazdasági és társadalmi érdekeit, ezáltal pedig újfajta, szorosabb köteléket hozzanak létre az egyház és a hozzá kötődő rétegek között. Ahogyan a példák megmutatták, ezek a törekvések párhuzamosan jelentkeztek a hazai római katolikus és görögkatolikus közösségekben. Azt is láthattuk, hogy az új modell meghonosítása a munkácsi egyházmegyében számos nehézséggel járt, amit a kortársak elsősorban a hívők mentalitásával vélték megmagyarázhatónak. „Nálunk a társulási eszme nem tud gyökeret verni”⁸⁸ – írta például a Görög Katolikus Szemle egyik szerzője. A társadalmi önszerveződés programja azonban találkozott Firczák püspök felfogásával, aki az elzárkózás helyett a modernitás kihívásaihoz való alkalmazkodás szükségességét hangsúlyozta, és lehetőségeihez képest a gyakorlatban is támogatta megvalósítását.

86 *Szociális szakosztály*, in *Alkotmány*, 1907. augusztus 28. 15.

87 GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*, Budapest, 1997, Pannonica, 194.

88 *Közgyűlés előtt*, in *Görög Katolikus Szemle*, 1901. 34. 1.

A Munkácsi Görögkatolikus Püspökség levéltárának történetéből

CSATÁRY GYÖRGY

Előtörténet: A Csernek-hegyi gyűjtemény.

A mai kárpátaljai terület legrégebbi levéltára a Csernek-hegyi kolostori gyűjtemény volt. Ismeretes, hogy ennek a levéltárnak az anyagai alapjában véve ránk maradtak. Hosszú ideig a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség iratanyagát is Csernek-hegyen őrizték, mivel a püspöki rezidencia itt működött egészen 1752-ig. A levéltár rendszere szintén a követelményeknek megfelelően alakult, hisz itt dolgoztak a vidék első egyháztörténészei, mint például Bazilovics János vagy Lucskay Mihály. 1798-ig egy fából épült kolostor adott helyet az iratoknak, de később az új építkezéseknek köszönhetően a levéltár is biztonságosabb helyre került. A gyakran előforduló tűzvészekről a szerzetesek mindig megmentették levéltárat, így maradhattak meg a nyomai a korabeli fascikulóknak, amelyek alapján igazolható, hogy ebben a levéltárban is folytak rendezések.

Az évszázadok folyamán az egyház számára is fontossá vált, hogy felkutassák és tanulmányozzák az olyan oklevél- és okiratgyűjteményeket, melyek a kolostorok és plébániák, városok, egyes családok, múltját tárták fel. Ezért is vált szükségessé a meglévő iratanyagok rendszerezése egyszóval kutathatóvá tétele. A Csernek-hegyi bazilita rend kolostor alapítása a XIV. század végére vezethető vissza. Az alapítás műve Koriatovics herceg nevéhez fűződik, akkor is ha az 1360. évi hamis alapítólevelet elvetjük történetírásunkból. A kolostor és a rendi tartomány ebből az időből származnak, amit Lipót császár is megerősített 1692-ben. A kolostor azáltal vált történelmileg fontossá, mert újjáélesztették és megerősítették a rendet. Itt székelt a tartományi vezető, valamint itt volt a székhelyük a munkácsi püspököknek is 1458 és 1751 között. A XVI-XVII. században ebből a rendből származtak a püspökök, akik egyben a tartományi urak is voltak. A kolostor tehát négy évszázadon át volt egy olyan püspökség központja, melyhez 10-13 megye tartozott, és egy olyan rendi tartományé, mely még

a püspökség határain kívül is kiterjedt. Tekintettel arra, hogy a kolostor ilyen fontos központ volt, joggal feltételezhetjük, hogy gazdag levéltárral rendelkezett. Az állományból azonban világossá válik, hogy a tartományi levéltár jelentős részét más kolostorokban őrizték, ettől függetlenül az iratok nagy része az egyházmegyei levéltárhoz tartozott.

A tartományi levéltárat, nagy valószínűséggel csak a XVIII. század második felében hozták létre. Addig az iratok, mint más levéltárak esetében, itt is évszázadokon át nélkülöztek egy megfelelő állandó helyet. Adataink szerint a kolostor 1551-ben megsemmisült, majd amikor a szerzetesek visszatértek, szilárd anyagokból építették újjá. Az új épületet azonban 1640-ben szétrombolták, Taraszovics püspököt pedig december 13-án elhurcolták. A kolostor második újjáépítése 1648-ban kezdődött és 1754-ben még folytatódott. Az akkori tudósításokból ismert, hogy milyen szerény és kicsi volt az épület: a templom szűk, a kolostori cellák 6 négyzetméter nagyok, a folyosó 0,5 méter széles volt. Ez az épület, egyáltalán nem volt a célnak megfelelő. A kolostor jelenlegi állapotát Rácz Demeter nagylelkű adományozásának köszönhetően érte el. Az alapkövetétel 1766-ban történt meg és hat éven keresztül folyt az építkezés. Rácz a templomot is bizonyos összegű juttatásban részesítette, melyet aztán 1798-ban újjáépítettek. A mai értelemben vett levéltárat csak a kolostori épület befejezése után, alapíthatták meg. Az 1369-1700 közötti korszakból a levéltárban viszonylag kevés irat maradt fenn. Ebből az időből maradtak leginkább az iratoknak más kolostorokban. A kolostori levéltár korábbi rendszerezéséről is keveset tudunk, mert rendelkezünk erre utaló un. indexekkel, mely az okiratok tartalmáról tájékoztatást adhatott volna. Utalás van azonban arra, hogy az iratok lényegében két nagy csoportra voltak osztva. Az egyik a kolostorra, annak belső ügyintézésére és gazdálkodására vonatkozott, a másik pedig a rendi tartomány igazgatására.

A püspökség levéltára

A történelem során előforduló veszélyek miatt a megyés püspök gyakran kénytelen volt elhagyni állandó székhelyét, a Bazilíta-rend kolostorát. A jezsuita székház átvétele előtt a püspöknek nem volt állandó és méltó székhelye, ezért eddig nem is gondolhattak egy egyházmegyei levéltár létrehozására sem. Jóllehet a mindenkori püspök gondoskodott arról, hogy az iratok biztonságos helyen legyenek. Így előfordult, hogy a legfontosabb okiratokat a Pozsonyi- és Esztergomi Székesegyházi Káptalanok levéltáraiban, továbbá a Leleszi Premontrei levéltárában valamint az Esztergomi Hercegi Levéltárban helyezték el. A fennmaradt dokumentumokban csak utalásokat találhatunk arra, hogy valaha létezett egy teljes gyűjtemény. 1729-ben az oklevelek és iratok gyűjtésekor a püspöki hivatal rendeletet is kiadott, de a gyűjtések eredményei nem

utalnak egy korabeli levéltár létrejöttére. Mivel a Csernek-hegyi előljáró 1733-ig egyben a Munkácsi Egyházmegye püspöke is volt a kolostor és a püspökség iratgyűjteményének múltja is összekapcsolódik. A püspökök 1772-ig a bazilita szerzetesek köréből kerültek ki. Az említett egyházi intézmények iratanyagát egyesítve az 1773-ig Ungváron működő jezsuita könyv és levéltár anyagával, letették az alapjait a püspöki levéltárnak és könyvtárnak. Az egyházmegyei levéltár megalapítója **Bacsinszky András** (1732-1809) püspök volt, aki gondoskodott az oklevelek gyűjtéséről. A püspöki levéltár megalapítása csak 1775-ben történt meg, amikor a püspök beköltözött az akkori új székhelyére, Ungvárra, az egykori jezsuita kollégium épületébe. Itt hosszú évszázadok után rendelkezésre állt a szükséges és megfelelő helyiség. Az okiratok és listák gyűjtése széleskörűen meg volt szervezve. Nem csupán okleveleket és iratokat, hanem kéziratosokat is gyűjtöttek, melyeknek valamilyen mértékben köze volt az egyházmegye történelméhez. Bacsinszky maga nagy levéltár-rajongó és gyűjtő volt, megszerezte a legértékesebb és legérdekesebb írásokat. Az 1795-ben írt pásztori levelében már említi gyűjteményét, és a papságot is régi iratok gyűjtésére szólította fel. A gyűjtemény elszigetelt különálló részekből állt ezért rövidesen el is kezdték a rendszerezését, olyan számításból, hogy az a későbbiekben könnyen használható-kutatható legyen.

A püspöki levéltárat először **Hodermarszky Márton**, szentszéki ügyész rendezte, aki munkatársai segítségével közel harminc év alatt végezte el a munkálatokat, amit 1803-ban befejezett be. A levéltár anyagáról két méretes kötetben alfabetikus katalógust készített. Az évek során felgyülemlett feleslegesnek vélt iratokat megsemmisítették, az arra érdemeseket megtisztították. Hodermarszky egyéb udvari megbízatásai mellett egy ideig a szentszéki jegyzőséget is vezette. Megjegyzendő, hogy már többen tettek ekkor kísérletet az iratok csoportosítására, mint például Lucskay, Balugyanszky, Duliskovics, akik történész-kutatóként végeztek némi csoportosításokat a levéltári kutatások könnyítése érdekében. A szentszéki ügyész a katalógusa bevezetésében használati útmutatót is írt, e szerint az iratokat „szakokba” (amelyből 38 volt) szedte betartva a kronológiai rendet. A hozzá összeállított katalógus (repertórium) az iratok rövid tartalmi kivonatát adta meg. A tulajdonnevek vagy rendszók a kezdőbetű szerint ábécé rendbe lettek bejegyezve. A rendezés alkalmával a szükségtelennek ítélt iratokat elégették.

Az így létrejött és állandóan gazdagított levéltárat 1776-tól a püspöki rezidencia földszintjén helyezték el. A helyiség nagy (30 négyzetméter alapterületű, 3 méter magas), világos, száraz, szellős és tűzbiztos volt. A szekrények és polcok az akkori követelményeknek megfelelő volt. A rendszerezésben két nagy fő rész különböztethető meg:

- a) iratok 1803-ig;
- b) az 1803 után összegyűjtött anyagok.

Az első fő részben az iratok 1803-ig időrendi sorrendben vannak rendszerezve, és az említett indexekben vannak bejegyezve. A második fő rész

(1803 utáni) lényegében a megyés püspökség ügyintézési iktatásaiból állt, melyeket amilyen sorrendben létrejöttek, úgy helyeztek el a levéltárban biztonságos helyre. Ezen a részen semmilyen levéltári munkálatokat nem végeztek, az aktákat egyszerű számozással látták el, annak megfelelően, ahogy azokat az iktatások során összegyűjtötték. Minden évjáratnak volt saját indexe. Önálló és elkülönített gyűjteményként meg kell még említeni a székesegyházi káptalan aktáit és iratait, melyeket itt a levéltárban helyeztek el. A káptalant akkor hozták létre, amikor a püspöki hivatalt Ungvárra helyezték, és 1777-ben iktatták be ünnepélyesen a katedrálisban. Az egész gyűjtemény lényegében a káptalan belső ügyintézésére, valamint az általa igazgatott alapítványokra és intézményekre vonatkozik, ezért az egyházmegyei levéltár kiegészítésének tekinthető.

A későbbi alapos rendezést **Hodinka Antal** végezte 1913 körül, aki szakrepertóriumot készített. Elődjének, Hodermarszkyknak a munkáját illetően kijelentette, hogy ő nem a teljes iratanyaggal dolgozott de lehetséges, hogy iratok az ő munkája eredményeképpen is előkerülhettek. Hodinka a következő tematikájú iratokat csoportosította a meglévőkhöz:

- 1) egyháznak, parókiáknak, a kántoroknak és egyéb egyházi szolgák telkeiről;
- 2) a templomokról és templomszentelésekről, a püspöki residenciáról, a parokhiális és kántori lakokról, a presbiteriális épületekről, a papnevelőházzal és mindezek felszereléséről;
- 3) a presentákról;
- 4) az apátok, prépostok, kanonokok, vikáriusok, fő- és alperesek üresedéséről, jelüléséről, kinevezéséről, installációjáról, a lelkészi javadalmakra való pályázatokról, a paróhusok, a segédlelkészek káplánok, adminisztrátorok, kántorok, gondnokok kinevezéséről, elbocsátásáról stb.
- 5) kerületek, paróhiák összeírásairól és szabályozásairól;
- 6) az egyházak és szolgáig, a kanonokok, vikáriusok, parochusok és kántorok jövedelméről, templomi számadásokról;
- 7) a görög katolikusok katonai ügyeiről;
- 8) irodalmi ügyekről;
- 9) kerületi ülésekről, a papságról szóló információkról;
- 10) a papság és a hívek kihágásairól;
- 11) magánlevelezésekről.

A leírások szerint ettől részletesebb mutató az iratokhoz ekkor még nem készült.

Hodermarszky juridika (acta) szakrepertóriumából kiderül, hogy az iratokat időrendi sorrendbe rendezte. Hodinka szakkatalógusában feltüntette az iratok számát is, ami a korábbi jegyzékekből elmaradt. A rendezés menetét Hodinka ismertetve kitért a számára érdekes iratok tartalmára is. A XVII. századi 10 drb. irat közül kiemeli, hogy négy kenézlevél, de nagyon szakadozott állapotban. Az iratokat megmentendő „szalma papírra vonta őket”, hogy azok

szét ne málljanak. A XVIII. századból több ruszin nyelvű iratot is feltárt. Példákat hoz fel arra, hogy a püspökség egész területére vonatkozóan milyen jellemző iratokra talált. Ismerteti a püspökök és a papok végrendeleteinek jegyzékét. Végül kinyilvánítja, hogy a rendezés hiánya miatt számos irat elkerülte a tudósok figyelmét, ezen az állapoton szeretett volna segíteni újonnan elkészült katalógusával. Hodinka az iratrendezést a folyamatos kutatómunkával kötötte össze, amelynek eredményeként azon időszak iratait gyűjtötte egybe, amelyek a történelem során érzékeny veszteséget szenvedtek, az említet hiányokat más egyházi gyűjteményekből pótolta. Hodinka Antal művének „A Munkácsi görög szertartású Püspökség Okmánytára” első kötete 1458-tól 1715-ig tartalmaz iratokat. A mű 1911-ben jelent meg Ungváron, amelyben 526 publikált okmány található, melyek néhány kivétellel idegen levéltárakból, részben pedig idegen forrásművekből származtak. Az egyházmegyei okmánytár nagy jelentőséggel bírt hisz a ruszin nép emlékeit foglalta össze. A második kötet állítólag pénzhány miatt nem jelenhetett meg, annak ellenére, hogy a szerző sokat dolgozott ennek a kötetnek a kéziratán is.

Az egyes iratcsoportok korabeli vizsgálatai alapján megállapítható, hogy azok messze túlhaladnak az egyházmegye adminisztrációján, a megyés püspökség funkcióin, valamint a vallási és egyházi ügyeken. Különösen a következő csoportok - I. Juridica. II. Politica. X. Militaria. XIV. Sanitaria. XV. Urbarialia. XXII. Oeconomica. XXIV. Commercialia. XXV. Contributionalia, XXVI. és XXVII. Litteralia és XXVIII. Fundationalia – okmányai, mint ahogy az a csoportelnevezésből is kiderül, a nyilvános élet legkülönbözőbb területeiről származnak, melyekre az egyházfők befolyást gyakoroltak. Az egyházmegyei levéltáráról megállapítható, hogy ez az egyedüli okmánygyűjtemény, melynek rendezettsége országos-levéltári viszonylatokban a szó legszorosabb értelmében értékelendő.

A levéltár rendezettségéről számos forrásból értesülhetünk. A későbbiekben történt kárpátaljai rendszerváltozások azonban rányomták bélyegüket az iratok sorsára is. Az 1920. évi trianoni ország váltás után az iratanyagot lényegében nem károsították, kutathattak benne az elhivatott ekkor inkább már az ukrán-ruszin nyelvű kutatók. A második világháború idején a levéltár nem sérült, csak az 1949. évi szovjet hatóságok államosítása révén történtek nagy változások az iratanyag sorsát illetően. A levéltári irat és könyvgyűjtemény államosítása, után az iratanyag a Kárpátaljai Állami Levéltárban, a könyvanyag pedig —az újonnan a püspöki székházban létrehozott— egyetemi könyvtárba valamint a Kárpátaljai Honismereti Múzeum könyvgyűjteményébe ment át. Az iratok és könyvek használatát erősen korlátozták, részben titkosították, ami pótolhatatlan károkat okozott a történetírásban, mivel szakemberek generációi nem juthattak hozzá a forrásokhoz.

Az Állami Levéltár a szovjet levéltári rendnek megfelelően dolgozta át az iratokat, orosz nyelvű regesztákkal látta el a túlnyomó többségében latin, magyar, német és a helyi (ruszin) nyelvű iratokat. A munkatáborokból hazakerült

görög, katolikus papokat is felhasználták a rendszerezés-iratleírás során, mivel csak ők bírták a szükséges szinten a latin nyelvet. Ebben az iratleírásban vett részt Bendász István kanok is, aki még az 1949. évi államosítás előtt végezhetett kutatásokat a levéltárban. Ennek a munkának meg lettek az eredményei hisz számos kötettel gazdagította az egyházmegye történetét. Irathagyatékát fia Dániel kezeli, aki szintén részt vállalt az egyházmegye történetírásának alakításában.

A levéltárat ma a Kárpátaljai Állami Levéltár beregszászi részlegén őrzik, megfelelően a szovjet levéltári átrendezés szerint. Kiemelhető, hogy még mai is a Kárpátalján őrzött legterjedelmesebb fond a püspöki levéltár (F. 151), mintegy 58 ezer levéltári egységet tartalmaz, 1646-tól 1949-ig terjedően. A szovjet időszakban készült opiszok most a legrészletesebb segédletei a püspöki iratanyagoknak. Az említett opiszok szerkezetét az alábbiakban közölt Függelékéből ismerhetjük meg.

Az egész görög katolikus hagyaték szakszerű kutatása ma talán a legmél-
több feladat lenne vidékünk egyháztudósai számára.

Források és irodalom:

F. 64 (A Munkácsi Csernekhegyi Bazilita Kolostor iratai) op. 1-5. 1360-1942.

F. 151 (A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség iratai) op. 1-26. 1646-1949.

BENDÁSZ ISTVÁN: *Részletek a munkácsi Görög Katolikus egyházmegye történetéből.* Ungvár 1999.

BOTLIK JÓZSEF: *Hármas kereszt alatt. (Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997))* Bp. 1997

HODINKA ANTAL: *A munkácsi görög-katolikus püspökség története.* Budapest, 1909.

HODINKA ANTAL: *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára.* Ungvár, 1911.

HODINKA ANTAL: A püspöki levéltár leltárkatalogizálása. Görög Katolikus Szemle, 1913. május 4, 11, 18.

Hodinka Antal Emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal Tiszteletére. Szerk: UDVARI ISTVÁN. Nyíregyháza, 1993.

SOÓS KÁLMÁN: *Hodinka Antal levelezése a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyével.* Hodinka Antal Emlékkönyv. Szerk: Udvari István. Nyíregyháza, 1993. 121-136 old.

FÜGGELÉK:

**Válogatás a Püspöki Levéltár (F. 151) levéltári egységeinek tartalmi kivonataiból
(Kéziratok, történetírás, előadások szövegei)**

Fo nd	Opi sz	Od. zb.	Tartalmi kivonat	Időszak
151	1	11	Történelmi áttekintés a keresztény egyházszakadásról.	1650
151	25	76	Ismeretlen személy feljegyzései II. Rákóczi György lengyelországi hadjárataról.	1657
151	1	100	Pápai értesítés a munkácsi gör. kat. püspökhöz, amelyben két helyet biztosítanak a pápai könyvtár gör. keleti egyházi osztályán kutatók számára.	1690
151	1	219	A munkácsi gör. kat. püspökség rövid története, amit Hodermarszky püspök állított össze a császár részére.	1710
151	1	555	A máramarosi egyházközségek rövid története.	1736
151	1	98	A munkácsi püspökség fontosabb dokumentumainak másolata.	1738 -1742
151	1	636	A fogarasi püspök jelentése a máramarosi nép életéről.	1739
151	1	1222	Történelmi tanulmány a ruszinok származásáról letelepedéséről és hitéletéről.	1750
151	1	1390	Történelmi tanulmány a ruszinok származásáról és letelepedéséről Magyarország területén.	1751
151	1	1913	Kézirat a magyar királyság létrejöttének időpontjáról.	1764
151	1	1911	Adalékok a munkácsi püspökség történetéből.	1764
151	1	2020	A munkácsi gör. kat. püspökség rövid története, amit a munkácsi bazilita kolostorban írtak a munkácsi püspökség számára.	1766
151	25	87	Részletek a lemergi gör. kat. püspökség történetéből.	1771
151	1	2261	Fejezetek a munkácsi püspökség történetéből.	1772-76
151	1	2270	Részletek a „Zsityije i szlávniye gyela Petra velikogo” (Nagy Péter cár élete és dicső tettei) című könyvből, amit Velencében adtak ki.	1772
151	1	2334	„A keresztény tudomány katekizmusa” című kézirat könyv formában.	1773

CSATÁRY GYÖRGY

151	1	2754	Kézirat a munkácsi gör. kat. püspökség történetéből.	1779
151	1	186	Ismeretlen szerző kézírata a Magyar Királyságról, a népről és a politikai élet bonyodalmairól.	1790
151	1	494	Kivonat Szimon Oszkolszkij „Orbisz Polonusz” című könyvéből Korjatovics Tódor származására vonatkozóan.	1795
151	5	1187 2338	Iratok a magyarországi ruszinok történetéről.	1796
151	5	1175 1452 2337	Iratok, dokumentumok a munkácsi püspökség történetéből.	1796
151	19	145	Fukszover Dominián kézírata „A magyar királyság kolostorai a magyarok Pannóniába jövetelétől”.	1803
151	6	1393	Pócs András református pap versei, amit a megyei nemesi közgyűlésnek ajánl.	1805
151	6	1394	Beszédek és versek gyűjteménye, amit a magyar korona Munkácsra való átszállításának tiszteletére írtak.	1805
151	6	1566	Levelek és versek az újév tiszteletére.	1806
151	6	1534	Kézirat a magyar korona történetéről.	1806
151	25	507	Versek Vencel német írótól a kereskedelmi hajók Dunán lehetséges forgalmáról.	1819
151	6	2785	Magyarország rövid története az ungvári papi szeminárium tanulói számára.	1821
151	9	338	Lucskay Mihály folyamodványa a gör. kat. püspökséghez, amelyben segítséget kér a kárpáti ruszinok történetének megírásához.	1841
151	9	339	Leskovics János kézírata a „Ruszinokról és a szlávokról”. címmel.	1841
151	9	494-498	Lucskay Mihály „A Kárpáti ruszinok története” című művének kézírata, 5 kötetben.	1842
151	22	67-69	Lucskay Mihály a munkácsi gör. kat. püspökség történetéről írott művének kézírata 3 kötetben.	1843
151	25	912	Andrellko János kézírata: „Egyházi énekek gyűjteménye”.	1844
151	19	147-150	Monahelli Ferenc kézírata: „Egyházi fórumok jogszabályai püspökök és papok részére”.	1844
151	12	286	Bitran Mihály ruszkamokrai tanító verse, amit az 1848. év tiszteletére írt.	1864
151	7	532	Atapazij Kohin pap értesítése kéziratának befejezéséről melynek címe: „A pragmatika története a Laborci és a Sztropkói körzetben”.	1864
151	12	2571	Kralickij Antal író jelentése az 1788. évig működő kolostorokról.	1870
151	16	734	A szentszéki jegyző értesítése a Lucskay Mihály: „Kárpátaljai ruszinok története” című kéziratának bekötéséről.	1877

A Munkácsi Görögkatolikus Püspökség levéltárának történetéből

151	11	1072	Referátum a vallás fogalmáról és annak alkotó részeiről.	1889
151	17	117	Oláh Péter szeklencei lelkész jegyzetei az Isten származásáról.	1894-95
151	17	661	Roskovics Ignác elhunyt lelkész irodalmi hagyatékának jegyzéke, annak átadásáról a püspöki levéltárba.	1896
151	17	2223	Hadzsega Vaszil (Bazil) kézírata a lelkészek nőtlenségi kötelezettségéről.	1898
151	2	6	Hodinka Antal kézírata: „A gör. kat. püspökség történetének okmánytára” címmel. I. kötet.	1901-1906
151	20	78	Hadzsega Vaszil (1864-1938) egyháztörténész „A természet filozófiája” című kézírata.	1909
151	3	1569	Hegedüs Ágoston Bob herceg című humoros elbeszélése.	1910
151	3	1583	Iratok a munkácsi gör. kat. püspökség történetének megírásáról.	1910-16
151	4	1470	Manajló Endre tudósító értesítése az első világháború jellegéről és a pravoszláv mozgalmakról Máramaros megyében.	1915
151	4	1462	Ungvár keletkezése és fejlődése című kézirat.	1915
151	20	92	Gadzsega Vaszil (1864-1938) egyháztörténész „A patrónus igaza” című kézírata.	1915
151	7	1991	Pap András kézíratai az egyházi munkára vonatkozóan.	1925
151	7	2013	A Proszvita ukrán kultúregyesület kérvénye, amelyben segítséget kérnek Kárpátalja egyháztörténetének megírásához.	1925
151	13	1530	Sztripszky Hiador miniszteri tanácsos folyamodványa a régi oklevelek másolatának kiküldéséről, amelyek Kárpátalja történetének megírásához szükségesek. A püspök válasza ez ügyben.	1930
151	13	2434	Újhelyi Zoltán kézírata Az unitárius egyház története címmel.	1932
151	20	282-282a	Hadzsega Vaszil (1864-1938) egyháztörténész „Pasztörszkoje bogoszlovie” című kézírata. I-II. kötet.	Dátum nélkül
151	20	283	Hadzsega Vaszil (1864-1938) egyháztörténész „Adalékok az egykori zempléni ruszinok és templomaik történetéhez” című kézírata.	Dátum nélkül
151	20	284-292	Hadzsega Vaszil (1864-1938) egyháztörténész kézíratai. I-X. kötet.	Dátum nélkül
151	25	3240	Rövid történelmi leírás a püspökség lelkészeinek felkészítéséről az 1692. évtől kezdődően.	1939
151	24	604	Kézirat a magyarországi cserkészmozgalom történetéről.	1942
151	1	2579	Demjanovics és Ilkovicse versei.	Dátum nélkül

CSATÁRY GYÖRGY

151	18	2929	Előadás az első világháború történetéről.	Dátum nélkül
151	19	154	Benkő József: „Erdély” című kézirata.	Dátum nélkül
151	19	153	Aquinói Szent Tamás, műveinek gyűjteménye.	Dátum nélkül
151	19	114	Iratmásolatok a munkácsi püspökség történetéről.	Dátum nélkül

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

Firczák Gyula munkácsi püspök
nemzeti és egyházi elkötelezettségének bemutatása
II. Rákóczi Ferenc 1906-os újratemetéséhez kapcsolódó események
alapján

MAROSI ISTVÁN

Bevezető

A „Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei” feliratot írták arra az ezüstkoszorúra, amelyet II. Rákóczi Ferenc és társai 1906-os újratemetése alkalmával a Nagyságos Fejedelem koporsójára helyezett Firczák Gyula munkácsi püspök (1836-1892-1912), aki az egyházmegye küldöttségét vezette az eseményen. Csak egy díszes koszorú volt ugyan, de az egész eseménytörténet ennél sokkal többet fejezett ki. Ahogy a korabeli társadalom kezelte ezt az eseményt, ugyanúgy igyekezett ebből a püspök is nemzeti és egyházi téren szellemi impulzusokat generálni többnemzetiségű és területileg eltérő problémákkal szembenező egyházmegyeje számára.

Tanulmányunkban annak bemutatására törekszünk, hogy a görögkatolikus egyház a 19-20. század fordulóján társadalmi elkötelezettségében lojális volt a Magyar Királysághoz, annak ellenére, hogy hívei jelentős részben ruszinok voltak. A görögkatolikus egyház vezetői, különösen Firczák Gyula munkácsi püspök, a századfordulón nem osztották az erőszakos magyarosítás elvét. A püspök is (előbb országgyűlési képviselőként, majd pedig egyházvezetőként) igyekezett tompítani az egyházmegye jelentős részét kitevő ruszinság irányában megnyilvánuló erőszakos magyarosítási törekvéseket. Mindezt azzal a politikai elittel szemben tette, amely nem találta a közös nevezőt az országban lévő nemzetiségekkel, és tevékenységükre méltán volt alkalmazható az erőszakos magyarosítás jelzője.

Továbbá annak bemutatására is kísérletet teszünk, hogy a magyar történelem kiemelkedő személyiségének, II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelemnek az eszméi milyen mélyen hatottak az Északkeleti-Felvidéken élő görögkatolikusokra. A görögkatolikus megőrizte a fejedelem emlékét két évszázaddal a szabadságharc leverése után is, s az egyházi vezetés megtalálta a lehetőséget arra, hogy ezt a nemzeti integráció eszközévé tegye.

Ennek kifejezésére jó alkalmat szolgáltatott a hamvak hazahozatalának eseménye, s az a közhangulat, amely kialakult az ország egész területén az újratemetéssel kapcsolatban. Az újratemetés, amely alapos sajtóvisszhangot kapott, s lehetőséget biztosított a püspök számára a nemzeti és az egyházi szempontok találkozásának reprezentálására. II. Rákóczi Ferenc személyben ugyanis egy olyan történelmi személyiséget mutathatott be hívei előtt, aki a magyar nemzet jogaiért küzdve nem feledkezett meg a vallási és nemzeti toleranciáról sem. A politikum felé irányított gondolatai pedig a fejedelem szellemiségéből forrásznak, miszerint Rákóczi személyisége magában hordozta egy vallásos és perspektivikusan gondolkodó vezető ideálját.

Munkánk forrásaként a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban (DAZO) őrzött Munkácsi Görögkatolikus Püspökség Iratainak három ügyiratát és a Bendász István hagyatéki iratai között található egyházmegyei körleveleket használjuk fel, melyek a II. Rákóczi Ferenc újratemetésével kapcsolatos eseményekkel foglalkoznak. A levéltári iratok 151-es fondja, a 2. opisz 2370-, 2442-, 2443-as ügyirataiban 116 lap terjedelemben tartalmaz dokumentumot az adott témában. Ezek alapján rekonstruálható az a hangulat, amely az országban és az egyházmegye területén uralkodott a hamvak hazahozatalának időszakában. A forrásokban megjelenik Firczák Gyula püspök Rákóczi-eszméje, s a püspök azon törekvése, hogy a „rodostói remete” szellemiségét átadja a papjai és hívei számára. Az iratcsomag tartalmazza azokat a leveleket, melyeket a főpásztor a papjainak írt; a konkrét ünnepségre vonatkozó gyakorlati tudnivalókat; a szervezőbizottság határozatait; a helyi (ti. egyházmegyei) és a kassai ünnepség részleteit; a hamvak szállításának rendjét és az egyházközségek ünnepi megemlékezéseinek a programjait. Továbbá azt a levelezést, melyet Firczák Gyula folytatott a kassai szervezőbizottsággal a halotti megemlékezésről. Fontos részleteket tudhatunk meg arról az ezüstműből készült cserkoszorúról is, melyet a Munkácsi Egyházmegye képviselői helyeztek el kassai dómban felállított ravatalon.

Munkánknak nem a forráselemzés a célja, hanem Firczák Gyula - egykori munkácsi püspök - magyarságtudatának a bemutatása. Erre lehetőséget szolgáltatnak a azon püspök megnyilatkozásai, amelyek Rákóczi és bujdosótársai 1906-os újratemetéséhez kapcsolódnak. Az eszmeiség teljesebb megértése közben megjelenik a püspök nemzeti elkötelezettsége és törekvés, hogy ezt az egyházmegye papjai és hívei számára bemutassa. Nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy ez egyfajta tisztelgés a keresztény személyiséggel rendelkező Rákóczi előtt, aki politikailag is képviselte a keleti szertartású keresztények érdekeit, s aki személyes életében keresztény és katolikus elkötelezettségével példaképpé vált a hívő emberek és nemzet számára.

II. Rákóczi Ferenc újratemetése, mint lehetőség a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye sajátos problémáinak a felvetésére

II. Rákóczi Ferenc újratemetését 1906. október 29-én tartották Kassán a Szent Erzsébet-dómban. Miután a Rodostóban száműzetésben élő fejedelem 1735-ben elhunyt, saját kívánságára édesanyja, Zrínyi Ilona mellé temették el a konstantinápolyi jezsuita templomban. Szíve pedig a Párizs melletti Grosbois-ba került, ahol a szabadságharc leverése után menedéket kapott a francia udvartól. A szívét ott őrizték a kamalduli szerzetesek, amíg a francia forradalom idején el nem tűnt.¹ A hamvak hazahozatalának gondolata már a reformkorban megjelent, de csak 1904. március 10-én egyezett meg róla a magyar parlament. Rákóczi és társainak hazahozatalát az országgyűlés 1906. október 24-án hozott törvényével véglegesítette és I. Ferenc József, Magyarország megkoronázott apostoli királya szentesítette a döntést.²

Az esemény igazán megmozgatta a korabeli magyar közéletet, óriási jelentőséggel bírt ez a Magyar Királyság népei számára. Nagy készülődés előzte meg, s kiemelt sajtónyilvánosságot kapott.³ Ebbe az ünneplésbe illeszkedett bele a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye híveinek tisztelgése, melyet a görögkatolikus klérus végig úgy kezelt, mint Rákóczi leghűségesebb népének a hódolatát. A ruszinok részéről is mély tisztelet, történelmi elköteleződés fejeződött ki a fejedelem iránt,⁴ amelynek Firczák Gyula munkácsi püspök szeretett volna minél nagyobb nyilvánosságot adni.

1 Vö. KÖPECZI BÉLA – R. VÁRKONYI ÁGNES: *II. Rákóczi Ferenc*, Gondolat, Budapest, 1976, 418-421.

2 Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6936> (utolsó letöltés: 2016-04-08) 1906. évi XX. törvénycikk: II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazahozataláról Ő Felsége attól az érzéstől áthatva, hogy az elődeire hosszú századokon át súlyosan nehezedett ellentétek és félreértések ma már egy végkép letűnt korszak történelmi emlékeit képezik; a nemzetnek ismételtlen kifejezett közöhabajára, a király és nemzet kölcsönös bizalmának újabb zálogául II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazaszállítását legkegyelmesebben elrendelvén s az országgyűlés mindkét háza e felett érzett hálás örömet nyilvánítván, elhatároztatik, hogy:

1. § II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak tetemei hazaszállítván, országos küldöttségek által ünnepélyesen a kassai székesegyházban, Thököly Imre tetemei pedig a késmárki ágostai hitvallású evangélikus egyház templomában tétessenek örök nyugalomra.

2. § Az 1715. évi XLIX. törvénycikknek 2. és 3. §-ai eltöröltetnek.

3. § A II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai emlékének megörökítésére felállítandó emlékmű és a hazaszállítás költségeire ötszázötvenezer korona ajánlatik meg, a mely az állami költségvetésben a miniszterelnökség átmeneti kiadásai közt számolandó el s a pénztári készletekből fedezendő.

4. § Jelen törvény rendelkezései semminemű magánjogi következményekkel nem bírnak.

3 Vö. R. VÁRKONYI ÁGNES: *Visszatérés Európába, II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak temetéséről*, in.: Magyar Tudomány, 2006 (10. évf), 1211. — <http://www.matud.iif.hu/06okt/09.html>, (utolsó letöltés: 2016-04-11.)

4 Példa erre a vezérszállási Rákóczi-asztal, amelyen a fejedelem 1703-ban pihent, s amit

A püspök előtt egyéb politikai szempontok is lebegtek, hiszen Rákóczit korának társadalmában a nemzeti önállóság, a szabadság és a szociális problémák elleni küzdelem egyik legnagyobb alakjaként tartották számon. Ezen gondolatkörök pedig permanensen kapcsolódtak a görögkatolikusok azon törekvéseihez, melyek a 19. század második felében és a 20. század első évtizedében jelen voltak az egyházmegyében. Ezek az eszmék köszöntek vissza a magyar liturgikus nyelvért való küzdelemben,⁵ és a szociális problémák (amelyek elsősorban a ruszinokat sújtották⁶) enyhítésére irányuló törekvésekben is. Ezen folyamatok fényében érthető igazán, miért tulajdonított kiemelt figyelmet az eseménynek a görögkatolikus egyház és Firczák Gyula püspök.

II. Rákóczi Ferenc újratemetéshez kapcsolódó események a Munkácsi Egyházmegyében

Egyházmegyei rendelkezések

Firczák Gyula saját egyházmegyéjében annyira fontosnak tartotta az esemény társadalmi üzenetét, hogy a megemlékezések tekintetében a hivatalos, állami utasításokat is megelőzte rendelkezéseivel. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1906. október 16-án kelt 3846. számú rendeletével utasította a püspököt, hogy „*II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazahozatal napját, az iskolákra nézve is ünneppé kell emelni... Az ünnepélyeken, melynek neve „Rákóczi ünnepély” legyen, az ifjúság előtt részletesen ismertessék és méltassák II.*

a ruszin család évszázadokig őrzött. – vö.: POPOVIC S B.: *Munkács kultúrtörténete a korabeli sajtó tükrében*, Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, Munkács, 2005, 147kk

- 5 VÖ. VÉGHSEŐ TAMÁS: *Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében*, (jelen kötetben). A magyar görögkatolikus mozgalom történetéhez és a magyar nyelv liturgikus használatának kérdéséhez lásd: VÉGHSEŐ T. – KATKÓ M. Á.: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet: 1778-1905*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2014.; VÉGHSEŐ T.: *Kíséret egy magyar görögkatolikus püspökség felállítására 1881-ben*, in SOMORJAI ÁDÁM – ZOMBORI ISTVÁN (szerk.): *Episcopus, Archiabbas Benedictinus, Historicus Ecclesiae: Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára*, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2016, 315.; VÉGHSEŐ T.: *L'introduzione della lingua ungherese nella liturgia greco-cattolica nei secoli XIX–XX e le sue conseguenze*, in Janusz, Mieczkowski – Przemysław, Nowakowski (szerk.): *Reformy liturgii a powrót do źródeł*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie - Wydawnictwo, Kraków, 2014, 275.; VÉGHSEŐ T. - TERDIK SZ.: „...minden utamat már előre láttad” *Görögkatolikusok Magyarországon*, Éditions Du Signe, Strasbourg, 2012.; VÉGHSEŐ T.: *A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának közvetlen előzményei*, in Athanasiana (2013) 35 109-121.; VÉGHSEŐ T.: *Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye*, in VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2010, 91.

- 6 BRAUN L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban*, in: Acta Academiae Beregsasiensis. XII. évfolyam, 2. kötet. Beregszász, 2013. 21-29.

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

Rákóczi Ferenc érdemeit, egyszersmind az ifjúságot nemzetünk nagyjai iránti kegyeletre buzdítani és ekként hazafias érzelmeikben erősíteni törekedjenek... A vidéki intézeteknél, illetőleg iskoláknál az ünnepély napja a Kassán megtartandó nemzeti ünnep napjára teendő.”⁷

A püspök a miniszteri rendeletet megelőzően már az 1906. október 6-i körlevelében rendelte el az egyházmegyei ünneplés követelményeit. A rövid buzdítás után közölte, hogy a hamvak a kassai dómban fognak elhelyezésre kerülni, s hogy az „*egyházmegye területén lévő vármegyei törvényhatóságok... megtették az intézkedéseket. Az illető vármegyék lakossága, közöttük híveink is, kiildöttségileg kellő számban képviseltessenek a nagy fejedelemnek megadandó végső tisztességen.*”⁸ A körlevél következő részében részletesen bemutatásra került a klérus részvétele az ünnepségen és az elhelyezkedésük sorrendje az ünnepi menetben, illetve az egyházmegye részéről elhelyezésre kerülő „*cserfaágot ábrázoló ezüstkoszorúról*” is ír ebben a levélben.

A körlevél részletesen leírja a püspöki rendelkezéseket az egyházközségek megemlékezéseire vonatkozóan:

„IV. *Az országos ünnepély tartama alatt f. évi október 27-től 30-ig egyházi középületeink nemzeti zászlókkal díszítendők fel.*

V. *Október hó 29-én d. e. 8 órakor és d. u. 5 órakor egyházmegyénk összes templomainak harangjai félóránig szóljanak és hirdessék a hős fejedelem hantvainak végső nyughelyére való bevonulását és sírbatételét.*

VI. *A nemzeti nagy temetést követő nyolcadik napon, f. évi november hó 5-én ünnepélyes engesztelő szentmiseáldozat mutatandó be a nagy fejedelem lelki üdvéért a egyházmegyéim székesegyházában, az összes lelkészetek és zárdák templomaiban, melyen iskoláink tانتestületei és növendékei jelenjenek meg!*

Ezen ünnepélyes szent misére város helyen a hatóságok is meghívandók és arról a hívek a megelőző vasárnap mindenütt értesítendők.

A szent mise után a jelzett napon délelőtt, esetleg délután iskolai ünnepély rendezendő megfelelő alkalmi énekekkel és szavallatokkal.

Az iskolák igazgatói, tanítói, a felsőbb tanintézetekben egyes kiválóbb tanulók méltaságát a nemzeti hősöknek soha el nem halványuló dicsőségét, hogy a zsenge ifjak kebelében lánggra gyújtsák és fokozzák a hazaszeretetet és a király iránti hűség vesztatűzét.”

A rendelkezéseket az október 23-án kelt levelében, külön utasítással egészítette ki a „Zemplén vármegye területén lelkészkedő nagytisztelendő papságnak” részére. A vármegye megkeresésére hivatkozva utasítja a papságot, hogy „*Intézkedjenek az iránt, hogy folyó hó 27-én, mikor a hamvak az ország területére érkeznek, továbbá 28-án és 29-én, amikor Budapesten és Kassán a temetés lesz, mindenkor d. e. 9 órakor, templomaink összes harangjai egy óra hosszáig szóljanak, — úgyszintén, hogy e hó 28-án vasárnap éjjel azon közösségekben, amelyek mellett a hambakat vivő vonat*

7 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 28. lap.

8 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

9 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete.

*elhalad, a vonat áthaladásának időpontjában az illető községben lévő templomunk összes harangjai meghúzóssanak.*¹⁰

A rendelkezésekből nyilvánvaló számunkra, hogy a munkácsi püspök a kiemelkedő eseményt igyekezett megfelelő komolysággal és áhítattal megszervezni. Fontosnak tartotta, hogy mind helyi, mind pedig egyházmegyei tekintetben megfelelő lelkiületet és figyelmet kapjon az ünnepség. Ha mindezekhez hozzávesszük a megemlékezés és a reprezentáció további részleteit (panachida, koszorú, az egyházmegyei papság nagy létszámú részvétele a kassai ünnepségen stb.), láthatóvá válik számunkra, hogy a Rákóczi-szellemiség és hamvainak újratemetéséhez kapcsolódó eseménysorozat mélyen megérintette a püspököt. S ezzel együtt felmérte az esemény társadalompolitikai vetületét és az ebből meríthető egyházipolitikai lehetőségeket is.

A görögkatolikus klérus részvétele a kassai eseményeken

A Magyar Távirati Iroda (MTI) korabeli híradásai csak a horvát küldöttséget és Drohobeczky Gyula körösi püspököt emelték ki többször is, aki a horvát küldöttség egyik vezetőjeként volt jelen. A többi görögkatolikus egyházmegye püspökét csak a szertartások alkalmával említették. A szertartás leírása szerint „*óriási pompával Fischer-Colbrie Ágost mondta az ünnepi gyászmisét. Celebráltak még Balázs Lajos rozsnói-, Radnay Farkas besztercebányai-, Boromisza Tibor szatmári-, Firczák Gyula munkácsi-, Vályi János eperjesi-, Párvy Sándor szepesi- és Drahobechy Gyula horvát püspök.*”¹¹

A híradások keveset írtak külön a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye ünnepségen való részvételéről. A levéltári anyag azonban alapos tájékoztatást ad az egyházmegyei klérus résztvevőinek számáról, a személyekről, a panachidáról¹² és arról az ezüstkoszorúról, amelyet elhelyeztek a kassai temetés alkalmával II. Rákóczi Ferenc ravatalán.

Az 1906. október 29-én Kassára hazahozott hamvak újratemetésén népes küldöttséggel vett részt a Munkácsi Egyházmegye papsága. A püspökön és a káptalan képviselőin túl 32 pap képviselte az egyházmegyét. Az 1906. október 6-i körlevél és az ügyirat egyik melléklete részletesen leírja az asszisztenciát és az ünnepségen a vonulás mikéntjét is.

Az ünnepségre való meghívást Fischer-Colbrie Ágost kassai apostoli adminisztrátor 1906. október 5-én kelt levelében közölte Firczák Gyula püspökkel: „*A magyar nemzet régi hő őbaja, hogy történelmének egyik legdicőbb alakja, II. Rákóczi Ferenc és bújdosó társainak idegenben porladó hamvai hazai földben leljenek nyughelyet, teljesedésbe megy. A drága hamvakat a kassai székesegyházban az egyház szertartásai mellett való elhelyezése országos jellegű ünnepségek keretében és az egész nem-*

10 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. október 23-án kelt sorszám nélküli körlevél.

11 Vö. MNL OL K 26-1906-XLI-86 (I)-5313. forrás: http://www.archivnet.hu/politika/ii_rakoczi_ferenc_es_tarsai_ujratemetese.html?oldal=3 (utolsó letöltés: 2013-07-24.)

12 Panachida: görögkatolikus halotti megemlékezés

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

zet nagyszerűen megnyilvánuló részvétele mellett e hó 29-én fog megtörténni. A hazra nagy fia irányába megnyilvánuló kegyelet, hála és szeretet azonban csak akkor lesz teljes és a nagyfejedelembesz méltó, ha azon a kat(olikus) egyház papsága is, mely a nemzettel mindenkor együttérzett..., minél nagyobb számban vesz részt...¹³ A továbbiakban pedig közli a meghívást Firczák Gyula, „mint a régi Rákóczi vármegyék egyik főpásztora”, a székeskáptalan és a papság felé.¹⁴

A meghívásra hivatkozva Firczák körlevélben közölte az egyházmegye papságával a meghívást és delegáció összetételét: „A Kassán megtartandó nemzeti ünnepély programjában papságunknak is hely adatván, 8 vármegyére kiterjedő egyházmegyénk papságát, a székeskáptalan küldöttein kívül, 32 taggal óhajtom képviseltetni, kiket erre külön felhívtam és akik egyházi gyászruhákban öltözve, a folyó hó 29-én reggel 8 órakor a vasúti állomástól induló temetési menetben részt fognak venni.”¹⁵ A levéltári iratanyag a teljes névsort közli, miszerint „A II. Rákóczi Ferencz fejedelem és bujdosó társai hamvainak f.é. október hó 29-én Kassán történő eltemetése ünnepélyére a munkácsi egyházmegye áldozópapjainak képviseletében kiküldetnek:

Bereg vármegyéből: Dudits Endre, Holozsnyay Tivadar, Dudinszky Iván, Kossey Elek, Bacsinszky Mihály, Kalaktovics Bertalan, Fankovics Antal.

Máramaros megyéből: Balogh Mihály, Egressy János, Damjanovics Endre, Balogh Szilárd, Romanecz Vladimír, Bacsinszky István.

Szabolcs és Hajdú megyéből: Rutkay Gyula, Mitrovics Elek, Lengyel Endre, Papp János, Újhelyi Andor.

Szatmár megyéből: Papp Antal, Gönczy Antla, Sereghy Sándor.

Ugocsa megyéből: Rabár János, Koflanovics Bazil.

Ung megyéből: Saxun József, Takács József, Melles Endre, Hegedüs Ágoston, Rákóczi Ferencz. Zemplén megyéből: Miklós, István, Fenczik Nikon, Damjanovics Ágoston, Bányay János, Saxun Izidor, Ihnátó Emil, Csurgovics György.”¹⁶

A 35 fős küldöttség vezetője Mikita Sándor prépostkanonok volt, aki a püspök akadályoztatása esetén a főpásztort is képviselte volna az eseményen.¹⁷

Meg kell említenünk az is, hogy Firczák nemcsak egyházi részről volt aktív tagja az eseménynek. A levelezések között szerepel az Ung megyei közgyűlés határozata, miszerint Ung vármegye küldöttségének tagjaként is jelölték.¹⁸

Firczák két alkalommal is említés tett arról, hogy esetlegesen nem fog tudni részt venni a temetésen. Egy lehetséges római utazásra utalva jelölte ki helyet-

13 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 12. lap

14 Uo.

15 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

16 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 26. lap

17 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 21. lap

18 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 5. lap — Az öttagú bizottság elnöke a főispán, tagjai pedig Lőrinczy Jenő alispán, Firczák Gyula, Kende Péter, Csuha István voltak. Ez is jelzi Firczák jelentős társadalmi elismertségét. A küldöttség egyébként az orsovai fogadási istentiszteletre érkezett. Itt tettek említést arról is, hogy a Perecsenyi járásból 20 földműves vesz részt a kassai temetésen a főszolgabíró vezetésével.

tesként a fentebb említett Mikitát is. A másik alkalom pedig, amikor a panachidáról (halotti megemlékezés) kapcsolatos levelezés történt. A római utazás elmaradásának részleteiről nincs további információnk, sem annak körülményeiről, sem pedig annak apropójáról. Csak annyit tudunk, hogy a püspök végülis részt vett a kassai eseményen.

A körlevél arról is tanúskodik, hogy a tervezett program szerint reggel hét órakor gyülekeztek a latin papsággal együtt a kassai dómnál, és fél nyolckor indultak a Klobusiczky utcai dízsátorhoz. A program 20. pontjában a püspök jelzi, hogy a sorrend alapján a kereszt, a növendékpapság, a szerzetesrendek tagjai után és a latin szertartású papság előtt a negyedik helyen foglal majd helyet a menetben a görögkatolikus klérus.

Az elszállásolásra és az ünnepségre vonatkozóan két további levél közöl részleteket, amelyekből kiderül, hogy Csorba Miklós görögkatolikus segédlelkész szervezte a papság elszállásolását. Előző nap érkeztek meg az ünneplésre és az óvodában szálltak meg.¹⁹ A püspök pedig minden bizonnyal a kassai püspök meghívásának tett eleget, aki külön levélben invitálta Firczákot, hogy a püspöki székházban fogadja el a szállásfelajánlást.²⁰

„Cserfaágot ábrázoló ezüstkoszorú”

II. Rákóczi Ferenc újratemetésére Firczák Gyula püspök ezüstkoszorút rendelt, amellyel az egyházmegye különleges tiszteletét kívánta hangsúlyozni: „A fejedelem ravatalára cserfaágot jelképező koszorút rendeltem meg egyházmegyém címerével; a koszorú leveleire egyenként lesz bevésve 388 paróchiánk neve, hogy hosszú időn át hirdesse Rákóczi hű népe unokáinak egyházmegyénk papságának és híveinek folyvást tartó hűségét és kegyeletét. Ezért ezen koszorút ünnepélyesen fogjuk a ravatalra helyezni, s azt azután a kassai múzeum fogja megőrizni.”²¹

Az egyházmegyei levelezésből kiderül,²² hogy a Káptalan 1906. október 17-i ülésén döntött a koszorúról és annak külalakjáról (tervrajzjáról). A tervület döntése értelmében a terveket kartonba vonva a püspöki könyvtárban helyezték el. A tervek további sorsa azonban ismeretlen. Az egyik szentszéki rendeletből tudunk a koszorú feliratáról is. A rendelet szövege szerint: „Az ezüstkoszorú szalagjára jövő felirat megállapítása. Középen az egyházmegye címere emáll-irizva (zománcozva).²³ a) a balszalagon jelige és püspök úr Ő Excellenciájának neve az év,

19 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 36. lap — Csorba Miklós segédlelkész közölte, hogy a görögkatolikus papság az Eperjesi Egyházmegye papjaival lesz elszállásolva a Mária utcai óvodában. 41 katonai ágy volt ott elhelyezve, s a szükséges komfortot is igényeztek biztosítani.

20 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 41. lap. Ugyanezen ügyirat 43. lapján Firczák válaszlevélben közli, hogy elfogadta a meghívást és az irodaigazgatóval együtt október 28-án „3 óra 23 perckor” fog megérkezni a kassai állomásra.

21 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

22 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 40-45. lap

23 Emailíroz: zománcoz, zománccal bevon — vö.: BAKOS, F.: *Idegen szavak és kifejezések*

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

hó és nap számával. b) a jobb oldali szalagon: Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei.²⁴

A püspök utólag, december 1-jén adta közre körlevélben²⁵ az erre vonatkozó gyűjtést az egyházmegyében. Az ügyiratban szerepel a vásárlás részletes költségvetése is, mely szerint a koszorú a csomagolással együtt 1667 koronába került, mely elosztva a 388 parókiára 4 korona 40 fillért jelentett. Ezt az összeget egyházközségenként 5 koronára kerekítették fel és a kerületi esperesek feladata volt annak begyűjtése.²⁶

A Nagyságos Fejedelem ravatalára elhelyezett ezüstkoszorút Seligmann Károly ékszerész készítette Budapesten, aki a Magyar Iparművészeti Kamara tagja és József főherceg udvari szállítója is volt.²⁷ A koszorú Bartha Ödön²⁸ országgyűlési képviselő közreműködésével került el postai úton Kassára. Maga a képviselő vette át Budapesten és fizette ki érte a megegyezett összeget. A számlát az egyházmegye később rendezte a képviselő irányába, mint a fentebb említett gyűjtés meghirdetésének dátumából kiderül. Az ékszerész ugyanis november 31-én állította ki az erről szóló nyugtát. A képviselő azonban október 23-án táviratozott a püspöknek, hogy aznap postázta a koszorút a megadott kassai címre (nincs jelölve a cím). A képviselő azzal együtt, hogy a püspöknek a számla kiegyenlítésének tényét megírta, kifejezte megalégedettségét, hogy „csekély” szolgálatával hozzájárulhatott „az egyházmegye hazafias tényének megva-

szótára, Akadémiai kiadó, Budapest, 1989, 218.

24 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 26. lap

25 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (XI.) körlevél 7799. sz. rendelete

26 Vö.: DAZO 151. fond 2. opisz, 2443. ügyirat, 43. lap: „E koszorú költségeinek fedezése végett felhívom Nagyítás-telendőségeket, hogy minden egyes Anyaegyház pénztárából 5 (öt) koronát a jövő, 1907. év elején egyházi látogatást végző kerületi esperes uraknak.”

27 Seligmann Károly a Magyar Iparművészeti Kamara rendes tagja volt. Lásd: http://epa.oszk.hu/01000/01059/00014/pdf/1899_06_magyipmuv_tagjai.pdf (utolsó letöltés: 2013-09-03.)

28 Bartha Ödön, országgyűlési képviselő — „Elemi és középiskolai tanulmányait Szatmáron, Zilahon és Nagykárolyban, jogi tanulmányait az eperjesi jogakadémián és a Budapesti Egyetemen végezte. Miután ügyvédi oklevelet szerzett, Beregszászon folytatott ügyvédi gyakorlatot. Rövid idő alatt vezérszerepre tett szert Bereg vármegye társadalmi és gazdasági életében. A beregvármegyei takarékpénztár és a tiszaujlaki gazdasági bank alapítója volt. Több feltűnést keltő cikkel is fölhívta a kormány figyelmét a rutének megsegítésének szükséges voltára. A Hegyvidéki (Rutén) akció kezdeményezői között is szerepel a neve és tevékeny részt is vállalt benne. Az 1896-os választásokon indult először a bereg vármegyei felvidéki kerületben (Ilosva), ahol függetlenségi programmal országgyűlési képviselőnek választották. 1910-ig megszakítás nélkül ezt a kerületet, majd az 1910-es választásokot követően a nagyszöllősi kerületet képviselte a parlamentben, ahol értékes fölszólalásaival hozzájárult sok jogi és közgazdasági kérdés tisztázásához.” forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Barta_Ödön (utolsó letöltés: 2013-09-03.) forrás: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/53.htm (utolsó letöltés: 2013-09-03.)

lósításához”.²⁹ A püspök az esemény után örömmel írta válaszlevelében, hogy „ez volt sorrendben az első, - és a szemtanúk állítása szerint az összes koszorú között is a legértékesebb és legdíszesebb...”³⁰

Panachida és tisztelgés „a nagy nemzeti hős” ravatalánál

A kassai püspök (Fischer-Colbric Ágost) meghívásának válaszlevelében és a szervezőbizottság elnökének, Semsey Lászlónak címzett kifejezett kérelmében fogalmazta meg Firczák Gyula az egyházmegye kérését a görögkatolikus szertartás szerinti halotti megemlékezés megtartásáról: „*A nagy nemzeti hős II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékét egyházmegyém papjai és hívei azon történelmi nevezetességű kijelentése folytán, mellyel őket leghívebb népének nevezte, kétszerezesen hálás kegyelettel őrzik. Ezen nagy kegyeletből kifolyólag azon általános óhaj merült fel papjaim és híveim körében, hogy a nemzet nagy halottjának... a görög szertartás szerint is végeztetnének, rövid, tíz percre tartó gyászos istentiszteletet.*”³¹

Az udvariassági formulák teljes betartása mellett Firczák levelezésbe kezdett, hogy „görög rítusunk szerint végzett gyászszertertást” végezhesen a kassai újratemetésen. A levelezésből kiderül (mint már említettük), hogy Firczák abban az időben Rómába készült, viszont később látjuk, hogy részt vett az eseményen. Azt, hogy ezért szervezte volna át római útját, nem tudjuk sem cáfolni, sem bizonyítani. Az azonban igen nyilvánvaló, hogy a megemlékezést a két észak-magyarországi görögkatolikus egyházmegye megemlékezéseként kezelte,³² nem pedig személyes ambícióként. Amennyiben Rómába kellett volna mennie, az ő képviselője (Mikita Sándor) és az eperjesi püspök (Vályi János) végezte volna a szertartást.

A szertartás engedélyezését Rakovszky Endre főispán október 16-i levelében közölte a püspökkel, aki azt is kifejezte, hogy a „*hazafiúi kegyelet legtisztább forrásából fakadó és már az oknál fogva is feltétlen méltánylást érdemlő amaz óhajtás megvalósítása ellen, ... a rendelkezésre álló idő rövidségében rejlő nehézségek dacára sem egyházi részről, sem a rendező bizottság részéről nincs akadály.*”³³ Még felemelőbbek a kassai püspök szavai: „*Legnagyobb örömömre fog szolgálni az is, hogy a nemzet nagy halottját a görög szertartás imája is fogja kísélni székesegyházamban elkészített nyugóhelyére, tanúbizonyiságul azon testvéri összetartozásnak, mely a két szertartást a hit egységében és a hazá szeretetében egybeforrasztja.*”³⁴

29 Vö.: DAZO 151. fond, 2. opisz, 2370 ügyirat, 40. lap

30 DAZO 151. fond 2. opisz, 2443. ügyirat, 45. lap

31 DAZO 151. fond 2. opisz, 2370. ügyirat, 28. lap

32 A Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) a görögkatolikus egyházi uniók (1646, ungvári unió) és Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye felállítása közötti időszak felénél volt. A szabadságharc egyes vélemények szerint az egyházmegye felállításának szándékára is pozitív hatást gyakorolt.

33 DAZO 151. fond 2. opisz, 2442. ügyirat, 14. lap

34 DAZO 151. fond 2. opisz, 2442. ügyirat, 41. lap

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

A levelek tanúsága szerint a püspök az egyházmegye tiszteletét és szeretetét, a rutén nép elhivatottságát, s a hazafiúi érzést szerette volna ezzel a megemlékezéssel kifejezni. Nyilvánvaló szándéka volt a püspöknek az, hogy ezáltal a nyilvánosság előtt ismételten a figyelem középpontjába kerülhetett a görögkatolikus egyház, s annak magyar és rutén hívei, illetve törekvései egyaránt. A püspök széles látókörét, politikusi érzékét, a görögkatolikus egyházért érzett felelősségét és a szertartás végzésének „politikai jelentőségét” az is mutatja, hogy annak ellenére igyekezett megszervezni a szertartást, hogy esetleges római útja miatt nem volt biztos az újratemetés idején kassai jelenléte.

Az ezüstkoszorúval és a halotti szertartással — Firczák szerint — *„az egykoron általa (ti. II. Rákóczi Ferenc által) vezetett szabadságharcokon tevékeny részt vett fidelissima gens-nek unokái: egyházmegyéneknek nagy számmal megjelent pappjai és hívei a nagyfejedelem emléke iránt állandóan táplált kegyeletüknek a diadalmenetnek nevezhető körmenetben ... fényes megnyilvánulását adták.”*³⁵

Firczák Gyula görögkatolikus püspök „Rákóczi-eszménye”

A munkácsi püspök a „rodostói remete”, II. Rákóczi Ferenc hazahozatalának a tényét felemelő lelkesedéssel jelentette be papságának: *„A népek és nemzetek sorsát intéző Gondviselés, amely, ha okot szolgáltatunk rá, hatalmas karjával sújt, de azzal fel is emelhet... magához emelte a király szívét, hogy megértse a nemzetnek közel kétszáz éve imáiban foglalt azon hő óhaját, hogy a hontalan hősök, akik legféltebb kincsünk, hazánk alkotmányos szabadságáért küzdöttek, ismét hazát nyerjenek, hogy a hamvaikat a végső nyugalomra szülőföldjük fogadja kebelébe, melynek hegyeit és rónáit a szabadságért vívott harcokban vérük oly bőven áztatá...*

E nemzeti ünnepen örömmel vesz részt egyházmegyénk is. Rákóczi népe, melyet a nagy fejedelem leghívebb népének nevezett, dédunokáira is örökségként hagyta azt a lángoló szeretetet és törhetetlen hűséget, mellyel a szabadságharcra hazatérő fejedelmet bérczei között fogadta és összes csatában híven kísérte. Rákóczi harczainak emléke ma is él híveink szívében, neve ma is varázsigé előttük, mely lelkesítő érzéssel tölti el mindnyájukat...

*A szorosabb viszony, mely bennünket a nagy fejedelem emlékéhez fűz, aki híveinket a nemzeti harcok idején leghívebb népnek nevezte, — indokoltá teszi, hogy egyházmegyém papsága nagyobb küldöttséggel vegyen részt a nemzeti ünnepen.”*³⁶

Az esemény után kelt levelében felidézte a papságnak az emlékezetes eseményeket, a görögkatolikus papok és hívek részvételét a *„nagy nemzeti hős: II. Rákóczi Ferenc fejedelem földi maradványainak a Kassai dómban”*, végső nyughelyén való elhelyezése alkalmából.³⁷

35 DAZO 151. fond 2. opisz, 2370. ügyirat, 45. lap .

36 Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. sz. rendelete

37 DAZO 151 fond, 2. opisz, 2370. ügyirat, 45. lap. Bendász István hagyatéki irata, a 1906.

Az iratok között található egy rövid, kézírással írt exozészerű szöveg, mely ugyan nincs aláírva és eddig nyomtatásban sem sikerült a nyomára bukkanni, de hangvételében hasonlóságot mutat a püspök megnyilvánulásaival és az egész eseménysor összefoglalójaként lehet tekinteni:

„II. Rákóczi Ferencz fejedelem, s bujdosó társai hamvainak hazájukba való hazahozása, s porladó testüknek a kassai Dómban leendő eltemetése alkalmából Orsavától Budapestig, s Budapesttől elvonuló temetési menet, s a temetéshez való előkészület, a szeretet lángját gyullasztotta fel Kárpátoktól Adriáig, szőke Duna, s Tisza mentén minden bonfi szívében.

A hála és szeretet érzelmei dagasztják szívünket, ha rád emlékezünk nagy Fejedelem.

S most, midőn hamvaid elvesztett hazádnak drága földjébe nyugodni megtérnek, verseng minden fia e honnak, hogy lerója diadalmas hazatérésed útján, sírod zártáig irántad tartozó hálája adóját. Temetésed diadalmenet. - Temetésed feltámadás.

Az ősi munkácsi gör. kat. egyházmegye nemcsak azon általános szeretetből kifolyólag akar temetésedkor kifejezést adni hálája és szeretetének, - mellyel irántad minden bonfi viseltet is, - hanem ama benső kapocs által megsokszorosított szeretetért, mellyel viseltetél ezen egyházmegye hívei iránt, mely egyházmegye híveinek összessége mai napiglan Rákóczi népének nevezi magát, hatványozott szeretetből óhajtja néma koporsód előtt leróni köteles háláját.”³⁸

Ezek a szövegek és az a levelezés, amelyet Firczák Gyula, mint munkácsi püspök folytatott a szervezőbizottsággal, illetve a kassai püspökkel a gyászszertartás végzéséről, világosan tükrözi a mély tiszteletet a fejedelem iránt. Mutatja azt is, hogy mint egyházfő és mint politikus, szoros kapcsolatot vélt felfedezni a ruszin nép magyarsághoz kötődésében, azaz a gens fidelissimának, mint nemzetnek Rákóczihoz kötődése között. Abban az időben a munkácsi püspök volt a ruszinság legnagyobb szószólója, aki kezdeményezéseiben (hegyvidéki akció, szertartási könyvek revideálása stb.) a peremvidéken lévő népcsoport mérsékelt integrációjára törekedett, s ehhez alkalmat szolgáltatott az esemény hangulata és a fejedelem a ruszinsághoz kapcsolható számos kijelentése.

Firczák Gyula körleveleiben többször előtérbe került a két nép (ti. magyar és ruszin) együvé tartozása, „*egymásrautaltsága*”. Rákóczi harcai és Firczák kora között közel kétszáz év telt el, s közben Európában lezajlottak a nemzeti államok kialakulási folyamatai, amelyek azonban nem voltak mentesek a nemzetiségek közötti feszültségektől. Firczák püspök leveleinek lelkülete is azt sugallja, hogy a Magyar Királyság északkeleti része, a munkácsi püspök egyházilag irányított térség integráns egységet alkotott, amelyben a nemzetiségek egymás

évi (XI.) körlevél 7799. sz. rendelete

38 DAZO 151 fond, 2. opisz, 2442 ügyirat, 25. lap. Feltételezhető, hogy (1.) ez a szöveg valamely helyi megemlékezés felszólalása lehet, vagyis azokon a megemlékezéseket hangozhatott el, amelyeket a püspök körlevélben előírt papjai számára, (2.) esetleg a hamvak újratemetésén a püspök a görögkatolikus halotti megemlékezéssel (panachida) egyidőben rövid prédikációt is tartott.

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

mellett élése és a nemzeti sajátosságok megélése biztosított volt. Sőt az is nyilvánvaló volt, hogy esemény alkalmat szolgáltathat az egyházmegye hegyvidéki járásaiban élő ruszinság lojalitásának előtérbe helyezésére is. Ugyanakkor megállapíthatjuk azt is, hogy nem helytálló, s Firczákra nézve akár sértő is lehet az a vélemény, miszerint a századfordulón minden egyházi és politikai vezető magyarosításra törekedett.³⁹ Firczák érveléseiben nem elkendőzi a ruszinság jelenlétét, hanem jogaiknak, szükségleteiknek és eredményeiknek a bemutatására törekedett. Véleményünk szerint Firczák számára Rákóczi személye ezen a téren a területi és nemzetiségek közötti egység szimbóluma, s egyben a felemelkedésért való küzdelem, a nemzeti önállótlanúság és elkötelezettség, a vallási és nemzeti tolerancia, illetve a szabadság legnemesebb kifejeződése volt.

Firczák Gyula számára Rákóczinak a nemzeti tolerancián túl is voltak olyan szempontjai, amelyek lehetővé tették, hogy a történelmi személységet követendő példaként állítsa pappjai, hívei s talán önmaga számára is. Tudvalevő, hogy Rákóczi a korának az egyik legvallásosabb politikai alakja volt, aki mind a szabadságharc küzdelmei, mint pedig emigrációjának időszakában keresztény értékekről tett tanúságot és több olyan művet is írt, amely a katolikus lelkeségi irodalom részévé válhatott.⁴⁰ Mindez a fejedelmet vallásos és keresztényi szempontból is vonzó egyéniséggé tette és a vallásos emberek számára is példaként szolgálhatott.

A görögkatolikusok szempontjából fontos szempont az is, amit a fejedelem a valláspolitikájában tanúsított. A vallási türelemmel megelőzte a korát és abban a keleti szertartású egyházakra vonatkozóan pozitív megnyilvánulások jelentek meg. Különösen fontosak számunkra a Munkácsi Egyházmegye vonatkozásában hozott rendeletei, amelyeket a kegyúri jog gyakorlása alapján tett meg. A püspökök kinevezési jogának gyakorlásával igyekezett tekintélyét és gondoskodását biztosítani.⁴¹ Ezzel pedig a Munkácsi Egyházmegye egyik jelentős patrónusaként tartották számon a nép és a klérus körében.

Firczák személyiségében sokszor észrevehetőek Rákóczi vonásai. Mindketten következetesen előtérbe helyezték a szociális szempontokat, a letisztult vallásosságot, a következetes kormányzást, a hitélet gyakorlását és a függetlenségre törekvést az általuk vezetettek szolgálatában. Ezzel is magyarázható, hogy ez az esemény szignifikáns részt képez a püspök által fontosnak tartott nemzeti jelentőségű események rendszerében. Az egyházmegyei levele-

39 Vö. Az ukrán egyháztörténetírás a kiegyezés utáni időszakot a magyarosítás fogalmával azonosítja. Annak ellenére, hogy Firczák személyét szinte minden esetben pozitívan mutatják be. — Пекар, В. А.: *Нариси історії церкви Закарпаття*, I., Місіонер, РИМ-Львів, 1997, 88-118.

40 JANKA GYÖRGY: *II. Rákóczi Ferenc, a vallásos fejedelem*, in.: KÓKAI A. (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének XIII. évi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai*, Nyíregyháza, 2004, 449kk.

41 JANKA GYÖRGY: *II. Rákóczi ferenc valláspolitikája és a keleti keresztények*, in.: Athanasiana, 18, (2004), 133-153. JANKA GYÖRGY: *II. Rákóczi Ferenc, a vallásos fejedelem...* 449kk.

zésekben a Firczákhoz kapcsolható anyagok közül talán csak a millenniumi események és a hegyvidéki (ruszin) akció rendelkezik hasonló terjedelmű és jelentőségű irattal.

Az egyház és a magyar haza kapcsolata a „ruszinok püspökének” szemszögéből

Rákóczi újrateremtésének politikai és szellemi jelentőségét szélesebb kontextusba és tágabb időintervallumban is el lehet helyezni. A ruszin nép integrációja, s ebben a folyamatban a görögkatolikus egyház nemzeti identitásnevelő szerepe jelentős volt. Ezért, mint már többször hangsúlyoztuk, a görögkatolikus egyház tevékenységének elismertetése szempontjából az esemény szerteágazó lehetőségeket rejtett magában.

A 19-20. század fordulójának évtizedeiben lezajlott politikai törekvések idején a görögkatolikus egyház helyzete az északkeleti régióban jelentősen felértékelődött. Ez leginkább azért meglepő, mert ebben az időszakban a kultúrharc mellett egyre nagyobb lett a feszültség a nemzetiségek és a magyar politikum között. S a nemzetiségi problémák nem ritkán vallási színezetet is kaptak.

Firczák Rákóczi újrateremtésének eseményéhez kapcsolódva az egyházmegye papsága és a hívei felé is, vagyis saját belső „élettere” felé is megmutathatta a magyar állami vezetés gondoskodását, illetve az ideális fejedelem képét, aki szimbiozisban él és elszánt gondoskodással kötődik népéhez, s küzd a nemzeti identitásért és elismertségért.⁴² Másrészt pedig reprezentálni szeretne volna, hogy van értelme annak a tevékenységnek, amelyet a ruszin nép felzárkóztatási programjaként tartottak számom, ti. a Hegyvidéki akciónak, amelyet eredetileg „Ruszin akció” elnevezéssel illettek. S nem utolsó sorban van értelme az egyházmegye alföldi részen a nemzeti nyelven történő liturgiavégzésért folytatott küzdelemnek is, amely Görög Szertartású Magyarok Országos Bizottságának célkitűzéseiben ezekben az években újabb lendületet vett.

Firczák számára az egyházmegye hegyvidéki járásaiban lévő nyomor, analfabetizmus és pánszláv veszély sokkal nagyobb súllyal bírt a síksági területek kihívásaihoz képest. Az egyházmegye levelezések jelentős része foglalkozik ezzel a problémakörrel. Maga a „Hegyvidéki (Ruszin) akció” lényege sem pusztán egy segélyezési folyamat volt, hanem egy oktatási és integrálási folyamat.⁴³

42 Firczák korában a hegyvidéki területen a szociális nehézségek napi szintű problémát jelentettek, a pánszlávizmus gondolata és terjedése pedig politikai nehézségeket idéztek elő. Az egyházmegye síksági vidékén pedig a magyar egyházmegyéért és magyar liturgiáért való küzdelem volt a középpontban.

43 BRAUN L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban*, (jelen kötetben), illetve in.: Acta Academiae Beregsasiensis. XII. évfolyam, 2. kötet. Beregszász, 2013. 21-29. MAROSI I.: *A munkácsi görög katolikus egyház kihívásai és a megoldási*

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

Érdemes felidézni, hogy a munkácsi püspök a millenium kárpátaljai ünneppsorozatának egyik vezéralakja volt,⁴⁴ aki az 1896-os megemlékezéseket arra is felhasználta, hogy a ruszin nép anyagi és szellemi nyomorára felhívja a figyelmet a hegyvidéki területeken. Ennek hatására indult el a 1897-ben a Hegyvidéki (Ruszin) akció, melynek alapító jegyzőkönyve és első akciótérve az „Emlékirat az északkeleti kárpátok közt és alján élő ruthén nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában”⁴⁵ címet viselte. Nyilvánvaló, hogy ennek a felzárkóztatási folyamatnak ellenzői is voltak. A programot elsőként vezető Egán Ede miniszteri biztost, a Hegyvidéki Kirendeltség vezetőjét meg is gyilkolták.⁴⁶ Tudvalevő az is, hogy a dualizmus korában az államalkotó nemzet és a nemzetiségek kapcsolata nem minden esetben volt zökkenőmentes. Különösen a ruszin vidéken, ahol maga a nemzetiség is több irányzatra szakadt, s a politikum részéről sokan a pánszláv veszély egyik legjelentősebb hordozóját látták ebben a népcsoportban. Ez sok gondot okozott a magyar nemzethez és államisághoz lojális egyházvezetés számára, hiszen több esetben ezt a nemzetiséget azonosították a görögkatolikus egyházzal és ruszin egyházzal, a püspököt pedig a ruszinok püspökének tekintették. A ruszinok eredetileg a betelepítés (beszivárgás)⁴⁷ során nem rendelkeztek külön értelmiséggel és arisztokráciával, hanem integrációjukat az görögkatolikus klérus vezette.

kísérletek Firczák Gyula püspök (1891-1912) tevékenysége idején (Licenciadolgozat), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszék, Budapest, 2010, 80-86.

44 Az ungvári várban Firczák Gyula végezte a szent liturgiát. A munkácsi milleniumi megemlékezésen pedig ő prédikált, s ő vezette a delegációt egészen Vereckéig.

45 Vö. DAZO 151. fond, 17. opis, 1522 ügyirat, 1-12. lap tartalmazza a Hegyvidéki (Ruszin) Akció alapítási jegyzőkönyvét, mely „*Felvetett Budapesten 1897. február 4-én a magyarországi Északkelet-Kárpátok között és alján lakó ruszin nép szellemi és anyagi viszonyainak istápolása, elősegítése, s felvirágoztatása módosztatásainak megállapítása tárgyában.*” A jegyzőkönyvet Firczák Gyula és Hegedüs Béla írták alá. A jegyzőkönyv alapján készült Emlékiratot pedig Firczák Gyula munkácsi püspök, Szaplanczy Miklós, Urányi Imre, Nyerge László, Jónás Ödön, Szentpály Jenő, Perényi Zsigmond báró, Lónyai Sándor, Lónyai János, Nedeczai János, Barta Ödön, Tomcsányi László, Sztáray Gábor gróf, Komjáthy Béla, Hegedüs Béla országgyűlési képviselők írták alá. Firczák a társadalom szociális helyzetének a javítása érdekében össze tudta fogni Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyék országgyűlési képviselőit, s egy komplex felzárkóztató programot dolgoztak ki, melynek hamar érzékelhetőek lettek az eredményei.

46 Szerednye mellett (Kárpátalja, Ukrajna), 1901. szeptember 20-én gyilkolták meg.

47 Vö. Bendász István hagyatéki iratai, az 1893. évi (XII.) körlevél 5903. sz. rendelete.

KRISTÓ GY.: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*, Budapest, Lucidus kiadó, 2003, 101. GYÖRFFY GY.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, I.*, Budapest, 1963-1998, 539-549. TÓTH I.: *Elég volt az álomból? - Kárpátalja és a ruszinok*, in.: Rubicon, (1990), 1. évf. 5. szám. FONT M.: *Házasságok és hadjáratok - Keleti szláv-magyar kapcsolatok a középkorban*, in.: Rubicon, (10. évf.) 1990, 3. szám, 87. MAROSI I.: *Bereg vármegye Tiszabáti járásának görög katolikusága a Munkácsi Egyházmegye felállításától a Trianon-i döntésig*, (Szakdolgozat), Beregszász, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2008, 22kk.

Firczák számára az 1906-ban lezajlott újratemetési események, s annak egyházpolitikai megjelenítése alkalmat szolgáltatott egy 1903-ban lezajlott „konfliktusban” felvállalt véleményének igazolására is. A konfliktus körülményeit nem ismerjük pontosan, vélhetően valamilyen sajtóorgánumban megjelent publikáció szolgáltathatta rá az alapot. Az egyházmegyei levéltárban található egy ügyirat,⁴⁸ amely Firczák Gyula munkácsi püspök és Tisza István miniszterelnök levélváltását tartalmazza. Kettőjük levelezésében a Nauka-ügy fogalmat használják, s a levelezés jól tükrözi az állami hatóságok részéről a magyarosítási megnyilvánulásokat. A püspök részéről pedig a kiállást a ruszinság integrációjában elért eredmények elfogadtatásáért, s a klérus nemzeti elkötelezettségének az elismertetéséért.

A püspök a miniszterelnöknek írt válaszlevelében fejt ki, hogy megdöbbenéssel veszi azokat a vádakát, amelyeket egyesek szavakból vagy elnevezésekből akarnak levonni, s meghatározni ebből egy nép hazafias magatartását. Felhívja a figyelmet, hogy a Keleti-Kárpátok között élő „*ruthén, vagy magyarorosz nép*”, s annak papjai és tanítói évszázadokon keresztül ragaszkodásukkal és elkötelezettségükkel igyekeztek bizonyítani lojalitásukat. Mindig hűek maradtak a magyar hazához. Ezt jól mutatja vezetőiknek, papjaiknak magatartása. „*Tekintsen be Nagyméltóságod egyházmegyémben a Hegyvidéktől a rónáig bármely lelkészem hajlékába, sehol sem fog azok családjában más szót hallani, mint a magyart, más szellemet tapasztalni, mint a magyar hazához való tartozandóság és kifogástalan hazaszeretet szellemét.*”⁴⁹ Ezt a véleményét a püspök Széll Kálmán előző miniszterelnök két idézetével húzza alá, amellyel a (1.) a papok hazafiságát és elkötelezettségét bizonyítja, s (2.) a hegyvidéki hívekről pedig azt mondja: „*az államnak a hű ruténság érdekében kifejtett akciója az egész Európa és a nemzetiségeink előtt fényesen beigazolja azt, hogy amely nép nem valósíthatatlan fantomnak kalandos hajbázszásában pazarolja legjobb erőit, hanem nehéz sorsában is becsületes lélekkel nyújtja felénk kezét. Ófelsége áldásos uralkodása alatt szellemileg anyagilag gyarapodhat és a magyarságnál hamisítatlan testvéri érzelmekre, ha kell anyagi támogatásra talál.*” Aztán reagál a püspök azokra a „vadásokra”, melyek a Naukát⁵⁰ „rusznyák” néplapnak nevezi. Kiemeli, hogy a miniszterelnök által leírt „rusznyák” név pejoratív, gúnynév. Vagy a latinos ruthént, vagy a magyaroroszt, vagy a magyarországi oroszot kell használni. Kérdőre vonja levelében a miniszterelnököt, hogy milyen alapon használja a

48 DAZO 151. fond, 2. opisz, 918. ügyirat, 1-4. lap. Az ügyirat tartalmi leírása: A munkácsi püspök magyarázata Magyarország miniszterelnökének az Ungváron kiadott „Nauka” című ruszin nyelvű lap kiadásával kapcsolatban.

49 Uo.

50 Nauka, *Ungvár, 1897. júl. 29.—1921. nov. 20.*: a magyarországi orosz nép művelődését szolgáló vallásos társadalmi lap. Megjelent havonta kétszer, 1912-től havonta. Kiadó: Nagy Szent Bazil Társulat, majd az Unió Könyvkiadó. 1913-ban cirill és latinbetűs kiadások jelentek meg. 1915-1919: a Katolikus Népszövetség (g.k.) hivatalos ruszin nyelvű lapja. — *vö.*: Nauka, in.: Magyar Katolikus Lexikon — <http://lexikon.katolikus.hu/> (Utolsó letöltés: 2016-04-11)

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

ruszin, rusznyák, illetve ruszinszki, rusznyáczki etnográfiai szavakat, holott az egyházmegyében lévő etnográfiai elnevezések mindig a ruszin, vagy orosz jelzőt használják, s a nép is így nevezi magát.

Kifejezi, hogy tévesen tájékoztatták a miniszterelnököt, hogy a ruszkij szó a nagyoroszhoz való kapcsolódást jelenti. Továbbá azt is elmondja, azok rekesztik ki ezt a népet, akik muszkának, oroszoknak nevezik őket, „*amely érzelmeiben magyar*”. „*Híveim, pappaim és tanítóim ismerik és követik intencióimat, mely nem más, mint az, hogy a hegyvidéki ruthén, vagy orosz nép, mely előtt épp oly kedves e hazának röge, mint magyarajku testvére előtt, a magyar nyelvet honpolgári kötelességből és saját javát tekintve minél alaposabban megtanulhassa, hogy nyelvben is megérthesse testvérét a magyart, kivel érzelmeiben mindig egy volt és egy akar maradni.*”⁵¹

Amikor a korabeli egyház és a társadalom kapcsolatáról beszélünk, elengedhetetlen, hogy szót ejtsünk erről a furcsa jelenségről, vagyis a ruszin-magyar kapcsolat mibenlétéről. Nagy valószínűséggel minden korabeli nemzetiség tekintetében előfordultak ezek a feszültségek, azonban más-más előjelekkel és súlypontokkal. A görögkatolikusok az általunk vizsgált időszakban jelentős számban ruszin nemzetiségűek voltak. Azonban a „ruszinok püspökének” nevezett munkácsi püspökök az egyházmegye felállításától (1771) jeles magyar férfiak, kiemelkedő és elkötelezett hazafiak voltak. Firczák Gyula unokabátyját, Popovics Bazilt még háziőrizetben is tartották az osztrák hatóságok, megtorlásként azért a szerepvállalásért, amelyet ő és pappjai, illetve papnövendékei vállaltak az 1848-as szabadságharcban.⁵² A püspöki kinevezéseknél minden alkalommal fontos szempont volt a nemzeti lojalitás, amelynek Firczák Gyula is mindenben tekintetben megfelelt.

Firczák elkötelezett magyarságtudatához nem fér kétség. A kinevezésekor (1891) a helyi és az országos sajtóban megjelent újságcikkek, az üdvözlőlapok és levelezések mind arról tanúskodnak, hogy a magyar haza iránti hazafias elkötelezettsége példás volt, s mindez az élete végéig megmaradt. Püspüki tevékenysége idején arra törekedett, hogy az állam számára megfelelő magyarságtudattal, és az egyház, a hit számára pedig megfelelő elkötelezettséggel rendelkező emberek kerüljenek ki a vezetése alá tartozó alapiskolák, tanítóképzők, kollégiumok, tanítóképzők és a papnevelő intézetek falai közül.⁵³

Fentebb már utaltunk arra, hogy nyelvi és nemzetiségi szempontból a Munkácsi Egyházmegye két területre oszlott. Az alföldi régió az erőteljes magyar elkötelezettségével, a magyar liturgikus nyelvért való küzdelmével problémafelvetésében elkülönült a hegyvidéki területektől. A hegyvidékhez képest

51 DAZO 151 fond, 2. opisz, 918. ügyirat.

52 MOLNÁR F.: *A Munkácsi Egyházmegye 1848-1849-ben, Tanulmányok és kronológia*, Collectanea Athanasiana, I/7., Nyíregyháza, 2014. BENDÁSZ I.: *Az 1848-1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye*, KMKSZ, Ungvár 1997.

53 MAROSI I.: *A munkácsi görög katolikus egyház kibívásai és a megoldási kísérletek Firczák Gyula püspök (1891-1912) tevékenysége idején* (Licenciadolgozat), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszék, Budapest, 2010, 33-48.

gazdaságilag és szociálisan is fejlettebb területeknek számítottak. Nyíregyháza, Szatmár, Debrecen, Miskolc, Hajdúdorog és Budapest környéke etnikailag magyar, gazdaságilag pedig fejlettebb volt, így egyházi szempontból nem kellett a magyarságtudat alakítására különösebb erőt összpontosítani.

Firczáknek szembetűnően nagy lelki válsággal és útkereséssel kellett szembenéznie. A társadalmi szempontból bonyolult problémának megoldása egy kívülálló számára nagy nehézségeket jelentett volna. Őt azonban püspökségének kezdetétől befogadta a közössége, amit nem is titkoltak: „*Firczák Gyula püspök úr a mi emberünk volt eddig is. Évek hosszú során át köztünk élve, velünk együtt érezve, közönségünk annyira kiismerte és megszerette őt, hogy annyira fájt volna távozása, ha a Gondviselés máshol jelölt volna ki számára a mostaniboz hasonló működési tért... A hivatalos tisztelgés az új püspöknek szólt, de a lelkesedés, az örömmnyilvánítások, a fogadás szívessége Firczák Gyulát, a jeles lelki tehetségekkel ékeskedő embert illették, ki mint papneveldei igazgató, hivatalos kötelességein kívül még egy más, egy nem is működése körébe tartozó, de mégis egy erkölcsileg hasznos, nagy és szép hivatást is teljesített, minthogy gondozása alá vette a nemzetiségi kérdés parlagon heverő mezejét, mely addig csak a testvéri viszály töviseit, de ezeket aztán bőven termette... Ő nemcsak a Munkácsi Egyházmegye fejedelme, de egyszersmind az ungvármegyei polgári társaságnak is tagja, s természetes oszlopa, hivatott vezére.*”⁵⁴

Parlamentí beszédeiben, majd körleveleiben és egyéb megnyilvánulásai-ban is igyekezett előtérbe helyezni a nemzeti tudat mérsékelt kifejezését. Az erőszakosságot nyilvánvalóan elkerülendőnek tartotta, mivel mint politikus és egyházvezető ismerte a ruszinság alapvető érzékenységét, befolyásolhatóságát, s a pánszláv agitáció veszélyét. Nem tartotta szerencsésnek az erőszakosságot a magyar eszme és identitás nevelése tekintetében. A vallás-erkölcsi oktatás hatékony megvalósítását is leginkább a népnyelven látta megvalósíthatónak. Ezért támogatta az egyházmegye alföldi részén a magyar liturgia ügyét, a hegyvidéki részen pedig az iskolákban nemzetiségi nyelvű oktatást. Az egyházmegyei levéltárban található egyik tanterv szerint külön oktatási program volt kidolgozva a magyar és nem magyar tannyelvű iskolák számára.⁵⁵

Társadalmi megnyilvánulásainak két sarkalatos pontja volt: (1.) elkötelezetteknek lenni az egyházhoz és a magyar hazához; (2.) s ezt az elkötelezettséget erősíteni kell, s megteremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik az identitás fejlődését. Ezért számos olyan körlevelet írt, amelyben a nevezetes egyházi és polgári alkalmakat, jubileumokat külön püspöki exortációval látta el. Gyakori volt az is, hogy egy-egy állami rendeletet, különösen az oktatásiakat, a körlevélben való közreadásukkal egyidőben megjegyzésekkel, szempontkiemelésekkel, buzdításokkal látta el. Külön kiemelhető az is, hogy a számos tudományos és irodalmi alkotást és egyesületet ajánlott a körleveleiben és ezekhez is kommentárokat, sokszor személyes olvasásélményeket fűzött. Színvonalas és következetes tanítással, a minőségi oktatás megkövetelésével,

54 *Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához*, in Ungvári Közlöny XIV (1892/18), 1-2.

55 DAZO 151. fond, 2. opisz, 1688. ügírat, 15, 16, 25. lapok

„Hű néped unokái: a munkácsi egyházmegye pappjai és hívei”

a papi szeminárium és a tanítóképző színvonalas oktató munkájával azt a célt kívánta elérni, hogy a görögkatolikusok megtalálják helyüket a társadalomban, a nem görögkatolikusok pedig befogadjanak és integráljanak egy nemzetiségi-leg sokszínű és szertartásilag eltérő közösséget.

Mindezek azt mutatják, hogy a politikai elit és a helyi társadalom egyaránt elfogadhatónak és követhetőnek tartotta Firczák szellemiségét, amely megfelelt a társadalmi és az egyházi elvárásoknak egyaránt. Bizonyos helyzetekben (pl. Hegyvidégi akció) maga az állam volt az, amely igénybe vette a görögkatolikus papság népnevelő, adminisztratív és támogatói tevékenységében rejlő lehetőségeket.⁵⁶ A Munkácsi Egyházmegye papsága pedig ezzel az Északkeleti Felvidék társadalmának a legmeghatározóbb tényezőjévé vált a 19-20. század fordulóján.

Konklúzió

„Az ősi munkácsi gör. kath. egyházmegye nemcsak az általános szeretetből kifolyólag akar temetésdkor kifejezést adni bálája és szeretetének, ... hanem ama belső kapocs által megsokszorosított szeretetért, mely egyházmegye híveinek összessége mai napiglan Rákóczi népének nevezi magát...”⁵⁷ Ezek a már fentebb is idézett sorok foglalják össze leginkább II. Rákóczi Ferenc és bújdosó társainak 1906-os újratemetéséhez kapcsolódó politikai, egyházi és nemzetiségi szempontból jelentős üzeneteket a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye számára. A haza nagy halottjainak „hazatérése” megmozgatta az országot is, és minden társadalmi réteg igyekezett megtalálni benne önmagát, leszűrni az abból származó üzeneteket és megfogalmazni a jövőbe mutató társadalmi álláspontokat.

Mindezeknek a lehetőségét értette meg Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspök is, aki igyekezett az eseményben rejlő adottságokat kihasználni. Egyrészt megfelelően reprezentálta a Munkácsi Egyházmegye, mint az egykori Rákóczi-vármegyék jelentős részét magába foglaló egyházi egység történelmi hűségét. Kifejezte a „gens fidelissima” és a „Vezérlo Fejedelem” között kimondott érzelmi kapcsolat maradandóságát és a társadalmi igazságtalanságok megszüntetéséért folytatott harcban rejlő gondolati egységet. A fejedelem személyét az ideális vezető személyiségeként igyekezett bemutatni, az egyházmegye híveit pedig a nemzeti elkötelezettség gondolkörében próbálta tartani. Másrészt pedig arra törekedett, hogy ezeknek a gondolatoknak a kontinuitását úgy reprezentálja az egyházmegye és a magyar társadalom számára, hogy abból elismertség, elfogadottság és elkötelezettség forrassojon. Az esemény ugyanis a papság és az egyházmegye hívei számára a lojalitás bizonyítására is alkalmat szolgáltatott. S lehetőséget arra is, hogy megerősítse a munkácsi püspök hivatalának elismertségét és saját nemzeti eltökéltségének bizonyítását.

56 Vö. BRAUN L.: *Az amerikai kivándorlás és Firczák Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban*, in.: Acta Academiae Beregsasiensis. XII. évfolyam, 2. kötet. Beregszász, 2013. 21-29.

57 DAZO 151. fond, 2. opisz, 2442. ügyirat, 25. lap

Firczák Gyula részvétele a hegyvidéki és az amerikai akcióban

*A hegyvidéki akció kezdete
és a görögkatolikus egyház támogató tevékenysége*

BRAUN LÁSZLÓ

Firczák Gyula (1836–1912) püspök a 19–20. század fordulóján, 1892–1912 között irányította a munkácsi görögkatolikus egyházmegyét. Egy olyan időszakban, amikor számos, korábról alig ismert, nem egyházi jellegű probléma is felvetődött, úgy az általa vezetett közösségben, mint egészében véve a magyarországi társadalomban. Tudásának és széles látókörének köszönhetően helyesen érzékelte a gondokat, s az egyházi tevékenysége mellett sokat tett hívei társadalmi felemelése érdekében. A lelki gondozás mellett figyelme és munkája kiterjedt a szociális-gazdasági jellegű problémákra, amelyek fokozatosan politikai arculatot kezdtek öltetni.

A millenniumi ünnepek is hozzájárultak ahhoz, hogy a helyzet megoldása érdekében a kormány cselekvésre szánja el magát.¹ 1896-ban a Vereckére látogatott miniszterek és állami tisztviselők megdöbbenve tapasztalták a hegyvidéki emberek nyomorát. Ennek, s Firczák Gyula püspök ezzel kapcsolatos beadványai hatására állami akció kezdődött az Északkeleti-Kárpátok lakosainak a megsegítésére.

Már 1896-ban találkozott egymással Bánffy Dezső miniszterelnök és Firczák Gyula püspök, s részben politikai megfontolásból – a közelgő választások miatt – megállapodásra került sor közöttük. Az öt pontból álló kompromisszum legjelentősebb része a 4. pont volt, amelyben a Máramaros, Ung, Bereg és Zemplén megyék hegyvidéki területein élő rutén nép megélhetéséről és egyben a tömeges kivándorlás megakadályozásáról esett szó.²

A millennium évében Bereg megyében már elindult egyfajta közgazdasági mozgalom hitel- és értékesítő szövetkezetek létrehozására, kölcsönök biztosítására, fajtiszta állatok, facsemeték beszerzésére. Megszervezésük elsősorban

1 A rutén nép körében uralkodó rendkívüli nyomorra 1896 elején Halász Géza *Ötven ezer bereg megyei orosz létkérdése* című Munkácson megjelent röpirata hívta fel a figyelmet. BOTLIK József: *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*. 1997. 121.

2 BOTLIK József: 1997. 120.

Balajthy Mór szolvai főszolgabíró és Nedeczey János országgyűlési képviselő nevéhez fűződött.

Mivel a kezdeményezés gyökeresen nem tudott javítani az emberek nyomorán, ezért 1897. február 4-én a képviselőház egyik tanácskozási termében Firczak Gyula értekezletre hívta össze Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyék országgyűlési képviselőit. A tanácskozás jegyzőkönyvét dr. Hegedűs Béla, országgyűlési képviselő, a püspök sógora vezette. Ő indítványozta, hogy a vármegyékbe bizottságokat küldjenek ki és tanulmányozzák a helyzetet, illetve a szükséges teendőket memorandumban dolgozzák fel. A különböző memorandumokat majd Firczak püspök elnöklete alatt a bizottságok átadják a megfelelő minisztereknek, az egésztest együttesen pedig a miniszterelnöknek juttatják el.³

1897. március 8-án a hegyvidéki lakosság érdekében Firczak Gyula püspök és a megyék 14 országgyűlési képviselője⁴ memorandumot nyújtott be a miniszterelnök és a kormány számára Emlékirat az északkeleti Kárpátok közt és alján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában címmel.⁵

A képviselők a miniszterelnöknek címzett beadványuk előszavában úgy mutatták be a ruszinságot, mint „hazafiságban gazdag, de földi javakban kimondhatatlanul szegény” népet, azoknak az utódait, akik a honfoglalókkal együtt érkeztek a Kárpát-medencébe, és „már-már a végpusztulás felé sodortatnak”.⁶ A problémát nagynak, annak orvoslását pedig sürgősnek tekintették. Nem bíztak abban, hogy várakozni lehet addig, míg a társadalom önmagától megoldja a nehézségeket. Az országgyűlés tagjai ezért konkrét javaslatokat tettek a minisztériumok felé. A vallás- és közoktatásügyi, kereskedelmi, belügyi, földművelésügyi és pénzügyi tárcák figyelmét olyan intézkedésekre hívták fel, amelyek viszonylag nem nagy költséggel jártak, de eredmény tekintetében, és ahogyan fogalmaztak, hazafiság szempontjából nagy volt a jelentőségük.

A korabeli újságok különböző terjedelemben számoltak be a Firczak Gyula által szervezett értekezletről. A Magyar Állam hosszabb cikkben adott hírt „A rutének érdekében” rendezett értekezletről, megemlítve minden résztvevőt és beszámolva felszólalásaikról.⁷ A későbbi számában a lap áttekintést adott a rutének történelméről és korabeli problémáiról.⁸

3 BOTLIK József: 1997. 121–122.

4 Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyék országgyűlési képviselői voltak: Szaplanczay Miklós, Urányi Imre, Nyegre László, Jónás Ödön, Szentpály Jenő, br. Perényi Zsigmond, Lónyay Sándor, Lónyay Géza, Nedeczey János, Bartha Ödön, Tomcsányi László, gr. Sztáray Gábor, Komjáthy Béla és Hegedűs Béla.

5 BOTLIK József: 1997. 121.

6 DAZO. F. 151., op. 25., od. zb. 1534., f. 2.

7 *A rutének érdekében.* // Magyar Állam. Egyetemes politikai napilap. Harmincnyolcadik évfolyam, 29–11 360. szám. Budapest, 1897. február 6.

8 *A „fidelissima natio” sorsa...* // Magyar Állam. Budapest. Harmincnyolcadik évfolyam,

Firczák Gyula részvétele a hegyvidéki és az amerikai akcióban

A Kárpáti Lapok a budapesti események után írt az országgyűlési képviselők tanácskozásáról a „ruthén nép felsegítésére”.⁹ Az újság közölte, hogy az egyik lap antiszemita jellegű tulajdonított a mozgalomnak, ezért az értekezletre meghívtak három előkelő zsidó képviselőházi tagot: Chorin Ferencet, Neumann Ármint és Mezei Mórt. A négy vármegye (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros) képviselői leszögezték, hogy ők a szegény sorsú zsidóságon is segíteni kívánnak.¹⁰

A Munkács című hetilap az értekezlet jegyzőkönyvét soron következő számában leközölte.¹¹ A Kelet 1897. február 11-ei számában a címlapon tudósított a tanácskozáson elhangzottokról Értekezlet a felvidék érdekében címmel.¹² Az értekezlet okának a felvidéki nyomort, a négy vármegye lakosságának az éhezését tekintették, s hogy ezért Brazíliába vándorolnak ki. A képviselők tanácskozására a Földművelésügyi Minisztérium költségvetésének a megtárgyalása előtt került sor. Az újság szerint az értekezlet fontosságát az is jelezte, hogy „két miniszter is elküldte a megbízottait, valamint lejött a fővárosba a munkács-egyházmegyei püspök is, a kinek egyházi kormányzósága alá tartozik a négy ínséges vármegye”.¹³ Egy hónappal később a hetilap – szintén a címlapon – tájékoztatást adott a memorandum pontjairól,¹⁴ majd az Emlékirat pontos szövegét is közölte folytatásokban, a minisztériumokhoz benyújtott részek alapján.¹⁵

A memorandum benyújtása után Firczák Gyula püspök lelkészeitől számos üdvözlő levelet kapott. Ilyen volt az 1897. március 20-án a tóketerebesi esperes által írott, amelyben az esperesség lelkészei nevében méltatta a döntés helyességét és a püspök hozzáértését: „Méltóságod szétnézett egyh. megyéje területén, hogy a szükségben szenvedőkön segíthessen, ismert nagy befolyásával a magyar kormány figyelmét a nyomor felé fordította. Országos mozgalmat indított, felébresztette a szabad sajtót, – így ezek által megismertette a magas és intező körökkel lelki gyermekei nyomasztó helyzetét.”¹⁶

32–11 363. szám. 1897. február 10.

9 Kárpáti Lapok. Egyházi, tanügyi és társadalmi hetilap. Harmadik évfolyam, 7. szám. Ungvár, 1897. február 14.

10 A hegyvidéki akció vezetői később is kiemelték, hogy az állam támogatást nyújt mindenkinek vallási és nemzetiségi hovatartozástól függetlenül.

11 *Értekezlet*. // Munkács. Társadalmi hetilap. XIV. évfolyam, 7. szám. Munkács, 1897. február 14.

12 *Értekezlet a felvidék érdekében*. // Kelet. A magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő politikai hetilap. Tizedik évfolyam, 6. szám. Ungvár, 1897. február 11.

13 *Értekezlet a felvidék érdekében*. // Kelet. Tizedik évfolyam, 6. szám. Ungvár, 1897. február 11.

14 *A ruthén nép érdekében*. // Kelet. Ungvár, 1897. március 11.

15 *Emlékirat az északkeleti Kárpátok közt és alján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában*. // Kelet. Tizedik évfolyam. 14., 16., 18., 19., 25. szám.

16 DAZO. F. 151., op. 17., od. zb. 1522., f. 37–38.

A kormány komoly érdeklődést tanúsított az Északkeleti-Kárpátokban zajló események iránt és mindenképpen megoldást szeretett volna találni a beadványban felvetett problémákra. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter kijelentette, hogy már korábban is figyelemmel kísérte a bizottság működését és már a memorandum benyújtása előtt több ügyben intézkedett. Ezekhez tartozott a munkácsi Schönborn-Buchheim uradalmi hitbizomány területe egy részének a bérletbe vétele az állam részéről, amit aztán kisebb részletekben, közvetítők nélkül a helyi lakosságnak szándékoztak bérbe adni. A hitbizomány Bereg vármegyében 233 067 katasztrális holdon terült el, a megye területének 37, erdőségeinek 71 százalékát foglalta el. Az uradalmi birtokból 185 444 hold erdő, 23 454 hold legelő és rét, 18 816 hold szántó, 501 hold szőlő volt.¹⁷ Bánffy miniszterelnök is nagyobb arányú kormányintézkedéseket ígért a kérvény átvételekor.

Már a beadvány után közvetlenül elkezdődött a levelezés a püspök és a különböző minisztériumok között. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter Firczák Gyula püspökkel hetenként levélben értekezett az állami akcióról.¹⁸ A kereskedelemügyi miniszter személyesen fordult Firczák Gyulához az emlékirat egyes javaslataival kapcsolatban, hogy véleményét kikérje és még részletesebb tájékoztatást kapjon, s általa foganatosítson „gyors eredménnyel biztató intézkedéseket”. A miniszter utalt a fafeldolgozásra, szerszámkészítésre, a szövőipar, a kosárfonás kialakítására, néptanítók küldésére egyes helységekbe, akik bizonyos szakmákat betanítanának.¹⁹ Levelek érkeztek a megyei közigazgatási hivataloktól, pénzügyi igazgatóságoktól, amelyek felvetették azokat a törvény adta lehetőségeket, amelyeket a programban alkalmazni lehetett.

A részletes tájékozódás érdekében a püspök bevonta a helyi lelkészeket, s azzal a program előkészítése és megszervezése is elkezdődött. Felhasználva egyházi befolyását, körleveleiben szólította fel a lelkészeket, hogy támogassák az állam segítő tevékenységét, s a maguk körében tegyenek meg mindent, „a mi e szép, e nemes, e szent célnak elérésére üdvösnek bizonyul.” Tanulmányozzák a nép helyzetét, vitassák meg a kérdéseket, állapodjanak meg a legfontosabb teendőikben, tudassák azokat az országgyűlési képviselőkkel, a kormány intézkedéseit értesék meg a néppel, tájékoztassák és lássák el őket megfelelő utasításokkal. Különösen három pontra hívta fel a figyelmüket, amelyekre a válaszokat a minisztériumok (kereskedelemügyi, földművelésügyi és igazságügyi) irányába kellett közvetíteniük: mely községekben lehet különböző háziipart kialakítani; milyen településeken lehet földműves iskolákat felállítani; hol lehet községi szövetkezeteket létrehozni?²⁰

17 BOTLIK József: 1997. 124.

18 Kárpáti Lapok. Ötödik évfolyam, 31. szám. Ungvár, 1899. július 30.

19 DAZO. F. 151., op. 17., od. zb. 1522., f. 40.

20 Firczák Gyula körlevele, melyben kárpátalji ruthén hitsorsainak érdekében megyéjének papságát tevékenységre buzdítja. // Kelet. Tizedik évfolyam, 21. szám. Ungvár, 1897.

Firczák Gyula részvétele a hegyvidéki és az amerikai akcióban

Egyes esetekben olyan részletek derültek ki a helyi viszonyokról (pl. az uzsora különféle formáiról), amelyekre a helyi hatóságok nem fordítottak figyelmet. A lakosság lelkészeiken keresztül végtelen bizalommal fordult a püspökhöz. Később a bizalom a miniszteri kirendeltségre és vezetőire is kiterjedt.

1897 elején Firczák Gyula azzal a kéréssel fordult a beregszászi pénzügyigazgatósághoz, hogy a vetőmag-vásárlási kölcsönök esetében kedvezményeket biztosítsanak a hegyvidéken élők számára.²¹ Az Emlékirat hatására Lukács László pénzügyminiszter 1897. április 2-án kelt 24 952. számú körrendeletében utasította a négy vármegye pénzügyigazgatóságát, hogy mérjék fel a hegyvidéken élő lakosság adóhátralékát, amit ingó és ingatlan birtokaik hiányában nem tudnak befizetni, s leírásukra tegyenek jelentést.²² A vármegyék lakossága üdvözölte a pénzügyminiszter lépését, mint a kormány első komolyabb intézkedését a hegyvidéki lakosság érdekében.²³ 1897. június 8-án Szabó Albert pénzügyigazgató körrendeletében a Bereg vármegyében fekvő munkácsi, szolyvai és felvidéki járásokban bizonyos adófajták esetében könnyítést rendelt el.²⁴ A pénzügyminisztérium a hegyvidéken élők nehéz viszonyaira tekintettel 1897-től folyamatosan bizonyos adótartozásokat engedett el.²⁵

Bereg vármegye törvényhatósági bizottsága 1897. április 7-én és 8-án megtárgyalta az országgyűlési képviselők által benyújtott emlékiratot. A bizottság határozatában több kéréssel fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Az egyik a kongrua²⁶ rendezése volt, elsősorban a fizetés biztosítása és körülírása, hogy a papság ne legyen rászorulva jövedelme növelésére, hanem híveivel foglalkozhasson. A másik a tanítók fizetésének a kérdése volt a hegyvidéki járásokban. Munkájuk fontosságára való tekintettel kérelmezték, hogy az 400 forinton felül legyen megállapítva.

A háziipar fejlesztése tekintetében a szöves mellett a faipar meghonosítását javasolták, valamint ennek érdekében a szolyvai elemi iskola mellett egy faipari tanműhely felállítását, úgyszintén Szolyván egy fa- és vegyipari gyár létesítését kezdeményezték. Ezen kívül még különböző útvonalak kiépítését javasolták, amelyek működésük esetén jelentősen fellendítenék a helyi kereskedelmet.

Firczák Gyula a hegyvidéki akciót megindulása után is folyamatosan figyelemmel kísérte és jelentős mértékben támogatta működését. 1899 elején

május 27.

21 DAZO. F. 151., op. 17., od. zb. 1522., f. 55.

22 Uo. f. 56.

23 *Lukács László pénzügyminiszter a felvidéki népert.* // Kelet. Tizedik évfolyam, 15. szám. Ungvár, 1897. április 15.

24 DAZO. F. 151., op. 17., od. zb. 1522., f. 56–57.

25 Lukács László pénzügyminiszter Széll Kálmán miniszterelnöknek írt jelentésében a máramarosi viszonyok kapcsán tudósít az 1897-től 1901-ig leírt különböző adók összegéről. MNL. K 26. 1902–XXXI–1134.

26 Kongrua: a lelkipásztorkodó papság ellátásáról való gondoskodás olyan esetekben, amikor a lelkipásztori hivatallal nem jár együtt megfelelő javadalmazás.

22 lelkészt jelölt ki az Alsóvereckén lefolytatott négyhetes tanfolyam elvégzésére. Öt szaktanár irányítása alatt a résztvevők a földművelésről és az állattenyésztésről nyerhettek részletesebb ismereteket.²⁷ A gazdasági program keretében működő hitelszövetkezetek és az áruraktárak négy vármegyére történő kiterjesztése idején felkérte a lelkészeket, hogy teljes odaadással segítsék elő a szövetkezetek megalakulását a községekben. Ugyancsak felhívta őket a helyi iparfejlesztő bizottságok megszervezésére. Ennek érdekében a személyes kapcsolatok felhasználására biztatta a görögkatolikus papságot, valamint arra, hogy a vármegyei törvényhatósági közgyűléseken indítványtételrel, illetve felszólalásokkal segítsék elő létrejöttüket és sikeres tevékenységüket. A püspök a lelkészek mellett kiemelte, hogy a tanítók és a kántor-tanítók közreműködésére is számít.²⁸

Egy másik körlevelében aktívabb részvételre biztatta a lelkészeket a hegyvidéki akcióban. A többség odaadó tevékenységét elismerte, viszont kiemelte, néhányan csak kötelességéretből végezték feladatukat, s voltak olyanok, akik mások lelkesedését letörni szándékoztak. Püspöki szigorával intette az akció támogatására beosztottait: „A segítő actióban mindnyájan egyenlően vegyenek részt, – nehogy a tapasztalt tevékenység, lelkesedés és buzgólkodás fokához kelljen mérnem az egyházmegyém lelkészei részére évenként engedélyezni szokott segélyek mérvének megállapítását.”²⁹

1901. május 3-án Firczák Gyula püspök levélben arról tájékoztatta Egán Edét, hogy az uralkodó fogadta őt és érdeklődött a „felvidéki actióról”. A püspök válaszában elmondta, hogy: „az ügy élén Egán Ede személyében oly széles és éles látókörű egyén áll, miszerint az eddigi kezdeményezés után a

27 *Gazdasági tanfolyam.* // Kárpáti Lapok. Ötödik évfolyam, 8. szám. Ungvár, 1899. február 19.

28 *Firczák Gyula püspök 1900. évi 4793. számú körlevele Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung vármegyék papságának és kántortanítóinak a hegyvidéki akcióról.* 1900. június 21. /A forrás szövegét Marosi István nagybégányi görögkatolikus lelkész bocsátotta a rendelkezésemre. Az eredeti forrás Bendász István görögkatolikus kanonok hagyatékában található. A hagyaték kezelője Bendász Dániel nyugalmazott görögkatolikus esperes./

A hegyvidéki akció keretein belül működő hitelszövetkezetek esetében 131 pénzügyintézet tagságáról rendelkezünk különböző pontosságú adatokkal. 71 hitelszövetkezetben görögkatolikus lelkész volt az elnök, 22-ben görögkatolikus lelkész, tanító vagy gondnok volt az alelnök, 32 esetben lelkész vagy tanító volt a könyvelő. Ezek többször fedték egymást, azaz egy-egy hitelszövetkezetben olykor mind a három vezető pozíció a helyi görögkatolikus egyházközséget irányító személyek közül került ki, esetleg ugyanaz a személy töltött be különböző vezetői tisztségeket. Összességében azonban a személyeken keresztül is ismert 131 hitelszövetkezetből 88-ban (2/3) volt valamelyik irányítói pozíció görögkatolikus tisztségviselő felügyelete alatt. Amennyiben a többi hitelszövetkezet vezetői között egyáltalán nem voltak görögkatolikus egyházi személyek, abban az esetben is a pénzügyintézetek több mint 50 százalékának az irányítását ezen egyház képviselői látták el.

29 *Firczák Gyula püspök 1901. évi (V.) 2611. számú körlevele.* 1901. április 18. Bendász István görögkatolikus kanonok hagyatéka.

fokozatos javulást lehet remélni.” Az uralkodó örömmel vette, hogy ezeket a híreket a püspöktől hallotta.³⁰

Firczák Gyula püspöksége alatt több alkalommal biztatta lelkészeit és híveit a hegyvidéki akció támogatására. Nem csak kezdeményezője, hanem pártfogója és védelmezője volt az állami segélyprogramnak. Egyrészt a görögkatolikus hívek és ezzel együtt a rutének felemelkedési lehetőségének, a vidék anyagi és szellemi megújulásának tartotta a kormány támogató tevékenységét. Másrészt az állam számára is fontosnak tartotta a nép jólétének a megteremtését. Gondolkodását, az ügyhöz kapcsolódó viszonyát, személyes és egyháznak hozzáállását is tükrözi lelkészei számára írott körlevele: „A magas Kormány tagjai kérelmünket és actiónkat a legnagyobb jóindulattal és szeretettel fogadták és készséggel megígérték annak támogatását, – de kikötötték, hogy ezen actióban a segítés teljesítéséhez módját illetőleg a szükséges tényezőkről gondoskodjam. És én akkor az én szeretett papjaimra gondoltam, mert meg voltam győződve, hogy [...] kötelességének fogja ismerni, [...] a segítő actióban tevékeny részt vegyen, amidőn hiveink anyagi jólétének előmozdításáról van szó. Ezért hívtam fel Nagytisztelendőségeket e tárgyban többször kibocsátott körleveleimben és kértem fel a buzgó és lelkiismeretes közreműködésre. Örömmel tapasztaltam [...], hogy papjaim a beléjük helyezett bizalmat teljesen kiérdemelték, lelkesültséggel közreműködtek a segítő actióban.”³¹

Firczák püspök mindvégig figyelemmel kísérte és támogatta a hegyvidéki akciót. Erről tanúskodik Berzeviczy Zsigmonddal történt levélváltása, aki 1908 őszétől irányította az állami programot. A gazdasági szakember levélben értesítette a püspököt a kinevezéséről, és a „szóbeli bemutatkozásáig” is kérte hathatós támogatását. A püspök válaszában biztosította a hegyvidéki akció új vezetőjét, hogy tevékenységében saját hatáskörén belül ugyanolyan készségesen fogja támogatni, mint ahogyan tette azt hivatali elődjei esetében.³²

Az állami program indítványozása mellett Firczák püspök tekintélyével és hatalmi befolyásával nagymértékben hozzájárult a hegyvidéki akció sikeréhez. Lelkészei az ő biztatására és személyes példamutatásának hatására jelentős munkát végeztek a lakosság körében. A püspök és az egyház képviselőinek tevékenysége nélkül az akció kivitelezése nehezebb, eredményessége kisebb lett volna.

30 DAZO. F. 772., op. 7., od. zb. 322., f. 1–2.

31 *Firczák Gyula püspök 1903. évi 2636. számú körlevele.* 1903. április 18. Bendász István görögkatolikus kanonok hagyatéka.

32 DAZO. F. 151., op. 25., od. zb. 1813., f. 1–3.

Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről a XIX–XX. század fordulóján

Az 1890-es évektől a szociális-gazdasági nehézségek következtében jelentős emigrációs hullám indult meg, ami különösen érzékenyen érintette az egyházmegyét. A kivándorlás problémája nem vonatkoztatható el a Hegyvidéki akciótól, hiszen a gazdasági eredményeken túl a program egyik határozott célja volt az emigrációs hullám visszaszorítása.

A kivándorlás a nyugat-európai államokban már jóval korábban megkezdődött, nem volt tehát teljesen ismeretlen a magyar politikusok számára sem. Ennek ellenére rövid idő alatt jelentős méreteket öltött, és igazán a megfelelő ellenszert sem sikerült megtalálni a jobb élet reményében útnak indulók marasztalására.

A közönyösséget sem lehet felróni az állami közigazgatás akkori tisztviselőinek, hiszen a folyamatot kezdetétől fogva figyelemmel kísérték, ami nem kevés aggodalommal töltötte el az ország vezető politikusait. Az 1880-as évektől a kivándorlás egyre erőteljesebben éreztetni kezdte hatását. A hatóságok adatokat gyűjtöttek és intézkedéseket fogantatosítottak az útra kelők visszatartására. Az állami tisztviselők, ha nem is tettek meg minden tőlük telhetőt, kérdés marad, mennyire lett volna képes megakadályozni ezt a már-már természetes folyamatot az állam mesterséges úton. Jellemző, hogy a nyugat-európai országokat sokkal hamarabb elérő kivándorlási hullám a XIX. század végi Magyarországot is hasonló gazdasági környezetben találta. Egy olyan időszakban, amikor az ipari forradalom, a kapitalista piacgazdaság éreztetni kezdte a hatását, s ezzel együtt járt a társadalmi viszonyok erőteljes átalakulása is. Az elodázott földreform és a népességrobbanás elsősorban a paraszttömegek százezreit mozdította ki korábbi lakóhelyéről. A személyes okok csak másodlagos szerepet játszottak a kivándorlásban.

A hatóságok kevés, illetve átmeneti sikereket tudtak csak elérni, hiszen a 20. század elejére a kivándorlás egyre jelentősebb méreteket öltött. 1906. július 1-je és 1907. június 31-e között majd kétszázezren utaztak ki az Egyesült Államokba.³³ A hivatalos statisztikai adatok szerint 1900 és 1913 között az akkori Magyarországról közel másfél millióan hajóztak ki az USA-ba (1 463 693 személy).³⁴ A kivándorlás kb. 86 százalékban az Amerikai Egyesült Államokba irányult.³⁵ A jobb élet reményében útra kelt emberek egy része Kanadát, Dél-Amerika országait, vagy Dél-Afrikát választotta úti célként. Sokan a kiutazást csak átmeneti állapotnak tekintették, munkát keresni indultak, és feltett szándékuk volt, hogy egy kis pénz összegyűjtése után hazatérjenek. Később

33 PUSKÁS Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 204.

34 *Magyar statisztikai közlemények. A magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899–1913*. Budapest, 1918. 16. táblázat

35 SZÁNTÓ Miklós: *Magyarok Amerikában*. Gondolat, Budapest, 1984. 46.

azonban ez a többségnél végleges letelepedési szándékká módosult. Pontos adatokat szolgáltatni a kivándorlók számáról nem lehet, hiszen a hivatalos statisztikai adatok csak az útlevéllal rendelkezőket tartalmazzák. Az emberek egy jelentős része azonban titokban, szökve lépte át a határokat. A másik nehézséget az támasztja, hogy egyesek többször is megtették a tengerentúlra vezető utat, közben hazatértek családjukhoz, így az oda-vissza utazásokat sem lehet kiszűrni a pusztá számadatokból. Egy része a távoli országokban munkát kereső embereknek valóban hazatért.

Az emigráció először az ország északi megyéiben indult meg. Elsőként a felvidéki német polgárság tagjai keltek útra. A viszonylagos jólétük mellett további gazdasági lehetőséget láttak a kivándorlásban.³⁶ Az agrárnépesség tömeges kiutazása 1885 körül indult meg, elsőként az északkeleti megyékből, a szlovák és ruszin lakosságot érintve nagymértékben.³⁷ A legtöbben Sáros és Zemplén megyékből indultak el szerencsét próbálni. A kivándorlási hullám Zemplénből fokozatosan Ung megyére is áterjedt, ahol valamivel később szintén jelentős méreteket öltött, és a lélekszámhoz viszonyítva nagyon magas volt az arányuk (1899 és 1913 között átlagosan a megyében ezer főre 19 kivándorló jutott).³⁸ Az Ung megyéből történő kivándorlás már 1880-tól kimutatható, igaz, eleinte nem tulajdonítottak ennek különösebb jelentőséget. Nem is igazán tudtak tenni ellene, hiszen a községi előjárók kötelesek voltak minden hozzájuk forduló személynek honossági vagy magaviseleti igazolványt kiállítani. Bereg megyében a 19. század utolsó évtizedében kezdődött el, de csak 1900-tól vált jelentőssé a kivándorlás, Máramaros és Ugocsa vármegyékben pedig a 20. század első évtizedének közepétől nőtt meg az országot elhagyók száma. Hogy Ung vármegyére a szomszédos zempléni események milyen hatással voltak, arra a szobranci járás szolgabírája egyik jelentésében külön is kitért. Amint írta, a nagymihályi járásból (Zemplén megye) sokan elmentek Amerikába, jelentős pénzüsszegeket küldtek haza, aminek a hatására egyre többen hagyják el otthonukat.³⁹

A kivándorlás a paraszti társadalom minden rétegét érintette, de például a debreceni kamarához tartozó Szatmár, Máramaros, Bereg és Ugocsa megyéknek a „bányászattal foglalkozó köznépe” sem tudott megélni otthon, ezért a „kivándorlás eszméjével kezdett el foglalkozni”.⁴⁰

A hegyvidéki megyékből elindult kivándorlás nagyon erőteljes volt. Ezzel is magyarázható, hogy az országgyűlési vitákon egy ideig a magyarországi kivándorlást teljesen azonosították a hegyvidéki kivándorlási mozgalommal,

36 VÁRDY Béla: *Magyarok az Újvilágban*. Bp., 2000. 202.

37 DOBSZAY Tamás – FÓNAGY Zoltán: *Magyarország társadalmá a 19. században*. in *Magyarország története a 19. században*. Szerk.: Gergely András. Osiris Kiadó, Bp., 2003. 426.

38 MSK: 1918. 2. táblázat

39 DAZO. F. 4., op. 1., od. zb. 66., f. 11.

40 RÁCZ István: *A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon, 1849–1914*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 96.

s az sem véletlen, hogy a kivándorlást elemző közgazdasági tanulmányok is először ezeket a megyéket vetették vizsgálat alá.⁴¹

A kivándorlás elsősorban az ipari gócpontoktól távol eső helységeket, a peremvidékeken lévő városokat és megyéket fogta át. 1899–1913 között Ung megyéből a statisztikai adatok szerint 45 657 ember vándorolt ki, ami a korabeli magyarországi viszonylatban Zemplén, Torontál, Sáros és Szepes megye után az ötödik helyet jelentette az elköltözött emberek számát tekintve.⁴²

A hegyvidéken a magas népszaporulat és természet adta körülmények miatt még érzékenyebben érintette a földhiány a lakosságot. A helyzetet az sem változtatott igazán, hogy minden évben a felvidéken élők tízezrei kerestek munkát az alföldi területeken. Ez a belső vándormozgalom már korábban is jellemző volt. Így keresték meg a télire való élelmet a hegyvidéki lakosok. Olcsó munkájukból adódóan gyakran alkalmazták sztrájkőrőknek az alföldi mezőgazdasági munkások gazdasági követeléseivel szemben. 1898 májusában Krasznay Péter főszolgabíró a Szabolcs megyei Ibronyban lezajlott eseményekről tett jelentést. Beszámolójában leírta, hogy Fried Ignác helyi földbirtokos 7 Máramaros megyei, Kusnica községből érkező lakost fogadott fel mezei munkára. Miután a munkások megérkeztek és a községben ennek elterjedt a híre, a helyi lakosok a földbirtokos házához vonultak, s arra kérték, hogy bocsássa el a felfogadott embereket, a munkákat ők is elvégzik. A birtokos bele is egyezett, azonban egy későbbi időpontot adott meg a szerződés megkötésére és elutazott. Ezután fiatal legények behatoltak Fried udvarába, kihúzgálták szállásukról a kusnicai munkásokat, a szomszéd falu határáig kísérték azokat és azzal fenyegették meg őket, hogy ha visszatérnek, „nem látják többé Tótországot”.⁴³ A hivatalos adatok szerint Máramaros megyében 1897-ben 11 590 ember keresett munkát, de csak mintegy 5 ezer számára tudtak biztosítani a mezőgazdaságban és a fűrésztelepeken. A négy megyéből – Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros – 1900-ban 76 290 ember dolgozott idény- vagy napszámos munkásként a síkvidéki területeken.⁴⁴

A nehézségek leküzdése, az életkörülmények javítása érdekében az emberek nagy bizalommal viszonyultak Egán Ede és a hegyvidéki miniszteri kirendeltség felé, panaszaikkal sokszor nem a helyi hatóságokhoz, hanem a miniszteri biztoshoz fordultak. Levelaik, kérelmeik hitelesen ábrázolják a parasztság nehéz sorsát a századfordulón. Kajdanó község lakosai a kereseti lehetőség hiányát, a napszámért fizetett alacsony bért, a magas adókat és a mérhetetlen szegénységet fogalmazták meg 1900 márciusában írott levelükben. Egy hold

41 RÁCZ István: *Parasztlak elvándorlása a faluból*. in *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában. II. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 455.

42 RÁCZ István: 1972/II. 454.

43 DÁNIEL Ferenc – OROSZ István: *Ah, Amerika! Dokumentumok a kivándorlásról 1896–1914*. Gondolat, Budapest, 1988. 20.

44 MANDRIK Ivan: *Akik szülőföldjükön feleslegesek voltak*. in *Kalendárium*, 1979. 49.

földet 4 forintért arattak, a szénát negyed vagy ötödében, a lóherét hatodában kaszálták. Saját földjén vagy tíz család tudott csak boldogulni, és vagy húsznak háza sem volt, bérelték azt és zselléreskedésből éltek. Akiknek háza volt, azokat évi 8-10 forint adóval terhelték. A falunak még leelője sem volt. A századfordulón már vagy száz ember hagyta el a községet és utazott ki Amerikába, amit a többiek is szívesen megtettek volna, csak hogy az útköltséget nem tudták előteremteni. „Ugy vagyunk itt megszorítva mint vas a fogóban s ha Méltóságod a szegény nép iránti ösmért jó indulata és tehetsége által nem segít bajunkon, itt hiába panaszkodunk bárkinek is, igazságot nem kapunk” – írták a kajdanóiak.⁴⁵ Pászika község lakói azért fordultak a miniszteri biztoshoz, mert Húsvéthoz közeledve nem volt elegendő lisztjük, az állami boltból szerettek volna kölcsönözni, aminek árát tíz hét leforgása alatt szándékoztak megtéríteni.⁴⁶ Némely esetben a falu papja vagy tanítója fordult a kirendeltséghez a lakosok nevében. Szidorfalváról a falusi tanító emelt szót három család ügyében, mert adóhátralék miatt elárverezték a házukat (egy épületben laktak), holott az még a korábbi lakók alatt gyűlt össze, s azok olyan kiúttalan helyzetbe kerültek, hogy attól féltek, segítség nélkül elpusztulnak.⁴⁷ Megtörtént, hogy maga a természet okozott kárt a lakosságnak, mint az a kölcsényi lakosok segélykérő leveléből kiűnik. Azt panaszolták el, hogy a Latorca folyó évről-évre a szegény földművesek földjeiből egy nagy részt elmosott, s azt a túlsó oldalon fekvő uradalmi földekhez csatolta. A falu szegény lakói így módon 15 év alatt mintegy 15 katasztrális holdnyi területet veszítettek el. Az emberek a folyó szabályozását és egy mérnök kiküldését kérelmezték.⁴⁸ Szabó Orestt szélestói és kölcsényi görögkatolikus esperes lelkész azt írta Egánnak, hogy a földhiány miatt – aminek persze nem csak a folyó volt az oka – a két község úgy elszegényedett, hogy sokan kénytelenek lesznek kivándorolni.⁴⁹

A hegyvidéki miniszteri kirendeltség erőfeszítései hamarosan mutatkozni kezdtek, s az a kivándorlás visszaszorításában is éreztette a hatását, hiszen a lakosság anyagi jóléte és az emigráció mértéke szoros összefüggésben állt egymással. Hagara Viktor, Bereg megye főispánja az egyik, 1900. május 18-án kelt levelében a kirendeltség kiterjesztését kérte Egán Edétől a megye felvidéki területeire, ahol minden erőfeszítés ellenére a kivándorlás egyre nőtt, míg a kirendeltség működési területén az alig volt észlelhető.⁵⁰ Az Ung megyei főispán is arról számolt be egy alkalommal a belügyminiszternek, hogy leginkább a hegyvidékeken működő hitelszövetkezetek tudják helyi szinten megakadályozni a kivándorlás terjedését.⁵¹

45 DAZO. F. 772., op. 1., od. zb. 114., f. 3–4.

46 Uo. f. 5.

47 Uo. f. 17.

48 Uo. f. 20.

49 DAZO. F. 772., op. 1., od. zb. 86., f. 14–15.

50 DAZO. F. 772., op. 1., od. zb. 117., f. 35–36.

51 DAZO. F. 4. op. 1., od. zb. 638., f. 11.

Máramaros megyéből a kivándorlók egy jelentős része nem az USA-ba, hanem Brazíliába távozott. Ez egyfajta sajátossága volt a Máramaros megyei kivándorlásnak, ellentétben az Ung vagy a Bereg megyeivel. Az 1897-ben a kormánynak átnyújtott Emlékirat pontjaiban is a brazíliai kivándorlást említik meg a szerzők.⁵²

Firczák Gyula 1901. január 2-án kelt levelében a máramarosi kivándorlás megfékezése tárgyában fordult Széll Kálmán miniszterelnökhöz. Levelének megírása előtt lelkészeitől részletesen tájékozódott a viszonyokról, s Balogh Mihály püspöki külhelynök és máramarosi főesperes jelentését a kivándorlás okairól csatolta saját írásához a miniszterelnök számára.⁵³

Balogh Mihály a máramarosi kivándorlási mozgalmat „egészen újabb keletű” dolognak tekintette. Míg korábban a szomszédos megyékben régebben elkezdődött kivándorlás és az Amerikából érkező hírek nem hatottak a máramarosi emberekre, addig „az utóbbi időben [...] kimondhatatlan vágy szállotta meg elhagyni e hazát [...], kivinni gyermekeit [...], és e szándékában nem tudja őt megakadályozni sem a hatóság, sem pedig az általa előbb annyira szeretett papság”.⁵⁴ A kivándorlásra ösztönző okok között említette az úrbérendezést, az erdőtörvényt és az uzsorát. A kiutazók végcéljáról azt írta: „Ma özőnlenek Brazíliába, hol reájok a megsemmisülés vár, de jöhet ügynök a ki kivezeti őket oda, hol a megélhetés nem fog a regék világába tartozni”.⁵⁵

A dél-amerikai országban nagyon kemény munka várta őket, kevés pénz kerestek, az éghajlat miatt sokan megbetegedtek és odavesztek. Erre már Kazy József is felhívta a kormány figyelmét, aki a hegyvidéki kirendeltséget irányította Egán Ede halálát követően. Mivel maguk után szinte mindent felégettek, földjüket, házukat olcsón eladták, így kevesen tértek csak haza, s otthon aztán koldulniuk kellett. Így jártak a tereselpataki lakosok is, akik 134-en visszatértek ugyan Brazíliából, de birtokaik visszaszerzéséért évekig kellett pereskedniük. A per azonban nem volt eredményes, mivel a helyi kereskedők az adásvételi szerződésekben teljesen járatlan embereket becsapták, a tanúkat pedig a tárgyalás során az „emlékező tehetségük cserben hagyta”. Ezért néhányan földjüket, vagy annak csak egy részét, jóval magasabb áron, kénytelenek voltak visszavásárolni, vagy saját földjükön bérlőkké váltak.⁵⁶ Mivel több példa akadt erre, ezért a kormány erővel is igyekezett visszatartani a nagy csoportban útnak induló lakosokat.

52 DAZO. F. 151., op. 25., od. zb. 1534., f. 6.

55 Uo. 24. lap. A miniszterelnök számára a földművelésügyi, a kereskedelemügyi, a vallás- és közoktatásügyi, a belügy- és a pénzügyminiszter írásban számolt be az elvégzett munkáról, illetve azokról a tervekről, amelyek összefüggtek a lakosság kivándorlásának a megakadályozásával (MNL. K 26. 1902–XXXI–1134., f. 7–14., 39–40, 41–42, 44–45, 48–50.). Egán Ede, mint a Hegyvidéki Miniszteri Kirendeltség vezetője ez ügyben jelentést tett a földművelésügyi miniszternek (DAZO. F. 772., op. 7., od. zb. 35.).

56 DAZO. F. 772., op. 1., od. zb. 306., f. 6–26.

Firczák Gyula részvétele a hegyvidéki és az amerikai akcióban

Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros megyékből a hivatalos statisztikai adatok szerint 1899–1913 között 92 418 ember vándorolt ki, közülük 19 162 személy még hazatért, akikről viszont nem tudhatjuk, a későbbiekben nem indultak-e ismét útnak. Az Egyesült Államokba szintén ugyanebben az időszakban 89 957-en utaztak ki. Bereg, Ugocsa és Ung megyékből a hivatalos útlevéllel útnak indulók nagy többsége (99,3 százaléka) az USA-ba ment. Máramaros vármegyéből az 1911. évi adatok alapján az országot elhagyók túlnyomó része szintén az Egyesült Államokba távozott (83,2 százalék), mellette jelentős volt még a Romániába vándorlók aránya (14,2 százalék).⁵⁷ Hivatalos adatok szerint 1901–1910 között a kivándorlási veszteség Bereg megyében 6, Ugocsa megyében 7,7, Ung megyében 14,3 százalékot jelentett, míg Máramaros megyében ez mindössze 2 százalékot tett ki.⁵⁸

Az amerikai akció és eredményei

Az első között utazott ki híveihez az Egyesült Államokba Dzubay Sándor lelképásztor, hogy összefogja az Amerikába kivándorolt görögkatolikusokat. 1889-ben érkezett meg New Yorkba, s a keleti part több városában tevékenykedett – eredményesen. Munkáját helyreállított, megvásárolt és felépített templomok jelezték (Scranton, New York Brooklyn, Leisering). Működése azért is fontos volt az egyház számára, mivel kevés magyar nyelvű lelkész volt a tengerentúlon. Mivel abban az időben görögkatolikus püspökség nem működött, azért a hívek a római katolikus templomokba jártak. Ebből aztán ellentét alakult ki a római és a görögkatolikus papok között, s gyakran megtörtént, hogy a görögkatolikus hívek inkább választották a rítusukhoz közelebb álló ortodox, semmint a római katolikus templomokat. Magyarországon mindez úgy tükröződött, hogy pánszláv izgatás kezdődött el a kivándorolt görögkatolikusok között. A hatásai pedig abban mutatkoztak meg, hogy Magyarországon is elkezdődött a skizmatikus mozgalom.⁵⁹

A kormány mindezek hatására nekilátott az ún. amerikai akciónak, amelynek lényege az volt, hogy hazafias papokat küldjenek Amerikába. A századfordulótól kezdve már a görögkatolikus egyház is számba vette a kivándoroltakat, azonkívül adatokat kért az ottani lelkészektől a hívek számát illetően. Izay Antal lelkésszel küldött üzenetet Firczák püspök Damjanovich Tivadar brooklyni lelkésznek, aki 1901. május 24-i válaszlevelében beszámolt az ottani görögkatolikusok lélekszámáról. Adatai szerint az addigi összeírásoknak megfelelően

57 MSK. 1918. 8. táblázat.

58 NAGY Mariann: *Agrárregiók Magyarországon a 20. század elején*, PTE Történettudományi Intézet, Pécs, 2015. Forrás: <http://mek.oszk.hu/15000/15099> (utolsó letöltés: 2016. július 24.) 472–473.

59 GÖNCZI Andrea: *A ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*, PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár – Beregszász, 2007. 30–31.

a Magyarországról és Galíciából kivándoroltak lélekszáma összesen 250 ezer fő volt. A kivándoroltakból 120 ezer személy volt hitközségekbe szervezve: 95 ezer magyarországi; 25 ezer galíciai. Akkor 61 görögkatolikus templom működött és 44 lelkész tevékenykedett. A lelkészek közül a munkácsi egyházmegyéből 26, az eperjesiből 8, míg Galíciából 10 érkezett. A kanadai, argentinai és brazilai hívek száma kb. 35 ezer volt.⁶⁰ Később az egyházmegye külön kimutatást készített a kivándoroltakról.

A magyar kormány a Vatikánnal egyetértésben 1902-ben egy apostoli vizitátort küldött ki Amerikába, átmeneti megoldásként a püspökség megszervezéséig. A választás Hodobay Andor, Eperjes megyei kanonokra esett, akit püspök 1902. április 14-én kelt levelében az amerikai lelkészek figyelmébe és pártfogásába ajánlott.⁶¹ Hodobay rendkívül energikusan látott munkához, azonban mint a magyar érdekek amerikai védelmezője, rövid idő múlva összekülbözött a szláv nyelvű hívekkel, illetve az azokat tömörítő СОЕДИНЕНИЕ nevű szervezet tagjaival. Mivel újabb konfliktusok alakultak ki a tengerentúli görögkatolikusok között, Hodobay Andor a várt eredményt, a hívek összefogását és a püspökség létrehozását nem tudta elérni, s 1906-ban hazatért.⁶²

Minden magyarországi törekvés ellenére – amin Firczák munkácsi és Vályi eperjesi püspökök 1906-os római látogatása sem segített –, Vatikán a lemergi Septicky érsek jelöltjét választotta, akit Bécs is támogatott. Így 1907-ben Ortinszky Szótér lemergi bazilita szerzetest nevezték ki az Egyesült Államok görögkatolikus püspökévé.⁶³ Ortinszky sem volt jó választás, hiszen a magyar nyelvű görögkatolikusok nem tudták őt elfogadni, és a lelkészek is több panaszlevelet intéztek Firczák püspökhöz, hogy a kinevezett amerikai püspök „ukrainista politikát” folytat, s emiatt a hívek tömegével csatlakoznak a skizmatikus mozgalomhoz.⁶⁴

Az évtized végére azonban bizonyos megegyezés volt tapasztalható Ortinszky és a magyar nyelvű hívek között. Ezt látszik igazolni, hogy amikor görögkatolikus papnevelő intézetet szándékozott létrehozni Washingtonban, akkor a kollégium vezetésére és a görögkatolikus rítusok megtanítására két tanerőre volt szüksége, akik közül az egyiknek Galíciából, a bazilita rendből, a másikkal pedig Magyarországról kellett érkeznie.⁶⁵

Firczák püspök gondoskodása kiterjedt az Egyesült Államokban élő görögkatolikus hívekre, még ha problémáikat nem is tudta teljes mértékben rendezni. Megoldásra törekedett és elért egy bizonyos kompromisszumot az őket közvetlenül irányító Ortinszky püspökkel.

60 DAZO. F. 151. op. 2., od. zb. 16., f. 4.

61 DAZO. F. 151. op. 2., od. zb. 415.

62 Gönczi A. 2007. 33–34.

63 Uo.: 35.

64 DAZO. F. 151. op. 3., od. zb. 1936., f. 31.

65 Uo.: f. 33.

Firczák Gyula részvétele a hegyvidéki és az amerikai akcióban

Firczák Gyula munkássága mindenképpen többre értékelhető, mint szorosán vett egyházvezetői tevékenység. Hívei iránti „atyai gondoskodása” nem csak a szellemi-lelki megújulást jelentette számukra, hanem azzal együtt lehetővé tette a gazdasági felemelkedést és az otthontól távol a magyarságtudat megtartását.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

BENDÁSZ DÁNIEL

A történelem folyamán a pravoszláv egyház beszivárgásának a kérdése Magyarország északkeleti részére nagyon sok író figyelmét felkeltette, mint például Pekár Atanászt¹, Zsatkovics K. Györgyöt², Áskinázi Z.³, Beskid Konsztantint⁴, Hrábec Miroszlávot⁵, Pronin Vaszilijt⁶, Pap Sztepánt⁷, Danilec Jurijt⁸, Botlik József⁹, Pirigy István¹⁰ és sok másokét is. Ezt a témát senki nem foglalta össze egy külön monográfiában, de 2007-ben Gönczi Andrea egy nagyszerű tanulmányban dolgozta fel a ruszin skizmatikus mozgalmat.¹¹

1765-ben még a Munkácsi Egyházmegye kanonizációja előtt,¹² első ízben a mi népünk között is felütötte fejét a skizma oly módon, hogy Dorogon lázadás kezdődött az Unió ellen. Ez a lázadás nem hirtelen történt, hanem kívülről volt előkészítve és ezért különleges történelmi eseménynek számít ma is.¹³

- 1 PEKÁR АТАНАСИЙ: *Нариси історії церкви Закарпаття: У 2-х томах*, РИМ-Львів, 1997, Т.І.: Ієрархічне оформлення.
- 2 ZSATKOVICS K. GYÖRGY: *Import-e vagy honi termés?* in Kárpáti Lapok, 25. szám, 1903. június 21.
- 3 АШКИНАЗИ З.Г.: *Православное движение в Подкарпатской Руси*, Ужгород, 1926.
- 4 BESKID K.: *Marmarasky proces*, Hust, 1926.
- 5 ГРАБЕЦЬ М.: *Къ історію Мармарошского Процеса*, Ужгород, 1934.
- 6 ВАСИЛИЙ ПРОНИН: *Істори Православної Церкви на Закарпатъ*, Мукачево, Филокалія, 2005.
- 7 ПАП Степан: *Історія Закарпатт*, Івано-Франківськб, 2003. Том ІІІ.
- 8 ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *Православна Церква на Закарпатті у першій половині ХХ століття*, Ужгород, 2009.
- 9 BOTLIK JÓZSEF: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez*, Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2000; BOTLIK JÓZSEF: *A hármás kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*. Budapest, 1997.
- 10 PIRIGYI ISTVÁN: *Görög Katolikusok Erdélyben és Kárpátalján*, Debrecen, 2001.
- 11 GÖNCZI ANDREA: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*, PoliPrint, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Ungvár–Beregszász, 2007.
- 12 1771. szeptember 19-én XIV. Kelemen pápa „*Eximia Regalium Principum*” bullájával megalapította a Munkácsi Egyházmegyét és 1771. szeptember 23-án az eddigi roszeni titulás Bradács Jánost pedig kinevezte az egyházmegye püspökévé.
- 13 1764-ben Tokajban érkezett egy moszkvai tábornok néhány fiatal tiszttel és nagy kiszolgáló személyzettel. Volt köztük egy orosz ortodox pap, aki nagyon könnyen tudott kapcsolatot teremteni a már egyesült tokaji hívekkel és a környékbeli lakosokkal.

A XIX. század 70-es éveiben a munkácsi és az eperjesi egyházmegyék hívei nehéz gazdasági helyzetben lévén a nélkülözés, a magas adók, a földhiány, az éhség miatt – megélhetésük javítása végett – Amerikába települtek át és más országokban is kerestek munkalehetőséget. Őseik tanítását ismerve – imádkozzál és dolgozzál – a pihenőnapokon Istenben keresve a nyugalmat szervezni kezdték hitéletüket. A kivándoroltak az otthoni püspökségtől kértek papokat. De sajnos kérelmükre se a munkácsi, se az eperjesi püspöktől nem kaptak választ. Ellenben már 1884-ben megérkezett Amerikába az első görögkatolikus pap Galíciából, Valenszki Iván atya személyében. A galíciai pappal szemben a magyarországi ruszin hívők bizalmatlanok voltak és továbbra is sürgették és kérték egy magyarországi pap kiküldését. Mivel már templomuk is volt, 1888. augusztus 6-án kelt levelükbe ezt írták : „...*kérünk egy akkurátus nőtlen papot, ki képes lenne itt a népet jól tanítani, és hogy szép hangja lenne, hogy mi nagyra lehetnénk papunkkal az idegen népek előtt. Azért kérünk nőtlen papot, mert itt az angolok nem hiszik, hogy az pap legyen, ha felesége van. Itt három pap is nagyon, mindegyiknek van külön paróchiája, de mindahárom pap Galíciából való, a galíciai püspökségből, hát ezek igen kemény oroszok, és a mi embereink nem értik beszédjüket, s azért mi akarunk olyan papot, a ki a mi vidékünkéről való, a mi püspökünk alatt...*”¹⁴. Majd később ugyanebben a hetilapban a következő hír jelent meg : „*Dzubay Sándor munkácsi egyházmegye áldozár szerednyei segédlelkész f. hó 18-án elutazott Amerikába, hogy a Wilkes Barreban dolgozó görög katolikus kivándorolt munkások által kialakított hitközségnek lelkésze legyen*”¹⁵. Az első Magyarországról Amerikába érkező pap Dzubay Sándor volt,¹⁶ akit hamarosan Steczovics Miklós hajdúböszörményi segédlelkész követett,¹⁷ majd később mások is. Sorra szerveződtek az egyházközségek, melyeknek számos nehézséggel kellett szembenézniük. Sajnos az amerikai római katolikus egyház ellenségesen fogadta a nő, családos papok megjelenését.¹⁸ Ez gyakran súlyos konfliktusokhoz vezetett, mert a római katolikus, és különösen az angol, pontosabban az ír lelkészek nagy ellenszenvvel fogadták a görögkatolikus nőspapokat, de még az özvegyeket is. Amikor még a görögkatolikusoknak nem volt templomuk a római katolikus testvéregyház vezetősége nem engedte meg használni tempomaikat. Ez a magatartás oda ve-

Így elkezdte unióellenes tevékenységét. Ez a lázító tevékenység nagyon jó talajra talált Dorogon, mert 1765. július 21-én a hívek egy része megtagadta az uniót és küldöttséget menesztett a karlováci érsekhez, hogy papot kérjenek maguknak. Bécsben ellenőrző testületet alakítottak az ügy kivizsgálásra. Miután 1765.szeptember 16-án Mária Terézia megkapta a nyomozás jegyzőkönyvét, azzonnal levelet írt II. Katalin (1762–1796) orosz cárnőnek, hogy a tábornokát a kiszolgáló személyzettel együtt hívja haza Tokajból. Mária Terézia megtiltotta a karlováci érseknek, hogy papot küldjön Dorogra.

14 FESZTÓRY JÓZSEF: *Amerikába papot kérnek*, Kelet. A magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő hetilap, 35. szám. 1888. szeptember 16.

15 Kelet, 8 szám. 1889. február 24.

16 DZUBAI SÁNDOR: *Levél a szerkesztőhöz!* Kelet, 19. szám, 1889. május 12.

17 Kelet, 21. szám, 1889. május 26.

18 BOTLIK: *A hármaskereszt alatt*, 143.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

zetett, hogy a görögkatolikus hívek inkább a görögkeleti templomokba mentek a saját szertartásukhoz hasonló liturgiára, s nem a latin misére.

Az eperjesi és a munkácsi egyházmegyés papok munkáját Amerikában nemcsak az ír plébánosok és püspökeik keserítették meg, de a galíciai görögkatolikus papok is, „mert az ott működő és versenyző lengyel lelkészek éppen nem példképei a papságnak s a népet félrevezetve és nyúzva a papság tekintélyének rovására élőködnek s egyenetlenséget szítva a hívek körében. Jó volna, ha az illetékes püspökök az apostoli szék megbízásából egy vicariust küldenének ki az összes ott levő rk. és gk. nép egyöntetű kormányzására!”¹⁹.

Tóth Elek az eperjesi püspöki hivatal titkára és irodavezetője megözevgyülve elhatározta, hogy kivándorol Amerikába. 1889. november 15-én megérkezett Minneapolisba, ahol hamarosan konfliktusba került az ottani Saint Paul-i római katolikus püspökkel, aki nem volt hajlandó őt igazi katolikus papnak elismerni és egyébként sem fogadta szívesen. Tóth Elek a fent említett nehézségekről több levelében beszámolt püspökének Vályi Jánosnak és rámutatott arra is, hogy az ottani római katolikus ír plébánosok elutasítóan kezelik a görögkatolikus papokat és mindent elutasítanak, ami nem római katolikus. A papok között vívott ellenségeskedések a hívekre is kedvezőtlen hatást gyakoroltak, akik inkább évekig nem jártak gyónni, vadházasságban éltek, csak római katolikus plébánoshoz ne keljen menniük, inkább az orosz görögkeleti templomba mentek. Ezekben a levelekben Tóth Elek püspökétől segítséget kért és javaslatokat is tett a pravoszláviába való áttérések megakadályozására. Amikor az amerikai római katolikus egyház kívánságára Róma a visszahívását kezdeményezte az eperjesi püspöknél, Tóth Elek úgy döntött, hogy nem megy haza, hanem San Franciscoba utazott és felkereste az ott székelő Volodimír érseket azzal a kérésével, hogy őt híveivel együtt fogadja be a pravoszláv egyházba. 1891. március 25-én áttért az orosz ortodox egyházba. Áttérését titokban tartotta, paptársai is csak az ősz végén tudták meg. Volodimír püspök Minneapolisban e napon végzett liturgiája a pravoszláv egyház alapjait rakta le az Amerikába emigrált magyarországi ruszinok közt, hirdetve „*őrüzzük meg orosz hitünket és szertartásunkat*”²⁰.

Tóth Elek egyhamar az amerikai pravoszláv egyház vezető egyénisége lett és kb. 20 000 görögkatolikus sikerült megnyernie az ortodox egyháznak. Könyve, mely a „*Hol kell keresni az igazságot?*” címmel jelent meg, a XX. század elején Magyarországra is eljutott. E könyv mintegy röpirata és talán legfontosabb szellemi forrása lett a kibontakozó skizmatikus parasztmozgalomnak.

1893. február 12-én Firczák Gyula munkácsi és Vályi János eperjesi püspökök felhívással fordultak az Amerikában élő emigrált hívekhez. Ebben sajnálatukat fejezték ki, hogy nem tudták kielégíteni a hívek lelki szükségleteit és javasolják inkább a római katolikus szentmisék látogatását ott, ahol nincs

19 Kelet, 33. szám, 1891. augusztus 9.

20 Данилелецъ, i. m. 36.

görögkatolikus pap. Továbbá figyelmeztették a híveket, hogy tartsák magukat távol Tóth Elek skizmatikus paptól.²¹

Az 1900-s évek elején Amerikából hazaérkezett hívek magukkal hozták a pravoszlávia szellemét is. Az első áldozatok a Szlovákiai Beherón és a Kárpátaljai Nagy Lucskán valamint Izán voltak.

A skizmatikus mozgalom Beherón úgy kezdődött, hogy az ottani lakos, Tutko Vaszily 1892-ben kiment az amerikai Minneapolisba, ahol csak egy görögkeleti (pravoszláv) templom volt. Hat éven keresztül ebbe a templomba járt és gyónt az ottani Tóth Elek papnál. 1898-ba hazaérkezett, s itthon már a görögkatolikus templomot látogatta. 1900-ban Tutko Vaszily levelet kapott Amerikából Baniczky Jánostól, aki arról értesítette, hogy az amerikai hívek gyűjtést kezdtek a pravoszláv templom építésére Beheróvon és ő, Tutko, támogatja-e ezt a kezdeményezést. Tutko ebbe beleegyezett, s amikor a beherói görögkatolikus pap, Artim Miklós fellépett az amerikai pravoszlávok kezdeményezése ellen, levelet írt Amerikába. Ezt a levelet az amerikai pravoszláv újság közzétette. A budapesti vallás-és közoktatásügyi minisztérium 1901. szeptember 20-i leiratába közölte Vályi János püspökkel, *„hogy Beherón pravoszláv burkolatba pakolt pánszláv mozgalmat fedezték fel, szükséges levezetni a nyomozást és megállapítani: hány egyén ment át a pravoszláviába Beherón és környékén”*²².

Vályi János püspök ennek az ügynek kivizsgálásával Kapisinszki János kerületi esperest és Zima Miklós svídniki görögkatolikus papot bízta meg. A megbízottak Artim Miklós beherói pap és Katrenics János tanító jelenlétében 1901. október 17-én falugyűlést hívtak össze. A gyűlésre meg voltak hívva azok a falusi hívek, akik áttérni szándékoztak a pravoszláviában, vagy ekkor már át is tértek (Tutko Vaszily, Zbihlei Vaszily, Lazorik Pál és mások). Artim Miklós atya elmondta, hogy a beherói pravoszláv mozgalmat az Amerikából hazatért egyének agitációja okozta, mert ők azt hangoztatták: *„Amikor ők átmennek a moszkvai vallásra és engedélyt kapnak a templom felépítésére, akkor Berehón olyan moszkvai kolónia lesz, mint Minneapolis-i Amerikában, majd később az egész ország moszkvai területté válik”*²³. A vádlottak elutasították ezt a vádat és tagadták, hogy áttértek volna a pravoszláv hitre, ez nem is állt szándékukban, így ők az áttérésre másokat sem bíztattak. Egyedül Zbihley Vaszily jelentette ki, hogy a római pápa főségét nem ismeri el, viszont mindnyájan hangsúlyozták, hogy már több éve a parókussal nagyon komoly konfliktusaik vannak. Feleségeik és szüleik Amerikába írt leveleikben sokat panaszkodtak a görögkatolikus papra. Ennek hatására az emigrációból hazatérve elhatározták, hogy külön templomot építenek és áttérnek a budai szerb püspök joghatósága alá. Mivel pedig a vádlottak tagadták áttérési szándékukat, az egyházi vizsgálat felmentéssel vég-

21 Uo. 35.

22 Uo. 37.

23 Uo. 37.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

zódott, a püspöki hatóság a maga részéről lezárta az ügyet.²⁴ Ez a dolog nagy port vert fel annak idején, de csakhamar el is aludt, bizonyára azért, mert mint importált szellemi metely, immunis talajra talált és nem terjedhetett.²⁵

Kárpátalja keleti részén, a Máramaros megyei Iza lett a skizmatikus mozgalom központja. A források többsége Rakovszky János izai parókus (1859–1885) a kitünő papot és prédikátort vádolja a skizma megjelenésével. Halála után közvetlen utódja Zsatkovics Kálmán izai parókus nem értett egyet ezzel a véleménnyel, „*mivel hogy Izán nem Amerikai import, hanem boni természettel van dolgunk. Vakaró Mihály és társa, kiket a buszti járásbírótság nyolc napi börtönre ítélt vallás elleni kibágásért, a tárgyaláson azt vallották, hogy ők a schizmatikus elveket volt lelkészüktől, Rakovszky Jánostól, valamint a tőle kapott könyvekből tanulták. Megdöbbenésem azonban rövid ideig tartott csak, mert higgadtan mérlegelve a dolgokat és a körülményeket, az a meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy Vakaró Mihály és társának nem lehet igaza, mert Izára is Amerikai import útján jutott be a schizma metelye, ahol azonban – fájdalom – fogékonyabb talajra talált, mint az említett eperjes-megyei paróchiában. E meggyőződésem akkor született meg, mikor ezt a kérdést vettem fel magamban: hogyan volna az lehetséges? Hogy a Rakovszky János által elvetett mag csak tizennyolc év múlva csírázze ki, és hogyan magyarázható meg az a tény, hogy az én ott működésem egész ideje alatt t. i. 1885. december 12-től 1886. december 31-ig, amikor mint Rakovszky János közvetlen utódja, ideiglenes helyettes lelkész voltam Izán, soha senki az izai hívek közül nem difficultálta, hogy a szent misében a Credot a filioque hozzáadásával olvassák, pedig akkor a dolog természeténél fogva a Rakovszky János tanítása sokkal inkább emlékében volt a híveknek, mint tizenyolc évvel később*”.²⁶

Zsatkovics Kálmán papi tevékenysége alatt Izán komoly eredményeket ért el, mint fiatal energikus pap belevetette magát a lelkipásztori munkába. Nemcsak vasárnap és ünnepnapokon prédikált, de gyakran a vecsernye után is. A hívek megszerették és nagyra becsülték fiatal papjukat, de ő itt ezen a gazdag parókián, mint újszentelt pap, csak ideiglenes helyettes lelkész minőségében működött. Az izai parókián Zsatkovics Kálmánt Polyánszky István (1886 – 1903) váltotta fel. Az új pap ellentéte volt előbbinek, mert nem szeretett prédikálni és csak ritkán, többnyire a nagyobb ünnepeken beszélt a híveihez. Az ő ottléte alatt megszűnt az orosz tannyelvű egyházi iskola és helyette állami iskola lett létesült. E miatt is nehezteltek a hívek a papjukra, mert „*az állami iskolából kikerült gyermekek nem tudnak nekik a Szentírásból felolvasni, nem tudnak a templomban énekelni, Apostolt olvasni*”²⁷. Emiatt a hívei nem becsülték és tiszteletet sem kapott tőlük, inkább panaszkodtak rá az egyházi és a civil előljáróknál.

24 GÖNCZI, i.m.

25 ZSATKOVICS, i.m.

26 Uo.

27 Görög Katolikus Szemle, 25. szám. 1903. június hó 21. 1–2.

Ezt az elégedetlenséget használta ki Vladimír András,²⁸ izai tanító, aki rusz-szofil irányzatu volt, és maga köré szervezte ezeket az elégedetlen embereket. Rakovszky János könyvtárából származó orosz könyvekből olvasott fel nekik, majd olvasni is átadta nekik ezeket. Idővel meggyőzte őket az „orosz igazhitről” és meggyőzte őket, hogy az igazi hit nem az unitus, hanem a pravoszláv. Zsatkovics Kálmán ebben az esetben is megvédi paptestvérét mondván „...én abban a meggyőződésben vagyok, hogy ezek a könyvek nem is Rakovszky János, hanem a szan-franciscói schizmatikus püspök könyvtárából kerültek az izai hívek közé”²⁹.

Ez az agitáció azt eredményezte, hogy a meggyőzött izai parasztok már 1902-ben delegációt küldtek a budapesti pravoszláv püspökhöz azzal a kéréssel, hogy az izai pravoszláv híveket vegye szárnyai alá. Lukián (Bogdanovics) püspök ezt nem vállalta és azt tanácsolta nekik, hogy forduljanak az ő felettsééhez – a szerb patriárkához Brankovics Györgyhez.³⁰

1903. március 8-án a karlováci érsek levelet kapott Husztról. Ebben a levélben egy izai paraszt, Vakaró Joachim még négy paraszt barátjával értesítik az érseket, hogy máramaros megyei Iza község lakóinak többsége a pravoszláv egyházhoz szándékozik csatlakozni, s ebben az érsek segítségét kéri. Nem kapván választ az érsektől 1903. május 13-án még egy levelet írtak, amelyben kéri az érseket, hogy küldjön nekik Izára egy pravoszláv papot. A karlováci érsek válaszlevelében 1903. május 22-én azt írta, hogy nagy örömmel értesült szándékukról, de semmit sem tehet, mert nekik előbb ki kell lépni a görögkatolikus egyházból, betartva az erre vonatkozó akkori törvényeket.³¹

Az izai eseményekről tudomást szerzett Firczák Gyula munkácsi püspök is és utasította a máramarosi külhelynökét (vikáriusát), Balogh Mihályt, hogy vizsgálja ki az ügyet. 1903. március 24-én Balogh Mihály és Toma Jenő huszti szolgabíró megérkeztek Izára. A helynök a Szent Liturgia alatt egy szép prédikációt mondott, majd a mise végén a híveket meghívta a parókiára, hogy tárják fel problémáikat és mondják el panaszait. A külhelynök szavainak hatására ketten Vakaró Péter és Szimulya Péter eláltak szándékuktól, „...*hatan azonban (Pliszka Maxim, Pliszka Gábor, Izai András Vasziyu, Vakaró Jóachim, Kemény Vasziy Mihály és Lázár Vasziy) vak fanatizmus által vezérelve, a társadalmi és az egyházi rend ellen szenvedélyes kifakadásokkal érveltek, azt hangoztatván, hogy az*

28 Vladimír András 1882.január 8-án született. Elemi iskolát Izán végezte, maja 1893–1897 években a huszti polgári iskolában tanult, 1897–1901 között a máramarosszigeti tanítóképzőben tanult, 1901–1920 között Izán kántortanító.

29 ZSATKOVICS, i.m.

30 ДАНИЛЕЦЬ, i.m. 45–46.

31 A vallásukat csak azok az egyének változthatják meg, akik betöltötték 18. évi életkorukat. Aki meg akarja változtatni a vallását köteles két tanú jelenlétében kijelenteni a volt papjának a szándékát és ugyanezt meg kell ismételnie két hét múlva. Ezek után a papjától kérjen egy bizonylatot, hogy ezt a követelményt betartotta. Ha a pap nem akarná kiadni ezt a bizonylatot, akkor írassa alá a kérvényét azzal a két tanúval, akik vele voltak a papnál. Ha ez megvan, akkor az új egyház papja őt felveheti.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

*unió nem egyéb, mint a hitnek a papok által congruáért való eladása, és hogy az igazi ősi egyház feje nem a pápa, hanem a moszkvai synodus*³². A hívek nevében Pliszka Maxim elmondta a vicáriusnak a magyarországi ruszin keresztények történetét, beszélt a pravoszlávok harcáról az unió ellen és a végén kijelentette, hogy a falu lakóinak a nagyobbik része a pravoszlávokhoz csatlakozik és „*kértünk és fogunk kérni igazi papokat Karlócáról*”³³.

Firczák Gyula 1903. május 25-én a kialakult helyzetről értesítette a budapesti vallás-és közoktatásügyi minisztert és kérte, hogy gyakoroljon nyomást a karlócai érsekre és utasítsa el az izai parasztok kérését. Ezen kívül a püspök anyagi támogatást kért az Izán tartandó misszióra. Wlassics Gyula miniszter értesítette Firczák Gyula püspököt, hogy az ő közbenjárására az államfőminiszterelnök a püspök úr minden kérését támogatni rendelte el.³⁴

A skizmatikus parasztmozgalom menetére Izán fényt derítenek a görögkatolikus egyházhoz hű maradt izai hívek levelei is. Vakaró Péter 1903. július 6-án kelt levelében köszöni Firczák Gyula görögkatolikus püspöknek az elrendelt izai missziót és a hívek között szétosztott füzeteket, mely sokukat megerősítette hitükben.³⁵ Prisztaja Vaszily 1903. július 21-én értesíti a püspököt, hogy pünkösdi ünnepén a prédikáció alatt a híveknek többsége kivonult a templomból és Prisztája András izai lakos nyíltan fellépett a görögkatolikus pap ellen.³⁶ A fent említett Vakaró Péter 1903. augusztus 16-án írt levelében írja, hogy Izán 1600-an hűek maradtak a görögkatolikus egyházhoz és csak 370-en lettek skizmatikusok.³⁷

Firczák Gyula püspök próbálja menteni a helyzetet és „*Izára a katolikus hitükben megrendült hívek közé misszió tartására Jaczkovics Sándor székesegyházi segédlelkészt küldte ki*”, aki 1903. július 11-én el is utazott Izára.³⁸ Jaczkovics Sándor itt emberfeletti munkát végzett: „*Vasár-és ünnepnap háromszor prédikált, tanított nappal, utcán, házakban, templom mellett, túrt sokat ezen tisztetelen néptől. Könyveket osztogatott nekik és tényleg célt is ért, mert vannak sokan, kik most már így beszélnek: «Én nem tudom, kinek van igaza, a papoknak, vagy ezen embereknek, én mindazt hiszem, amit Krisztus és az apostolok tanítottak, ha belátom az igaz utat, azt fogom követni*”³⁹. De ez még mindig kevésnek bizonyult mert a püspök erősíteni kívánva a missziós munkát, kinevezte Izára kiegészítő lelkésznek Musztyanovics Emil kovácsréti káplánt.⁴⁰ A várt eredmény nem következett be. Így a püs-

32 Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban DAZO) Fond 151, opisz 2, № 947. 1.

33 Görög Katolikus Szemle, 34. szám. 1903. augusztus 23. 2.

34 DAZO Fond 151. opisz. 2. № 947. 12.

35 Uo. 36..

36 Uo. 30a – 30b.

37 Uo. 54.

38 Kárpáti Lapok, 29. szám. 1903. július 19; Görög Katolikus Szemle, 28. szám. 1903. július 12. 3.

39 Görög Katolikus Szemle, 34. szám, 1903. augusztus 23. 2.

40 Görög Katolikus Szemle, 33. szám, 1903. augusztus 16. 3.

pök, Balogh Mihály püspöki külhelynök javaslatára,⁴¹ Azary András munkácsi segédlelkészt nevezte ki Izára és Polyánszki István izai parókust, akire sokat panaszkodtak a hívek, áthelyezte Gyertyánligetre (Kobilecka Polyána).⁴²

A skizmatikus parasztmozgalom vezeterei igyekeztek teljesíteni a szerb érsek utasításait és elkészítettek 70 áttérési nyilatkozatot, beszerezve a szükséges aláírásokat. Ezeket a nyilatkozatokat eljuttatták Karlócára. Az érsek kellemetlen helyzetbe került, mert az elkészült okmányok felmutatásával neki teljesíteni kellett az 1868-s törvény értelmében a vallásváltozást, de a miniszterelnöktől utasítást kapott, hogy az izai emberek kérelmeit hagyja figyelmen kívül. Az érsek levelében megígérte az izaiaknak, hogy hamarosan küld nekik papot, de a pap megérkezéséig készítsenek neki lakást és vállalják magukra az eltartását. Majd 1903 augusztusában Karlócán újból elhalasztották a pap küldését, arra hivatkozva, hogy ezt a kérdést csak a szerb egyház szinódusa döntheti el.⁴³

A szerb egyház szinódusa 1903. december 12-én úgy döntött, hogy az izai pravoszláv közösséget befogadják a saját joghatóságuk alá és erről a határozatról értesítették a budapesti vallás-és közoktatásügyi minisztériumot.⁴⁴ A szinódus megbízta a budapesti püspököt, hogy vegye az izai híveket szárnyai alá. A budapesti püspökség értesítette az izaiakat, hogy hamarosan Izára meg fog érkezni a kért pap. A korabeli újságírók ezt hírül is adta: „*Izán (Máramarosmegyében) már beállott a krízis. Bogdanovics budai gör. kel. püspök hivatalosan értesítette a huszti főszejgabíró, hogy Izára papnak Petrovics Gerásimot nevezte ki s egyúttal kéri a beiktatását*”⁴⁵.

Toma Jenő huszti főszejgabíró 1904. január 25-én értesíti a munkácsi egyházmegyét és Máramaros megye előljáróit, hogy az izaiak megkapták a várva várt választ a budai püspöktől és elkezdték előkészíteni a templomot és az új papnak a papi lakást. Megnyugtatóan azt is mondja, hogy Negre László parlamenti képviselő értesítése szerint a budai görögkeleti püspök abban reménykedik, hogy az izaiak nem lesznek képesek teljesíteni a pap eltartására szükséges követelményeket és ő nem fogja tudni kinevezni nekik a papot.⁴⁶

A huszti főszejgabíró félelmeit fejezte ki Perényi Zsigmondnak, Máramaros vármegye főispánjának, hogy ha Izára megérkezne a megígért pravoszláv pap, akkor várható, hogy az Iza szomszédságában lévő falvak is erre az útra térnek. Kérte a főispánt, hogy minél hamarabb értesítse az állam felső hatóságait, hogy a pravoszláviának nemcsak vallás-erkölcsi, de politikai veszélye is van, s ezért akadályozzák meg, hogy Bogdanovics püspök papot nevezzen ki Izára.⁴⁷

41 DAZO Fond 151. opisz. 2. Спр. 947. № 947. 49.

42 Püspöki körlevelek. 1903. XII. 52. Görög Katolikus Szemle, 41. szám. 1903. október 18.

43 ДАНИЛЕЦЬ, i.m. 43.

44 СТЕПАН, i.m. 539.

45 Görög Katolikus Szemle, 6. szám. 1904. február 7. 29.

46 DAZO Fond. 151. opisz. 3. № 947. 6.

47 Uo. 5.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

1904. február 13-án az izaiak egy parasztházban, a hatóságokat nem értesítve, gyűlést szerveztek. A csendőrségi őrzőjárat felfedezte a gyűlést és behatolt az épületbe, ahol 25-en voltak jelen. Öt szervezőt letartóztattak és Husztra kísérték. Az itt talált orosz és szerb egyházi könyveket elkobozták. Toma Jenő, a huszti járás főszolgabírája jelentésében írja, hogy a 22 felvett jegyzőkönyvből a püspök „...meggyőződni méltóztatik, hogy e vallási mozgalomnak veszélyes politikai irányzata is van, s hogy az osztály és felekezetek elleni izgatást is rejt magában. A bűnvizsgálatot ebben az irányban is megindítottam, s a legszigorúbban folytatom”⁴⁸.

1904. április 21-én kezdődött az első máramaros-szigeti bírósági eljárás fő-tárgyalása az izai vádlottak ellen.⁴⁹ 1904. április 30-án ült össze a máramaros-szigeti törvényszék, hogy ítéletet hozzon 19 vádlott ügyében.

A vádirat szerint a mozgalom vezetői: Pliszka Maxim Vaszilyu (40 éves görögkeleti földműves, vagyontalan), Vakaró Jóachim Vaszilyu (40 éves görögkeleti földműves, vagyontalan), valamint Lázár Vaszily Mihályu (24 éves görögkeleti kosárkötő, napszámos, vagyontalan). Nyolc vádlott bűne az volt, hogy részt vettek a mozgalom szervezésében: Kemény Vaszily Mihályu (55 éves görögkeleti, kosárkötő, vagyontalan), Orosz Andrij Mihályu (27 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan), Izai Andri Vaszilyu (31 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan), Pliszka Gábor Vaszilyu (55 éves görögkeleti, kosárkötő, vagyontalan), Prokop Vaszily Petru (44 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan), Vucskán Péter Mihályu (30 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan), Szabó Miklós Mihályu (27 éves görög katolikus földműves, napszámos, vagyontalan) és Vucskán Andri Bárbár (32 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan).

Nyolc főt vádoltak azzal, hogy a mozgalom megindulása után a szervezéshez munkatársként jelentkeztek: Szimling Péter Juru (46 éves görögkatolikus kisbirtokos, vagyonos), Chvuszt Koszty Mihályu (26 éves görögkatolikus földműves, napszámos, vagyontalan), Vucskán Jura Vaszilyu (31 éves görögkeleti földműves, napszámos, kevés vagyona van), Bugás Stefán Fedoru (29 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan), Scsebán Vasazily Mihályu (51 éves görögkatolikus földműves, napszámos, vagyontalan), Pliszka Jura Havicsko Vaszilyu (48 éves görög katolikus földműves, napszámos, vagyontalan), Scserbán Jura Vaszilyu (65 éves görögkatolikus földműves, napszámos, vagyontalan), Lázár Jura Mihályu (45 éves görögkeleti földműves, napszámos, vagyontalan).⁵⁰

A 19 vádlott közül 14 vagyontalan földműves, napszámos, 3 kosárkötő, 1 kis vagyonnal rendelkező földműves és egy kisbirtokos vagyonos. Négy vádlott büntetett előéletű volt: Vakaró Jóachim becsületsértésért, Pliszka Gábor

48 Uo.

49 Görög Katolikus Szemle, 18. szám. 1904. május 1. 101.

50 GÖNCZI, i.m. 56.

becsületsértésért és kihágásért, Vucskán Andri testi sértés miatt és Lázár Vaszi, de elítélése okát nem közli a vádirat.

A 19 vádlott közül az előzetes kihallgatások során 13 következetesen görögkeletinek vallotta magát, míg hatan, akik később csatlakoztak a mozgalomhoz, görögkatolikusoknak mondták magukat. Áttérési szándékukat azzal indokolták, hogy megromlott a viszonyuk a hitközség papjával. Tagadták, hogy el akartak volna szakadni Magyarországtól, soha nem jósolták és nem is óhajtották az oroszok bejövetelét. Külföldi kapcsolataik nem voltak, jóllehet ismerték és olvasták az Amerikából érkező lapokat, könyveket, ám onnan anyagi támogatást nem kaptak.⁵¹

Azari András, az újonnan kinevezett izai parókus, a bírósági tárgyaláson azt vallotta, hogy az izai hívek hitehagyásában nagy szerepe volt Tóth Elek röpiratának („*Hol kell keresni az igazságot?*”), amelynek száznál is több példánya volt az izai híveknél. A papnak ezt az állítását a vádlottak is megerősítették, „*sőt Vakaró Jóachim kijelentette, hogy nagy hatással volt rá az említett irat, mert megtudta belőle, hogy sok millió görögkeleti van, és ez erőt adott szándékuk megvalósításához*”⁵².

1904. április 30-án a máramarosszigeti törvényszék az izai hitehagyottak ügyében a következő ítéletet hozta: A vádiratban szereplő 12 vádlott ellen a törvényszék az eljárást megszüntette. Hét vádlottat a bíróság bűnösnek talált abban, hogy izgatták a híveket a görögkatolikus egyház ellen és büntetésüket az alábbiakban határozta meg: Vakaró Jóachim, Lázár Vaszi és Kemény Vaszi fejenként 14 hónap szabadságvesztésre és 500 korona pénzbüntetésre; Pliszka Maxim 1 év szabadságvesztésre és 500 korona pénzbüntetésre; Orosz Andri, Izai Andri és Pliszka Gábor fejenként 2 hónap 9 nap szabadságvesztésre és 180 korona pénzbírságra ítéltettek.⁵³ Ez a három elítélt a per folyamán a büntetését már letöltötte és a tárgyalóteremből szabadon távozhattak. A bírói végzés engedélyezte az elkobzott bűnjelek (könyvek, ikonok és stb.) visszaszolgáltatását, de ez nem vonatkozott Tóth Elek brosúrájára, mert ezeket az elkobzott röpiratokat a bírósági végzés megsemmisítésére ítélte.

A vádiratban előterjesztett államellenes izgatás a nyomozás alatt az ügyészség minden igyekezetének ellenére háttérbe szorult. Nem sikerült az izai parasztok áttérési mozgalmának politikai, még inkább pánszláv törekvéseit feltárni és így ez az ítéletben fel sem merült. A meglévő bizonyítékok nem voltak elegendők arra, hogy politikai mozgalomról árulkodjanak és így máramarosi törvényszék az államellenes izgatás vádjára alól felmentette a vádlottakat.

Az ítélet kihirdetése után az elítéltek nevében dr. Klein Artur védőügyvéd az elítéltek felmentését, míg az ügyész az ítélet súlyosbításáért fellebezett.

51 Uo. 57.

52 Uo.

53 *Судейский приговор*, Наука. Еженедельная духовная поучительная и общественная газета для угро-русского народа. 8 мая 1904. С. 301.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

A bírósági eljárás és az ítélelhozatal után az izai áttéresi mozgalom megtor-pant. Nyolc család a letartóztatások kezdetén elállt szándékától. A Máramaros vármegyei közigazgatási bizottság azt jelentette, hogy „az izgatásoknak büntető úton való szigorú megtorlása reményt nyújtott” arra, hogy azok megszűnnek. Ahogy Firczák Gyula munkácsi püspök, úgy Azary András izai parókus is elégedettek voltak, mivel sikerült megakadályozni a görögkeleti pap kiküldését Izára és a hatóság határozott fellépése eltántorította az áttéréstől azokat a híveket, akik nem saját meggyőződésükből, hanem csak a többieket követve akarták vallásukat megváltoztatni és feladni őseik hitét.⁵⁴

1905. június 23-án a debreceni királyi ítéletábla a vizsgálati fogságot és az előzetes letartóztatást beszámítva, enyhébb ítéletet hozott: Vakaró Jóachim és Kemény Vasziy fejenként 8 hónap szabadságvesztésre és 50 korona pénzbüntetésre; Lázár Vasziy 7 hónap szabadságvesztésre és 50 korona pénzbüntetésre; Pliszka Maxim 6 szabadságvesztésre és 50 korona pénzbüntetésre lettek elítélve.⁵⁵

De ez az eredmény sem elégítette ki a feleket, mert a főügyász súlyosbítást kért és a védőügyvéd felmentésükért fellebezett. 1906. május 10-én megtörtént a harmadik tárgyalás a budapesti királyi Kúrián, ahol az alábbi ítélet született: Vakaró Jóachim⁵⁶ és Kemény Vasziy fejenként 1 év szabadságvesztésre és 50 korona pénzbüntetésre; Vucskán Andri 6 hónap szabadságvesztésre és 50 korona pénzbüntetésre lettek elítélve.⁵⁷

Máramaros vármegye főispánja, Perényi Zsigmond, véleményét Toma Jenő huszti főszolgabíró jelentésére alapozta, aki összefoglalva a skizma három évének eseményeit arra a szomorú következtetésre jutott, hogy „...a hatóságoknak a szabad vallásgyakorlás idejében semmiféle törvényes eszközük nincs a mozgalom ellensúlyozására”, csakis a rábeszélés, ami kevésnek bizonyult, mivel az ellenség részéről „nem annyira vallási, mint inkább a legvadabb irányu nagyorosz és pánszláv-viszítikus izgatás folyik”⁵⁸. Az egykor mélyen vallásos görögkatolikus lakosság, de most hitükben megingott ruszin nép elkeseredésében a végsőig elszánta magát és így a már áttért izaiak nagy része nem járt a templomba, gyermekeit nem keresztelte, sőt még azt is elviselte, hogy az elhunyt hittestvéreit egyházi szertartás nélkül, a temető szélén hantolják el. A hamu alatt tehát tovább iz-zott a parázs, várva a megfelelő pillanatot az újbóli fellobbanására.⁵⁹

Rubis György és Házi Iván 1903-ban hazaérkeztek Amerikából a bereg-megyei Nagylucskára, s magukkal hozták Tóth Elek unióellenes könyvét.⁶⁰ Ez

54 GÖNCZI, i.m. 59.

55 ДАНИЛЕЦЬ, i.m. 51.

56 Vakaró Jóachim a debreceni ítélet után nemsokára meghalt. A Kúria a haláláról nem kapott hivatalos értesítést, így élő személyként kezelte őt.

57 Степан, i.m. 542.

58 DAZO Fond 151, opisz 3, № 38. 3–4.

59 GÖNCZI, i.m. 60.

60 Пронин, i.m. 442.

a kiadvány különös erővel bírt a pravoszlávia terjesztésében. A nagylucskai lakosság jól volt informálva az izai eseményekről. A fennmaradt levelekből kiderült, hogy a Munkács környéki pravoszláv mozgalom párhuzamosan fejlődött az izaival. 1903. november 19-én Rubis György levelet írt az izai skizma vezetőinek Prokop Vaszilyinak, Vakaró Jóachimnak és Pliszka Mihálynak. A levélben az állt, hogy korábban már az izaiak is kaptak egy „kis ajándékot” Nagylucskáról és kértek még 10 példányt, amiről a levél szerzője már értesítette az amerikaiakat is. Rubis leveléből kitűnik, hogy Nagylucskán már volt 40 hívő, akik készen álltak az áttérésre. Az Izára beígért pravoszláv pap ki-nevezése nagyban megnövelné Nagylucskán az áttérők számát, mert Rubis Györgyön kívül még csak 9 személy írta alá a levelet.

Horváth László, a munkácsi járás főszolgabírája átiratában 1903. december 19-én értesíti Firczák Gyula munkácsi püspököt, hogy Nagylucskán Popadinecz András n.lucskai lakos községi tanácsos skizmatikus összejöveteleket észlelt Rubis György házában. A tetthelyen a községi tanácsos azt a magyarázatot kapta Rubist Györgytől, *„hogy ő ki akarja ragadni a népet jelenlegi vallási állapotából és átakarja őket téríteni az orosz cár fenhatósága alatt álló orosz nem egyesült vallásra”*⁶¹. A tények alapján *„indítatva éreztem magam Rubis Györgynél egy házkutatást tartani, mely alkalommal a következő dolgokat foglaltam le:*

Az orosz cári család arcképét,

Szt. Bazil életrajza moszkvai kiadásban.

Szergius oroszországi monostorban kiadott 4 füzet.

Nauka című csernovici folyóirat.

1902 évre oroszországi naptár.

12 darabb Kijevben kiadott Mynia (szertartási könyv).

„Hol keressük az igazságot” pánszláv könyv.

Belépési nyilatkozat aláírva 54 lucskai egyén által.

Írógéppel írt áttérési nyilatkozat minta.

*Orosz nyelvű kézirat*⁶².

Firczák Gyula munkácsi püspök 1903. december 28-i levelében kéri a főszolgabíróat gyökerében elfojtani a nagylucskai pravoszláv mozgalmat és ami a *„Kijevbe kiadott könyveket illeti azok nem állam ellenesek ugyan, de mint katolikus ellenesek egyházmegyéim területéről ki vannak tiltva”*⁶³.

A nagylucskai pravoszláv mozgalom a nagymértékű földhiánnyal köthető össze, melyet az Amerikából visszavándoroltak földvásárlási láza még jobban fokozott. A sürgető földkérdés a miniszterelnöki hivatalban vizsgálat tárgyává lett. A miniszterelnök 1904. május 30-án magánlevélben fordult Schönborn Frigyes Károly grófhoz, melyben azt írta: *„Ha e nép ott helyben földet vásárolhatna, az izgatók elvesztenék lábuk alól a talajt s a község belbékéje kétség kívül helyre állna”*.

61 DAZO Fond 151, opis 2, № 907. 1.

62 Uo. 1–2.

63 Uo. 4.

Firczák Gyula és a skizmatikus parasztmozgalom

A miniszterelnök közbenjárására a Schönborn-uradalom a helybelieknek és közel 30 környékbéli községnek lehetővé tette birtokából a földvásárlást és így a mozgalom alábbhagyott.⁶⁴

Hogy honnan is szivárgott be a skizma egyházmegyénkbe? Erre a kérdésre már Zsatkovics Kálmán is megadta a választ, hogy ez nem honi termék, hanem import Oroszországból Amerikán keresztül „*a guruló dollárok (arany rubelék) segítségével*”. Hogy ennek a mozgalomnak eredete import ezt jól bizonyítja Gebé Demeter⁶⁵ levele is, melyet 1904 tavaszán írt Nagylucskára, ahol rövid élete után most már alábbhagyott a skizma és levelében arra inti a nagylucskai gör. kel. hitközség (?) előljáróságát, hogy ne kérjenek papot sem Karlócáról, sem Budáról, hanem forduljanak egyenesen Szentpétervárra a szent szinódushoz, az majd ad papot s a cár módját ejti majd annak is, hogy templomot és paróchiát is kapjanak.⁶⁶

Világos bizonyítéka az előbb leírtaknak a Kelet című újságban több mint 100 évvel ezelőtt megjelent cikk:

„Észak-Amerikába kivándorolt ruthénjeink és tótjaink, köztudomás szerint ezrével térnek át az orosz államvallásra. A szentpétervári szent szinat körülbelül nyolcz év óta nagy anyagi áldozattal e célra rendes propagandát vezet a melynek egyik főterjesztője Rovnyának püszburgi tót lapszerkesztő, ki a nyolcvanas években római katolikus kispap volt a budapesti központi szemináriumban. Innen azonban kicsapták, mert nagy pánszláv volt.. Az orosz propaganda másik eszköze Tóth Elek az eperjesi gör. kath. ruthén egyházmegye volt papja. Mikor ezek a talajt kellő képen előkészítették, az orosz kormány megbízásából Miklós szanfrancziszkói orosz püspök bejárta a csendes óceántól New-Yorkig húzódó szláv telepeket s térítése következtében sok tót és rutén egyház, körülbelül ötvenezer lélekkel, papostól görögkeleti lett. Hogy az áttérés megszilárduljon Chikágóban az oroszok nagyszerű intézetet alapítottak, a honnan tanítók és tanítónők kerültek ki, hogy az áttértek gyermekeit az új hitben erősítsék. Miklós püspököt érdemei jutalmául tavaly áttették Szan-Francziszkóból Oroszország belsejébe, egy gazdag püspöki székebe. De eltávozásával az aknamunka, melynek éle, mint mindenki kitalálhatja, Magyarországra ellen irányul, nem szűnt meg, sőt fokozódott. Áttért alatalvainknak, két lapot osztogatnak ingyen; az egyik Svjet (Világ) rutén nyelven jelenik meg, a másik az Amerikánszkij Pravoszlávnij Vjesztnik (Amerikai ó-bitű tudósító) kétszer jelenik meg hónaponként New-Yorkban

64 BOTLIK: *A hármás kereszt alatt*, 160.

65 Gebé Demeter 1851. február 18-án született az ungmegyei Ó-Szemerén. A teológiát a budapesti Központi Papnevelő Intézetben végezte. 1878. március 31-án Pásztélyi-Kovács János munkácsi püspök szentelte pappá. 1878-ban tanár az ungvári éneklésztanítóképzőben. 1880–1884 között munkácsyegyházmegyei alapkezelőségi ellenőr. 1883–1896 teológiai tanár (dogmatika, latin, hittan, történelem, jog). 1896 után a egyházmegyei kormány terhelő okok miatt elbocsátott egyházmegyénk kötelékéből. Ezután kiment Oroszországba, ahol skizmatikus lett. Majd Oroszországból Amerikába lett kiküldve, ahol a pravoszláviában áttért ruszin és magyar hívek papja volt. Hazajött és 1912. augusztus 3-án meghalt Oroszvégen mint skizmatikus.

66 DAZO Fond 151, opisz 2. N. 1334. 8; Görög Katolikus Szemle, 18. szám, 1904. május 1. 101.

orosz és angol nyelven. Ez utóbbi beszámol a kéthetenként történt áttérésekről és intézkedésekről. És ilyen intézkedés sok van, mert két év óta az orosz missió még magyarajku alattvalóinkra is kiveti a hálót. Sajnos, a magyarok közül is sokan térnek át az orosz vallásra. Erre val az ó-bitű újság legutóbbi, július 27-iki száma, a mely közli, hogy a Bridgeportban rendszeresített magyar plébániára áthelyezték Gebé Demetert, a minneapoliszi egyház papját hónapi 94 dollár fizetéssel, ama kötelezettség mellett, hogy a bridgeporti Szent-Lélekről nevezett orosz egyházban is havonként egyszer misét szolgáljon. Gebé Demeter, teológiai tanár volt Ungvárott, de tavaly otthagya állását, elment Budapestre. Itt ellátták utasításal, a melynek alapján Szentpétervárott ünnepiesen áttért a görög-keleti egyházba és mint orosz emisszárius áthajózott az új világba. Most pedig Bidgeportban énekei a templomban magyar nyelven: Isten éltesse a minden oroszok igazhívó egyedurakodóját, II. Miklós császárt, Mária-Feodorovna csárné ő felségét, a csárevicsét és a fölséges orosz uralkodó családot, a szent Oroszország papságát és a népet s a világ minden görög-keleti népét Montenegróban, Boszniában és Görögországban”⁶⁷.

67 Kelet, 34. szám, 1899. augusztus 24.

Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében

VÉGHSEŐ TAMÁS

MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának¹ két lényegi mozzanata - Ferenc József király 1912. május 6-án meghozott, az alapításról szóló rendelete és Szent X. Piusz pápa június 8-án kiadott Christifideles graeci kezdetű alapító bullája – közé esik Firczák Gyula munkácsi püspök június első napján bekövetkezett halálának dátuma. A magyar ajkú és identitású görögkatolikusok számára felállított új egyházkormányzati egység, mely egyúttal a dualizmus korának egyetlen katolikus egyházat érintő ilyen jellegű változása, a főpásztor két évtizedes, tartalmas és küzdelmes püspök szolgálatának utolsó releváns momentuma. A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításához hosszú, rögös út vezetett, amit a magyar görögkatolikus narratíva „kálvária-útként” jellemez,² s aminek utolsó két évtizedét Firczák Gyula munkácsi püspökként kísérte végig. Szerepe az eseménytörténetben két szempontból is meghatározó. A magyar görögkatolikusok túlnyomó többsége a Munkácsi Egyházmegye területén élt. Következésképpen a magyar görögkatolikus egyházmegye létrejöttében döntő jelentőségű kérdés, a magyar nyelv liturgikus használatának kérdése, mely az 1890-es években komoly válsághelyzetet idézett elő, az ő hatáskörébe tartozó, megoldandó probléma volt. Ugyanebből az okból kifolyólag a magyar görögkatolikusok számára felállítandó új egyházmegye megszervezésének kérdése is elsősorban őt érintette, hiszen az új egyházkormányzati egységbe legnagyobb számban a Munkácsi Egyházmegyéből sorolhattak át parókiákat.

Dolgozatomban alapvetően ezt a két kérdéskört szeretném érinteni: 1. a magyar liturgikus nyelv kérdését, illetve 2. a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának eseménytörténetét Firczák Gyula püspök szerepére fókuszálva.

Közismert, hogy a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyezése és egy önálló magyar görögkatolikus egyházmegye felállításának igénye szorosan összekapcsolódott. A magyar identitású görögkatolikus közösségekben a 18. század végétől kézíratos liturgiafordítások létrejötte és elterjedése

1 A téma legújabb feldolgozása: VÉGHSEŐ TAMÁS – TERDIK SZILVESZTER – KOCSIS FÜLÖP: „...minden utamat már előre láttad...” *Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg, 2012.

2 SZABÓ JENŐ: *A görög-katolikus magyarság utolsó kálvária-útja, 1896–1912*, Budapest, 1913.

révén konkretizálódik a magyar nyelv liturgikus használatára vonatkozó igény.³ Az önálló egyházkormányzati egységre irányuló gondolat akkor fogalmazódik meg, amikor az illetékes egyházi hatóságok tiltani kezdik a magyar nyelv liturgikus használatát. A magyar görögkatolikusok – élükön a hajdúdorogiakkal – a kiegyezés utáni évektől kezdődően arra az álláspontra helyezkednek, hogy a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyezését egy magyar nemzetiségi jellegű görögkatolikus egyházmegye eszközölheti ki. A magyar görögkatolikus mozgalom dimenzióit a Munkácsi Egyházmegyén belül jól illusztrálja az a tény, hogy a mozgalom „motorja”, a hajdúdorogi közösség nem csak a legnagyobb lélekszámú magyar görögkatolikus egyházközség, hanem magának a Munkácsi Egyházmegyének is a legnagyobb parókiája volt. Az 1873-ban köztes megoldásként itt létrehozott hajdúdorogi külhelynökség,⁴ illetve az annak megbízásából 1879-től ténykedő liturgikus fordító-bizottság nagy szolgálatot tett a magyar görögkatolikus ügynek.⁵ 1881-ben a magyar görögkatolikusok mozgalmát képviselő hajdúdorogi Állandó Végrehajtó Bizottság elérkezettnek látta az időt arra, hogy a külhelynökségből egyházmegye fejlődjön ki. Az erre vonatkozó igényüket a kormányzat és az uralkodó is teljesíthetőnek látta, viszont a katolikus püspöki kar – az eperjesi és a munkácsi püspökök kivételével – a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítása ellen foglalt állást, mivel a latin szertartású püspökök a magyar nyelv liturgikus használatának további elterjedésétől tartottak – esetükben a latin rovására. Látna a meghatározó egyházi körök ellenkezését, a kormányzat levette a napirendről a magyar görögkatolikus püspökség megalapításának kérdését.⁶

A nem várt elutasítás visszavetette a hajdúdorogi mozgalmat is, mely ismét jelentősebb aktivitást már Firczák Gyula püspöksége idején mutatott. Újabb konkrét lépések megtételére az 1896. évi millenniumi ünnepségek hazafias légköre teremtett lehetőséget. Májusban Kovács József, Hajdúdorog parlamenti képviselője interpellációt intézett Wlassics Gyula kultuszminiszterhez azt tudakolva, hogy szándékában áll-e végre a

3 IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza, 2003. NYIRÁN JÁNOS: *Az első magyar nyelvű liturgiafordítás Lupess István 1814-es kéziratában*, Nyíregyháza, 2011.

4 JANKA GYÖRGY: *A hajdúdorogi külhelynökség története*, in IVANCSÓ I., (szerk.): *Liturgikus örökségünk* (Szent Atanáz Gör. Kat. Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 8.), Nyíregyháza, 2002, 7–16.

5 A témához: IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.): *Liturgikus örökségünk III. A 125 éve alakult hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság utolsó műve, a Danilovics-énekkönyv megjelenésére 2004. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza, 2004.

6 VÉGHSEÓ TAMÁS: *Kísérlet egy magyar görögkatolikus püspökség felállítására 1881-ben*, in SOMORJAI ÁDÁM OSB – ZOMBORI ISTVÁN (szerk.): *Episcopus, Archiabbas Benedictinus, Historicus Ecclesiae. Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára*, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2016, 315–325.

Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében

kormánynak lépéseket tenni a magyar görögkatolikus püspökség felállítása érdekében. Az Állandó Végrehajtó Bizottság újabb kérvényeket készített, melyeket a miniszterelnöknek, a kultuszminiszternek a házelnöknek, valamint Vaszary Kolos esztergomi érsek adtak át. A kérvények mellett átnyújtották az elkészült magyar nyelvű szertartási könyvek egy-egy példányát is. A kezdeményezés azonban ez alkalommal is fájó kudarchoz vezetett. A Bizottság tagjai azzal kívánták budapesti jelenlétüket és követjárásuk tárgyát a fővárosi és az országos közvélemény előtt kihangsúlyozni, hogy június 27-én reggel teljesen magyar nyelvű Szent Liturgiát végeztek az Egyetemi templomban. Az esemény nagy sajtóvilvánosságot kapott: mind a készülő eseményről, mind pedig az elvégzett ünnepélyes Szent Liturgiáról bőszeges sajtótudósítások születtek. A Pester Lloyd tudósítása hamar eljutott Rómába, ahol augusztus 20-án a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja már Vaszary Kolos esztergomi érsek és Vályi János eperjesi püspök időközben bekért jelentésével együtt tárgyalta az ügyet.⁷ A szentszéki vizsgálat eredményeként szeptember 2-án az a döntés született, hogy mind a magyar nyelv használata, mind a liturgikus könyvek kiadása súlyos és megszüntetendő visszaélés. Erről Ledochowski bíboros, a Propaganda-Kongregáció vezetője szeptember 20-án értesítette mind a hercegprímást, mind pedig a munkácsi és az eperjesi püspököket. Az érintett püspököket a Szentszék kötelezte arra, hogy tegyenek meg mindent a bevezetett visszaélések megszüntetése érdekében, vonják szigorú ellenőrzés alá azokat az egyházközségeket, amelyek a magyar nyelv használatában leginkább kitűnnek és mozdítsák el helyeikről azokat a papokat, akik a hajdúdorogi mozgalommal szimpatizálnak.

A bécsi nunciaturán keresztül szóbeli értesítést kapott a tiltásról a magyar kormány is, melynek alapján Bánffy miniszterelnök kijelentette, hogy mindaddig nem lehet szó magyar görögkatolikus püspökség felállításáról, míg a Szentszék a magyar nyelv használatát nem engedélyezi. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a kormány tétlen kívánt maradni. 1898 márciusáig három magyar memorandum is érkezett a Szentszékhez, melyek mindegyike a tiltás visszavonását sürgette.⁸ A lelki igény és a történeti előzmények mellett az emlékiratok leginkább a román görögkatolikusok nyelvhasználatára hivatkoztak és sérelmezték, hogy a Szentszék megtagadja a magyaroktól azt, amit engedélyez a románoknak. Egyházi részről mind Vaszary hercegprímás, mind pedig Firczák Gyula munkácsi püspök a tiltás szigorúságának enyhítését kérte, míg Vályi János eperjesi püspök haladéktalanul kihirdette a tiltó határozatot. A magyar liturgia ellenzői is eljuttatták álláspontjukat a Szentszékhez. Az egyháziak közül Drohobeczky Gyula kőrösi püspök több levélben részletesen ismertette súlyosan elmarasztaló véleményét mind a görögkatolikus magyarok

7 A tárgyalás összes irata: AAEESS (Archivio stroico della Congregazione per gli Affari Ecclesiastici Straordinari), Austria-Ungheria anno 1896–1899. pos. 800. fasc. 346.

8 AAEESS Austria-Ungheria anno 1896–1899. pos. 800. fasc. 349. fol. 76v–93v.

mozgalmáról, mind pedig a velük szimpatizáló Firczák Gyula püspökről. A románok részéről a Román Nemzeti Pártban politizáló görögkatolikus pap, Vasile Lucaciu, illetve a későbbi lugosi és szamosújvári püspök, Vasile Hossu igyekezett a magyar görögkatolikusok mozgalmát tisztán politikai célzatú mozgalomként feltüntetni és a Szentszék előtt hitelteleníteni. XIII. Leó pápa szakértőként Nikolaus Nilles jezsuita tudóst, a keleti egyházak történelmének és liturgiájának kiváló ismerőjét kérte fel a kérdés tanulmányozására, aki elutasította ugyan a magyar kormány érveit, de a magyar nyelv használatának tilalmát nem látta indokoltnak. Azt tanácsolta – sajnos eredmény nélkül –, hogy a Szentszék inkább használja fel a magyar kormány buzgóságát és érje el, hogy az állam költségén hittanilag kifogástalan liturgikus könyvek kerüljenek kiadásra.⁹

Érdeemes az eseménysor vizsgálatakor egy kicsit elidőzni Firczák Gyula személyénél. Azzal, hogy támogatja a magyar görögkatolikusok ügyét, alapvetően püspök-elődeinek hagyományát folytatja. Velük ellentétben viszont neki már komoly konfliktust is fel kell vállalnia. Az 1896-os szentszéki tiltás rendkívül szigorú és nagyon távol áll a realitásoktól. Teljesen betiltani a magyar nyelv használatát és egyházfegyelmi lépéseket foganatosítani a magyar ügyet támogató papokkal szemben a magyarországi belpolitikai viszonyok mellett képtelenség lett volna még egy ellenséges érzelmű munkácsi püspök esetében is. De ez távol állt Firczák püspöktől, aki az egyházmegyéje alföldi részein élő magyar híveinek igényeit maga is jogosnak tartotta. Sokat kockáztatott viszont azzal, hogy a szigorú szentszéki tiltás élet tompítani igyekezett. Ez egészen egyértelműen kiviláglik az ezekből az évekből származó szentszéki dokumentumokból, melyeket a Vatikáni Titkos Levéltár őriz. A Kongregáció felszólította Firczák püspököt arra, hogy gyakoroljon közvetlen felügyeletet a mozgalom központja, Hajdúdorog felett és távolítsa el onnan azokat az egyházi személyeket, akik támogatják a mozgalmat. Firczák püspök tudomására hozták azt is, hogy jóllehet a püspök biztosította a Kongregációt arról, hogy ilyen értelmű intézkedéseket hozott, más forrásokból a bíborosok arról értesültek, hogy nem lép fel kellő eréllyel a mozgalommal szemben. A Firczák püspökhöz intézendő levél vázlatát tartalmazó iratban ezt követi annak rögzítése, hogy a püspökjelöltek kiválasztásánál a jövőben a Szentszéknek jobban oda kell figyelnie „az ebből a szempontból kevésbé biztos személyek” kinevezésének megakadályozására.¹⁰ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy Firczák püspök a Szentszék előtt kegyvesztett lett és még azt is kimondják, hogy a jövőben

9 AAEESS Austria-Ungheria anno 1896–1899. pos. 800. fasc. 349. fol. 91rv. VÉGHSEŐ TAMÁS: *Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye*, in VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza, 2010, 91–101.

10 AAEESS Austria-Ungheria anno 1896–1899. pos. 800. fasc. 350. fol. 27–28.

Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében

meg kell akadályozni a Firczákéhoz hasonló szellemiségű jelöltek püspöki kinevezését.

Véleményem szerint ez a momentum magyarázza azt, hogy a magyar görögkatolikusok 1900 márciusában lezajlott római zarándoklatát miért nem Firczák püspök vezette. A zarándokcsoport élén az a Vályi János eperjesi püspök állt, aki ugyan maga is teljesen magyar érzelmű volt és alapvetően támogatta a magyar görögkatolikus ügyet, de a szentszéki tiltó rendelkezéseket haladéktalanul kihirdette, s ilyen értelemben nem vonta magára a Szentszék neheztelését. Firczák püspök Rómában csatlakozott a zarándoklathoz, melynek sikere, illetve Emidio Taliani bécsi nuncius állásfoglalása hozzájárult ahhoz, hogy a Rómában gyanakvással kezelt munkácsi főpásztorral szemben a bíborosok megenyhüljenek.

Firczák püspök ugyanis 1901 szeptemberében írt levelében figyelmeztette a Szentszékét arra, hogy a magyar nyelv használata hét vármegyében már több mint fél évszázada gyakorlattá vált, s mind a kormány, mind pedig a sajtó a magyar görög katolikus egyházközségeket az eddigi gyakorlat folytatására ösztönzi. A püspök attól tartott, hogy a szentszéki tiltás határozott érvényesítését az egyház ellenségei a kb. 200 ezer magyar görög katolikus egyháztól való elszakítására fogják felhasználni.¹¹ A Kongregáció arra utasította a Emidio Taliani bécsi nunciust, hogy Firczák püspöktől függetlenül, vizsgálja meg ennek az állításnak a valóságtartalmát és a szakadás veszélyének mértékét. Válaszában a nuncius jelzi, hogy az egyházzszakadás veszélye aktuálisan nem jelentős, de egy határozott szentszéki tiltás esetén a helyzet alapvetően változhat. Figyelemre méltó, hogy a nuncius véleménye szerint a magyar görög katolikusok kérésének van alapja. A legtöbb helyen – írja a nuncius – évtizedek óta, sőt bizonyos egyházközségekben már egy évszázada magyarul végzik a szertartásokat. Ezeken a helyeken az ószláv liturgikus nyelv visszavezetése hatalmas zavarokat okozna. A nép nehezen fogadja el, hogy minden keleti szertartású katolikus közösség használhatja a maga nyelvét csak éppen a magyarok nem. Nem lehet elvárni azt, hogy a nép két-három órán keresztül olyan szertartásokon vegyen részt, melyeken a pap és a kántor egy teljesen ismeretlen nyelven imádkozik. Ha viszont népnyelven végzik a szertartásokat, akkor a nép aktív részvételével lehet számolni. A nuncius végezetül azt javasolja, hogy a Szentszék ne adjon ki hivatalos tiltást, hanem hallgatólagosan tűrje meg az eddig kialakult gyakorlat folytatását.¹²

A nuncius ezzel az állásfoglalással gyakorlatilag Firczák püspök védelmére kelt, s a helyi viszonyok ismerőjeként érzékeltette a Szentszékkel, hogy a munkácsi püspökkel szemben olyan elvárásokat fogalmaztak meg, melyeknek nem felelhetett meg.

11 AAEESs Austria-Ungheria anno 1900–1902. pos. 882. fasc. 394. 74v–76v.

12 AAEESs Austria-Ungheria anno 1900–1902. pos. 882. fasc. 394. 81rv

A magyar görögkatolikus érdekképviseleti szervezetek 1910 végén kezdeményezték ismét a kormánynál elvi döntés meghozatalát egy magyar görögkatolikus egyházmegye létesítéséről. Ez az indítvány látszólag eredménytelen maradt. 1911. június 30-án Szabó Jenő a főrendiházban nagyhatású beszédben ismételte meg az alapításra vonatkozó kérést, utalva arra, hogy a magyar görögkatolikus püspökségtől remélik a magyar liturgikus nyelv kialakult gyakorlatának törvényesítését. A kormány nevében válaszoló Zichy János vallás- és közoktatási miniszter jóindulatáról biztosította a magyar görögkatolikusok törekvéseit, de azt az álláspontot hangoztatta, hogy először a magyar nyelv szentszéki elismerésének kell megtörténnie, s csak utána lehet szó az egyházmegye alapításáról.¹³ Talán maga a miniszter sem tudott arról, hogy Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök Ferenc József király megbízásából már áprilisban titkos tárgyalásokat kezdeményezett a Szentszékkel a magyar görögkatolikus egyházmegye felállításáról. Az első kedvező szentszéki reakciók után, Szabó Jenő főrendiházi beszéde idején a magyar kormány már azt kívánta elérni a Szentszéknel, hogy annak hozzájárulását minél előbb a közvélemény elé tárhassa. A magyar görögkatolikusok indítványa ugyanis akkor érkezett meg a kormányhoz, amikor az uralkodóval együtt nagy horderejű törvények parlamenti vitájára készült. Ezek közül kiemelkedett az új véderőtörvény, melynek parlamenti elfogadása kétségesnek tűnt. A politikai pártok támogatásának megnyerése érdekében az uralkodónak szüksége volt egy olyan gesztusra, mellyel a magyar nemzet iránti figyelmét kifejezhette. A magyar görögkatolikusok régi vágyának teljesítésével, melynek nemzeti jellege vitathatatlan volt, az uralkodó megnyerhette a parlament támogatását. Mivel azonban Róma hozzájárulására is szükség volt, az uralkodó először a diplomáciai utak mellőzésével, Lippay Bertalan festőművész, pápai gróf és kamarás közvetítésével érdeklődött a Szentszéknel,¹⁴ majd pedig hivatalosan, de még mindig titokban a miniszterelnök útján indította meg a szükséges egyeztetéseket. A miniszterelnök teljes nyíltsággal feltárta a Szentszék előtt, hogy a magyar görögkatolikus egyházmegye felállításának milyen fontos belpolitikai vonzata van, s az uralkodó mennyire értékelné, ha a Szentszék segítséget nyújtana neki tervei megvalósításában.¹⁵ A Szentszék készen állt teljesíteni az uralkodó kérését, de a kormánytól biztosítékokat várt nem csak az egyházmegye finanszírozása, hanem a magyar liturgikus nyelv tilalma tekintetében is.¹⁶

13 A beszéd a miniszteri viszontválasz szövege: SZABÓ JENŐ: *A görög-katolikus magyarság utolsó kálvária-útja, 1896–1912*, Budapest 1913, 307–317.

14 Lippay megbízása a miniszterelnökség részéről: MNL OL K 26 1915-XXV-2855 II. rész-1042. csomó 2/b.

15 ASV (Archivio Segreto Vaticano) Segr. Stato 1913. rubr. 247. fasc. 1. fol. 5–8v.

16 A tárgyalások részleteihez lásd: VÉGHSEÓ TAMÁS: *A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának közzvetlen előzményei*, ATHANASIANA 35 (2013) 109–121.

Firczák Gyula püspök tevékenysége a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyében

Szeptember 5-én a miniszterelnök már arról tájékoztatta Bavona bécsi nunciust, hogy a kérdésben leginkább érdekelt megyéspüspök, Firczák Gyula munkácsi püspök személyesen is kifejezte hozzájárulását a magyar egyházközségek átadásához.¹⁷ A nuncius Firczák püspök megkérdezése után ugyanezt szeptember 11-én jelezte a vatikáni államtitkárságnak. Érdekes, hogy Bavona nuncius hozzáfűzte leveléhez a munkácsi püspök személyes véleményét is. Firczák püspök szerint egy új görögkatolikus egyházmegye létrehozása nem égetően szükséges, viszont nagyon is hasznos, mivel a Munkácsi Egyházmegye hatalmas kiterjedésű. Mivel ígéretet kapott arra, hogy a munkácsi püspökséget semmilyen anyagi veszteség nem éri, nem látott okot arra, hogy ellenezze a kormány tervét. Hozzátette, hogy a határok kijelölésekor esetleg majd tesz észrevételeket.¹⁸

Az egyeztetés része volt a püspöki kar véleményének kikérése is, melyre november 9-én került sor.¹⁹ Három évtizeddel korábban a magyar görögkatolikusokat mélyen lesújtotta a püspökök elutasító álláspontja. Ez alkalommal viszont minden püspök számára nyilvánvaló volt az erőteljes uralkodói akarat, s nem volt kétséges a támogató nyilatkozat megszavazása.

Az új egyházmegyébe sorolandó egyházközségek kijelölése ténylegesen 1912 februárjában kezdődött a Vallás- és Közoktatási Minisztérium, illetve az érintett egyházmegyék képviselői között. Ezekben az egyeztetéseken Firczák püspök személyesen már nem vett részt. Február 5-én levélben arról értesíti a bécsi nunciust, hogy betegsége miatt nem tud bekapcsolódni a tárgyalásokba.²⁰ Ugyanaznapi dátummal főhelynökét, Papp Antalt bízta meg képviselével.²¹ A február 8-án lezajlott tárgyaláson főpásztora nevében Papp Antal vikárius beleegyezik 66 munkácsi egyházmegyes parókia átadásába. Az eredeti elképzelésekhez képest négy Zemplén vármegyei parókia – Sátoraljaújhely, Sárospatak, Végardó és Zemplén – megtartását kéri, de végül ezek is a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez kerültek.²² Ezekben a hónapokban Papp Antal egyre nagyobb mértékben veszi át a Munkácsi Egyházmegye vezetését, sőt

17 ASV Arch. Nunz. Vienna busta no. 767. fasc. 2. fol. 43rv.

18 ASV Arch. Nunz. Vienna busta no. 767. fasc. 2. fol. 44–45.

19 A döntésről Csernoch János kalocsai érsek november 23-án értesítette a miniszterelnökséget: „*A felállítandó gör. kath. magyar püspökség ügyében van szerencsém Excellentiádat tiszteletteljesen értesíteni, hogy a püspöki karnak folyó hó 9-én hozott határozata értelmében a bécsi nuncius urhoz intézendő előterjesztést elkészítettem s azt egyidejűleg a bíboros hercegprímás urhoz aláírás végett elküldöttem. Miként szerencsém volt már Excellentiáddal már szóbelileg közölni, ez uton is ismétlem, hogy a püspöki kar teljesen magáévá tette a magyar kormány álláspontját s ennek én az előterjesztésben nyomatékosan kifejezést adtam. S mintbogy a közel jövőben ugyis szerencsém lesz a bécsi nuncius uraltal találkozni, ott előszóval is ez irányba fogok működni.*” MNL OL K 26 1915-XXV-2855 II. rész-1042. csomó. 6/a.

20 ASV Arch. Nunz. Vienna busta no. 767. fasc. 2. fol. 106.

21 ASV Arch. Nunz. Vienna busta no. 767. fasc. 2. fol. 109.

22 ASV Arch. Nunz. Vienna busta no. 767. fasc. 2. fol. 121rv.

1912 ősztől egy éven át az újonnan felállított Hajdúdorogi Egyházmegyét is kormányozza.²³

Firczák Gyula munkácsi püspök az egyházmegyéjében élő magyar ajkú és identitású görögkatolikusok ügyét a híveiről való főpásztori gondoskodás szellemében kezelte. Az anyanyelv-használatra vonatkozó igényüket jogosnak ismerte el, s ezért komoly konfliktusokat is kész volt vállalni. Az egyházszervezeti önállóságra való törekvésüket támogatta, ami a román püspökökkel való összehasonlításban különösen is kiemelkedik.

23 A tárgyalások során Papp Antalról rendkívül pozitív kép alakult ki a szentszéki képviselőkben: „*Hivatali kötelességem jelenteni Excellenciádnak, hogy a munkácsi püspök képviselője, aki egy minden tiszteletre méltó, művelt és kifinomult egyházi ember, egészen csodálatra méltó nyugalommal vett részt a vitában és nagy tisztelettel és fűző lelkülettel szólt mind a Szentszékről, mind pedig a Szentatyáról*” – írja Rossi-Stockalper ügyvivő Rafael Mery del Val államtitkárnak. Ez a kedvező jellemzés nem maradt hatástalan, hiszen néhány hónap múlva – Firczák Gyula püspök halálát követően – Papp Antal kapott megyéspüspöki kinevezést és szentszéki megerősítést. ASV Segr. Stato anno 1913 rubr. 247. fasc. 1. ff. 116–120v.

Oktatási kérdések és az oktatási intézmények helyzete Firczák Gyula tevékenysége idején a Munkácsi Egyházmegyében

POLYÁK MARIANN

Előzmények

A kiegyezés utáni népoktatási helyzetet elsősorban az 1868-ban kiadott 38-as törvény¹ szabályozta. A törvény jelentős lépés volt abból a szempontból, hogy immár törvényerőre emelkedtek a korábban királyi rendeletekben, vagy törvényhatóságok, egyházmegyék által sürgetett alapelvek: a 6-12 évesek tankötelezettsége, a mulasztók szüleinek megbírságolása, a kötelező tantárgyak listája, a tanítóképzés és a tanítási módszerek feltételei, illetve a felekezetek mellett megjelentek más intézményfenntartók is, mint a községek, társulatok, intézmények, illetve maga az állam is. A tannyelv továbbra is az anyanyelv maradt.

A törvény betartása érdekében az iskolába valóban eljáró tankötelesek létszáma megnőtt, ennek következtében az iskolák számát növelni kellett. Korábban a gyerekek fele sem járt oktatási intézménybe. Az 1880-as években egy-egy település görög katolikus felekezeti iskolái nem voltak képesek törvényesen befogadni a község összes tankötelest, erre a megoldatlan helyzetre a törvényhatóságok állami iskolákat állítottak fel a királyi tanfelügyelők segítségével.

Az állami iskola jelenléte egyfajta veszélyhelyzetet okozott a felekezeti iskolának: ha abban nem felelt meg az oktatás színvonala, a szülők nem a felekezeti iskolába adták gyermeküket. Legtöbb helyen az anyagi előnyökhöz való jutás volt a döntő érv: az állami iskola költségei kisebbek voltak, mint a görög katolikus felekezeti iskoláé. Ennek következtében néhány helyen pár évvel az állami iskola alakítása után bezárt a felekezeti iskola.

Az iskolabezárás veszélye mellett viszont egyfajta versenyszellem is kialakult az állami iskolák létesítése kapcsán, mert ahol tehetősebb hitközség lé-

1 Corpus Iuris, 1868:XXXVIII. tc.

tezett, ott a lakosok képesek voltak egy jól képzett tanítót alkalmazni és a felekezeti iskola megfelelt a követelményeknek. Az államnak nem volt érdeke a felekezeti iskolák bezárása, hiszen az államnak nem állt módjában minden iskolát átvenni és saját költségén működtetni. Leginkább központi, példamutató, húzóerő szerepet szántak egy-egy állami iskola szervezésével.

Az 1880-as évek közepére megalakultak az első állami iskolák, például Bereg megye az ottani királyi tanfelügyelő, Halász Ferenc eredményeinek köszönhetően az országban a legtöbb állami iskolával bíró vármegye lett: több, mint ötven állami iskolával rendelkezett. A Munkácsi Egyházmegye többi vármegyéjében jóval alacsonyabb számú iskolát tartott fenn ekkor az állam, ezek létszáma fokozatosan nőtt a következő évtizedekben is. A 80-as években már az egyházi vezetés is belátta, hogy azokon a helyeken, ahol képtelen a hitközség anyagi nehézségek miatt fenntartani felekezeti iskoláját, jó lehetőség az állami iskolaalapítás.²

Állami iskolaalapítások

Millenniumi ünnepség

Firczák Gyula püspöksége idején az első jelentős állami beavatkozás a millenniumi ünnepségek kapcsán indult el, amikor a Vallás- és Közoktatási Minisztérium meghirdette az 1000 új állami iskola építésének célját.³ Ez azt jelentette, hogy az állami költségvetésből újabb iskolákat akartak létesíteni a nemzetiégi területeken, többek között a Munkácsi Egyházmegyében is.

Az állami szándékban sok helyen a helybeliek jó lehetőséget láttak arra, hogy átadják felekezeti iskolájukat és ezzel az anyagi terhek egy jelentős részétől megszabaduljanak, így sok településen először az egyházmegyei vezetőséggel való egyeztetés nélkül történtek tárgyalások, majd annak eredményét közölték a püspökkel és kérték beleegyezését. Több variáció után 1895-re például a beregi főesperességben 6 község görög katolikus felekezeti iskoláját szándékozta a törvényhatóság államivá alakítani. Nagy községekről volt szó: Gorond, Új-Dávidháza, Izsnyéte, Klucsárka, Patkanyócz és Ignécz. Ebben az esetben már nem a felekezeti iskolákba be nem férő iskolázatlan tankötelesek ellátásáról volt szó - és a felekezeti iskola mellé párhuzamosan, a többi felekezet iskolázatlanjainak állított iskoláról, mint a korábbi években -, hanem a görög katolikus felekezeti iskola átvételéről, tehát annak megszüntetése után

2 Vö.: POLYÁK MARIANNA: *Bereg vármegyei görög katolikus népiskolák az 1880-as évek elején*, in *Symbolae, A görög katolikus örökségkutatás útjai*, szerk.: VÉGHSEŐ TAMÁS, Nyíregyháza, 2010.

3 Vö.: HALÁSZ FERENC: *Állami népoktatás*, Budapest, 1902, 17–39.

Oktatási kérdések és az oktatási intézmények helyzete Firczák Gyula tevékenysége idején ugyanabban az épületben, ugyanazokkal a diákokkal esetleg az addigi tanítóval történt volna.⁴

Firczák Gyula elutasította a főispán határozatát, aki a püspököt azzal vádolta meg, hogy ő minden eszközzel fellép az iskolaállamosítások ellen, mert szerinte ez a görög katolikusok ellen irányult. A püspök válaszában határozottan kijelentette, hogy nem engedi felekezeti iskoláinak bezárását. Ezek ugyanis jól működő iskolák, az államnak az iskola nélküli falvakban, vagy ott kellene iskolát állítania, ahol a tankötelesek nem férnek be a felekezetibe.⁵ Végülis 1896-ra a beregi 6 tervezett iskolából 3-at állított fel az állam: Új-Dávidházán, Klucsárkán és Izsnyétén. Három állami iskola más településen került felállításra, így Felső-Remetén, de ott a püspök egyetértésével, hiszen ott nem volt korábban felekezeti iskola. Két iskola pedig többségében magyar ajkú községben létesült: Makkos-Jánosiban és Kovászón.⁶ Az egyházmegyében történt többi állami iskolaalapítás ekkor: Ung vármegyében 5 községben, Máramarosban 10 és Ugocsában 3 helyen.⁷

Hegyvidéki akció

Az egyházmegyében történt iskolafejlesztő tevékenységek egyik fontos állomása volt az úgynevezett Hegyvidéki akció 1897-től. A püspök elképzelése az iskolai helyzet javítására része volt az általa szervezett, kormányzati eszközökkel támogatott programnak. Ennek az egyik pontja volt az iskolahálózat megszilárdítása, az oktatás fejlesztése.⁸ Eredményeként több állami iskola nyílt meg: a századfordulón 1898 és 1907 között: Bereg megyében 21 községben létesült állami elemi népiskola, de ennek egy része a magyar lakta területeket gazdagította, viszont nagy számban a hegyvidéki, kisebb települések is kaptak iskolát. Máramarosban 20, Ung megyében 10 település kapott új oktatási intézményt. Egy évtized alatt tehát az állam immár a püspök beleegyezésével 51 állami iskolát indított be, mely a ruszin nép gazdasági és szellemi felemelkedését szolgálta.⁹

4 Vö.: Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban: DAZO) fond: 151 opisz: 17 jegy.: 229.

5 DAZO 151/17/299 60–62.

6 HALÁSZ, i.m. 204–205.

7 HALÁSZ, i.m. Ung vármegye: 240–241., Máramaros vármegye: 220–221., Ugocsa vármegye: 240.

8 Vö.: BOTLIK JÓZSEF: *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*, Budapest, 1997, 120–134.

9 HALÁSZ, i.m. 220–240.

Tanítók

Tanítóképzés

Az iskolaállítások mellett a fejlesztés egyik legfontosabb feladata az volt, hogy minél több helyen megfelelően képzett tanító álljon a katedrán. A tanítóképzést kellett tehát elsősorban fejleszteni, mely az egyházmegyében Ungváron történt a kántortanítóképzőben. Már a XVIII. század végén alapított (hivatalosan 1794-ben) képzőt többször megreformálták,¹⁰ míg a dualista időszak kezdetén Lichtvártsik Mihály képezdei igazgató több reformot sikeresen végrehajtott: általános tantervet és fegyelmi szabályokat fogadtatott el. Az egyházmegyében korábban több helyen, így Máriapócon és Hajdúdorogon is képeztek tanítókat, ezentúl már mindenkinek az ungvári képezdőben kellett vizsgát tennie, ez lett az általánosan elismert kántortanító intézet.

Az egyházmegyei tanítóképzés során a czecholnyai iskolát használták gyakorlóiskolának, a 4. gimnáziumi osztály elvégzése után kerülhettek a kántortanítóképzőbe a 16. évüket betöltő fiatalok. A népoktatási törvény értelmében, 1870-ben az addigi két éves képzést három évesre emelték, új épületet kellett felépíteni, és a képezdét rendes gyakorlóiskolával ellátni, valamint tápintézetet hoztak létre a szegény tanulók javára.

A következő igazgató, Drohobeczky Gyula alatt magyar tannyelvűnek nyilvánították a képezdét, ő végleg rendezte a gyakorlóiskola kérdését; ezenkívül az ének, a torna, a gyakorlati gazdálkodás helyzetét is. Őt Répay András, majd 1892-ben Kaminszky Géza követte az igazgatói poszton.¹¹

A kormányzati intézkedések hatására 3-ról 4 évre nőtt a tanítóképzés hossza, az 1899-1900-as tanévben már mind a négy évfolyam működött a képezdőben. Az intézmény működéséről az éneklésztanító-képezde értesítői számolnak be. A századfordulóra a 6 osztályos felső népiskola után 2 év úgynevezett előkészítő következett, s ezután a képezde 4 éve, így a képzés alaposabb, színvonalasabb lett; 12 év tanulás után, 18 évesen lehetett valaki tanító. A nők magánúton tanulhattak ugyanitt, az 1898-99-es tanévben több mint 30 nő kapott engedélyt a minisztertől, hogy a képezdőben magánúton letehesse vizsgáit.¹² A tanítónőképző alapítása is Firczák nevéhez fűződik, ezt az intézményt ugyanis 1902-ben alapították.

10 *Emlék-album az ungvári kir. gör. kath. éneklész-tanítóképezde 100 éves fennállásának jubileumára 1893–94-ik tanévben*, közli: Kaminszky Géza, Ungvár, 1894, 5–6.

11 Vö.: Uo. 41–64.

12 *Az Ungvári kir. gör. szert. kath. éneklész-tanítóképezde értesítője az 1898–99. tanévről*, közli: Kaminszky Géza, Ungvár, 1899, 34–48.

Tanítói fizetés

A képzett tanítóknak megfelelő fizetésre volt szükségük, de a hegyvidéki, kicsi, szegény falvak lakosai ezt gyakran nem tudták előteremteni. Az egyházmegyei tanfelügyelőség Fejér Emmánuellel, (1888-tól) majd Dolinay Miklóssal (1899-ben) az élén a tanítók megfelelő bérét próbálta kiharcolni. Ennek érdekében minden községben új díjlevelet állítottak ki a lakosokkal, melyben megpróbálták elérni a törvény által előírt 300 forintos fizetést, amely terményekből és készpénzből tevődött össze. Ahol nem sikerült, ott egy 1893-as törvény alapján már lehetőség adódott arra, hogy az államtól segílyt kérjenek.

Korábban ez nem volt elképzelhető, mert felekezeti iskolákat nem segélyezett az állam. A dualista korszak ebben a szakaszában, tehát a 90-es években már változott az állami álláspont: egyre kevésbé állítottak fel állami iskolákat, inkább a fennálló felekezeti iskolákat látták el fizetés-kiegészítéssel, melyért cserébe megkövetelték az iskola törvényes működését: tehát hogy a tanító képesített legyen, a tanrendben előírt tantárgyakat tanítsa, a nemzetiségi területeken pedig a magyart is, ezenkívül megfelelő iskolaépület, felszerelés álljon a diákok rendelkezésére, és a tankötelezettség minél nagyobb mértékben megvalósuljon. Az új fizetési rendet az 1893-as 26. törvény határozta meg.¹³

Ez a törvény a 300 forintos fizetés-minimumot kötelezően kiterjesztette a hitfelekezeti tanítókra is. A fizetést előre havonta, vagy negyedévente kellett kiszolgáltatni, terményben vagy/és készpénzben. A fizetés-kiegészítésről is rendelkezett e törvény: a törvényhatóságnak meg kellett állapítania a tanító fizetését; ha ez nem érte el a minimumot, akkor pedig azt, hogy mekkora a hiány. A tanítónak megfelelő képzettséggel kellett bírnia, ha pedig 60 forintnál több hiányzott a fizetéséhez, akkor a miniszter beleszólhatott alkalmazásába. Ezáltal biztosítva volt, hogy a szegény települések is képzett tanítót kapjanak.

A tanítók fizetését hamarosan 400 forintra emelték, ami pedig az ezüstalapú devizáról aranyra való áttéréskor egyenlő volt a 800 koronás fizetéssel. Az 1892-ben végrehajtott pénzreform¹⁴ által létrejött osztrák-magyar korona a századforduló után lett egyeduralgoló, addig a forintot is használták. A századforduló után is több ízben emelték a minimálbért, így hamarosan 1000 korona lett az alapfizetés. A ruszin lakta települések nagy hányadában kérvényezték és meg is kapták a tanítói fizetés-kiegészítést.¹⁵

A fizetés-kiegészítésen kívül a tanítókat az állam jutalmazni akarta azzal, hogy 5 évente korpótlékot kaphattak, ezt az évötödös korpótléknak nevezték. Egy rendes tanító korpótlékra volt jogosult akkor, ha tanítói állomásán dolgozott 5 éve, megszakítás nélkül. 1893-ban 50 forint volt a korpótlék mértéke.¹⁶

13 Corpus Iuris, 1893:XXVI. tc.

14 Corpus Iuris, 1892:XVII. tc.

15 Fizetés-kiegészítésről (1895–98) szóló értesítések szerepelnek például: DAZO 151/17/590, 594.

16 Corpus Iuris, 1893:XXVI. tc. 2.§.

A hírhedt Lex Apponyi átalakította a harmadik évötödös korpótlék összegét: 1907-ben az 5 éve dolgozók 200 koronát, míg a 10 éve dolgozók plusz 200 és a 15 éve dolgozók ezen felül még 100 koronát kaptak.¹⁷

Egyéb intézkedések

Firczák Gyula körlevelei nagy részében az oktatásról rendelkezett, aprólékosan leírta, hogy mit kell az iskolaigazgatóknak, tehát a paróchusoknak betartaniuk és betartatniuk.

A minisztérium az iskolai szünnapokkal (hagyományosan a csütörtök és a vasárnap volt, a többi napokon délelőtt és délután is tanultak a diákok) kapcsolatos 1905-ös rendeletét a munkácsi püspök kiterjesztette egyházmegyéjére is, elrendelte, hogy a felekezeti iskolákban is ezentúl két délután legyen szünet: szerdán és szombatonként, így a csütörtöki szünnap két délutánra lett elosztva.

A tanévre való beiratkozást szeptember 15-ig kellett megejteni, a tananyagot a haladási naplóba kellett bevezetni, ezt pedig félhavonta a felettes előljáróság részére átadni. A püspök elrendelte a helyi iskolahatóság, az iskolaszék helyes működését, hogy tegyen eleget kötelességének, tehát a tagok rendszeresen látogassák a helyi iskolát és figyeljék meg, hogy a törvényeknek megfelelően működik-e, tehát rendszeren járnak-e az iskolába a tankötelesek, a tanítás imádsággal kezdődik és végződik-e, hogy a lányok külön oldalon ülnek-e stb.¹⁸ A püspök kötelezte az iskolákat, hogy mind a 6 osztályt indítsák be, addig ugyanis csak az első négy osztály valósult meg a legtöbb intézményben.¹⁹

Iskolaépületek

Firczák egy 1900-ban írt körlevelében kifejtette, hogy a ruszin nép legfontosabb hagyománya az oktatás. A püspök kérte lelkészeit, hogy tartsák be utasításait: mint például a szorgalmi időszak megtartása, a tanfelszerelések beszerzése, vagy a tanító ellenőrzése. Az egyházmegyében ekkor működő 572 görög katolikus felekezeti iskola közül 216-ban a tantermek nem feleltek meg a követelményeknek. Firczák a papságot egyenként utasította iskolájának rendbetételére vagy új épület állítására. A papoktól kérte, hogy figyeljenek oda, hogy a tanításnak valláserkölcsösnek és hazafinak kell lennie.²⁰

17 Corpus Iuris, 1907:XXVII. tc. 3.§.

18 Görög Katolikus Püspöki Levéltár (a továbbiakban: GKPL) I-1-h, 1905, 31.

19 GKPL I-1-h, 1902, 35.

20 GKPL I-1-h, 1900, 29–31.

A püspök vállalta, hogy gondoskodik a megfelelő tankönyvekről, mind magyar nyelven, mind pedig a ruthén ajkúak számára is. A Vallás- és Közoktatási Minisztériumból Firczákot korábban (1897) megkeresték egy ajánlattal, miszerint ingyen ellátnák az egyházmegye görög katolikus diákjait tankönyvekkel, ha az egyházmegye vezetése vállalja, hogy a latin betűkre áll át a cirill betűk helyett. Ezt a lehetőséget a püspök nem fogadta el.²¹

Az iskolafenntartás segítésére egyházmegyei népiskolai alapot hozott létre a püspök. Az egyházmegyében működő 572 felekezeti iskolából 85-ben nem volt tanítás 1900-ban, vagy mert egyáltalán nem volt tanító, vagy nem képesített tanító volt alkalmazva. A megfelelő tanító alkalmazása érdekében egyházmegyei néptanulmányi alap vált elérhetővé, évente egyszer minden templomban gyűjtést szerveztek ennek a javára. A püspök felhívta a lelkészei figyelmét arra, hogy a központból ellenőröket fog kiküldeni, akik oda fognak figyelni arra, hogy a lelkészek elvégzik-e népoktatási feladataikat.²²

A magyar nyelv használata

A magyar nyelv használatáról szóló törvény 1879-ben²³ az addigi anyanyelven való tanítás lehetőségét annyiban módosította, hogy ezután minden népiskolában be kellett vezetni a magyar nyelvet, mint tantárgyat, de a tanítás nyelve továbbra is az anyanyelv maradt. A törvény megvalósítására a nemzetiségi iskolák haladékot kaptak. Az 1880-as évek folyamán legfőképpen a képzetlen tanítókat kellett valamilyen módon képzettekre cserélni: vagy nyugdíjazták őket, vagy a fiatalabbakat tanfolyamok elvégzésére ösztönözték. A Munkácsi Egyházmegye ruszin tannyelvű iskoláit is fokozatosan alakították át ruszin-magyar tannyelvűvé.

Az 1907-es 27. törvény,²⁴ ami 'Lex Apponyi' néven híresült el, újra rendezte a tanítók fizetésének kérdését. 1908-ban a 3. évtödös korpótlék vált aktuálissá, az egy évvel korábban kelt törvényben több új feltételt is fűztek az államsegély és a korpótlék kérvényezéséhez. Az államsegélyt továbbra is igénybe vehették a hitfelekezetek, abban az esetben, ha rendezett volt az iskola, elfogadható volt a tanítási terve, a tanítónak megfelelő képzettsége volt és „magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is”²⁵ tudott. Ezen kívül le kellett tenni egy esküt magyar nyelven, mely arról szól, hogy a tanító megígéri, miszerint a magyar haza szeretetében fogja nevelni az ifjúságot. Ez az utóbbi kitétel volt nagy érvágás a nemzetiségi területekre nézve, hiszen az

21 DAZO 151/17/2156 1-5.

22 GKPL I-1-h, 1900, 30-31.

23 Corpus Iuris, 1879:XXVIII. tc.

24 Corpus Iuris, 1907:XXVII. tc.

25 Uo., 15.§ b)

1879-es törvény megalkotása után is, és annak ellenére sok tanító alig, vagy egyáltalán nem tanított magyar nyelvet diákjainak.

A tanítási nyelvvel kapcsolatban a 'Lex Apponyi' azt mondta ki, hogy ha egy településen mindenki nemzetiségi (nem-magyar) anyanyelvű és nem igénylik a magyar tanítási nyelvet, ott megmaradhat az anyanyelv tanítási nyelvként, de a magyar nyelv oktatásának ott is oly mértékűnek kell lennie, hogy a 4. osztály végére a diákok képesek legyenek kifejezni magukat, értelmesen, magyar nyelven. A nemzetiségi iskolák tanítói a fizetés-kiegészítést és korpótlékot csak abban az esetben kapták meg, ha magyar nyelven tanítottak bizonyos tantárgyakat is és megfeleltek az előbbi feltételeknek.

Hogyan érintette ez az új törvény a ruszinlakta megyék görög katolikus népiskoláit? Firczák Gyula püspök körlevelében megfogalmazta, hogy „[m]ivel egyházmegyém híveinek érzülete és felfogása ezen céllal egybehangzó, - annál fogva én ezen törvény intézkedése alapján az államsegélyt úgy a tanítók fizetésének kiegészítésére, valamint az évtödös korpótlékok fedezésére igénybe veszem.”²⁶

A tanítási nyelv kapcsán pedig az egyházmegye feje a következőket tartotta fontosnak kinyilvánítani: „E rendelkezés egyházmegyém iskoláira nem vonatkozik és így a tanítók alapfizetés vagy korpótlék kiegészítését nem érintik. A mi iskoláink között eddig sem volt kizárólag nem magyar (ruthén) tanítási nyelvű, hanem túlnyomó részben vagy ruthén-magyar volt a tannyelv, mikor is az anyanyelven nyújtott ismeret mindenkor magyar nyelven is megtanított, vagy pedig az anyanyelv csak kiegészítő nyelvül használtatott, mely utóbbi esetben magyar-ruthén tannyelvűnek volt az iskola minősítve. Egyébiránt a fentebb jelzett tantárgyak összes iskoláinkban eddig is a vallás- és közoktatási miniszter által is jóváhagyott óraterv, tanterv és tankönyvek szerint tanítanak.”²⁷

A Munkácsi Egyházmegyében a népoktatási intézmények törvényes szintre való emelése a folyamatos oktatási problémakörbe tartozott a vizsgált korszakban, míg ezek mellett voltak egyes, elsősorban az állam részéről állított elvárások, amiknek szintén meg kellett felelni. Mint láttuk, Firczák Gyula püspök igyekezett ezeket a feltételeket teljesíteni, hogy az állam ne tudjon belekötni az iskoláiba. Lelkészeit állandóan bízta az oktatási feladatok elvégzésére, a törvények, rendeletek betartására.

Következmények

A 'Lex Apponyi' következtében az egész országban a korábbihoz képest visszaesett a felekezeti iskolák száma, ellenben jelentősen megnőtt az állami

26 GKPL I-1-h, 1907, 45.

27 Uo., 47.

Oktatási kérdések és az oktatási intézmények helyzete Firczák Gyula tevékenysége idején iskoláké.²⁸ A Munkács egyházmegyei schematizmusok²⁹ alapján az iskolák számát tekintve azt állapíthatjuk meg, hogy az országos adatokhoz hasonlóan az egyházmegyében is csökkent a felekezeti iskolák száma.

Azonban ez a folyamat már a kiegyezés után megkezdődött, néhány településen bezárták a felekezeti iskolát, mert nem felelt meg az elvárásoknak és az állami iskola képes volt átvenni a szerepét. Ez egyben azt is jelentette, hogy a megmaradt felekezeti iskolák a törvényeknek egyre inkább megfelelték. A megszűnt felekezeti iskolák diákjai az újonnan létesült állami iskolában kaptak megfelelő képzést, természetesen vallási képzést is, melyet a helyi paróchus tanított, illetve a legtöbb helyen, ahol ruszinok voltak többségben, az állami tanító görög katolikus volt.

Firczákrol az országgyűlési almanachok azt jegyezték meg az oktatással kapcsolatban, hogy a püspök „[l]egfőbb gondját képezi egyházmegyéje tanügyének fellendítése.”³⁰ Összességében elmondható, hogy az egyházi méltóság szívügye volt az oktatás fejlesztése, a felekezeti hagyományok megtartása, de emellett a magyar nyelv tanításának is elkötelezett híve volt. Sokszor támogatotta az állami rendelkezéseket, vagy gyakran csak nem utasította el, de ha abban túlzást érzelt, határozottan megvédte egyházmegyéje érdekeit.

Firczák Gyula püspöksége idejében már egy valamelyest letisztult, működő iskolahálózat létezett, de a legfontosabb feladat még mindig az iskolák működésének törvényesítése volt; főként a kis települések oktatási helyzete nem felelt meg az előírtaknak. Az oktatási intézményeket sikerült valamelyest felzárkóztatni a korabeli szintre, bár továbbra is nagy hiányosságok figyelhetők meg. A püspök mindent megtett annak érdekében, hogy megőrizze felekezeti iskoláit, de az állami segítséget is igénybe vette olyan esetekben, ahol nem volt, vagy nem volt megfelelő állapotú a felekezeti intézmény.

Levéltári anyagok

Görög Katolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza
GKPL I-1-h - Hajdúdorogi Püspöki Hivatal iratai 1837–2005, Körlevelek

28 Vö.: MÉSZÁROS ISTVÁN: *Népiskolák ezer éve*, in *Népiskolák Magyarországon*, Nemzetközi iskolatörténeti konferencia előadásainak anyaga, Tatabánya, 1997, 14. és MÉSZÁROS ISTVÁN: *Felekezeti népiskolai tantervek 1868–1948*, Budapest, 1996, 10.

29 A kiegyezés után a következő években jelent meg schematizmus a Munkácsi Egyházmegyében: 1868, 1870, 1872, 1874, 1876, 1878, 1881, 1883, 1885/86, 1887/88, 1890/91, 1891/92, 1892/93, 1895/96, 1899, 1908 és 1915-ben. Vö.: SZTRIPSZKY HIADOR: *Egyházi schematizmusaink és a helységnevek*, in BENDÁSZ ISTVÁN-KOI ISTVÁN: *A munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészégeinek 1792. évi katalógusa*, Nyíregyháza, 1994.

30 *Országgyűlési almanach 1901-1906, Rövid életrajzi adatok a főrendiház és a képviselőház tagjairól*, szerk.: STURM ALBERT, Budapest, 1901, 17.

POLYÁK MARIANNA

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Beregszász

DAZO 151/17/229

151/17/590

151/17/594

151/17/2156

Törvények

1868. évi XXXVIII. tc. a népiskolai közoktatás tárgyában.

1879. évi. XVIII. tc. a magyar nyelv tanításáról a népoktatási intézményekben.

1892. évi XVII. tc. a koronaérték megállapításáról.

1893. évi XXVI. tc. a községi, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolákban működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről.

1907. évi XXVII. tc. a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól.

Előszó a Firczák Gyula munkácsi püspök életművéhez kapcsolódó forrásanyaghoz

Forráskörnyezet

Firczák Gyula a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye egyik legjelentősebb püspöke, aki a kiegyezés utáni időszak főpásztoraként (1892-1912) alapos és kiterjedt szervezőmunkát fejtett ki. Munkásságának és püspöki tevékenységének jelentős mennyiségű iratanyaga maradt az utókorra a gyűjteményekben, melyek mostanáig kevésbé voltak ismertek. Ebből a jelentősnek tekinthető forrásanyagból szeretnénk közkinccsé tenni egy nagyobb terjedelmű válogatást.

A 18-19. század folyamán a görögkatolikus papság és a Munkácsi Egyházmegye kiépített egyházszerkezete az állami közigazgatás partnerévé vált az Északkeleti-Felvidéken. A megoldásra váró ügyek szerteágazóak voltak és a görögkatolikus közösség, illetve az egész térség számára is komoly jelentőséggel bírtak. A korabeli kihívásokra keresett válaszok tekintetében mind az egyház, mind pedig az állami hatalom megpróbált reagálni.

Megállapíthatjuk, hogy a korabeli egyház gyakran túllépett a konkrétan vallási feladatnak tekinthető hitéleti és felekezeti kérdéseken. Az egyháznak tekinthető kérdések gyakran politikai szempontokat is magukban hordoztak. A magyar liturgikus nyelv ügye, az egyházi naptár reformja, a latin betűk bevezetése, a liturgiafordítás és egyházi könyvek kiadásának folyamata ugyanis a korabeli társadalmi és politikai viszonyok között nem tekinthető pusztán lelkeségi kérdésnek. Nem beszélve a szociális problémákat felvető hegyvidéki (ruszin) akcióról, a nevelés és a felekezeti oktatás ügyéről, az állami események (évfordulók) egyházi megemlékezéseiről, amelyek erőteljes nemzetpolitikai célokat szolgáltak.

Kötetünk tanulmányaival hozzá szeretnénk járulni Firczák Gyula püspök alakjának, személyiségének, gondolatvilágának és munkásságának a megértéséhez. A püspök saját korának egyházi, állami és társadalmi életében is szerepet vállalt és a térség egyik legbefolyásosabb személyisége volt. Ezért az egyházi jellegű kérdések vizsgálata közben a társadalmi szempontok is érthetőbbé válnak számunkra.

Forrásközlésünkkel arra törekszünk, hogy egy jelentősebb gyűjteményt adjunk közre azokból a dokumentumokból, amelyekkel árnyaltabban tudjuk bemutatni a püspök személyét és korabeli megítélését, az adott időszak társa-

dalmi és egyházi állapotát, a görögkatolikus egyházat érintő problémákat, összefüggéseket és megoldási kísérleteket. Gyűjteményünkben jelentős számú, részben vagy egészben közreadott egyházmegyei körlevelet, hivatalos és bizalmas levelet, újságcikket, előterjesztést és parlamenti felszólalást gyűjtöttünk össze.

Gyűjtemények és idézési módok

A történelmi Magyarország északkeleti részén elhelyezkedő Munkácsi Egyházmegye szentszéki hivatalaiban Firczák Gyula püspöki időszakában több tízezer oldalnyi iratmennyiség keletkezett. Jelenlegi összeállításunkból hiányoznak a vatikáni hivatalokban őrzött dokumentumok, így azok további szempontokkal bővíthetnék ismereteinket. Ez utóbbiak különösen a püspök kinevezése és a magyar liturgikus mozgalom tekintetében lennének jelentősek.

A többnyire magyar nyelven fellelhető négy jelentős gyűjtemény 102 dokumentumát adjunk közre kiadványunkban. A kötet forrásanyagát 10 témakör alapján csoportosítottuk a kötet tanulmányrészében taglalt szempontok alátámasztása, igazolása és alaposabb megértése érdekében.

A legterjedelmesebb gyűjtemény a **Munkácsi Görög Katolikus Püspökség Iratai**,¹ melyet a Kárpátalja Területi Állami Levéltár (rövidítése: DAZO) Beregszászi fiókjának 151. fondjában őriznek. A gyűjtemény összesen 26 opiszt (leírási egységet) tartalmaz 1948-al bezárólag, melyek közül körülbelül 13 ezer ügyirat vonatkoztatható Firczák hivatali időszakára.

A „*DAZO fond 151. opisz 25. nr 1571, 1. lap*” a szakirodalom leginkább elfogadott forrásjelölési módja. Ebben a rendszerben a *DAZO* (Kárpátalja Területi Állami Levéltár) *fond 151.* (Munkácsi Görög Katolikus Püspökség Iratai) *opisz 25.* (leírási egység kötetszáma) *nr 1571.* (a leírási egységen belüli sorszámozott dokumentumcsomó), *1. lap* (az ügyíraton, dokumentumcsomón belüli sorszámozott lap).

Bendász István hagyatéki iratai a görögkatolikus hitvalló pap, egyháztörténész hagyatékában megmaradt egyházmegyei dokumentum-gyűjtemény. A kommunizmus idején megmentett feljegyzések, gyűjtemények és adattárak jelentős kordokumentumokként szolgálnak. A jelenleg Bendász Dániel nyugalmazott esperes kezelésében lévő, Nagyszőlősen őrzött gyűjteményből származnak azok a körlevelek, melyek közreadott gyűjteményünk legnagyobb részét képezik.

1 *A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség Iratai*, in MISZJUK MIHAJLO – KUTASSY ILONA: *A kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1918/1919-ig és 1938-1944/1945 között*, Budapest, 2014, 4352.

„Bendász István hagyatéki iratai, az 1892. évi (III.) körlevél 2003. számú rendelete” idézeti jelzésben *Bendász István hagyatéki iratai* (a gyűjtemény megnevezése), *az 1892. (a körlevél kiadásának az éve) évi (III.) (a körlevél adott éven belüli sorszáma) körlevél 2003.* (a körlevélben szereplő sorszám, ami valószínűsíthetően a káptalani határozat sorszáma lehet) *számú rendelete.* Ez utóbbit azért tekintjük valószínűsíthetőnek, mert a káptalani jegyzőkönyvek jelenleg nem kutathatóak. A DAZO anyagában pedig csak a káptalani jegyzőkönyvek piszkozatai vannak, amelyekből azonban a határozat sorszáma nem állapítható meg teljes bizonyossággal.

A **Görögkatolikus Püspöki Levéltár**² (GKPL) Nyíregyházán őrzött anyagából kevesebb irat került közlésre, mivel ezek levélmásolatai megtalálhatóak a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség Iratai között is. 1912-ig ugyanis a Hajdúdorogi Főegyházmegye jelentős számú parókiája a Munkácsi Egyházmegyéhez tartozott, így a magyar görögkatolikus mozgalomra, a nap-tárreformra és a magyar liturgia ügyére vonatkozóan jelentős anyagmennyiség található ebben a gyűjteményben is.

A **Képviselesházi naplók**³ is fontos forrással rendelkeznek Firczák Gyula és kora szempontjából. A püspök ugyanis 1888-1891 között Ung megye Nagybereznai járásának országgyűlési képviselője volt, s ezzel egyidőben az Magyar Országgyűlés Oktatási Bizottságának is tagja. Az országgyűlési üléseken több olyan görögkatolikusokat érintő kérdés is napirendre került, amelyekben vagy a püspök személye, vagy általában a görögkatolikus egyház érintett volt.

Tematika

Első nagyobb forráscsoportként olyan dokumentumok közlésére törekszünk, amelyekből összeállíthatóak és dokumentálhatóak a püspök életrajzi adatai; továbbá közlésre kerülnek a püspöki tevékenységéhez kapcsolódó dokumentumok; illetve azok a megnyilvánulások és cikkek is, amelyek a püspök személyét értékelték életének egy-egy fontosabb mozzanatában. (*I. fejezet: Firczák Gyula életrajzi adatai, püspöki kinevezése és beiktatása.*)

Külön fejezetben foglalkozunk a püspök egyházi és állami kitüntetéseinek a dokumentálásával. Vannak olyan kitüntetések, melyeknek oklevelei ténylegesen is meg-

2 A Görögkatolikus Püspöki Levéltár Nyíregyházán őrzi a Hajdúdorogi Külhelynökség iratait, amelyek 1913-ban kerültek átadásra. Továbbá 1976-ban átadásra került Hajdúdorogi Főesperesség levéltára is. A Hajdúdorogi Egyházmegye 1912-ben lett felállítva, melynek legtöbb parókiáját a Munkácsi Egyházmegyéből szervezték át. 1912 Firczák elhunytának is az éve, aki szinte haláláig kormányozta ezeket a parókiákat is.

3 Országgyűlési Dokumentumok 1861-1990 (Naplók, irományok) http://library.hungaricana.hu/hu/collection/orszaggyulesi_dokumentumok/

találhatóak a levéltári gyűjteményben. Azonban olyanok is vannak, amelyekre csak utalásokat találunk, de az okleveleket egyelőre nem sikerült megtalálni. A kitüntetések Firczák tevékenységének az elismerése mellett tükrözik a görögkatolikusok társadalmi elfogadottságát, amelyek a korabeli görögkatolikus egyház egészének szólnak. (II. fejezet: *Kitüntetések*) Munkánk terjedelmét meghaladja az egyházi és a civil személyek részéről megnyilvánuló köszöntések közlése. A kitüntetések tartalma és politikai értéke azonban akkor érthető meg a maga valóságában, ha az elismerésekhez kapcsolódó üdvözlőket is megismerjük, amelyek a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség Iratai (a DAZO-ban őrzött anyag) között találhatóak.

Külön kategóriát képeznek a püspök értekezésszerű írásai, amelyekkel elsősorban papjaihoz szólt és általánosabb jellegű témák megfogalmazására törekedett bennük. A hosszabb terjedelmű körlevelek, amelyeket szinte minden év nagybőjtjén megjelentetett, a püspök gondolkodását, teológiai és pedagógiai lelkületét tükrözik egy-egy aktuális témában. (III. fejezet: *Nagybőjti körlevelek*) A lelkiség fenntartásán túl a lelkipásztori és egyházmegyei közigazgatást segítő kérdések fontosabb dokumentumait közöljük a következő gyűjteménycsoportban. (IV. fejezet: *Lelkipásztori kérdések*).

Firczák szellemiségében az egyházi és a nemzeti jubileumok különleges jelentőséget hordoztak. Körleveleiben a megemlékezések lelkiségi és népnevelő tartalmat kaptak, ami indokolja a forrásgyűjteményben a külön kategória szerinti csoportosítást. (V. fejezet: *Egyházi és nemzeti évfordulók, események*).

Firczák korában egyházi és politikai szempontból is a figyelem középpontjába kerültek a görögkatolikusok a liturgia, a népnyelvűség és a liturgiafordítás kérdése miatt. A helyes tartalmakat hordozó kifejezések megalkotása, a szláv szövegek revidálása és a magyar királyság területén való kiadásuk jelentősége, a szövegek latin betűkkel való átírása (VI. fejezet: *Liturgikus rendelkezések és a liturgiafordítás ügye*) és a naptárreformmal kapcsolatos folyamatok (VII. fejezet: *A Gergely-naptár bevezetésére tett kéréslet*) jelentős iratmennyiséget biztosítanak, amelyekből gyűjteményünkben csak a legjelentősebbeket közöljük.

Az oktatás és nevelés szempontjai Firczák számára mindennél fontosabbnak tűntek. Politikusi időszakában a parlament oktatási bizottságának az elnökeként tevékenykedett. Püspöki időszakában pedig a prevenció, a nyomorból való kilábalás, az analfabetizmus, az alkoholizmus leküzdését tekintette fő feladatnak és a felemelkedés útját oktatási és nevelési tevékenység folytatásában látta. (VIII. fejezet: *Oktatásügy és nevelés*)

Firczák korának két különlegesen fontos nemzetpolitikai jelentőséggel bíró ügymenete volt, amely erőteljes hangsúlyt kapott állami és egyházi szinten egyaránt. A szociális problémák megoldására irányuló hegyvidéki (ruszin) akció (IX. fejezet: *Hegyvidéki (Ruszin) akció és a hozzá kapcsolódó oktatási-nevelési szempontok*), s az azt megelőző és kísérő észak-amerikai kivándorlás ügye nagy mennyiségű forrásanyagot tartalmaz (X. fejezet: *Az észak-amerikai kivándorlás és a görögkatolikusok helyzete*). Különösen az utóbbi téma az, amelyik hosszú távú következményeket rejtett magában már a 19-20. század fordulóján is.

I. Firczák Gyula életrajzi adatai, püspöki kinevezése és beiktatása

1. Gróf Csáky Albin levele Gebé Viktor prépost kanonoknak az új munkácsi püspök kinevezéséről

Budapest, 1891. július 3.

DAZO fond 151. opisz 25. nr 1571, 1. lap

[fol. 1r] NAGYMÉLTÓSÁGOS ÉS FÖTISZTELENDŐ GEBÉ VICTOR PRÉPOST KANONOK, ÉS MUNKÁCSI KÁPTALAN HELYNÖK URNAK.

Őcsászári és apostoli királyi Felsege folyó évi május hó 26-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározással Firczák Gyula, munkácsi gör. szert. kath. székeskáptalani nagy prépost, becsületvölgyi czimzetes apát és szentszéki ülnököt, munkácsi gör. szert. kath. püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatván, van szerencsém erről Nagyméltóságodat szives tudomásvétel és további illetékes eljárás végett tisztelettel értesíteni.

Budapest, 1891 évi julius hó 3-án

Gr. Csáky

2. Az uralkodónak a püspökök kinevezési jogát ért sérelme Firczák Gyula kinevezésével kapcsolatban

Budapest, 1891. július 3.

LAKOS JÁNOS: *A Szapáry és a Wekerle-kormány minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1890. március 16. 1895. január 13. 1. kötet* (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 33.) Budapest, 1999, 77.

A vallás és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztette, hogy a közös külügyminiszter úr értesítése szerint a római pápa Firczák Gyula nagyprépostnak munkácsi püspökké való kineveztetéséhez hozzájárult; minthogy azonban a pápai hozzájárulást illetőleg a külügyminiszteri átiratban az a helytelen, a magyar király apostoli jogának meg nem felelő kifejezés használtatik, hogy Ő Felsegének Firczák püspökké való kineveztetésére vonatkozó javaslata (prezentációja) a pápa Ő Szentsége helyeslésével találkozik, holott Ő Felsege mint Magyarország apostoli királya a főpapok kinevezésére nézve nem javaslatot tesz, hanem azokat valóban kinevezi, s a pápa a történt kinevezés ellen csak kánoni szempontból tehet kifogást, — az előadó miniszter úr Ő Felsege apostoli jogának megóvása érdekében ezen körülményre a közös külügyminiszter urat figyelmeztetni szándékozik; meg kell azonban jegyeznie, hogy a fennebb említett helytelen kifejezés nem most először alkalmaztatik, hanem a korábbi ilyenmű értesítésekben is használtatott.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

3. Firczák Gyula püspöki kinevezésének sajtóban megjelent bejelentése

Ungvár, 1891. július 8.

Kelet, IV. évfolyam, 28. szám, 2. oldal.

Az örvendetes királyi legfelsőbb kézirat így hangzik:

Vallás és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére Firczák Gyula, munkácsi gör. szert. kath. székeskáptalani nagyrépostot becsületvölgyi czimzetes apátot és szentszéki ülnököt, munkácsi gör. szert. kath. püspökké kinevezem.

Kelt Bécsben, 1891. május hó 26-án. Csáky Albin s.k.

Ferencz József s.k.

4. A Kelet cikkei Firczák Gyula munkácsi püspökké történt kinevezésekor

Ungvár, 1891. július 8.

Kelet, IV. évfolyam, 28. szám, 1. oldal.

Emeljük fel sziveinket! Adjunk hálát az Urnak!

Nagy örömet hirdetünk!

A munkácsi egyházmegyének legkegyelmesebb kinevezett főpásztorát, **Firczák Gyula** püspök ur ő méltóságát, fiui legmélyebb tisztelettel és felmagasztosult lelkesedéssel üdvözljük. Nagy örömet hirdetünk. Az örömhír harsonája bezengi a Kárpátok minden zugát, hogy ünnepeljen és hálát adjon Istennek az ősrégi egyházmegye minden fia, mert a mennyei Király kegyes jó atyát adott nekünk! Nem maradtunk soká árván! Isten, bizonyára nem ok nélkül oly hamar, kiválasztotta, meghívta egyházának apostoli főpásztorává az istenfélő férfit, ki mindenek között a legérdemesebb volt. Erényeinek és fényes tehetségeinek kedves virágait, melyek által az egyházmegyének büszkesége és vezérlő csillaga volt mindenkoron, koszoruba fűzzük ma s e koszorut örömtől duzzadó szívvvel magasra emeljük, hogy annak balsamos illata és égi szinpompája messze-messze elhassanak! Az ő ékességök fénye beragyogja az egész munkácsi egyházmegyét, megdicsőít mindnyájunkat!

Igen, egy vezércsillag támadt ő benne, s Isten mindig áldandó intésére e vezércsillag megindult, mely a munkácsi egyházmegye égboltján egy dicsőségteljes naprendszer központjává válik, hogy fenkölt szellemének sugaraival és nagy szívének melegével megvilágítson és megmelegítsen mindent, a mit a hitrokonság érzete egy egységes rendszerré kapcsol össze az egyházmegyében.

Isten megindította e csillagot, hogy hatalmas vonzerejével, az örök igazság törvényei szerint kölcsönös hatékonysággal, egységesülést és rendületlenséget öntsön az egyházmegye fél milliónyi testeinek szervezetébe, és az általa kijelölt fényes ekliptikán, egyházmegyénk egyeteme az anyagi jólét és erkölcsi tökéletesedés eltávolodott forrásához ismét közelebb juthasson!

Atyánkfiai! Adjunk hálát a jóságos isteni Gondviselésnek, magasztaljuk szentséges Atyánkat, Krisztus Helytartóját, dicsőítsük népszerű apostoli Királyunkat, és áldjuk a közjavunkat szíven viselő bölcs kormányt, hogy Firczák Gyula ő méltóságát, a magyar görög-katholicismus legelső jelesét adták nekünk főpásztorul. Ő az, a kit mindnyájan vártunk, a kiben egy szebb és jobb jövőndő iránti minden reménysé-

günket helyeztük, s a kinek főpásztori működésében, a munkácsi egyházmegyének újjászületett képét már is előre látjuk.

Ezen érzelmek hatalma alatt üdvözöljük őt mindnyájan, a kiket szent hitünk és szertartásunk szeretete egy családdá egyesít.

Ime bemutatjuk neki, a mi kegyes atyánknak, szivük oltárán hő szeretetünk tiszta lángját; főpásztori trónjának számolya elé hozzuk fiui hódolatunk és alázatos tiszteletünk tömjénét.

Fogadja tőlünk azokat kegyesen, mint jószágos atya, azon leghőbb kívánataink kifejezése mellett, hogy az Ur Isten kísérje minden lépteit, szent malasztjának bőségével harmatozza be minden neki tetsző munkáját és áldja meg benne egyházmegyénk minden gyermekét! Egyesítsük imáinkat egyházunk fohászkodásával, hogy: „Az elsők között emlékezzék meg az Ur, a mi istenszerető Gyula püspökünkről, és tartsa meg őt egyházainak békességben, épségben, tisztességben, egészségben és hosszú életben az Ő igazságos igéjének helyes hirdetésére”. Amen!

5. Máthé Miklós verse Firczák Gyula püspöki kinevezésének köszöntésére

Ungvár, 1891. július 8.

Kelet, IV. évfolyam, 28. szám, 1. oldal.

Óda

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

FIRCZÁK GYULA

PÜSPÖK URNAK,

A MUNKÁCSI PÜSPÖKI SZÉKRE VALÓ
KINEVEZTETÉSE ALKALMÁBÓL.

Megállj, megállj nap, nézzed a csodát:
Im csókra nyujtja égi ajkait
A nagy érdemnek az elismerés.
Oh lant, most érzem gyöngeségedet!
Te zengve zengtél már sok éneket,
Te már a hitnek, honnak és erénynek
Elharsogád száz diadalát;
Te a szellővel suttogtál, enyelgtél.
Te a viharral versenyt énekeltél,
A mennydörgéssel versenyt mennydörögtél,
Te hurjaiddal a panaszt, a bűt,
A tiszta érzelmet s a szenvedélyt,
A szivörömnök szörnyű mámorát
Hűn verted vissza, visszatükrözéd —
De most bevallom gyöngeségedet!

Mint lázas éj után a nagy beteg,
Ha érzi drága balzsamát az enyhnek:
Olyan, olyan most ős Egyházmegyénk.
Szólt az Isten és az ő szavát

Teljesíté örömmel a király,
Hogy ős megyénknek büszke trónusán
Ölelje egymást számos éven át,
Kék megbékéltek üdvünk hajnalán:
A nemes érdem s az elismerés!

Elmult az éjjel, pirkad a korány,
Fénylő fenségben jó elő a nap,
Mely életet hint a halál nyomán...

Firczák Gyulában Püspököt nyerénk,
Ki harmincz évnek fürgetegje közt
Ragyogtatá tények emberét,
Mutassa meg, hogy Püspök akkor is,
Ha nem a trónja, de szive ragyog!
Az ő nevéhez füzve mindenünk!

Klió uj könyvet vett elő e névhez
S a könyv legelső égi himnuszát
Arany betűkkel írta meg nekünk.

Most pálmaágot tart kezében a hit.
Most győzelem dalt énekel az Egyház,
Most szent imára gyúl magyar hazánk.

Egyházmegyénknek elbúsult egéről
Egy ritka csillag szórja most a fényt,
Egy ritka csillag, ez a drága hír.
Mely neki ujjászületést jelent:
Nekünk tűzoszlop ez a sivatagban,
Mely megmutatja ezt a nagy utat,
Mely az ígéret földjéhez vezet!

Jerünk a hála szent oltárhoz
És égő szívvél, lángoló szavakkal
áldjuk az Istent, áldjuk a királyt,
Hogy a nagy Isten és a nagy király
Egyházmegyénket megjutalmazák:
Megkoronázva legnagyobb Fiát!

6. Firczak Gyula, mint a köznevelés munkása.

Ungvár, 1891. július 8.

Kelet, IV. évfolyam, 28. szám, 2. oldal.

Nagy horderejű kötelességek néznek az új püspökre, mint a köznevelés vezető férfára is. A nagy kiterjedésű egyházmegye közművelődésének mezején bármely irányra vessük tekintetünket, a kisdedóvodától a teológiai lyceumig, mindenféle életbevágó, elodázhatlan teendők várnak Istennek kiválasztott emberére.

Óvodáink, melyek népünk gyermekeinek óvására, testi és lelki bajoktól megvédezésre lennének hivatva, nincsenek. A kisdedóvási törvény a közelebbi napokban lép életbe, hangosan figyelmeztetve bennünket, hogy: „itt az idő cselekedjete: a hol anyagi viszonyaitok megengedik, állítsátok fel az egyházmegye köznevelésének legelső csarnokát”.

Elemi iskoláink között rengeteg a névleges. Nem a mi hibánk e szomorú valóság. Hálátlan szegény a talaj, a melyet népünk édes otthonának vall, nem engedi, hogy gyökeret verjenek benne a kulturának több tápláló erőt tartalmazó földhöz szokott plántái. E téren az anyagi jobblét útján és által halni a nép szellemi és erkölcsi tökéjének gyarapítására nem lehet, megfordítva kell csinálni a dolgot: az értelmi és erkölcsi, népünk rétegeiben szunyadozó erők kifejtése által kell őt arra képesíteni, hogy édes hazáinknak e terméketlen tájain ne csak a honfiúi kegyelettel szeretett, de boldog ott-hont is teremthessen magának.

Egyetlen polgári leányiskolánk (Ungvári város és Ungvármegye leánynevelésének is egyedül álló közintézete) vezetőinek buzgalma, papjaink és a közösség áldozatkész támogatása által a virágzás nem köznapi mérvét érte el már eddig is; kétségtelen tény azonban, hogy mostani viszonyaink között magasabbra az intézet alig emelkedhetik, pedig emelkednie kell, mert a rohamos haladás századában a megállás egyértelmű a hanyatlással.

Kántor-tanítóképző intézetünk, mely szintén sokadt haladt a közelebbi évtized alatt, alapos és gyors segítség nélkül további lépéseket alig tehet.

Papnevelő házunk értelmi nevelését és erkölcsi hatását tekintve a kor színvonalán áll. Csalódnék azonban, a ki azt hinné, hogy e főiskolánk már elérte a tökéletes netovábbját; a tovább fejlesztés, a szilárd épület betetőzése a közelebbi jövőnek, a jövő férfának a feladata.

Vajjon megtalálja e az egyházmegye köznevelése az új püspökben a maga emberét? A ki Firczak Gyula ur ő méltóságának a köznevelés terén eddig kifejtett tevékenységét figyelemmel kísérte, megvan a felől győződve, hogy igen; a meggyőződés szilárd talaján állva mondhatja, hogy az apostoli király és a szent atya jobb kezekbe nem tehetette az egyházmegye jövő nemzedékének a közneveléssel kapcsolatos sorsát.

Az új püspök éveken keresztül állott lyceumunk élén mit tanár és rector. Azon évek alatt melyekre boldogan és hálás kegyelettel tekint vissza az egyházmegye derék papja, volt alkalmunk meggyőződést szerezni a felől, hogy új püspökünket a nevelői pálya magasatos erényei ékesítik: kiválóan nyílt, világos értelmi képességek, nemes hév és emelkedettség az előadásban, alapos jártasság, biztos tudás, uralom a nagy körű kiterjedésű anyag felett, nemes szív, emberszerető lélek, méltóságos, komoly, mindig művelt, elegáns úri emberre való hang a tanítványokkal való érintkezésben.

Komolysága soha senkit meg nem riasztott, mert a hangból kiérzett még intés, dorgálás esetén is — a szeretet melege; nem sujtott le, de felemelt.

Mint a leányintézet igazgatóját odaadás, a leány gyermekek természetének megfelelő gyöngéd bánásmód, szerető atyai gondoskodás jellemezte; az intézet nevelési céljaira irányítólag befolyó tudatos tevékenység tüntette ki.

Mint nagyprépost állandó gyámola volt népnevelési intézeteinknek; felismerve a hatást, a melyet a tanítóképzés az egyházmegye népnevelésére gyakorol, tanítóképzésünk ügye, a tanítók dolgai, szerető gondoskodásának tárgyai valának. Buzdító, lelkes szavai nem egyszer találtak viszhangra a képző-intézet falai között a fogékony ifjuság szívében; sok oldalról igénybe vett erszényét nem egyszer nyitotta meg, midőn arról volt szó, hogy tett pecsételje meg a férfit szót.

Az új püspök köznevelési munkálkodásának azonban súlypontja képviselői tevékenységére esik. Kétségtelen valóság, miként ama tény hogy a magyar nemzet törvényhozó testülete egy „orosz papot” ültetett közoktatási bizottságának elnöki székébe, ép oly kitüntetés volt most már szeretett főpásztorunkra nézve, a minő megtiszteltetés arra a testületre, melyhez püspökünk tartozik, arra a népre, melynek kebeléből kiemelkedett. E kitüntetés, e megtiszteltetés, nem a szerencse műve, sok ember életében oly nagy szerepet játszó véletlen szeszélye, hanem az érdem méltó jutalma. A bizottság elnöki székében volt alkalmá megmutatni, minő súlyt kölcsönöznek az emberek a képesség, rátermettség, komoly tanulmány és társadalmi műveltség. — Az ő elnökle alatt szakított a közoktatási bizottság a hozzájáruló chablonszerű viselkedésével és a nemzeti haladásra oly hatalmas befolyást gyakorló nevelési kérdésekkel érdemileg kezdett foglalkozni. Méltán sujtana bennünket a hizelkedés vádjá, ha e fordulatát egyedül jelesünknek tulajdonítanák, hisz oly férfiak közremunkálása nélkül, mint Gróf Csáky Albin, Berzeviczy Albert, Szathmáry György és más jelesek, a bizottság tárgyalásának színvonala nem emelkedik vala oly magasra a minőn tényleg állott és áll; azt azonban nyugodt lelkiismerettel állithatjuk, hogy főpásztorunknak, mint elnöknek kitűnő érdemei vannak a téren. Az ő jellemének sajátága volt mindig, hogy nem maradt meg nyugodtan a külső formák mellett, hanem szellemi éleslátásával a dolgok lényegéhez kereste az utat. Ilyen karakter kellett a dolog érdemével foglalkozni akaró bizottság élére.

Püspökünk elnökle alatt nagy kérdésekkel érdemlegesen foglalkozott a közokt. bizottság. Előkészítette a középoktatás egységesítése érdekében felszínre hozott görög nyelv kérdését; a gyermekeink védelme és egymás megértése és megbecsülése szempontjából oly nagy jelentőségű kisdedovási törvényt: szakszerűen és lelkesen foglalkozott a tanítóképzés ügyével. Ez időre esik a felekezeti iskolák állami segélyezése eszméjének térfoglalása s a tanítók nyugdíjügy rendezésének kérdése is.

Minden félreértés, vagy félre-magyarázás okáért ki kell fejezni ama meggyőződésünket, hogy új püspökünk nem annyira bőkezűségével, mint inkább apostoli buzgalomával, jó példájával foghatja egyházmegyénk köznevelésének ügyét a kívánt magaslatra emelni. Annyi a hiány, annyi a sajnó seb, hogy azok pótlására, ezek behegesztésére nem egy szerény munkácsi püspöki, hanem egy dus primási jövedelemre volna szükség. A lelkes szó erejével, a nemes példa hatalmával megacélosítja a szegény lankadó izmait, megnyitja majd a jobbmodu-erszényét, vagy elhatározások fészkévé teszi az értelmiség agyát jó tettek forrásává az impressiók befogadására hajlandók szívét. Sursum corda!

7. Firczák Gyula óméltóságához MUNKÁCSI PÜSPÖKKÉ TÖRTÉNT KINEVEZÉSÉNEK KIHIRDETÉSEKOR

Ungvárott, 1891. július hó 6-án
Kelet, IV. évfolyam, 28. szám, 2. oldal

Nem árva már Munkácssegyházmegye,
Nem árvák már búverte fiai,-
Nem kell sötét gond s fájdalom között
Könyeinknek patakját ontani!
Gyászlobogó nem leng Sion fokán,
Mert nagy öröm s vigságra ébredénk...
Atyát kaptunk, egy drága jó atyát,
Kitárt karral mosolyogva jó felénk!

Óh jöjj atyánk, óh jöjj, siess közénk!
És légy üdvöz ezerszer általunk,
Ki ezután --- egy hosszú éj után
Leszsz a mi pirosuló hajnalunk!
Osztályrészünk: ha örömünk leend.
Ha bánat ér: vigasznak édes angyala...
Mi hisszük, tudjuk, valjuk, az leszel,
Ki izraelnek Mojzese vala!

8. Vajha akadna méltó utóda!

Ungvár, 1891. július 14.
Kelet, IV. évfolyam, 29. szám, 1-2. oldal.

Az országgyűlési képviselőháznak f. hó 8-án tartott ülésében az elnök bemutatta Firczák Gyula Ungvármegye n.-bereznai választókerület országgyűlési képviselőjének levelét, mely szerint munkácsmegyei püspökké történt legkegyelmesebb kinevezése folytán képviselői állásáról lemondott.

Mint értesülünk, a képviselőház elnökének felhívása az új választás megejtésére nézve ide már meg is érkezett. Ez oknál fogva a központi választmány f. hó 14-én ülést tart, hogy kitűzze a választás napját s megtegye a választásra szükséges intézkedéseket. A választásnak a választásról szóló törvény értelmében, a képviselőház elnökének felhívása vételétől legfeljebb 24 napi időközön belül meg kell ejtenie. A n. bereznai választókerület tehát e hónapban avagy augusztus hó első 4 napjának valamelyikén képviselőjét megválasztani tartozik.

Ki felvidékünk közgazdasági, ipari és társadalmi fejleményeit ismeri, és ehez képest tudja: hogy minő és mennyi különféle szükségletek fedezése vár ott kielégítést, az teljes mértékben felfoghatta azon óhajunkat, melynek lapunk legutóbbi ünnepi számában adtunk kifejezést, hogy: „vajha akadna méltó utóda” Firczák Gyulának, most már, Isten kiváló kegyelméből egyházmegyénk püspökének, mint nagy-bereznai volt képviselőnek!

Mert ő tudta azt, hogy a megélhetési föltételek bírása, illetve biztosítása nélkül, felvidéki népünkbe a legkisebb mértékű ismeretek megszerezhetése iránt érdeklődést is alig lehet beoltani, s hogy mindaddig, míg a felvidék népe a közvagyonosodás bizonyos fokát el nem éri, a közmivelődés iránti hajlamot benne fölébresztteni majdnem lehetetlenséggel határos követelés lenne. Ő tehát nem szünt meg azon eszközök és módokról gondoskodni, melyek az anyagi jólét előfeltételeit képezik. És csak kevesen tudják azt, hogy mennyit fáradozott a népnek a belzelek (!) haszonélvezetébe való juttatásért, mennyit azért hogy a felvidéken meginduló nagy erdei munkák, a vállalkozók mellőzésével a nép kezébe adván, az egész kereset, tehát az u.n. tisztességes „polgári kereset is, annak markában maradjon, a ki azt véres verejtékével megérdemelte! És mint kereste ő, a különben szükséges összeköttetéseket a „hitelszövetkezet életbe-
léptetéséhez megkívántató anyagi eszközök érdekében! Egyszóval ő a nép érdekét ott tudta felkarolni, a hol éppen kellett, és azért gyakran ’kopogtatott’. de mindig czéltudatos tetterővel és szép sikereket volt képes elérni.

Miután ő az alapkövet becsülettel lerakta, azt most biztos kezekkel építeni kell tovább és tovább, — azért nem ok nélkül kívántuk mi és kereste a felvidék a „méltó utódot”!

E napokban örömmel arról értesülünk, hogy a felvidék, a kit keresett, meg is találta gróf Sztáray István cs. és kir. alkonzul személyében. — Gróf Sztáray István egyházmegyénk szülötte. Vármegyénk nagy birtokosa (Hanaján), a ki vidékünkön nevedvén fel, népünk szokásait, természetét, nyelvét és szükségleteit ismeri; ezen felül alkonzuli minőségben hosszab ideig tartózkodván a művelt nyugaton, később pedig a keleten, az ismeretek és tapasztalatok oly bő tárházával érkezik közénk, hogy joggal feltehető róla, miként azokat felvidékünk és vármegyénk érdekében sokszorosán fogja tudni gyümölcsöztetni.

Mi üdvözljük a felvidéket ezen szerencsés választásért, s népünk jó sorsa előmozdításának reményében örömtelt szívvel és lélekkel kiáltjuk: Eljen Gróf Sztáray István, a nagy-bereznai választókerület képviselőjelöltje!

9. Örömnk

Ungvár, 1891. július 14.

Kelet, IV. évfolyam, 29. szám, 1-2. oldal.

Az apostoloktól származó püspökök sora, az egyház biztos ismervét képezi; ez intézménynek az volt első sorban célja, hogy Jézus Krisztus hivei a különféle egyházellenes áramlatoktól el ne sodortassanak, hanem állhatatosnak maradjanak az igazságban.

E magasztos hivatás betöltésére lett kiszemelve Isten kegyelme folytán Firczák Gyula, midőn az ős munkácsi egyházmegye püspökévé kineveztetett. S hogy ő ezt be is fogja tölteni, annak zálogát birjuk eddigi dicső multjában, mely őt, mint hitbuzgó papot, jó hazafit és a vallásosság keretében, mint európai műveltségű embert tünteti föl.

Kinek szép mult áll háta mögött, attól remélni lehet, hogy a köztéren, mint a világ ítélőszéke előtt, ugy fog működni, hogy a közjóért kifejtett munkássága fényt derintend reája. Eddigi tevékenysége oly szép eredményt tüntet fel, hogy minden dicséretnél sokkal inkább fölszól a fényes siker.

Nemcsak a munkácsyegyházmegyei, hanem ez egész magyar katolicizmus is örömmel fogadta a hirt, hogy Firczák Gyula püspök lett. Öröme van egyházme-
gyénknek, öröme hazánkknak.

Óhajunk kielégítve, egyházmegyénk legfőbb disze, kihez vonzódánk, kit szeret-
ve tisztelénk, kit magas tudományu műveltsége ismertté tett édes hazánkban, most
méginkább a miénk, mert a mi püspökünk lett. A sympathia érzelve örömben, örö-
münkben talál kifejezést, mely örömmek melegítő s világító sugarai nemcsak a munká-
csi egyházmegyére, hanem a hazai összes gör. katholicusokra (!) jótékonyan hatnak.

Az elárvelt munkácsi egyházmegye többé nem árva, az apostoli magyar király
sietett főpásztort kinevezni, hogy árvasága mielőbb megszűnjék és helyét az öröm
érezete töltse be.

Sajnos, hogy az örömnapp feltünésekor arról is szólnunk kell, mi egyházmegyénk
minden egyes tagját szomorúsággal tölti el: az egyházmegye szánalomra méltó hely-
zete, melynek jobbra fordultát teljes bizalommal az új püspöktől várjuk.

Semmi sem igazolja inkább azt, hogy lelkészeink helyzete tarthatatlan, mint az,
hogy — mert a congrua javítását nem tudjuk bevárni — egy jobblét megteremtése
céljából az isteni Mester szavait tartva szem előtt, az ígését hirdető, kivándorolt
hiveik után kivándorolnak Amerikába.

A fejlődött életviszonyok, a XIX. század nagy foku haladása egyházmegyénk pap-
sága fölött nem haladt nyomtalanul; mert az, mi az egyház, a haza érdekeivel nem
ellenkezik, szívesen fogadja, s a kultura áldásait magától soha el nem taszítja. Pap-
ságunk a tudomány s művészetért mindig áldozott és fog is áldozni, ha méginkább
módjában fog állani. Lelkészeink iparkodnak úgy önmagukat, mint gyermekeiket a
lehetőséghez képest kiművelni. De hogy tegyék azt most, mikor jövedelmök még a
korábbinál is csekélyebb.

Papözvegyeink helyzete többé kevésbé oly rossz, hogy a valót a maga leplezetlen-
ségében resteljük bevallani. A mely lelkész gyenge parochián hagyott özvegyet, a hol
nem állt módjában némi örökséget hagyni, ott az özvegynek rendkívül nyomasztó
helyzete támad a 120 frt évi nyugdíj mellett.

Papleányaink, kik nem örököltek, leginkább idegen házaknál keresnek megélhe-
tési módot!

A pályavégzett s fölszentelt illetve föl nem szentelt papnövendékek, kik még alkal-
mazás nélkül vannak, módfelett megsokasodtak; sokan közülük világi téren keresik
kenyerőket, mi a papi állással nem éppen megegyező.

Kántortanítóink helyzete olyan, hogy azon segíteni kell, mert egy némelyik 100
frt vagy még ennél is csekélyebb jövedelemből családjával együtt hogyan élhet meg?
Az alapítandó 'kántortanítói leányárva' ügye még csak a kezdet stádiumában van,
az e célra egybegyűlt összeg oly csekély, hogy az intézet létesítése — ha gyorsabb
úton-módon nem jön a segély — évtizedek múlva sem létesíthető.

Ilyen látképe van ez időszerint a munkácsi egyházmegyének, mely — hogy mi-
előbb eltűnjék, fölötte kívánatos úgy az egyesek, mint a közérdekben. Sok egyébről
meg nem is szólunk!

Kívánatos, hogy egyházmegyénkben legalább türehető állapot legyen, mert ez egy-
részről a közmegelegedést szüli, másrészt az, ki a létező rossz viszonyok megszűn-
tetésén fáradozik, az utókor előtt hálára számíthat, nevét dicsfény övezi a történelem
lapjain.

Igaz, hogy e szomorú helyzet feltárása nem éppen mostanra való, mikor az általános öröm uralja a szíveket; de tesszük ezt azért, hogy e szellemi organumunk hasábjain meg legyen örökítve az, hogy mily nehéz viszonyok közt vette át Firczák Gyula a munkácsi egyházmegye kormányát; tesszük azért, hogy már előre hirdessük azt, hogy: 'reméljete, mert egy jobb kor hajnala virradt reánk: örvendjete, mert hivatása magaslatán álló püspök adatott nekünk.' Az új püspök föl fogja a kor intő szavát, föl fogja azt, hogy egy „kath. püspök erkölcsi jellemének nyilatkozására legszebb tér a társadalmi élet.”

Firczák mély vallásossága, theologiai, úgy világi nagy tudománya mind megannyi támpont arra, hogy az egyházmegyénkben eddig észlelt szabályellenességek megszűnnek: a közoktatás ügye benne szakavatott pártfogóra, intézőre talál, hisz ki volna erre alkalmasabb mint ő, ki mint országgyűlési képviselő Magyarország közoktatási bizottságának lankadatlan munkásságu elnöke volt csaknem 5 évig.

Egyházmegyénk, mely többé-kevésbé szegénységgel küzd, benne a gyámolítót is bírni fogja, ki most, mint püspök, még inkább fogja tehetni, hogy a segélyreszorultak kérelmét meghallgassa. Tette azt eddig, tenni fogja ezután is.

Mi most nem kívánhatunk egyebet, mint hogy az új főpásztorra adja Isten áldását, hogy a nagy munkát, mely reá vár, megbirja.

Adja Isten, hogy ő méltósága püspöki kormánya aranykor legyen! Hálaimánk egyesül főpásztorunkéval a kegyelemért, melyet reá halmozott az Eg!

Szentelje meg az Úr főpásztorunk drága életét, hogy vezessen minket az üdv ösvényén tanítása fényével és példája vonzerejével!

Tartsa Isten szeretett drága főpásztorunkat, mélt. és ft. Firczák Gyula püspök urat!

10. Firczák Gyula kinevezése alkalmával

Ungvár, 1891. július 14.

Kelet, IV. évfolyam, 29. szám, 1-2. oldal.

Tudja-e mily nagy esemény történt ma velem? E kérdéssel fordult hozzám pár évvel ezelőtt ebéd táján Rómában Firczák Gyula.

Nos, nos — kérdem viszont, — valami rendkívüli?

Bizony rendkívüli. Ma reggel a Péter-templomban görög katolikus sz. misét szolgáltam, s képzelje csak el ki volt a ministransom?

Sajnálom, hogy én nem lehettem.

Köszönöm is utólag szíves készségét; de engedje meg, magánál nagyobb ur állított ténykedésemmel, még pedig nem más, mint Sembratovics, lemergi érsek! Ki gondolta volna még csak pár évvel is ez előtt, hogy kinek szent hitük fővárosában koronás fő ministrált, Isten és apostoli királyunk kegyelméből maga is koronát hordoz immár fején?...

Megtörtént. — s fíui hódolatom, ragaszkodásom és szeretetem, daczára ez idő szerint önválasztotta nyugalmamnak, nem hagy békét, hogy néhány szívből fakadó érzelmeknek nyíltan ne adjunk kifejezést.

Hymnust zengedezek? Dehogy! Távoly van tőlem. Az Isten véghetetlen bölcsességét csodálom, s félelmes tisztelettel vésem lelkembe. Ő, aki a bölcseségnek bölcsesége, a jóságnak jósága, apostolai közé veszi azt, ki apostol a tudományban, apostola a

hitben, apostol a társadalom minden finom követelményeiben, apostol a magyar haza szeretetében, királyi hűségben; faja bölcsője imádságában és: a könyekig megható édes anyja iránti tiszteletében. — Valjon kell-e még kétkednünk, hogy az urnak a ránk mért megpróbáltatások után, vannak igazán kiválasztott szolgálói?

S az Urnak e felkent szolgája lelkem teljes meggyőződésével ős munkácsi e. megyénk történelmi alakjává fog válni. Isten adjon neki erőt hozzá. Mert sok zavaros víz gyült össze. A bölcseségnek, irgalomnak és emberszeretetnek nagy adománya kell ahhoz, hogy a megváltás földi symboluma újra kristály tisztán borítsa el egyházmegyénk nagy s ezerszeres érdek által felkorbácsolt medenczéjét. — Ez adomány meg van uj papi fejedelmünkben, s keze szelid intésére épp ugy simulni fognak a habok, épp ugy vissza fog térni a hit a kishitűek szívében, mint Üdvözítőnk parancsára, midőn az apostolok fejedelmét kétkedéséből kiragadta s ujra a szilárd révbe vezette.

Hát aztán rólunk magyar hazánkért, annak minden intézményeiért, de szertartásunkért is rajongó, azonban mindeddig árván lézengő budapesti hívókról nem fog-e megfeledezni uj főpásztorunk?

Nem. Szivem, lelkem, agyam azt mondja: nem. A folyamatot ismeri. Tudja, hogy akaratum minden becsületes törekvésével csüngünk rajta.

Midőn magyar hazám, hitem, szertartásom s fiui hódolatom tán szerénytelen, de lelkemből jövő szeretetével üdvözlöm az egyházi rend egyik legujabb apostolát: bizva bizván remélem és hiszem, hogy gyönyörű fővárosunkban is méltó hajlékban nem sokára bekövetkezik az: „Áldott az Atya a Fiu és Szentlélek országa most és mindenkor és mind örökön örökké.” Amen. Kecskóczi Ödön

11. Nagy becsü leirat

Ungvár, 1891. július 19.

Kelet, IV. évfolyam, 30. szám, 1. oldal.

Az ungvári papnevelde előljárósága fiui tisztelettel üdvözölte legkegyelmesebben kinevezett főpásztorunkat, a ki az üdvözletre, a papnevelde előljáróságához a következő kegyes választ intézte:

Nagyságos és Főtisztelendő Rector úr,
Főtisztelendő semináriumi Előljáróság!

A beláthatalan, mély bölcsességű isteni Gondviselés intézkedése folytán az ős munkácsi Egyházmegye püspökévé lettem legkegyelmesebben kinevezve. Ezen esemény alkalmából történt legszivesebb megemlékezésök a legkellemesebben érintette szívemet. Legkellemesebben különösen azért, mert azon intézet, melynek élén állanak Kedveltségtek: a legérthetőbb okoknál fogva a legnagyobb figyelem, gondolkodásom tárgyát, kell, hogy képezze. Mert Egyházmegyénk életrealósága és ereje ott fejlődik, mert a föld sava és a világ világossága, a jövő reménye és Egyházmegyénknek jövődöbeli büszkesége ott van alakulásában, csiráiban. Mély köszönetet szavazok mindenekelőtt főtisztelendőségteknek a fenntebb említett esemény, alkalmából történt szives megemlékezésökért, szerencse és üdvkivánataikért s ugy Önökre, valamint Egyházmegyénk első intézetére Isten bőséges áldását kérve.

Vagyok tisztelettel Budapest, 1891. jul. 14.

Firczak Gyula l.k. püspök

12. Gebé Viktor, káptalani helyettes közleménye a Firczák Gyula püspök kinevezéséről

Ungvár, 1891. július 15.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1891. évi (VI.) körlevél

A munkács-egyházmegyei klerusnak.

Ő császári és apostoli királyi Felsege f. évi május hó 26-án kelt legfelsőbb elhatározással Firczák Gyula munkácsi gör. szert. kath. székeskáptalani nagyprépost, becsületvölgyi czimzetes apát és szent-széki ülnököt, munkácsi gör. szert. kath. püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

Mely legfelsőbb kinevezésről az egyházmegye papságát egyelőre örvendetes tudomás céljából testvéri szeretettel azzal értesitem, hogy az egyházi ténykedéseknél alkalmazandó és a püspöki jelleg, — illetve renddel járó névemlítés iránti intézkedés később fog megtétni.

Testvéri imáikba ajánlottan vagyok,
Ungvárott, 1891. július 15-én,
Krisztusban testvérök:
Gebé Viktor,
káptalani helyettes.

13. Firczák Gyula válaszlevele Gebé Viktor káptalani helyettesnek a püspöki kinevezésére küldött gratulációk kapcsán

Budapest, 1891. július 17.

DAZO fond 151. opisz 22. nr 607, 4. lap

[fol. 4r] DICSÉRTESSÉK A JÉZUS KRISZTUS! NAGYSÁGOS ÉS FÓTISZTELENDŐ VIKÁRIUS URL

A munkácsi Egyházmegye nt. lelkészeinek és hiveinek nevében püspökké történt legkegyelmesebb kineveztetésem alkalmából hozzám intézett üdvözlő soraiért és jókívánataiért fogadja szíves köszönetemet. A legbölcsebb isteni Gondviselés, kath. Egyházunk Feje, és dicsően uralkodó apostoli Királyunk ő Felsegének legmagasabb intézkedése az én személyemet nevezte ki azon polcra, amelyet erkölcsi tekintélyénél fogva a legdiszesebbnek tartanak, de amely egyszersmind a legerhesebb is; mert Isten Egyházát jól kormányozni, a hivek lelki szükségleteiről lelkiismeretesen gondoskodni - nem mindennapi föladat. Hozzátehetem azt is, hogy bár egyes ügyeink már biztos révbe jutottak, de a fönn nem tartható, vagy elviselhetetlen állapotok oly tömegben várják még az elintézést, hogy főleg az Istenben helyezett erős bizalom az, mely a jelen viszonyok javulását a jövőben meggyőződészeüen vallja. Mert ha eltekintünk az egyes fontosabb ügyek stagnálásától, még olyanokat is bőven találhatunk, melyeknek létesítését előtérbe helyezi a szükségszerűség. A magas államkormány jóakarata Egyházmegyénk ügyei iránt szintén bizalommal tölthet el bennünket. Egyházmegyénk nt. klérusának hazafias működése a nép szellemi helyzete föllendítéséért a magas Kormány jóakarataának legszebb gyámolítása. Nem szabad tehát csüggednünk, hanem ernyedetlenül fáradoznunk s azon igyekeznünk, amennyiben lehetséges az, hogy az Egyház és a népnevelés érdekei a mi anyagi érdekeinkkel legélesebb helyzetben ne kerüljenek. Jól tudom ugyanis azt, hogy az anyagi nehézségek igen sok esetben

akadályt gördítenek a szellemi fejlődés elé, de ezen akadály eltávolításának igyekezete a legszebb föladatom leend. Fogadja Nagyságod a munkács. e. m. nt. lelkész urak és a hívők nevében püspökké történt kineveztetésem alkalmából hozzám intézett üdvözlése és jó kívánataiért hálás köszönetemet. Én viszonzásképen Nagyságodat, a munk. e. m. nt. klérust és az összes hívőket Isten oltalmazásába és áldó kezeibe ajánlva, maradok

Budapest 891 julius hó 17 –én

Firczák Gyula

l(egkegyesebben). k(inevezett). püspök

14. I. Ferenc József apostoli király Firczák Gyulát munkácsi püspökké kinevező oklevele

Bécs, 1891. május 26.

DAZO, 151 fond, 22. opisz, 607. ügyirat, 1-2. lap

MI ELSŐ

Ferencz József Isten Kegyelmeből

AUSZTRIAI CSÁSZÁR

MAGYAR

CSEH, DALMÁT, HORVÁT, TÓT, HALICS, LADOMÉR, ORSZÁGOK

APOSTOLI

ÚGY ILLYRIA s. a. t.

KIRÁLYA

AUSZTRIA FŐHERCZEGE, KRAKÓ NAGYHERCZEGE,

LOTHARINGIA, SALZBURG, STEYER, KORONTÁN

KRAJNA ÉS BUKOVINA, FEL ÉS AL SZILÉZIA

HERCZEGE, ERDÉLY NAGYFEJEDELME

MORVAI ÖRGRÓF, HABSURG

ÉS TYROL GRÓFIA s.a.t

Emlékezetül adjuk ezennel jelentvén

mindenkinek, kiket illet, MI

Azon gondunk és gondoskodásunknál fogva, melylyel Isten szent Egyházának helyes kormányoztatása iránt viseltetünk, kegyes tekintetbe véve azon fényes erényeket, dicséretes és ajánlatos magaviseletet, alapos tudományosságot, példás és közkedveltségü társalgást, melyekkel a Mi kedves hívünk

Tisztelendő

FIRCZÁK GYULA

munkácsi székesegyházi nagyprépost, becsületvölgyi czimzetes apát, szentszéki ülnök diszlik, figyelvén ezen felül azon érdemeire is, melyeket a papi nevelés és oktatás, a tanügy és a közügyek terén szerzett, azon főpártfogói Jogunk erejével, melylyel és melyet úgy, miként dicső emlékezetü Elődeink a boldogult magyar Királyok, Magyarországunk és a hozzá kapcsolt részek valamennyi egyháza és egyházi javadalma adományozására teljes joggal birunk és gyakorlunk, Őt mint alkalmas és Isten szent Egyháza és Felső Személyünk iránt tett szolgáltatásaiért Előttünk kedvelt férfit

a tisztelendő Pásztélyi Kovács János néhai munkácsi gör. szert. katolikus püspök elhunya által jogilag tettleg és törvénszerűen megüresedett

MUNKÁCSI GÖR. SZERT. KATH SZÉKESEGYHÁZ PÜSPÖKÉVÉ

tartottunk kegyesen választandónk és nevezendőnek, sőt választjuk, nevezzük és ezen püspökséggel összekötött illetményeket, jogokat és egyéb hasznokat Ő neki adandónak és adományozandónak határoztuk, sőt adjuk és adományozzuk ezennel, fenntartván egyébiránt Magunknak és Utódainknak, Magyarország törvényes királyainak azon jogot, hogy a káptalannál minden egyházi javadalmat és kanonokságot a törvények értelme szerint Mi adományozhassuk az említett Püspöknek csupán azt engedvén meg, hogy a támadandó üres helyekre az aziránt kiadott legfelsőbb királyi határozatok értelmében Ő jelöljön ki és mutasson be Nekünk alkalmas egyéneket de a Mi és Utódaink legkisebb korlátozása nélkül. Miért is Nektek hiveink az említett munkácsi gör. szert. kath székesegyház tisztelendő olvasó, éneklő, őr-és többi kanokjának és javadalmasának és ezen püspöki megye valamennyi áldozó papjainak és szerzeteseinek ezennel szigoruan meghagyván parancsoljuk, hogy a fennevezett tisztelendő

FIRCZÁK GYULÁT

ezentul igaz, törvényes, kétségtelen püspöktöknek és főpaptoknak tartani, tekinteni, elismerni, iránta ugy, mint jámbor és istenes szolgákhoz illik, kellő tisztelettel és engedelmséggel lenni, viseltetni és az ő hatóságainak minden szokott és szabad dologban engedni és engedelmeskedni tartozzatok és köteleztesetek, másképp nem cselekedvén, ezt pedig elolvasás után az előmutatónak visszaadjátok.

Kelt a Mi őszintén kedvelt Hivünk, tekintetes és nagyságos Keresztszeghi és Adorjáni Gróf Csáky Albin, vallás és közoktatásügyi magyar Ministerünk és valóságos belső titkos Tanácsosunk kezei által Bécsben, Pünkösöd hava huszonhatodik napján. Urunk ezernyolcszáz kilenczvenegyedik esztendejében. Magyar, Cseh-és többi országai Uralkodásunk negyvenharmadik évében.

Ferenc József és Csáky Albin aláírásával.

A második lap hátoldalom:

Ezen királyi legfelsőbb kifejezési okmány Firczák Gyula, munkács-egyházmegyei püspök Ur ő Méltóságának f. évi május hó 1én az ungvári székesegyházban történt ünnepélyes beiktatása alkalmával felolvastatott.

Ungvárott, 1892-ik évi május hó 2-án Szitovszky Antal

sz. széki jegyző

Pecsét: Munkács Egyházmegyei Szentszék

15. Firczák Gyula munkácsi püspök számára Rómából, az egyes kongregációk részéről kiadott brevék kivonatai⁴

DAZO fond 151. opisz 11. nr 1914, 58-61. lap

[fol. 58r]A Firczák Gyula, munkácsi püspök úr Ő Méltósága által 1891. évi december hóban Rómából nyert speciális jurisdictionokat tartalmazó levelek rövid kivonata:

4 Az eredeti, XII. Pius pápa ólompecsétével ellátott pergamen iratok megtalálhatóak a DAZO fond 151. opisz 11. nr 1849. ügyiratban.
Az 1891. január 16-i keltezésű 9 rendelkezés található.

[Előlap]

1891. évi brevék rövid tartalma

Speciales facultates Illustrissimo ac Reverendissimo Dominus Julio Firczák Episcopo Munkacsensia Sede Sancta Romana concessae.

I.

Missiók tartására engedély. Nonnullos Presbiteros seculares seu de Superiorum suorum licentia regulares in diversa loca Dioecesis ad procurandam fidelium salutem mittere omnibus et singulis Presbyteris praefatis, ac aliis utriusque sexus Christifidelibus, qui pro S. Romanae Ecclesiae exaltatione, Principum Christianorum unione, infidelium et peccatorum conversione et haereticorum extirpatione ad Deum preces effuderint vere poenitentibus et confessis ac S. Communione reffectis Plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam et remissionem concedimus.

Praesentibus ad Septennium tantum valituris. Romae... die XVIII. Decembris 1891.

II.

Kiváltságos oltár kijelölése. Parochiales et Collegiatae Ecclesiae Civitatis et Dioecesis Munkacsensis, quae etiam ob earum tum dignitatem tum antiquitatem semper in honore habitae sunt, caelestium munerum largitione decorare volentes Tibi ut semel, per te ipsum in qualibet ex Parochialibus et Collegiatis Ecclesiis hujusmodi, unum dumtaxat altare, at Septennium proximum tantum, privilegio Apostolico decoratum designare valeas, ita ut quaecumque sacerdos aliquis missam pro anima cujuscumque Christifidelis ad praefatum altare celebrabit, anima ipsa de thesauro Ecclesiae per modum suffragii Indulgentiam consequatur et a Purgatorii poenis liberetur

Romae XVIII Decembris 1891

[fol. 58v]

III.

Az Ő M(éltósága). által végzett halotti misékhez kötött indulgentiák

Quaecumque pro anima cujuscumque Christifidelis ad quodlibet altare missam celebraveris, missae sacrificium huiusmodi quinquies qualibet hebdomada animae, pro qua celebratum fuerit, perinde suffragetur, ac si ad altare privilegiatum fuisset a te celebratum

Romae XII. Janarii 1892

IV.

Az Ő M. által megáldott keresztek, érmek, rózsafüzérek és szentek szobraihoz engedélyezett indulgentiák.

Ut deinceps ad decennium proximum tantum cruces, crucifixos, sacra numismata, coronas precatorias et parvas D[omini] N[ostri] Jesu Ch[ris]ti, B[eatae]. Mariae Virg[inis]. Imm[aculatae].: omniumque sacrarum metallicas statuas cum applicatione omnium et singularum Indulgentiarum, quae in elencho edito typis S[acrae] Congregationis de Prophananda Fide die

XXIII. Februari 1878. numerantur benedicere possis et valeas

Romae XII. Januarii 1892

V.

A caputiumnak a sz. mise alatt való viselésére engedély.

„Concedimus atque indulgemus, ut dum sacris operaberis, non tamen a praefatione usque ad susceptum Corpus et Sanguinem Christi Domini, caput tuum pileolo tegere licite possis et valeas.”

Romae VIII. Januarii 1892

VI.

Az ŐM. által tartandó I. e. m. zsinat alkalmából a székesegyházban teljes indulgentia engedélyeztetik.

„Utriusque sexus Christifidelibus, qui... praefatam Ecclesiam die, qua prima Synodus inchoabitur, ac omnibus et singulis celebrationis diebus devote visitaverint, plenariam Indulgentiam concedimus Praesentibus post [fol. 59r] celebrationem dictae Synodi minime valituris.

Romae XVIII. Decembris 1891”

VII.

ŐM. által a székesegyházban és az egyházmegye főbb helyein végzett első sz. miséhez teljes indulgentia engedélyeztetik.

omnibus Christifidelibus qui primae Missae, quam in dicta Munkácsiensi et deinde in aliis locorum insigniorum eiusdem Dioecesis Ecclesiis in Pontificalibus celebrabis, ac benedictioni per te supra populum post

Missarum solemniam largiendae devote interfuerint az I. pontban foglalt feltételek mellett Plenariam Indulgentiam concedimus. Praesentibus pro hac vice tantum valituris.

Romae XVIII. Decembris 1891

VIII.

A székesegyházban tartandó általános áldozás alkalmából teljes indulgentia engedélyeztetik.

„omnibus Christifidelibus az I. pontban foglalt feltételek mellett, qui Ecclesiam Cathedralem, in qua Communio Generalis de licentia Ordinarii uno anni die per eundem Ordinarium specificando agetur, visitaverint Plenariam Indulgentiam quam etiam omnibus quae ab hac luce migraverint, per modum suffragii applicare possint concedimus. Praesentibus ad Septennium tantum valituris.

Romae XVIII. Decembris 1891”

IX.

Az ŐM. által végzendő egyházi látogatás alkalmával teljes indulgentia engedélyeztetik.

omnibus Christifidelibus az I. pontban foglalt feltételek mellett, qui tuam, vel aliquam [fol. 59v] ex parochialibus seu ex insignioribus civitatis seu locorum Dioecesis Munkácsiensis Ecclesiis in actu visitationis per te respective faciendae devote visitaverint

Plenariam semel tantum tempore Visitationis lucrificandam Indulgentiam concedimus. Praesentibus pro hac vice tantum valituris

Rome XVIII. Decembris 1891

X.

ŐMél. engedélyt nyer a betegeknek in articulo mortis pápai áldást adni teljes bucsuval „Benedictionem Apostolicam cum Indugentia Plenaria in articulo mortis impertiendam aegrotis Civitatis et Dioecesis Munkácsiensis, si vere poenitens et confessus ac S. Communionem reffectus, vel quatenus id facere requirit saltem contritus,

Nomen Jesu ore ti potuerit sine minus corde devote invocaverit, toties per Te ipsum seu

per unum ante plures Presbiteros probitate monum praeditos, a te ad tui libitum semel vel pluris et quando cumque opus fuerit delegandos, eligendos et deputandos

impertiri volumus autem, ut tam tu, quam delegati et eligendi pro impertienda Benedictione et Plenaria Indulgentia in articulo mortis huiusmodi constitutis applicanda, formulam a Benedicto XIV. Praedecessore Nostro rec. mem. in suis Literis sub Plumbo Nonis Aprilis Anno 1747. expeditis praescriptam, quam tibi tradi mandamus, omnino adhibeatis.”

Romae XVIII. December 1891.

XI.

Ó Mélt. évenkint kétszer pápai áldást adhat teljes bucsuval egybekötve.

„Donec regimini dictae Ecclesiae praefueris, in duabus [fol. 60r] cujusque anni solemnitatibus, videlicet die Paschatis, qua festivitate nulla est excellentior,

et alio die festo arbitrio et voluntate tua eligendo, facultatem solemniter benedicendi Populo cum Plenaria omnium peccatorum Indulgentia post sacra Missarum solemnia iuxta ritum et formulam, quam tibi tradi mandamus, tenore praesentium concedimus

Romae XVIII. Decembris 1891.

XII.

Ó Méltósága engedélyt nyer a naphoz, templomhoz és bizonyos oltárokhöz, kötött sz.misék áthelyezésére.

„Die 22. Martii 1892. Sanctissimus Dominus Noster audita relatione Secretarii

Sacri Congregationis Concilii, Episcopo Oratori ad triennium tantum benigne indulget, ut celebrato majori, qui fieri poterit, missarum numero in designatis Ecclesiis et altaribus, diebus praesertim festis, et exceptis legatis, quorum implementum haberi potest per augmentum eleemosynae, reliquas missas pro suo arbitrio et conscientia celebrare facere possit et valeat in aliis Ecclesiis et altaribus, ejusdem tamen Dioecesis, dum modo concessionem vigore praesentis rescripti faciendae triennii terminum non excedant, et quolibet anno coram eodem Episcopo de enunciatarum missarum celebratione doceatur.”

XIII.

Ó Méltósága engedélyt nyer 12 zsinati bíró „Iudices Synodales” kiküldésére.

[fol. 60v] „Cum desint Episcopo Munkacsensi Ruthenorum Iudices Synodales, nec modo Synodum convocare valeat, suppliciter a Sanctitate Vestra facultatem imporat deputandi duodecim Iudices, loco Synodali, quibus uti possit perinde ac si in Synodo dioecesana fuissent electi.,,

Die 22. Martii 1892. Sanctissimus Dominus Noster, audita relatione Secretarii Sacri Congregationis Concilii, attentisque narratis, suprascriptis Episcopi Oratoris precibus benigne annuit juxta petita ad triennium tantum, cum consilio Capituli servata tamen in omnibus forma Sacri Concilii Tridentini Sess. 25. Cap. 16. de Reform., et Constit. Sa. Me. Benedicti XIV. Quamvis Paternae.”

XIV.

Ó Méltósága engedélyt nyer 12 zsinati vizsgáló „Examinatores loco Synodali” kiküldésére

„Precibus Amplitudinis Tuae benigne annuens Sanctissimus Dominus Noster, facultatem Eidem impertitus est eligendi de consensu Capituli, duodecim Examinatores loco Synodaliū ad triennium tantum duraturos, qui in examinibus promovendorum ad parochiales perinde adhiberi valeant, ac si in Synodo dioeciesana fuissent electi; ut si qui ex deputatis in ultima Synodo supersint, iis etiam, una cum a se electis, utatur: omnium vero, etiam dicto termino durante, expiret potestas, quando celebrata fuerit Synodus

Romae 23. Martii 1892

[fol. 61r]

XV.

Ó Méltósága engedélyt nyer az alapított sz.misék számának leszállítására.

„Beatissime Pater! Episcopus Munkacsiensis Ruthenorum humiliter exponit, nonnulla missarum onera suae dioecesis varias ob causas et signanter propter re-dituum diminutionem et insufficientiam possessorumque impotentiam; adimpleta non fuisse. Qua de re facultatem implorat vere pauperes absolvendi super praeteritis omissionibus, nec non huiusmodi missarum onera reducendi ad tramites indulti sa. me. Benedicti XIII. in postremo romano concilio impressi.

Die 22. Martii 1892. Sanctissimus Dominus Noster, audita relatione Secretarii Sacri Congregationis Concilii Episcopo Oratori ad Triennium tantum benigne indulsit, ut pro suo arbitrio et conscientia vere pauperes super praeteritis omissionibus adimplementi onerum Missarum perpetuarum (injuncta singulis celebratione nonnullorum sacrorum et aliquo pio opere in suffragium fundatorum, pro quibus missae erant celebrandae) qualis absolvere, nec non praefata missarum perpetuarum onera, dummodo alias reducta non fuerint, ad tramites indulti sa. me. Benedicti XIII. in postrema romana synodo impressi gratis pariter reducere ac moderari possit et valeat: ita tamen ut concessiones vigore praesentis rescripti faciendae triennii terminum non excedant.”

16. Gebé Viktor, káptalani helyettes közleménye a Firczák Gyula püspök beiktatásáról

Ungvár, 1892. április 27.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1892. évi (III.) körlevél 2003. számú rendelete

A munkácssegyházmegyei nt. Klerusnak.

Az isteni Gondviselés nem késik megvizasztalni a megszomorodottakat, kik reményöket beléje helyezik. Egyházmegyénk szomurusága is öröme fordult. Árvaságunk gyásznapi elmúltak; s ma már, szivemben legmélyebb hálával Isten végtelen jósága iránt, azt hozhatom tudomásukra Önöknek, Nagyontisztelendő Testvéreim az Urban, hogy kegyes főpásztorunk: méltóságos és főtisztelendő Firczák Gyula, munkácssegyházmegyei püspök, szent Péter és Pál apostolokról nevezett tapolczai apát ur, püspöki székét **folyó évi május hó 1-én** ünnepélyesen elfoglalja s ezzel az egyházmegye kormányát átveszi.

Ezen örömhír közlése mellett szeretettel kérem Nagyontisztelendőségteket, imádkozzanak hiveikkel együtt az egek Urához, hogy engedje, mikép püspökatyánk egyházmegyéjét bölcsen s igazságosan vezethesse, hogy ugyanazt, hosszantartó kor-

mányzata alatt, lelki gyermekei adaadó szeretetétől övezve boldognak, Szentegyháza iránt buzgalommal teljesnek láthassa.

Meghagyom végül, hogy már a folyó évi május hó 1-ső napjaitól kezdődőleg, ugy a szent liturgiákban, mint minden más szent szolgálataikban, mindazon helyeken, hol a megyés püspökről szoktunk megemlékezni, Istenszerető Gyula püspökünk nevét említsék e kitéttel: „О Боголюбивомъ Епископѣ нашемъ Юліѣ” illetve „Боглюбиваго Епископа нашего Юлія” stb.

Testvéri imáikba ajánlottan, állandó szeretettel vagyok

Ungvárott, 1892. április hó 27-én.

Krisztusban testvérök:

Gebé Viktor,

káptalani helyettes.

17. Firczák Gyula, Munkácsi Görög Szerartásu Katholikus Püspök.

Budapest, 1892. május 1.

Vasárnapi Újság, XXXIX. évfolyam, 18. szám, 1. oldal.

Püspökszentelés volt Eperjesen folyó ápril hó 10-én; e napon szentelte föl ugyan is dr. Vályi János eprejesi püspök, Pável Mihály nagyváradi és Meszlényi Gyula szatmári püspökök segédlete mellett, Firczák Gyulát, a király által még a mult év május 26-ikán kinevezett munkácsi görög szerartásu katolikus püspököt. A fényes ünnepély, melylyel a szentelés Eperjesen lefolyt, ismétlődik május 1-sején Ungvár városában, hol Firczák Gyula püspöki székének elfoglalását ünneplik.

Egy oly férfi foglalja el ezuttal az ősrégi munkácsi egyházmegye püspöki székét, kinek eddigi buzgó munkássága, széleskörű műveltsége, a tanügy, zene, irodalom és képzőművészet iránti szeretete, párosulva megnyerő modorral, kiváló biztosítékot nyujtanak, hogy magas állásában nemcsak vallásának, de a magyar nemzeti kulturális törekvéseknek is előmozdítója, számottevő munkása lesz.

Firczák Gyula 1836. augusztus 26-án született Ungmegye Horlyó községében; atya Firczák Bazil gör. kath. lelkész és most is élő anyja, szül. Hodzsega Terézia, a legnagyobb gondot fordították egyetlen fiuknak kiképzésére. Elemi iskoláit Munkácscon, gimnáziumi tanulmányait Ungváron, Szatmáron és Kassán végezte. 1855-ben lépett az egyházi pályára. Nagybátyja Popovics Bazil, akkori munkácsi hazafias szellemű püspök, kiválóan érdeklődött a szép tehetségekkel megáldott ifju előmenetelére iránt s a bécsi theológiára küldötte, hol a négy évi kurzust kitünő eredménnyel fejezte be. A hittudorság elnyerése végett a következő évet még Bécsben töltötte, de a dogmatikából kitüntetéssel tett szigorlata után püspöke nem rendelkezvén kellő tanerőkkel, visszahivta s az ungvári szemináriumban a dogmatika és pastorális rendes tanárává nevezte ki. Ez állásában nőül vette az egyházmegye egyik legelőbbkelő papjának, Gerevich Jánosnak a leányát, Emiliát. 1862-ben áldozópappá szentelték. Neje nemsokára, alig 15 havi boldog házasság után, gyermektelenül elhalt. Ettől fogva minden szabad idejét papi pályájának, tanulmányainak s a tudományoknak szenteli s ösmereteit gyakori külföldi utazásai által gyarapítja. 1863 óta a szünidőket majdnem kivétel nélkül tanulmányoknak áldozza s beutazza Német-, Francia-, Angol-, Olaszországot és a Keletet, mindenütt az iskolai ügyeket és közművelődési intézeteket

tevéen tanulmánya tárgyává. Tökéletesíti magát a német és francia nyelvben, e mellett azonban kedves zongorájáról, melyen már akkor is valódi művészettel játszott, sem feledkezik meg. Mindezeknél azonban több gondot fordít tanítványaira, a szeminárium növendékeire. A tanórák alatt s azon kívül velük foglalkozik, tanítja, neveli őket és pedig a szüleitől eltanult s püspök nagybátjától, az 1848 után hazafiai érzelmei miatt a német kormánytól üldözést is szenvedett Popovics Baziltól örökölt hazafias szellemenben. Ennek ápolása végett megalakítja a ruthén előadásu szeminárium kebelében a *magyar egyházi irodalmi iskolát*. Tanítványai bizonyították ragaszkodásukat, hogy a legnagyobb része tagja lett az iskolának.

Működését elismeréssel fogadta Pankovics István püspök. 1872-ben címzetes kanonokká, 1875-ben a szeminárium rektorává, 1876-ban valóságos kanonokká s reá csakhamar becsületvölgyi (De valle honesta) apáttá nevezett ki. S tulajdonkép innen kezdődik egyházi s társadalmi működésének legszebb korszaka. A püspök felügyelete alatt önálló hatáskörrel felruházott rektor, a mennyire csak megengedte az egyház ó-szláv ritusa, a szemináriumból számüzte a szláv iskolakönyveket, s a latin nyelv mellett magyar előadásokat tartott. Az ő érdeme az, hogy ma már az egyházi rituson és latin dogmatikán kívül az ungvári ruthén szemináriumban tisztán magyarul tanítanak s magyarul tanulnak. De ő ezzel sem volt egészen megelégedve. Mint igazi zongoraművész, kiváló előszeretettel viseltetvén a zene iránt, a papnevelő intézetben megalkotta a zenekört s tudva azt, hogy legtöbb pap elhagyott falvakban s távol a városoktól kénytelen élni, s hogy ezek a nemes szórakozás mellett a kellemest a hasznossal egyesíthessék, még abban az időben midőn a közegészségügynek a középiskolákban való előadatról szó sem volt, de még a kertészet számára is saját költségén külön tanszéket állíttatott fel s a zenekörhöz külön zenetanárt járatott be.

Az oktatásügy terén szerzett elméleti és gyakorlati széles ismereteinek nagy hasznát vette különösen akkor, mikor egyházmegyéje megbizta a pap-árvaleányok nevelő-intézetének szervezésével. A görög szertartású katolikus lelkészeknek, tudvalevőleg, fölszentelésük előtt meg van engedve a nőülés s a többnyire szegény eklézsiákon sokan maradnak özvegyen és árván, kiknek aztán alig van menekülésök, ha a püspök védszárnyai alá nem veszi. A rólok való gondoskodásnak bizonynyal a legcélravezetőbb és a legszebb módja, ha művelt nőknek nevelik, a kik aztán könnyebben tudnak eligazodni az élet viszontagságai között. Azért van az Ungvárott az egyházmegyei papság támogatásával, de különösen Firczák Gyula ahhoz értő buzgólkodása mellett létesült négy osztályú polgári és két osztályú felsőbb leányiskolának, mely görög-katolikus lelkészek árvái számára állíttatott, oly nagy jelentősége és fontossága. Ez intézet, melyben kizárólag csak magyarul tanítanak, magyarul beszélnek s magyar hazafias szellemenben nevelik a növendékeket, Felső-Magyarországon a legkitűnőbbek egyike.

Firczák buzgó és sikeres működése a nevelésügy terén nem maradt észrevétlen a felsőbb körökben. Midőn Pankovics püspök 1872-ben meghalt, a folyton tartó kormányválságok megakasztották helyének betöltését s a munkácsi püspöki szék három éven át vala üres. Ekkor Bittó, a minisztérium elnöke, fölhivatta a még nem egészen negyven éves Firczákot s kilátásában helyezte püspökké kineveztetését. Mielőtt azonban ez bekövetkezett volna, a Bittó-kabinet is megbukott, s Firczák helyett Pásztélyi Kovács János lett munkácsi püspök, kit Firczák neheztelés nélkül, hódolattal fogadott s zugalódás nélkül élt tovább nevelői és papi hivatásának. 1883-ban a

munkács-egyházmegyei kongresszuson ő volt a tanügy előadója, 1884-ben a lyceum főigazgatója lett, 1886-ban pedig káptalani nagyprépost lett s e minőségben érte az a bizonyára ritka szerencse, hogy még akkor életében volt atyját, a ki 1867 óta szolgált mint főesperes híveit, aranymiséje alkalmával mint nagyprépost megáldhatta.

Természetes, hogy derék működésének megvolt a társadalmi téren is a hatása. Megyei és városi törvényhatósági bizottsági taggá választották s mint ilyen a törvényhatóság kebelében működő különféle bizottságoknak tagjává, elnökévé lett, s mint az ungmegyei, közművelődési egyesület zenészeti osztályának elnöke eredményben gazdag, jótékonycélú számos hangversenyeke rendezett. Az ékesszóló, eszes, finom főpapot szívesen fogadják mindenütt, köztisztelettel és szeretettel veszik körül. A megye is elismeréssel óhajtván lenni a közügyek terén is kifejtett működéséért, mint egyik legképzettebb s minden ízében magyar érzelmű szülöttét, választókerülettel tisztelte meg. A nagy-bereznai kerület egyhangulag megválasztotta képviselőjének. A képviselő körében a kellemes külsejű, előkelő megjelenésű, európai műveltségű főpap csakhamar oly általános tiszteletet vívott ki, hogy — a mi egy homo novusra ritka kitüntetés, — a tanügyi bizottság egyhangulag elnökévé választotta meg.

Elnökségében alatt számos, kiváló fontosságú törvényjavaslatot tárgyalt le a közoktatásügyi bizottság, így a kisdédóváról, a közoktatásügyi tanács újjászervezéséről, a tanítói nyugdíjalap rendezéséről; stb. szövegeket, melyeknek megvitatásában maga is tevékeny részt vett.

E minőségében kereste föl az uralkodó kegye, hogy őt Pásztelyi halálával megüresült munkácsi püspöki székre emelje. E választásának minden ismerője szívből örvendezett, mert e díszes és hazafiasági szempontból is kiváló fontosságú állásra nála méltóbbat valóban nem lehetett volna találni. Hogy teljesíteni fogja a hozzá fűzött várakozásokat, arra eddigi múltja elég biztosíték.

18. Firczák Gyula munkácsi püspök bejelenti Papp Antal utódlási joggal felruházott segédpüspökké történő kinevezését

Ungvár, 1912. április 16.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1912. évi (II.) körlevél 3127. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei Ntdő klerusnak. krisztusban kedvelt Fiaim!

Isten irgalmából és az apostoli Szentszék kegyelméből már 21-ik éve kormányozom az ősi munkácsi egyházmegyét. Az elmúlt 20 év alatt arra törekedtem, hogy nagy kiterjedésű egyházmegyénk érdekében, hűveink lelki javára, papságunk, özvegyeink, árváink helyzetének javítására és intézeteink fokozatos fejlesztésére minden lehető megtegyek.

Főpásztori működésem közben állandóan éreztem, hogy velünk van Krisztus, hogy dicső védőszentünk, a boldogságos Szűz gyöngéd anyai szeretete virraszt felettünk; az a gyermeki ragaszkodás, amelyet szeretett papjaim és hűveim részéről oly sokszor kellemesen tapasztaltam, az az odaadó támogatás, amelyben a nagyontiszt. e. m. Klerus tagjai részesítettek, lehetővé tette, hogy a Gondviselés által reám bízott nagy feladatoknak erőmhöz képest mindaddig eleget tettem.

A Mindenható megengedte, hogy az elmúlt évben áldozópapságom ötvenedik évét elérhettem és aranymisémet megtarthattam, de már akkor éreztem, hogy életem sulya alatt testi erőm napról-napra fogy és Isten kegyelméből elért magas korom

mellett változó egészségi állapotom is azon erős elhatározást érlelte meg bennem, hogy magam mellé utódlási joggal felruházott segítő társat kérjek, aki püspöki kötelességeim teljesítésében gyámolítson.

Hála az isteni Gondviselésnek! Segédpüspököm és utódom személyének kiválasztása nagyon könnyű feladat volt reám nézve. Választásom nem is eshetett másra, mint *Papp Antal* pápai praelatus, apostoli protonotarius, székesegyházi kanonok, püspöki irodaigazgató ur Ő Méltóságára, aki egyházmegyénk kormányzása körül már 21. éve példás kitartással, mintaszerű buzgósággal működik mellettem, aki feddhetlen jellemével, alapos theologiai képzettségével, rendithetlen egyházas érzületével, lankadatlan munkásságával, tapintatos, szives, előkelő modorával és szép eredményekben gazdag, erélyes, következetes tevékenységével nemcsak papjaink és hiveink szeretetét, hanem a kormányommal érintkezésben levő művelt társadalom, sőt a legmagasabb körök osztatlan becsülését és elismerését is kiérdemelte.

Ezért előterjesztésemre *X. Pius pápa Ő Szentsége* legmagasabb hozzájárulásával dicsőősegesen uralkodó királyunk *I. Ferencz József Ő császári és apostoli királyi Felsége* folyó évi áprilisi hó 3-án kelt legfelsőbb elhatározásával segédpüspökké utódlási joggal (cum jure successionis) a nevezett Papp Antal praelatus-kanonok urat méltóztatott legkegyelmesebben kinevezni, amiről mindnyájunkat nagy örömmel értesitem.

Krisztusban kedvelt Fiaim!

Papp Antal segédpüspök úr Ő Méltóságában mindazon erények és képességek megvannak, amelyeket sz. Pál, a nemzetek nagy apostola, kedves tanítványaihoz intézett leveleiben a magasztos püspöki tisztséggel járó terhes feladatok sikeres betöltéséhez megkíván. Hosszas önképzés, lelkiismeretes buzgó munkálkodás, élete delén emelkedett fel e nagy méltóságra; egyházmegyénk adminisztrációjának mindenegyes ágában annyira jártas, oly erényes lelket, nemes szívet, széleskörű tudást és kiváló tetterőt visz magával a püspöki trónra, hogy az egyházmegye vezetését egészen nyugodt lélekkel bizom reá és azon erős meggyőződésben vagyok, hogy utódommá a legméltóbbat választottam.

Kedves Fiaim! Fogadják *Papp Antal* segédpüspök ur Ő Méltóságát igaz szeretettel és teljes bizalommal; jelen körlevelemet a legközelebbi vasárnapok egyikén tartandó parochiális sz. mise alatt az evangelium után a hiveknek a szószékről ünnepélyesen olvassák föl és értelmezzék meg.

Velem és hiveinkkel együtt buzgó szívvél kérjek az egek Urát, hogy Ő Méltóságát anyaszentegyházunk, édes hazánk és egyházmegyénk javára a Szüzanya hathatós oltalma alatt testi lelki friss erőben, egészségben számos boldog éven át tartsa meg!

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvár, 1912. évi április hó 16.

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök.

19. Firczák Püspök Meghalt.

Ungvár, 1912. június 6.

Ungvári Közlöny, 34. évfolyam, 23. szám, 1-2. oldal.

Firczák Gyula püspök, a munkácsi egyházmegye apostola hunyta be szemeit. Az atya szemeit, melyek édes örömben csillogva, áldó szeretettől sugározva nyugodtak gyermekein, az egyházmegye népén.

E szemek hunytak le szombaton virradatkor s egy szív szünt meg dobogni, melyben a fenség, a nagyság, a nemes eszmékért hevülő lelkesedés lüktetett. Nem volt egyetlen dobbanása, verése, mely ne édes mindnyájunké lett volna. Szive, gondolkodása a nemzet észjárása, ajkának szava a nemzet hangja volt.

Mikor Pásztélyi püspök 1891. április 5-én elhunyt, az árván hagyott munkácsi egyházmegye Firczák Gyula új atyát, apostolt kapott. A lefolyt 20 év alatt Firczák a püspöki méltóságban nem a hatalmi előnyöket kereste, de állandóan, változatlanul mint a tett embere működött. A püspöki trónuson nem vakította el a hatalom fénye. A kormányzásban az igazságosság és a szeretet jelszavait követte. Kifejezett programja a papság szellemi és erkölcsi színvonalának emelése és az egyházi szellem erősítése volt. A tudományt a papi életszentséggel összekötni, tanítani és tanulni: ez volt az ő életelve, mit körleveleiben is hangoztatott. Aminek mint országgyűlési képviselő annak idején kifejezést adott szónoklataiban s a ház bizottságaiban.

Népmentési törekvésének áldáshozó jelét adta. Szemefényét, a papnevelő intézetet, a leányiskolát, leányinternátust, a tanítóképezdét fejlesztette s emelte a megkívánt magaslatra. A sz. Bazilrend épülő palotája is az ő kezdeményezésének eredménye.

Lelkét a zene kultiválásával édesítette.

Jóteköny adományaiban mindenkit részesített s a nemes törekvéseket anyagilag támogatta. A papözvegyek anyagi helyzetén javított.

Érdemeit a felség is méltányolta kitüntetésekkel. Megkapta a Lipótrend középkeresztjét, a belső titkos tanácsosi méltóságot. Halálakor a felség is részvétét nyilvánította.

Kedden ott állt a nagy néptömeg a püspöki palotától kezdve az utcákon s a káptalan utcában mely a várdombon fekvő sirkápolnába vezet. Vitték oda és ezrek kísérték. És míg vitték és kísérték, néma buval s lassu lépésekben, oda anyja koporsója mellé, sötét tömeg hallgatta a papok énekét, az utolsó imádságot, a gyászolók fájdalmának ereje oly nagy volt, hogy szinte az égbe tör, a halottnak lelkét visszakeréni.

Temetésére eljöttek egyházmegyéje minden vidékéről, hogy az egyházmegye gyászát képviseljék.

Hogy ki nekünk Firczák püspök, azt mindenfelé tudják. De késő időig is tudni fogják. Ma ismerik nagysága emlékét, befejezett tevékenységéből mindig újabb és újabb felfedezést fognak tenni, melyben mindig több és több kincset fognak lelteni.

Ne tovább. Mí is fonjuk egy koszorut életének. Ha volt valaha élet, melyben a jellem érce és a szív nagysága, a lélek fensége és a kedély tisztasága kifejezésére jutott, az ővé az volt. Kristálytisza volt, magasan állott és ragyogott benne az égnék szent világossága.

Firczák Gyula ravatalánál sokan busultak. Mindnyájan gyászolták azt a férfit, kinek a közügyek terén is oly sok sikeres intézkedése volt.

A püspök halála.

Firczák püspök életrajzi adatairól, működésének kronologikus részleteiről a közönség korábban megjelent lapokból bőven értesült. Miért is ezeknek lapokban való ismétlése alól felmentve érezzük magunkat.

Firczák Gyula püspök évek óta betegeskedett. Szívós természetében biztak azonban az orvosai.

Válságosra péntek és szombat közti éjjel éjfélkor fordult állapota. Éjfél után ½ 2 órakor, június 1-én, szombaton csendesen elaludt a püspök anélkül, hogy egy szót szólott volna környezetéhez. Vese-és szivbaja ölte meg.

Papp Antal koadjutor m. hó 29-én Máriapócsra utazott, hogy részt vegyen a Szent Bazil-rend főnökének választó-gyűlésén, így a haláleset alkalmával nem volt itthon. A reggeli órákban az összes középületekre kitétték a gyászlóbogót.

A szomorú valóság bekövetkezése után szombaton délelőtt összeült a káptalani ülés, melyen a temetés részleteit beszélték meg, a gyászos esetről pedig táviratilag értesítették az összes illetékes tényezőket.

Már délre teljesen készen állt a ravatal és megindult a látogatás valláskülönbség nélkül.

A ravatal a nagy emeleti teremben volt elhelyezve. A koporsó előtt a két oldalon imázsámoly. Előtte két vánkoston rendjelei: az I. oszt. vaskoronarend a csillaggal, a Lipót-rend középkeresztje, püspöki keresztje, azonkívül a pásztorbot és a püspöki koronája. Külön emelvényen az áldozati kehely.

A jószágos főpásztor arca mit sem változott. Arckifejezése nyugodt, csendes volt. A részvétnyilatkozatok már a halál napján indultak meg. Részvét táviratok érkeztek a pápától, Ő felsége részéről a kabinetiroda táviratozza meg a részvétet, a bécsi pápai nagykövetségtől, Lukács miniszterelnöktől. A káptalan, a család gyászjelentésben tudatták a halálozást.

Részvétüket fejezték ki ezen kívül: a kultuszminiszter, Drohobeczky kőrösi püspök, Homa szt. Bazil-rendi tartományi főnök, stb. stb. Gróf Sztáray Gábor főispán személyesen is kifejezve részvétét a családnak, ezenkívül meleg hangú részvét-átiratot intézett a káptalanhoz.

A temetés.

Állt a nagy néptömeg végig két sorjában a kivonult tüzoltó testület által húzott kordon mögött, a Firczák Gyula utcán, a püspöki székesegyház előtt, melynek bensejében óriási számú közönség jelenlétében volt gyászmise s ezután az előbb beszentelt koporsóban nyugvó püspök temetési szertartása. A mennybolt, ma nyájas fényben mosolygott, hogy ne legyen a püspök földi útja zord s ne tapadjon ahhoz a sár. Ahogy Drohobeczky Gyula püspök egyházi gyászruhába öltözött lelkészek sokasága környezetében a gyászszerteraszt végzi, közben a papnövendékek énekkara a szívbe markoló bus szláv egyházi zenét ragyogtat, a szemek könybe lábadnak; a másik egyháznagy Boromissza Tibor szatmári püspök a szertartást újra kezdi. Végezetül: „Ments meg engem Uram az örök haláltól” kezdetű magyar szövegű megható gyászsolozsma felhangzik Boromissza püspököt környező papság ajkáról. Hullanak a könnyek a halottért. Mindenki megindul, a gyászmenet indul legelő a hadsereg zenéje, azután a fekete zászlók, azután a gyászkocsi viszi a koszorú terhet. Az ércoporsót lelkészek viszik, néma buval s lassu lépésekkel. A koporsó előtt halad a rendjeleket vivő,

aztán Drohobeczky püspök püspöki ornátusban, a papság tömege, a koporsó után a közönség között Papp Antal püspök, az elhunyt rokonai, a közös hadseregbeli és honvédségi tisztikar, intelligencia, nagyközönség, oldalt mindkét nembeli tanuló ifjúság.

Közben a menet megáll s olvassák az evangéliumokat. Erre bevonulnak a várkertbe, a megboldogult saját sirboltjához. Sötét tömeg hallgatta az utolsó imádságot. Mindenki meg van hatva. Azután elhelyezték a sötét üregbe, örök nyugvó helyére, anyjának koporsója mellé.

Megható volt a temetés A felejthetlen életünek a temetése is gyönyörű volt. Ily pompát a komorságban, ily búbájt a fájdalom szertartásában ki nem gondolhat elme. Így temették Firczák Gyulát.

A temetésen nemcsak a helybeli notabilitások jelentek meg, hanem képviseltették magukat az egyházmegyéhez tartozó vármegyék főispánjaikkal, tisztviselőikkel, városok, egyházi hatóságok, választó kerületek országgyűlési képviselőikkel. A vidékről igen sokan érkeztek a városba, hogy leróvják a kegyelet utolsó adóját. Az utcákon megszorodott a gyászlobogók száma, a kereskedéseket bezárták, a villanyvilágítási vállalat gyászfátyollal vonta be az utcavilágító testeket s a világító lámpák szórták a fényt. Végre még az utolsó munka. A sirüregbe elhelyezett koporsót Szűcs János városi utmester befalazza, s ezzel a temetés, a gyász befejezést ér, a közönség bánatosan távozik.

20. Papp Antal segédpüspök bejelenti Firczák Gyula munkácsi püspök halálhírét

Ungvár, 1912. június 8.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1912. évi (IV.) körlevél

A munkácsegyházmegyei Ntdő klerusnak.

Krisztusban kedvelt Fiam!

Szomorúság, mélységes gyász foglalja el most nagykiterjedésű ősi egyházmegyénk mindenik gyermekének szívét s ezen gyászban résztvesz az egész kath. világ és szeretett hazánk színe-java.

Folyó hó 1-én táviratok, gyászjelentők, majd rövid idő múlva a hírlapok is hirdették mindenfelé, hogy Dr. Firczák Gyula munkácsi püspök, pápai trónálló, Ő Szentsege házi főpapja, római gróf, valóságos belső titkos tanácsos, az I. oszt. vaskorona rend lovagja, a Lipót-rend középkeresztese, a budapesti m. kir. tudományegyetem tiszteletbeli hittudora, Szent Péter és Szent Pál apostolokról nevezett tapolczai apát, aranymisés áldozópap stb. ur Ő Nagyméltósága hajnali 2 órakor Isten szent akaratába vetett példás megnyugvással majdnem két éven át viselt betegség következtében a haldoklók szentségeinek többszöri buzgó fölvétele után, a pápa Ő Szentsége apostoli áldásával megerősítve, életének 76-ik és püspökségének 21-ik évében elhunyt.

A múlt évben 1911. szeptember 27-én egyházmegyénknek fényes ünnepélye volt; mindnyájan egy szívvel, egy lélekkel adtunk hálát a Mindenhatónak azon kitüntető kegyelméért, hogy Őnagyméltóságát érdemekben gazdag ötven éves áldozópapi működése után a jubiláris oltárhoz vezérelte.

Akkor egész egyházmegyénket lelkesedés hatotta át, önérzetes örömmel szemléltük azt a minden oldalról megnyilatkozó kiváló szeretetet és tiszteletet, amellyel őt az egész társadalom elhalmozta – és most ezen örömet általános szomorúság váltja föl,

mert egyházmegyénk elvesztette szerető volt atyját, eddigi fővezérét, aki isteni Gondviseléstől nyert kitűnő tehetségeit az egek Urától kapott sok kegyelmet mindvégig Isten dicsőségére, hazája javára és forrón szeretett egyházmegyéje felvirágoztatására használta föl.

Önök — Krisztusban kedvelt fiaim! — velem együtt mindnyájan jól ismerték a megboldogult főpap fenkölt, nagyműveltségű lelkét, erényekkel ékesített nemes szívét, igazságszeretetét, jóságát, előkelő, vonzó modorát és tapintatosságát, amelyek segítségével a legnehezebb kérdéseket mindenkor sikerrel oldotta meg; jól tudjuk, hogy apostoli hivatásával járó kötelességeinek teljesítése közben sokszor mily súlyos akadályokkal, mily sajnálatos félreértésekkel kellett megküzdenie, de a föl-fölmerülő nehézségek el nem csüggesztették, munkakedvét el nem vették, ellenfeleinek szivesen megbocsátott és a félreértések, támadások ellenére is rendíthetetlen kitartással, kötelességszerűen tovább haladt azon az uton, amelyet a gondjaira bizott halhatatlan lelkek örök boldogságának biztosítása követelt tőle.

Püspöki tisztevel járó munkálkodása közben nem a világ barátsága, hanem Krisztus akarata volt irányadó előtte; ha ilyenkor méltatlanságot kellett elszenvednie, vigasztalták, bátorították őt örökkévaló Főpapnak, az édes Üdvözítőnek tanítványaihoz intézett eme biztató szavai: „Boldogok vagytok, midőn üldöznek és gyaláznak titeket az én nevemért. Örüljete és vigadjatok, mert a ti jutalmatok nagy leszen a mennyekben”. (Máté 5., 10-12.)

Általánosan ismeretes az a sokoldalú tevékenység, amelyet Őexcellenciája 21 éves egyházfejedelmi működés alatt egyházmegyénk hitéletének, tanügyének, hitközségeink, hiveink szellemi és anyagi helyzetének fölvirágoztatása körül kifejtett. Többek között az ő áldott emlékét hirdeti tanítónőképző-intézetünk és kántortanítói Erzsébet-leányárvaházunk létesítése, az ő nagy nevéhez fűződik az egyházmegyei kántortanítói gyámalap megalkotása, papözvegyeink nyugdíjügyének rendezése. Szeretettel karolta föl Északamerikában lakó véreink, hittestvéreink lelki ügyét; érdekekben igen sokat fáradozott, küzdött és szenvedett és bár e téren végzett önzetlen munkálkodását teljes siker még nem koronázta, erősen hisszük és reméljük, hogy imádandó Gondviselés kegye a dicső emlékű főpásztor nemes törekvéseit rövid idő alatt megvalósítja.

Őnagyméltósága áttekintő, mély értelmével fölismerte a különféle vallássegysületeknek, az Élőrózsafüzér-Társulatnak, Oltáregyesületnek, ifjúsági Mária Kongregációnak stb. fontosságát, melyeket egyházmegyénkben is meghonosított és állandó atya szívjóssággal istápol.

Az ő hathatós közbenjárása tette lehetővé az ungvári Szent Bazil-rendi monostor és középiskolai internátus építését, amelytől úgy a hitélet fejlesztése, mint valódi kultúra és keresztény felvilágosodás terjesztése tekintetében nagyon sokat kaphatunk.

Szerény jövedelméből szivesen támogatta intézményeinket s a hozzá folyamodó szegényeket.

Őkegyelmessége nemcsak egyházi, hanem állami és társadalmi téren is sokat tett, hogy mindenkinek osztatlan nagybecsülését, elsősorban lelki gyermekeinek hálás szeretetét és tiszteletét méltán kiérdemelte. Hazafias tevékenységének művei között első helyen a hegyvidéki társadalmi akciót kell említenem, amely felvidéki hiveink fölemelése, segítése és helyes irányu nevelése körül már eddig is elévülhetetlen ér-

demeket szerzett és most is céltudatos következetességgel, dicséretes szorgalommal teljesíti azon feladatokat, amelyeket a nagynevű főpásztor jelölt meg.

Kedves Fiam! Szomorú kötelességet teljesítettünk folyó hó 4-én, amidőn a nagy halottat utolsó útjára, a temetőbe kísértük és földi maradványait impozáns részvét mellett a boldog föltámadás reményében sirba helyeztük; meg vagyok győződve, hogy önök mindnyájan szeretettel rótták le vele szemben a kegyelet adóját és eleget tettek azon intézkedéseknek, amelyeket az egyházi főhatóság a Gör. kath. Szemle című hetilap folyó évi 22. számában tett közzé s e szerint a temetés napjára előírt engesztelő szentmise-áldozatot Őnagyméltósága lelki üdvéért a Mindenhatónak bemutatották.

Tudomásukra hozom, hogy az Istenben elhunyt főpásztor lelke nyugalmáért székesegyházamban a temetés utáni 9-ik napon, vagyis folyó hó 12-én, teljes gyászpompával és alkalmi sz. beszéddel egybekötött sz.-misét fogok végezni. Együttal elrendelem, hogy a boldog emlékü főpásztor lelke nyugalmáért az ő elhalálózása utáni 40-ik napon, vagyis folyó évi július hó 10-én, egyházmegyénk területén minden egyes parochiális és monostori templomba ünnepélyes halotti sz. liturgia végeztessék, amely az illető hiveknek a megelőző vasárnapon kihirdetendő lesz.

Krisztusban kedvelt fiaim! A megboldogult egyházfejedelem emlékét őrizzük mindnyájan fiúi kegyelettel, imádkozzunk érte, Anyaszentegyházunk szavaival esdve, kérve az örökkévalóság irgalmas Urát, hogy sokat szenvedett hűséges szolgája lelkét helyezze el az örök világosság, kellem és felüdülés helyén, hol minden szentek és igazak megnyugosznak.

Legyen áldott emléke és boldog nyugalma! Ungvárott 1912. évi június hó 8-án.

Krisztusban szives atyjok: Antal püspök

II. Nagyböjti körlevelek

21. Firczák Gyula munkácsi püspök nagyböjti körlevele a munkácsi egyházmegye papságához

Ungvár, 1893. február 18.

Bendász István gyatatói iratai, az 1893. évi (...) nagyböjti körlevél

A munkácsi egyházmegye tiszt. papságának.

Krisztusban kedvelt Fiaim!

Ha valami képessé teheti a ker. kath. embert, hogy szellemben, lélekben, felülemelkedjék a mindennapiságon, hogy a mindennapi gondokat, fáradaalmakat, sokszor kín-lódást és nyomort felülszárnyalva lelkének üdvösségét, a végtelen boldogság kútfejét és kiapadhatlan forrását keresse még erejének megfeszítésével is: ugy ez eszközök e módok között tagadhatatlanul kiváló helyet foglal el a böjt, az önmegtartóztatás, az egyház parancsai iránti engedelmességből eredő egyes ételektől való megtartóztatás. Mert „a böjt haszna a szellemnek fölemelkedése, a testnek zabolázása, az erényeknek gyakorlata és mennyben nagyobb dicsőség és jutalom nyerésében áll. A böjt az érzéki vágyat és testet a lélek törvénye alatt tartja,” mint erre vonatkozólag szal. sz. Ferencz mondja.⁵

A böjtnak tisztán orvosi, egészségtani szempontból is nagyon is jótékony hatása és eredménye van testi egészségünkre. Annál nagyobb hatással és jótékony befolyással kell tehát a böjtnak lelki életünkre lennie, ha e böjt nem orvosi rendeletre és pusztán testi egészségünk szempontjából, de fensőbb szempontból, a ker. kath. anyaszentegyház iránti engedelmességből származik, ha e böjt ezen engedelmisség által szabályoztatik, minek következtében egyes ételektől való megtartóztatáson kívül, főleg a bűnöktől való megtartóztatásban áll. A kik megtartóztatják magukat az ételektől és rosszat cselekszenek, vétkeznek, az ily böjtről kérdezi Isten joggal Iza-iás⁶ próféta által: „Vajjon ilyen-e a böjt, melyet én kívánok, hogy az ember napestig gyötörje lelkét, vagy meghajtsa fejét karikaképen és zsákot és hamut terítsen maga alá, vajjon ezt hívod e böjtnak és az Úr kedves napjának. Nem ez-e inkább a böjt, melyet én kívánok: Oldd meg az Istentelenség kötelékeit, old le a szorongató kötelet, bocsásd szabadon az elnyomottakat és törj össze minden igát. Szegd meg kenyeredet az éhezőnek és a szegényeket és bujdosókat fogadd házadba; midőn mezitelent látsz, főd be őt és ne nézd le testedet. Akkor támad föl mint a hajnal a te viláosságod és gyógyulásod hamarabb jó; és orczád előtt fog menni igazságod és az Úr dicsősége fölveszen téged. Akkor könyörgesz és az Úr meghallgat. És nyugodalmat ad neked az Úr mindenkoron és betölti lelkedet fényességgel és leszesz, mint az öntözött kert és a vízforrás, melynek vizei nem fogynak el.”

5 Philothea III, 23. 6.

6 Iz 58, 5-9, 11.

Ily jelentménnyel birt e szó: „böjt” már az ó-szövetségben. Mennyivel fenköltebb és mennyivel magasztosabb jelentménnyel kell a böjtnak birnia az uj-szövetségben, a midőn azt az anyszentegyház, az isteni Üdvözítő csalhatatlan tanától vezérelt egyház szabályozta a lelkek üdvösségére.

Ezért mondjuk, hogy a böjt a magábaszállás, a lelki üdvösség munkálásának legalkalmasabb ideje s végezetül, hogy sok egyebet hallgatással mellőzzek, a böjt ezért, ezen okból oly annyira tetsző idő az Ur Isten végtelen igazsága és végtelen irgalmasága előtt.

E szent nagy böjti időszak, mely olyannyira kedves az Úr színe előtt, mely lelkünk, lelki életünk állapota komoly megvizsgálásának ideje, hozta meg számomra a fölötte kedvező alkalmat arra, hogy hosszabb idő óta tervezett szándékomat megvalósítsam, hogy szóljak hozzátok Krisztusban kedvelt Fiaim, hogy b. e. elődeim példája nyomán, mintegy kötelező első általánosabb atyai szózatomat intézzem hozzátok.

* * *

Tudjátok Krisztusban kedvelt Fiaim, hogy dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk Ó Felsege legmagasabb kinevezése, és szentséges Atyánk XIII. Leo Pápa legkegyelmesebb megerősítése által mint az ősi munkácsi egyházmegyének törvényes püspöke, be lettem vezetve a ker. kath. világiegyházba, mely az egész világot felöleli, be lettem vezetve akként, hogy kimagasló állást foglaljak el, hogy ezen egyházmegyének, mely idestova több mint harmadfélszázadja egyesült a keresztény katolikus egyházzal, midőn magát az akkor uralkodó látható fejének alávetette, élére álljak.

„Mily kellemesek a te hajlékaid, erők Ura! Kiváncozik és eped az én lelkem az Ur tornáczai után. Szivem és testem örvendeznek az élő Istenben. Boldogok, kik a te házaidban laknak. Uram örökkön örökké dicsérnek tégedet.”⁷ Kiáltott föl az ó-szövetség koszorus zsoltárosa s ez igék jönnek nekem is, önkénytelenül is ajkaimra, midőn a püspöki állás fenkölt magaslatáról végig tekintek a kath. egyház óriási, az egész világot magában felölelő, nagy rendezett táborán, melyben a hivek nagy tömege vezetve papjai által, ezen vezetésben kormányozva püspökei által, mindannyinak kelő alávettségében a látható fej, az uralkodó Pápa, Krisztusban látható helyettese és az egyház legfőbb kormányzója iránt, bámulatot keltő, de egyszersmind utánozhatlan látványt nyújt. „Mily kellemesek a te hajlékaid erők Ura!” Mert van-e kellemesebb, meglepőbb látvány, mint a kath. egyház, mely hiveiben az egész világra kiterjed, a kik papjaiknak, püspökeiknek alávettsége által az egyetlen egyházfő, az Uralkodó Pápa iránt, az óriási számarány mellett az egységes rendnek bámulatos látványát nyújtja.

De van-e egyszersmind magasztosabb, fenköltebb látvány, mint ugyancsak ezen kath. egyház, ha meggondoljuk azt, hogy a kath. egyház az üdvözülésnek az Isten fia Jézus Krisztus által a földön alapított azon óriási intézménye, melynek célja az emberiséget általában, és minden egyes embert egyenként is üdvözíteni, visszavezérelni azon boldogságba, melyből első szüleinknek vétke által mindannyian kiestünk. Mert az egyház nem egyéb mint egyesülése és közössége, mindazon ker. katolikusoknak, kiket bensőleg ugyanazon hit, remény és szeretet éltet az egy láthatatlan mennyei fő Jézus Krisztus alatt, s a kik ugyanazon Jézus Krisztus rendelte törvényes pásztorok, előljárók t. i. papok és püspökök, különösen a látható fő sz. Péter utódja, a római Pápa, mint Krisztus földi helytartójának kormánya alatt azon egy igaz hitet vallják,

7 Zsolt. 83,1-5.

követik s ugyanazon szentségekkel élnek, azon célból, hogy ezáltal az örök életet, az örök boldogságot elnyerjék.⁸ Az egyház az Ur Jézus Krisztusnak a földi országa, azon egyedüli hely, melyben a jövődő örök élet, az örök boldogság elnyerésének igazi s valódi eszközei, melyek nélkül Istennek másik, tulvilági országába bejutni lehetetlen, föltalálhatók. „Egy test és egy lélek, egy reménye hivatásunknak. Egy az Ur, egy hit, egy keresztség s egy Isten... egy anya dusan áldatva meg sarjadékokkal. Az ő kebeléből születünk, tejével tápláltatunk, lelkével élesztetünk. Nem atyja annak az Isten, kinek nem anyja az egyház. Ki menekedhetett meg, ki Noe bárkáján kívül volt? Ugy nem menekedhetik meg senki, ki az egyházon kívül van,” a mint erre vonatkozólag találóan mondja sz. Cyprián⁹ az egyház első századaiból való sz. atya.

Bármily bámulatra méltó is az egyház már az ő alapításában, létezésében még sokkal bámulatra méltóbb, még jóval inkább csodálandóbb az ő működésében, ezen valóban önfeláldozó működésben, mely annyi könnyel, annyi fáradsággal s annyi vérhulattással volt és van manap is egybekötve, és azon eszközökben, melyeket az egyház felhasznál, hogy jelzett célját az emberek üdvét munkálja, előmozdítsa. S vajjon miben áll az egyház működése? Ez magából az egyház céljából látható. Az embereknek ugyanis első sorban ismerniök kell, hogy mi által üdvözülhetnek? S ezt tanítás által szerezhetik meg egyes egyedül. Ha már megismerték üdvöknek eszközeit, szükséges, hogy Istennel ki legyenek engesztelve hibáikért és bűneikért, a mi a szó szoros értelmében vett papi működés által történik. Végre ha már ismerik üdvök eszközeit, ha Istennel ki is vannak engesztelve, szükséges, hogy az üdv útján kellően tovább vezetessenek, a mit az egyház a hűveknek a lelkiekben való kormányzása által ér el.

Az egyháznak első sorban az emberi nem tanítójának, nevelőjének kell lennie. Csodálatos az emberi szellem ereje s hatalma, s csodálatos távolságokra és mélységekre hatol a szellemi kincsekben, — de egy tekintetben, a mi pedig a legnagyobb fontosságú, lelki üdvének tekintetében, ereje s hatalma eltörpül. Tanusítja ezt az elmúlt idők ragyogó műveltséggel bíró minden nemzete. Tanusítják ezt a letűnt egyiptomiak, perzsák, görögök, rómaiak, szóval az ó kor minden nemzete, melyek között még azok is, melyeknek a műveltsége a legnagyobb volt, ugyannyira, hogy vetekedett sok tekintetben a mai oly annyira fölmagasztalt műveltséggel, lelkük üdvének tekintetében még az alap elemekig az egy Isten hitéig sem birtak fölemelkedni. De tanusítják ezt s fájdalom oly fényesen tanusítják ezt a jelen idők is. Hisz a mai kornak a fő jelszava már majdnem az, hogy az emberi nemet visszavezessék a régi boldog(?) pogányságba. Hogy mily értelme van ennek, mily jelentősége, eléggé kitűnik, ha az eltűnt pogány világ vallási tudatlanságára és erkölcsi posványára csak egy pillantást is vetünk s meggondoljuk, hogy mily emberfölötti küzdelmet kellett a kereszténységnek kifejteni, míg a pogány vallási tudatlanság helyébe saját isteni tanait, s a pogány erkölcstelenség helyébe, égből hozott erkölceit el tudta ültetni a népek és nemzetek szívébe. Ha minden időben szükséges volt, mint a történet tanusítja, hogy az egyház az emberi nemet oktassa, tanítsa, mennyivel inkább szükséges e tanítás, ez oktatás manap, midőn idestova már a legzsengőbb kortól nagyon sok helyütt és nagyon sokan egész rendszeresen azon vannak, hogy kiürtsák az igaz vallásosság és erkölcsiség elveit az emberek szívéből, s helyökre saját hitetlen, korszerű, de alapjában pogány hitelveiket és a valódi erkölcsi-

8 Bitá „A kath. egyház isteni szervezete.” 17.1.

9 De unit. Eccles. n.

ségnek csak külső mázával, csillámával bíró erkölcsi elveiket ültessék. Szükséges volt minden időben a tanítás, a ker. hit és erkölcs elvek tanítása, hirdetése, de nyilván kétszeresen szükséges manap, a mikor nem az ó-kor pogány erőszakával, de az anynyira földmagasztalt tudomány elpogányosító hatalmával kell megküzdeni.

Isten művei bámulatosak mindenben a legkisebb féregtől kezdve fel egész a leg-tökéletesebb teremtményekig s egyaránt bámulalos Ő itt is a ker. kath. egyház megalapításában. Isteni mesterünk Jézus Krisztus isteni előre látásában nagyon is gondoskodott arról, hogy az emberi nem ne maradjon tanító, oktató és vezető nélkül. Megalapította isteni egyházát s nemcsak saját példájával mutatta, hogy a népek oktatása, tanítása a főfeladat, de határozottan el is rendelte, hogy az egyház oktassa, tanítsa szakadatlanul a legnagyobb önfeláldozással az emberiséget, a földnek minden népeit.

„Elmenvén az egész világra tanítsatok minden nemzeteket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Sz. Léleknek nevében, tanítván őket megtartani mindazt, a miket parancsoltam.”¹⁰ Másrészt, hogy szavainak nagyobb erőt, nagyobb hatalmat, tekintélyt kölcsönözzön, határozottan kimondotta, miszerint „A ki nem hiszen elkárhozik.”¹¹) Tanítás, oktatás tehát az egyház célja. Az egyháznak tehát egyszersmind a tanításra, az oktatásra, szóval a hitigazságaink, erkölcsi elveinek hirdetésére — tehát a praedikálásra Istentől adott joga és hatalma van nemcsak, de erre a mi nyilvánvaló, a legszigorubban van inteni Mesterétől kötelezve.

Az egyháznak másodszer feladata, hogy az embert Istennel kiengesztelje, hogy Isten és ember között a jó viszonyt fenntartsa és ápolja. Az emberiségnek ugyanis, hogy lelki üdvét elérje okvetlenül szüksége van, hogy Istenével kibéküljön, hogy Istenét a kellő és megfelelő módon tisztelje, — s ezen feladatának teljesítésére kapta az egyház az Ur Jézustól a papi hatalmat. Jézus Krisztus kinteljes halálával a keresztfán lerotta az emberiség régi tartozását, eleget tett az emberiség megszámlálhatlan, a tenger iszapját fölülmuló bűneiért. Hogy pedig ezen jótéteményben minden ember részesülhessen, az általa alapított egyháznak papi hatalmat adott. Hatalommal ruházta föl a bűnök megbocsátására. Hogy minden állás, körülmény között ne hiányozzék az emberektől az isteni segély, megalapította a hét szentséget, az isteni kegyelemnek megannyi kiapadhatlan forrásait. Uj és fönségében mindent fölülmuló Istentiszteletet hozott be, melynek legfőbbjében a sz. misében önmaga az isteni megváltó mutatattik be áldozatul az Oltáron a mennyei Atyának. Hogy művét befejezze és fenntartsa, papságot, az uj-szövetség papságát alapította meg.

„Oh Isten tudományának és bölcsességének mélységes gazdagsága, mily megfoghatatlanok az ő ítéletei és megvizsgálhatlanok az ő utai,” e szavakra fakadt sz. Pál¹²) elmerülve Isten szemléletében. Hasonlóan szeretnék fölkiáltani én is sz. Pállal: Oh mily nagy Uram a te irgalmad! Mily kiapadhatlan a te szereteted Uram Isten mi irántunk gyarló emberek iránt! Végtelen szeretetedből teremtettél! S midőn a bűnben fetrengtünk, végtelen szeretetedből egyetlen fiadnak kin teljes vére hullásával és halálával váltottál meg! De még tovább ment szereteted! Hogy minket egész magadhoz fűzz, magadhoz láncolj egyházat alapítottál, hogy minket tanítson, hogy veled folyton a jó viszonyban megtartson; alapítottál papságot e miatt, megalapítottad a szentsége-

10 Máté 28,19-20.

11 Mk 16,16.

12 Rom. 11,33.

ket, a mennyei szeretet megannyi kincstárát, melyek között a legméltóságosabb oltári szentségben te magad akartál maradni mindvégig mivelünk gyarló, s gyarlóságunkban mondhatni utolsó teremtményeiddel. Oh mily nagy, mily kiapadhatlan Uram a te szereteted! Mily megszámlálhatlanok Uram a te irgalmasságaid! Hogy földi életben részt vehessünk, szükséges, hogy e világra jöjjünk, növekedjünk, táplálkozzunk, betegségeinkben gyógytassunk, gyengeségeinkben megerősítsünk, törvényes kormány alatt álljunk és nemünk, az emberi nem, törvényes uton fönntartassék. Te Uram kiapadhatlan szeretetedben hasonlóan gondoskodtál mirólunk. A keresztség által újra születünk, a bérmlásban lelki erőben növekedünk s kegyelemben; a legméltóságosabb oltári szentségben táplálsz minket szent testeddel és szent véreiddel; a poenitentiatartásban lelki bajainkat és betegségeinket meggyógyítod; az utolsó kenetben lelkünk maradék mocskait is letöröd és lelkileg megerősítesz; a papirendben törvényes hatalomról gondoskodtál, s a házasságban az emberi különböző nem egyesülését is megáldod, megszenteled, hogy a te országodnak Uram méltó örökösei, méltó fiai legyenek!¹³⁾ Megmérhetlen Uram a te szereteted.

Az egyháznak harmadszor, hogy célját, feladatát megoldhassa, az embereket - ha már egyszer elfogadták tanait és Istennel ki lettek engesztelve - az üdv útján tovább kell vezetni. Üdvözítőnk szavai szerint: „nem mindenki a ki mondja: Uram, Uram lép be a mennyek országába, hanem az, a ki teljesíti atyám akaratát, a ki a mennyekben vagyon.”¹⁴⁾ A hit alapja ugyan és okvetlen föltétele az üdvösségnek, s nélküle üdvözülni nem lehet, de ugyan csak e hit önmagában, jó cselekedetek nélkül nem-e elég az üdvösségre. „Az ördögök is hisznek, mondja a sz. irás és (mégis) remegnek.”¹⁵⁾ A hiten kívül szükséges, hogy az Isten akaratát teljesítsük, hogy akaratunkat az ő akaratának vessük alá!

S hogy az egyház ezen feladatát is megoldhassa, e miatt az isteni Üdvözítő fel is ruházta egyházát, az apostolokat s ezek utódait a püspököket és a papokat a szükséges hatalommal, hogy a hiveket a lelkiekben vezessék, igazgassák kormányozzák. „A mint engem küldött az Atya, küldelek én is titeket, és a mit megkötöztök e földön, meg lesznek kötve a mennyekben is, és a mit föloldoztok e földön, föl leszzen oldva a mennyekben is.”¹⁶⁾ És e hatalmat, mely az egyház célját véve egyedül is tekintetbe, okvetlenül nélkülözhetlen kelléke az egyháznak s a mit az isteni Üdvözítő határozottan nyíltan is megadott az egyháznak, ezt a hatalmat az egyház manap is gyakorolja a római Pápa főnhatósága alatt a püspökök és papok által. A világ tájain elszórt katolikus egyház hivei, papjaik által, ezek a püspökök által szentséges atyánk a római Pápa főnhatósága és legfőbb kormánya alatt, igazgattatnak az üdv útján. Nyilvánvaló tehát már ezekből is, hogy a római Pápa személye a központ, mely köré az egész katolikus világ csoportosul. Nyilvánvaló az is, hogy katolikusok csak addig lehetünk és vagyunk, míg Szentséges Atyánkkal a római Pápával a kath. hitvilág e központjával szoros és szerves összefüggésben maradunk. A római pápa személye és kimagasló állása a kapocs a katolikusok között. A ki az összeköttetést megtöri a római Pápával, az szakít a kath. egyházzal is. Mily röviden, de mily alaposan mondta ezt már több mint tizenöt századja sz. Ambrus e szavakkal: „A hol van Péter, ott van az egyház” vagyis,

13 Cathechis. Rom. P.2. c. 1. n. 10-11. 14.

14 Máté 7,21.

15 Jakab 2,19.

16 Máté 16, 19; — 18, 18.

a hol van a Pápa, a Péter utódja, ott az egyház és viszont a melyik részen nincs sz. Péter utódja a római Pápa, ott nincs, s nem is lehet jelen Jézus Krisztus igaz egyháza.

Az előzőkben, Krisztusban kedvelt Fiaim láttuk, miszerint isteni mesterünk Jézus Krisztus egyházát felruházta a legfőbb tanítói, papi és kormányzói hatalommal; láttuk, hogy egyházában a hármas hatalmat átadta az apostoloknak s ezek utódainak a püspökök és papoknak, természetesen kellő alávetettségekben a római Pápa alatt. És az Ur Jézus Krisztus nem azért adta-e a hatalmat, hogy az használatlanul heverjen, de azért adta, hogy az apostolok utódai a papok és püspökök, mint a legfőbb hármas hatalom örökösei és részesei e hatalmat folytonosan, szüntelenül gyakorolják az emberek lelki üdvének előmozdítására. Nyilvánvaló tehát, miszerint az isteni Üdvözítő, midőn e hatalmat adta, egyszersmind szigorú felelősséggel egybekötött kötelmet is rótt mindazokra, kik e hatalomban részesülnek, hogy e hatalmat a lelkek üdvére gyakorolják: „Jaj, Izrael pásztorainak, kik önmagokat legeltetik vala, mondja a sz. Irás¹⁷), - az én nyájamat pedig nem legeltették, az erőtlent nem erősítették, és a beteget nem gyógyították, a megtöröttet nem kötözgették, az elhajtottakat vissza nem hozták, és a mi elveszett vala, nem kerestétek; hanem keménységgel uralkodtatok rajtok és hatalmaskodással. És elszéledtek az én juhaim azért, hogy nem volt pásztoruk. Azért pásztorok! Halljátok az Ur ígését: Ezeket mondja az Ur Isten: Ime én magam leszek a pásztorok ellen, az én nyájamat követelni fogom kezökből és végezek velök, hogy többé ne legeltessék a nyájat és önmagokat se legeltessék többé a pásztorok; és megszabadítom nyájamat az ő szájukból és nem leszen az többé nekik eledelül.” — Rettenetes ígék! Rettenetesek azért, mert nagyon is jól tudjuk, hogy egyesegyedül tiszta igazságot tartalmaznak. Nagyon is fontos életbevágó kérdés tehát, Krisztusban kedvelt Fiaim az, hogy minél jobban tudjuk, melyek mi nekünk, mint a kik az apostolok hatalmának örökségében szintén részesülünk, a kötelmeink. Mert csak akkor teljesíthetjük kötelmeinket lelkiismeretesen, ha előzőleg lelkiismeretesen ismerjük azokat.

Kineveztetésem, megerősítésem és székfoglalásom által Krisztusban kedvelt Fiaim, a mint tudjátok, ezen nagy görög szertartású megyének, az ősi munkács-egyház-megyének a kormányzása lett vállaimra téve. E megyét, e megyének hivatásait és papjait vezetni, igazgatni és kormányozni a lelkiekben, a hitéletet és az erkölcsiséget, a tudományt és igazi haladást előmozdítani, viszont távol tartani mindazt, mi a hitélet és erkölcsiségnek ártalmára lehetne, másodsorban a megye, a papság és mindennemű intézményeink anyagi érdekeit is szemmel tartani és pártolni, képezik feladatomat, mellyel az isteni gondviselés megbízott, és a mely feladat egyszersmind szigorú kötelmemet is képezi. Én belenyugodva és bizva az isteni Gondviselésbe elfogadtam a püspöki méltóságot, de ezzel magamévá tettem az említett szigorú kötelmeket. És Isten kegyelmével minden erőmet és tehetségemet e feladat, e célzásra a megoldására akarom szentelni. Megemlékeztem Sz. Pálnak szavairól „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, melyen titeket a Sz. Lélek püspökké tett, az Isten anyaszentegyházának kormányzására, melyet maga vérevel szerzett.”¹⁸) Nemkülönben sz. Péternek az apostolok fejedelmének szívből eredő, de egyszersmind szívig ható következő szavairól, melyek első sorban a püspököket illetik: „Az egyházi szolgákat azért, kik köztetek vannak, kérem én egyházi szolgatársok és Krisztus szenvedéseinek tanuja és az

17 Ezek. 34, 1–10.

18 Apost. cselek. 20, 31.

egykoron kijelentendő dicsőségnek is részese; legeltessétek az Istennek rátok bizott nyáját, gondot viselvén nem kényszerűségből, hanem szabad akaratból Isten szerint, sem a rút nyereség kedvéért, hanem jószándékból, sem úgy mint Uralkodók az Ur örökségén, hanem példája levén a nyájnak szívből. És mikor megjelenend a pásztorok fejedelme, elnyeritek a dicsőség hervadhatlan koszorúját.”¹⁹⁾ Hogy azonban oly kiterjedt egyházmegyének, mint a miénk, kormányát, igazgatását, a lelkiekben és részben az anyagiakban is sikeresen, de egyszerismind lelkiismeretesen gyakorolhassam, hogy e feladatot megoldhassam, erre szükségem, okvetlen, elengedhetlen szükségem van a ti segélyetekre, a ti közreműködésekre és a ti munkálkodástokra főt. Káptalan és összes megyei papság. Hozzátok fordulok tehát!

Első sorban is ti hozzátok szólok főt. Káptalan, Krisztusban kedves Testvéreim! Ti képezitek az egyházmegye ékességét, a ti tisztelendő testületetek van hivatva arra, hogy az egyházmegye papsága elé úgy erkölcsi, mint minden egyéb tekintetben méltó példaképül és követendő például szolgáljon. A ti testületetek öre s példaadó gyakorlója az egyházi szertartásoknak, és míg az Isten egyházában dicséritek az Ur Istent méltólag az ő isteni fenségéhez énekekben és zsolnárokban és az ő irgalmának végtelenségében, emlékezzetek meg és szivleljétek meg sz. Ágostonnak szavait s valósítsátok meg: „ha sir a zsolná, sirjatok, ha sóhajtoz, sóhajtozzatok, ha örvendez, örüljétek, ha remél, reméljétek, ha fél, féljétek, mert mindaz mi bennök irva van, tükörül, kell, hogy szolgáljon mindnyájunknak.”²⁰⁾ Főtisztelendő testület, a ti nyomotokon jár az egész egyházmegye, és Istenben boldogult elődeim rendeletéből a ti nyomotokon kell is járnia a szertartások végzésében. Végezzétek tehát e szent szertartásokat, századoknak e tisztas és dicső örökségét, végezzétek hagyományos épségökben, végezzétek méltóan Isten fenségéhez, — jól tudva, hogy ti annál inkább vagytok erre kötelezve, mert nektek például és biztosan következő irányjelzőkül kell-e tekintetben az egész megye papságának szolgálnotok. Ti mentek elöl, utánatok megy az egész papság a szertartások végzésében. Mekkora lenne tehát felelőségtek, ha helytelen irányba terelnétek!

De még, egy más tekintetben is példával kell szolgálnotok az egész egyházmegyének s ez az erkölcsi tekintet főleg pedig a testületi egyetértés megegyezés, kölcsönös tisztelet és kölcsönös egymás iránti szeretet. Mily jó és mily szép, ha testvérek békében élnek együtt, mondja a Sz. Irás. Adja az Ég szeretett testvéreim, hogy a ti tisztelendő testületetek méltó példája legyen mindezeknek, mely után nemcsak az egész megye papsága örömmel induljon, de büszkességgel és örömmel hivatkozhatson is.

Főtisztelendő Káptalan! a ti tisztelendő testületetek képezi továbbá az én közvetlen és legmegbízhatóbb tanácsadóimat, a kiktől minden kérdésben a hamisítatlan tiszta igazságot kell mindig elvárnom. Vezéreljen emiatt titeket mindig az igazság, a pártatlanág szelleme, s ami csak előfordul mindenben véleményt, feleletet vagy tanácsot legjobb tudomástok szerint adjatok. Ez kötelességtek, melynek örömmel hódoltok.

Most ti hozzátok fordulok Krisztusban kedvelt Fiaim, ti hozzátok, kik lekipásztorok vagytok! Mindenekelőtt pedig ti hozzátok ft. főesperesek és alesperesek! Titeket neveznek a régibb zsinatok a püspök szemeinek, legyetek tehát olyanok, hogy e névnek megfeleljétek! Teljesítsétek a rátok bizott teendőket pontosan és lelkiismeretesen, s minden ügyetekben a szeretet vezessen, főleg pedig paptársaitokkal szemben

19 I. Péter, 5, 1-4.

20 In Psalm. 30.

vezessen mindig a kölcsönös paptársi tisztelet, becslés és szeretet szelleme. Sokféle ügy fordul meg ti nálatok s megy át kezeiteken, melyeknek az elintézésében, ha nem vezet a szeretet, a szigor s minden másféle szélsőséget mérséklő szeretet, s viszont a kellő szigor és törvény tisztelet által fentartott szeretet, ez ügyeket lelkiismeretesen és a mellett a mennyire lehel békében elintézni majdnem lehetetlen.

Ti pedig Krisztusban kedvelt Fiaim! ti lelkészkedő papság, a kikhez most szavaim intézem, ti képezitek püspöki atyai hatalmamnak alávetett papság zömét s szemmel láthatólag ti viselitek a nap terheit és fáradalmaikat az Ur szőlőjében közvetlenül. Ti vagytok, kik élteteket úgy szólva egészen arra áldozátok, hogy az egyszerű hiveket tanítsátok, oktassátok, a lelkiekben neki szolgáljatok, és őket az üdv útján vezessétek a bölcsőtől ugyszólva a sirhalomig. Teljesítsétek lelkiismeretesen papi teendőiteket, az isteni tiszteletet, a sz. ténykedéseket, a szent misét végezzétek kötelességteknek megfelelően és lelkiismeretesen. A szentségeket szolgáljátok ki pontosan és serényen, hogy ti is részesüljétek ama hervadhatlan koszoruban, melynek reményében sz. Pál oly sok fáradalmat, oly sok küzdelmet állott ki. „Ti vagytok, hogy a sz. Irás igéivel éljék, a nép vénei az Isten népe között és tőletek függ az ő életök, beszédetek által bátorítsátok sziveiket.²¹⁾; s gondotok legyen a szentély őrzésére és az oltár szolgálatára, hogy harag ne támadjon Izrael fiai ellen.”²²⁾ S ha sok hasztalan fáradalom után a csüggedés szelleme lepi meg sziveteket, elrabolja akaratotok tett készségét, elrabolja munkakedveteket, megfoszt bátorságtoktól, ne engedjétek a csüggedésnek, ne engedjétek a kisértéseknek, de megszakítás nélkül munkálkodjatok az Ur szőlőjében és e miatt sohase feledjétek Aranyszáju Sz. János²³⁾ szavait, hogy „nem csekélység egyetlen egy lelket is megmenteni. Mert ha egyetlen egy is, de azért ember, ha mindjárt szolgálja is, de azért halhatatlan lélek.”

Két dologra akarom egyedül atyailag felhívni figyelmeteket: az egyik a szószék, a praedikálás, a másik az iskola, a gyermekek nevelése és tanítása. Korunkban e két tőnek felette nagy fontossága van, hogy miért, azt ti, Krisztusban kedvelt Fiaim bizonyára tudjátok; napjainkban ugyanis az anyagelviség és a hitetlenség, a hívő nép alsóbb rétegeibe is már behatolt ... és arra tör, hogy ezt eredeti egyszerűségéből kivetköztesse, romlatlan erkölceit beszenyezze — és hitében megingassa. — Mindezeket Ti, saját tapasztalástokból tudjátok, s azért láthatjátok, mennyire szükséges manap, hogy a népet e veszély ellen óvják, hogy tanítsák, oktassák minél gyakrabban s minél alaposabban, mert csak így lehetséges az erkölcsök és a hit tisztaságát megóvni. Ha valamikor, ugy korunkra alkalmazhatók teljességgel sz. Pálnak²⁴⁾ annyira intő szavai: „Hirdesd az igét, légy rajta alkalmasan és alkalmatlanul, ints, kérj, dorgálj teljes türelemmel és tudománnyal, mert lesz idő, midőn a józan tanítást nem türik, hanem kívánságaik szerint maguknak mestereket gyűjtenek, vizskető füleik lévén, és az igazságtól ugyan hallásukat elfordítják és a mesékre térnek. Te pedig vigyázz mindenben, fáradozz, az evangelista munkáját cselekedd szolgálatodat teljesítsd.” Papi kötelem Krisztust s az ő tanait a szószékről hirdetni, de kétszeresen kötelez e kötelem manap. Menjetek tehát Krisztusban kedvelt Fiaim, lépjétek minél gyakrabban, a szószékre és

21 Judith 8,21.

22 IV, Móz. 18, 5.

23 Hom. in Terr. Motum.

24 II. Timoth. 4, 2—5.

hirdessétek Krisztust: Hirdessétek egyszerűen, természetesen, nem azt tekintve, hogy mily szavakkal ékes kifejezésekkel éltek, de arra ügyelve, hogy hallgatóitok megértsek, hogy hitökben, erkölcsökben jobbak legyenek. S ha nincs és ha nem mutatkozik is eredménye a ti tanításotoknak, ne hagyjátok abba, de annál inkább hirdessétek az Ur igéjét! Ne feledjétek el soha az Urnak rettenetes szavait: „Ha én mondom az Istentelennek: Halállal halsz meg és te nem hirdeted neki és nem szólasz, hogy Istentelen utjáról eltérjen és éljen: az istentelen ugyan az ő gonoszságában meghal, de az ő vérét a te kezedből fogom követelni. Ha pedig az igaz is eltér igazságától és gonoszságot cselekszik...ha te nem figyelmezteted, bűnben hal meg...de az ő vérét a te kezedből fogom követelni.²⁵⁾”

Krisztusban kedvelt Fiaim! ha a szószékről minél gyakrabban is hirdetitek Krisztus igéjét, ne felejtétek, hogy az ige hirdetésnek más módjai is vannak. Hisz ugyancsak a Jézus Krisztust hirdetitek akkor, ha például szolgáltok hiveiteknek arra, miként kell teljesíteni ker. kath. kötelességeinket. „Ti vagytok a világ világossága”, „ti vagytok a föld sava”, mondotta Üdvözítőnk, s vajha mindannyian valósítanátok, egész éltetekkel bizonyítnátok Krisztus Urunknak szavait azoknak teljes értelmében.

A második a mire figyelmeztetni akartalak Krisztusban kedvelt Fiaim! az iskola, a tanítás, az oktatás. Ha a mai korban annyira fontos a szószék, annyira szükséges Krisztus hirdetése, akkor nyilván következik, miszerint a tanítás, oktatás, szóval az iskola nem kevésbé fontos és szükséges. Hisz a gyermeki szív, a fiatal lélek olyan, mint a viasz, melyet kezeinkkel kényünk, kedvünk szerint alakíthatunk, s ha nem csepegtetjük bele az igaz vallásosság és erkölcsiség elveit, akkor nagyon is könnyen eltévelyedhetik. A fiatal lélek, a még romlatlan kedély olyan, mint a nádszál, melyet a szél fuvalma jobbra balra hajtogathat. Ha ti tehát Krisztusban kedvelt Fiaim tanítástokkal, oktatástokkal nem lesztok rajta, hogy az igaz hit, az őszinte vallásosság és valódi erkölcsiség alapelveit e fiatal lelkekbe beültessétek, s ez által megadjátok nekik azon erkölcsi támaszt, mely e fiatal lelkeket az élet viharában fenntartsa és önuralmukat megőrizze, a vallástalanság és erkölcstelenség fogják őket magukkal ragadni, és lelki üdvök tekintetében ez életnek zivatarai között gyászos hajótörést fognak szenvedni. Ekkor nagyon is rátok fognak illeni a sz. Irásnak már fennebb említett szavai: „Az ő vérét a te kezedből fogom követelni.” Ti vagytok Krisztusban kedvelt Fiaim iskoláink igazgatói, ügyeljétek tehát hogy ez iskolákban tanítsák, — s járuljatok magatok is hozzá, hogy jól és lelkiismeretesen tanítsák a hit igazságokat, hogy az erkölcsi elveket a fiatalság szívébe csepegtessék és ültessék minél mélyebben és minél erősebben, hogy majd annak idején, ha kikerülnek az iskola padjai közül, az egyháznak és a hazának hű, engedelmes fiai, és az emberi társadalomnak hasznos tagjai legyenek.

E kettőt, a szószéket és az iskolát akartam kiválóan szívetekre kötni, s kiváló gondjaitokba ajánlani. De, mint ez egyházmegye főpásztorának — ki lelkiismeretemben első sorban tartozom felelőséggel e megye hiveinek lelkiismeretes kormányzásáért — kötelességem még egy tárgyról említést tennem. Ez, a miről szólni akarok, a házasság. Hogy e tekintetben úgy ti, Krisztusban kedvelt Fiaim, egyházmegyéim összes papsága megmaradjatok úgy magatok, mint pedig hiveiteket is megtartsátok a helyes uton, szívelejtétek meg a következőket.

25 Ezeziel. 3, 18, 20.

A házasság szentség, ép oly szentség, mint a keresztség, bérmlás stb. A mi nem úgy értendő mintha Krisztus Urunk a házasság számára külön szentséget alapított volna, hogy az mint későbbi járulék csatlakozzék a már előzetesen létrejött házassághoz, házassági szerződéshez, de úgy, hogy maga a házasság megkötése vagyis a házassági szerződés lett szentségi méltóságra emelve.

A házassági szerződéshez tehát, mint külső jelhez lett a láthatatlan isteni kegyelem hozzáfűzve, hozzácsolva. Miből világosan következik, hogy a hol a szentség nem létesülhet, ott a házasság sem jöhet létre, mert keresztyényeknél a házasság és szentség együtt jár, olyannyira, hogy a hol nincs meg a szentség, nincs és nem lehet meg a házasság sem.

Mivel a házasság szentség, ebből önkényt folyik, hogy az egyházhoz tartozik a házasságnak szabályozása. Az egyházhoz tartozik házasságbontó akadályok felállítása; a ki tehát ily házasságbontó akadály daczára kísérti meg a házasságkötést, ez Krisztus tanítása szerint érvénytelen, mert a hol szentség létre nem jöhet, ott házasság sem jöhet létre keresztyényeknél.

A házassági ügyekbeni bíraskodás, isteni intézkedés folytán, szintén az egyház jogköréhez tartozik. Az egyház van hivatva itéletet mondani annak érvényessége vagy érvénytelensége fölött. Azonkívül, a keresztyények házasságának egyik kiváló lényeges sajátága a fölbonthatatlanság oly értelemben: hogy a törvényesen kötött és consummált házasságot, csak a halál oldhatja föl.

Anyaszentegyházunknak a házasság szentségéről kinyilatkoztatott hitcikkelyeit szem előtt tartva, képesítve vagyunk alapos itéletet hozni: mit kell tartanunk az ugynevezett polgári házasságról?

Nektek tehát K. k. fiaim elengedhetetlen köteleltségtek, a kath. anyaszentegyháznak nyilt és megmásíthatatlan tanait a házasság szentségéről, — melyeket kezdettől fogva isteni alapítójától nyert, nyiltan hirdetett és egyetemes egyházi zsinataiban, — főleg a Tridenti sz. zsinaton²⁶⁾ határozottan kimondott; — és melyeket a római pápák, az egyház püspökei és papjai, szakadatlanul hirdettek és tanítottak; lelkiismeretes köteleltségtek: ugyanazon tanokat hirdetni, — tanítani, — védelmezni és lelki gondjaitokra bizott hiveitek üdvét, ezen az alapon munkálni; mert „más alapot senki sem vethet azon kívül, mely vettetett, mely a Krisztus Jézus.”²⁷⁾

Az egyház szabja elétek ezen kötelmet. Az egyház nevében és megbizásából ismétlem nektek e köteleltségnek lelkiismeretes teljesítését.

És most ti hozzátok fordulok, ti hozzátok, kik a leendő papokat tanítjátok, képezitek, nevelitek, hogy az Ur szöllőjében méltó és az Ur szive szerinti papokká legyenek. A ti kötelelőségtek, hogy kellő tanulmányokra szert tegyenek, de a ti kötelmetek és még sokkal fontosabb és terhesebb kötelmetek, hogy a valódi papi élethez szokva legyenek. A papi életet a ker. szeretet, folytonos lemondás és önfeláldozás kell, hogy jellemezze; a papok Krisztusnak meghitt bajnokai, követői s nem lehet, hogy az ő tövis koronával jelzett főnöksége alatt, magunktól, mint papok a valódi ker. szeretetből eredő önfeláldozást, a folytonos lemondást és a folytonos fáradalmat, küzdelmet az ő legszentebb nevéért távol tarthassuk, vagy távol tartani gondolhassuk is. De az ily élethez szokni kell, s csakis folytonos gyakorlattal lehet ily valódi papi élethez

26 Conc. Trid. Sess. 24. de sacr. matrim.

27 I. Kor. 3, 11.

szoknunk. Tanítsátok tehát az ifjabb papságot, tanítsátok minden tudományra, melyre mint papoknak szükségök lesz; de a fő kötelem, melyre első sorban ügyelnetek s teljesítenetek kell, az legyen, hogy sziveikbe beültessétek a ker. szeretetből eredő lemondás és önfeláldozás szellemét; hogy papok legyenek non propter esum, sed propter Jesum, mert csak ez esetben válhatnak valódi papokká, a kik bármely állásban, bármily körülmények között papi állásuk terheit, fáradaimait, az azzal, fájdalom oly nagyon is sokszor egybekötött mindennemű kellemetlenséget, önmegadással, önfeláldozással, de egyszersmind kitartóan és lelkiismeretesen teljesítsék.

Ti pedig kedves Fiaim! az egyházmegye ifjabb sarjadéka, leendő papok, munkások és harcosok az Ur szőlőjében! ti vegyétek legelsőben nagyon is fontolóra és kérdezzétek meg magatoktól ismételten, sz. Ágoston példáján indulva: Mi célra jöttetek? S minden egyes külön-külön is tegye föl behatóan e kérdést: mi célra jöttem? S mit keresek a papi pályán? S ha olyas valamit kerestek netalán a papi pályán, mit mint papoknak keresnetek nem szabad, ha esetleg könnyű életet, kényelmet avagy többé kevésbé nemes avagy nemtelen földi érdekeket, oh ha akad ilyen közzületek fiaim, az hagyja itt inkább a papi pályát, sem hogy élete folytonos csalódások láncolata legyen, semhogy egész életére önmagát boldogtalanná tegye s lelki üdvét oly nagy veszélynek, az elkarhozás veszélyének kitegye. Mert ha csak atyáitokat, rokonaitokat is nézitek, miután nagyobb részt papi családokból származtok, tudhatjátok mi várakozik reátok, mint papokra, ha kijösztek az életbe. Láthatjátok s nagyon is jól tudhatjátok, hogy folytonos, szakadatlan küzdelem és fáradság, folytonos hálátlanság, folytonos kellemetlenség mind a sirig, melyben egy pár boldogabb pillanat csak is elvétve található.

A papi életnek manap inkább, küzdelmi és fáradaimai vannak; kényelme, előnyei alig található. Azért Krisztusban kedves Fiaim! fiatalabb papi nemzedék, kiket szívem egész melegevel szeretek, ha valaki közzületek nem érez magában elég kedvet, elég hivatást a papi pályára, melyre tán szülei, rokonai kénytetésére avagy más földi indokokból lépett, oh az ilyen válják meg a papi pályától, és tegye le a talarist.

Ha pedig kedves Fiaim hivatást éreztek a papi élethez, oh akkor fordítsatok minden tehetséget, minden erőtetet lelkiismeretesen arra, hogy valódi Jézus legszentebb szíve szerint papokká legyetek! Ernyedetlenül végezzétek tanulmányaitokat, ne feledjétek soha a Sz. Írás ezen szavait; „a pap ajkai őrzik a tudományt és a törvényt az ő szájából kérdezik; mert ő a seregek Urának Angyala.”²⁸⁾ De másrészt lelkiismeretesen gyakoroljátok magatokat a lemondásban, az önfeláldozásban és önmegtagadásban, főleg pedig a szeretetben, „mert a szeretet tűrő, kegyes; a szeretet nem irigykedik, nem cselekszik rosszul...mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent elszenved” mint sz. Pál²⁹⁾ mondja; és „szóljak bár az emberek és angyalok nyelvén, ha szeretetem nincs, olyanná lettem, mint a zengő réz vagy pengő cimbalom. Legyen bár jövődőlő tehetségem és tudjak minden titkot, és minden tudományt, legyen bár oly teljes hitem, hogy a hegyeket áthelyezhessem, ha szeretetem nincs: semmi vagyok.”³⁰⁾ Ha szeretet van szívetekben, csakis ez esetben, tölthetitek jövődőlő papi életeteket a lehetséges melegezésben annak oly sok baja, nyomorúsága és küzdelme között,

28 Malach, 2, 7.

29 I. Kor. 13, 4-7.

30 I. Kor. 13, 1-2.

jól tudva, hogy a papi küzdés és fáradozás jutalma, fenn, túl az életen, a menyekben keresendő.

Krisztusban kedvelt Fiaim! hogy az említettekben képezhessétek magatokat, megmutatom nektek az egyedüli utat, melyen haladva megközelíthetők. Ez ut, mód, melyen a ker. szeretetből eredő önfeláldozás, önmegtagadás és lemondás szellemét elsajátíthatjátok: az engedelmisség. Már az ó szövegében e szavakat mondotta az Ur prófétája által: „Jobb az engedelmisség, mint az áldozat.”³¹⁾ Mert az Ur nem azt akarja, hogy fitogtatott és az engedelmisség és kötelmeink teljesítésének rovására és kárára hozott szolgálatokkal tiszteljük, de azt, hogy teljesítsük kötelmeinket, teljesítsük azokat lelkiismeretesen, bár terhesek, bár lemondásba, önmegtagadásba kerülnek. A köteleseknek a teljesítése, lelkiismeretes teljesítése már önmagában is erény és kezdete az erények teljességének. Az engedelmisség a többi erényeknek szülőanyja és leghivebb öre, mint Sz. Ágoston mondja.³²⁾ Teljesítsétek tehát kötelmeiteket lelkiismeretesen, engedelmeskedjétek előljáróitoknak, hogy majd annak idején, ha fölszenteléstek után az Ur szöllőjébe lesztok küldve, kötelmeiteket itt is lelkiismeretesen teljesítsétek engedelmisségből a küldő Főpásztor iránt, s készek legyetek ez engedelmisségből a kötelmeitek teljesítésével egybekötött fáradozalmukat és kellemetlenségeket, nyugodt lélekkel, lelkiismeretesen és az Ur Jézus nevében békében tünni.

Ti pedig, kik e világtól megválva, visszavonulva annak zajától a zárda csendes falainak magányában éltek, ti hozzátok is van néhány szavam. Ti a tökéletesebb élet felé törtök és Istennek kiváló tisztelettel kívántok szolgálni. A ti részetek, a ti örökségetek az Úr, az ő szolgálatára jöttetek, és az ő szolgálatára szenteltétek egész életeteket és az ő szolgálatában akarjátok elvárni és eltölteni életeteknek végső pillanatát is, hogy majdan hallhassátok az Úr szavait: „Örülj jó és hiv szolgám mivelhogy a kevésben hű voltál, sokat bizok rád; menj be Urad örömébe.”³³⁾ Szolgáljatok tehát az Urnak egész szívetekkel, egész lelketekkel. Szilárd utmutatóul egyszersmind figyelmeztetésül szolgáljanak Sz. Pálnak Timotheushoz³⁴⁾ intézett következő szavai: „Munkálkodjál, mint Krisztus Jézus jó harciosa. Istennek egy bajnokasem elegyedik világi dolgokba, hogy annak tessenék, a kihez szegődött, mert a bajvívásban küzd is, nem koronáztatik meg, ha csak szabály szerint nem küzd.” És e miatt egész élteteken szüntelenül lelki szemeitek előtt lebegjenek Sz. Pálnak következő szavai: „Vajjon emberek kedvét keresem-e, vagy Istenét? Embereknek igyekszem-e tetszeni? – Ha még az embereknek tetszeném, Krisztus szolgálója nem lehetnék.”³⁵⁾

* * *

Krisztusban kedvelt Fiaim, ezeket akartam közölni veletek azért, hogy jobban megismervén kötelesegeiteket, jobban teljesítsétek azokat, s így a vállaimra nehezedő súlyos köteletség teherben, melyet állásom átvételével magamra vettem, állástokhoz mértén lelkiismeretesen részt vegyetek, erőtökhöz mértén segédkezzetek, és ekként kötelesegeim teljesítésében én rajtam könnyítsetek. Csak pár gondolatot akarok még hozzáfűzni. Az isteni Gondviselés kétféle hatalmat létesített e világon, a szellemi

31 Kir. k. I. 15. 22.

32 De civitate Dei I. XIV. cap. 12.

33 Máté 25, 21.

34 II. Timoth. 2, 3-5.

35 Galat. 1, 10.

vagy lelki hatalmat, melyet egyházának adott, s a világi hatalmat. E kettőre maga az Üdvözítő mondta: „Adjátok meg a mi a császáré a császárnak, és a mi Istené, az Istennek.”³⁶⁾ Miért is Krisztusban kedvelt Fiaim azon kell lennetek, hogy a kölcsönös béke és egyetértés, a lehetőségig fenntartassék. S e miatt szivleljétek meg az apostol szavait, melyeket a rómaiakhoz intézett: „Minden lélek engedelmeskedjék a fensőbb hatalmasságoknak, mert nincs hatalmasság, ha nemcsak Istennek, a melyek pedig vannak, az Istentől rendeltettek... Annak okáért szükség, hogy engedelmeskedjétek nemcsak a büntetés miatt, de a lelkiismeretért is. Adjátok meg tehát mindennek a mivel tartoztok: a kinek adóval, adót; a kinek vámmal, vámot; a kinek félelemmel, félelmet; a kinek tisztelettel, tiszteletet; a kinek tisztelettel tiszteletet. Senkinek semmivel sem tartozzatok.”³⁷⁾

Másod sorban pedig imádkozzatok minden hatóságért s mindenkiért, ki hatalommal van fölrüházva, a mint ezt nemcsak a természetes kötelesség és hálátosság érzete, de a sz. Írás nyíltan parancsolja: „Kérlek azért, így ír sz. Pál³⁸⁾ apostol Timotheushoz, hogy mindennek előtt legyenek könyörgések, imádságok, kérések, hálaadások minden emberekért, a királyokért és mindazokért, kik méltóságban vannak, hogy nyugodalmas és csendes életünk legyen teljes ájtatosságban és tisztességben. Mert ez jó és kellemes, a mi Üdvözítő Istenünk előtt.”

Imádkozunk azért Krisztusban kedves Fiaim, első sorban I. Ferencz József apostoli királyunk Ő fölségeért, imádkozunk az egész uralkodóházért, imádkozunk annál inkább, mert a fölséges Uralkodó Háznak irántunk való szeretete és jóakarátának hány ragyogó tanujelét vettük. Kérjük a Mindenhatót, hogy mennyei erejével védje, fentartsa, erőben és dicsőségben, s egyesítse az uralma alá helyezett népeket egyetértés, béke és megelégedésben.

Imádkozunk továbbá Krisztusban kedvelt Fiaim, kiválóan imádkozunk egyházunkért, a kath. egyházért, s köztiszteletben álló agg fejéért, Krisztusnak földi helytartójáért Szentséges Atyánkért XIII. Leo pápáért, ki az isteni Gondviselés kegyelméből most, 50 éves püspöki jubileumát tölti be, az egész ker. kath. világ legnagyobb öröme, s kérjük az Egek Urát, hogy egyházát a mai kor zivatarából nyugalmasabb révpart felé kormányozni megengdje.

Imádkozunk egymásért is, és szivünk egész erejével kérjük az Ég segélyét terhes és oly nagy felelőséggel egybekötött működésünkre. A Mindenhatót esengve kérjük, hogy soha ne vegye el tőlünk segítő Jobbját, de világosítson fel kegyelmével zavarainkban, kételyeinkben s vezessen az üdv útján. Kérjük pedig kiválóan e szent böjti időszak alatt. A magábaszállás ez időszaka legyen mi reánk is a magábaszállásnak, legyen a valódi bünbánatnak ideje, legyen a javulás, kötelmeink komoly és lelkiismeretes teljesítése megkezdésének ideje. Az Ur oltáránál a dicsőség áldozatának bemutatásakor esdve kérjük az Egek Urától az ő Sz. Lelkének ígéivel:³⁹⁾ „Add nekem a te székednél álló bölcseséget és ne taszíts ki engem szolgálád közül. Küld el azt a te szent Egedből és a te fönséged székéről, hogy velem legyen és velem munkálkodjék, hogy tudjam, mi kedves nálad, mert az mindent tud és ért, és józanul vezérel engem

36 Máté 22, 21.

37 Rom. 13, 5, 7-8.

38 I. Timoth. 2, 1-3.

39 Bölcses. könyv. 9, 4, 10-12.

cselekedeteimben és megőriz engem hatalmasságában. És kedvesek lesznek cselekedeteim és népedet igazán fogom vezérelni és méltó leszek Atyám székére.”

Most pedig Krisztusban kedvelt Fiaim, mindannyiatokra főpásztori áldásomat adom, mondván: „A mi Urunk Jézus Krisztus malasztja és az Isten szeretete és a Szentlélek közöltegetése legyen mindnyájatokkal. Amen.”²⁴⁰⁾

Ungvárt, 1893. február 18.

Gyula,
munkácsi püspök.

22. Firczak Gyula munkácsi püspök nagyböjti körlevele a munkácsi egyházmegye papságához

Ungvár, 1894. március 11.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1894. évi (III) nagyböjti körlevél

A munkácsegyházmegyei nt. Klerusnak.

Krisztusban kedvelt fiaim!

A szent nagyböjti időszaknak, az üdv eme kiváló napjainak beálltával, atyai és főpásztori szómmal hozzátok fordulni, és intelmeimben titeket részesíteni kötelességem, mint főpásztorotoknak, kötelességem, mint Krisztusban Atyátoknak.

Hogy mi a böjt, mi a nagyböjt? egyaránt ismeretes előttetek. Ismeretes előttetek az is, hogy mily kötelemeket ró az egyház a nagyböjti időszakban minden egyes keresztényre; és mily lelkiismeretesen számon tartani kívánja a böjt kötelességét. Ez, hogy úgy mondjam a külseje, - külső váza – teste a böjtnek, mely csak akkor érthető teljesen, ha az egyház böjti fegyelmének, belső éltető elemét is megismerjük.

Az egyház ugyanis a böjtöt nem önmagáért rendelte és a böjtnek nem is az a célja, hogy a hívek csupán bizonyos eledelektől tartózkodjanak. Ennél sokkal bensőbb célokat óhajt a katolikus egyház a böjt által megvalósítani. Azt akarja, ugyanis az egyház: hogy a mint testileg tartózkodunk a tiltott eledelektől: akként tartózkodjunk lelkileg is mindentől, ami tilos vagy vétek.

Első szülőink a tiltott gyümölcs élvezete által követték el az első bünt; mi a böjt fegyelme által, a tiltott eledelektől magunkat megtartóztatva, – akarunk szabadulni a vétektől.

Csak megerősítésül szolgálhat mindezekre az eredmény, mely az Isteni iránti szeretetből és az egyház iránti engedelmességből elvállalt és megtartott böjtöt követi.

Avagy mi hozta létre az első századok keresztényeinek csodálandó erényeit? Mi hozta létre ama szilárd és rettenthetlen hitet, mi szülte ama lángoló és mindent feláldozó szeretetet, melyeket ámulattal szemléltek a pogányok és melyek később meghódították a világot!

Aki figyelemmel kutatja az előidők történetét, keresztény katolikus őseink életét, kénytelen elismerni: miszerint a keresztény hitélet e csodálatos világát létrehozó okok között, a legkiválóbb helyek egyikét, az önmegtartóztatás, a böjt foglalja el. Azon fölfogás nyer kifejezést azáltal, hogy az egyházi könyveink a böjtöt az erények királynéjának nevezik. „Tisztítsuk meg magunkat Testvérek, így buzdít az egyház az

erények királynéjával, mert ime eljött a bőség, mely minket javakkal eláraszt, mely leveri a nyugatalankodó szenvedélyeket, s mely az Ur Istennel kibékíti a bünösöket.” (Hushagyó Vasárn., Utrenye)

Az egyháznak, ezen akadatolt, helyes és jogos fölfogása után rajtunk a sor, hogy e fölfogást egyéni meggyőződésünkkel tenni iparkodjunk még pedig aképpen: hogy az, gondolkodásunknak – cselekvésünknek, - belső- és külső életünknek irányítója és kormányzója legyen.

Ilyen lelki állapottal szükséges fogadnunk a sz. nagyböjti időszakot; - ilyen lelkülettel kell azt megkezdenünk, - folytatnunk – és befejeznünk; hogy így Isten dicsőségére - és lelkünk üdvösségére vállhassék.

A böjtölés által ugyanis:

a) Büneinkért penitenciát teszünk, és így a megérdemelt büntetést magunktól elhárítjuk. - Minden bűn, büntetést érdemel; de ha mi magunkat, önmagunkat megfenyítjük és megbüntetjük, ezzel lefegyverezzük Isten büntető igazságának karját. Azért mondja Sz. Pál: „Ha magunkat megítélnők, akkor nem ítéltetnénk meg” (Kor. I. 11,31.) – Sz. Ágoston tanúsága szerint pedig: „A böjt vagy üdvosztett vagy jutalom, azaz: vagy bünbocsánatot eszközöl, vagy a menyországot, mint jutalmat szerzi meg.”

b) A böjtölés által megfékezzük érzékiségünket, és így a böjt segítségünkre lesz, hogy megőrizzük magunkat a bűnbe eséstől. – Ezt bizonyítja Sz. Gerazim mondván: „A böjt kitartó imádsággal egybekötve, legerősebb és legbiztosabb fegyver a világ és ördög minden incselkedései ellen.”

c) A böjtölés által megkönnyítjük magunknak az erény és imádság gyakorlatát, és így annál biztosabban elnyerjük az Isten malasztját és az örök üdvösséget. – Azért Aranyszáju Sz. János következő szavakkal fejezi ki a böjt üdvös mivoltát: „Böjtlj, mert vétkeztél; böjtlj, hogy ne vétkezzél; - böjtlj, hogy nyereséged legyen; böjtlj, hogy amit nyertél, állandóan megtarthassad.”

Miután az egyház fölfogása szerint a nagyböjt az erények királynéja, fogadjuk azt úgy, mint királynét! Fogadjuk örömmel, - lelkesedéssel; - de fogadjuk egyszersmind alattvalói hódolattal is!

Fogadjuk első sorban is örömmel⁴¹ Járja át ez az öröm egész valónkat. Ennek hatása alatt és érzetével végezzük Krisztusban Kedvelt Fiaim az isteni tiszteletet és a papi zsolozsmát, papi állásunk e mindennapi lelki táplálékát! Örömmel vizsgáljuk e királyné fényes öltözetét, a szebbnél szebb éneket, imát és hymnust, mellyel annyi század keresztény buzgósága, a szeretet vetekedő buzgóságával és csodálandó találékonyosságával földszitette. Hatoljunk minél mélyebben a keresztény szeretet találékonyosságának e csodálatos mesterműveibe. Teljenek be szemeink és érzékeink ragyogó fényükkel, és összhangzó színvegyületökkel, csodás mélységeikkel, - kifürkészhetetlen kincsekkel! Bocsátkozzunk e vizsgálatba minél mélyebben, mert hisz annál több csodálandó kincsre akadunk, minél mélyebbre ereszkedünk! E kincstár kifogyhatlan. Hisz a mit emberi elme Istentől adott erejével, a keresztény szeretet találékonyosságával és melegével egyesülten a bűnbánó ember megható alázata és a bűnbánat csodás

41 Máté VI, 16-18. „Mikor pedig böjtöltök ne legyetek szomorúak, mint a képmutatók, hogy böjtölni láttassanak az emberektől...Te pedig mikor böjtölsz, kend meg fejedet és orcádat mosd meg, hogy ne látassál böjtölni az emberektől, hanem a te Atyádtól, ki a rejtekben vagy, és Atyád, ki látva rejtekben megfizet neked.”

varázsával létesített, az együttesen látható e helyen, minden a legpazarabb módon fölhalmozva szemlélhető az egyház nagy böjti énekei, imái és himnusaiban! Menjünk tehát naponként e kincstárba! Merítsünk, vegyünk belőle minél többet! Mert biztosítalak Krisztusban Kedvelt Fiam, miszerint örömetek annál nagyobb lesz, minél jobban megközelítitek az anyaszentegyház szándékát.

Ezzel azonban nem lehet, és nem szabad megelégednetek. Mint lelkipásztoroknak szorgoskodnotok kell, hogy a vezetésetekre bizott hívek is, szent lelkesedéssel fogadják a nagyböjti időszakot; mire nézve igyekezzetek saját örömeiteket átültetni hiveitek szívébe is. – Igyekezzetek nem csak felköltetni az öröm érzetét, de azt, egyszersmind állandósítani is; mert nem az érzéki természet mulékony és átfutó örömezzetéről van szó, de a keresztény hitélet és meggyőződés alapjából származó állandó kedély – és lelki állapotról.

Kettős feladat áll tehát előttetek: az egyik fölvilágosítás, a másik a lelkesítés. A fölvilágosítás, hogy hiveitek meggyőződjenek és tudják: mi a nagy böjt – mi a célja, - a rendeltetése, - mily csodás hatása, - ereje és eredménye van, s mily magas e miatt a jótettek és erények között a méltósága? És ebből már önkényt folyik a másik földadat, t.i. a lelkesítés arra, hogy a hívek igyekezzenek örömmel fogadni, készséggel alkalmazni, és szorgalmasan fölhasználni a lelki üdvösség eme becses eszközeit. – Mindkettő könnyen elérhető. Eszközeit ismeritek. A fölvilágosítás, - a tanításra ott a szószer. Onnét tanítsátok a gondjaitokra bizott híveket, mind arra, mit a böjt mibenléte, célja, rendeltetése, hatása, ereje és kiváló haszna felől tudniok kell. Onnét lelkesítsétek és buzdítsátok hiveiteket a nagyböjt kellő felhasználására; onnét buzdítsátok öröme, és lelkesedésre. Midőn azonban a felnőtteket oktadjátok ne feledkezzetek meg a fiatalabb nemzedékről, - a gyermekekről sem; hogy így az öröm és lelkesedés, - általános és közös legyen.

Az öröm és lelkesedés betetőzését azonban, az alattvalói hódolat képezi. Nem elég ugyanis az öröm és lelkesedés érzelmeinek nyilvánítása; hanem még az is kívántatik, hogy a megjelenő királynénak, alattvalói hódolatukat és hűségünket bemutassuk.

Ezen hódolatunkat akkor nyilvánítjuk, mikor a ker. kath. anyaszentegyház parancsának engedelmeskedve, a húsvéti gyónást elvégezzük. A húsvéti gyónás végzése; az alattvalói hódolat legerőteljesebb kifejezése. Ép e miatt Krisztusban Kedvelt Fiam különös gondot legyen arra, hogy a húsvéti sz, gyónás kötelezettségnek, a kath. anyaszentegyház tanításának szellemében, eleget tegyetek önmagatok, és eleget tegyenek hiveitek is.

A szószeren kívül tehát a gyóntatószék az, mely ti reátok e szent időszakban kíváloán várokozik, mint lelkipásztorokra.

Buzditsátok lelkesítsétek a gondjaitokra bizott híveket kitartóan, alkalmasan, alkalmatlanul, fedjétek, könyörögjétek nekik a nagy apostol szerint, hogy minél engedelmesebben, minél őszintébb és minél nagyobb bánattal járuljanak a töredelem szentségéhez, a sz. gyónáshoz. Győzzétek meg hiveiteket azon igazságról, hogy a gyónásban az erényesség titka rejlik.

A gyónás megőrzi és megadja a szív nyugodalmát, mely nélkül nincs boldogság.-

A gyónás megakadályoz teménytelen bünt és szerencsétlenséget. – A gyónás fölemeli ismét a szegény bűnöst, kit gyarlósága Istentől elszakított, és a bűnbánót, mint megigazultat, visszavezeti a kegyelmek Istenéhez.

Ime ily fontos feladatok megoldása várakozik a lelkipásztorokra és a hivekre, a sz. nagy böjti időszak beálltával!

Ez az oka, hogy a keleti szertartású egyházunk, vajhagyó vasárnap vecsernyén következőleg énekel: „A böjti időt, kezdjük fényesen, lelki küzdelemben önmagunkat győzzük meg, mossuk meg lelkünket, tisztítsuk meg testünket; böjtöljünk az eledelektől, mint minden szenvedélytől, s az erények élvezetével telítsük meg lelkünket, hogy szeretettel teljesítve ezeket mindnyájan méltókká legyünk látni Krisztus Urunkat tiszteletre legméltóbb szenvedését – és lelkileg örvendezve - a szent Húsvétot.”

Ezek után Ti reátok Krisztusban Kedvelt Fiaim kiválóan pedig a halhatatlan lelkek üdvözítése érdekében kifejtendő munkásságotokra főpásztori áldásomat adva vagyok

Ungváron, 1894. március 11-én.

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök.

23. Firczák Gyula munkácsi püspök nagyböjti körlevele a munkácsi egyházmegye papságának

Ungvár, 1896. február 18.

GKPL, az 1896. évi (III.) körlevél 1073. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei gk. Clerusnak!

Krisztusban kedvelt Fiaim!

„A böjti időt kezdjük fényesen, alávetve lelki küzdelemben önmagunkat, mossuk meg lelkünket, tisztítsuk meg testünket, mint valami eledeltől, böjtöljünk minden szenvedélytől, lelkünket erényekkel gyönyörködtessük, hogy ezekben szeretet által tökéletesedve méltók legyünk mindannyian lelkileg örvendezve meglátni Krisztus Istenünk tiszteletre legméltóbb szenvedését és a szent föltámadását.”⁴²

Anyaszentegyházunk szavai ezek, melyekkel szertartásunk mély, titokteljes és magasztos voltát ecseteli.

Anyaszentegyházunk eljárásához alkalmazkodom én is; és mint főpásztorotok szerető szózatomat küldöm hozzátok, hogy buzdítsalak e szent időszak elején, és ismételten mutassak rá azon kötelességekre, melyeket tőletek Isten dicsősége – és a lelkek üdvössége követel.

Egyházunk a böjtöt az erények királynéjának nevezi. Az egyház ezen felfogása keletkezésével egykoru. – Korunk ezzel szemben teljesen ellentétes álláspontot foglal el és a böjtöt, mint hősie erénygyakorlatot nem érti, de megérteni nem is akarja.

Mire való a böjt – és miért ragaszkodik az egyház annyira a böjti fegyelemhez? mondják némelyek; és úgy tekintik azt, mint valami ósdi, elavult parancsot, mely idestova modern korunkban kötelező erővel alig is birhat és az ily modern fölfogás folytán megtartására nem is gondolnak.

Valóban korunk ezen anyagias fölfogására nagyon ráillenek a szentírásnak ezen szavai: „*A test szerint való ember nem fogja fel azt, mi az Isten lelkéé, mert az bolondság ő előtte és nem értheti, mert azt a lélek szerint kell megítélni.*”⁴³

42 Недѣля Сиропусти. Стихира.

43 1. Kor. 2,14.

Lássuk ezekkel szemben, hogy miért van a böjt? és minő céljai vannak a böjtnek? A böjtnek célját graphice szemünk elé állítja Szent Ágoston e szavakkal: „A böjt tisztítja az értelmet és fölemeli az érzékeket; aláveti a testet a léleknek, bűnbánatra és alázatosságra indítja a szívet, az érzékiség fellegeit eloszlatja, az érzéki kéj hevét kioltja, meggyújtja a tisztaság igazi világát.”⁴⁴

A böjt által, ha az az egyház szellemében és parancsai szerint történik, először is Istennek szolgálunk. Igen Krisztusban kedvelt Fiaim, a böjt az Isten iránti tisztelet és szolgálat egyik kiváló ténye. E böjt actus servitii Dei, actus religionis. S e böjt csodálatos erővel is bír e cél megvalósítására. Rendkívüli erővel emeli fel elménket az Istenhez és a mennyeiekhez. A lélek mintegy megszabadulva a földi, testi bilincsektől annál szabadabban emelkedik a magasba a mennyei javakhoz, az Istenhez.

Illés az ó-szövetség lánglelkű prófétája negyvennapos böjt után lett méltó hősies küzdelmei után arra, hogy az Úr, Izrael Istenének színeit láthassa.⁴⁵ Dániel, az Úr retenthetlen bajnoka, három hétig böjtölt s akkor részesült ama rendkívüli látomásban, mely a szentírásban olvasható: „Én Dániel bánkódom vala három hét napjain át. Kívánatos kenyeret nem ettem, hús és bor nem ment számba, de kenettel sem kenettem magam, míg el nem teltek a három hét napjai.” És ép e miatt lett ő a látomásban, „kívánatok férfja”-nak nevezve, e miatt lett méltóvá a válasza: „Ne félj Dániel! mert az első naptól, melyen szívedet értésre hajtván, magadat sanyargattad, a te Istened színe előtt meghallgattattak igéid és én te miattad jöttem.”⁴⁶

Keresztelő sz. János egész élete folytonos böjt volt. Az Úr Jézus negyvennapos böjttel kezd megváltói tanítói tisztségéhez. A szent remetét ki győzné végig számlálni, a kik hasonló böjttel szolgáltak az Urnak. Ez a főokok egyike, hogy már e földön is mintegy mennyei életet éltek.

Nagy igazságot mond arany száju szent János, midőn így szól: „Földi testtel óhajtasz az egekbe jutni, soványítsd le testedet, hogy elég mozgékony legyen e fölszálláshoz. A ló ha sokat eszik, nem szalad. A bajvivó nem eszi azt, a mit akar. Ha Izrael nem evett s nem hizott volna meg, nem lett volna ellenszegülővé. Fölfelé irányítsd tehát mindig a szemedet, a hol lakozik a te hön óhajtott jegyese is, lelked ez óhajával győzd meg ellenszegülésedet. Az ima és böjt segédkeznek neked és buzditanak a szent iratok.”⁴⁷

A böjt másodszor elégtétel bűneinkért. Böjt által, testünk sanyargatásával teszünk legkönnyebben bűneinkért eleget. Joel prófétánál ekként szó az Úr: „Térjeteك hozzáam teljes szívetekből, böjttel, sirással és jajgatással... zengjeteك hosannával Sionban, szenteljeteك böjtöt... A tornác és az oltár között sirjanak a papok... Forrón szereti az Úr az ő földét és megenged népének.”⁴⁸

Ugyanez a népek és a nemzeteknek a közmeggyőződése. Jónás prófétát az Úr elküldötte Ninivébe ezen nagy városba, melynek gonoszsága az Úrhoz fölhatott: „Még negyven nap vagyon, hirdeti Jónás, és Ninive elsülyed.” És ime mit tesz a pogány Ninive. „Hivének a ninivei emberek az Istenben és böjtöt hirdetvén, szőrszákokba

44 Sermo de oratione et ieiunio LXXIII. §. 1.

45 III. Király könyv. 19,1-13.

46 Dániel 10, 2-12.

47 S. Ioan. Chrysost. Hom. 22. ad popul. de potentia, continentia et virginitate.

48 Joel 2,12-18.

öltözének nagytól kicsinyig.”... „És látta Isten az ő cselekedeteit, mondja a szentírás, hogy megtértek gonosz utjokról; és elengedé Isten a büntetést, melyről szólott vala, hogy megcselekszi rajta és nem cselekvé.”⁴⁹ És mi okozta ezen változást? Látjátok magatok, miszerint bűnbánatok, a melyben első és legkiválóbb hely a böjtnek jutott.

A böjt harmadszor megfékezi a szenvedélyeket; aláveti a testet a léleknek; megőrzi a bűnöktől. A böjt ekként óvszer a bűnök ellen. „Sanyargatom testemet és szolgálat alá vetem, mondja Szent Pál apostol, ne hogy midőn másokat tanítok, enmagam elvessem.”⁵⁰ „A böjt, mondja aranysházi szent János, az angyalok férfiaskövetése, megvetése a meglevőknek; az imádság iskolája, a lélek eledele, a száj fékezője; lecsendesíti a szenvedélyeket, a mint ezt tudják, a kik böjtölnek; fékezi a gyönyöröket a mint nem ismeretlen azok előtt, a kik megkísértetnek; fékezi a dühöt, csillapítja a haragot, megnyugtatja a természet ingadozását, élénkíti az ésszt, világossá teszi a lelket, könnyebbé teszi a testet.” Valamivel utóbb pedig e jellemző szavakat mondja e beszédében a böjtről: „Böjtölj, mivel vétkeztél, böjtölj, hogy ne vétkezzél.”⁵¹

Ezek Krisztusban kedves Fiaim a böjtnek a céljai. A böjttel szolgálunk Istennek; a böjttel bűneinkért eleget teszünk; a böjttel óvakodunk a büntől. Az ajkainktól megvont étel oly szolgálatot teljesít, mely eredményeiben kiterjed egyaránt a múlt, a jelen és jövőre. S testünktől megvonva az eledelt, lelkünket lakomákban részesítjük.⁵² A böjt kibékít önmagunkkal. A böjt nyugalmat és békét hoz szívéinkbe.

Tudva és ismerve ekként a böjt célját, vizsgáljuk tehát, hogy miből áll és milyen az a böjt, amely a fenti célok elérésére képes?!

Elsősorban böjtünknek Istenre kell irányulnia. Máskülönbén Ő neki szolgálunk, Ő neki bűneinkért eleget tennünk s Ő tőle a jövőre kegyelmeket nyerni nem lehetséges.

Isten legyen az első indok és a végső cél.

Van azonban a böjtnél közelebbi szabályozója is, a melyhez okvetlenül alkalmazkodnunk kell, nehogy fáradozásunk meddő maradjon. És ez katolikus anyaszentegyházunk parancsa, a mely tekintettel az időre, helyre, mértékre, módra, az emberekre az életviszonyok és különböző körülményekre közelebről határozza meg a böjtöt. S ez felette szükséges is. Figyeljétek csak meg, mit mond ide vonatkozólag aranysh. szent János: „A böjt erejével csak úgy képes kiváltani minket a bűn alól, ha kellő törvények szerint történik. Mert a bajvivő sem koszorúztatik meg, ugymond, ha csak törvényesen nem küzdött. Nehogy tehát a böjt fáradalmai között a böjt érdemétől elessünk, tanuljuk meg miként és hogyan kell ezen dolgot teljesitenünk: mert ama phariseus is böjtölt, de a böjt után üresen ment el s a böjt fáradalmai ő reá hasztalanok voltak. A vámos nem böjtölt és a böjtölő phariseust nem böjtölve megelőzte, hogy tudjad, hogy mi haszon sincs a böjtből, ha nem társul hozzá más egyéb is. Böjttöt tartottak Ninive lakói és megnyerték Isten irgalmát; böjtöltek a zsidók is, de mit sem használt nekik, és vétkekkel távoztak. Mivel tehát a veszély a böjtben ekkora, ha nem tudjuk miképen kell böjtölnünk, tanuljuk meg e törvényeket, hogy cél nélkül ne füssünk, hogy ne verjük hiába a levegőt, hogy árnynyal küzdve ne harcoljunk. Orvosság

49 Jónás 3,5-10.

50 I. Kor. 9,27.

51 S. Ioann. Chrys. Archieppi Constant. Sermo I. de ieiunio.

52 S. Ioann. Chrysost. Archiepp. Constantinopol. Sermo I. de ieiunio.

a böjt, de az orvosság, ha még ezerszer is oly jó gyakran annak járatlansága által, a ki vele él, hatását veszti; ismerni kell ugyanis az időt is, midőn azt használni kell, ismerni kell magának a gyógyszernek is a mennyiségét, annak, ki beveszi testi hőmérsékét, a vidék természetét, az év szakát, a megfelelő táplálékot és sok egyebet, melyek közül bármelyik hiányzik is minden másnak ártani fog.”⁵³

A böjt szabályozása tehát tagadhatlanul elkerülhetlenül szükséges. És anyaszentegyházunk Istentől nyert hatalmánál fogva a böjt szabályozására illetékes s ő tényleg kezdettől szabályozta is azt, a minek határozott tanúi már a szentírásen kívül⁵⁴ a kereszténység legelső századaiban tartott zsinatok határozatai, a melyekben a böjt ideje, módjáról nagyon is gyakran intézkedések történtek.

Nézzük azonban, miként van ezen böjti fegyelem anyaszentegyházunk által szabályozva a jelenben?

Lássuk tehát mely és mennyi idő képezi a nagyböjtöt, miként kell ez idő alatt böjtlőnünk és hogy milyen kötelesség ez? Először is lássuk a nagyböjt idejét. – A mi nagyböjtünk már a hushagyó vasárnapkal kezdődik tulajdonképpen.

E hushagyó vasárnap megfelel a latin szertartás szerinti Dominica Septuagesimának. Hushagyó vasárnapnak nevezzük pedig azért, mert e vasárnap az utolsó nap, melyen szertartásunk szerint huseledelekkel élünk még szabad. De e héten még megvannak engedve a tejes, vajjas és tojásos eledelek. A hushagyó vasárnapot közvetlenül követő vasárnapot a vajhagyó vasárnapnak nevezzük azért, mert ettől kezdve már a vajjas eledelek is tiltva vannak; a vajhagyó vasárnapra következő nappal tehát veszi kezdetét a szorosabb értelemben vett nagyböjt. Ezen nap és rá következő hét teljes hét képezik a nagyböjt időtartamát.

Szabályozva van továbbá az eledelek élvezete is az által, hogy szorosabb értelemben vett egész nagyböjten keresztül, tehát a vajhagyó vasárnapot követő naptól kezdve egész husvét vasárnapig naponként csak egyszeri jóllakás van megengedve. A mi alatt Krisztusban kedvelt Fiaim azt értjük, hogy ezen egész idő alatt naponként csak egyszer, még pedig a főétkezés alkalmával szabad teljesen jóllaknunk. Régebben ezen étkezésen kívül más étkezés egyáltalában nem is volt megengedve. Napjainkban azonban már szintén elég régi gyakorlat által a déli főétkezésen kívül meg van engedve este a rendesnél csekélyebb és nem teljes jóllakással egybekötött étkezés, nemkülönben reggel némi csekély eledel magunkhoz vétele. Naponkénti egyszeri jóllakásra vagyunk kötelezve a nagyböjt minden egyes napján, kivéve az összes böjti vasárnapokat és szombatokat – a nagyhét szombatjának kivételével – és Gyümölcslőt-Boldogasszony ünnepét.

Ezekután lássuk, hogy kik és hogyan vannak a böjtre kötelezve? azután pedig a kötelezettség erkölcsi momentumát vizsgáljuk meg.

Minden egyes gör. kath. hívőnk, ki már eszével él vagyis elmúlt hét éves, kötelezve van magát visszatartani az egész nagyböjten keresztül az eltöltött eledelektől.

Azon gör. kath. hívőnk pedig, a kik életkoruk 21. évét betöltötték, de még 60 évesek el nem multak, kötelesek anyaszentegyházunk parancsából nemcsak visszatartani

53 Hom. II. de detractatione.

54 Apostol. cseleked. 15, 28-29.

magukat a tiltott eledelektől, de ezenfelül kötelesek egyuttal a nagyböjt tartalma alatt a naponkénti egyszeri jóllakásra, mint azt fönnebb kifejtettük.⁵⁵

Ha pedig nézzük Krisztusban kedvelt Fiaim ezen böjtölési kötelemnek erkölcsi erejét, azt t. i. hogy mily súlyosan kötelez, úgy találjuk, hogy a ki, a böjt fegyelmét szándékosan, elégséges ok nélkül és nagyobb mérvben (*notabili quantitate*) áthágja, súlyos vétket követ el.⁵⁶

Ezen böjtölési kötelezettség, mely a már előbb fölsorolt híveinkre egyforma kötelező erővel terjed ki, csak bizonyos meghatározott esetekben veszíti el ezen kötelező erejét. Ezen esetek a következők:

1) törvényes fölmentés (*legitima dispensatio*), ha t. i. valaki az egyházi törvényes fennsőbbiségtől, ki erre hatalommal bír, fölmentetik a böjtölés kötelemétől. Megjegyzem itt azonban, ha valaki törvényesen és érvényesen föl is lett mentve, a tiltott ételek élvezetének kötelemétől s ekként engedélyt nyert kiváltképpen a husos eledelek élvezetére, ez által nincs semmiképpen sem fölmentve a naponkénti egyszeri jóllakás kötelemétől;⁵⁷

2) anyagi és erkölcsi képtelenség (*impotentia physica et moralis*), mely miatt nem köteleztetnek a böjtre a betegek, szegények, gyöngé szervezeteik, katonák;

3) súlyos munka, a mely miatt fölmentetnek a földművelők, ácsok, kőfaragók, takácsok, kőművesek, asztalosok, kovácsok s mások; s végre

4) a lelkek üdve (*pietas*), a mely miatt a böjtölésre nem köteleztetnek azok, kik kórházakban, kolostorokban szolgálnak ki, továbbá olykor a gyóntató, praedikáló papok s mindazok, a kik a testi vagy a lelki könyörületesség tényeit gyakorolják nagyobb erőfeszítés és fáradsággal.

Midőn az egyháznak a böjtre vonatkozó fegyelmét saját gör. szertartásunk szerint tüzetesebben kifejtettem, czélom volt, hogy előttetek is jobb világlatban álljon a böjt mibenléte, becse és valódi értéke; - most tehát kedves Fiaim, nektek is arra kell törekednetek, hogy önmagatok is minél jobban tartsátok meg a böjt fegyelmét; mint pedig lelki hiveitek által is minél lelkiismeretesebben igyekezzetek megtartani azt. E czélből ismertessétek meg hiveitekkel minél behatóbban a böjt fegyelmét. Oktassátok őket úgy a szószék, mint a gyóntatószékben, hogy jól tudják mikor és mint kell böjtlőniök, de tudják azt is, mikor vannak a köteles böjt alól kivéve; de egyszersmind buzdítsátok őket, hogy ezen böjti kötelmeiket lelkiismereten teljesítsék.

A részletes esetekben való eljárásra nézve vezérelvetek legyen az, hogy az egyház törvényeit betartsátok a lehetőségig, de a mellett tulságos terheket ne rakjatok a hívők vállaira. Figyelembe kell venni a körülményeket, melyek a böjt megtartása alól kivészenek. Kerülnötök kell hát a szélsőséget úgy az egyház törvényeinek alkalmazásában, mint ezen törvények betartása alól fölmentő körülmények figyelembevételében. Ott a tulzó szigor, itt a tulzó laxismus egyaránt kerülendő. Ebből kifolyólag arra nézve is utasítlak Krisztusban kedves Fiaim, miszerint valahányszor egyes esetekben a böjti kötelem tekintetében nehézségtek támad, avagy hiveitek ez iránt megkeresnek,

55 F. Bran. De ieiunio Ecclesiastico, p. 42. sqq.; Joseph. Papp-Szilágyi de Illyésfalva: Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae p. 299. sqq.; dr. Mikita Sándor: Liturgika 215. 1. sqq.

56 S. Alphonsus de Ligorio: Theologia moralis lib. IV. num. 1004. sqq.

57 S. Alphonsus de Ligorio: Theologia Moralis lib. IV. num. 1013.

forduljatok a szükséges utbaigazítás illetve böjti fölmentésekért egyházmegyei kormányomhoz. Ez a leghelyesebb eljárás, mely megóvja az egyház fegyelmét teljes épiségében s a mellett egyedül képes úgy hiveitek, mint pedig önmagatok lelkiismeretét tisztán megőrizni és békéjét fenntartani.

Még csak egy mozzanat van a mire ez alkalommal figyelmeteket fölhivni szándékozom. S ez az, hogy a böjt nem önmagáért van. Eszköz a böjt, hogy vele Istenünknek szolgáljunk és a saját lelkünk üdvösséget előmozdítsuk. Nem szabad tehát úgy, oly lelkülettel jönnünk ki a szent böjti időből, mint amilyennel elkezdettük volt, a milyennel beléptünk volt. Ha kötelességünk tartózkodni az egyes eledelektől, kétszeresen kötelességünk tartózkodni mindattól, a mi lelkünkre nézve mintegy tiltott edeldt képez. Kétszeresen kötelességünk tehát tartózkodni a vétectől.

Halljátok aranszáju sz. Jánost, mily ihletett vonásokkal domborítja ki ezen igazságot: „Láttad kedvesem, mondja ő, milyen a valódi böjt, ezt gyakoroljuk. Vakmerően ne véljük, mint sok másan, miszerint a böjt abban áll, hogy edeld nélkül legyünk egészen estig: nem ez kívántatik itt, de hogy megtartóztatva magunkat az eledelektől, tartózkodjunk az ártalmasoktól is és a lelkiek gyakorlatára nagy igyekezetet fordítunk.”⁵⁸ Megvilágítja pedig ezen állítását egy más alkalommal, a mikor így szól: „A böjt méltósága nem az eledelektől való tartózkodásban, de a vétkeknek kerülésében áll. Miért is az, a ki a böjtöt az eledelektől való megtartóztatásnak állítja egyedül, az a böjtöt nagyon is ócsárolja. Böjtölsz, bizonyítsd ezt nekem be tulajdon tetteiddel. Mily tettekkel, kérdezed? Ha szegényt látsz, könyörülj rajta; ha ellenséget látsz, békülj meg vele; ha látod barátodat, hogy jót cselekszik, ne irigyeld azt. Ne csak a száj böjtöljön, de böjtöljön a szem, a hallás, a lábak, a kezek és testünk minden tagjai. Böjtölnek a kezek, ha tiszták a ragadomány és uzsorától; böjtölnek a lábak, ha a tilos látványosságokhoz való lépteiket visszatartják; böjtölnek a szemek, ha megtanulják, hogy a szép pillantásoknak ne engedjenek és más szépségét kíváncsian ne nézzék. A szemeknek eledele ugyanis a látványosság; de ha ezen látványosság meg nem engedett és tilos, árt a böjtnek és a lélek egész üdvösségét lerontja: ha pedig szabad és megengedett, ékesíti a böjtöt. A legképtelenebb lenne ugyanis a böjt által tartózkodni az eledelektől és a megengedett ételtől, szemekkel pedig a tiltottakat érinteni. Nem eszel hust? ne mérisd szemeiddel a tisztátalanságot sem. Böjtöljön a fül is: a fülek böjtje pedig az, hogy a megszólásokat és rágalmakat be ne fogadja; a hiu hallomást, ugymond, ne fogadd be. Böjtöljön a száj a csuf szavaktól és gáncsolástól. Mert mi haszon, ha a madaraktól és halaktól megtartóztatjuk magunkat, testvéreinket pedig harapjuk és marjuk?”⁵⁹

Nyilvánvaló tehát, miszerint az a keresztény katolikus, a ki megtartóztatja ugyan magát a tiltott eledelektől, de nem kerüli a vétkeket, az ilyen nem tesz tulajdonképen eleget a kath. anyaszentegyházunk parancsának a böjtölésről. Mert ha meg is tartja magát a parancsot ámde annak szellemét egyáltalában nem teljesíti. Az ilyenek böjtölésére teljesen ráillenek az ó-szövetség következő szavai: „Miért böjtölünk, ha te nem tekinted azt? miért alázzuk meg magunkat, ha te nem ügyelsz reá? – Ime böjtölések napján tűnik ki akaratotok és minden adóstokat zaklatjátok. Ime perlekedésre és ver-

58 S. Joann. Chrysost. Hom. 72.

59 S. Joan. Chrysost. Homil. 3. 59.

sengésre böjtöltök és ököllet istentelenül verekedtek. Ne böjtöljeteK ugy, mint eddig, hogy meghallgattassék a magasságban kiáltásotok.”⁶⁰

Különösen pedig terjeszszétek ki gondos figyelmeteket azon visszaélésre, mely egyes helyeken köznépünk között előfordul, hogy midőn az eledelektől magokat visszatartóztatják, ugyanakkor visszaélnék az italokkal.

Tehát keresztény katolikus értelemben böjtölni annyit tesz, mint magát a tiltott eledelektől megtartóztatni; - mindenekfelett pedig a bünt kerülni. – E cél elérése pedig csak ugy lehetséges, ha a böjthez hozzacsatoljuk az imát. Mert az ima és a böjt ama két szárny, melyek által e földi létből az ég felé emelkedhetünk, mint aranszáj-u szent János mondotta: „Szükség van ugyanis, mondja ő, először is imádságra és böjtre. Mert tekintsd csak, mennyi jó származik a kettőből. A ki imádkozik és böjtöl a mint kell, annak nem sokra van szüksége: a kinek pedig sokra nincs szüksége, soha sem lesz fukar és készebb az alamizsnára. A ki böjtöl, könnyű és szárnyakkal bír, és midőn buzgón imádkozik és a rossz kívánságokat kioltja, Istent kiengeszteli és az ellenszegülő lelket megalázza. Ezért az apostolok is majdnem mindig böjtöltek. A ki böjtöl és imádkozik, az kettős szárnyakkal bír, a melyek a szeleknél is könnyebbek: nem ásít és nem szórakozik és nem lanyhul el imáiban, a mi sokakkal megtörténik; de erőteljesebb a tüznél és magasabb a földnél: és ezért az ilyen legnagyobb ellensége és ellenfele az ördögnek. Mert nincs semmi mi erősebb lenne, mint a kellően imádkozó ember.”⁶¹

Most pedig, mielőtt befejezném atyai szavaimat, tudomásotokra adom: hogy az örök városba – Rómába zarándokolok az Apostolok Fejedelmének sírjához és e szent helyen Istent kérni fogom, hogy magasztalja föl kath. anyaszentegyházunkat; - védelmezze meg annak látható fejét XIII. Leo pápa Ő Szentségét; oltalmazza meg dicsőségesen uralkodó apostoli királyunkat és királynénkat; áldja meg szeretett magyar hazánkat, - és áldjon meg mindnyájunkat.

Rómába megyek, hogy az apostoli lelkületü és bámulandó bölcsességü XIII. Leo pápánknak, - Krisztus földi helytartójának, a magam, - káptalanom, - papságom és összes hiveim részéről, legmélyebb hódolatunkat, - törhetlen hűségünket, - és szeretetteljes engedelmségünket bemutatthassam és hogy kijelenthessem azon erős elhatározásunkat: hogy minket Krisztustól – az ő egyházától, - és annak látható fejétől, semmiféle tekintetek nem fognak elválasztani soha.

És most Krisztusban kedves Fiaim, egyesítsétek Ti is imáitokat az enyémmel és az áhitat csendes óráiban emlékezzetek meg rólam is; ki ezennel Isten áldását és a Boldogságos Szüz oltalmát kérve mindnyájatokra vagyok

Ungváron, február 18-án 1896.

Krisztusban szives atyátok:

Gyula püspök.

60 Izai. 58,3-4.

61 S. Joan. Crys. Homil. 71.

24. Firczák Gyula munkácsi püspök nagyböjti körlevele a munkácsi egyházmegye papságához

Ungvár, 1897. március 21-én.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1897. évi (IV.) nagyböjti körlevél

A munkácssegyházmegyei Nt. klerusnak.

Krisztusban szeretett Fiaim!

Az isteni Megváltó szent és magasztos példaadása által megszentelt nagy böjti időszak beálltával atyai szivem melegével köszöntelek mindnyájatokat Krisztusban szeretett Fiaim!

Az Ur Jézus, mielőtt nyilvános életét megkezdte volna, a pusztába vonult, hogy ott böjtt és ima között készüljön elő a nagy, az isteni feladatra és áldozatra, mely mindnyájunk, az egész világ váltságdíját képezte.

A pusztta a maga csendjével, beláthatatlan messzeségbe tűnő határaival önkénytelenül is a végtelennek eszményképét, a mindenség alkotóját: Istent juttatja eszünkbe. És a jó Isten gondolatánál azonnal újabb gondolat nyomul előtérbe: És te ki vagy, miért vagy itt, hová törekszel, mi a te végcélod? „A pusztába viszem őt és szívére szólok”,⁶² mondja az Ur Ozeas prófétánál.

Az anyaszentegyház gondos előrelátásával alkalmat nyújt évenként gyermekeinek, hogy elvonuljanak a világ zajától és a magányt keressék, hogy ott a jó Isten közelebb férjen szívékhöz, s könnyebben megérthessék az Ő hívó, buzdító szavát. Ezen alkalom, e magány a szent nagy böjti időszak.

Az egyház szomorú dallamu énekeivel hirdeti, hogy a vigság napjai megszűntek, itt az idő, hogy magunkba szálljunk, - s ha eddig talán több szabadságot engedtünk porból vett alkotórészünknek, most nagyobb gondot fordítsunk lényünk nemesebb részére, örökéletű, halhatatlan lelkünkre.

Használjátok fel azért Krisztusban szeretett Fiaim! ti is a kínálkozó alkalmat, - vonuljatok el lelketekben a világtól, vessetek tekintetet szívetekbe és kérdezzétek meg magatoktól: *Ki vagy te és hová törekszel?*

„Kiválasztottalak titeket és rendelvelek, hogy elmenvén, gyümölcsöt teremjetekek és a ti gyümölcsötök megmaradjon”,⁶³ így szólt isteni Mesterünk tanítványaihoz, kiket a világot átalakító nagy munkája továbbfolytatására, az általa kinyilatkoztatott igaz hitnek terjesztésére s a keresztfán bemutatott legfölségesebb áldozatnak naponként és óránként megújuló bemutatására kiválasztott.

És ti e megdicsőült szenteknek vagytok utódai Krisztusban szeretett Fiaim!

„Ti választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet, megváltott nép vagytok, hogy hirdessétek annak erejét, ki titeket a sötétségből az ő csodálandó világosságára hívott.”⁶⁴

Az angyalokénál nagyobb hatalommal ruházott fel; kezetekbe adta az Üdvözítő oldó és kötő hatalmát; kezetekbe adja önmagát, midőn hívó szózatotokra az égből leszáll és a kenyérből az Ő szent teste és a borból az Ő szent vére lesz. Közbenjáróvá

62 2,14.

63 Ján. 15,16. -

64 Péter I. 2,9. -

rendelt benneteket Isten és az emberek között, hogy az ima ereje s a szentségek kiszolgáltatása által a bűnök bocsánatát és Isten kegyelmét eszközöljétek ki.

Szir sz. Efrém a lelki emelkedettség költészetével így ír a papi méltóságról: „Ó csodák csodája, kimondhatatlan hatalom, felséges titka a papságnak! Szent, dicső és mérhetetlen hivatal, melyet Krisztus eljövetele után reánk méltatlanokra bizott! Térdre hullva, könyes szemmel és zokogva könyörgök, tekintsetek a papság eme kincsére, - kincs az, mondom, azok számára, kik méltóképen és szentül megőrzik. Tündöklő pajzs, áttörhetetlen fal, erős, rendíthetetlen alap, mely a földtől az égig nyulik. De mi szükség van arra, hogy a papi méltóságot dicsérjem? Hisz az felülmúlja a tudományt, az imádságot és minden gondolatot.”⁶⁵

„De mennél fönségesebb a méltóság, annál nagyobb a vele járó teher is”, mondja arany száju sz. János.

A papi méltóság kötelességeket ró reátok önmagatokkal, hivatekkel és *egyházmegyétekkel szemben*.

„*Szentelek legyetek nekem, ugymond az Ur, mert én szent vagyok, és elkülönöztelek titeket a többi népektől, hogy enyéim legyetek*”⁶⁶

Életszentségre kell tehát törekednetek K. Fiaim! Hasson át benneteket hivatástoknak magasztossága, minden szavatok, tettetek azt mutassa, hogy ti valóban a szentek utódai vagytok. „*Szorgalmas gondod legyen arra, hogy magadat Isten előtt megpróbált munkásnak mutassad, ki meg nem szégyenül és az igazság igéjét helyesen hirdeti, - a világiás és hiábalavó beszédeket pedig távoztasd, mert igen előmozdítják az istentelenséget.*”⁶⁷

Keressétek Istent, hogy Ő is veletek maradjon. „*Maradjatok énbennem, így szól az Üdvözítő, és én tibennetek. Miképen a szőlővessző nem hozhat gyümölcsöt önmagától, ha nem marad a szőlőtőn, azonképen ti sem, ha énbennem nem maradtok.*”⁶⁸

Igyekeztek felülemelkedni az emberi gyengeségeken, győzzétek le a szenvedélyeket, mert, mint sz. Ambrus mondja: „Midőn megöljük magunkban a gonoszt, Krisztus száll lelkünkbe, Isten mondta ugyanis: Azon napon, a melyen megölöm Egyiptom elsőszülöttét, magamnak szentelem Izrael minden elsőszülöttjét.”⁶⁹

Ragyogó költéssel írja le nazianzi sz. Gergely a lelkipásztorinak önmagával szemben levő kötelességét. „A papság, ugymond, „*a mesterségek mestersége, a tudományok tudománya*”, a legnagyobb áldozatokat kívánja és a legsúlyosabb felelőséggel jár: Előbb magunknak kell tisztáknak lennünk, hogy másokat megtisztithassunk; előbb magunknak kell bölcsseknek lennünk, hogy másokat oktathassunk; előbb magunknak kell világitanunk, hogy másokat megvilágosithassunk; előbb magunknak kell Istenhez közelednünk, hogy másokat is hozzá vezessünk; előbb magunkat kell megszentelnünk, hogy másokat megszentelhessünk, igazgathassunk és nekik tanácsot adhassunk.”⁷⁰

Hivatek lelki vezetésében kövessétek sz. Pál apostol szavait: legyetek mindennek mindene.

Atyailag bánjatok velök, hogy a kölcsönös bizalom, a szeretet, az egyetértés Istennel lakozzék közöttetek.

65 Assemani bibl. orient T. II.

66 Levit. 20,26. -

67 Tím. II. 2, 15.

68 Ján, 5, 4.

69 De Cain. et Abel C. III.

70 Migne C. 71. -

„Legeltesseitek Istennek reátok bizott nyáját, - ugymond sz. Péter apostol, - gondot viselvén nem kényszerűségből, hanem szabad akaratból Isten szerint, sem a rut nyereség kedvéért, hanem jószándékból, sem úgy, mint uralkodók az Ur örökségén, hanem példája lévén a nyájnak szivből.”⁷¹
A jó Pásztor életét adta juhaiért és töledek is azt kívánja, hogy megőrizzétek őket a ragadozó farkasoktól, és az igaz hit táplálékával tápláljátok őket.

A szószerék és a gyóntatószék Istentől nyert hatalmatok szimbólumai. Szeressétek egyaránt mindkettőt.

Istennek hála! jó népünk fogékony és hálás jó tanácsaitok, lelkiatyai intelmeitekkel szemben. Epedve várja és fogadja szívébe ígéteket, mint a szomszagos föld az eső áldásos cseppjeit.

Keressétek fel az elveszett juhot! Örömmel fogadjátok mindannyiszor a megtérő bűnöst, ki a bűnök tengeréből menekülni óhajtván, a mentő deszka, oldó hatalmatok után epedve nyujtja kezét. – Hálásabb tér, kedvezőbb alkalom alig kínálkozik számotokra, hogy ígétek elvetett magja után bővebb termést remélhesetek, mint a gyóntatószékben.

A templom előcsarnoka az iskola. A kié az ifjuság, azé a jövő. Az anyaszentegyház kezdettől fogva nagy gondot fordított gyermekei nevelésére.

S ha valaha, úgy napjainkban érkezett el annak szükségessége, hogy a zsenge gyermeki szivbe a valódi keresztény, katolikus felfogásnak, hitnek magvait a legnagyobb gonddal beplántáljuk, hogy az erős gyökeret verjen ott és képes legyen dacolni az élet viharáival.

„Kenyeret kérnek a kisdetek és nincs, ki szegne nekik”,⁷² panaszkodik a próféta s panasza méltán éri közöletek azokat, a kik megfelelkeznek lelkipásztori kötelmeikről és iskolájukkal mit sem törődnek.

Gondozzátok azért és hiven látogassátok templomotoknak ezen előcsarnokát, hogy Krisztus egyházának ifju hajtásai megtanulják ott szeretni Istent, felebarátukat és a hazát.

Mielőtt elhangzottak volna ama félelmes és mégis biztató, felemelő szavak, melyek kíséretében felszenteltetéskor először vettétek kezetekbe az Ur szent testét, -hűséget, engedelmséget fogadtatok püspökötöknek, egyházmegyéteknek.

Ezen hűségskütkökre hivatkozom és atyai szeretettel hivlak fel benneteket Krisztusban szeretett Fiaim! hogy e szent napok alatt egyházmegyétekkel szemben levő kötelességeitekről is emlékezzetek meg.

Első sorban is az Üdvözítő szavaival kérlek, hogy szeressétek egymást, mert erről ismerik meg, hogy az Ő tanítványai vagytok. Szeressétek felebbvalóitokat és szeretettel engedelmeskedjete nekik. Az Ur Jézus maga tanított erre mindnyájunkat, engedelmes lévén mennyei Atyjának a halálíg, a kereszt halálíg.

Szeretettel kérlek titeket ez alkalommal arra is K. Fiaim! hogy utasításaimnak, felhívásaimnak minden késlekedés nélkül igyekezzetek eleget tenni. Késlekedétek sokszor megakasztja egyházmegyém igazgatásában az ügyek rendes menetét és a késlekedők megintése csak újabb munkatöbbletet ad a különben is évről évre növekvő számú ügyek elintézéséhez. A szeretet jelszavam, de az utóbiakkal szemben atyai szigor-

71 Péter I. 5, 2.

72 Jerom. siralm. 4,4.

ral vagyok kénytelen eljárni. „Akarsz tehát nem félni a hatalmasságtól? mondom sz. Pál apostollal, - cselekedjél jót és dicséretet nyersz attól.”⁷³

A kötelességérzettel párosult szeretet legyen a ti jelszavatok is K. Fiaim! és ha ez fogja vezérelni lépteiteket, szavaitokat és tetteiteket, - atyai örömmel tekinthetek és hivatkozhatom reátok mint a hadvezér rendezett hadseregére!

Magasztos hivatástok hű teljesítésénél talán sok akadály gördül utatokba. De ne csüggedjetek! „Kisértés nélkül – mondja aranysz. sz. János – nincs korona, harc nélkül nincs jutalom, pályafutás nélkül nincs babérkoszoru, bánat nélkül nincs bocsánat, tél nélkül nincs nyár.”

Bizzatok isteni Mesterünkben, a ki megígérte, hogy velünk marad a világ végéig!

„*Kedveseim!* így szól sz. János evangélista, *ha szívünk nem vádol minket, bizodalommal lebetünk Istenhez, és a mit kérünk, megnyerjük Tőle.*”⁷⁴

Kérjétek tehát mindennapi imáitokban és az ő szent oltáránál a jó Istent, hogy adja áldását reátok, hiveitekre, Egyházára s annak szentséges fejére, édes hazánkra s apostoli királyunkra!

Kedvvel, szivből jöjjön imátok, - hisz a buzgóan végzett ima Jákób létrája, melyen az angyalok le és felszállanak Isten trónjához, hogy kérelmeinket Hozzá felvigyék!

Ha valaha, ugynapjainkban van nagy szükség arra, hogy buzgón imádkozzunk Istenhez. Mintha csak korunk hibáit látná, oly találóan ír nyssai sz. Gergely az ima szükségességéről: „Hogy most a bűn az életben mindenütt oly nagy mértékben uralkodik, ennek oka az, hogy sokan megfélemeztek Istenről, hogy sokan nem látják be az imádság hasznos voltát és nem imádkoznak, habár az apostol így int: „*imádkozatok szünet nélkül.*” Az imádság összeköt bennünket Istennel és ha Isten velünk, ki ellenünk? Az imádság a szemérem oltalma és védője, a házasság hűsége, a harag megfékezője, a kevélység, a boszuszomj és irigység elnyomója, minden igazságtalanság megszüntetője. Az imádság oltalmazza az alvókat, bátorítja és erősíti a virrasztókat, védi a vándort, és megóvjá a hajóst a veszedelemtől. Az imádság a jóban való gyarapodásra, a jelennel való megelégedésre és a jövőben való bizalomra vezet.”⁷⁵

Imádkozzatok tehát szivből K. Fiaim!

Hangsúlyozzatok hiveitek előtt a jól, a buzgóan végzett ima áldásait. Buzdítsátok a keresztény anyákat, hogy Isten szent nevével és az ima szavaival tanítsák az első szókra kisdedeiket, - kössétek szívére a keresztény atyáknak: örködjének családjuk tagjai fölött, hogy imával kezdjék napi munkájukat és Isten szent nevével ajkukon hajtsák éjjeli nyugalomra fejüket.

Addig boldog a család, míg szívében Isten és az ima szeretete él!

Szivünkbe van oltva, lényünkkel egybeforró Üdvözítőnk szent anyja, a boldogságos szüz tisztelete. A kelet ege alatt kifejlődött, költői nyelven megírt görög szertartás legkisebb officiuma is megemlékezik ő róla és ékesen, költői képekkel és hasonlatokkal magasztalja Megváltónk Anyját.

Századunk nagy szelleme, dicsően uralkodó szentséges atyánk nem régen közölt apostoli körlevelében szivünkre kötötte a boldogságos szüz kultuszának terjesztését.

73 Róm. 13,3.

74 Ján. I. 3, 21.

75 Migne ser. gr. T. 44.

Népünk nagy tisztelője a boldogságos szűznek, szeretettel, bizalommal ragaszkodik Máriához. Buzditstok őket, hogy méltó gyermekei legyenek a jó anyának. Annyi bajunk között kihez is fordulnánk, kinek közbenjárását kérhetnők inkább, mint az övét, „*a ki oka az ég és föld örömeinek, kit az angyalok dicsőítenek, kitől a pokol szellemei megfutamodnak, a ki által az Isten egyszülött Fia a sötétségben sinlődők világossága lett.*”⁷⁶ Ápoljátok azért hiveitek között a bold. szűz tiszteletének magasztos eszméjét.

Kiválóan figyelmetekbe ajánlom és szívetekre kötöm K. Fiaim! a *rózsafüzéregyletek terjesztését*. Tapasztalhatjátok, hogy mennyire vágyik népünk a magán ájtatosságok után, melyeket otthon is gyakorolhat. Lelkök szomja kielégítésre vár. Azért most, midőn Ő Szentsége legmagassabb engedélye folytán a rózsafüzér imái ritusunk szelleméhez vannak idomítva és abból vett énekekkel összekötve, - elérkezett annak ideje, hogy az említett társulatok élére álljatok és azok működését az egész egyházmegyében egyöntetűvé tegyétek.

Mária országának nevezzük szeretett hazánkat, Mária oltalmába van ajánlva egyházmegyénk, legyetek tehát hű tisztelői a legjobb Anyának, hogy szeretetére méltókká lévén, pártfogása által szent Fia kegyelméből jobb napokra virradjon, jobb időket éljen édes hazánk és egyházmegyénk!

A jó Isten áldását és a boldogságos Szűz anyai oltalmát kérve mindnyájatokra, vagyok

Ungvárott, 1897. évi márczius hó 21-én.

Krisztusban szerető atyátok:

Gyula püspök.

25. Firczak Gyula munkácsi püspök nagyböjti körlevele a munkácsi egyházmegye papságához

Ungvár, 1898. február 22-én.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1898. évi (IV.) nagyböjti körlevél

Krisztusban kedvelt Fiainknak, a munkácsi egyházmegye Nt. papságának, üdvöt az Urban és főpásztori áldást!

A negyvennap böjt, Krisztusban kedvelt fiaim, a legrégebb keresztény időktől származik s nem ok nélkül hiszszük, hogy azt magok az apostolok rendelték. Azért írja sz. Jeromos: „Mi apostoli hagyomány szerint negyven napig böjtölünk” (Epist 54. ad Marcellinum). — Sz. Leó pápa pedig a hiveket bűnbánatra intvén így szól: „Az apostoli rendeletet negyvennap böjt által tökéletesen tartásatok meg” (Epist 43).—

S ha ezen apostoli hagyomány alapját és indokát fürkészszzük: azt Krisztus Urunk példájában és szavaiban találjuk, ki ezeket mondá apostolainak: „Eljönnek a napok, midőn a vőlegény elvétetik tőletek és akkor böjtölni fogtok” (Márk 9, 15). S az apostolok megemlékezvén isteni Mesterök e jövendöléséről és példájáról, melyet nekik 40 napi böjtölése által adott, kétség kívül mindjárt menybemenetele után követék azt és a hiveknek is nyomatékosan ajánlották. Legalább annyi bizonyos, hogy Sz. Ágoston idejében a negyvennap böjtölést mindenütt gyakorolták. A nagy egyháztanító maga bizonyítja ezt mondván: „Husvét előtt 40 napon át böjtölünk” (Epist. 125.).— És

76 Alex. sz. Cyrill homil.

ismét: „Ezek a szent napok, melyeket húsvét előtt egész világ dicséretes jámborsággal megtart” (Epist. 209). —

A negyennapi böjt tehát, Krisztusban kedvelt fiaim, *első sorban előkészületi idő* a Megváltó föltámadásának nagy ünnepére. Megszentelt idő ez, a melyet minden keresztény katolikusnak, papnak és hívőnek, megszentelve kell betartania, és pedig azon indoknál fogva, mert az ünnepek ünnepe közeledvén, előkészületünk abban álljon, hogy a meghalt Üdvözítővel mi is meghaljunk és a föltámadással mi is föltámadjunk.

„Kegyelem nektek az Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól” (Rom. 1,7), így üdvözöllek titeket, Krisztusban kedvelt fiaim, hogy eme megszentelt időnek méltó felhasználására vonatkozó főpásztori intelmeimet gyümölcsözően hallgassátok és azokat a hiveknek szent lelkesedéssel hirdessétek is.

α) A nagy-böjt, Krisztusban kedvelt fiaim, mindenek előtt oly időtartam, a mikor *első sorban balhatatlan lelkünk szükségleteinek eleget kell tennünk*. Már a Prédikátor is azt mondja: „Mindennek van ideje, van ideje a sirásnak és ideje a nevetésnek, ideje a kesergésnek és ideje a tánczolásnak” (Ecclesiastes 3,4). — S éppen azért, amint az Egyház megállapította azon időtartamot, a mikor az embernek lehet a test szükségleteit kielégíteni: épen így megállapította azon időtartamot is, amikor keresztény katolikusnak lelkével kell foglalatzkodnia és annak örök üdvösséget kell munkálnia.

Elmult a farsang, — a világi öröme, a mulatozás, e földi társas vig élet ideje és beállot böjt, — az önmegtadadás, a bűnbánat s a vezeklés megszentelt időszaka. Az előbbi zajos vigalmat csendes komolyság váltotta föl a családi körben épen úgy, mint az egyház hitéletében. Csendes komolyság honol az ember szívében és épen ily komolyság tükröződik vissza az egyház szertartásainak dallamából is. Már zeng templomainkban Krétai sz. András kánonja: „Honnét kezdjem siratni megálgalkodott életem tetteit” és e kánon éneke *poenitentiára* hív föl minket. „Az éj tehát elmult, a nap pedig elközelgetett. Vessük el tehát a sötétség cselekedeteit, és öltözzünk a világosság fegyvereibe” (Rom. 13, 13).

A Szentírásból (I. Reg. 16, 23) tudjuk, hogy mikor Saul királyt a gonosz lélek megragadta és kinezta, Dávid király kezébe vevén a hárfát, pengeti vala kezeivel, és Saul megélede és megkönnyebüle, mert a gonosz lélek eltávozott tőle. Épen így cselekszik az Egyház is, a ki ezen időben sz. szertartásaiban azért használ mélabus és terjedelmesebb hangméretű dallamot, hogy ez által a bűnös lelkébe behasson, neki a bűnbánatra az utat egyengesse és a bűnbánatot neki könnyüvé tegye.

De ezenkívül Egyházunk nem csak bűnbánatra hívja föl a bűnöst, hanem amint az Úr az ó-szövetségben mondá: Megsokasítom jeleimet (Ex. 7,3): épen így az Egyház is a kellőnél tetemesen megsokasítja a bűnbánat jeleit, a *metániákat*, és a sz. szolgálásokat azokkal kísérteti. E jelekben pedig a bűnöst a *bűnbánat által megtörve* akarja látni.

A töredelmes bánkódó lélek ezen időben el is hagyja a zajos vigalmat, a társas kört és *magányba* kívánczik, csöndet, nyugalmat óhajt, hogy hallgassa önön szavát, hogy foglalozhassék saját lelkével, annak gondolatai-, tettei- és fékvesztett vágyaival, amint azt Ozeás próféta mondja: „Azért ime énhozzám édesgetem és a pusztába viszem őt és szívére szólok” (Oz 2,14).

A magányban pedig megszólal a *lelkismeret szava*, mert azt ott az élet zaja el nem némíthatja és a bűnös beismeri Izaiás próféta szavainak igazságát, a ki ezeket mondja:

„A mi gonoszságaink mint a szél elragadtak minket” (Iz 64,6). S belátva a bűnöket és azok gonoszságát, a bűnbánat, a töredelem, az erkölcsi javulás és a lelki átalakulás útjára lép, úgy hogy megvalósulnak rajta sz. Pál szavai, a ki ezeket mondja: ”Krisztus Jézusban sem a körülméletetés nem használ, sem a körülméletlenség, hanem az új teremtmény” (Gal 6,15). De menjünk tovább!

β) A nagyböjt, Krisztusban kedvelt fiaim, oly időszak, a melynek tartama alatt Egyházunk fegyelme szerint, minden gör. kath. keresztény 21 évestől 60 évesig, nem csak a husos és tejes ételek élvezetétől tartózkodik, hanem testét hetenkint 5 napon át csakis ”száraz étkezéssel” (xerophagia) kielégíteni köteles olykép, hogy naponkint *jóllaknia csak egyszer* (monophagia) és pedig este felé szabad. A 21 évet el nem ért személyek és a 60 évet túlhaladtak ellenben csak „*abstinentiára*” köteleztetnek.

A szombati és a vasárnapi napok (a nagy-szombat kivételével) a szigorú böjt alól ki vannak véve és egyszerű abstinentialis napok, a mikor husos- és zsírost nem lehet ugyan élvezni, de többször szabad naponkint jóllakni. A keleti Egyház ezen intézkedésének alapjául szolgál az ősz hagyomány, - melynek értelmében ezen napokon azért nem kell böjtölni, mert ez mindkettő az öröm napja. A szombat a teremtés, a vasárnap az ujjá-teremtés napja. És valamint vasárnapon tiltva van a szomorúság illetőleg a böjt és elő van írva az öröm a megváltás jótéteményei felett: épen így tiltva van a szomorúság illetőleg a böjt szombaton is, a mikor a teremtés jótéteményei felett örüvendeni kell az embernek. S így midőn Egyházunk a szombatot és a vasárnapot a böjt alól kivette, nem mást, csak tisztelettel akar tanusítani a *teremtés* és a *megváltás* munkája iránt s azoknak emlékét és diadalait mindenkor örömben akarja megülni.

Óva intelek titeket, Krisztusban kedvelt fiaim, hogy Egyházunk eme böjtfegyelmét tiszteletben tartsátok, sz. Atyáink megszentelt szokásait őrizzétek, és ezek alapján, magatok is jó példát adva a hiveknek, *böjtöljete*k. Ismétlem, böjtöljete, mert böjtölni hasznos és üdvös.

Ugyanis a böjtölés által eleget teszünk Istennek az elkövetett bűnökért és így *elháritjuk magunkról az érdemlett büntetéseket*. Minden bűn megérdemli, hogy Isten, mint a rosznak bírója, megbüntesse. De ha mi magunkat fenytjük, ha az érdemlett büntetést magunk hajtuk végre magunkon, akkor lefegyverezzük Isten büntető igazságának karját. Azért mondja sz. Pál: „Ha magunkat megítélnők, akkor nem ítéltetnénk meg” (I. Cor. 11,31); mintha csak azt mondaná: Ha magunkat büntetnők, akkor Isten nem büntetne bennünket. Már pedig a böjtölés ily önmegfenytés, ily önkényes elégtétel vagy töredelem a bűnökért, különösen a tilos testi gyönyörökért: ez tehát elháritja rólunk az isteni büntetést.

De továbbá a böjtölés *lelki kevélységünk megalázás és testi vágyaink megfékezése*, s ezen kettős oknál fogva kedves Isten előtt. Isten jól ismeri alacsonyságunkat és tudja, hogy minden tekintetben irgalmától függünk; és azt akarja, hogy ezt részünkről is elismerjük és bevalljuk. Már pedig a böjtölés által épen ezt valljuk be, amennyiben az ételaktól tartózkodván, nem csak testünket vetjük alá és mintegy áldozzuk föl Istennek, hanem lelkünk büszkeségét is megtörjük az önsanyargás által. A Szentírás maga is ily kettős hatást tulajdonít a böjtölésnek. Eszter királynéről ezt mondja: „Megalázta testét böjtölés által” (Eszter 14,2). — Dávid király pedig ekképp sóhajt fel: „Megaláztam lelkemet böjtöléssel (Ps. 34,13). De a böjt nemcsak testünket és lelkünket alázhathatja meg, hanem a jó rendet is helyreállithatja, melyet a bűn megzavart, felforgatott; helyreállítja azon csodálatos összhangot, melynél fogva minden testi hajlam

és vágy az észnek engedelmeskedik, az ész pedig az Istennek. És ne mondja senki, hogy a böjtölés kemény, az okos önszeretetebe ütköző eszköz. Vajjon, ki vádolhat egy atyát szigorúságról és oktalanságról, ha gyermekeinek néha megtiltja azt, a mi után sóvárognak, hogy engedelmességre és lemondásra szoktassa őket? kérdi sz. Ágoston, a nagy egyháztanító (Ad 86. Psalmum).

Ezenkívül a böjtölés könnyebbé teszi *az ima és az erény gyakorlatát*, minélfogva biztosabban nyerjük meg általa Isten malasztját és az örök üdvösséget. Ezen állítás pedig akként lesz szembetűnővé, ha meggondoljuk, hogy a mennyei dolog utáni vágy annál inkább erősödik meg bennünk, minél gyöngébb lesz böjtölésünk által a földiek szeretete. Szívünket semmi sem huzza erősebben a föld porába és lelkünket semmi sem vonja el inkább az örök javak szemléletétől, mint a lelki gyönyörök rendetlen hajhászata. A mely szívet ez leigázza, az a mennyei malaszt iránt nem bir fogékonysággal és azon veszélyben forog, hogy a pillanatnyi kéjért az örök üdvösséget adja a bűnökért elfojtja és a lelket fölemeli. — A böjt tehát egyrészt a testiség gyilkosa, másrészt pedig a felsőbb mennyei életnek kutfeje. — Ily értelemben mondja Aranyszáju sz. János:

„Böjtlj, mert vétkeztél; böjtlj, hogy ne vétkezzél; böjtlj hogy nyereséged legyen; böjtlj, hogy a mit nyertél, állandóan megtarthatd” (Hom. 3. de Statuis).

De hogy böjtünk *helyes böjt* legyen, Kr. k. fiaim, ne csak az ételektől, hanem első sorban a bűnöktől is tartózkodnunk kell, máskép a böjtölés keveset vagy semmit sem használ nekünk az üdv rendjében. Erre intette az Úr már az ó-szövetségben is a zsidó népet Joel próféta által, midőn így szólt hozzájuk: „Szaggasátok meg szíveiteket, nem pedig ruháitokat és térjete a ti Uratokhoz és Istenetekhez” (Joel 2,13). — Végre

γ) A nagy-böjt, Kr. k. fiaim, *az egész év tizedelése* is az ó-szövetségi Izraelnek eme szavai szerint: „Mindennek, amit nekem adandasz, tizedét neked ajánlom föl” (Gen. 28,22).

Görög egyházunkban ugyanis a nagyböjt hét héttől, de tulajdonképpen csak *36 naphól áll*, amennyiben az egyház hetenkint csak *5 napot rendel böjtlőni*, a vasárnapokat és a szombatokat a böjt alól kiveszi és egyszerű „abstinentialis napokká” teszi, kivéve a *nagy-szombatot*, a mely nap az év többi böjti napjai között a legszentebb. A többi napok, a melyek a nagy-böjtot megelőzik, csak ujabbkori toldalékok.

Ezen 36 napi böjtölésnek mely értelme, illetőleg magyarázata a következőkben foglalható össze. Valamint az ó-szövetségi Izraelnek tizedet kellett adnia Jehovának mindabból, a mivel birt, hogy megadásék: éppen így az új-szövetségi Izraelnek is az év 365 napjából tizedet kell felajánlania böjtölve bűneiért, hogy megszenteltessék. A 36 napi böjtölés pedig épen tizedrésze az év 365 napjának. Hiszen 300 napnak tizede 30 nap, 60 napnak 6 nap, 5 napnak tizede pedig 12 óra. Ezen 12 órai böjt pedig nagy-szombaton délután veszi kezdetét és éjfélig vagy éjfélután a feltámadásig tart.

Különben eme magyarázatom valódisága mellett maga az egyház is tanuskodik, mert ő a vajhagyó hét hétfőjén ekkép énekel: ”Meg vannak nyitva a szent bűnbánat napjai, lépünk hozzájuk szívesen, megtisztítván testeinket, az ételek- és szenvedélyeket távol tartva magunktól *az egész év tizedét felajánlva* s Mindenek Királyának”(Книга Трiодъ въ Понедѣлокъ Сырный).

De hogy ezen felajánlott idő Istennek tetsző legyen: okvetlenül szükséges, hogy a felajánló ember is megigazult, megszentelt legyen. A bűnös ember cselekedetei Istennek nem tetszenek a nagy-böjtben sem, ellenben a megigazult ember jó cselekedetei az időt is megszentelik és Isten előtt tetszővé teszik. Keressétek tehát, Kr. k. fiaim, az

Isten malasztját és a többi megadatik nektek. Maga sz. Pál is erre int minket, midőn ezeket mondja: „Isten malasztjából vagyok, a mi vagyok, és az ő malasztja bennem nem volt sikertelen; mert többet munkálkodtam mindnyájoknál, nem én ugyan, hanem Isten malasztja én velem”(I. Cor. 15,10).

Részemről, mint ezen egyházmegye főpásztora, a nagybőjti idő megszentelése- és a hivek üdvösségére a következőket rendelem:

1) Vasár- és ünnepnapokon egyházmegyém templomaiban poenitentialis sz. beszédek mondassanak; délután pedig a vecsernye után a felnőttek hitoktatásban részessenek.

2) Az „Előszenteltek liturgiájának” végzését a parochialis templomokban legalább 3 ízben kötelezővé teszem. Az V. hét szerdáján este „Kréta sz. András kánonja”, szombatján pedig „Akathiszt a b. Szűzhöz” végzendő. Ezenkívül Lázár-szombatjától kezdve Nagy-Szombatig a köznapokon is legalább sz. mise, illetőleg „Előszenteltek liturgiája” végzendő: gyászmise azonban a nagy-héten nem végezhető.

3) A húsvéti sz. gyónás és sz. áldozás idejét sz. Kereszt-imádó vasárnaptól egészen Húsvétfelelő Szerdáig (отъ Недѣли Крестопоклонной до Середы Преполовенія) állapítom meg olyképen, hogy ez a hiveknek a szószékről is kihirdetendő.

4) Ohajtom, hogy a húsvéti sz. gyónást és sz. áldozást lehetőleg minden hívő otthon végezze. Minthogy pedig a nyilvános bűnösök, az ágyasságban és vadházasságban élő hívők, kik otthon nem abszolválhatók, más helyre mennek és ott *szentségtörő gyónást* végeznek: ennekfolytán rendelem, hogy a más lelkészetekből jövő híveket a lelkészek és főképp a sz. Bazil-rendiek csak azon esetben gyóntassák meg, ha lelkészeiktől engedélyező írást mutatnak fel, kivételt képeznek e tekintetben a bucsu-napok, főképp a huszt-boronyai kolostor „Благовѣщеніе” ünnepre eső bucsujával.

5) A kerületi espereseket fölhatalmazom arra nézve, hogy ők alkalmas templomot és időpontot jelöljenek ki oly célból, hogy oda az összes kerületi papság összejöjjön, s ott húsvéti sz. gyónást közösen és ünnepélyesen végezze, mert a jó példa vonzó erővel bír.

6) Elkötelezem a kántortanítókat, hogy ők a felnőtteket minden szombati napon a vecsernye után *egyházi köz-*énekre oktassák.

7) Az első gyónók *sz. áldozását* Tamás-vasárnapjára, vagy a következő vasárnapra tűzöm ki s elvárom, hogy az a Trebnik előírása szerint ünnepélyesen menjen véghez. Egyébként a mi Urunk Jézus Krisztus malasztja veletek. Az én szeretetem mindnyájatokkal Krisztus Jézusban. Amen!

Kelt Ungvárott, 1898. február 22.

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök

26. Firczak Gyula munkácsi püspök nagybőjti körlevele a munkácsi egyházmegye papságához

Ungvár, 1900. február 26.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1900. évi (III.) körlevél 1344. számú körlevél

Krisztusban kedvelt Fiainknak, a munkácsi egyházmegye Nt. lelkészkező papságának, üdvöt az urban és Főpásztori áldás!

Elmult a farsang, Kr. k. fiaim, a világi örömök, a mulatozás, e földi társas vig élet ideje s beállott a nagybőjt, az önmegtágadás, a bűnbánat s a vezeklés megszentelt időszaka. Az előbbi zajos vigalmat csöndes komolyság váltotta föl a családi körben ép úgy, mint az egyház hitéletében.

A töredelmes bánkódó lélek manap elhagyja a zajos vigalmat, a társaskört és magányba kívánczik, csöndet és nyugalmat óhajt, hogy hallgassa önön szavát, hogy foglalkozhassék saját lelkével, annak tettei-, gondolatai- és fékvesztett vágyaival.

Az egyház pedig, amint elzengette a Zsoltárosnak eme a bőjtre előkészítő szavait: „Babylon folyóvizei mellet ültünk és sirtunk, midőn Sionra emlékezünk; a fűzfákra függesztettük benne hangszereinket” (Ps. 126,1), megkezdé bűnbánati szellemmel telt szertartásait végezni, intvén a hiveket a poenitentiára, bevezetvén poenitentiába és erősítvén a poenitentában.

„Mindennek van tehát ideje”, Kr. k. fiaim, „van ideje a sirásnak és ideje a nevetésnek; ideje a kesergésnek és ideje a tánczolásnak.” (Predikátorok könyve 3,4)

Itt az ideje tehát, hogy népünk léte érdekében, *erkölcsi és anyagi jólétének előmozdításában és újjáalkotásában* valamit tegyünk.

Kr. k. fiaim! A nekem tett jelentésekből, arról győződtem meg, hogy az elmúlt 1899. évben, az *imatársulatok* egyházmegyém csakis tót és magyar vidékein szerveztettek, *a ruthén nép lakta vidékeken ellenben ezek nem terjednek.*

Mínt hogy pedig főleg a ruthén népnek van szüksége erkölcsi javításra és ezt kell első sorban elszoktatni a *tétlenség- és részegségtől*: ezek folytán én a megkezdett munkát nem hagyhatom abba, hanem ide ./. alatt mellékelve közlöm veletek *az e. m. mértékletességi egyletek általam jóváhagyott alapszabályait*. – Szervezzétek tehát, Kr. k. fiaim, ezek nyomán *a mértékletességi egyleteket* mindenütt, a hol arra szükség van. – Gyóntassátok a népet, és gyóntatva a mértékletességre irányítsátok azt. Oktassátok a népet, és oktatva józanságra és a munkás életmódra buzdítsátok.

A folyó szent év alkalmából állandó emléket létesítetek magatoknak a nép között a mértékletességi egyletek szervezése és felállítása által. Ez isten előtt kedves áldozat lesz, a hívőkre pedig lelkileg és testileg kiszámíthatlan előnyöket fog biztosítani.

Bucsukat ezen ájt.-egylet részére csak azon esetben szándékozom az Apostoli Szentszéktől kérni, ha a fiók-egyletek száma tekintélyes leend. Ez ideig csak 6 lelkész u. m.: Makaria, Drágabártfalva, Kis-Lonka, Ruszkova, Karácsonyfalva és Uglya tett ezen egyletek léteéről jelentést.

Egyuttal rendelem, hogy a nagy-bőjtben Vajhagyó vasárnaptól kezdve Virágvasárnapig a vecsernyéken a felnőttek részére épületes catechisációt tartsatok, kántortanítóitokat pedig oda utasítsátok, hogy a felnőtteket szombati napokon egy órában az egyházi köz-énekre oktassák.

Végre jelzem, hogy a mértékletességi egyletek tagjai számára dr. Mikita Sándor kanonok ily czim alatt: „*Молитивенникъ для членовъ Братства Трезвенности*” egy imakönyvecskét is jóváhagyásom mellet állított össze, mely a püspöki irodában kapható, ára 12 fillér.

Egyébként a mi Urunk Jézus Krisztus malasztja veletek. – Az én szeretetem mindnyájatokkal Jézus Krisztusban

Ungvár 1900. évi február 26-án.

Krisztusban szives atyátok:

Gyula püspök.

IV. Lelkipásztori kérdések

27. Firczák Gyula nagyprépostként készült levélfogalmazványa Gróf Csáky Albin vallás és közoktatásügyi miniszterhez a kanonoki fizetések rendezése ügyében

Ungvár, 1890. október 1.

DAZO fond 151., opisz 25. nr 1572, 1-5. lap

[fol. 1r] NAGYMÉLTÓSÁGU GRÓF, VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOS, VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIRÁLYI MINISZTER, KEGYELMES URUNK!

Boldog emlékü Mária Terézia, császár és apostoli királynő Ő Felsege, midőn az ősi munkácssegyházmegyét ujabban szervezte és dotálta, pár évvel később vagyis 1776-ik évben a munkács egyházmegyei székes káptalant is a római katolikus káptalanok mintájára legkegyelmesebben megalapította; annak tagjait azonban nem a római katolikus káptalanok példájaként ingatlan birtokokkal, hanem a kanonoki főpapi állás tekintélye és az akkori kor igényeinek megfelelő kézpénzbeli fizetéssel látta el.

A káptalani tagoknak ezen legkegyelmesebb megállapított eredeti kézpénz fizetését az apostoli királyok időről időre többször javították, mert bölcsen átlátták, hogy a felső Magyarország észak és északkeleti részein nyolcz vármegyét, illetve 386 anya és 1099 fiók egyházban 427 873 lelket magában foglaló ősi munkácsi egyházmegye 509 lelkésze, 21 pálya végzett és 62 papnövendékével, a többszörös dismembratio daczára még ma is egyike hazánk legnagyobb katolikus egyházmegyéinek, a melynek kormányzása, hogy az ugy az egyház szellemének, valamint a magas trón érdekei és szeretett magyar [fol. 1v] hazánk igényei és követelményeinek mindenben megfelelő, hasznos, üdvös és áldást hozó legyen; alapos képzettségü, tapasztalt és kötelességtudó férfiak odaadó tetterejét igényli.

A káptalani tagoknak, mint kanonokoknak, munkaköre igen terjedelmes és sokoldalú, mert azonkívül, hogy rendeltetésöknél fogva naponkint háromszor kötelesek az isteni tiszteleteken, hetenkint kétszer sz. széki tanácskozmányokon, ugyanannyiszor káptalani üléseken pontosan megjelenni; vállaikra nehezkedik: eljárni a különféle hivatalos megbízások és kiküldetésekben, továbbá 3-4000 db. ügy és periratok átvizsgálása, áttanulmányozása és azoknak nyilvános üléseken itélelhozatal végett szakszerű előadása, a káptalani ügyek pontos vezetése, a püspöki helyettség, a hajdu-doroghi vicariusság betöltése, a székes egyházi Konczházi birtok kezelése, a székes egyházi felszerelvények megőrzése, a papnöveldei igazgatóság, a papárva ifjak, papárva leányok, kántor-tanítói képezde és abban az internátus, nem különben szegény tanulók tápintézeteinek kormányzása, káptalani jegyzőség, a megyei ájtatos alapítványok kezelése, a munkácsi nagy egyházmegye egyházi, templomi és iskolai évi számadásainak átvizsgálása, a papnöveldei hittanárság, prodirectorság, székesegyházi parochusi teendők, az egyházmegyei központi és konczházi összes építkezések vezetése, ellenőrzése, az egyházmegyei irodai igazgatóság hivatalai stb. stb. stb.

[fol. 2v]⁷⁷ Ime Kegyelmes Urunk! a fennebb mély tisztelettel előszámlált hivatalok mindegyikének működési hatásköre oly terjedelmes és emellett oly szigorú felelősséggel jár, hogy azokból egy-kettőnek is pontos betöltése valóban egy egész egyént testestül, lelkestül teljesen igénybe vesz.

A káptalan munkakörében nem csekély fontossággal bír még az 1868-ik évi XXXVIII. népoktatási, valamint az 1876-ik évi XXVIII.-dik törvénycikkek intézkedéseiből származott kötelmek teljesítése is, mely szintén egy káptalani tag vállaira nehezedik.

[fol. 3r] II.

Mert ugyanis, hogy a fennebb jelzett népoktatási törvények betűje, szelleme és céljainak, nem különben e nagy egyházmegye jól felfogott népnevelési érdekeinek elég tétethessék, a káptalan kebeléből egy egyházi tanfelügyelőre lett szükség, kinek kötelességévé tétetett nemcsak felügyelni az egyházmegyei népiskolákra hanem az tartozik az iskolák és a tanítóknak tényleges állapotáról magának személyes tapasztalat útján tudomást és meggyőződést szerezni, a népoktatás és nevelés menetét éber figyelemmel kísérni és ellenőrizni; tartozik továbbá az egyházmegye összes népiskoláinak ügyeit, a népoktatási törvény követelményeivel összhangzólag vezetni, új iskolákat felállítani és tanítói állomásokat szervezni, szóval egy káptalani tagnak kizárólagos feladatát képezi, hogy ezen nagy horderejű népoktatási ügyet a kath. egyház és a magyar állam, illetve a magyar állameszme érdekeinek mindenben megfelelőleg szakavatottan vezesse és intézze.

A munkácsi egyházmegye tanköteles gyermekeinek száma jóval felül haladja a 38 507-et s bárha a káptalan a püspöki kormánylyal karöltve minden lehető időt és alkalmat felhasznál arra, hogy a népoktatás és nevelés-ügy előmozdításában a törvény szelleme és céljai érvényesítenek s a régi primitív népiskolai állapotok a törvény követelményei értelmében rendeztessenek jóllehet továbbá, hogy a káptalan a népoktatási ügyének előmozdítása körül mintegy önerejét felülmulva már eddig is felette sokat tett; mindazáltal más részről kénytelen bevallani azt is, hogy ez irányu legnemesebb intentio, a káptalanbeli tagoknak [fol. 3v] általam ismert s már közmondásossá vált anyagi szegénysége és a tanfelügyelői állomás anyagi szevezésének pénzhiány miatti elodázása, illetve a káptalan anyagi tehetetlensége miatt, a magyar haza északkeleti felvidéki lakosságának kiszámíthatlan kárára, a legjobb akarat, legforróbb ügyszeretet s buzgalom dacára sem lettek, mint lehetek volna oly szinten és oly eredménnyel végrehajtva, mint ha a káptalan csak középszerű anyagi jólétbe is helyezve lett volna; mert tapasztalati igazság az, hogy hol az anyagiakról, a megélhetés módjairól nincs kellőleg gondoskodva, ott a szellemi előhaladás is már alapjában meg van zsibbasztva.

NAGYMÉLTÓSÁGU MINISZTER, KEGYELMES URUNK!

Valóban lesújtó és elszomorító azon anyagi állapot, melylyel a munkácsi káptalan tagjainak küzdeniök kell, — és mégis ezeknek vállaira földhöz ragadt szegénységök mellett is a munkácsi nagy egyházmegyének a határszéli vármegyékben lakó majdnem fél millio hivei szellemi és lelki gondozása, hazafias szellemben való vezetése és kormányzása, magasabb állami érdekek megóvása és előmozdításának szem előtt tartása által oly nagy terhek nehezedenek, a minőkkel Magyarországnak aránylag csak kevés katolikus káptalanja van oly annyira megterhelve; sőt a határszéli fekvésből kifolyólag különféle felfogásokból származó oly kényes természetű viszonyokkal is

77 A fol. 2r számú oldal törölve van.

meg kell néha küzdenünk, a minők másutt elő sem fordulnak. [fol. 4v]⁷⁸ A munkácsi káptalan ugyanis e határszéli vármegyékben fontos missiót teljesít: — Századok óta terjeszti a katolicizmust és hittanosai sziveiben ápolja a Trón- és a haza iránti törhetlen hűséget és szeretetet. -

És íme mindezek dacára a munkácsi káptalan azon szájalomra méltó testület, melynek semmi nemű ingatlan birtoka nincsen és tagjainak személyenként oly csekély fizetése van, hogy tekintve a kanonoki, mint főpapi állás tekintélyével járó mindennapi alamizsnálkodásunk kötelmeit, tekintve, hogy a társadalom minden rétege által ugy anyagi, mint szellemi tekintetben folytonosan igénybe vannak véve, és anyagilag kiaknázva; évi csekély fizetések mellett a szó teljes értelmében nyomorogniok, kinlódniok és érzékeny szegénységgel küzdeniök kell.—

Nagyméltóságú miniszter, kegyelmes urunk!

Mi, a munkácsi káptalan tagjai, csekély fizetésünk mellett már odáig jutottunk, hogy szégyenkezve és arcpirulva bár, de kénytelenek vagyunk bevallani, hogy mi a mai fokozott igények és viszonyok között jelen illetményeinkből kiélni tovább már teljesen képtelnek vagyunk, mert hogy példával éljünk káptalanunk 7-ik kanonokja 350 frt lakpénz [fol. 5r] és évi 1,300 frt fizetésből hogyan jó ki? a midőn egy tisztességesebb 3-4 szobából álló lakházért évi bérlet címen legkevesebb 450-550 frtot kell fizetnie; házat és cselédséget kell fentartani, tisztességesen ruházkodni, tisztas asztalt tartani, e mellett még a fokozott adókat fizetnie, alamizsnálkodnia, mint kanonoknak különféle jótékony intézetek és célokra rangjához illőleg adományokat tennie, az illő áldozatot, hogy ki ne gunyoltassék, mindenütt meghozni és mindezeket a fennebb jelzett csekély fizetésekből teljesíteni. Oh ez valóban lehetetlen. És éppen ezért, mert e keserves helyzet reánk nézve immár teljesen elviselhetetlenné vált, kívántuk ezen mélyen elszomorító állapotunkat és annak további tarthatatlanságát amelynek leplezetlen valójában egész őszinteséggel és ugyanazt legmélyebb alázattal [-]

De nem is kívánjuk mi Excellentiád előtt tovább vázolni nyomasztó kanonoki állapotunkat, hanem a legmélyebb alázat és tisztelettel esedezünk Nagyméltóságodhoz; hogy megszokott igazságszeretete és erelyével ezen lesújtó állapotnak eddigi illetményeinknek a mai kor igényeihez mért legkegyelmesebb feljavításával, illetve újabb szervezésével véget vetni méltóztatnék; jelesen pedig legalázatosabb kérelmünk oda terjed ki, hogy eddigi 350 frt lakbérilletményünknek jövőben 450 frt leendő felemelése mellett káptalanunk

Nagyprépostjának részére évi rendes illetményül 4000frtot

Olvasó kanonokja “ “ “ “ 3000frtot

Éneklő “ “ “ “ 2000frtot

Órkanonokja “ “ “ “ 2000frtot

Iskolás kanonokja “ “ “ “ 2000frtot

Kancellár “ “ “ “ 2000frtot

Hetedik “ “ “ “ 2000frtot

és végre

A tanfelügyelő részére “ “ “ “ 500 frtot

[fol. 5v] legkegyesebben megállapítani és engedélyezni méltóztatnék.

Nagyméltóságú gróf, miniszter, kegyelmes urunk!

Szándékosan igyekeztünk keveset kérni, csak annyit t.i. a mivel főpapi állásunk tekintélyének és fölényének megóvása mellett tisztességesen kiélhetünk; hiszszük, reméljük de ígérjük is Excellentiádnak, hogy a mély alázattal fennebb jelzett fizetés feljavítás a legjobb helyre fog Excellentiád által fordíttatni, mely nem 100, de, 1,000 szeresen gazdag gyümölcsöt fog a magas trón, a haza oltárára és magyar államunk legszentebb érdekeinek igaz, hű, testtel lélekkel odaadó előmozdítására teremni és eredményezni; Excellentiádat eddig mint jótevőnk és szervezőnket fogjuk nemcsak mi, de fogja a hálás utókor is mindenkör áldani és magasztalni.

Fentebb lagalapozottab kérelmünk ismétlése, legmélyebb hódolatunk és tisztele-
tünk nyilvánítása mellett maradunk

Ungvár, 1890 évi október hó 1-én

Excellentiádnak

legalázatosabb szolgálói:

a munkácsyegyházmegyei székeskáptalan tagjai:

Firczák Gyula, sk.

nagyprépost, apát és országgyűlési képviselő

Danilovits János kanonok és h. doroghi püspöki külhelynök

Roskovits Ignác kanonok és nagyprépost.

Gebé Viktor, prépost, kanonok

Jámbor Antal kanonok

Jakovics János, kanonok, papneveldei igazgató

Fejér Emmánuel, kanonok s tanfelügyelő

28. Meghívó és témakörök az 1897-es egyházmegyei értekezletre

Marienbadban, 1897. augusztus 2.

DAZO fond 151. opisz 17. nr 1543, 5. lap⁷⁹

Bendász István hagyatéki iratai, az 1897. évi (IX.) körlevél 4706. számú rendelete

Krisztusban Kedvelt fiaim,

ft. főesperes, nt. alesperesek és esperesi hivatalvezetők!

Ismeretes önök előtt, Krisztusban kedvelt fiaim, hogy egyházmegyénk adminisztrációs ügyeinek egy része még rendezést igényel, másik része ellenben az enyhe gondozás és végrehajtás miatt elfajult és fölelevenítésre szorul. Nem szándékozom jelenleg ezen hiányok és fogyatékok bővebb és élénkebb vázolásába bocsátkozni, azokra ezidőszerint csupán önök beható figyelmét fölhimom, szem előtt tartva a Bölcs szavait, a ki arra int, hogy: „az Ur adja a bölcsességet és az ő szájából jön az okosság és a tudomány” (Példabeszédek könyve 2,6). — De minthogy ezen hiányokat pótolni, a fegyelmi elfajulásokat pedig orvosolni főpásztori kötelességem, a mit azonban az önök becses tanácsa és bő tapasztalatainknak meghallgatása és megszívlelése nélkül tenni nem szándékozom: ennekfolytán elhatároztam, hogy f. évi augusztus 30. és 31. napjaira „*egyházmegyei értekezlet*” hívok össze s azt a jelzett napokon Ungvárott, a papneveldeben, meg is tartom.

79 DAZO fond 151. opisz 17. nr 1543. — Az ügyirat tartalmazza az értekezlet elékészítő dokumentumait, jegyzőkönyveit is.

- Ezen egyházmegyei értekezlet tárgyaiul a következőket (!) tűzöm ki:
- I.) A papözvegyek sorsának anyagi javítása.
 - II.) A papfi-tápintézet adósságának rendezése.
 - III.) Osztakozási szabályzat megállapítása a lelkészek változása alkalmából.
 - IV.) Népiskoláink ügye és a hitoktatás.
 - V.) Papi gyűlések több gyakorlati eredménnyel.
 - VI.) Segédlelkészek kérdése és jövedelmeik megállapítása.
 - VII.) Rózsafüzér- és egyéb ima-társulatok.
 - VIII.) Egyházmegyei papi lelki gyakorlatok.
 - IX.) Esperesek pontos ténykedése.
 - X.) Az ugynevezett „enyhév” élvezete.
 - XI.) Gondosabb és eredményesebb pastoratio: α) a hitélet, β) az erkölcsösség, γ) a sz. liturgia egyöntetősége és a sz. ténykedések kötelező végzése és δ) az egyházas szellem terjesztését illetőleg.

XII.) Nyugdíjas papok sorsának anyagi javítása.

Ezen egyházmegyei értekezletre meghívom: a ft. Káptalan valóságos és czimzetes kanonokjait, a ft. főesperes-, a nt. alesperes-, másodalesperes- és esperesi hivatalvezetőket. A szentszéki ülnököket ezen értekezletre hivatalból be nem rendelem; a kik azonban megjelennek, igen szívesen láttatnak. — Ezen értekezletnek két ülése lesz:

a) Az egyik ülés aug. 30-án d. u. 4 órától 7 óráig fog megtartatni. b) A másik ülés pedig aug. 31-én d. e. 9 órától d. u. 1 óráig.

A b. Szüz, kinek oltalmában ajánlom együttes működésünk sikerét, hathatós imával elő fogja segíteni jóakaratu fáradozásainkat!

Egyébiránt főpásztori áldásom adása mellett vagyok

Marienbadban 1897. évi aug. hó 2-án.

Krisztusban szíves atyjok:

Gyula Püspök

29. A kerületi esperesek esküszövegei

Ungvár, 1898. március 19.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1898. évi (VI.) körlevél 1750. számú rendelete

A *kerületi esperesek által* kineveztetésök után az egyházmegyei kormány előtt *teendő eskü* mintája kisebb átalakításon menvén át, azt alábbiakban hiteles másolatban közlöm Nagyontisztelendőségekkel és egyuttal tudomásukra hozom, hogy az a régebben kinevezett esperesekre is kötelező. A közölt eskümintában foglalt köteleességek közül (!) egy felmerült eset alkalmából kiválóan figyelmökbe ajánlom ezen alkalommal a Nt. esperes uraknak, hogy szorgosan őrködjenek a felett, *vajjon az egyházak, lelkészek és éneklész-tanítók adói pontosan befizettetnek-e?* — és ha e tekintetben mulasztást tapasztalnának az adóhátralékokat kormányomhoz legazonnal pontosan jelentsék be.

Másolat. 6783:1897. *Esperesi eskümintá.* Én N. esküszöm az élő Istenre, a bold. Szüz Máriára és minden Szentekre, hogy mint N. egyházkerület esperese, ezen hivatalomban lelkiismeretes, készséges, igazságos és engedelmes leszek. Nevezetesen pedig: α) Azon fogok fáradozni, hogy esperesi kerületemben, melynek élére állítottam, a hitélet és a valláserkölcsiség jó irányban fejlesztessék, az egyházi fegyelem pedig a sz. kánonok értelmében sértetlenül betartassék. β) A templomok, iskolák, temetők,

keresztek, mise-alapítványok és egyéb kegyes intézmények, nemkülönben a templomi vagyron feletti felügyeletet mindenkor lelkiismeretesen, minden érdek nélkül egyedül a közjó előnyére fogom gyakorolni. γ) Minden személyválogatás és kedvezés nélkül ellenőrzöm a lelkészek és kántor-tanítók működését és magaviseletét olyképen, hogy azokat, kik kötelességeiknek a sz. kánonok vagy az e. m. rendeletek értelmében hanyagul, vagy nem tesznek eleget, nemkülönben azokat is, kik magukviselete által a hit, az erkölcsiség vagy a fegyelem ellen súlyosan vétettek, minden félelem nélkül az egyházmegye főpásztorának kánoni eljárása végett bejelentem. Fegyelmetlenséget, visszaéléseket, közbotrányt és egyéb súlyos vétségeket, mihelyt tudomásomra jönnek, elhallgatni nem fogom. δ) Különös gondomat fogja képezni kerületemben a hitoktatás fejlesztése. ε) Az egyházi és iskolai látogatásokat évenként készségesen fogom teljesíteni, a templomi számadásokat különösen az adóügyeket hüen fogom átnézni, a papi és kántor-tanítói gyűléseket az előírás szerint fogom betartani, a bekívánt kimutatásokat az e. m. hivataloknak igazságosan fogom összeállítani és a kijelölt időben be fogom szolgáltatni, a papok és a kántor-tanítók változásakor az osztozkodást igazságosan fogom végrehajtani. η) Az e. m. rendeleteket pontosan betartom és teljes igyekezettel oda fogok hatni, hogy azok kerületem összes papjai által is betartassanak. Végre fogadom, hogy apostoli Királyunk mint legfőbb kegyurunk iránti törhetetlen alattvalói hűséget, - és az egyházmegye főpásztora iránt a tisztelet és engedelmisséget a sz. kánonok értelmében megtartom. Mindezekre és egyéb kötelmeimre nézve egyenként és együttesen én N. ismételten ígéretet és esküt teszek. Isten engem úgy segéljen és ezen Szt. Evangelium. Amen.

Ungvár, 1898. márczius 19.

30. A munkácsi egyházmegyében lévő javadalmak osztályozása

Ungvár, 1898. május 28.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1898. évi körlevél (VII.) 3538. számú rendelete

A munkácsi egyházmegyéhez tartozó lelkészi javadalmak osztályozása megállapítván, azt alábbiakban tudomásvétel céljából oly megjegyzés kíséretében közlöm Nagyontisztelendőségtekkel, hogy, ha valamely lelkésznek az osztályozás iránt nehezménye lenne, indokolt észrevételeit folyó évi június hó 30-ig bezárólag terjeszse be kormányomhoz, mert a jelzett határidőn túl beérkező felszólalások nem fognak figyelembe vétetni.

A munkács-egyházmegyében lévő javadalmak osztályozása.

A.) I. osztályu javadalmak.

Munkács, Nagy-Lucska, Ökörmező, Szinevér, Alsó-Kőrösmező, Felső-Kőrösmező, Nagy-Bocskó, Máramaros-Sziget, Talaborfalva, Kövesliget, Irholcz, Hajdu-Dorogh, H.-Böszörmény, Bököny, Szatmár-Németi, Dolha, Huszt, Iza, Nyiregyháza, Nagy-Komját, Sátoralja-Ujhely és Sárospatak. Összesen: 22.

B.) II. osztályu javadalmak.

B.-Kövesd, Makaria, Makkos-Jánosi, Bilke, Iloncza, Ignécz, Drágabártfalva, Új-Dávidháza, Miszticze, Bereg-Cserhalom, Gorond, Kalocsa-Horb, Ripinye, Dombó, Herincse, Veléte, Bogdán, Akna-Rahó, Trebusa, Rusz-Polyána, Száldobos,

Bustyaháza, Felső-Apsa, Kis-Lonka, Kaszó-Polyána, Bedő, Tisza-Bűd, Ajak, Tor-nyos-Pálcza, Kálló-Semjén, Gyulaj, Eötvösfalva, Uglya, Uj-Fehértó, Kereczke, Lipcse, Bocskó-Rahó, Nyir-Telek, Balsa, Buly, Timár, Sárköz-Ujlak, Kökönyösd, Veresmart, Nagy-Rákócz, Rakasz, Nagy-Szóllós, Nagy-Berezna, Orosz-Komorócz, Szerednye, Perecseny, Turja-Pászika, Zaricsó, Alsó-Karaszló, Lyuta, Oros, Fábiánháza, Ó-Pályi, Nyir-Vasvári, Dubrinics, Ungvár-Czeholnya, Gézsény, Lelesz-Pólyán, Bodrog-Szerdahely, Kis-Dobra, Z.-Rákócz, Laborcz-Volya, Bodzás-Ujlak, Isztáncs, Tőke-Terebes, Zemplén-Dubravka, N.-Mihály, Vécse, Kereknye, Solymos és Gálszécs. Összesen: 76.

C.) III. osztályu javadalmak.

Beregszász, Szajkófalva, Ilosva, B.-Rákos, Patkanyócz, Polyánka, Rusztócz, Nyiresfalva, Kis-Álmás, Dávidfalva, Sztrabicsó, B.-Sz.-Miklós, Repede, Selesztó, Iványi, Podhering, Holubina, Alsó-Vereczke, Felső-Vereczke, M.-Toronya, Kusnicza, Alsó-Kálinfalva, Brusztura, Felső-Neresznicze, Gánya, Széles-Lonka, Bereznik, Hidegpatak, Alsó-Bisztra, Alsó-Szelistye, Máram.-Berezna, Zádnya, Ruszkova, Urmező, Visk, Soófalva, Kricsfalva, Kökényes, Körtvélyes, Nyágova, Taraczköz, Técső, Kis-Léta, Hugyaj, Bács-Aranyos, Nyir-Bakta, Majdánka, Szeklencze, Felső-Róna, Nagy-Kálló, Nyir-Lugos, Nyir-Pilis, Penészlek, Ó-Vencsellő, Nagy-Peleske, Ölyvös, Felső-Sárad, Nagy-Csongova, Ilonok-Ujfalu, Egres, Szóllós-Végardó, Sárvár, Sós-Ujfalu, Kiráyháza, Veréce, Tekeháza, Csepe, Csicsér, Kis-Berezna, Ung-Dubrówka, Váralja, Korumlya, Horlyó, Köblér, Orlyova, Hliviščse, Porosztó, Hunkócz, Ticha, Voloszánka, Turja-Bisztra, Poroskó, Turja-Remete, Szászfalu, Lakárt, Palágy, Darócz, Alsó-Domonya, Klokocsó, Kráska, Tarna, Agárd, Dámócz, Zebegnyő, Szerencs, Topolyán, Kolbása, Nagy-Ruszka, Szécs-Keresztur, Zemplén-Végardó, Falkus, Sámogy, Ublya, Orosz-Hrabócz, Czéke, Neviczke, Árok, Radváncz, N.-Láz, Szacsur és Tokaj. Összesen: 111.

D.) IV. osztályu javadalmak.

Bereg-Homok, Alsó-Remete, Kisfalud, Árdánháza, B.-Sárrét, B.-Szóllós, Bubliska, Kajdanó, N.-Leányfalva, N.-Mogyorós, Zsukó, N.-Ábránka, Medencze, Sztánfalva, Pisztraháza, Maszárfalva, Tőkés, Feketepatak, Oroszvég, Klyucsárka, Felső-Viznicze, Dunkófalva, Ormód, Dombostelek, Duszina, Hársfalva, Malmos, Mártonka, Szolocsin, Szuszkó, Imsád, Keselymező, Lipcse-Polyána, Alsó-Neresznicze, Orosz-Mokra, Tereselpatak, Kelecseny, Lyachovecz, Ó-Holyátin, Uj-Holyátin, Pilipecz, Marmaros-Rosztoka, Thass, Tyuska, Tisza-Kirva, Krászna-Bisztra, Rusz-Kirva, Vajnág, Ujbárd, Karácsonyfalva, Rónaszék, Kabola-Polyána, Hosszmező, M.-Remete, Nyir-Mada, Biri, Kótaj, Napkor, Gelse, Kenézlő, Nyir-Császári, Gebe, Hodász, Parasznya, Jánk, Szárazberek, Kis-Kupány, Alsó-Sárad, Tisza-Ujhely, Tisza-Ujlak, Salánk, Fekete-Ardó, Batár, Matyócz, Eőr, Felső-Németi, Csornoholova, Uj-Kemencze, Igléncz, Lehócz, Alsó-Ribnicze, Felső-Ribnicze, Ó-Sztuzsicza, Uzsok, Verchovina-Bisztra, Nagy-Turicza, Uj-Szemere, Vorocsó, Vulsinka, Sáros-Reviscse, Ubrezs, Bacskó, Czábócz, Dávidvágás, Techna, Bodrog-Olaszi, Márk-Csemernye, Őrmező, Cselej, Hardicsa, Lasztócz, M.-Izsép, Ruda-Bányácska, Zemplén, Nagy-Toronya, Lasztomér, Ulics, Petrik, Hátmeg, Papfalva, Szolyva, Zugó, Volócz, Borkut, Husztköz, Gernyes, Csománfalva, Levelek, Karász, Kis-Rákócz, Bező, Kosztrina, Sztvana, Jósza, Póssa, Zemplén-Velejte, Lask, Vásárhely, Klenova és Zboj. Összesen: 130.

E.) V. osztályu javadalmak.

Kovácszó, B.-Szilvás, Puznyákfalva, Hanykovicza, Serbócz, Bereg-Bukócz, N.-Rosztoka, Felső-Kis-Bisztra, Laturka, Verebes, Vezérszállás, Vucskómező, Krasznisora, M.-Bukócz, Iszka, Mihálka, Pazony, Piricse, Derzs, Minaj, Knyahinya, Kosztyova-Pásztély, Jeszenő, Cséke, Bánszka, Sztankócz, Bodrog-Keresztur, Fancsika, M.-Zombor, Márk, Szalók, Kálna-Rosztoka, Kolonicza, Ulics-Kirva, Gombás, Kis-Szolyva, Darva, Bökény, Tur-Terebes, Nagy-Dobos, Antalócz, Lodomér, Tapolya, Rosztoka-Pásztély, Szmerekova és Tolcsva. Összesen: 46.

Összegzés:

- a) I. osztályu javadalom van: 22.
- b) II. „ „ „ : 76.
- c) III. „ „ „ : 111.
- d) IV. „ „ „ : 130.
- e) V. „ „ „ : 46.

Összesen: 385.

Ungvár, 1898. május 28.

31. A munkácsi egyházmegyében lévő javadalmak osztályozása

Ungvár, 1898. november 8.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1898. évi körlevél (XI.) 7122. számú rendelet

Az egyházmegyémhez tartozó lelkészetek osztályozása befejeztetvén a véglegesen megállapított kimutatást alábbiakban oly megjegyzéssel közlöm Nagyontisztelendőségekkel, hogy a mult évben megtartott egyházmegyei gyűlés alkalmával a papözvegyek és árvák nyugdíjának emelése tekintetéből az egyes lelkészeknek javadalmaik osztályozása szerint való évi megadóztatására nézve hozott és általam megerősített határozat — amennyiben a kongruavitás ügye még mindig megoldásra vár — ez idő szerint gyakorlati alkalmazásába nem vétetik és a további intézkedésig függőben hagyatik.

A munkácsi-egyházmegyében lévő javadalmak osztályozása.

A.) I. osztályu javadalmak:

Munkács, Nagy-Lucska, Ökörmező, Szinevér, Alsó-Kőrösmező, Felső-Kőrösmező, Nagy-Bocskó, Máramaros-Sziget, Talaborfalva, Kövesliget, Irholcz, Hajdu-Dorogh, H.-Böszörmény, Bököny, Szatmár-Németi, Dolha, Nyiregyháza, Nagy-Komját, Sátoralja-Ujhely és Sárospatak. Összesen: 20,

B.) II. osztályu javadalmak:

B.-Kövesd, Makaria, Makkos-Jánosi, Bilke, Iloncza, Ignécz, Drágabártfalva, Uj-Dávidháza, Gorond, Kalocsa-Horb, Dombó, Herincse, Veléte, Bogdán, Akna-Rahó, Trebusa, Ruzs-Polyána, Száldobos, Felső-Apsa, Kis-Lonka, Kaszó-Polyána, Bedő, Tisza-Büd, Tornyos-Pálcza, Kálló-Semjén, Gyulaj, Eötvösfalva, Uglya, Uj-Fehető, Kereczke, Lipcse, Bocskó-Rahó, Nyir-Béltek, Balsa, Buly, Timár, Sárköz-Ujlak, Kökönyösd, Veresmart, Nagy-Rókócz, Rakasz, Nagy-Szóllós, Nagy-Berezna, Orosz-Komorócz, Perecsény, Turja-Paszika, Zaricsó, Alsó-Karaszlő, Lyuta, Oros, Fábiánháza, O-Pályi, Nyir-Vasvári, Dubrinics, Ungvár-Czeholnya, Gézsény, Lelesz-Pólyán, Bodrog-Szerdahely, Kis-Dobra, Z.-Rákócz, Laborcz-Volya, Bodzás-Ujlak, Isztáncs, Tőke-Terebes, Zemplén-Dubravka, N.-Mihály, Vécse, Solymos, Gálszécs, Iza és Huszt. Összesen 71.

C.) III osztályu javadalmak:

Beregszász, Szajkófalva, Ilosva, B.-Rákos, Patkanyócz, Polyánka, Ruszkócz, Nyiresfalva, Kis-Almás, Dávidfalva, Sztrabicsó, B.-Sz.-Miklós, Repede, Selesztó, Iványi, Podhering, Holubina, Alsó-Vereczke, M.-Toronya, Kusnicza, Alsó-Kálfalva, Brusztura, Felső-Neresznice, Gánya, Széles-Lonka, Bereznik, Hidegpatak, Alsó-Bisztra, Alsó-Szelistye, Máram.-Berezna, Zádnya, Ruszkova, Urmező, Visk, Soófalva, Kricsfalva, Kökényes, Körtvélyes, Nyágova, Taraczköz, Técső, Kis-Léta, Hugyaj, Bács-Aranyos, Nyir-Bakta, Majdánka, Szeklencze, Felső-Róna, Nagy-Kálló, Nyir-Lugos, Nyir-Pilis, Penészlek, Ó-Vencsellő, Nagy-Peleske, Ölyvös, Felső-Sárad, Nagy-Csongova, Ilonok-Ujfalv, Egres, Szöllős-Végardó, Sásvár, Sós-Ujfalv, Királyháza, Verécze, Tekeháza, Csepe, Csicsér, Kis-Berezna, Ung-Dubróka, Váralja, Korumlya, Horlyó, Köblér, Hlivisce, Porosztó, Hunkócz, Ticha, Voloszánka, Turja-Bisztra, Poroskó, Turja-Remete, Szászfalu, Lakárt, Palágy, Darócz, Alsó-Domonya, Klokocsó, Kráska, Tarna, Agárd, Dámócz, Zebegnyő, Szerencs, Topolyán, Kolbása, Nagy-Ruszká, Szécs-Keresztur, Zemplén-Végardó, Falkus, Sámogy, Ublya, Orosz-Hrabócz, Czéke, Neviczke, Árok, Radvác, N.-Láz, Szacsur, Bustyaháza, Miszticze, Ajak, Cserhalom, Ripinye, Kereknye, Szerednye. Összesen: 115.

D.) IV. osztályu javadalmak:

Bereg-Homok, Alsó-Remete, Kisfalud, Árdánháza, B.-Sárrét, V.-Szöllős, Bubuliska, Kajdanó, N.-Leányfalva, N.-Mogyorós, Zsukó, N.-Ábránka, Medencze, Sztánfalva, Pisztraháza, Maszárfalva, Tőkés, Feketepatak, Oroszvég, Klyucsárka, Felső-Viznicze, Dunkófalva, Ormód, Dombostelek, Duszina, Hársfalva, Malmos, Mártonka, Szolocsin, Szuszkó, Imsád, Keselymező, Lipcse-Polyána, Alsó-Neresznice, Orosz-Mokra, Tereselpatak, Kelecseny, Lyachovecz, Ó-Holyátin, Pilipecz, Máramaros-Rosztoka, Thass, Tyuska, Tisza-Kirva, Krászna-Bisztra, Ruzs-Kirva, Vajnágy, Ujbárd, Karácsonyfalva, Rónaszék, Kabola-Polyána, Hosszmező, M.-Remete, Nyir-Mada, Biri, Kótaj, Napkor, Gelse, Kenézlő, Nyir-Császári, Gebe, Hodász, Parasznia, Jánk, Százberek, Kis-Kupány, Tisza-Ujhey, Tisza-Ujlak, Salánk, Fekete-Ardó, Batár, Mátyócz, Eőr, Felső-Németi, Csornoholva, Uj-Kemencze, Igléncz, Lehócz, Alsó-Ribnicze, Felső-Ribnicze, Ó-Sztuzsicza, Uzsok, Verchovina-Bisztra, Nagy-Turicza, Uj-Szemerre, Vorocsó, Vulsinka, Sáros-Revisce, Ubrezs, Bacskó, Czábócz, Dávidvágás, Techna, Bodrog-Olaszi, Márk-Csemernye, Örmöz, Cselej, Hardicsa, Lasztócz, M.-Izsép, Ruda-Bányácska, Zemplén, Nagy-Toronya, Lasztomér, Ulics, Petrik, Hátmeg, Papfalva, Szolyva, Zugó, Volócz, Borkut, Husztköz, Gernyes, Csománfalva, Levelek, Karász, Kis-Rákócz, Bező, Kosztrina, Sztavna, Jósza, Póssa, Zemplén-Velejte, Lask, Vásárhely, Klenova, Zboj, Felső-Vereczke, Tokaj, Orlyova és Uj-Holyátin. Összesen: 132.

E.) V. osztályu javadalmak:

Kovácsó, B.-Szilvás, Puznyákfalva, Hanykovicza, Serbócz, Bereg-Bukócz, N.-Rosztoka, Felső-Kis-Bisztra, Laturka, Verebes, Vezérszállás, Vucskómező, Krasznisora, M.-Bukócz, Iszka, Mihálka, Pazony, Piricse, Derzs, Minaj, Knyahinya, Kosztyova-Pásztély, Jeszenő, Cséke, Bánszka, Sztankócz, Bodrog-Keresztur, Fancsika, M.-Zombor, Márk, Szalók, Kálna-Rosztoka, Kolonicza, Ulics-Kriva, Gombás, Kis-Szolyva, Darva, Bökény, Tur-Terebes, Nagy-Dobos, Antalócz, Ladomér, Tapolya, Rosztoka-Pásztély, Szmerekova, Tolcsva és Alsó-Sárad. Összesen: 47.

Összegezés

- a) I. osztályu javadalom van: 20
- b) II. „ „ „ : 71
- c) III. „ „ „ „ : 115
- d) IV. „ „ „ „ : 132
- e) V. „ „ „ „ : 47

Összesen: 385

Ungvár, 1898. november 8.

32. Firczák Gyula munkácsi püspök nagybőjti körlevelében közreadott alapszabály a mértékletességi egyletek működéséről

Ungvár, 1900. február 26.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1900. évi körlevél (III.) 1344. számú rendelete

Az egyh. m. mértékletességi egyletek alapszabályai.

1.§. Egy lelkész területén a mértékletességi egyletek szervezése egyedül a helybeli lelkész joga és kötelessége. Ugyanis egy lelkész, ha részeges és munkakerülő hivei között **a mértékletességi egyletet** óhajtja meghonosítani, előbb ezt a templomban a szószékről kihirdeti, az egylet hasznát kifejti, aztán mint helyi igazgató a jelentkező tagokat az egyesületbe fölveszi, a fölvételről pedig minden egyes tagnak felvételi képet ad.

2.§. A mértékletességi egylet tagja lehet minden 15-ik életévét betöltött kath. férfi vagy nő, aki józanul élni és életét munka között eltölteni akarja.

3.§. Minden tag, amint az egyletbe fölvetetett, előbb *egy hónapon* át próbára tétetik: vajjon képes-e magát a részegítő ital élvezetétől és a korcsma látogatásától visszatartani?

4.§. Ezen egy havi próbaidő eltelte után azon felvett tag, a melyik magát elég erősnek bizonyította be: ünnepélyesen a templomban fogadalmat tesz, hogy előbb csak 3 hónapon át visszatartja magát a részegítő ital élvezetétől és a korcsma látogatásától. Azon tag pedig, a melyik magát a próbaidő tartama alatt méltatlannak mutatta be: felvételi képét köteles a helyi igazgatónak visszatartani.

5.§. Ha azonban a helyi igazgatónak egyik tag megbízhatóságára nézve aggályai, a másik tag javulására nézve pedig reményei volnának: ily esetben a próbaidőt belátása szerint meghosszabbíthatja.

6.§. Ha a tag a 3 hónapra szóló fogadalmát becsülettel betartotta: ujabban fogadalmat tehet egy félévre, ennek eltelte után pedig egy évre.

7.§. Oly fogadalom, hogy valaki egész életén át vissza fogja magát tartani a részegítő ital élvezetétől és a korcsma látogatásától, el nem fogadható.

8.§. A tagoknak a józan és munkás életmódon kívül kötelességük a b. Szűz Mária tiszteletére irt sz. **Parakliszt** havonként egyszer elimádkozni, vagy pedig hetenként egyszer a lelkész által a templomban elvégeztetni s azon jelen lenni.

9.§. A lelkészeknek kötelességévé tétetik, hogy a mértékletességi egylet tagjaihoz a sz. Paraklisz elvégzése után a józanságról buzdító beszédeket tartsanak.

10.§. Minden tag a fogadalom letéte napján gyónni és áldozni tartozik, ezenkívül évenként többször, a mi ajánltatik.

11.§. Minden tag fogadalmát a templomban a sz. Paraklisz elvégzése után a többi tag jelenlétében ünnepélyesen teszi le.

12.§. A fogadalom, a melyet csak a lelkész fogadhat el, így hangzik: „Én bűnös ember igérem és erősen fogadom a sz. Háromságban egy élő Istennek, a b. szűz Máriának, ker. sz. Jánosnak és minden Szenteknek, hogy eddigi bűnös életmódot igyekezni fogok megjobbitani és 3 hónapon át (1/2 vagy 1 éven át) keresztelés-, lakodalom-, temetés-, vásár-, bucsu-, multság- és egyéb alkalmakkor is magam a részegítő ital élvezetétől visszatartom, a korcsmát kerülöm, a sz. Paraklisz szertartásán megjelenek, keresztényhez illő módon dolgozom és vallási köteleimet is lelkiismeretesen teljesítenem. Isten sz. malasztja, a b. Szűz és ker. sz. János imái legyenek segítségemre.”

13.§. Ezenkívül, hogy az összeköttetés a püspöki székhelyvel meg legyen, minden tag havonként 1 fillért, vagyis egész évre 12 fillért (6 krt) adományoz; aki szegény, az egész évre csak 3 krt. Ezen adományok az e. m. népiskolai alapra fognak fordítottatni.

14.§. Hogy a tagok feletti felügyelet ébren tartassék: a lelkész évenként egyszer december hónapban az összes tagokat közgyűlésre hívja össze, ahol a tagok viselt dolgai és illetékbevezetései letárgyaltatnak.

15.§. A tagok közgyűlése évről-évre választ egy 5 tagu felügyelő bizottságot is, melynek feladata a fogadalmak betartását ellenőrizni, a bűnösöket jegyzékbe venni és tagsági illetékeiket kezelni.

16.§. A felügyelő bizottság annyiszor tart ülést, a hányszor a lelkész, mint helyi igazgató, annak összehívását szükségesnek tartja.

17.§. A ki fogadalmát részegség vagy munkakerülés által megtöri, előbb a lelkész által, másodizben a lelkész által a felügyelő bizottság jelenlétében megintetik, - harmadizben pedig, ha részegnek vagy munkakerülőnek bizonyult be, a lelkész által a közgyűlésen – mint javithatlan – az egyesületből kizáratik.

18.§. A kizárt és javithatlan tagok nevei minden év december havában a megyés püspök Ő Méltóságának bejelentendők.

19.§. Az egylet védszentje Ker. sz. János, ünnepe pedig Ker. sz. János születése. A mely ünnepen a tagok gyónnak, áldoznak, végzik a parakliszt, a fogadalmat pedig együttesen megismétlik. A lelkészek pedig felhivatnak, hogy ezen ünnepen a józan-ságról buzditó beszédeket intézzenek a tagokhoz.

20.§. A helyi igazgatók, akik az imatársulatok e. m. igazgatójának utasításait kötelesek végrehajtani, évenként december hónapban a vezetésük alatt álló egyletről és a tagok számáról jelentést tenni és tagsági illetékeiket is beküldeni kötelesek.

Kelt Ungvárott, 1900. február 26-án.

Gyula, s. k.

munkácsi püspök.

33. Firczák Gyula körlevele XIII. Leo pápa Graves de communi enciklikája kapcsán

Ungvár, 1901. február 9.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1901. évi (III.) körlevél 879. számú rendelete

Dicsőségesen uralkodó Pápának, XIII. Leo Ő Szentsége f. é. január hó 18-án kiadott enciklikájában lángelméjének fényével is atyai szerető szívének melegével foglalkozik ismét a munkáskérdés keresztény alapon történő helyes megoldásával.

Örökbecsü eszméibőlalábbiakbanközlöm a főbbeket Nagyontisztelendőségtekkel, hogy azok a keresztény szociális-, vagy helyesebben: *keresztény demokraczia* kérdéseinek megértésénél vezérfonalul szolgáljanak.

„Az a nagy vita a közjólét munkájának kérdése fölött, amely nem egy nemzetben már régtől rombolja a lelkek közt az egyetértést, napról napra terjed s egyre jobban lángba borítja a kedélyeket. — Az újabb kor vivmányai az ipari termékek előállítása körül, a gyors közlekedés, a gépek alkalmazása által kevés munkával nagy haszonra törekvés, a versengést kiélesítették. Végre a gazdagok és vagyontalanok közt gyűlöletet szító izgatók lelketlen üzelmei folytán már oda fejlődött a dolog, hogy úgy látszik, a gyakran megújuló forrongások közt nagy veszélyek fenyegetik a társadalmat.

Már két ízben rámutattunk azon jogokra és kötelességekre, amelyekre nézve meg kell egyezniök egymással a munkát es tőkét szolgáltató osztályoknak; s egyben rámutattunk azon evangéliumi igazságokra, amelyeket a jogos rendnek és a vallásnak megvédésére és a társadalmi osztályok közti tusakodás megszüntetésére kiválóan alkalmasoknak ismertünk.

És reményünkben, Istennek hála, nem is csalódtunk, mert még a nem katolikuskokat is meggyőzte az igazság ereje — a katolikusok pedig szavainkból bő hasznot meritettek új intézmények létesültek a *hitelszövetkezetek*, segélyző egyletek, iparszövetkezetek s hasonló intézmények a társadalmi osztályoknak s a munkának előnyére válnak.

A népszegélyezés e módját némelyek keresztény szocializmusnak nevezték, másutt ez irányt helyesen „*keresztény demokracziának*” nevezik Ez épen azért, mert keresztény, az isteni hit elveinek alapján áll, s úgy kell gondoskodnia a szegények javáról, hogy azzal az örökkévalóakra teremtett lelkeket végcéljoknak megfelelő tökélesbülésben is segítse Nem szabad a keresztény demokraczia elnevezése alatt valami politikai rendszert gondolni Átöleli az minden állás minden emberét mint megannyi tagját ugyanazon egy családnak Hasonlóképen távol legyen tőlünk, hogy a keresztény demokraczia elnevezéséhez oly értelmet fűzzünk, a mely a köteles engedelmesség megtagadását s a törvényes felsőbbtség megvetését jelentené Az a célja egyedül, hogy azok, a kik kezök fáradságos munkájával tartják fenn életöket, türhetőbb viszonyok közé jussanak, hogy otthon és a nyilvánosság előtt szabadon végezhezzék az erény és a vallás gyakorlatait; s ekként érezzék, hogy emberek ök is és nem állatok, hogy nem pogányok, hanem keresztények. Tudatosan érintették itt az erény és vallás kötelmeit Mert kétszerezze meg bár a munkás bérét ha a munkás oly tanokat hall egyre s oly példát lát, melyek az Isten iránti tisztelet megtagadására s az erkölcsök rombolására csábitanak, akkor sem munkáján, sem szerzeményén nem lesz áldás A léleknek testnek javát egyaránt munkáló szeretetre Krisztus maga nyujtotta a legragyogóbb példát A jótétemények közül nem kell kivenni az *alamizsnálkodást* sem A szocializmus gáncsolja az

alamiznaadást, mint olyat, mely megalázza az embernek veleszületett méltóságát. Pedig ha az evangelium szerint történik s keresztény módon, akkor sem az adakozókban nem ápolja a kevélységet, sem az elfogadónak nem ad okot a szégyenkezésre. Nem kevésbé dicséretes az a törekvés, hogy a kézművesek és munkások a takarékosághoz szoktattassanak. A nép sorsának enyhítését, föllendítését célzó törekvéseknél be kell vonni különösen azokat a munkába, a kiknek állásuknál, vagyonuknál, képzettségök-nél fogva nagyobb a társadalomban tekintélyök. Mert nem csupán maga javáért él az ember a társadalomban, hanem a közjóért is; s az az ember, a ki nyomorban veszni hagyja a szegényt, vét önmaga és a társadalom ellen. Bátor lelkekre, egyesült erőkre van szükség. A szocializmus ravaszul behatol a társadalom rétegeibe, titkos összejöveteleken és nyíltan, szóval és írásban lázadást szít a tömeg közt.

A katolikusok tevékenysége eredményesebb lesz, ha összes egyesületeiket egységes erő fogja irányítani de mindig a püspökök felügyelete és vezetése mellett nagy feladat vár azokra, kik a lelkek vezetésének szent munkájával vannak megbízva. Magunk is, midőn alkalmunk volt lelkészekhez szólni, nem egyszer hansúlyoztuk, hogy *a mai kor papjának el kell mennie a nép közé* s foglalkoznia ügye-bajával. Alkalmadtán szívébe kell vélni a népnek, hogy óvakodjanak az izgatóktól, tartsák tiszteletben a más jogát, készséggel végezzék munkájokat, adják meg a tiszteletet uraiknak, szeressék a családi életet, ne hanyagolják el a vallást, belőle merítsenek vigasztalást. A cél elérésére üdvös lesz, ha tekintetüket *a názárethi szent család* szép példájára irányítjuk s buzdítjuk őket, hogy oltalma alá helyezkedjenek. — Azután példát kell adni a népnek az erényben, oly példákat, amelyek azt bizonyítják, hogy a keresztény ember gyűlöli a henyélést s az élvhajhászt, hogy feleslegéből szeretettel ad a szűkölködőknek, hogy a csapások közt erős és meg nem török alattok. Az összes katolikusok egyetértő munkássága bizonyítsa be, hogy a rend békéje s az igazi jólét a népek közt az Egyház vezetése és gyámolítása mellett virágzik fel igazán, melynek legszentebb hivatása, hogy mindenkit kötelessége teljesítésére intsen — s a gazdagokat és szegényeket testvéri szeretetben egyesítse”

Ungvár, 1901. február 9.

34. Rendelkezés a könyöradományok gyűjtési rendjéről

Ungvár, 1901. március 6.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1901. évi körlevél (III.) 1634. számú rendelet

Az egyházmegyénkben templom- és egyházi építkezésekre eszközöltetni szokott *könyöradománygyűjtések rendezését* szükségesnek találván; ezen ügyben következőleg intézkedem.

1. Mielőtt a könyöradomány gyűjtésére kérendő engedély iránt a folyamodvány főispáni uton a nagymélt. m. kir. Belügyministeriumhoz benyújtatnék, — előbb az illető hitközség lelkésze erre nézve az e. m. kormánytól köteles engedélyt kérni, felterjesztéséhez csatolván a helyreállítási, illetve új építkezési munkálatok költségvetését, az erre szükséges fedezet kimutatását és az egyház megelőző évi számadásának a ker. esperes által hitelesítendő kivonatát.

2. Az e. m. kormány beleegyezése mellett történt kérvényezés után a gyűjtésre nézve a ministeri engedély leérkezvén, — az illető hitközség lelkésze aszerint, amint a gyűjtési engedély egy, esetleg két könyvre szól, — az egyházi gondnokok meghallga-

tása mellett két, illetve négy teljesen megbízható, kifogástalan előéletű, józan egyént bizzon meg a gyűjtés eszközzésével.

3. Előzetesen megállapítandó, hogy gyűjtőket a begyűlő adományokból mily rész fogja megilletni — és élelmezésükre naponkint hány fillért fordíthatnak? — és ezen megállapodás a gyűjtőkönv elejére bevezetendő. — Megjegyzem itten, hogy a gyűjtők jutalomdíja a begyűlt összeg 1/3 részénél nagyobb nem lehet, mert különben azon észrevételre szolgáltatathat alkalmat, hogy az adomány a gyűjtők — és nem a templom javára esik.

4. A gyűjtők a templomban megesketedők arra, hogy a gyűjtést lelkiismeretesen fogják végezni, a gyűjtőkönvben bejegyzett tételeket meg nem hamisítják, — a gyűjtőkönvbe be nem jegyzett adományokat azon község görög-, vagy róm. kath. lelkésze, esetleg tanítója előtt, ahol azok begyűltek, összeszámolják, általa a gyűjtőkönvbe bejegyeztetik — és az illető községben begyűlt adományokat — az élelmezésükre megállapított rész levonása mellett — a legközelebbi m. kir. postahivatalban hitközségek lekészi hivatalának czimére postutalványon megküldik.

Ezen hivatalos eskü letétele a gyűjtőkönv elején a lelkész és az egyházi gondnokok aláírásával igazolandó és az aláírások mellett a hitközség hivatalos pecsétje is alkalmazandó.

5. Az így kiállított gyűjtőkönv azután láttamozás végett az e. m. kormányhoz beterjesztendő.

6. A gyűjtési határidő lejártával és a gyűjtőkkel történt leszámolás után — mielőtt azok kielégítenének és a felmentés nekik megadatnék, — a gyűjtőkönv az e. m. kormányhoz ismét beterjesztendő, hogy az annak végén részletesen feltüntetendő leszámolás átvizsgáltságok.

Ezen intézkedéseimről Nagyontisztelendőségteket tudomásvétel és mihez tartás végett oly megjegyzéssel értesitem, hogy ha azoktól eltérő eljárást fogok tapasztalni, - a nagyméltóságú Belügyministeriumtól hozzám véleményem nyilvánítása végett leérkező kérvényt kedvező elintézésre nem fogom ajánlani.

Ungvár, 1901. márczius 6.

35. Főpapi buzdítás a mértékletességi egylet szervezésére

Ungvár, 1902. szeptember 3.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1902. évi (VII.) körlevél 5263. számú rendelete

Két év előtt, 1900. évi III. számú körlevelemben felhívtam Nagyontisztelendőségteket, hogy az imatársulatok és a mértékletességi egyesületek szervezését és terjesztését buzgón karolják fel.

Az imatársulatok egyik-másik vidéken örvendetesen szaporodtak, a mértékletességi egyesületek létesítése tekintetében azonban sajnálatos pangás állott be, sőt több helyen a meglévők is megszűntek.

Szomoruan kell tapasztalnunk a visszaesést, mert mindnyájan ismerjük ezen egyesületek horderejét és messzekiható fontosságát.

Felhívom azért Nagyontisztelendőségteket, hogy felhasználva a keresztelő szent János, mint ezen egyesületek védőszentjének ünnepén kínálkozó alkalmat, intézzenek nevemben buzdító beszédet hiveinkhez, hívják fel őket *a mértékletességi egyesületbe való belépésre.*

Világosítsák fel őket az iszákosság káros következményeiről, mennyire *tönkreteszi az őket testileg, lelkileg!*

„A részeges munkás nem gazdagul meg. A részeges asszony nagy boszuság, az ő gyalázata és rutsága el nem takarható.” Jézus Sirák fia 19,1. 26,11.

„Jaj nektek, kik reggel felkeltek a részegeskedésre és az estig való ivásra hogy a bortól áthevüljete!” Izaiás 5,11.

Lelki kárbozót vár reájuk, mert mint a nemzetek apostola modja (!): „A részegesek nem fogják birni Isten országát.” I. Kor. 6,10.

Az iszákosság *szellemileg és anyagilag* megrontja őket, mert: „a részegség elveszi az értelmet”, Ozeás 4,11.

Az értelem elhomályosulásával velejár az elzúllás, a restség, az anyagi romlás – és „reá zudul a szükölködés, mint a gyorsfutó és a koldusság, mint a fegyveres férfi.” Péld. 24,34.

Rázzák fel azért halálos mámorukból e szánandó lelkeket, hívják fel őket a próféta szavával: „Térjete meg és tartsatok bünbánatot minden gonoszságtokról és nem leszen romlástokra a gonoszság.” Ezek. 18,30.

Ecseteljék előttük a józan, mértékletes élet égi és földi hasznát; hogy mily „egészséges álma van a józan embernek; reggelig alszik és megvidámítja lelkét”, - hogy „a tobzódás miatt már sokan haltak meg, aki pedig tartózkodó, meghosszabbítja életét.” Jéz. Sir. fia 31 és 37.

Ez az útja szegény hiveink megmentésének és úgy szellemi, mint anyagi fellendülésének.

Először az őket lenyűgöző bilincsektől, az iszákosság elhatalmasodott szenvedélyétől kell megszabadítanunk, hogy lelkileg megtisztulván, értelmök fogékonyabb legyen az igazságok befogadására szívöket könnyebben áthathassák a szeretettől vezérelt tanok és akaratuk a jóban megerősödjék és abban állhatatos legyen.

Használjanak fel azért Nagytisztelendőségtek minden alkalmat, tartsanak évenként többször buzdító beszédet a józanságról, mértékletességről, a takarékosaságról és a munkaszeretetről, - alakítsanak lelkészetökben az 1900. évi III. körlevalem mellékletében közölt alapszabály szerint mértékletességi egyesületet, a jelentkező tagok számáról tegyenek jelentést az imatársulatok e. m. igazgatójához, kitől a további eljárásra nézve a szükséges utasításokat megkapják.

Ungvár, 1902. szeptember 3.

36. Felhívás a Magyar Görög Katolikusok Egyesületébe való belépésre és az egyesület támogatására

Ungvár, 1902. december 29.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1902. évi (IX.) körlevél 7835. számú körlevél

A Budapesten lakó magyar görög katolikusok két év előtt „*Magyar Görög Katolikusok Egyesülete*” elnevezés alatt egy régóta nélkülözött társadalmi intézményt létesítettek a görög szertartású katolikus intelligencia összefoglalására és a hittestvérek társadalmi érdekeinek előmozdítására.

Az ezen intézmény létesítésén buzgólkodó tekintélyes és közbecsülésnek örvendő férfaink azon meggyőződésüknek adván előttem kifejezést, hogy ezen egyesület a katolikus hit sziklaszilárd alapján fog nyugodni és minden működését a vallásérkö-

csős szellem fogja irányítani, — annak védőségét örömmel elvállaltam. Ezen egyesület alapszabályait a nagyméltóságú m. kir. Belügyministerium folyó hó 22-én kelt 135,742. számú intézkedésével jóváhagyta.

Első feladatául azt tűzte ki ezen egyesület: „hogy a tudományos, művészeti, magasabb ipari és kereskedelmi képzettség elnyerése végett hazánk székes-fővárosába jönni óhajtó görög szert. kath. ifjúság segítségére álljon; az arra érdemeseket erkölcsileg és anyagilag támogassa. A jövő tanév elején egy „*Görög Katholikus Internatust*” óhajt megnyitni, melyben fiaink otthont és szellemi művelődésükhöz kellő eszközöket, kellő felügyeletet találjanak.” Ezen czélok eléréséhez azonban az egyesületnek eszközökre van szüksége.

Ezért azon kérelemmel fordul papságunkhoz, intelligentiánkhoz és hiveinkhez, hogy lépjenek be tagokul minél többen ezen egyesületbe, A tagsági díjak eléggé alacsonyok: a rendes tagé évi 12, a pártoló tagé évi 6 koronában van megállapítva: a tagsági kötelezettség 3 évre szól.

Krisztusban kedvelt Fiaim! Mindnyájan belátjuk és méltányoljuk ezen alakulóban levő intézmény fontosságát. Atyai szeretettel hívom azért fel mindnyájukat, hogy a legodaadóbban támogassák azt. Papságunk és hiveink anyagi helyzete nagyon szerény ugyan, de ennek daczára a nemes célokért eddig is lelkesedett és azokra filléreiből mindig készséggel áldozott. Négy intézetünk köszöni már eddig létezését papságunk áldozatkész buzgóságának, amit az egyházmegyénken kívül állók bámulattal és elismeréssel emlegetnek. Ne vonják meg azért támogatásukat ezen keletkezőben levő internatustól sem, mert nagyszámú az egész egyházmegyénk papságára és hiveire nézve.

Lépjenek be tagokul mindnyájan az ezen internatust szervező egyesületbe és hívják fel erre éneklésztanítóinkat és jobbmódu hiveinket is, — és a kiket a jó Isten kedvezőbb helyzetbe juttatott, adományaikkal is támogassák ezen intézményt.

Isten nevében, magasztos cél elérésére kezdi meg működését ezen egyesület — hozza el azért kiki filléreit az Ur oltárára, az Ő áldása biztosítani fogja munkánk sikerét, mert az Úr oltárára, mert az Ő nevében egyesülünk és gyűlünk össze a nemes feladat megoldására, — ezért az Ő segítő kegyelme — amint így érte — velünk lesz!

Ungvár. 1902. december 29.

37. Az 1903-as egyházi értekezlet (zsinat) meghirdetése

Ungvár, 1902. május 24.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1902. évi (IV.) körlevél 3168. számú rendelete

Az 1897. évi augusztus hó utolsó napjaiban megtartott *egyházmegyei értekezlet* sok, az egyházmegyére nézve üdvös kérdéssel foglalkozott. Az azon megvitatott kérdések egy része végleges eldöntetvén, mint kötelező szabályrendelet életbelépett.

Ezen értekezlet tárgyai közül azonban még néhány újabb tárgyalást, bővebb megvitatást igényel; ezek mellett még több, az egyházmegyére nézve fontos kérdés lépett előtérbe, amelyek hasonlóan egyházmegyém papsága véleményének meghallgatását teszik szükségessé.

Elhatároztam azért, hogy *ez év folyamán*, az őszi hónapokban újabb egyházmegyei értekezletet fogok tartani, melyen a következő kérdések fognak letárgyalatni:

1. A nyugdíjas áldozópapok helyzetének javítása.

2. Az e. m. népiskolai alap szervezése, melynek feladata lenne, hogy a hitközségeket iskoláik felépítésében támogassa.

3. A kerületi esperesek működési körének végleges megállapítása.

4. A gondosabb és eredményesebb pastoratio: a) a hivek hitéletének és erkölcsösségének emelése, b) a népmissók tartása, c) a szent liturgia egyöntetősége és az egyházi sz. ténykedések kötelező végzése, d) az egyházi fegyelem.

5. A néptanulmányi alap létesítése, mely arra lenne hivatva, hogy képzőintézetünk tanerőinek fizetését, nyugdíjgényét rendezze és hogy népünk egyes tehetséesebb fainak neveltetését és magasabb kiképzését elősegítse.

6. Az egyházi épületek tűzkár ellen való biztosításának az egyházmegye által történő házi kezelése, hogy a befizetendő biztosítási díjakból fenmaradó tiszta nyereség tőkésítettén, abból oly alap létesíttessék, mely az egyházmegye szükségleteit fogja fedezni.

7. Az ugynevezett „enyhév” élvezetének rendezése tekintettel az özvegyek és árvák helyzetére — és a hivek lelki ellátására.

Ennek kapcsán annak megvitatása: nem lenne-e előnyösebb, ha az egyes lelkészek elhalálózásakor ugynevezett papi hagyaték czimén az e. m. alapok javára bekívánt 48 korona 30 fillért minden áldozópap még életében lefizetné akképen, mint az e. m. papözvegyek és árvák alapja javára járuló 420 koronát és az e. m. papfitápiintézet alapja javára eső 42 koronát?

Ezen egyházmegyei értekezletre, — melynek idejét később fogom meghatározni és közhírré tenni — meghívom a ft. Káptalan valóságos és tiszteletbeli kanonokjait, a ft. főesperes, a nt. alesperes, másodesperes és esperesi hivatalvezetőket, kik mellett igen szívesen látom a szentszéki ülnököket is. Felhívom egyuttal az egyes esperesi kerületek nt. lelkészeit, hogy ezen értekezletre maguk közül a f. é. tavaszi gyűléseken kerületek részéről egy megbizottat és egy póttagot válasszanak és az erről szóló jegyzőkönyvi kivonatot nyilvántartás végett kormányomhoz terjeszszék be. A póttag választását azért tartom szükségesnek, hogy a megválasztott megbizott akadályoztatása esetén helyette a póttag hívassék be.

Ungvár, 1902. május 24.

38. Főpapi buzdítás olvasókör szervezésére

Ungvár, 1903. február 14.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1903. évi (IV.) körlevél 6373. számú rendelete

A népnevelés egy hathatós segédeszközére hívom fel Nagyontisztelendőségtek figyelmét. A katolikus olvasókör ez, melynek az a célja, hogy a népnek tudási vágyát helyes irányba terelve, egészséges és hasznos szellemi táplálékkal lássa el, lelkét és szívét művelje s megóvja a ponyvairodalom mérget lehelő gombáitól, — hogy elvonja a korcsmalátogatások és tivornyázásoktól — s a vasár és ünnepnapok illő megszentelésében elősegítse.

Kiválóan alkalmas és szép tér ez a buzgó lelkipásztor és a tanító előtt a nép magánoktatására. Az olvasókörben felolvasások, vagy magánbeszélgetések által sok hasznos tudnivalóra megtaníthatják a népet, bő tárgyat szolgáltatnak erre a földművelés, a marhatenyésztés, szőlőművelés, a gyümölcsstermelés, a méhészet és a gazdálkodás

egyéb ága, melyek helyes irányban való vezetése a nép anyagi jólétét nagyban előmozdítja.

Felhivom azért Nagyontisztelendőségteket, karolják fel buzgóan lelkészetökben a kath. olvasókörök létesítését, és hívják fel erre tanítóikat is, hogy ebben támogatásukra legyenek.

A magyar vidéken alakuló olvasóköröket néplappal és népiratokkal olcsó árak mellett ellátja a sz. István társulat és segítségökre lesz ebben az ungvári Unio nyomdarszévtársaság is, — az oroszajku nép részére pedig hordathatják a Naukát s a földművelésügyi Miniszterium kiadásában megjelenő Negyilyát, míg népiratokról a fennebb említett könyvnyomda fog gondoskodni.

Görög kath. jellegű olvasókör eddig egyházmegyénkben Kis-Szolyván, Napkoron és Gyulajban alakult, mely utóbbinak alapszabályait a Belügyminiszterium is megerősítette.

Ezen alapszabály másolatát az érdeklődőknek irodám készsággel megküldi. Ungvár, 1903. február 14.

39. Firczak Gyula munkácsi püspök válaszelevele

[fol. 1r]

8567.

Nagyméltóságú

Gróf Tisza István v. b. t. t.

m. kir. Miniszterelnök urnak

Budapest

NAGYMÉLTÓSÁGÚ MINISZTERELNÖK ÚR!

Ma vettem Nagyméltóságodnak folyó hó 8-ról 1077. szám alatt hozzám intézett nagybecsű sorait és nagy megütközéssel olvastam azokat.

Különösnek tünik fel előttem, hogy egyesek nevekből, vagy elnevezésekből akarnak következtetést vonni egy népnek gondolkodásmódjára, vagy hazafias magatartására, esetleg ennek ellenkezőjére.

Kegyelmes Uram! a Keleti Kárpátok között élő mondjuk ruthén, vagy mondjuk magyarorosz nép és annak vezetői: papjai és tanítói, nem szavakkal és nem is nomenclativokkal – de tettekkel bizonyították be évszázadokon át a hazához való tántorithatatlan hűségöket és önfeláldozó ragaszkodásukat; tanú erre hazánk történelmének a honfoglalástól kezdve mult században vivott szabadságharczunkig kiemelkedő minden egyes nevezetesebb momentuma, melyek azt bizonyítják, hogy e nép a legváltóságosabb pillanatokban is mindig hű marad a hazához és a harcokban együtt ontotta véréet honfoglaló testvéreivel a magyarral.

[fol. 1v] És hogy e nép ma is így gondolkodik, annak ugy hiszem legekklatásabb⁸⁰ bizonyítéka vezetőinek: papjainak magatartása.

Tekintsen be Nagyméltóságod egyházmegyémbe a hegyvidékről le az alföldi rónáig bármely lelkészem hajlékába, – sehol sem fog azok családjainak körében más

80 *ekklatás*: ragyogó, egyszerű, nyilvánvaló (szerk.)

szót hallani, mint a magyart, sehol sem fog más szellemet tapasztalni, mint a magyar hazához való tartózkodás és a kifogástalan hazaszeretet szellemét!

Elismerte ezt Nagyméltóságod hivatali előde: Széll Kálmán volt miniszterelnök úr is, ki nem oly rég hozzám intézett soraiban papságomról ekkép nyilatkozik: „A maga vezetése alatt álló clerus Méltóságod nemes intentioit átértve az államhatalom munkásságát példás buzgalommal támogatja s ezáltal hatékonyabbá teszi.”

Hegyvidéki hiveimről pedig azt mondja: „Az államnak a hü ruthénság érdekében kifejett actiója az egész Európa és nemzetiségeink előtt fényesen beigazolja azt, hogy amely nép nem valósíthatatlan fantomok kalandos hajhászásában pazarolja legjobb erőit, hanem nehéz sorsában is becsületes lélekkel nyújtja felénk kezét, - Ő Felsege áldásos uralkodása alatt szellemileg, anyagilag gyarapodhatik és a magyarságnál hamisíthatatlan [fol. 2r] testvéri érzelmekre, ha kell anyagi támogatásra is talál.

De hogy a Nagyméltóságod becses soraiban foglaltakra áttérjek, - először is reflektálnom kell azon kitételre, mely az Ungváron, az Unio-Könyvnyomda részvénytársaság kiadásában megjelenő „Nauka” című lapot „rusznyák” nyelvű naplapnak nevezi.

Kegyelmes Uram! a rusznyák elnevezés lealázó gúnynév, éppen úgy mintha a hazai román népet mócznak mondanák. A Kárpátok között élő eddig még nem magyarajkú, de hazafias érzelmű és a magyarosodás iránt nagy előszeretettel viseltető népet magyarul eddig kétféle nyelven neveztek, vagy a latin nyelvből vett ruthén elnevezések, vagy magyarországi orosz, illetve magyarorosz névvel.

Mult évben bizonyos illetéktelen és nem jóindulatu forrásból eredő relációk alapján kérdést intézett hozzám a Cultus Minister ur: miért nevezik társadalmi téren ruthénnek a hegyvidéki népet? – Mire a felvilágosítást megadtam. Ő tehát ezen névvel nem volt megelégedve. De hát mit tegyen a szegény nép, mely a légynek sem árt, - milyen név illesse őt? – mert valamely néven csak neveznünk kell?

A társadalomban egyházmegyém és az eperjesi egyházmegye papjai, tanítói, templomai, iskolái hol ruthén, [fol. 2v] hol orosz jelzővel neveztetnek és azt nem áll módunkban megakadályozni. Hogy a nevezett néplap f.é. november hó 20-án megjelent számában a Balogh Mihály püspöki külhelynök által alapított alumneumot orosz alumneumnak nevezi, ezt azért teszi, mivel ott két görög katolikus alumneum van, t.i. egyik a románajkuaké, a másik pedig az egyházmegyémhez tartozó görög katolikusoké, mely utóbbi tápintézet a máramarosvármegyei ruthén, vagy mondjuk orosz ajku görögkatolikus nép filléreiből az ő gyermekeik magyar szellemben való kiképezésére alapított.

Nagyméltóságod nem értem honnan vett informatio alapján azt mondja, hogy a nevezett lap olvasói ethnografiai megnevezése eddig rusznák vagy ruszin, illetve rusznáczi vagy ruszinszki. Nem tudom minő ethnografiát méltóztatik érteni? Egyházmegyém eddig csak magyar nyelvű ethnografiát láttam és olvastam, mely mint már ismételve mondtam a kárpátalji népet, hol ruthén, hol oroszoknak mondja.

A kárpátalji nép rusznáczi, vagy ruszinánszkinak sohasem nevezte magát, hanem vagy ruszin, vagy ruszkij magyarnak, a ruszkij ugyanis melléknév.

[fol. 4r]⁸¹ Nagyon tévesen informálták tehát Nagyméltóságodat, azt mondva, hogy a ruszkij szó a magyarorosz néphez való tartozás érzetének felköltése érdekében meghonosítani szándékolt szeparálásnak tekinthető.

Ez malitiosus ráfogás és határozottan mondhatom, hogy Nagyméltóságodnak rosszakaratu félrevezetése.

Körülbelül ismerem a forrást, ahonnan azok a Nagyméltóságod vezetése alatt álló Ministeriumba befolytak, - de amint Dr Wlassics Gyula vallásügyi volt Miniszter ur belátta, hogy az említett forrásból származó delítiók minden alapot nélkülöző, rosszakaratu rágalmak – ép úgy Nagyméltóságot is meg fog győződni, hogy a rágalmak a pápáságomra, úgy hiveimre kirepített nyilai eltompulnak azoknak a hazaszeretettel felpánczélozott kebelén.

Legyen meggyőződve Nagyméltóságod, hogy a ruszkij szónak használatában nincs semmi ethnografiai különállást kidomborító, veszélyes politikai sententia, - hisz az a kárpátalji nép, mely a maga nyelvén magát ruszkij népnek mondja, - a magyarországi népet gunynévvél illetve, moszkálynak nevezi és ezzel is kimutatja, hogy közösséget nem vállal vele.

[fol. 4v] Amidőn még megemlítem, hogy a Nauka az néplapot nem Volosin Ágoston, képezdei tanár, hanem Dr Hadzsega Bazil, theologiai tanár szerkeszti és pedig kifogástalan hazafias szellemben – ismételten ki kell jelentenem: legyen nyugodt Nagyméltóságod: egyházmegyémbe sem hiveim, sem azok vezetői nem futkosnak lidérczfény, vagy nemzetiségi fantomok után, csak egy politikai biztatásuk van, hogy mint a multban úgy a jelenben is, jó és balsorsban osztozniuk kell a honfoglalás óta osztályos testvérével a magyarral.

Hiveim, papjaim és tanítóim ismerik és követik intenciómat, mely nem más mint az, hogy a hegyvidéki ruthén vagy orosz nép, mely előtt ép oly kedves a hazának röge, mint magyarajku testvére előtt, - a magyar nyelvet honpolgári kötelességből és saját javát tekintve minél alaposabban megtanulhassa, hogy nyelvben is megérthesse testvérét a magyart, kivel érzelemben mindig egy volt és egy akar maradni.

Fogadja

Ungvár 1903. deczember 11.

munkácsi püspök

Hátoldalon:

8567:1903

8567

Válasz a Miniszterelnöknek a Nauka ügyben.

1903. decz. 11.

ÓExc. személyesen elvitte

XII/12.

81 Az iratban a 2 után 4-es számmal folytatódik a fóliók számozása.

40. Kaminszky Géza és Volosin Ágoston javaslata a cirilbetűs szövegek fonetikai átírására

Ungvár, 1904. július 8.

DAZO fon 151. opisz 25. nr 1572, 1-5.

[fol. 1r] ALÁZATOS ELŐTERJESZTÉS

Alantírottak, mint a felső Szentszék 2865/1904. – számú rendeletével az orosz imakönyvek szövegének magyar betűkkel való nyomtatása ügyében a követendő helyesírás megállapítására kiküldött bizottság tagjai alantirt napon a következő, tisztán fonetikai alapon felvett ábécét állítottuk össze:

Az orosz **а** magyarul irandó: á; **б** = b, **в** = v, **г** = h, **д** = d, **е** = je, **ж** = zs, **з** = z, **и** = i, **и** = i

к = k, **л** = l, **м** = m, **н** = n, **о** = o, **п** = p, **р** = r, **с** = sz, **т** = t, **у** = u, **ф** = f, **х** = cy, **ц** = cz, **ч** = cs, **ш** = s, **щ** = scs, **ъ** = -, **ы** = ö, **ь** = y (lágýító), **й** = ji, **ю** = ju, **я** = já, **ѣ** = th, **ѵ** = i(ü).

Továbbá:

аѣ = gy, **аѣ** = gyi, **аю** = gyu, **аѣ** = gyá; **аѣ** = ly, **аѣ** = lyi, **аѣ** = lyá; **аѣ** = ny, **аѣ** = nyi, **аю** = nyu, **аѣ** = nyá; **аѣ** = ty, **аѣ** = tyi, **аю** = tyu, **аѣ** = tyá;

Nem tartottuk helyesnek az orosz etimológiának jobban megfelelő tót helyesírasu latin betűk átvételét, mert egyházmegyénk hiveinek csak igen csekély része beszél tót dialektus szerint, mert a magyarul olvasni tudó orosz gyermek a tót ábécé szerinti nyomtatást külön tanítás nélkül ugy sem tudná elolvasni, már pedig a latin betűk bealkalmazásának célja éppen az, hogy ott hol a gyermekek az iskolában csak a latin, illetőleg magyar betűket ismerik meg, [fol. 1v] külön tanítás nélkül tudják az imakönyvből elolvasni az imákat, énekeket, addig, mig akár magánszorgalomból, akár tanítás útján el nem sajátítják a szláv nyelveknek a legmegfelelőbb, legtermészetesebb, s az egyházi könyvekre nézve is kötelező cirillikát.

Fonetikai alapon kellett ezt az ábécét megcsinálni már azért is, mert azt csak ideiglenesnek ismerjük el részint a cirillikának az egyházi nyelvben elfoglalt kizárólagossága miatt, részint azért, mert a tervbe vett új népoktatási törvény az anyanyelvnek, illetőleg templomi nyelvnek még az állami iskolákban való tanítását is elrendeli.

Fiúi hódolattal véleményezzük, hogy az együnettőség kedvéért ezt az általunk összeállított fonetikai ábécét méltóztassék kötelezővé tenni a magyar betűkkel nyomandó ima esetleg tankönyvekre nézve.

Kelt Ungvárt 1904. jul. 8-án

Kaminszky Géza

sz. széki tanács biz. elnök

Volosin Ágoston biz. tag

41. A Dr. Firczák Gyula munkácsi püspök jubileumi jutalomalapítvány alapítólevele

Ungvár 1911. november

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1994, 4-5.

Az Amerikában működő s alább névszerint is megnevezett misszionárius lelkészek nagymélt. és főtisztelendő dr. Firczák Gyula v.b.t. tanácsos, munkácsi megyés püspök Urnak folyó 1911. évi szeptember 27-én tartott 50 éves papi jubileuma alkalmából

800 K. azaz nyolcszáz koronát gyűjtöttek oly célból, hogy az új jubiléus nagy nevű püspök Ur nevét viselő és általa megjelölendő célu alapítvány tőkájéül használtassék fel.

Ezen alapítványhoz Laurisin Kornél trentoni (Északamerika) missionárius lelkész jelentése szerint a következő lelkészek járultak: Laurisin Kornél 20 dollár; Csopey Gábor, Csopey Miklós, Holozsnyai Elek, Jaczkovics Mihály, Szabó János, Szabó Tamás, Gribóvszky Kornél, Szabados Miklós, Pásztélyi Gyula, Gulovics István, Berecz Bazil, Medveczky Elek, és Suba Viktor egyenkint 10-10 dollár; Lukács János, Vajda Elek, Kossey Sándor, Roskovics Szilárd és Suba Arnold egyenkint 5-5 dollár.

Ezen alapítványt a munkácssegyházmegyei főtiszt. Szentszék 1911 október 18-án 7394. sz. határozatával elfogadta. Feltételei a következőkben állapították meg:

1. Az alapítvány címe: Dr. Firczák Gyula munkácsi püspök jubileumi jutalomalapítvány.

2. Az alapítvány célja: Az alapítvány évi jövedelme minden iskolai év végén az ungvári gör. kath. tanítónőképző igazgatójának szabályszerű nyugtatványára adandó ki tanítónőképző intézeti elsőségi díj címén.

3. Az alapítvány összege és kezelése. Az alapítvány összege 800 K. azaz nyolcszáz korona, mely összeg a munkácsi görög katolikus székeskáptalan felügyelete alatt álló munkácssegyházmegyei alapítványi pénztárban az ott érvényben levő pénztári szabályok szerint kezelendő, illetve gyümölcsöztetendő. Az ezen célra esetleg később érkező adományok a most megjelölt tőkéhez csatolandók. Az alapítványért vagyoniilag a munkácsi káptalan felel.

4. A jutalmazás feltételei: Az alapítvány évi kamatait az ungvári görög katolikus tanítónőképző intézet tanártestülete elsőségi díj gyanánt ítéli oda a tanítónőképző minden osztályából egy-egy oly görög katolikus növendéknek, aki példás erkölcsi magaviselet mellett legkiválóbb előmenetelt tanusít. Egyenlő minősítés esetén a gör. kath. növendékek előnyben részesülnek.

5. Ha az ungvári görög katolikus tanítónőképző intézet görög katolikus jellege egykor netalán megszűnnék, az alapítvány fölött rendelkezési jog a munkácssegyházmegyei főtiszt. Szentszékre száll át.

6. Az alapítványt peres és peren kívüli jogügyekben a mindenkori munkácsi püspök képviseli, ugyszintén a munkácsi püspököt illeti meg az alapítvány felett a felügyeleti jog.

7. A munkácssegyházmegyei Szentszék, valamint az ungvári gör. kath. tanítónőképző intézet igazgatója kijelentik, hogy ezen alapító levélben rájuk ruházott jogukat gyakorolni, és a kötelességeket teljesíteni fogják.

8. Ezen alapító levél 3 (három) eredeti példányban állítottatott ki s egy-egy példány megőrzés végett átadatik:

- a munkács egyházmegyei püspöki kormánynak,
 - a munkács egyházmegyei alapítványi pénztárnak,
 - az ungvári görög katolikus tanítóképző intézet igazgatójának.
- Ungvárt, 1911. november.
Melles Gyula tanítóképző intézeti igazgató (pecsét)

42. A Munkácsi Egyházmegye statisztikai adatai

Ungvár, 1908. december 24.

DAZO fond 151. opisz 25. nr 1730, 10.

[fol. 10r]

KÉRDŐÍV

A RÓM. KATHOLIKUS, A GÖRÖG KATHOLIKUS ÉS A GÖRÖG KELETI EGYHÁZMEGYÉK RÉSZÉRE
AZ 1908 ÉVRŐL.

1. Az egyházmegye megnevezése: Munkácsi gör. szert. kath. egyházmegye
 2. Az egyházmegye főhatóság székhelye: Ungvár
 3. Az egyházmegyében székelő káptalanok száma: egy
székhelye: Ungvár
 4. A valóságos kanonokságok száma: Hét
 5. A címzetes kanonokok száma: Hét
 6. Az egyházmegyébe hány valóságos apátság tartozik? Egy
 7. Az egyházmegye területén hány kiváltságos apátság van?: —
 8. Hány címzetes apátság? Kettő
 9. Az egyházmegyébe hány valóságos prépostság tartozik? —
 10. Az egyházmegye területén hány kiváltságos prépostság van? —
 11. Hány címzetes prépostság? —
 12. Az egyházmegye hány főesperességre oszlik? Hétre
 13. Hány alesperesi, ill esperesi kerületre?: Negyvenyolczra
 14. Az egyházmegyében hány anyaegyház van? 389.
 - 15.a) A legalább 50 hívőt számláló affiliált községek (leányházak) száma? 1260.
 - b) Az 50-nél kevesebb hívőt számláló affiliált községek (leányegyházak) száma? —
 - c) A legalább 50 hívőt számláló nem affiliált községek száma: —
 16. Mennyi volt a plébánosok száma az év végén? 202
 17. Mennyi az adminisztrátoroké és helyettes lelkészeké?
 18. Mennyi a káplánoké? 183
 19. Lelkészi teendők ellátása nélkül az egyházmegye papsága köréből
 - a) Hányan foglalkoztak hitoktatással? 14.
 - b) Hányan egyéb hivatással? 8.
- [fol. 10v] c) Hányan az egyházmegyei kormányzat körül? 6
- d) Hányan egyéb /itt megnevezendő/ munkakörben? Egy van alaklamazva Miskolczon, mint cs. és kir. tábori segédlelkész.
20. Hány növendékpap volt az év végén az egyházmegyében? 73
Hány nyugalmazott pap volt az év végén? 9
21. Hány férfi szerzetes-rend működik az egyházmegye területén? Egy Összesen hány rendházzal? Öt
Összesen hány rendtaggal? 34.
22. Hány női szerzetes-rend van az egyházmegye területén? —
Összesen hány rendházzal? —
Összesen hány rendtaggal? —
23. Az egyházmegye kebelébe tartozó, de az egyházmegye területén kívül élő egyházi személyek száma: 40 Amerikában
Világi papok: 2-Magyarországon
Szerzetesek: —
Kelt: Ungvárott 1908. évi december hó 24 napján
Püspöki iroda

Az 1908 és az 1907 évi adatok között esetleg mutatkozó lényegesebb eltérések indoklása: A plebánosok, h. lelkészek és segédlelkészek számának változását az évi halálozását és az 1908. évi két ízben történt papszentelés idézte elő, egyházmegyénk anyaegyházainak száma a nagykárolyi hitközséggel emelkedett.

V. Egyházi és nemzeti évfordulók, események

43. Firczák Gyula munkácsi püspök ajánlása Jókai Mór 50. írói jubileumára kiadott műveinek díszkiadásának megvásárlására

Ungvár, 1893. november 18.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1893. évi (XIII.) körlevél 6100. számú rendelete

Jókai Mór nemzetünk koszorus írója 1894. évi január hó 6-án fogja megülni 50 éves írói jubileumát.

Ő császár és kir. fenségének, József főherczegnek védnöksége alatt főpapok, államférfiak s legnevesebb íróink jubileumi nagybizottsággá alakulva az ünnepezt író érdemeihez méltólag a legimpozánsabb módon óhajtják ebből az alkalomból kifejezésre juttatni a nemzetnek Jókai Mór iránt táplált szeretetét és őszinte tiszteletét.

E szeretet és tisztelet jeléül ugyane bizottság jubileumi kiadást rendez Jókai Mór összes műveiből a végből, hogy az ekként befolyandó összegből a nagy írónak tiszteletdíjat ajánlhasson föl.

A tiszteletdíj 100 ezer forintban van előirányozva.

A mennyiben Jókai Mór halhatatlan műveiben a valláserkölcsi alapot szem elől soha sem tévesztette és mindenkor a legnemesebb, leghumánusabb eszmék szolgálatában állott; a mennyiben továbbá a kárpátalji ruthen nép jó tulajdonságai iránt teljes elösmeréssel volt s ennek hazafiságáról a nemzet színe előtt ismételten bizonyosságot tett: méltó, hogy a munkácsi egyházmegye papsága s értelmisége is, felhasználva e kedvező alkalmat, hálás elismerésének s szeretetének illő kifejezést adjon a jubiláns koszorus író örömnepén.

Felhivom ennélfogva a Nagyon tisztelendő Lelkész Urakat, hogy a tervezet Jókai-jubileumban kitelhetőleg résztvenni, főleg pedig a Jókai-féle művek diszes nemzeti kiadására előfizetni s illetve híveiket az előfizetésre buzdítani igyekezzenek.

Az előfizetési ár a nemzeti díszkiadásra 200 frt. A teljes díszkiadás 100 kötetből fog állani.

Az előfizetési összegek a belvárosi Takarékpénztár-Részvénytársasághoz Budapestre (Koronaherczeg-utca 3. sz.) küldendők.

Minden esetleges kérdésre készséggel nyújt felvilágosítást a Jókai-jubileum végrehajtó bizottsága (Budapest Koronaherczeg utca 3. sz.) vagy a Révai-testvérek könyvkereskedése (Budapest Váci utca 1. sz.)

Ungvár, 1893. nov. 18-án.

44. Máthé Miklós pazonyi görögkatolikus lelkész verse a millenium emlékére

Ungvár, 1896. január 2.

Kelet, IX. évfolyam, 1. szám, 1. oldal.

MAGYARORSZÁG EZREDIK ÚJÉVÉRE.⁸²

Hazánk! a léted ezer év köszönti
S reád dicsőség szent fenségét hinti
Az ezredik év első reggelén...
Szentelt fejedre koszorut fonunk,
Tíz századév győzelmi koszoruját,
S dicsőséged fényébe öltözünk.
Örvendj Magyarhon! ezredéves multad
Kezedbe ad egy végtelen jövőt:
Örvendj Magyarhon! hangozzék vidám dal
A hármas bérce és négy folyam között...
Tíz századév tekint reád a multból
S egy évezredről zeng ma a jelen.

Te örökifjan nézed ünneped
Virággal ékitett oltáraidról:
Egyetlen, drága, szeretett hazánk!

Üdv, üdv neked most! Üdvöt zeng nevednek
Éjszakkéleti bérceid lakója,
A ki megosztá ezredéves léted
Minden örömét és keserveit —
Neked zeng a magyarorosz!

Kárpát szent bércén a Honalkotóval
A ruthén nép is tarta áldomást
És Pusztaszer vérszerződése tényét
Örök hűséggel megpecsételé:
Szeretve mindig a hazát s királyt...
Munkács előtt a hosszú fáradalmak
Terhét a ruthén nép is érezé.
S Ungvár alatt a harc villámain
A ruthén nép is ott lobogtatá

Aztán a harcok orozlánait
Kísérte hűn a győzelmeik között
A honszerzészkor, bős csaták tüzében
A ruthén nép is zengett harci dalt:

82 „A magyarországi oroszok érzelmeinek kifejezésére írta a szerző a jelen költeményt az ezredéves ünnep alkalmából. Szerkesztő.”

S a szép honért ezer vérfergetegben
A ruthén nép is onta hősi vért.

Igen, a ruthén a honfoglalásban
Részt vett, mint hős, a hős magyar hadak közt
S a diadalmak ünnepélyein
A ruthén nép is szent öröme gyult.

A hős magyarral az a hű orosz nép
Együtt szerezte s védte a hazát
S a honszerelmet tizszáz év után is,
Mint drága kincset, úgy őrizte meg.

Megőrizé s megőrzi mindörökké.
A honért élt s fog élni, míg csak él.
Érette meghalt s meghal, hogy ha kell,
De megrendülni nem fog ez a nép,
Mert szíve, lelke tiszta, mint a gyémánt
És honszerelme, az gyémántkemény.

Együtt vigadnak a magyar s orosz
A haza szent, magasztos ünnepén.
S éjszakeletnek zordon bércein
Kél lelkesült, két harsogó örömjaj
A haza ezredéves ünnepe...

Hazánk! légy áldott az új ezredévben,
Legyen vezérlőd a Mindenható,
Hogy ős hatalmad rettegett legyen
Belső és külső ellenid előtt,
S lángoljon érted magzatid szívében:
Örökké tartó, égi szerelem!

Máthé Miklós
pazonyi g. kath. lelkész.

45. A Kelet cikke a ruszinok milleniumi ünnepléséről

Ungvár, 1896. január 2.

Kelet, IX. évfolyam, 1. szám, 1. oldal.

Millenium s a kárpátaljai oroszok.

Nagy napra virradtak fel a beköszöntött polgári újévvél Magyarország népei. Ugyis kell, hogy nagy, magasztos ünnepe legyen az mindenkinek; mert az Magyarországnak nem közönséges újéve, de ezeréves fenállásának nagy öröm ünnepe. Azonban legnagyobb ünnepe ez hazánk valamennyi népfaja között legkivált az államalkotó magyar népnek és a kárpátaljai oroszoknak. Igen, mert hiszen hazánk valamennyi nemzetisé-

gei között egyedül a kárpátalji orosz nép az, mely a magyar nemzettel ez előtt ezer évvel mint szövetséges társ jött e hazába, és azt a magyarnak nemcsak elfoglalni, de a muló tiz századon át védelmezni is mindig a legnagyobb önfeláldozással segítette.

Valahányszor azért hazánk ezen ezredéves ünnepére gondolva, honszerető népünk a legmélyebb hálaérzettől áthatottan előre porba omolva láttuk a végtelen bölcsességű és hatalmu Isten előtt, hogy egyrészt hálás köszönetet rebegjen hazája iránt ezer éven át tanusított gondviseléseért, másrészt pedig, hogy kérje meg nem tagadni attól a jövő évezreden át irgalmát födöző szeretetét és vezérlő gondviselését, mindannyiszor azon fájó gondolat vett erőt rajtunk, hogy népünk e buzgó imáján kívül alig fog tudni ezen magasztos ünnepen ezeréves életéhez méltóan részt venni. És ezen gondolatnál annál inkább szorult a keblünk, mennél inkább közeledni érzetük a nagy napot; azért, őszintén megvallva, jobban szerettük volna azt későbbre, sőt talán örökre is eloldázva tudni, vagy szegény népünkkel, hogy ama nagy ünnepen a legutolsó helyen szégyenpirral az arczán állami ne lássuk, a bucsuzó évezreddel együtt nyomorult sorsa által tiz századon át ásott sirjába szállani.

Tizszer, vagy talán százszor átolvastuk ama nagy ünnep alkalmából rendezendő ünnepélynek programjait, de, fájdalom, sehol semmi nyomát nem találtuk, hogy népünk azok valamelyikén kifogástalan multjához méltóan szerepeltetve lenne; mert hát csupán holmi lakodalmi szokásaink bemutatásával még csak nem büszkélkedhetünk, az ilyen szereplések csak nem elégithetnek még ki! Bejárhatjuk képzeletünkben az egész kiállítási területet, melynek nagyszerű képét gondolatban már előre megalkothatjuk, be-benézhetünk a palotaszerű csarnokokba, de szomoruan fogjuk elhagyni mindegyiket, mert a legfelcsigázottabb képzelődéssel is egyben sem fogunk látni semmit, amire büszkén azt mondhatnók: hiszen ez a mi népünk! Átsétálhatunk a kiállítási faluba is, s mikor megpillantjuk a kis házikót, még pedig a javából, mely után talán csak a cigányok kunyhója következik, könnyezve távoznunk el onnan is, mert fájni fog a gondolat, hogy csak ez a kis házikó lesz hivatta bemutatni a nagy ünnepen a világnak e nép mindenét, könnyét facsaró szegénységét.

Népünknek ily kisszerű és egyoldalú bemutatása ellen tiltakozik a honfui öntudatunk. Inkább meghalunk, de azt a szegényt, hogy hazánk valamennyi népfajai között mi legyünk az utolsók, eltérni nem fogjuk; mert érezzük azt, hogy minden szegénységünk mellett is éppen megfordítva kell lenni, hogy a milleniumon a magyar nemzet után a kárpátalji orosz népnek kell a legfőbb szerepet játszani. S miután éreztük és tudjuk, hogy kell lenni módnak, mely minket ezen lealázó helyzetből kivezethet, azért kezdettől fogva folytonosan csakis annak keresésével foglalkoztunk.

És a jó Isten meg is segített, mert megtaláltuk a módot, melylyel népünk a milleniumon ezer éves multjához méltóan szerepelhet, sőt minthogy lapunkkal, annak érdekeit mindig hűségesen képviseltük és szolgáltuk, ez okból eléggé hivatottaknak érezzük magunkat, nevében követelni, hogy multjához illően legyen bemutatva a milleniumon.

Hiszzen fognak diszelegni a pompás kiállítási csarnokokban szebbnél-szebb, drágábbnál-drágább tárgyak, sőt a török szultán mesés értékű kincsei is, de olyan kincscsel, minővel a magyar-orosz nép bir, e hazában a magyar nemzetet kívül egy népfaj sem fog tudni ottan dicsekedni. Oly régi az, mint maga édes magyar hazánk, mert vele egy időben keletkezett; de amelyre még e már kiszolgált ezeréves vén idő sem volt képes a legkisebb rozsdapecsétet ütni. E kristály tisztasságu kincsüket, nem pedig

valami rozsdáette sirleletet, akarjuk mi bemutatni az ezredéves ünnepen hazánk uralkodó népfajának, honalapító testvérünknek, a Magyaroknak, mely a legszebb, maga a legfőbb Építész által alkotott csarnokban, a szívünkben van elhelyezve. És mi legyen az? A kárpátalji orosz nép ezeréves hazaszeretete és az államalkotó magyar nemzet iránti tántoríthatatlan hűsége, szeretete és ragaszkodása. Ezt kell nekünk bemutatnunk, e kincsüket kell nekünk bemutatnunk, e kincsüket kell nekünk kiállítanunk. És mi erősen hisszük, hogy a magyar nemzet előtt ez a mi kiállításunk lesz a legértékesebb, legkedvesebb, legbecsesebb.

Történeti tény, hogy a kárpátalji, most már közel egy milliónyi nép, azon kis csapat kivételével, mely a tizennegyedik században Nagy Lajos királyunk által befogadtatott, a magyar nemzettel, mint szövetséges társ egy időben jött be e hazába és védvárul az elfoglalt hon északi részében a Kárpátok bércei között telepített le. És ma, a magyar nemzet ezer éves története tanu arra, hogy e nép, melynek hazánk többi meghódított népfajai között a legsanyarubb sors jutott osztályrészül azt a szövetséget, melyet ősei a magyar nemzettel ezer év előtt megkötöttek, soha, de soha meg nem szegte. Elég bizonyíték rá, hogy a magyar nemzet a tizenhetedik században egyik legföltettebb kincsét, a sz. koronát, e nép őrizetére bizta, továbbá a tatárjárás, a Rákóczy és a Kossuth-féle szabadságharcok. Sőt ez utóbbinál a legfényesebben állotta ki a tüzpörbát az által, hogy akkor, amikor a többi nemzetiségek fészkelődéseikkel akadályokat igyekeztek gördíttetni függetlenségünk kivívásában ő oda állott még a vérrokon nemzete által küldött ágyuk torka elébe is, és a magyar nemzettel vállvetve küzdött a háza szabadságáért. És e nép mindig büszke lesz arra, hogy ezen szabadságharczba nemcsak anyagot tudott küldeni, de olyan gyújtó erőket is szolgáltatott, mint a többi közt Popovics püspök és Vasvári Pál is volt.

Hogy milyen nagy továbbá a népnek a magyar nemzet iránti szeretete, rokonszenve, elég bizonyíték rá, hogy nyelvét is nemcsak hogy örömet tanulja, de ha elsajátította, büszkén beszéli is. Azért a magyar-orosznép nemcsak hogy soha semmiféle akadályokat nem gördíttetett a magyar nyelv terjesztése elé, de sőt annak kötelező tanítását maga kérvényezte; s hogy az hazánk valamennyi nemzetisége között csupán ezen népfajnál terjed oly rohamosan, nagyon csalatkozik, aki azt egyedül az állami iskolának rója fel érdemül, mert az csakis ezen népnek a magyar nemzet iránti rokonszenvéből magyarázható. Hiszen tudunk számos községet, hol soha állami iskola nem volt s jelenleg sincs, és azért ott, hol még ez előtt 15-20 évvel oroszul beszéltek, ma már csakis magyar szót lehet hallani. Sajnos azonban hogy mindezek daczára időről-időre akadnak még, amint azt egyik kiváló munkatársunk szokta mondani, nagy pipájú de kevés dohányu hazaffyak, a kik csak legkisebb jelét észreveszik annak, hogy ez a nép a magyar nyelv mellett még a magáét is tiszteletben tartja, ha még itt-ott a magyar betű mellett e nép nyelvével összeforrott Czirill-féle betűre is akadnak, hazafiságát gyanuba venni nem ártallják. Óh! uram, mi azt hisszük, hogy a nép ezer éves multja nagyon is elég biztosítékot nyujhat önöknek arra nézve, hogy annak honszeretete és a magyar nemzet iránti ragaszkodása orosz anyanyelve és Czirill-betűi mellett is a jövőben sem fog megrendülni, hogy annak fiai között soha de soha nem fog akadni egy sem, aki ezen népnél a haza és annak uralkodó magyar népe elleni viszály szítására zászlót bontana, s ha, feltéve, de meg nem engedve, mégis találkoznék olyan is, ne bántsák, hagyják szabadon, és mi életünkkel állunk jót, hogy e nép soha nem fog az alá a zászló alá gyűlni, de vivőjével maga is el fog bánni annak érdeme szerint. Hazafias szeretettel

esedezünk azért a méltóságos főispán uraktól kezdve le a községi jegyző urakig, hogy aludjanak nyugottan és ne zavartassák magukat csöndes álmaikban e népnek holmi hazaveszéyes nemzetségi aspirációival, mert ilyeneket fölfedezni soha nem fognak és véték e nép tiszta hazafias önérzetét folytonos gyanusítgatásokkal és kémkedésekkel sértegetni. De ne kívánják azt sem, hogy e nép a maga ősi örökségét, a maga anyanyelvét, a maga betűit csak úgy, mint valami hitvány rongyot egyszerre eldobja magától. Hiszen ilyen példára nem lehet akadni az egész világtörténelemben, és önök mégis azt kívánják, hogy ő legyen az első? Hát ez bizony nagyon furcsa világot vetne az ő jellemére és mint olyan, ki atyai szent hagyományaihoz oly könnyedén hűtellen tud lenni, még maga a magyar nemzet sem tartana méltónak, további becslésére. Ha már meg kell történni annak a nagy átalakulásnak, hogy hazánk összes nemzetiségei nemcsak érzelmben, de nyelvben is egyek legyenek a magyar nemzettel, bizonyosan első sorban a kárpátalji orosz nép lesz az, de annak nem erőszak folytán és nem is egy pillanat alatt, hanem önként és természetes folyamathoz szükséges hosszabb idő múlva kell bekövetkezni és amint azt fentebb kimutattuk, be is fog következni.

Azoknak a megszégyenítésére tehát első sorban, kik társadalmi szereplésüket csak úgy tudják biztosítani, ha hazafiságukat e nép gyanusításával fitogtatják, — második sorban pedig példaadásul hazánk azon népfajainak, melyek az uralkodó magyar nemzet iránti elenszenvöket nem ritkán kimutatni igyekeznek nekünk — kárpátalji orosz népnek édes magyar hazánk ezen ezredéves ünnepe alkalmából tünteőleg és a nagy tényhez illő nyomatékkal ki kell fejeznünk honszeretetünket és a magyar nemzet iránti hűségünket és rokonszenvünket, a minek legmegfelelőbb módja az leszen, ha az őseink által a magyar nemzettel ezer év előtt kötött szövetséget ünnepélyes formában az egész ország színe előtt megújítjuk.

Igaz, hogy ezen szövetség megújítására szükség egyáltalán nincsen, mert azt a kárpátalji orosz magára nézve ugysis örökre kötelezőnek tartja, épp úgy, mint a hogyan a házastársak között kötött szövetség is azoknak haláláig szól; de valamint ezek is mintegy meg szokták azt ujitani az ezüst vagy arany lakodalmakon, épp olyan ezüst vagy arany emlékünnap lenne a magyar és a magyar-orosz nép közt ezer év előtt kötött szövetség megújítása.

És hogyan gondoljunk mi ebbeli tervünket, mely az egész nagy ünnepnek egyik legkimagaslóbb pontját képezné, megvalósítani? Ugy, hogy népünk a millenniumi nagy ünnep alkalmából minden vármegyéből bizonyos számu képviselőket küldene fel Budapestre úgy papi, valamint világi intelligenciájából, nagyobb részt azonban a köznépből, három püspöke u.m. a munkácsi, az eperjesi és amennyiben Bács-Bodrog megyében is vannak oroszok, a kőrösi püspök vezetése alatt. A képviselő küldöttség, amely legkevesebb 120 tagból kell, hogy álljon, Munkácson gyűlne össze és onnan egyszerre külön vonaton indulna Budapestre. A küldöttség egy hatalmas és szép, a Kárpátok bércei virágaiból és falombjaiból kötött koszorut vinne magával, melynek nagy nemzeti színű szalagján magyar és orosz nyelven ezen vagy ehhez hasonló felírás lenne: a kárpátalji orosz nép a közös haza ezer éves fenállása alkalmából örök szeretete és hűsége jeléül a testvér magyar nemzetnek. Hogy ki fogadná és fogandá-e valaki a küldöttséget Budapestben, az nem tartozik hozzánk. A küldöttség, a magyar kormányval közösen előre megállapított napon először valamelyik templomban hálaadó istentiszteletet tartana, utána ő Felségének a királynak mutatná be hódolatát és aztán az új országházban a magyar kormány és az összes orsz. képviselők jelenlété-

ben a vitt koszorút letenné az ez alkalomra ottan kitett sz. korona zsámolyára; ezután munkácsi püspök ur ő méltósága, mint a legidősebb és a legrégebb egyházmegyének feje, beszéd kíséretében átnyujtaná a kormánynak a képviselő küldöttség által aláírt és kárpátalji orosz nép örök hűségét tolmácsoló emlékiratot.

Ez lenne a legszebb és legméltóbb módja nézetünk szerint a magyarországi orosz nép bemutatásának az ezredéves ünnepélyen, és úgy vagyunk meggyőződve, hogy az eszme kedvező fogadtatásra talál mindazoknál, kik ezt az anyagiakban annyira szegény, de még tulajdonokban oly gazdag magyar-orosznépet ösmerik, szeretik és becsülik, mint magunk. Kérjük is népünk őszinte barátait és vezetőit, hogy karolják fel ezt az eszmét, terjesszék azt mennél szélesebb körben és kövessenek el mindent úgy a társas életben, mint a sajtó terén, hogy az a megvalósulás stadiumába juthasson, népünk és intelligenciájának reputációja érdekében. Amennyire ismerjük a magyar nemzet nemes lelkületét, a legkevésbé sem kételkedhetünk, hogy népünk testvéri érzületének illetén nyilvánulását hasonló testvéri meleg érzélemmel fogja fogadni, s méltányolni fogja igyekezetünkben az önzetlen testvéri indulat megnyilatkozását.

Meg vagyunk győződve, hogy magyar testvéreink a magok részéről nemcsak lehetővé teszik, hogy hűségünk ünnepélyes tolmácsolása mennél impozánsabb formában jusson kifejezésre a nemzet színe előtt, hanem a magok részéből is megfelelő ünnepélyes módon fogják nyilvánítani elismerésüket; sőt azt hisszük, hogy a magyar nemzet módot fog találni arra is, hogy elismerését, mintegy példaadásul a hűségben velünk nem versenyezhető népfajok előtt, nemcsak pusztá szavakban hanem, valami magasztos módon tényekben is nyilvánítsa. Nem jutalomra gondolunk ennek említésénél, mert a magyar-orosznép sokkal önértetesebb és önzetlenebb, hogy sem jutalmat követelhetne a maga hűségéért; de minthogy meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet nem fogja elmulasztani elismerésének tényekben nyilvánuló nagylelkű kifejezését adni, ma előre kijelentjük, hogy az elismerésnek jeleit csak abban az esetben fogadhatjuk örömmel, hogy ha azoknak minden anyagias vonatkozástól menten tisztán erkölcsi jellegök lesznek.

Régi óhaja a kárpátalji népnek s általában a magyar oroszoknak, hogy Istent az ország szívében saját felekezeti templomában imádhassa, és a testvér magyar nemzet mivel sem viszonzhatná e nép ezeréves hűségét méltóbban, mint ha e nép egyházának t. i. a gör. kath. egyháznak a fővárosban templomot emel. Ez nemcsak legjobban megfelelné az orosz nép testvéri önzetlenségének és nemcsak legméltóbban fejezné ki a magyar nemzet elismerését, hanem egyszersmind élenyészhetlen emlékoszlópa és legékesebben szóló hirdetője is lenne a magyar nemzet és magyar oroszok örök időkre kötött és az ezredéves ünnepélyen megújított szövetségének.

Neviczky Konstantin
felelős szerkesztő.

46. Firczák Gyula Munkácsi püspök körlevele az egyházmegye papságához a millenium parókiális ünnepléséről

Ungvár, 1896. április 13.

DAZO fond 151. opisz 17. nr 658.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1896. évi (VI.) körlevél 2147-es rendelete

Főtisztelendő Főesperes, Nagyon tisztelendő alesperes és lelkészek, krisztusban kedvelt Fiaim!

Szülő hazánknak, édes Magyarországnak ezer éves fennállását ünnepeljük.

Ime előttünk a nagy alkotás az ezer évet kiállott haza. Ezer év telve viharral, vésszel; ezer év annyi vérzivattal telve; ezer év telve annyi fény és annyi árnyal; ezer év mulott el fölötté!!! S ez idő, ezer áldással és fájdalommal teljes esztendő elmulott s bár sulyok alatt, sokszor vérnyomok keletkeztek, mindamellert hazánk áll épségben és erőben!!

S mi természetesebb a midőn szemünk előtt áll az ezer évnyi fenállásban ama nagy, kimondhatlan nagy jótétemény, melyben mi és édes hazánk a gondviselő Isten által részesülünk, mi természetesebb, mint az, hogy borulva háladatos szívvvel imádjuk azt az áldott Jobbot, mely nekünk, mely hazánknak ezer esztendőt adott.

S lehet-e olyan, ki magát ezen hála adótól józanúl kivonhatná, ha behatóbb figyelembe veszi magát a tény, az ezer esztendős fennállást?! Ugy hiszem, hogy nem. És pedig azért nem, mert hazánk saját fennállásában világos és nagyon szembetünő módon magán viseli az isteni gondviselés jeleit.

Édes hazánk fennállásának alapja a hit, a ker. katolikus vallás, mely nélkül rövid, ideig óráig tartó fennállás után hazánk is épp úgy megszűnt volna létezni, mint az előtte ugyanitt alapított és létezett népek és országok. Ez az újabb történetírás által teljesen elfogadott igazság.

S a mint már hazánknak alapításában is a hit s Isten ekként az alap, ép úgy további fennállásában is. A hit, a ker. vallás létesítette országunkat. A ker. hit tartotta is fenn. Ezen hit adott erőt a tatár pusztítás elviselésére. Ezen hit tartotta fenn hazánkat a két-százados török hódoltság alatt is.

Főbb vonások és csak egyes kikapott adatok ezek, s mégis annyira magunkon viselik eredetöket, isteni voltukat, miszerint azt kétségbe vonni, letagadni józanul nem is lehet.

S mennyivel még nagyobbak lesznek ezen jótétemények, ha azokhoz az ezer esztendő keretét vesszük!?

Istenem! Ezer esztendő egy országnak, mily roppant isteni ajándék!!

Hány és hány nemzet lép föl a történelemben. Országot és hazát alapítanak. Feladatukat, rendeltetésüket még tán jobban is betöltik s még is, nem hogy ezer esztendő, de egy pár évszázad alatt megszűnnek létezni, sokszor idestova minden nagyobb külső ok nélkül.

E gondolattal kell tekintenünk a nekünk nyújtott ezer esztendőt. E gondolattal kell néznünk azt, hogy hányszor és hányszor volt hazánk külellenség avagy belviszály által magában létezésében is annyira megtámadva, miszerint emberileg úgy látszott, hogy meg kell szünnie; emberben segítség, remény nem látszott; a végromlás kikerülhetlennek tünt föl. S ime! mindezen bajokat meggyőzve, ma ezer éves fennállását ünnepeljük!!

A ki Istent hisz, a kinek erős hite van, hogy az Ur Isten gondviselését kiterjeszti ép úgy az egyes nemzetek, népek és országokra, mint az egyes emberekre, az mindezen tényekben is, csak ugyanezen isteni gondviselés szembeszökő jeleit és jótéteményeit látja, mert mindezen tények így tekintve összefüggő, szerves egészet képeznek, melyet végzet, véletlen nem is képes magyarázni, s megfejtésökre Istenre, személyes gondviselő Istenre van szükség.

S ha ezt így megismertük, csak természetes folyomány az, ha szívünk egész teljéből hálát adunk Istennek jótéteményeért.

Hálaadással tartozunk mindnyájan, a kik e közös hazának vagyunk gyermekei, hisz hazánk életéről, ezer éves fennállásáról van szó.

Hálaadással tartozunk mi is, mint e hazának, ez édes anyának gyermekei. Mert Magyarország hazánk nekünk. Őseink, eleink a hon alapításában is tevékeny részt vettek. Kievből jöve egyesült erővel küzdöttek a honfoglaló magyarokkal az oroszok is s velök egy közös hazára találtak. Ezen egy közös hazának lettek gyermekei azok is, a kik későbbben telepedtek be. S nem mint alávetett szolga, de mint osztályos testvérnépek voltak őseink e hazában jó és balsorsot egyaránt megosztva. Mi nekünk magyar oroszoknak Magyarország valódi hazánk volt mindig. Kebelén születve, alkotmánya, jogai s törvényeiben részesülve s általok védve egyaránt résztvettünk a haza, az édes szülő haza áldásaiban. Szabadság, egyenlőség és testvériség volt mindig osztályrészünk úgy vallási, mint polgári tekintetben. Keleti szertartásunk szabad gyakorlata, független s a törvény keretén belül önálló polgári és nemzetiségi létünk ennek nyilvános és kétségsbe vonhatlan tanújelei.

Szívünk mélyéből, őszinte hála érzelmekkel mutassuk tehát be hálaadásunkat az Egek Urának! Őszinteség, háladatosság, köszönet és szeretet legyenek ezeréves hálaadásunk kísérői és hű kifejezői.

Adjunk hálát a multért s kérjünk segílyt és áldást a jelen és jövőre!

Kérjük különlegesen Isten kegyelmét arra, hogy szent hitünkhöz, mely hazánk ezer éves fennállásának nyilván alapja, szilárdul és tántorithatlan hűséggel ragaszkodjunk, főleg a jelen keresztényellenes korszellem és általa szült áltudomány által létrehozott válságban! Kérjük, hogy hazánkat e válságok közepette hitében megtartani és megerősíteni és biztos kézzel kormányozva répartra vezetni kegyeskedjék!

Kérjük Istent, növelje és erősítse hűségünket hazánkhoz, hogy jó és balsorsban törhetetlen hűség és ragaszkodással viseltessünk ő hozzá, mint nevelő dajkánk, mint szülő anyánkhoz!

Kérjük a Mindenhatót, erősítse s tegye nagygyá hazánkat, úgy belül faiban, polgáraiban, mint kívül az idegenekkel más népekkel szemben!

Kérjük Őt, hogy tartsa, óvja és segítse apostoli, koronás Királyunkat, családját és az egész uralkodó házat! Egyesítse őt minnél bensőbbben hazánkkal! Szeretet és valódi hűségben részesüljön minden alattvalója részéről! S Istennek áldása legyen uralkodásán!

Hogy pedig egyházmegyénk részéről együttesen is eleget tegyünk ezen hálaadó kötelezettségünknek Krisztusban kedvelt Fiaim, e célból a következőket rendelem:

1) folyó évi május hó 10-én egyházmegyém minden egyes parochiális templomában hálaadó szent mise szolgálat mutattassék be az Egek Urának. Ez alkalommal könyörgő ektenia veendő apostoli királyunk Ő Felségeért, családjáért és magyar hazánkért;

2) ugyanekkor minden egyes lelkipásztor a szent mise közben tartandó szent beszédben, ismertesse meg hűveivel ezen hálaadó istentisztelet mibenlétét, okát és célját s buzdítsa őket lelkes szavakkal minél buzgóbb hálaadásra és könyörgésre az egek Urához;

3) a sz. mise szolgálat végén hálaadásul a *ВЕЛИКОЕ СЛАВОСЛОВІЕ* a megfelelő ekte-
niákkal végzendő;

4) a hálaadó imák végeztével *ΜΗΡΟΛΙΤΕΒΙΕ* a királyért és az egész uralkodó csalá-
dért és magyar hazánkért!

5) a hálaadó *СЛАВОСЛОВІЕ* és *ΜΗΡΟΛΙΤΕΒΙΕ*-től kezdve a parochiális egyház minden
harangja meghúzendó s egy órán keresztül tartson a harangozás.

Ezen ünnepélyességekről már előzetesen a hívek értesítendőek. Ungváron, 1896.
évi április hó 13-án.

Püspöki áldás mellett vagyok

Krisztusban szives atyjuk:

Gyula püspök

47. Utasítás Magyarország ezer éves fennállásának jubileuma alkalmából a munkács-egyházmegyei gör. kath népiskoláiban rendezendő iskolai ünnepélyek megtartása.

Ungvár, 1896. május 17.

DAZO fond 151. opisz 17. nr 714.

1) A munkácsi egyházmegye összes népiskoláiban úgy az anya-, mint a főkegy-
házakban, folyó 1896. évi május hó 17-én, vasárnap délelőtti 9 órakor kezdődő ün-
nepélyes hálaadó isteni tisztelettel egybekötött, a lelkészek és tanítók által vezetendő
milleniumi iskolai ünnepségek tartandók. Ennélfogva az anya hitközségekhez közel
fekvő fiók hitközségek tanulói tanítóik vezetése alatt, az ünnepély reggelén az anya
hitközségbe jönnek, és ott az anyaegyházbeli tanulókkal együttesen vesznek részt az
ünnepségekben.

Ha ellenben a fiók hitközségek oly nagy távolságban fekszenek az anyaegyháztól,
hogy azoknak iskolás gyerekei az anyaegyházban az ünnepélyre meg nem jelenhet-
nek, ezen esetben az ottani tanítók ezen sorrend minden egyes pontjának szoros
betartása mellett az ezredéves iskolai ünnepségeket otthon, saját fiókhitközségeiben
önmaguk fogják rendezni és megtartani.

2) Az ünnepély, ha az idő engedi, szabadban, lehetőleg az iskola udvarán, külön-
ben pedig a tanteremben a lelkész, a tanító, mindkét nembeli mindennapi és ismétlős
összes tankötelesek, az iskolaszéki tagok, az egyházi s községi elöljárók, a szülők és
a körülményekhez képest a hívek jelenlétében tartandó meg; mely alkalomra a fen-
nebb nevezettek a tanító, az iskolás gyermekek, majd pedig az előző vasárnap vagyis
ugyanazon hó 10-én a predikáció vagy sz. mise végén a szószékről a lelkész által előre
meghívandók.

3) Ez alkalomra az iskola épületén Magyarország czimerével ellátott nemzeti zász-
ló lengjen.

Az iskolaépület eleje az utcán s oldalfalai az udvaron zöldgalyakkal feldisziten-
dők.

Kivül a kis ajtó, vagy a nagy kapu felett 2 vagy 3 nemzetiszínű zászló függesztendő ki.

Az iskola egész udvara, különösen pedig a tanterem úgy belsőleg, mint külsőleg nemzeti zászlókkal, zöld galyakkal, virágokkal stb. a lehető legszebben feldíszítendő.

Az ünnepély megtartásának színhelyén Magyarország nagy fali térképe, mint e nemzeti ünnepély legfőbb tárgya, az iskolai nagy táblára kiteendő és virág vagy zöld-levél-koszorúval körülkerítendő.

De ne csak az iskola álljon ünnepi díszben, hanem igyekezzenek a lelkészek és tanítók az egyházi és községi elöljárók közreműködésével odahatni, hogy, ha van a községben több nemzeti zászló is, azok akár köz-, akár a magánépületekre mind kiűztesse.

4) A gyermekek ez alkalomra lehetőleg mindnyájan ünnepélyesen öltözködjének. A leánykák virágkoszorúval fejükön és nemzetiszínű szalaggal kötött csokorral vagy szalagokkal legyenek felékesítve.

5) A gyermekek az ünnepély napján délelőtti 8 1/2 órakor az iskolába gyülekeznek és onnét párjával sorakozva szép rendben második beharangozás előtt nemzeti zászló alatt isteni tiszteletre a templomba vonulnak.

6) A hálaadó istenítiszteleten a vasárnapi prokimen, tropár, apostol és evangéliumon kívül „за всякое прошение” ektenia is veendő.

A miséző lelkész a „Рцемь всѣ” jektenia közben a „за всякое прошение” két jekteniában *dicsőségesen uralkodó I-ső Ferencz József apostoli királyunkért, az egész uralkodóházért, édes magyar hazánkért és annak összes lakosaiért* imádkozik. A mise végén az „отпустъ”-ot megelőzőleg a miséző lelkész fennhangon hangoztatja: „Воздадите славу и благодарение Богу и благодѣтелю нашему всегда ныйи и присно и въ вѣки вѣковъ”, mire az énekkar és a hívek a szokásos: „слава въ вышнихъ Богу – Dicsőség a magasságban Istennek” éneket éneklük el, melynek végeztével a miséző lelkész a „Molitvoszlov” 47-48. lapjain levő hármast jekteniát a „Возгласъ”-szal együtt mondja el.

Ezután jó a szokásos vasárnapi „отпустъ” és áldás után a „многoлѣтвiе:” a) *Ő Szentsége XIII. Leo római pápa, b) I-ső Ferencz József apostoli királyunk és az egész uralkodó családért, és c) édes magyar hazánk és annak összes lakosaiért.*

7) Az isteni tisztelet után a gyermekek a tanító által kísérve, nemzeti lobogó alatt szép rendben az iskolába ismét visszamennek, hol a meghívott nagy közönség, a szülők és a gyermekek előtt a lelkész, mint a helyi iskolai hatóság elnöke, igen rövid, de lelkes beszéddel elmondja az iskolai ünnepek célját, okát, pár szóval vázolja annak magasztosságát és nagy fontosságát, buzdítja a gyermekeket s a jelenlevőket, hogy igazi lelkesedéssel és szeretettel vegyenek részt azokban a nagy ünnepekben, melyeket most ez év folyamán az egész magyar nemzet oly lélekemelő bensőséggel ünnepel és a melyet e drága hazának összes katolikus ifjúsága, az iskolás gyerekek, mint a jövőnek reményei és zálogai külön a mai nap-e helyen az iskolának szent falai között oly nagy fényvel és megmérhetlen örömmel ünnepelnek.

8) A lelkész eme rövid bevezető beszéde után az összes jelenlevők felállva együttesen eléneklük Vörösmarty „Szózat”-ának: „Hazádnak rendületlenül, légy hive óh magyar” első versszakát; a többi versszakokat pedig benső ihlettséggel egy serdültebb tanköteles szavalja el s midőn e szavakhoz ér: „Ez a föld” stb. a haza iránti hűség és szeretet külső kifejezése végett Magyarországnak a nagytáblára kifeszített nagy tér-

képre mutatva, azt megérinti kezével, ujjait az ország véghatárain körülhordozza s a versszakot végig elszavalja.

9) Ezután a tanító felolvassa a honfoglalásról és a magyar nemzet ezeréves életéről összeállított 1) alatt ide mellékelt értekezést.

10) Ezt követi a gyermekek által e pontban előszámlálendő hazafias és történelmi tárgygyal bíró költemények elszavalása, fölváltva fiúk és leányok által.

A költemények a következők közül választandók ki: u. m. „Ima”, Móra Istvántól; – „Szűz Mária és évezredünk” Párvey Sándortól; – „Ki volt a jobb” B. Büttner Linától; – „Árpád a honalapító” Garay Jánostól; – „Bolond és bárda” ugyanattól; „Árpád emeltetése” Vörösmarty Mihálytól; „Imre herceg”, Vázeltől; – „Szent István végsóhaja” Mindszenty Gedeontól; – „A nándori fogolynő”, Tárkányi Bélától; – „Sz. László és Mátra-Verébelyi”, Rosty Kálmántól; – „A magyarok Istene”, Petőfi Sándortól; – „Hunyady”, Czuczor Gergelytől; – „Ezer év”, Inczédi Lászlótól; – „Hazám” Lévay Mihálytól; – „A magyar zászló”, Pósa Lajostól; – „A haza”, ugyanattól; – „Munkács”, Bartók Lajostól; – „Sz. István”, Földváry Istvántól; – „Tatárjárás”, Vida Józseftől; – „Ki volt nagyobb”, Tóth Kálmántól; – „A látnok”, Kuthentől; – „Mi a haza”, Majtényi Flórától; – „Ébresztő”, Bajza Józseftől. Végére egy kis fiúcska vagy lányka elszavalhatja a rövid két versszakból álló „Árpád apánk” -a. is stb.

Egyébiránt sok más egyéb alkalmi, hazafias s buzdító költemények is előadhatók. (Mindezen költemények feltalálhatók „Ezer éves Magyarország emlékfüzet”, ára 20 kr, és „Ezer esztendő”, ára 10 kr. füzetekben s kaphatók Lévai Mór könyvkereskedésében Ungvárt, - majd pedig a „Népnevelő” 1896. évi 16. számához csatolt „Mellékletben.”)

A költemények előadása után a gyerekek eléneklik a honfidalt : „Tied vagyok tied hazám” stb.

11) Hogy a gyermekek az ünnepély magasztossága és fontosságára mindenkor ihlettséggel gondoljanak vissza s annak emlékét sziveikben megörökíthessék, az iskola legjobb tanulója a következő lelkesítő rövid beszédet mondja el: „Kedves pályatársak! Midőn a véghetetlen jóságú Isten megmérhetlen kegyelméből megadta nekünk gyermekeknek megérnünk e nagy és szent napot, hogy mi e napon apáink által vérrel szerzett édes magyar hazánk ezeréves főnnállásának emlékűnnepét megülhetjük, tegyünk ma mindnyáján ünnepélyes ígéretet s erős fogadást, hogy Istenünket, sz. hitünket, apostoli koronás királyunkat édes hazánkkal együtt szeretni fogjuk, azoknak hű fiai és hasznos polgárai leszünk éltünk utolsó perczéig; fogadjuk meg ünnepélyesen itt e szent helyen, hogy egész életünkben összes tehetségünk, szorgalmunk és polgári erényeinkkel mindig kath. sz. hitünk, apostoli királyunk és édes magyar hazánk javának előmozdítására és e drága hon felvirágoztatására fogunk törekedni, és ha kell, érettök életünket és vérünket fel fogjuk áldozni.

Végre kérjük a kegyelmek Istenét, hogy áldja meg hazánkat, óvja, védelmezze meg azt külső-belső ellenségektől, tartsa meg és a jövő ezer évben tegye nagygyá és dicsővé a magyar nemzetet.

Éljen a király, éljen az ezeréves drága magyar hazal!”

12) Ezután a lelkész felhívja az összes jelenlevőket, különösen pedig a gyermekeket, hogy összetéve kezeiket emeljék fel Istenhez sziveiket és vele együtt hangosan mondják el a következő imát:

Nagy Isten, im eléd járul e szent napon magyar gyermekeid hálás serege, hogy szive mélyéből forró hálát rebejen neked mindazon jótéteményekért, melyekkel te a magyar nemzet ezeréves multjában oly sokszor részesítetted őseinket anyáinkat.

Fogadd ártatlan sziveink azon erős fogadását, hogy mi épp úgy, mint sz. hitünk és drága édes hazánkért harczoló dicső őseink, utolsó lehelletünkig mindvégig hű gyermekei leszünk egyházunk, királyunk és hazánknak egyaránt; de kérve kérünk Téged, népek nagy Istene! áldd meg országunkat, szép magyar hazánkat, vezérelj jóra a mi királyunkat, alázd meg ellenségeinket, a kik üldöznek bennünket.

Hallgasd meg szent királyainknak és magyar szentjeinek értünk esdő forró imáit és engedd meg, hogy az Istenanya lábainál, leborulva zárjuk be hozzád fohászkodó imáinkat mondván: Asszonyunk szűz Mária, Istennek sz. Anyja Magyarország Pártfogója könyörögj érettünk. Amen.

13) Ezekután a lelkész, mint iskolaszéki elnök, még néhány lelkesítő szót intéz a gyermekek s a jelenlévőkhöz, mire

14) A gyermekek s a jelenlévők mindnyájan fellálnak és együttesen eléneklék Kölcsey „Hymnus”-ának két első versszakát: „Isten áldd meg a magyart jó kedvvel, bőséggel” stb.

Es ezzel az ünnepség az iskolai helyiségben véget ér.

15) Ha valahol a közelben történelmileg nevezetes hely, épület, rom, vagy, tér lenne, a gyermekek az iskolai ünnepély befejezése után onnan közvetlenül nemzeti lobogó alatt, a tanító vezetése mellett négyesével sarakozva (!) egyenesen a kirándulás helyére mennek és a „Szózat” eléneklése után, rendben hazatértek (!).–

16) Különösen figyelmesztetem a lelkész és tanító urakat, hogy már hetekkel előbb multhatatlanul szükséges kiosztani minden gyereknek az ünnepélyen általa elszavalandó verset, vagy elmondandó történelmi elbeszélést, mert az ünnepség magasztosságát akadozás vagy közbeni javitgatás által megzavarni nem szabad.

Minden gyermeknek tudnia kell: mi a teendője, mikor jó rá a sor és ki után következik szereplése, a mi kizárólag az ünnepély lefolyásának többszöri megpróbálása és begyakorlása által érhető el.

Különös figyelem fordítandó arra, hogy a gyermekek szavalmányaikat vagy beszédeiket ne hadarva vagy énekelve, hanem értelmesen és jól hangsúlyozva mondják el.

Óhajtom, hogy ez ünnepély alkalmával, ha lehet, minden gyermek nemzetiszinü vállszallagot és a leányok még kis fejkoszorút is viseljenek, de ha ez ki nem vihető lenne, úgy legalább a szavalók és elbeszélők hordjanak ilyen nemzeti diszt.

A gyermekekkel a szükséges próbák minél többször tartassanak meg, azonban mindig a leckeórák után, s ne a többi gyerekek jelenlétében, nehogy elveszítsék érdekességüket.

17) Óhajtom, hogy ezen nemzeti ünnepély magasztosságának fokozása céljából, dicsőségesen uralkodó sz. Atyánk XIII. Leó pápa, apostoli királyunk I-ső Ferencz József, lehetőleg sz. István első apostoli királyunk arczképei ez alkalomra az iskolai tanterem részére lehetőleg beszereztesse. Hol a hitközség tehetős, ott igen óhajtandó lenne, hogy hitközség hivei a bold. Szűz és sz. István király arczképeivel diszített és 896–1896. felirattal ellátott érmekeket és képecskéket, vagy más idevonatkozó vallás-erkölcsös és hazafias könyvecskéket szereznének be a sz. István társulattól és azokat az ünnepség napján emlékül a gyermekek között kiosztanák.

18) Óhajtom és kívánom, hogy ott, a hol lehet, az iskola udvarán, az előtt, vagy más alkalmas helyen a millenium emlékére néhány hárs, szil vagy egyéb századokig élő fák ültetessenek.

19) Ezen iskolai ünnepélyek megtartására szükséges összes költségek az iskolák vagy pedig templomok pénztáraiból fedeződnek. E mellett, ha szükség úgy hozza magával, igénybe vehető némely nemes, jólelkű és hazafias adakozók hozzájárulása, esetleg a gyermekek is hozzájárulhatnak a költségekhez némi kis összegecskével.

Vége gyűjtés által is beszerezhető lesz az e célra megkívántató pénzösszeg.

20) Felhivom egyházmegyém összes iskolaszékeinek egyházi és világi elnökeit, hogy ezeréves iskolai ünnepségek megtartása iránt minél előbb intézkedjenek, a tanítókat ez irányban mindenben támogassák és válvetve oda törekedjenek, hogy az iskolai millenáris ünnepségek minnél fényesebben és ünnepélyesebben tartassanak meg.
Vége

21) Kívánom, hogy az iskolai millenáris ünnepélyt vezető s rendező lelkészek és tanítók ezen nemzeti magasztos s nagy ünnepély lefolyásáról a programbeli „Utasítás” pontjainak felsorolásával emléklapot szerkesszenek s azt az iskolaszéki tagok, egyházi és községi elöljárók, nemkülönben a hivek előkelőbbjeivel aláírva az illető ker. alesperesi hivatal útján f. évi június hó végéig bezárólag az egyházmegyei főtanfelügyelői hivatalhoz betérjesszék, hogy ott egybegyűtve örökemlékül az egyházmegye irattárában elhelyeztessenek.

22) *A nem magyarajku* népiskolákban ezen milleniumi iskolai ünnepségek szintén ezen sorrendben tartandók meg. Azonban a *szavalmányok*, a *történelmi előadások*, gyermek társakhoz intézendő *rövid beszéd*, a *végő ima*, az iskolában s a községben divó *népnyelven* mondandók el.

Feltétlenül megkívánom, hogy szavalmányokul és történelmi elbeszélésekül csak vallás erkölcsös és hazafias irányú költemenyek használtassanak fel, ha másként nem lehet, úgy a fennebb egyenkint felsorolt darabok jól sikerült fordítása vehető igénybe, hogy így az ünnepély úgy a magyar, mint a nem magyarajku iskolában egyöntetű és egyforma legyen.

E fordításoknak gyorsan kell elkészülniök, hogy a gyermekek szavalmányaik és előadmányaikat kellő időben jól betanulhassák s begyakorolhassák.

48. A Dolhán megtartott milleniumi ünnepség jegyzőkönyve

Dolha, 1896. máju 30.

DAZO fond 151. opisz 17. nr 715, 1-3.

[fol. 1r] Emléklap

A Dolhán, 1896 évi április hó 22-én május hó 9^{án} és 17^{án} tartott milleniumi ünnepélyek lefolyásáról.

Magyarország, édes hazánk ezeréves fennállásának emlékére, 1896^{ik} évi április hó 22^{ik} napján történt meg az „ezredévi fák ültetése Dolha község piacán, és pedig az itt lévő gör. kath., római kath., református elemi népiskolák és az állami óvoda növendékeinek jelenlétében és közreműködésével.

A három népiskola és az állami óvoda növendékeit, hazafias dalok éneklése és nemzeti zászlók lobogtatása mellett, Ihnát János gör. kath. éneklésztanító, Steiner Adolf r. kath., és Bihari Lajos ev. ref. tanítók, továbbá Wolf Szidónia állami óvónő

vezették a kitűzött helyre, melyet mindön körül állották, Demjánovics Endre dolhai g. kath esperes lelkész cz. kanonok, nagy számu közönség jelenlétében, magyar hazánk ezredévi fenállásának országos ünnepeltetéséről és az ünnepélyesen elültetendő emlékfák jelentőségéről tartott hazafias beszédet, mely után fölszólítá a gyermekeket, hogy mindegyike vegyen részt a fák, és cserjék elültetésében, s míg élnek emlékezzenek e napra, s majd, ha az elültetett csemeték terebélyes fákká nőnek, fárasztó munka után e fák árnyékában keressenek és találjanak pihenést.

Ezután következett a 9 db nagyobb csemete fa és vagy 300 db apró cserje elültetése. Az elültetett fák [fol. 1v] 1 dió, 2 tölgy, 2 kőris, 2 juhar, 1 hárs, 1 szilvából állanak. Minden fa ültetésénél egy fiú és egy leánytanuló alkalmi verset szavalt. Körbe az elültetett fák szegélyeül, vagy 300 db galagonya, nyír, bükk, tölgy, mogyoró, vadrózsa, gyertyán, és egyéb cserje lett elültetve, a cserjéket kizárólag maguk a gyermekek, hazafias dalok éneklése mellett ültették. Az ültetés befejezése után nemzeti lobogók köré gyűltek és nagy lelkesedéssel elénekelvén a szózatot, rendekbe sorakozva a gör. kath iskola nagytermébe vonultak ahol az ünnepély a „Hymnus” eléneklésével befejeződött. A tér hová az emlékfák ültetve vannak e naptól „Szent István halomnak” neveztetik. A Szent István halom alap rajza ez:

II.

1896. évi május hó 9-én mint a magas magy. kir. kormány által iskolai ünneplésre kitűzött napon, Dolhán is megtartott az ezredévi iskolai ünnepély mind a három iskola növendékeivel.

Ez ünnepély, következőleg folyt le.

a) A görög és rom.kath iskolás gyermekek iskoláikból nemzeti lobogók alatt 8 órakor a g.kath templomba vonultak. Az ünnepélyes isteni tisztelet alatt urfelmutatásig [fol. 2r] a görög. szertartású énekeket a gör. kath gyermekek énekeltek. Urfelmutatás után a rom. kath gyermekek: az „Imádunk Szent ostya” két versszakát és „Nyújtsd ki menyből” kezdetű énekeket zengték físz harmónika kísérete mellett.

Mise után Demjánovics Endre cz. kanonok ur az iskolai zászlókat szentelte föl és hazafias lelkesítő oktató rövid beszéd kíséretében átadta az iskoláknak. A gör.kath és rom.kath iskolák így jutottak Demjánovics Endre kanonok ur nemes jószívűsége folytán új nemzeti zászlókhöz. Ez után a „Hymnust énekeltek el mindnyájan, ennek végeztével sorakozva a gör.kath iskola nagytermébe vonult az ifjúság ahová a református iskola növendékei is jöttek Bihari Lajos ev. ref lelkész és jelenlegi tanító úr ve-

zetése mellett. A nagy számú intelligens és földmivelő osztályhoz tartozó közönség jelenlétében következő program szerint folyt le az emlékezetes ünnepély.

- 1.) „Szózat” éneklük az összes növendékek.
- 2.) „Megnyitó beszéd” tartja Demjánovics Endre cz. kanonok
- 3.) „Ezeresztendő” buzdító beszédet tart Bihari Lajos evrf. lelkész
- 4.) „Hazám” - szavalja Lányi Viktor
- 5.) Magyarország megkoszorúzott térképénél besz. Lednej Mih.
- 6.) „Árpád” - szavalja Paulovics Zsófi.
- 7.) „Add meg Isten ezt a hazát” éneklük az összes növend.
- 8.) Felolvasás orosz nyelven - tart Ihnát János (nem tart meg)
- 9.) „Szent István” - szavalja Pilip László
- 10.) „Kivolt jobb” - szavalja Nagy Mari
- 11.) „Hunyadi” - szavalja Lóga György.
- [fol. 2v] 12.) „A honfoglalás s magyar nemzet ezer éves élete” felolvasást tartja Steiner Adolf rom. kath. tanító.
- 13.) „Magyar gyermek vagyok” - szavalja Nagy Dani.
- 14.) „Fohász” - szavalja Nigrinij Mariska.
- 15.) „Ének” - szavalja Demkó József.
- 16.) „Buzdító szavak a tanuló társakhoz” - Bátya Tódor.
- 17.) „Bezáró beszéd” - tartja Demjánovics Endre cz. kanon.
- 18.) „Hymnus” - éneklük az összes növendékek

Délután a gyermekek szabadba vonultak és a dolhai gróf Teleki család uradalmának tisztjei s itteni intelligencia nagy lelkü adakozásából megvendégeltettek.

III.

Magyarország katolikus püspöki kara és egyházmegyék fejedelmei által 1896^{ik} évi május 17-re kitűzött egész országra kiterjedő ünnepély a dolhai gör. kath és rom. kath. iskolák által megtartott. Ezen ünnepély lefolyásában nemcsak az iskolák ifjúsága, hanem a dolhai gör. kath ruthén ajku hivek, úgy szintén az itt lakó és vasgyárnál munkát végző rom. kath magyar, tót és német ajku lakosok is ünnepélyesen részt vettek.

Az ünnepély következőleg folyt le.

A nagy misére hívó harangozás és mozsár dörögtetés után az iskolai gyermekek nemzeti lobogók alatt és tanítóik kíséretében a templomba vonultak [fol. 3r] s az ott ez ünnepély alkalmára Demjánovics Endre cz. kanonok és esperes lelkész ur által elmondott szent beszédet figyelemmel halgatták, szent misén ájtatosan énekeltek isteni tisztelet végzése után pedig szép rendben visszatértek a gör.kath. iskola nagytermébe, a hol számtalan nép jelenlétében következő program szerint folyt le az ünnepély.

- 1.) „Megnyitó beszéd” – orosz nyelven tartja a Demjánovics Endre cz. kanonok
- 2.) „Hymnus” – éneklük az összes növendékek
- 3.) „Hazám” – szavalja Lednej Mihály
- 4.) „Magyar vagyok” – szavalja Heda László
- 5.) „A honfoglalás s a Magyar nemzet élete” – orosz nyelven tartja Ihnát János g.kath tanító
- 6.) „Áldd meg Isten ezt a hazát” – éneklük az összes növendékek
- 7.) „Kivolt Árpád” – szavalja Paulovics Zsófi

- 8.) „Munkács” – szavalja Sándra Mihály
- 9.) „Szűz Mária és évezredünk” – szav. Kráner Károly
- 10.) „Kivolt nagyobb” – szavalja Zaborecz József
- 11.) „Táj kép” – szavalja Kovács Péter
- 12.) „Hunyadi” – szavalja Sándor János
- 13.) „Szilágyi Erzsébet” – szavalja Májker Kornél
- 14.) „Orszlán basa” – szavalja Szavarin Ferencz
- 15.) „Nándor fogoly nő” – szavalja Lednej János
- 16.) „Fohász” – szavalja Firka János
- 17.) „Ki a haza polgára” – szavalja Kopolovecz Illés
- 18.) „Bezáró beszéd” tartja a Demjánovics Endre cz. kanonok
[fol. 3v] Bezáró beszéd után a közönség hazafias érzelmekkel eltelve és lelkesült szellemi kedélyvel szét oszlott és otthonába tért.

Kelt Dolhán 1896. év május hó 30^{án}.

Demjánovics Endre

Dolhai grkath esperes lelkész

iskolaszéki elnök

„Dolhai királyi tanfelügyelőség pecsétje körpecsétje”

Pilip László

bíró

Dolák Henrik

körjegyző

„Dolhai kerületi jegyzőség 1802.”

Steiner Adolf

rk-kántortanító

Ihnát János

grkath. kántortanító

BátjaVaszilij

gondnok

Román Iván s+k

Román Jura s+k

egyházi elöljárók

Sándra Fedor

Kuzán Vaszily

iskolaszéki tagok

49. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele I. Ferenc József apostoli király uralkodásának 50. évfordulójára

Ungvár, 1898. november 20.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1898. évi (X.) körlevél 7456. rendelete

Folyó évi deczember hó 2-án *I. Ferencz József, apostoli királyunk Ő Felsége uralkodásának ötvenedik évfordulóját ünnepli.*

Fél század, egy emberöltő merült alá az idők nagy tengerébe azon nap óta, melyen Ő Felsége népei kormányzásának nehéz és felelősségteljes munkáját megkezdte.

E letűnt fél századra visszatekintve, a Mindenható rendkívüli kegyelmét látjuk abban megnyilvánulni; - mert csak ennek tulajdoníthatjuk, hogy Ő Felsége annyi vész és annyi csapás után ma is teljes lelki és testi erőben, áldásosan vezeteti és intézi népei sorsát.

A népek milliói hálával eltelve az isteni Gondviselés iránt, kegyelettel ünneplik meg Felséges Urunk és a felséges uralkodó Ház örvendetes ünnepét.

Egyházmegyém is örömmel használja fel ezen alkalmat, hogy örök hálája, változhatatlan hűsége és ragaszkodása adóját a Felséges Trón zsámolyára alattvalói hódolattal letegye.

Mert szívünkbe van vésve, kegyeletes hagyományként szál apáról fiura a Felséges uralkodó Háztól nyert nagy kegyek és jótétemények emléke. Egyházmegyénk önállósága, székeskáptalanunk, papnevelő és többi intézeteink – mind a Felséges Trónnak köszönik létüket.

Apostoli királyunk Ő Felsége dicső elődei nagy adományait bőkezű jótéteményeivel tetézte. A legbensőbb hála érzetével gondolnak ezekre a munkácsi egyházmegye lelkészei, kántortanítói és hivei.

Említett alattvalói hódolatunk, törhetetlen ragaszkodásunk és hálánk méltó kifejezése végett, felhivom Nagyontisztelendőségeket, hogy a legközelebbi vasárnapon azaz folyó hó 27-én a szószékről hirdessék ki hiveiknek Ő Felsége 50 éves uralkodói jubileumának közeledő ünnepét.

Hívják fel őket, hogy a tartozó hűség, hála és tántoríthatatlan alattvalói ragaszkodás érzelmeiből kifolyólag minél nagyobb számmal jelenjenek meg e napon Isten házában és kettőzött buzgalommal kérjék a Mindenhatót: árássa el áldásival Felséges Urunkat, adjon neki még hosszú életet, hogy népeit, szeretett magyar hazánkat továbbra is békében, bölcseséggel, áldásosan kormányozhassa.

Adják továbbá tudtukra hiveiknek, hogy Szentséges Atyánk, XIII. Leo Pápa ezen örvendetes ünnep alkalmából a f. é. deczember hó 2-ra eső karácsonyi, illetve pénteki böjt alól az egész birodalom népeit kegyesen fölmenteni méltóztatott.

Elrendelem végül, hogy a megelőző napon vagyis csötörtökön este 7 órakor az összes harangokkal egy negyed óráig harangozzanak, továbbá hogy *a jubileum napján, vagyis f. é. deczember hó 2-án ünnepélyes szent mise (за всякое прошение) mondassék egyházmegyém összes lelkészeiben dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk Ő Felségeért.* Mise végén pedig a nagy Doxologia (славословие великое) énekeltesse el a szokásos éltető imákkal. – A sz. misén megjelenni tartozik a tanuló ifjuság; az előadások az iskolákban e napon szünetelnek.

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok Ungvárott, 1898. évi november hó 20-án.

Krisztusban szives atyjok:
Gyula püspök.

50. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele a magyar kereszténység, a magyar királyság és a szent korona kilencszázadik évfordulójára

Ungvár, 1900. augusztus 4.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1900. évi (VII.) körlevél 5693. számú rendelete

Krisztusban kedvelt Fiainknak, a munkácsi gör. kath. egyházmegye Nt. lelkészkezdő papságának, üdvöt az Urban és Főpásztori áldást!

Ünnepi előkészületek zaja tölti be Szent István birodalmát, hármias ünnepre készül a magyar catholicismus: a magyar kereszténységnek, a magyar királyságnak és a szent koronának *kilencszázados ünnepére*. Az ünnepségek a legelső magyar király szent alakja körül fonnak dicskoszorut, Szent Istvánt dicsőíti milliók ajka, a ki az Árpád által vérrel szerzett drága hont *a keresztény vallás* szilárd alapjára fektette s ezáltal annak létét és fennmaradását az európai népcsaládban biztosította.

Árpád nemzete előtt számos vitéznel vitézebb népfaj tett kísérletet honalapításra hármias bérczünk árnyán, de ez állandóan egynek sem sikerült. A góthok, hunok, avarok, dákok gyors egymásutánban lettek kitörölve a nemzetek sorából, — s a magyar nép immár ezredév óta nemcsak lakja e hont, hanem a nyugaton fejlődő kulturának is védőfalául szolgált a pogány török és tatár barbárság sorvasztó hatása ellen. Ezt, Krisztusban kedvelt fiaim, legkevésbé sem a nyers erőnek, hanem az isteni malasztnak, az isteni közreműködésnek, az isteni Gondviselésnek köszönhetjük, ki hazánk élére a legválságosabb időben egy valódi apostoli buzgalmu királyt állított, egy szent Istvánt, aki a kard helyett a szent keresztet választá fegyverül. Ő volt az, kiről elmondhatjuk, hogy: „Istentől küldeték a nemzet megtérítésére.”

Ezen állításaimat fényesen igazolja történelmünk minden lapja, de különösen Árpád-házi királyaink és a Hunyadiak dicső korszaka. Sőt, a ki nemzetünk multját elfogulatlanul, oknyomozólag tanulmányozza, annak el kell ismernie azt is, hogy erős és valóban nagy csak akkor volt a magyar, amikor szent István örökségét: *a ker. vallást*, ápolni és őrizni kötelességének ismerte.

Ez az oka, - Krisztusban kedvelt fiaim, — hogy szent István államalkotó tevékenységének és a magyar catholicismusnak kilencszázados évfordulóján a lelkesedés örömtüze vet lángot széles e hazában, bérczen-sikon egyaránt.

De a magyar catholicismusnak ezen dicső ünnepében résztvenni nekünk, kárpát-aljai ruthéneknek is, éppen ugy keresztényi, mint hazafias kötelességünk. *Keresztényi kötelességünk*, mert ruthének azon ősei, kik Kiew mellől a honfoglaló Árpáddal együtt jöttek e hazába, a veszprémvölgyi és a tornovói görög apácزازárdák fölállításá folytán közvetlenül is részesültek Szent István apostoli működésének áldásaiban; *a hazafias kötelem* pedig reánk háramlik azért, mert Szent István országának mi is édes gyermei (!) voltunk és vagyunk. Amint egyek voltak őseink a magyarokkal a honfoglalásban és a hazaszeretben, egyek voltak a pogány nép elleni küzdelmeknél a szent kereszt megvédésében: ugy egyeknek kell lennünk jelenleg is *az államfentartó catholicismus* dicső ünneplésében is.

Hogy pedig az ország szívében fölhangzó örömmünnep méltó visszhangot adjon bércéinkről az alföld rónája felé, a magyar catholicismus 900 éves jubileuma alkalmából a következőket rendelem:

1. *Szent István király napján* (aug. 20.) e folyó évben egyházmegyéim összes lelkészeti- és zárdatemplomaiban reggel litia végeztesség; tartassék ünnepélyes, hálaadó

szent mise megfelelő szent beszéddel és nagy-doxológiával; délben huzassanak meg egyházmegyém minden templomának összes harangjai fél órán keresztül a lehetőséghez képest mozsárdörgéssel kapcsolatban, a középületek pedig nemzeti zászlókkal disszitessenek föl. Ezen ünnepélyes szent misére a világi és katonai hatóságok is meghivandók.

2. Ezenkívül, minthogy Szent István király hazánkat a Bold. Szűz égi oltamába ajánlotta, folyó évi október 14-én, azaz „a Bold. Szűz oltalma ünnepén” egyházmegyei zárandoklatot fogok vezetni Mária-Pócsra, a Bold. Szűz eme hires kegyhelyére, melynek minél impozánsabbá tételére titeket, Krisztusban kedvelt fiaim, s általatok egyházmegyém összes hiveit már most meghívom. Itt fogunk könyörögni hazánk és e megyénk jóléteért, hálát rebegvén a B. Szűznek a vett jókért.

Vége rendelem, hogy eme intézkedésemet a hiveknek a legközelebbi vasárnapon a szószékről tudomására hozzátok.

Egyébként a mi Urunk Jézus Krisztus malasztja veletek. Az én szeretetem mindnyájatokkal Krisztus Jézusban!

Marienbad, 1900. augusztus 4.

Krisztusban szives atyátok: Gyula püspök.

51. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele az 1900-as jubileumi év lezárására

Ungvár, 1900. november 20.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1900. évi (X.) körlevél 8266. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei Ntdő klerusnak és hivenek.

Krisztusban kedvelt Fiaim!

Az Ur eljövételének legáldotabb emlékére évenként megújuló és mindig örömmel várt ünnepek szent napjai közelegnek.

Görög szertartásu egyházunkban felcsendül az ének: „*Krisztus születik, dicsőségét zengjétek, — Krisztus a mennyből leszáll, eléje alázattal jertek.*”

Anyaszentegyházunk alázatra, önmegtagadásra hívja fel hiveit és bőjtöt ir elő számukra, hogy magukba szállva testök indulatait, szenvedélyeit megfékezve lelköket a bűnbánattartás fürdőjében tisztára mosva és az angyalok kenyerével s a legszentebb bárány vérével megerősítve,— a keresztségben nyert hófehér, ünneplő ruhában várják a világ Megváltója születésének örvendetes ünnepét.

Kétszeresen emlékeztetésekre nézve a jelen évben a szent karácsonyhoz való előkészületek napjai, mert egy letűnő és soha vissza nem térő századnak haldoklását s vele együtt a jubileum, szent évnek bezárulását is hirdetik.

A búcsuzás, a válás pillanata mindig érzékenyebben hat szivünkre a köznapi élet egyéb eseményeinél, mert eszünkbe juttatja mulandóságunkat, figyelmeztet, hogy *napjaink, mint az árnyék* elmulnak, hogy életünk csak egy pillanat a világgal együtt teremtett időhöz képest s még inkább Te hozzád képest Teremtő Istenünk, ki „*mindig megmaradsz, ugyanaz vagy, esztendeid nem fogynak el soha.*” 101. zs. 26,27.

A lenyugvó nap sugarai visszapillantanak a látóhatárról, — megvilágítják még egyszer a tájat, hogy búcsut intsenek az elhagyandó világnak.

Állapodjunk meg mi is Krisztusban kedvelt Fiaim! a letűnő század és az elmuló szent év határvöknénél s vessünk vissza egy pillantást a lefolyt év eseményeire: minő emlékeket hagy vissza számunkra?

Örömmel kell elismernem, hogy a jó Istennek a jubileumi évben megnyilvánult nagy kegyelmét egyházmegyém papsága és hivei lelkök üdvére és megszentülésökre felhasználni igyekeztek.

Szent áhitattal, buzgó imádsággal ünnepeltük meg a szent év megnyitását, kérve a jó Istent, hogy egyháza föltárt kincstárából kiosztott gazdag ajándékaiból mi is részesülhessünk.

Az év négy szakában ünnepélyesen nyilvánítottuk hódulatunkat, imádásunkat felékesített képe előtt a századok Királyának: az Ur Jézusnak, — szívünk mélyéből adva hálát, hogy az Ő megváltott országának fiai lehetünk — s kérve Őt, hogy gyulaszsa lángra szívünket s tisztítsa meg a bűn salakjától, hogy Őt méltóan szerethessük.

Leróttuk a kegyelet, a fiui ragaszkodás adóját isteni Mesterünk földi helytartója, egyházunk látható feje: Pápánk Ő Szentsége előtt. Egyházmegyém papjai és hivei tekintélyes számmal sorakoztak hívó szavamra körém: önmegtagadással viselték a hosszú ut fáradalmait és nélkülözéseit; a római felsőbb körök meglegedésére példás rendben, ájtatos buzgósággal látogatták az örök város templomait, hogy a kitűzött feltételeknek eleget téve, az engedélyezett teljes búcsúnak részesei lehessenek.

Örömmel, lelkesedéssel mutattuk be hódulatunkat Szentséges Atyánk előtt, hogy egyházmegyénk fiai ragaszkodásának, szeretetének és törhetetlen hűségének méltó kifejezését adjunk. Örömkönyök ültek hiveink szemeiben Szentséges Atyánk láttára s áldásában részesülve, boldogan tértek vissza családi tüzhelyeikhez.

Örömmel ismerem el, hogy papjaim közül sokan megértették a Jelenések könyvének szavait, *hogy a ki igaz, legyen igazabb és a szent legyen szentebb!* Szép számmal jelentek meg a szeptember hó első napjaiban megtartott papi lelki sz. gyakorlatokon. A jó Isten kegyelme maradjon mindig velök, hogy megtisztult lélekkel, megedzett akarattal és szent lelkesedéssel folytathassák magasztos hivatásuk hű teljesítését.

Édes hazánk és egyházmegyénk égi pártfogójának, a boldogságos Szűznek csodatevő képénél Mária-Pócson hveink ezreinek és papjaink nagy tömegének jelenlétében adtunk hálát a jubileumi év alkalmából a Mindenhatónak nagy kegyelméért, hogy egyházmegyénket annyi évszázadon át fentartotta s áldásával elárasztotta. Buzgó szívvel kértük ott a jó Istent, hogy tartsa meg továbbra is a lelkek üdvének munkálására, áldást esdtünk ott szeretett hazánkra, hogy a Mindenható óvja meg minden vésztől, bajtól, háborútól, belvillongástól, hogy apostoli királyunk bölcs atyai kormánya alatt a béke áldásait élvezze s legyen fiaiban boldog és erős, kifelé pedig tiszteletet parancsoló időtlen időkgig.

Nincs azonban fény árny nélkül!

A jubileumi év ünnepeinek szép összhangját egy, az akkordba be nem illő hang zavarta meg. A legközelebbi hónapok óta áldatlan és illetéktelen polemiák folynak a hirlapokban, melyek az egyházmegyénket közéről érdeklő egyházi nyelvkérdéssel foglalkoznak és ma már személyeskedéssé fajultak.

Az oltár nyelvét tették a vitatkozások tárgyává, az oltárét, mely kizárólag Istené, mert Ő azt kizárólag a maga szolgálatára rendelte s a melyet sem nemzetiségi, sem más politikai célokra felhasználni s azoknak alárendelni sem nem lehet, sem nem szabad!

A vitatkozó felek részéről nemcsak kiméletlen, de sokszor minden alapot nélkülöző, sőt néha határozott gyanusítást involváló cikkek jelentek meg úgy a fővárosi, mint a vidéki lapokban, nem gondolván meg a vitatkozók, hogy könnyelmű eljárásukból nem származhatik más, mint „Testvérharcz.”

Ezen áldatlan polemianak még sértőbb és szánandóbb jelleget kölcsönöz az a körülmény, hogy éppen most, a záruló szent év végső hónapjaiban tört ki s árasztotta el keserőséggel a hiveket!

Ez volna az evangéliumi szellem, ez a Krisztusi szeretet?!

Az áldatlan széthuzásra, viszályra van-e szüksége a görög kath. egyházmegyéknek és a görög katolikusok egyetemének?

Van-e olyan közötettek, a ki a kárhozatos testvérharcz vezetésének herosztrateszi dicsőségéből részt követelne magának?

Azért e viszálynak, ezen harcznak tovább folytania nem szabad! Isten óvjon bennünket attól, hogy ily szeretetlen lelkülettel lépünk be az új századba!

Atyai szeretettel hívom fel azért s a legkomolyabban figyelmeztetem papjaimat és hiveimet, hogy ezen kérdések tárgyalásától tartózkodjanak — és pedig annál is inkább, mert a kath. anyaszentegyház isteni alkotmánya ily illetéktelen beavatkozásokat nem enged meg sem vallási-, sem disciplinaris kérdéseknél — a mennyiben azoknak megoldása nem a hívők sorakozása és felfogásától, hanem egyedül és kizárólag az apostoli Szentszék határozatától függ.

Magyarországon jelenleg a görög katolikusok részére két nyelv van a római pápák által oltárnnyelvül kanonizálva: az ó-szláv és a román. Ezen módosításokat vagy változtatásokat tenni egyedül a Pápának van joga. A magyarjku görög katolikusok éppen ezen jubileumi év folyamán a kihirdetett teljes búcsu elnyerése végett tekintélyes számmal Rómába zarándokoltak és ezen alkalmat arra is fölhasználták, hogy terjedelmes és kimerítő Emlékiratuk átnyújtásával Ő Szentségét gyermeki hódolattal arra kérik, mikép a magyar nyelvnek az istentiszteletek végzésénél való használatát legkegyelmesebben engedélyezni méltóztassék.

Ime az a helyes irány és felfogás — ez az óhajtott kérelem teljesülésének egyedüli helyes útja!

Ezek után mi szükség van arra, hogy itthon a testvérek között a viszály s a szenvedélyeskedés duljon? Hiszen ezen kérdést sem a napi sajtó — sem egyesek tetszése vagy nemtetszése meg nem oldhatja, hanem csak az, *qui habet plenitudinem potestatis — a római Pápa.*

Kötelességünk tehát nyugodtan bevárni Ő Szentsége határozatát — és annak engedelmeskedni!

Ezért kárhozzatnom kell a hirlapi harcokban olyan vétkes könnyelműséggel odadobott hangzatos és téves szólásokat, hogy akik az ó-szláv liturgikus nyelv jogosultságát védelmézik, azok gyanus hazafiak, — vagy hogy, akik a magyar nyelvnek oltárnnyelvül való emelését óhajtják, azok forradalmárok.

Sem az egyik, sem a másik állítás nem igaz — és éppen azért izgatja föl kölcsönösen a szenvedélyeket.

Nekünk pedig nem izgalomra, hanem békességre van szükségünk, — azon békességre, melyet isteni Megváltónk az égből hozott.

Egyházmegyém hiveinek egy része magyarul, másika ruthénül, harmadika tótul beszél, - de egyik sem engedi magát a másik által szeretett hazánkhoz való hűség - és ragaszkodásban felülmulatni – s a Kárpátok bércei között is felhangzik hiveink gyermekeink ajkán a magyar szó – nem kényszerből, hanem meggyőződésből, mert ezeréves mult tanusága, szívök szava sugja nekik, hogy akik érzelemben mindig egyek voltak, azoknak is meg kell érteniök egymást.

El tehát a megtévesztő szólalomokkal, ne mondja senki közületek: „*Én Pálé vagyok, én pedig Apollóé, én Kéfásé, én pedig Krisztusé,*” Kor. I. 1, 12 – mert mindnyájan Krisztuséi vagyunk.

„*A mi Urunk Jézus Krisztus nevéért kérek titeket, hogy azonegyet valljátok mindnyájan és ne legyenek köztetek szakadások, hanem tökéletesen azonegy értelemben legyetek.*” Kor. I. 1, 10.

„*Vetkőzzetek ki tehát az ó emberből és öltözzetek amaz ujba, ki megújztatik annak ismeretére és képմása szerint, ki őt teremtette... Vegyétek magatokra mint Istennek választottai az irgalom indulatát, a kegyességet, alázatoságot, szerénységet, béketűrést.*” Kol. 3, 10-12.

Ily érzelmekkel kezdjétek meg Krisztusban kedvelt Fiaim és hiveim! a karácsonyi szent böjt megtartását, ekképen készítsétek elő az Ur utját, hogy a béke Királya szívetekbe szálljon.

Ha ily elhatározással fogtok előkészülni a Megváltó születésének nagy ünnepéhez, ti is ujjászületve szívből és lélekben, igaz örömmel, égi békével szívetekben fogtok hálát zengeni az Ur Jézus születésének áldott éjjelén a mennyei karokkal: „*Dicsőség a magasságban Istennek és béke a földön a jóakaratu embereknek.*”

„A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen a ti lelketekkel.” Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott 1900. évi november hó 20-án Krisztusban szerető atyátok:
Gyula püspök.

52. Firczák Gyula munkácsi püspök rendelkezései, mellyel a szentévre vonatkozó búcsút kiterjeszti a munkácsi egyházmegye területére

Ungvár, 1901. május 1.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1901. évi (IV.) körlevél 2972. számú rendelete

Krisztusban kedvelt Fiaim!

„Annak *a szent időnek*, amelyet ünnepélyes szertartások közt tegnap rekesztetünk be, — így szól dicsőségesen uralkodó Pápánk, XIII. Leo Ő Szentsége mult évi december hó 25-én az egész katolikus világhoz intézett apostoli levelében, — valamint lefolyása örvendetes volt, ugy emléke is mindig kedves lesz előttünk. Mert amit az Egyház óhajtott s ami egyedüli célja volt, hogy t. i. a hetvenöt év után újra kigyult ünnepi láng szent lelkesedésre gyujtsa a lelket, azt, ugy látszik, Isten kegyelmével elértük.

Mert nem kevesen, százezerével voltak a társadalom minden rétegéből, akik örömmel s nagy készséggel siettek megragadni a szent bucsu elnyerésére adott rendkívüli alkalmat. Kétségtelen, hogy számos lélek kiengesztelődött eképp az üdvösségszerző bűnbánatban Istenével s megújult buzgalommal igyekszik a keresztény erények gyakorlására: joggal állithatjuk azért, hogy innét, a kereszténység középpontjából, szívéből, uj erővel áradott szerte a hit és vallásosság mindenüvé.

És most, mint hasonló alkalommal Elődeink szokták, az a szándékunk, hogy az apostoli szeretetnek határait kitágítsuk és módot nyujsunk az égi javakban való bővebb részesülésre. — *Azt akarjuk ugyanis, hogy a szent bucsuknak Reánk bizott kincseit, melyek a múlt év folyamán csak Rómában osztattak ki teljes bőségben, a következő fél évben az egész földkerekségen az összes keresztények elnyerhessék.*

Hiszszük, hogy ekként még szélesebb körben fognak felvirulni a keresztény erkölcsök, szorosabbá lesz a kapocs az Apostoli Szentszék és a hívek között s közkincscsé válnak mindama többi javak, melyekről akkor szóltunk, amikor először hirdettük ki a nagy jubileumot. Hozzá fog ez járulni ahhoz is, hogy a kezdődő új századot megszenteljük; mert tudjuk, hogy nem kezdheti az ember üdvösebben az új századot, mint arra való törekvéssel, hogy Krisztus megváltói munkája érdemeiben gyarapodjék. — Nem kételkedünk abban, hogy az üdv megszerzésére nyújtott ezen új segítséget az Egyháznak minden fia azzal a lélekkel fogja fogadni, melylyel mi azt nyújtjuk. — Bizton reméljük, hogy Tiszteletre méltó Testvéreink a püspökök papjaikkal egyetemben ismert éberségökkel és buzgóságukkal mindent meg fognak tenni, hogy az óhajtott eredmény sehol el ne maradjon.

Ezért a mindenható Isten, szent Péter és Pál apostolok s a Magunk tekintélyénél fogva a nagy jubileumot, melyet e szent városban megünnepeltünk, *jelen levelünk erejével az egész katolikus világra kiterjesztjük és tartamát hat hónapra meghosszabbítjuk*, s akarjuk, hogy azt mindenki kiterjesztettnek és meghosszabbítotttnak tartsa.

Ime ismét feltárta az Egyház kincstárának kapuit isteni Mesterünk földi helytartója — és megengedte, hogy apostoli levelének az illető megyés püspökök által (!) elrendelendő kihirdetésétől kezdve hat hónapon belül szabadon vehessen e kincsekből magának a földkerekség minden keresztény katolikus lakója, hogy az égi kincsnek: *a teljes bucsunak* részese lehessen minden e világon élő keresztény katolikus hívő, még azok is, a kik múlt évben Rómát felkeresvén s az előirt feltételeknek eleget tevén, a jubileumi teljes bucsut már egyszer el is nyerték, — 1. ha a püspökök, illetve az ő megbízásukból a lelkészek által *kijelölendő templomokat 15 napon* át egymásután megszakítás nélkül, vagy ha megszakítással is akkép látogatják, hogy e 15 nap alatt összesen 60 templomlátogatást végezzenek; 2. ha minden egyes alkalommal *az Anyaszentegyház felmagasztaltatásáért, az eretnokségek kiirtásáért, a keresztény fejedelmek egyetértéséért és a keresztény hívek lelki üdvéért buzgóan imádkoznak* és 3. ha legalább is az utolsó templomlátogatás előtt ájtatosan *meggyónnak és a szent áldozáshoz járulnak*.

Ő Szentsége kiterjeszti azokra is atyai gondosságát, akik e 60 templom látogatás elvégzésében akadályozva vannak, így a szerzetes nőkre, remetékre, foglyokra és betegekre, sőt azon értelmökkel élő gyermekekre is, aki az első szent áldozáshoz még nem járultak, — és hatalmat ad a megyés püspököknek, hogy a lelkészek és gyóntató atyák által ezen templomlátogatási kötelezettséget, illetve a gyermekeknél a sz. áldozást más ájtatossági cselekedetekre változtathassák át.

Jogot ad a püspököknek, hogy a templomlátogatások számát leszállíthassák azon hívekre nézve, a kik a teljes bucsu elnyerése végett lelkészök által a kijelölt templomokba vezetendő körmenetekben mindig részt vesznek.

Megengedi Ő Szentsége a mindkét nemhez tartozó hívőknek, úgy a világiaknak, mint az egyháziaknak, hogy gyónás végett a püspökök által gyóntatásra approbált bármely áldozópapnál jelentkezessen.

A gyóntató atyáknak ezen félévi időre rendkívüli facultásokat engedélyez. Szóról szóra idézem itt Ő Szentségének intézkedését, felhívván Kedveltségteket, hogy ahhoz hiven alkalmazkodjanak.

„De Confessario Iubilaei haec indulgemus:

I. Moniales earumque Novitiae sibi ad hunc effectum eligere poterunt Confessarium quemcumque ad excipiendas Monialium Confessiones ab actuali Ordinario loci approbatum.

II. Ceteri omnes utriusque sexus Christifideles tam laici quam ecclesiastici, Saeculares et cuiusvis Ordinis et Instituti etiam specialiter nominandi Regulares poterunt ad eundem effectum sibi eligere quemcumque presbyterum Confessarium, tam Saecularem, quam cuiusvis Ordinis et Instituti etiam diversi Regularem, ab Ordinario actuali loci ad audiendas personarum saecularium confessiones approbatum; vel, si agatur de Regularibus, Confessarium proprii Ordinis eligere volentibus, a Praeato Regulari ad suorum Religiosorum audiendas confessiones approbatum.

III. Confessario ita approbato et ad effectum lucrandi Inbilaei (!) electo facultatem hac vice concedimus, intra dictum semestris spatium in foro dumtaxat conscientiae absolvendi ab excommunicationis, suspensionis et aliis ecclesiasticis sententiis et censuris a iure vel ab homine quavis de causa latis seu inflictis, etiam Ordinariis locorum, ac Nobis et Sedi Apostolicae speciali licet forma reservatis, et qui alias in concessione quantumvis ampla non intelligerentur concessi, necnon ab omnibus peccatis et excessibus, quantumcumque gravibus et enormibus, etiam iisdem Ordinariis ac Nobis et Sedi Apostolicae, ut praefertur, reservatis, iniuncta poenitentia salutari aliisque de iure iniungendis. Excipitur crimen absolutionis complicitis, quod ter aut amplius admissum fuerit. - Praecipue vero haereticos, qui fuerint publice dogmatiqui bona vel iura ecclesiastica acquisierint sine venia, ne absolvat nisi iis restitutus aut se composuerint, vel sincere promiserint, quam primum se composituros apud Ordinarium, vel apud Sanctam Sedem.

IV. Item vota quaecumque etiam iurata, et Sedi Apostolicae reservata (Castitatis, Religionis et obligatoriis, quae a tertio acceptata fuerint, sive in quibus agatur de damno tertii semper exceptis, necnon poenabilibus, quae praeservativa a peccato nuncupantur, nisi commutatio futura iudicetur eiusmodi, ut non minus a peccato committendo refragnet, quam pior voti materia) in alia pia et salutaria opera commutare; et cum poenitentibus mutare; et cum poenitentibus huiusmodi in Sacris Ordinibus constitutis etiam Regularibus super occulta irregularitate ad exercitium eorundem Ordinum et ad superiorum assecutionem, ob censurarum violationem dumtaxat contracta, dispensare possit, dummodo ad forum ecclesiasticum non sit deducta, nec facile deducenda.

V. Similique modo cum illis qui, scienter vel ingnoranter, cum impedimento gradus secundi et tertii, vel tertii solius, aut tertii et quarti, vel quarti solius consanguinitatis, vel affinitatis etiam ex copula licita provenientis, matrimonium iam contraxerunt, dummodo huiusmodi impedimentum occultum remaneat, dispensare pro foro tantum conscientiae possit ad remanendum in matrimonio.

VI. Similiter, pro foro conscientiae tantum dispensare valeat super impedimento dirimente occulto tam primi et secundi, quam primi tantum, aut secundi tantum gradus affinitatis ex copula illicita provenientis in matrimonio contracto; atque etiam, dummodo causae graves et quae canonice sufficientes habentur intersint, in contrahe-

ndo: ita tanem ut, si huiusmodi affinitas proventiat ex copula cum matre desponsatae, vel desponsandae, huius, nativitas copulam antecesserit, et non aliter.

VII. Dispensare similiter, pro eodem foro, tam de contracto, quam de contrahendo possit super impedimento cognationis spiritualis, itemque super occulto impedimento criminis; neutro tamen machinante, idest quando solum concurrant adulterium et fides data de matrimonio contrahendo post coniugis mortem.

VIII. Dispensare ad petendum debitum possit in casu affinitatis incestuosae matrimonio supervenientis.

IX. Ad petendum pariter debitum cum illis qui voto simplici castitatis obstricti matrimonium contraxerunt, dispensare valeat, illos monendo facturos contra id votum, si extra usum matrimoniale delinquant, ac remansuros eodem prorsus ac antea voto obstrictos, si coniugi supervixerint.

X. Nolumus autem per presentes litteras super aliqua alia irregularitate vel publica, vel occulta, seu defectu aut nota, aliaque incapacitate, aut inhabilitate quoquo modo contractis dispensare, vel aliquam facultatem tribuere super praemissis dispensandi, seu habilitandi, et in pristinum statum restituendi etiam in foro conscientiae; nolumus ulli Confessario facultatem tribuere absolvendi complicem in quolibet inhonesto contra sextum Praeceptum peccato; aut complici licentiam impertiri eligendi confessarium huiusmodi ad affectum praesentium, ut iam in Constitutione Benedicti XIV. quae incipit *Sacramentum Poenitentiae* declaratum fuit: nec quidquam praefatae et aliis pontificiis Constitutionibus derogare volumus quoad obligationem denunciationum: neque demum iis, qui a Nobis et Apostolica Sede, vel ab aliquo Praelato seu Iudice ecclesiastico nominatim excommunicati, suspensi, interdicti, seu alias in sententias et Censuras incidisse declarati vel publice denunciati fuerint, nisi intra tempus dictorum sex mensium satisfecerint, et cum partibus, ubi opus fuerit, concordaverint, ullo modo has easdem Litteras suffragari posse aut debere.“

* * *

A kegyelem idejének, a folyó évre kiterjesztett jubileumnak kezdetét Ő Szentségétől nyert hatalmamnál fogva egyházmegyémben f. é. május hó 15-re, végét pedig f. é. november hó 15-re tűzöm ki — és annak megtartására nézve a következőleg intézkedem.

I. Felhivlak mindnyájatokat Krisztusban kedvelt Fiaim! hogy f. é. május hó 12-én a szószékről ünnepélyesen hirdessétek ki Ő Szentségének jelen körlevelem elején idézett apostoli levelét és oktassátok ki hivateket azon feltételekről, melyek betartása mellett a teljes bucsut f. é. május hó 15-től november hó 15-ig elnyerhetik.

II. Adjátok tudtukra, hogy 15 egymásután következő napon, ha megszakítással is összesen 60 templomlátogatást kell elvégezniök — és minden egyes alkalommal Ő Szentségének előbb említett szándékára legalább 5 Miatyánkot, 5 Üdvözlégyet és 1 Hiszekegyet elimádkozniök, — e közben, de legkésőbb az utolsó templomlátogatás előtt töredelmes gyónást végezniök és a legméltóságosabb Oltáriszentséghez járulniök.

III. Püspöki székhelyemen, Ungvárott a következő templomokat jelölöm ki meglátogatás végett: A székesegyházat, a római kath. templomot, az ungvár-czeholnyai templomot és a papnevelőintézeti kápolnát. E négy templomot 15 napon át naponkint egyszer köteles az meglátogatni és a fennebb előirt imákat Ő Szentsége szándékára mindannyszor elimádkozni, a ki a teljes bucsut elnyerni óhajtja.

IV. A többi városokban és a falvakban a meglátogatandó templomok kijelölését a lelkészekre bizom. A hol csak egy katolikus templom van, azt a hívők 15 napon át naponként négyszer kötelesek meglátogatni úgy, hogy 15 nap alatt összesen 60 templomlátogatást végezzenek. – Megjegyzem itten, hogy a vásár- és ünnepnapon szent mise köteles hallgatása templomlátogatásul be nem számítható.

V. Hogy hiveink a teljes bucsu elnyerésére előirt feltételeknek könnyebben eleget tehessenek — és a nyilvános ájtatosságok végzésével szent hitünk megvallására mindenkinek alkalmat nyujtsak, Ő Szentségétől nyert hatalmammal fogva ezennel megengedem, hogy minden lelkészetben 4 egymásután következő vásár- illetve ünnepnapon ünnepélyes körmeneteket vezethessenek a lelkészek a kijelölendő templomok, illetve kápolnába, — és kijelentem, hogy mindazon egyházi és világi hívőket, a kik ezen négy körmenetben s az azokat megelőző szentmiséken részt vesznek — és a többi előirt feltételeknek eleget tesznek — a különben előirt 60 templomlátogatás alól felmentem.

VI. Ezen négy körmenet megtartására a következő napokat tűzöm ki: 1. f. é. május 19. május 23. 3. május 26, és 4. június 2-át.

Ha valamely lelkészetben a jelzett négy napon a körmenetek bizonyos fontos okoknál fogva megtarthatók nem lennének, — megengedem, hogy a négy körmenetet 1. f. é. szeptember 29. 2. október 6. 3. október 13. és 4. október 14-én tarthassák meg.

E napokon a következő rend tartandó be. Az első körmenet napján a szent mise a Szentlélek Isten segítségének kikérésére végzendő, a jubileumról és teljes bucsu mi-benlétéről szent beszéd tartandó. Szent mise végeztével a körmenet a kijelölt templomba vezetendő a hol – a Lembergben 1866. évben kiadott liturgikon 671. lapján a jubileum alkalmára előirt imák elvégzése után Ő Szentsége szándékára 5 Miatyánk, 5 Üdvözlégység és 1 Hiszekegy mondandó el, — ezután a körmenet szent énekek éneklése mellett visszatér a parochiális templomba és áldás adásával befejezést nyer. A 4. Körmenetnek a parochiális templomba való visszavezetése után hálaadó istenitisztelet végzendő a „Doxologia” eléneklésével és a megfelelő ekténiákkal.

VII. Ungvárott a székesegyházhoz tartozó hivek részére a körmenetek sorrendjét eképp állapítom meg: 1) F. é. május 19-én a körmenet az ungvár-czeholnyai templomba, 2) május 23-án a papnevelőintézeti kápolnába, 3) május 26-án a római kath. templomba fog vezetetni, 4) június 2-án pedig a székesegyház körül háromszor fog vezetetni: utóbbi napon a pünkösdi ünnepi imák hosszúsága miatt a szent beszéd a délutáni istenitiszteleten tartandó meg a hálaadó szertartással együtt.

VIII. A lelkészetekben az illető lelkészekre bizom azon templomok kijelölését, hová a négy körmenetet vezetni szándékoznak. Ha a parochiális templomon kívül csak egy katolikus templom van, mind a 4 körmenet oda vezethető, ha nincs más kath. templom a községben, a körmenetek vezethetők a temetőben levő kápolnába és az utszéli keresztekhez is.

Kedvezőtlen idő esetén az azon napra eső körmenet a templomban a főoltár körül háromszor végzendő, mely után az előirt imák elmondandók.

Felhivom a lelkészeket és a hitoktatókat, hogy a tanuló ifjúságot a bucsukról kioktatva, tanítóik vezetése alatt a körmenetekre rendeljék ki.

IX. A foglyokra és azon betegekre nézve, kik az előirt templomlátogatásokat nem teljesíthetik, sem ehelyett a 4 körmenetben részt nem vehetnek, valamint a szent ál-

dozáshoz még nem járult gyermekekre nézve felhatalmazom a lelkészeket, a gyóntató atyákat, illetve a hitoktatókat, hogy ezeknek a templomlátogatás-, illetve a gyermekeknek a sz. áldozás helyett legjobb belátásuk szerint más ájtatossági cselekedeteket irjanak elő, hogy a többi feltételeknek eleget téve, mindnyájan részt vehessenek a jubileumi bucsu elnyerésében.

X. Hangsúlyozzátok hiveitek előtt, hogy a legutolsó feltétel teljesítésének a kegyelem állapotában kell történnie. Ha tehát valaki az időközben (!) elvégzett jubileumi gyónás után esetleg halálos bűnbe esnék, mielőtt az utolsó körmeneten részt venne, avagy utolsó templomlátogatását végezné, köteles ismét meggyónni s a szent áldozáshoz járulni, — a többi föltételeket azonban nem köteles ismételni.

XI. Végül Ő Szentsége nevében kijelentem, hogy azok, a kik a jubileumi idő alatt utazás miatt nem voltak otthon — és egyházmegyémbe levő lakóhelyökre csak f. é. november hó 15. után térnek vissza, ha 15 napig egy templomot naponként egyszer meglátogatnak és a többi föltételeknek eleget tesznek, a jubileumi bucsut szintén elnyerhetik.

Ime itt az üdvösség ideje! Használjátok fel Krisztusban k. Fiaim a kegyelem napjait, hogy hiveitek lelkét az Anyaszentegyház feltárt kincstárának megbecsülhetetlen kincseivel gazdagíthassátok. A jó pásztor életét adja az ő juhaiért; — tőletek kevesebbet, csak hivatásteljes, lelkes buzgóságot, vonzó, lélekemelő példaadást kérek hiveitek részére, — hogy lelkesítő szavaitok, vonzó példaadástok által áthatva, buzgó imáik, szent énekeik, ünnepélyes körmeneteik s egyéb ájtatossági cselekedeteik hirdessék a világnak, hogy *egy szív, egy lélek vagyunk a Krisztus Jézusban*, Kinek szent Neve legyen áldott mindörökké!

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok Ungvárott 1901. évi május hó 1-én Krisztusban szerető atyátok:

Gyula püspök

53. Firczak Gyula munkácsi püspök körlevele püspökszentelésének 10. jubileuma előtt

Ungvár, 1902. április 15.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1902. évi (III.) körlevél 2282. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei ntdő Klerusnak.

Krisztusban kedvelt Fiaim!

A jó Isten végtelen kegyelme megengedte, hogy ama napnak tizedik évfordulójához érjek, melyen az ősi munkácsi egyházmegye püspöki székét a Mindenható irgalmából és az apostoli Szentszék kegyelméből elfoglaltam.

Egy évtized bár kicsi része az idő tovatünő hosszu folyamának, de az ember életében mégis számottevő mozzanat, mely mint a mérföldkő önkénytelenül is arra kész, hogy annál az addig megtett *utra* visszapillantsunk.

Nagyterjedelmű, ősi egyházmegyénk kormányzását 1892. évi május hó 1-én a jó Isten áldó és segítő kegyelmének leledése mellett az Ő szent nevében kezdtem meg.

Éreztem már akkor felelősségteljes állásom súlyát; tudtam, hogy az isteni Gondviselés nehéz feladat megoldására hivatott föl; — mert messze terjedő egyházmegyénk igazgatása, hiveink lelki szükségleteinek lelkiismeretes gondozása, papságunk szelle-

mi és anyagi jólétének előmozdítása, intézeteink, árváink és özvegyeink gyámolítása nem kis erőt igénylő feladatot képeznek.

Törhetetlen volt azonban bizalmam az isteni Gondviselésben és erőt merítettem azon fiui ragaszkodásból és szeretetből is, mely részetekről Krisztusban kedvelt Fiaim! több alkalommal megnyilvánult.

És Istenbe vetett hitem nem fogyatkozott meg, buzgó imába foglalt szeretetem az Ő nagy kegyelméből reményeim egy részének teljesülését méltó volt kiérdemelni.

Nem dicsekszem e tiz év eltelte után nagy eredményekkel, mert a nemzetek apostola arra tanít, hogy ha dicsekedni kell, erőtlenségünkkel dicsekedjünk, hogy bennünk lakjék a Krisztus ereje. Nyugodt lélekkel mondhatom azonban, hogy e tiz év alatt nem állottunk, hanem haladtunk és tettünk pár lépést a kötelességteljesítés nagy és tág mezején.

Igaz ugyan, hogy a legjobb igyekezet még mindig nem volt képes érvényesíteni mindazon kívánalmakat, óhajokat és szükségleteket, melyek a közérzületben időszakonként megnyilatkoznak.

Ha tiz év főpásztori működésem alatt itt-ott valamely sikeresebb eredményre rámutathatok, — azt imádattal első sorban a jó Istennek köszönöm, *„mivel ő ad mindennek életet, lebeletet és mindeneket azért sem a ki ültet, valami, sem a ki öntözi; hanem a ki növekedést ad, az Isten”*.

De nem feledkezhetem meg Krisztusban kedvelt Fiaim! a ti buzgó támogatástok- és közreműködéseitekről sem, a kik szeretettel és legjobb tehetségek szerint munkálkodtok az Úr szőlőjében.

Kötelezettnek éreztem és érzem magamat, hogy buzgó fáradozásaitokat a lehetőség határai között én is viszonzom, — és ha érdemeitek néha nem találták meg a kellő viszonzást, nyugtasson meg azon tudat, mely lelketekben él és amelyet a szószékről is hirdettek: *„a ti jutalmatok bőséges lesz a mennyekben.”*

Értesültem, hogy püspöki trónfoglalásom tizedik évfordulója alkalmából megbízottaitok által ünnepélyesebb alakban szándékoztok fiui ragaszkodástokat és szereteteiteket előttem kifejezni.

Atyai hálás érzellemmel veszem tudomásul Krisztusban kedvelt Fiaim! ezen nemes és dicséretes szándékotokat.

Tudomásotokra kell azonban hoznom, hogy én ezen napot teljesen a jó Istennek óhajtom szentelni. Szent magányba vonulok azért, hogy ott a Mindenhatónak a tőle vett jókért hálát adjak és további működéseimre, egyházmegyéimre, lelki fiaimra, hiveimre az Ő segítő szent kegyelmét esdjem le.

Miért is nem ünnepeltetést, hanem buzgó imát kérek tőletek e napon, hogy velem együtt zengjétek a zsoltáros szavaival a Mindenhatónak: *„Ne nekünk, Uram! ne nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget”*, hogy az ő irgalma és kegyelme, amint hiszszük és reméljük, velünk maradjon mindvégig!

Buzgó imáitok mellett további komoly és odaadó közreműködéseket is kérem Krisztusban kedvelt Fiaim!

Ez lesz az én legnagyobb örömöm, megnyugvásom és jövő munkálkodásomnak is ez a legbiztosabb alapja, ha ti mindenkor és mindenhol követitek hívó szózatomat, ha mint eddig, úgy a jövőben is hiven, buzgóan, kitartással fogtok munkálkodni Isten és az Ő anyaszentegyháza dicsőségére egyházunk látható feje inteniói szerint, koronás királyunk dicső

trónja támogatására, szeretett hazánk boldogítására és egyházmegyénk, hiveink előhaladására.

Ismételten buzgó imáitokba ajánlva magamat, püspöki áldásom adása mellet vagyok

Ungvárott 1902. évi április hó 15-én

Krisztusben szerető atyátok:

Gyula püspök.

54. A Görögszertartású Magyarok Országos Bizottságának Firczák Gyula püspökhöz intézett levele püspökké szentelésének 10. évfordulója alkalmából

Budapest, 1902. április hó végén.

DAZO fond 151. opisz 2. nr 412, 8-11.

Borító:

Méltóságos Firczák Gyula

munkácsi megyés püspök, Főrendházi tag úrnak,

a lipót-rend közép keresztesének, a szent péter és szent pál apostolokról nevezett tapolczai apátnak stb.

tíz éves kormányzati jubileuma alkalmából

a görög szertartású katolikus

magyarok országos bizottsága

Levél:

[fol. 9r] A görög szertartású katolikus magyarok országos bizottsága.

Méltóságos megyés püspök úr!

Kegyelmes atyánk!

Az a tíz év, melyet Méltóságod drága élete felett püspöki székfoglalója óta azisteni Gondviselés kegyelme lefolyni engedett, fordulópontot képez a magyar liturgia történetében, melyet a törvényes uton sikerre vezetni magyar ajku hittestvéreink által a hódolattal alólírott országos bizottság van megbízva.

Mint ilyenek jelenünk meg most Méltóságod székfoglalása 10 éves fordulójának örömnapiján Méltóságod előtt, hogy egyfelől kifejezzük úgy magunk, mint összes megbízó hittestvéreink nevében legmélyebb és legőszintébb szerencsekívánatainkat, másfelől pedig lerőjjük hálás köszönetünket mindazokért, amik ezen hosszú idő alatt magyar ajku hittestvéreink lelki szükségének ősi görög szertartásunk szellemében magyar nyelven való kielégítése érdekében történtek és Méltóságod nagy nevéhez fűződtek.

Méltóságod ős munkácsi egyházmegyéjében, hol a gör. kath. magyarság zöme lakik 1892-től 1896-ig a magyar ajku hitközségekben Méltóságodnak jóakaró és kegyelmes atyai türelmessége folytán az előtt sohasem ismert lendületet vett a magyar nyelvű liturgikus gyakorlat [fol. 9v] és ezzel együtt a benső és igazán vallásos hitélet is.

1896-ban a magyar honfoglalás ezer éves ünnepségei közt hittestvéreink egy része felett erőt vett a fájdalom és keserűség érzete a felett, hogy míg hazánk területén, sőt mondhatni az egész világon ősi szertartásunk szellemében minden görög katolikus nép oltári nyelve olyan, melyet a hívők megértének: addig a magyar egyházi nyelv,

melyen a mi magyar hittestvéreink egyedül érthetik meg az isteni tiszteletet, még az ezredéves ünnepek során is nélkülözni volt kénytelen az Apostoli Szentszék által való elismertetését és szentesítését, és ennél fogva, csak mint megyés püspökeink által jóakarattal tűrt nyelv hangozhatott fel templomainkban. Az ezáltal előidézett lelki türelmetlenség megmagyarázza és menthetővé teszi, ha hittestvéreink egy része éppen az ezredéves ünnepek során a hiveket egyedül megillető kérelmezés helyett ugyyszólván tüntetőleg és követelőleg léptek fel. De az e tüntetésben részt nem vett hittestvérek is mélyen lesújtva vettek tudomást az apostoli Szentszéknek ugyanazon év őszén hozott ama határozatáról, a mellyel a magyar nyelvű liturgikus gyakorlatot betiltotta.

Hálás szívvel emlékezünk meg arról, hogy Méltóságod az apostoli Szentszék ezt a, szent meggyőződésünk szerint helytelen információkon alapuló szigorú határozatát, megmásítani vagy legalább enyhíteni igyekezett. Hálás szívvel köszönjük meg továbbá ezuttal is azon bátorító szavait, melyeket 1898-ban megalakult országos bizottságunk küldöttségének tisztelgése alkalmával hozzánk intézni méltóztatott: ősi görög szertartásunk szellemében jogosnak és igazságosnak mondván törekvésünket és arra figyelmeztetve bennünket, hogy közzétett programmunk szerint is megmaradva a törvényes egyházi és kérelmezési úton, a politikának semmi esetre se engedjünk tért az oltáron.

Köteles hűséggel és engedelmisséggel követtük Méltóságodnak e kegyes és bölcs tanácsát mindezüdig és követni fogjuk mindenkor.

Hála érzettel említjük fel, hogy midőn Méltóságod meggyőződött arról, miszerint mindenekben híven követjük [fol. 10r] atyai tanácsait, országos bizottságunkat abban a nagy jelentőségű kegyben részesítette, hogy az abba való belépést egyes kiváló egyházi férfiaknak is megengedni méltóztatott.

Hálásan emlékezünk meg Méltóságodnak 1899 évi 249 szám alatt kelt kegyes körleveléről, melyben midőn elhatároztuk, hogy a magyar egyházi nyelv kegyelmes szentesítésére vonatkozó Emlékiratunkat tömeges zarándoklat útján fogjuk Szentséges Atyánknak, XIII. Leo pápának előterjeszteni, - az ebben a zarándoklatban való minél számosabb részvételre, egyházmegyéjének magyar ajku hitközségeit és pedig ugy a lelkészeket, mint a hiveket lelkesen buzdítani méltóztatott.

De mint szent ügyünk érdekében megvalósult legnagyobb tényét, soha meg nem szűnő hálával legfőképp azt emeljük ki, hogy 1900ban, a kereszténység XX. századának küszöbén és a magyar kereszténység IX. százados évfordulóján, méltóságos Vályi János eperjesi püspök ural együtt, kinek mindenekben hasonló hálával tartozunk, velünk együtt elzarándokolt Rómába az apostolok sírjához, XIII. Leo pápa Szent Atyánkhöz és ott Anyaszentegyházunk magasztos Feje előtt velünk együtt térdepelt akkor, mikor Vályi János eperjesi püspök úr, mint rangidősb püspök, Méltóságod nevében is a maga főpásztori szavaival ajánlotta be alázatos esedezésünket, mint igazságosat, a Legfőbb Pásztornak.

Méltóságod bizonyára ugy mint mi, teljes tudatában van annak, hogy ez a nagy tény egyházunk és hazánk történetének lapjain meg lesz örökítve.

Méltóságos Püspök Úr! Miután magyar nyelvű liturgikus gyakorlatunk, habár az a törvényes szentesítés zománczát mai napig nélkülözi, magyar ajku hittestvéreink lelki szükségét valamennyire már eddig is kielégíthette, ennél fogva teljes készséggel és hazafias hegyvidéki hittestvéreink iránti benső szeretettel elismerjük, hogy azok

anyagi nyomorának enyhítése Méltóságod Atyai gondoskodásának legégetőbb és első tárgyát méltán képezhette.

Pillanatig sem habozunk tehát a magunk részéről [fol. 10v] sem a magyar királyi kormánynak és a törvényhozásnak Méltóságod által kezdeményezett és sikeresen keresztül vitt ama nagyszabású actióját, mely a „ruthén népsegélyező actió“ neve alatt ismeretes, mint minden időkre Méltóságod nevéhez fűződő legnagyobb tényét elismerni. Méltóságodnak ezen már is teljes siker által koronázott legnagyobb tényéhez azonban, habár a magyar ajku hívők lelki szükségének kielégítését illetőleg még sikerről még nem szólhatunk, mégis méltán sorakoznak azok a tények, amelyeket e valódi lelki szükség kielégítésére irányuló nagylelkű lépései és szándékai tekintetében előbb felsorolni bátorokdtunk.

Méltóságod előtt nem ismeretlen az, hogy szent és igazságos ügyünk ellenzői leginkább azzal igyekeznek nekünk ártani, hogy egyfelől úgy tüntetik fel mozgalmunkat, mintha az a hegyvidéki testvéreink ó-szláv liturgiája ellen irányulna, másfelől pedig magyarságunkat letagadják és úgy tüntetnek fel bennünket, mintha mi is ruthének volnánk. Akik ezt állítják, azok nem csak magyarságunkat, hanem törhetlen ragaszkodásunk tárgyát képező görög katolikus vallásunkat is letagadják, mert a mi egyetlen erősségünk az, hogy ősi szertartásunk szellemében minden népnek az általa megérthető nyelven végeztessék az isteni tisztelet és így nemcsak a hittestvéri szeretet és a hazafias szláv ajku hittestvéreinkhez való őszinte ragaszkodás, hanem az önfentartás ösztöne is arra kötelez bennünket, hogyha valamikor és bármely oldalról nem magyar ajku hittestvéreink ó-szláv liturgiája megtámadva lenne, mi ennek védelmére a legelső sorban lépünk sorompóba.

Éppen ezért hálás szívvel emlékszünk meg ez alkalommal arról, hogy Méltóságod atyai igazság szeretettel védelmébe vette tagadott magyarságunkat 1900. évi november 20-án 8266 szám alatt kiadott pásztor levelében is, melyben elismerni és megállapítani méltóztatott, hogy Méltóságodnak úgy magyar, mint ruthén és tót ajku hívői vannak.

Valamint azon kegyességeért sem hallgathatjuk el [fol. 11r] hálás köszönetünket, hogy a múlt év folyamán római zarándoklatunkról kiadott Emlékkönyvünknek, melyben egyuttal az ős munkácsi egyházmegye ősrégi hagyományain alapuló programunkat is bővebben kifejtteni igyekeztünk, — létrejövetelét nagylelkű és tekintélyes segélyadományával előmozdítani méltóztatott.

Mint nyelvi különbség nélkül Méltóságod összes hiveire, tehát magyar ajku hívőire is fontossággal bíró tényét említjük fel végül azon, bár még eddig siker által nem koronázott tényét is, melyet az elavult Julian naptár kiküszöbölése, illetve a mindnyájunkra, sőt az egész országra nézve úgy gazdasági, mint társadalmi szempontból felette fontos naptár egyesítés érdekében kifejtteni méltóztatott.

Méltóságod 10 éves kormányának évfordulója alkalmából buzgón esedezünk a mindenható és jóságos Istenhez, hogy Méltóságod megérhesse azt, hogy a magyar liturgia törvényesítésének és a naptár egyesítésnek nagy tényei is Méltóságod nevéhez fűződjenek és hogy Méltóságod drága életét egyházunk és hazánk javára és dízére, viruló jó egészségben az emberi kor legvégső határáig kiterjessze.

Mi pedig alólirottak arra kérjük Méltóságodat, hogy bennünket és bizottságunkat további kegyeiben megtartani méltóztassék.

Budapest, 1902. április hó végén

Az országos bizottság nevében:
Szabó Jenő
elnök, főrendiházi tag
Garancsy Mihály
főtitkár, minist. oszt. tanácsos
Kecskóczi Ödön
jegyző, székesfővárosi tanár

55. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele püspökszentelésének 10. jubileuma után

Ungvár, 1902. május 5.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1902. évi (IV.) körlevél 2629. számú rendelete

Püspöki székfoglalásom tizedik évfordulója alkalmából oly nagy számban vettem a Nt. esperesi kerületek lelkészei és éneklész-tanítói - s egyes hitközségek — és lelkészek részéről fiui szeretetök és ragaszkodásuk nyilvánítását, hogy azokra egyenkint válaszolnom nagy elfoglaltságom következtében nem vagyok képes.

Azért ezen utat választottam arra, hogy a szives, meleg érzelmeik bensőségtől áthatott hangon történt kifejezése által nekem szerzett örömért mindnyájuknak főpásztori köszönetemet nyilvánítsam.

Legszebb jutalma a főpásztornak, ha lelki fiai, hivei bizalma és szeretete fordul feléje, mert ezzel munkálhatja a leghathatósabban magasztos hivatását: a lelkek üdvét, mert a szeretet egybefűz, az általa táplált egyetértés hatalmas erőt képvisel, mert a nagy akadályokat is könnyen legyőzi.

A mi kedves kegyhelyünkön, Mária-Pócson legféltettebb és legbecsesebb kincsünk: a boldogságos Szűz csodatevő képe előtt buzgó imában kértem a jó Istent a legközelebbi napokban, hogy áraszsza a béke, a szeretet kegyelmét és áldásait egyházmegyénk, hogy az égi szeretet lakozzék szivünkben s adjon erőt kötelességeink buzgó teljesítésére, melytől függ egyházmegyénk, hiveink lelki és anyagi javának fellendülése.

Facienti quod est in se, Deus non denegat gratiam, — hiszem és remélem, hogy Krisztusban kedvelt Fiaim hű munkatársaim lesznek a jövőben is és hiven teljesítendő munkákon a boldogságos Szűz anyai pártfogása mellett mindig Isten áldása lesz.

Ungvár, 1902. május 5.

56. Firczák Gyula munkácsi püspök X. Pius pápa szellemiségét bemutató körlevele

Ungvár, 1903. december 25.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1903. évi (XIV.) körlevél 8944. számú rendelete

Krisztusban kedvelt Fiaim!

Közeledik a keresztény világ, a keresztény családok legörvendetesebb napja: az isteni Megváltó születésének lélekemelő ünnepe. A világ évezredekken át epedve várta e napot, ezer és millió sóhaj szállt az ég felé az igazak ajkáról: „*Egek harmatozgatok onnan fölülről, a fellegek csöpögjék az igazat; nyiljék meg a föld és teremje az Üdvözítőt.*” Izaiás 45., 8.

És midőn eljött az idők telje és megszületett a várva-várt Üdvözítő Juda Betlehemében, — az ég a földdel, az angyalok az emberekkel együtt ünnepeltek. Hogy pedig ezen, az egész világot átölelő örömnünnepnek megvolt a maga oka, ezt igazolja azon világra szóló esemény, hogy azon isteni kiseded, kit ujjongó lélekkel, lángoló szívvvel és porba hulló alázattal imádunk ott, a szegényekénél szegényebb bölcsőjében, — átalakította, Istenhez visszavezette, kereszténynyé tette a világot.

Ide s tova kétezer éve már a megváltás nagy művének. — Az a lángbuzgalom, az a szeretet, a tökélyre való törekvés, a hitnek, ha kell, az élet feláldozásával való megvallása a keresztények között az idők menetében lanyhulni kezdett.

A társadalmi, a családi, a földi élet és annak nehézségei az embert annyira lekötötték, annyira elvonták az égiektől, természetfölötti rendeltetésétől, hogy minden gondolkozó hívő belátja, mikép ezen állapoton multhatatlanul segíteni kell.

Dicsőségesen uralkodó Pápánk, X. Pius Ő Szentsége e tekintetben erősen világító szövétneket gyujtot meg a keresztény katolikus világhoz intézett első apostoli encyclicájában, melyben rámutatva a lanyhaságra, a hithidegségre, az Istentől való elszakadásra, sőt Isten nevének megtagadására, mi több a gonosz szellemtől eredő önistenítésre és mindezek veszélyes következményeire, — egyszersmind biztos gyógyszert ír elő számunkra, amely nem más, mint az, hogy az emberiség ujuljon meg Krisztusban!

De miben áll e megújulás?

„Nem másban, mondja Szentséges Atyánk, mint abban, hogy az embereket az Isten iránt való engedelmséghez visszavezessük, hogy ismét elismerjék Krisztus uralmát.

Az utat, melyen Krisztushoz visszatérhetünk, aranszáju sz. János ezen szavakkal jelöli meg: „*Reményed az Egyház, üdvösséged az Egyház, menedéked az Egyház.*” Az Egyház az, mely bennünket Krisztussal egybekapcsol, Krisztus pedig Istennel. De hogy e szent kapocs Isten és az emberek között újból létesülhessen, — szükséges, hogy az emberekből az önistenítés nagy és utálatos betegségét kiirtsuk; minden erőnkkel arra kell törekednünk, hogy az evangéliumi törvények, tanácsok visszanyerjék régi méltóságukat az emberek szívében; — hogy tiszteljék a házasság szentségét, szívkön viseljék a gyermekeknek keresztény szellemben való nevelését és oktatását; — hirdetnünk és hangoztatnunk kell az Egyháznak a javak birtoklására és használatára s a közhivatalt viselő egyének kötelességeire vonatkozó tanításait; — végül helyre kell állítanunk a keresztény erkölcsen alapelvei szerint a társadalom különböző rétegei között a békét és az egyetértést...

A lelkek üdve és Isten dicsősége vezérelje a lelkipásztor működését! „*Nagy az én szomorúságom és szívemben folytonos a fájdalom,*” mivel látom, hogy korunkra ráillik Jeremiásnak ezen siralma: „*Kenyeret kérnek a kisededek és nincs, ki szerezzen nekik.*” Mert ke-

vesen vannak, a kik Krisztus magasztos példája nyomán követnék a próféta utasítását: „*Az Ur lelke fölkent engem és elküldött, hogy örömhirt vigyek a szegényeknek, meggyógyítsam a töredelmes szívűeket, szabadulást hirdessek a foglyoknak és látást a vakoknak*”. Luk. 4, 18.

Pedig ki tagadhatja, hogy nagyon sokan vannak a világon, a kik Krisztustól, az Ő egyházától és evangéliumától, nem annyira lelkök romlottsága, mint inkább tudatlanságuk miatt fordultak el.

„*Elmenvén, tehát, tanítsatok minden nemzeteket*”.

Tanítástokat a szeretet vezérelje. Krisztus Urunk magasztos példája lebegjen előttetek, a ki így szólt: „*Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradotok és terheltek vagytok, és én megnyugtatlak titeket*.” Máté 11, 28. — és a ki az elfáradtak és megterheltek alatt azokat értette, kiket a bűn, vagy a tévely fogva tart.

Szeretetiünk legyen tüdő és kegyes, — ölelje át még azokat is, a kik elégséges indulattal viseltetnek irántunk, vagy üldöznek bennünket. Nem oly rossz minden ember mint aminőnek látszik, vagy magát lenni véli; sokat a szokás, az előítélet, a rossz tanácsok, rossz példák, vagy az álszemérem vitt át a gonoszok táborába. De a keresztény szeretet lángja áttör lelkök sötétségén és Isten világosságát és teljét deríti föl szívökben!

Nagyban előmozdítja a hit világosságának terjesztését és a tévelygők megtérítését a jó példaadás is. Azért úgy katolikus körökbe, mint egyéb vallásos egyesületekbe csoportosulva, valamint egyenkint is az életben, jó cselekedetek által gyümölcsöztetve a hitet, minden keresztény katolikus embernek közre kell működnie a hit világosságának terjesztésén.

Ha a városokban és a falvakban az emberek Isten parancsait hiven fogják teljesíteni, ha mindent, a mi Ő előtte szent, tiszteletben fognak tartani, ha a szentségekkel gyakorta fognak élni, — óh akkor könnyen fog teljesülni hő vágyunk, hogy *Krisztusban minden megújuljon*.

És ezzel nemcsak örök üdvösségünket, de a társadalom, a haza javát elő fogjuk mozdítani. Mert ekkor a társadalom vezetői és mindazok, a kik a földi javakban bővelkednek, szeretettől vezéreltetve, segítségökre lesznek a szegényeknek, és ezek pedig nyugodtabban és nagyobb türelemmel fogják viselni nehéz helyzetöket; a haza polgárait nem a szenvedélyek, hanem a törvények fogják irányítani; — királyokat és az államföket, *kiknek hatalma Istentől vagyon*, tisztelet és szeretet fogja környezni.”

* * *

Szentséges Atyánknak mély bölcseségtől és nagy szivjóságtól áthatott tanításait főképp nekünk a magyar állam polgárainak van okuk a legkomolyabban megfontolni és követni.

Krisztus vallása vezette be ugyais a magyar nemzetet a kulturális államok sorába.

Az Árpádháznak egyik kimagasló alakja, szent István mintegy isteni sugallat által vezéreltetve, a magyar nemzetet a keresztény hitre térítette, a magyar állam szervezetét keresztény alapokra helyezte; — és egy szent pápa, a ki éles látásával a messze jövőbe betekintve, világosan látta, hogy egy hatalmas magyar állam fennállása egész Európára nézve mily nagyon fontosságu, — a fejedelemnek királyi koronát kér és őt vallásos buzgósága és áldásos tevékenysége elismeréseül apostoli czimmal ruházza fel.

Itt kezdődik a magyar nemzetnek tulajdonképeni európai szereplése, amidők apostoli királya egész odaadással oda törekszik, hogy a hazában megerősítse a keresztény kath. hitet és ezzel a jó erkölcsöket, hogy ezek talaján fejlődjék és felvirágozódjék a tudomány, a nemzet anyagi jóléte, az ipar és a művészet.

Ezen üdvös eszmék behatása alatt a nemzet közérzelületébe átment azon meggyőződés, hogy a magyar apostoli király személye szent és sérthetetlen — és hogy annak minden igaz magyar törhetetlen hűséggel és hódolattal tartozik.

Az apostoli király személye iránt köteles hűséggel és hódolattal együtt kitörölhetetlenül be lett oltva a magyar nemzet szívébe a haza szeretete is.

Ennek épségben való fentartása- és javáért a nemzet vért és életet áldozott minden időben, a mikor azok veszélyben forogtak.

Ime, a magyar állam megalakulásának első napjaitól kezdve egész korunkig folytonosan kidomborodni látjuk az Isten, a király és a haza iránt való hűséget és szeretetet.

Ezek az eredeti ősmagyar erények!

Isten kegyelme és ezen erények gyakorlása mentette meg és tartotta fenn a hazát ezer éven át annyi veszély, annyi vihar között, amelyek nálunknál sokkal hatalmasabb nemzeteket is képesek lettek volna megsemmisíteni.

Merítsünk azért tanulságot a mult történetéből és kövessük azt!

* * *

Használjátok föl Krisztusban kedvelt Fiaim! a Megváltó születésének örvendetes ünnepét, hogy hiveiteket egyházunk látható fejének, a pápa Ő Szentsége szándékának teljesítésére a leglelkesebben felhívjátok.

Ujuljon meg hívő népünk, ujuljon meg nemzetünk Krisztusban az Ő születésének ünnepén!

Valamint egyeseknek, úgy a nemzeteknek üdve, vagy romlása azon fodul meg vajjon Isten célját szolgálják-e, avagy Tőle elfordulnak.

És azért rendesen, midőn hűséges buzgalommal ragaszkodnak Istenhez, utjok természetsszerűleg boldogságra vezet; midőn ellenben Tőle elpártolnak, közönségesen aláhanyatlanak.

Az idők jele óva inti nemzetünket, hogy térjen vissza ősei vallásosságához, ősei erényeinek gyakorlásához.

A kereszt jelében lettek lerakva államunk alapkövei, a kereszt legyen vezérlő csillaga az új ezredévben is nemzetünknek; — mert ezer év tanulsága hirdeti, hogy a nemzet fennállásának, egészséges fejlődésének és országunk erősségének leghathatósabb biztosítékát *a valláserkölsi alap képezi.*

Az égi szeretet földreszállásának ünnepén buzdítsátok hiveiteket, Krisztusban kedvelt Fiaim! hogy amidőn örömmel és lelkesedve éneklük a zsoltáros magasztos énekét: „*Velünk az Isten, értsétek meg nemzetek, és térjete meg, mert velünk az Isten,*” — tegyenek erős fogadást, mikép hivek lesznek őseik vallásosságához, hármas erényéhez; hogy szeretni fogják szívből és gyermeki alázattal Istent, az Ő igaz egyházát, annak látható fejét és törvényeit, — hogy tántorithatatlan hűséggel fognak ragaszkodni apostoli királyunk felkent személyéhez — és megalkuvást nem ismerő, önfeláldozó szeretettel fognak viseltetni a magyar hazához, melyen kívül nincsen számunkra hely.

És a jó Isten e hármas fogadalomért és annak hűséges teljesítéséért áldását fogja ömlesztetni reájuk. Érezni fogják, hogy a mint hisszük és valjuk, valóban: *Velünk az Isten!* Erősítő, bátorító, megnyugtató égi béke fog szállni szívékbe, melyet atyai szívem melegevel kívánok minden jóakaratu embernek!

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellet vagyok

Ungvárott, 1903. évi deczember hó 25-én.

Krisztusban szerető atyátok:

Gyula püspök.

57. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele a szeplőtelen fogantatás dogmája kihirdetésének 50. évfordulójára

Ungvár, 1904. november 17.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1904. évi (IX.) körlevél 7683. számú rendelete

A munkács-egyházmegye Ntdő klerusnak.

Krisztusban kedvelt Fiaim!

Ünnepi előkészületek zaja tölti be a katolikus világot; — a katolikus Egyház fényesen óhajtja megünnepelni hatalmas Védőasszonyának, a *boldoságos Szűznek szeplőtelen fogantatásáról ötven év előtt az egész földkerekségnek kihirdetett hittétel* félszázados jubileumát.

Dicsőségesen uralkodó Pápánk X. Pius Ó Szentsége a lelkesültség szavaival szól ezen magasztos ünnepről.

„Rövid idő választ el azon felette örvendetes naptól, amelyen b. e. elődünk IX. Pius ötven év előtt a bitoros atyák és egyházfők gyülekezetében a csalhatatlanság tekintélyével kimondotta és kihirdette, hogy Istentől kinyilatkoztatott tan, miszerint a boldoságos Szűz Mária fogantatásának első pillanatától kezdve mentes volt az eredeti bűn minden szennytől. Mindenki előtt ismeretes, hogy mily nagy örömet és lelkesültséget keltett e tan kihirdetése az egész földkerekségen a hívők szívében.

Ötven év mulva e dicső nap után ünnepeljük meg annak emlékét, hogy ismét lángra gyuljon szivünkben a hit és a szeretet érzelme Isten anyja iránt.

A legfőbb ok, mely miatt óhajtom, hogy a lelkesültség lángjával ünnepelje meg a keresztény világ ezen napnak félszázados évfordulóját, nem más, mint amit előző főpásztori körlevelemben czélul tüzttem ki, hogy *mindenki megújuljon Krisztusban*.

Mindnyájan tudjuk ugyanis, hogy nincs biztosabb és könnyebb ut a Krisztussal való egyesülésre, mint amelyet Mária mutat.

Az Örök Bölcsesség úgy akarta, hogy Máriától szülessék az Istenember, -ezért nekünk is Mária kezeiből kell fogadnunk Krisztust. Innen van, hogy az ószövetségi szentírás ahányszor csak az eljövendő megváltásról beszél, mindig egybeköti az emberek Megváltóját az Ó legszentebb Anyjával. Elküldetik a bárány a föld ura, de a pusztá kősziklájából, - vessző sarjad, de Jessze törzséből. Előre látta Ádám Máriát, amint a kigyó fejét összezuzza és az átoktól szemeből patakzó könnyek megszüntek. Ő róla elmélkedett Noé a bárkában; Ábrahám, fia megölésében megakadályozva; Jákob látva a létrán fel és alá szálló angyalokat; Mózes csodálva az el nem égő csipkebokrot; Dávid, a frigyszekrény előtt énekelve és tánczolva; Illés, látva a tengerként felszálló felhőt. De miért említsek többet? A törvény végét, az előképek és jövendölések beteljesülését Krisztus után Máriában találjuk fel!

Krisztus azt mondta: „*az az örök élet, hogy megismerjenek téged, egy és igaz Istent, és akít küldöttél, Jézus Krisztust.*” Ki által ismerhetnök meg jobban Krisztus életét, mint Mária által, kivel e földön több, mint harmincz évet a legbensőségesebb szeretetben együtt töltött? - hasonlóképen ki által érhetjük el könnyebben azon életet, amelynek forrása és kezdete Krisztus, mint Mária által?

Az Üdvözítő anyja a mi anyánk is. Mert hiszszük és valljuk, hogy Jézus Krisztus, a megtestesült Ige, az emberi nem Megváltója. Már pedig mint Istenben, mikép a többi emberek, valóságos testet nyert; mint az emberi nem Megváltója pedig bizonyos szel-

lemi, vagy mint mondják, misztikus testet, mely nem más, mint azok társasága, akik Krisztusban hisznek. *Sokan egy test vagyunk Krisztusban.*

Ámde Istennek öröktől való fiát nem csak azért foganta a Szűz, hogy tőle az emberi természetet felvevén, ember legyen, - hanem azért is, hogy a tőle nyert természetnél fogva a halandók orvosává váljék. Ezért mondotta az angyal a pásztoroknak: *Ma született nektek az Üdvözítő, ki az Ur Krisztus.* Mindnyájan, akik Krisztussal egyesültünk, akik mint az apostol mondja *az ő testének tagjai - s az ő busából és csontjaiból vagyunk,* Máriától származunk; szellemi és misztikus értelemben Mária fiainak hivatunk és ő mindnyájunk anyja. - Ha tehát a boldogságos Szűz Istennek és egyuttal az embereknek is anyja, ki kételkedhetik a felől, hogy ő arra törekszik, hogy Krisztus *az egyház testének feje* reánk tagjaira árassza áldásait és főképen hogy Őt megismerjük és hogy általa éljünk.

Ezen szempontból kell tekintenünk a boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásának tiszteletére mindenféle rendezendő ünnepségeket is. Mert semmi tisztelet sem kívánatosabb, vagy kellemesebb Mária előtt, mint az, hogy valójában megismerjük és szeressük Jézust.

Tiszteletünk akkor igazi a boldogságos Szűz iránt, ha akaratumk egy az övével, amely nem más, mint az, hogy Krisztus Urunknak szolgáljunk. Amit a kánai menyegzőn mondott a szolgáltnak, az nekünk szól: *Amit nektek mond, tegyétek.* Krisztus szava pedig ez: *Ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat.* Legyen ezért meggyőződve mindenki: hogy, ha a boldogságos Szűz iránt tanusított tisztelet nem tartja őt vissza a büntől és nem készíti őt a megjavulásra - az a tisztelet csalóka és semmis, mert annak nem lesz semmi gyümölcse.

Ezt igazolja az Istenszülő szeplőtelen fogantatásáról szóló hittétel is.

Honnan keletkezett az a meggyőződés az ősidőktől kezdve a keresztényeknek a boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásáról, hogy azt mintegy velök születettnek kell tekintenünk? Onnan, hogy a keresztény nép el sem tudta képzelni, hogy Krisztus oly Szűznek méhében nyerhesse szent és szeplőtelen testét, akit a szennyek csak árnyéka is érinthetett. A keresztény nép mindig meg volt győződve arról, hogy Isten Fiának, mielőtt felvette volt természetünket, hogy büneinktől saját vérével megtisztítson bennünket, a Szűz Anyát különös kegyelemből és kiváltságból meg kellett óvnia az eredeti bün szennyétől. Minthogy tehát Isten annyira utálja a bünt, önként következik, hogy a ki Máriát, Isten Fiának anyját méltóan tisztelni akarja, hagyja el a bünt, javuljon meg és a bünre ingerlő vágyakat fékezze meg.

De ez magában még nem elég; aki azt akarja, - már pedig mindnyájunknak akarunk kell, hogy a boldogságos Szűz iránt tanusított tisztelete hozzá méltó és tökéletes legyen, tovább kell haladnia és az Ő példáját minden erejéből követnie Isteni törvény, hogy aki az örök boldogságot el akarja nyerni, annak Krisztus béketürését és szettségét kell utánoznia. *Mert akiket eleve ismert, eleve is elrendelte azoknak, hogy hasonlóké legyenek az Ő Fia ábrázatához és így ő elsőszülött legyen a sok atyafia között.* Mivel pedig gyengeségünkből kifolyólag ily nagy és magasztos példányképe könnyen megfélemlít bennünket, - Isten az Ő végtelen bölcsességével más példányképet állított elénk, amely közel áll Krisztushoz, amennyire az emberi természet megengedi, - és annyival ikább megfelel a mi kicsiségünknek. Ez pedig az Istenszülő. *Olyan volt Mária - mondja sz. Ambrus - hogy az ő élete mindnyájunk életszabálya.*

Jóllehet ugy illik, hogy szent Anyánk gyermekei az Ő összes erényeit gyakorolják; mégis első sorba helyezzük ezek közül azon főerényeket, amelyek mintegy a keresz-

tény bölcsesség szervei: a hitet, a reményt s az Isten és emberek iránt való szeretetet. Ezen erények fénye diszította a boldogságos Szűzet élete minden percében, de leginkább ragyogni látjuk azokat, midőn haldokló Fia mellett állott. A keresztén függ Jézus és átkozzák őt, *mivel Isten Fiává tette magát*. De ő ismerte és állandóan tisztelte az Istenségét. Halála után sirba helyezi és nem kételkedik afelől, hogy fel fog támadni. Isten iránt lángoló szeretete őt Krisztus szenvedéseinek részesévé teszi; megfellebbezve fájdalomról, vele együtt imádkozik a gyilkosok bűneinek bocsánatáért, bár e helyet folyton azt kiabálják: *Az ő vére rajtunk és a mi gyermekeinken*.

A boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatása is ezen erényekre tanít bennünket! A hit ellenségei tagadják, hogy az ember elbukott. Az eredeti bünt és annak következményeit a megváltás szükségességét meséknek hirdetik. De ha ez van netán, akkor nincs szükség sem Krisztusra, sem az Egyházra, sem a malasztra; Szóval akkor romba dőlne a hit. - Hinnünk kell tehát, hogy a boldogságos Szűz fogantatásának első percétől kezdve ment volt az eredeti bűn szennyétől; hogy az emberi nemet az eredeti bűn terhelte, miért is szükséges volt, hogy Krisztus őt attól megváltsa és üdvözülésünket szenvedései, evangéliuma és egyháza által munkálja; - ki kell tépnünk *az észlelviség és anyagelviség* gyökereit, hogy a keresztény hit fénye mint az igazság napja ragyogjon. Hitünk ellenségei főképp napjainkban azáltal igyekeznek a hitet megingatni a lelkekben, hogy elvetnek minden tekintélyt és azt hirdetik, hogy sem az Egyháznak, sem más emberi hatalomnak nincs joga maga iránt tiszteletet és engedelmességet kívánni. Ez az *anarchia* kezdete, mely úgy a természetes, mint a természetfeletti rendek ellensége.

A boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásáról szóló hittétel ezen veszélyes ragályt is megszünteti; mert ezt vallva el kell ismernünk, hogy az Egyháznak fölöttünk olyan hatalma van, hogy annak alá kell vetnünk úgy akaratunkat, mint értelmünket; a keresztény nép ugyanis értelmét alávetve az Egyház tekintélyének, így énekel: *Szép vagy Mária és az eredeti bűn szennyje nincs benned*. - Méltán mondhatja azért az Egyház a boldogságos Szűzről, hogy a *világon minden eretnekséget megszüntetett*.

Ha a hit, mint az apostol mondja, nem más, mint a *reménylendő dolgok alapja*, - mindenki egyetért abban, hogy a boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatása amint a hitben megerősít, épügy a reményt is élteti bennünk. És ez valóban így van, mert a boldogságos Szűz mentes volt az eredeti büntől, mivel Krisztus anyjává volt kiszemelve; Krisztus anyja pedig azért lett, hogy általa az örök boldogság reményét visszanyerjük.

A szeplőtelen Szűz magasztos példája mindnyájunkat Jézus azon parancsának teljesítésére buzdít, hogy szeressük egymást, amint Ő szeretett bennünket. Szent János apostolnak égi látomásában *nagy jel tűnik fel az égen: Egy asszony, kinek öltözete a nap, lábai alatt a hold és fején tizenkét csillagu korona*. Mindenki tudja, hogy ezen asszony a boldogságos Szűz Máriát jelenti, aki a mi Megváltónkat szülte. Gyötrődni és szomorkodni látja tovább e nőt az apostol. Mi az oka annak, hogy Istennek szent anyja, bár az örök boldogságot élvezi, mégis gyötrődik és szomorkodik? Aggódik miattunk, mivel nekünk, ki e siralomvölgyében élünk, ujjá kell születnünk, hogy Istent teljes szívünkkel, tökéletesen szeretve, az örök boldogság részeseivé lehessünk. Ezért aggódik, örködik és folyvást könyörög Istenhez, hogy a kiválasztottak közé juthassunk.

Igyekezzünk azért mindnyájan méltókká válni az Ő szeretetére, felhasználva az Ő szeplőtelen fogantatásának fényes megünneplésével kínálkozó kedvező alkalmat! Krisztust és az Ő általa alapított legszentebb vallást napjainkban hevesen és vakmerő-

en támadják; a szaporodó tévelyek mindenfelől veszélyllyel fenyegetik a hiveket, hogy őket az igaz hittől eltántorítsák! *Azért aki magát állani gondolja, vigyázzon, hogy el ne essék!* Az Istenszülő közbenjárását kérve, alázatos és buzgó imával könyörögjünk Istenhez, hogy az eltévelyedetteket vezesse vissza az igaz utra. A tapasztalás igazolja, hogy a szeretettől sugalt és szent Szűz könyörgései által támogatott ima soha sem maradt meghallgatatlan. Az Egyházat a jövőben is mindig támadni fogják: *Mert szükség meghasonlásoknak is lenni, hogy akik állbatatosak, ismeretesek legyenek közöttetek.* De a boldogságos Szűz legnehezebb helyzetünkben is mindig velünk lesz és nem fog megszűnni azon harcot harcolni, melyet már fogantatásakor megkezdett és így mindennap elmondhatjuk róla: *Ma zuzta össze a paradicsomi kígyónak fejét!*"

A boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásának tiszteletére rendezett jubileumi ünnepségek alkalmából Szentséges Atyánk újból megnyitotta az egyház kincstárát és teljes bucsut engedélyez úgy azoknak, akik az örökvárosba, az ő székhelyére zárandokolnak és az ott előírt feltételeknek eleget tesznek, - mint az egyész földkerekségen levő keresztény katolikus hiveknek, akik az illetékes püspökük által kitűzött időben, *de legkésőbb f. é. december hó 8-ig* bezárólag a községükben lévő parochiális, de ha nem is parochiális, de katolikus templomot a teljes bucsu elnyerése céljából háromszor meglátogatják és ott bizonyos ideig a katolikus Anyaszentegyház és az apostoli Szék szabadságáért és felmagasztalásáért, az eretnkségek megszüntetéséért, bűnösök megtéréseért, a keresztény fejedelmek egyetértéséért s a hívő nép békességéért és egységéért Ő Szentsége a Pápa szándékai szerint buzgóan imádkoznak, egy nap böjtölnek és bűnbánatot tartva meggyónnak s az Oltáriszetséget ajtatosan magukhoz veszik. - A nyerendő teljes bucsu a tisztítóhelyen szenvedő lelkekért is felajánlható.

KRISZTUSBAN KEDVELT FIAIM!

A görög egyház az őskeresztény kortól kezdve a legbuzgóbb tisztelője a boldogságos Szűznek; a kelet ege alatt kifejlett, költői emlegettségű szertartás az ő szerkönyveiben foglalt imákban és énekekben a diszitő jelzők, a magasztos képletek és hasonlatok virágainak özönével adózik Máriának; nincs egy szertartás sem, mely meg nem emlékeznék róla és énekeiben nem magasztalná Istennek szent Anyját. A görög egyház, mint ezt a szent könyvek igazolják, már az 5. századtól kezdve állandóan hitte és ünnepelte a Szeplőtelen fogantatás tanát. Damasceni János így magasztalja a boldogságos Szűzet: „Légy üdvözölve Istennek Anyja, az égiek, a földiek és földalatiak magasztos és fényes ékessége; légy üdvözölve Istennek szent Anyja, aki minden sugárnál ragyogóbb, minden tisztaságnál tisztább, minden nemességnél nemesebb, minden gazdagságnál felette gazdagabb vagy ... kit az angyalok és az emberek nemzedékről nemzedékre összhangzó tisztelettel magasztalnak.”

Krétai sz. András ekkép szól Róla: „Szűzanyánk, te megerősített város, melyben a bűn sohasem uralkodott.”

Egyházunk énekeiben így hirdeti az ő szeplőtelen fogantatását: „A próféta kara előre hirdette őt, kit a magtalan Anna mint Istennek érintetlen, tiszta leány méhében fogant; általa elnyervén üdvösségünket, őt ma mint egyetlen és teljesen *szeplőtelen* szívünk lángolásával magasztaljuk.” - Urunk bemutatása ünnepén pedig: „Angyalok és emberek előtt megfoghatatlan, a mi veled történt, tisztaságos Szüzanya! A tiszta galambocská, a *szeplőtelen* báránka a bárányt és pásztort ajánlja a templomban.”

De ki tudná felsorolni mindazon magasztaló szavakat, amelyekben a görög szertartású egyház a boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatását dicsóiti!

Hisszük és valljuk ezt mindnyájan. Nyilatkozzék meg azért hitünk az ezen hittétel ötvenéves jubileuma emlékére rendezendő ünnepségek alkalmából, vegyen részt egyházmegyénk is a katolikus világ ünnepén!

Részemről ezen ünnepélyes alkalmat felhasználom arra, hogy a szeretett hazánk és egyházmegyénk hatalmas Védőasszonyának dicsőítésére az örökvárosban rendezendő ünnepségen megjelenve, egyuttal Egyházunk látható feje: dicsőséges uralkodó Pápánk X. Pius Ő Szentsége előtt bemutassam a magam, egyházmegyes papságom és híveim fiui hódolatát is.

Az egyházmegyénkben ezen nevezetes alkalomból rendezendő egyházi ünnepségekre nézve pedig a következőleg intézkedem:

I. Jelen körlevelem vétele után azonnal hozzátok tudomására hiteiteknek Krisztusban kedvelt Fiaim! az egész katolikus világ által megünneplendő eme nemes ünnepet - és buzdítsátok őket, hogy az előbb felsorolt feltételeknek f. é. *december hó. 8-ig* bezárólag eleget téve, minél többet igyekezzenek a Pápa Ő Szentsége által engedélyezett teljes bucsunak részeseivé válni.

II. A latin szertartású katolikus egyház Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepét december hó 8-án ünnepelvén, hazánk katolikus püspöki kara közös megalapodása szerint f. é. *december hó 7-én* délben és este „Urangyala” után ünnepélyesen megszólalnak az összes harangok egy negyedórán át, jelelvén az ünnep előestéjét. Ebből kifolyólag elrendelem, hogy azon hitközségeinkben, amelyekben úgy görög-, mint latin szertartású kath. templomok vannak, - az előbb jelzett nap délben és este a templomok összes harangjai egy negyed órán át szóljanak.

III. A boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásának egyházmegyénkben nem decretális ünnepe a Gergely-féle naptár szerint december hó 22-re, tehát hétköznapra esvén, - hogy annak az évben kellő fényvel leendő megünneplésében összes híveink részt vehessenek, elrendelem, hogy az a megelőző vasárnapon f. é. december hó 18-án ünnepeltessék meg. Miért is:

IV. f. é. december hó 17-én esti 6 órakor minden parochiális templomban a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére előirt *Akafiszt* végzendő.

V. *December hó 18-án* végeztessék a Szeplőtelen Fogantatás Officiuma litinával. Ezen napon a szent misén Pápa Ő Szentségének előbb közölt apostoli körleveléből merített szent beszédben méltassátok Krisztusban kedvelt Fiaim! a boldogságos szeplőtelen fogantatásának dogmáját és az ezen dogma 50 év előtt történt kihirdetése félszázados jubileuma alkalmából ez évben az egész katolikus világon rendezett fényes ünnepségeket.

VI. Hívjátok fel az imatársulatok tagjait és a többi híveket, hogy a megelőző napon elvégezve a szent gyónást, magán az ünnepen a boldogságos Szűz tiszteletére járuljanak a szent áldozáshoz.

Végül kérjük mindnyájan a boldogságos Szűzet, ki az Urnak tetszett és az Ő Anyjává lett, aki szeplőtelen testben, lélekben, hitben és szeretetben, hogy bűn nélkül való fogantatása hittétele kihirdetésének ezen ünnepélyes jubileumán tekintsen irgalmasan reánk, kik az Ő hatalmas pártfogásáért esedezünk! – A gonosz kígyó, akit az első átok sújtott, szüntelen leselkedik Évának árva fiaira és ostromolja őket. Azért esdve kérjük áldott Anyánkat, Királynőnket és Szószólónkat, aki fogantatása első pillanatától

kezdve összezúzta az ellenség fejét, hogy juttassa el könyörgésünket, melyet Vele egy szívvel bemutatunk, - Istennek trónja elé, hogy a gonosz cselfogásoknak, melyeket ellenünk vetnek, soha hitelt ne adjunk és mindnyájan eljussunk az üdvösség révpartjára és annyi veszedelem között az Egyház és a keresztény nép újból zenghesse a szabadulás, a győzelem és a béke dicsőenét. Ugy legyen!

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott 1904. évi november hó 17-én

Krisztusban szerető atyátok:

Gyula püspök.

58. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak újratemetése alkalmából

Ungvár, 1906. október 6.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (IX.) körlevél 6572. számú rendelete

A munkács-egyházmegye Ntdő klerusnak.

Krisztusban kedvelt Fiaim!

A népnek és nemzetnek sorsát intéző isteni Gondviselés, amely, ha okot szolgáltatunk rá, hatalmas karjával sujt, de azzal fel is emelhet, — végtelen nagy örömet fakasztott két év előtt milliók és milliók szívében. Magához emelte a király szívét, hogy megértse a nemzetnek közel kétszáz éve égbe szálló imáiban foglalt azon hő óhaját, hogy hontalan hősök, akik legféltebb kincsünk, hazánk alkotmányos szabadságaiért küzdöttek, ismét hazát nyerjenek, hogy hamvaikat a végső nyugalomra szülőföldjük fogadja kebelébe, melynek hegyeit és rónáit a szabadságért vívott harcokban kiontott vérök oly bőven áztatá.

Koronás királyunk akaratából teljesült végre nemzetünk régóta táplált óhaja.

A rodostói remete, II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek és bujdosó társainak hamvai e hó 27-én érkeznek hazánk határára, hogy déltől északnak átszelve hazánkat, a hála és a kegyelet, de egyuttal az öröm felemelő érzetével kísérje őket az egész nemzet részökre kiszemelt végső nyugóhelyökre.

E nemzeti ünnepen örömmel vesz részt egyházmegyénk is. Rákóczi népe, melyet a nagy fejedelem leghívebb népének nevezett, dedunokáira is öregségképen hagyta azt a lángoló szeretetet és törhetetlen hűséget, melylyel a szabadságharczra hazatérő fejedelmet bércei között fogadta és összes csatában (!) híven kísérte.

Rákóczi harcainak emléke ma is él hiveink szívében, neve ma is varázsige előttök, mely lelkesítő érzéssel tölti el mindnyájukat.

Rójuk le azért a nagy fejedelem emlékéhez méltóan egyházmegyénk részéről a hála és a kegyelet adóját, mely célból a következőképpen rendelkezem:

I. A drága hamvak f. é. október hó 29-én hajnalban érkeznek Kassára és a vasúti állomásra reggeli 8 órakor fognak ünnepélyes körmenettel a dómba vitetni, a hol ravatalra helyeztetnek a délutáni öt órakor történő sirbatételig.

Az egyházmegyénk területén lévő vármegyei törvényhatóságok saját hatáskörükben megtették már az intézkedéseket arra nézve, hogy az illető vármegyék lakossága, közöttük hiveink is, küldöttségileg kellő számmal képviseltesse a nagy fejedelemnek megadandó végső tisztességen.

II. A Kassán megtartandó nemzeti ünnepély programjában papságunknak is hely adatván, 8 vármegyére kiterjedő egyházmegyénk papságát, a székeskáptalan küldötteink kívül, 32 taggal óhajtom képviseltetni, kiket erre külön felhívtam és akik egyházi gyászruhákba öltözve, a folyó hó 29-én reggel 8 órákor a vasúti állomástól induló temetési menetben részt fognak venni.

III. A fejedelem ravatalára cserfaágot ábrázoló ezüstkoszorút rendeltem meg az egyházmegye czimerével; a koszoru leveleire egyenkint lesz bevésve 388 parochiánk neve, hogy hosszú időn át hirdesse Rákóczi hű népe unokáinak: egyházmegyénk papságának és hiveinek folyvást tartó hűséget és kegyeletét. Ezen ezüst koszorut ünnepélyesen fogjuk a ravatalra helyezni, és azt azután a kassai múzeum fogja megőrizni.

IV. Az országos ünnepély tartama alatt f. évi október hó 27-től 30-ig egyházi középületeink nemzeti zászlókkal diszitendők fel.

V. Október hó 29-én d.e. 8 órákor és d.u. 5 órákor egyházmegyénk összes templomainak harangjai félóráig szóljanak és hirdessék a hős fejedelem hamvainak végső nyugvóhelyére való bevonulását és sirbatételét.

VI. A nemzeti nagy temetést követő nyolczadik napon, f. évi november hó 5-én ünnepélyes engesztelő szent miseáldozat mutatandó be a nagy fejedelem lelki üdvéért egyházmegyém székesegyházában, az összes lelkészetek és zárdák templomaiban, melyen iskoláink tantestületei és növendékei jelenjenek meg.

Ezen ünnepélyes szent misére városhelyeken a hatóságok is meghivandók és arról a hivesek a megelőző vasárnap mindenütt értesítendők.

A szent mise után a jelzett napon délelőtt, esetleg délután iskolai ünnepély rendezendő megfelelő alkalmi énekekkel és szavalatokkal.

Az iskolák igazgatói, tanítói a felsőbb tanintézetekben egyes kiválóbb tanulók méltassák a nemzeti hőseknek soha el nem halványuló dicsőségét, hogy a zsenge ifjak kebelében lángra gyujtsák és fokozzák a hazaszeretetet és a király iránti hűség vestatuzét. Végül itt közlöm tájékoztatásul a latin- és görög-szertartásu kath. papság felvonulásának sorrendjét II. Rákóczi Ferencz fejedelem és bujdosó társai porainak a kassai székesegyházban történendő elhelyezésekor 1906. évi október hó 29-én.

Reggeli 7 órákor gyülekezés a székesegyházban. 7 és fél órákor indulás a Klobusiczky-utczai diszsátorhoz.

Elhelyezkedés a menetbe, program 20-ik pontja szerint, a kassai dalárda után, a következő sorrendben:

1. Crux cerimonialis két acolythussal. – 2. Növendékpapság, karingben, biretummal, négyes sorokban. 3. A szerzetesrendek tagjai négyes sorokban. – 4. Görög-szertartásu kath. papság négyes sorokban. – 5. Latinszertartásu papság karingben, biretummal. – 6. A Rákóczi patronatus lelkészei karingben, fekete pluvialeban, biretummal, görög-szertartásuak phelonionban négyes sorokban. – 7. Prémontrei kanonokrend tagjai mucetumban, biretummal négyes sorokban. – 8. Szentszéki ülnökök karingben, biretummal, négyes sorokban. – 9. Pápai káplánok és kamarások karingben, biretummal. – 10. Czimzetes kanonokok, czimzetes prépostok, apátok, kanonokok, praelatusok és protonatariusok karingben, mucetummal, biretummal. – 11. Püspökök pluvaialeban, infulával. – 12. Pontificans és assistentiája.

A székesegyház főbejáratához érve, a clerus befordul és a Dóm déli hajójában, a szentségoltár előtt sorakozik; a dignitáriusok, püspökök és assistentiájával a Pontificans a szentélybe vonulnak.

Egyébiránt püspöki áldomásom adása mellett vagyok
Ungvárott, 1906. évi október hó 6-án.
Krisztusban szives atyjok:
Gyula, püspök.

59. Firczak Gyula munkácsi püspök körlevele a kiegyezés 40. évfordulójára

Ungvár, 1907. május 22.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1907. évi (IV.) körlevél

Ezer évet meghaladó dicső és fényes multra visszatekintő, szeretett hazánk történetében mindig emlékezetes időpont marad 1867. évi június hó 8-ik napja.

E napon érintette ugyanis először nemzetünk legféltettebb kincse, alkotmányunk szimboluma: szent István, első királyunk *koronája* dicsőségesen uralkodó *apostoli királyunk I. Ferencz* József felkent fejét.

A koronázás actusa oszlatta szét a félreértésnek ködét és pecsételte meg a király és a nemzet között létrejött szent frigyét, mely *negyven éve* érezteti áldását hazánkkal.

Isten keze tartotta fenn tíz évszázad viharai-, annyi ellenség támadásai között szeretet hazánkat, Isten keze emelte fel magához apostoli királyunk szívét, az Ő szent kegyelme oltotta szívébe ama nemes uralkodói erényeket, melyeket hódolattal ismer el és ünnepel az egész világ.

Dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk ragyogó és vonzó mintaképe a koronázásakor letett eskü hű megtartásának, az alkotmányossághoz való állandó ragaszkodásnak, a vallásosságnak, a hithűségnek, a hazaszeretetnek, a felebaráti szeretetnek, a kötelességtudásnak, a nemesszivűségnek és uralkodói bölcsességnek.

Szerető atyja nemzetünknek, örömben és bűban résztvevő osztályosunk, a bajban első segítőnk.

Atyai jóságát, hathatós támogatását, bőkezű segítségét annyiszor és annyiszor érezte már egyházmegyénk is!

Az ő uralkodói szava teremtette meg a hegyvidéki segítő actiót is, amidőn a nagy nyilvánosság előtt kimondta és hangsúlyozta, hogy meg kell menteni egyházmegyénk jó és hű népét.

Be is van vésve Felséges Urunk jóságos képe e haza minden hű fiának szívébe; tántorithatatlan hűséggel, törhetetlen ragaszkodással, őszinte szeretettel viseltetik iránta minden igaz magyar szív.

Megkoronáztatásának negyvenedik évfordulója arra indít bennünket, hogy efelett érzet nagy örömünknek és iránta állandóan táplált igaz érzelmeinknek ünnepélyes kifejezést adjunk.

Ezennel elrendelem azért :

1. hogy az örvendetes jubileumi ünnepélyt megelőző vasárnapon, f. e. június 2-án egyházmegyém valamennyi lelkészetének templomában a hivek figyelme e kiváló ünnep jelentőségére felhivassék ;

2. hogy f. é. június hó 7-én este 8 órakor az összes templomok harangjai félóráiig szóljanak; - a templomok tornyai, az iskolák és az egyházi épületek nemzeti lobogókkal feldiszitendők;

3. *junius hó 8-án*, a koronázás negyvenedik évfordulóján d. e. 9 órakor székesegyházban, valamint minden parochia és szerzetesház templomaiban apostoli királyunk Ő Felségeért hálaadó ünnepélyes szent mise mondassék a „*minden kéérésre*„ szólo ek-téniákkal, végén *nagy doxológiával* és háromszoros éltetéssel; - ezen hálaadó istentiszteletre az összes hatóságok, egyesületek és testületek meghivandók, - iskoláink ifjusága pedig tanáraival és tanítóival megjelenni köteles;

4. minden iskolánkban és tanintézetünkben akár délelőtt a hálaadó istentisztelet után, akár délután iskolai ünnep tartandó énekkal, szavalással és megfelelő alkalmi beszéddel, melyre a hatóságok és tanügybarátok szintén meghivandók.^{*83}

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárt, 1907. évi május hó 22-én.

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök

83 *) A népiskolai ünnepélyek rendezésénél alkalmas segítségül szolgálhat Győrffy János „A koronázás emlékfüzete”, kapható Buzárovits Gusztávnál Esztergomban 20 fillérért.

VI. Liturgikus rendelkezések és a liturgiafordítás ügye

60. Firczák Gyula munkácsi püspök kihirdeti XIII. Leó pápa rendeletét, hogy a görög és latin rítusu katolikusok kölcsönösen részesülhetnek az eucharishtiában

Ungvár, 1893. szeptember 2.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1893. évi (XI.) körlevél 4871. számú rendelete

XIII. Leó pápa Ő Szentsége atyai tekintetere méltatva azon fontos körülményt, mikép az Anyaszentegyház latin és görög szertartsu hívei, sok helyütt vegyesen lakva, nem minden közösségben rendelkeznek saját szertartásu templommal és lelkészszel; s hogy a helyben saját szertartás szerinti templommal nem rendelkező katolikusok nem járulhatnak oly gyakran a legméltóságosabb Oltári Szentséghez mint lelkük üdvé s a hitbuzgalom ébren tartása megkívánná: legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a jövőben úgy a latin mint a görög szertartásu hívek az Oltári szentséget kölcsönösen, nemcsak a halálos veszedelem pillanatában és a husvéti szent áldozásra irányuló parancs teljesítése céljából, hanem szükségükhöz képest bármely időben, azon szertartás szerint vehessék magukhoz, amelynek lakóhelyükön temploma vagy on. A hitbuzgóság fokozása, az üdvösségre vezető ut megkönnyítése s a szent unio kapcsainak megerősítése céljából kiadott ide vonatkozó legkegyelmesebb Decretumot szó szerinti szövegében, alább oly szeretetteljes felhívás kíséretében közlöm, hogy annak tartalmáról híveiket mihez tartás végett értesítsék.⁸⁴

Ungvárott, 1893. szeptember 2-án.

61. Firczák Gyula munkácsi püspök rendelete az Istenszülő oltalma ünnep megtartásáról

Ungvár, 1898. március 12.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1898. évi (VI.) körlevél 1557. számú rendelete

Isten után legfőbb reményünk, a keresztény katolikus egyház égi patronája, a boldogságos Szüz Mária egyházmegyénknek is védőasszonya lévén, az Ő, *mint egyházmegyénk védőszentje ünnepének megünneplését minden évben október hó 13-án (1-ére) az „Istenszülő oltalma” (Покровъ Пр. Дѣвы) napjára tűzöm ki.*

Elrendelem ennél fogva, hogy a nevezett napon a reggeli istentiszteletet megelőzőleg minden templomban *lítia* is végeztessék, és hogy ezen ünnepen minden parochialis templomban a *sz. miseáldozat egyházmegyénk jólétéért és felvirágzásáért* mutatassék be a Mindenhatónak.

84 A forrásban ezt követően a kongregáció rendeletének latin szövege olvasható. Copia ad numerum 4871/1893. Decretum S. Congregationis de propaganda Fide negotiis ritus orientalis

Elrendelem végül, hívják fel Nagyontisztelendőségtek hiveik figyelmét ezen ünnep fontosságára és jelentőségére, hogy ők is buzgó imával kérjék a jó Isten áldó kegyelmét egyházmegyénkre.

Ungvár, 1898. márczius 12.

62. Gebé Péter és Matyackó Tivadar kanonokok előterjesztése a liturgia egységes végzéséről, melyet az 1903-as egyházmegyei értekezletre készítettek elő

Ungvár, 1903. augusztus 4.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1903. évi (X.) körlevél 5721. számú rendeletéhez tartozó melléklet

A Szent Kereszt Felmagasztalása székesegyház *1865* pecsétje

A liturgiára vonatkozó egyházi intézkedések.

1. A liturgia előírása a pápa joga. Erre vonatkozólag Dr. Aichner Simon ezeket mondja: „Solius Papas est, praescribere Missale et Brevirairum, aut alias liturgias praeter Romanum promittere.” (Cfr. Aichner, Compendium Juris Eccl. Edit. IV. Brixinae, 1874. pag. 342.)

2. A szertartásos könyvek jóváhagyása a pápa joga. Erre vonatkozólag Aichner ezeket mondja: „Pontificem est, qui solus libros de S. Ritibus tractantes, imprimis Pontificale, Rituale, nec non Ceremoniale, praescribere et, prout opus fuerit emendare reformare velat. Siquae provinciae vel dioeceses proprio utantur Rituali, illud Summae Sedis auctoritate approbatum sis, necesse est.” (Cfr. Aichner. l. c. pag. 344.)

3. A görög Egyház Euchologionát XIV. Benedek pápa kijavította Rómában a „Congregatio de Propaganda Fide” nyomdájában kinyomatta s ezt „Ex quo primum” – kezdetű bullájával kötelezővé tette, mert a bulla végén eképp szól: „Vestrum erit V. Fr., in posterum correcta hac Euchologii editione uti, ac diligenter curare, ut in nova aliqua ejusdem editio fiet, ea ad normam hujus quae prodiit anno 1754. e Typis Congregationis de Propaganda Fide, omnibus numeris exegatur, quo interclusus sit aditus erroribus omnibus, et absurdis, quae superioribus temporibus in alias quasdam editiones irrepererunt, easque faedarunt!” (Cfr. Benedicti XIV. Bullarii tom. IV. Romae 1757. pag. 403.)

4. Azon állításról, mintha a görög egyházban a népnyelv volna a liturgia nyelve, a trullai zsinat hallgat, XIV. Benedek pápa pedig annak ellentmond, mert ő azt állítja: „Constantum firmamque disciplinam esse, ne Missae idioma mutetur, et si mutet lingua vernacula, sed eo sermone Missa celebretur, quo celebrata est ab initio, etiam si ea lingua exoleverit apud vulgus, ejusque peritiam viri docti dum taxat hebeant. (Cfr. Benedicti XIV. de Missae Sacrificio, Venet. 1767. pag. 27.)

5. A megyés püspök a liturgia őre, kinek kötelessége fölügyázni, hogy a liturgia az apostoli szentszék által jóváhagyott Euchologion szerint végeztesse. Erre vonatkozólag Aichner ezeket írja: „Episcopi est excubare, ut Sacramenta et Sacramentalia juxta ritum in Pontificali et Rituali Romano, aut Rituali Dioecesano, a Sede Apostolica approbato, - praescriptum administrantur.” (Cfr. Aichner, l. c. pag. 398.)

6. A görög-ruthén liturgiában változtatásokat tenni tilos. Erre vonatkozólag IX. Pius pápa 1874. évi május 3-tól kelt „Omnem sollicitudinem” kezdetű bullájában

ezeket mondja: „Nemini prorsus, hac Sancta Sede inconsulta, fas esse in re liturgica vel leviores innovationes peragere, quemadmodum satis abunde commonstrant, Apostolcae Constitutiones, quas initio retulimus.” (Az apostoli constitutók, melyekre itt IX. Pius pápa hivatkozik, a következők: a) Clementis VIII. Constitutio: „Magnus Dominus et laudabilis, ann. 1595. b) Pauli V. Breve, 10^a Dec. 1615. editum. c) Benedicti XIV. Litterae Encyclycae „Demandatum coelitus” ann. 1743ⁱ, et „Allatae sunt” ann. 1755-i; d) Gregorii XVI. Litt. Encycl. „Inter gravissimas” anno 1832. 3^a. Febr. editae. Majd a bulla folyamán ezeket mondja: „Ruthenorum liturgia nulla alia esse potest, que nisi vel a Sanctis Ecclesiae Patribus fuit mistituta, vel Synodum Canonibus sancita, vel legitimo non inducto, Apostolica Sede sive expresse, sive tacite semper approbante.” (Billuart, Appendices ad Summum S. Thomae, tom. IX. Parisiis 1877. pag. 493).

7. A liturgiának van fegyelme, melynek betartása egyházi fenytékek mellett is szorgalmazandó. Erre vonatkozólag IX. Pius pápa ezeket írja a galicziai püspökökhöz: „Post haec Vos, Ven. Fratres, etiam atque etiam in Domino hortamur ut liturgicam disciplinam ab Apostolica Sede probatam, vel eadem sciente et non contradicente investam religiose tulamini, quavis innovatione penitus inter dicta, et accuratam S. Canonum hic in ne editorum, ac potissimum Zamoscenae Sinodi custodiam Parochis eque Sacerdotibus, vel per severissimas, si opus fuerit, paenarum sanctiones praecipendam curetis.” (Cfr. Pii IX. Encyclica ad Ruthenos, anno 1874, edita, quae incipit, „Omnem sollicitudinem”).

8. A templomi könyvek vagy nyilvános-, vagy magánjellegűek. Nyilvános jellegűek azok, melyekben a nyilvános istentisztelet leírva foglaltatik. Ezek javítását és jóváhagyását az Apostoli Szentszék „ad Congregationem de Propaganda Fide” bizta. Magánjellegűek ellenben azok, melyek magán emberek ájtatosságát czélozzák, s a nyilvános jellegű templomi könyvekből szerkesztetnek. Ezek jóváhagyása a megyés püspök joga. Erre vonatkozólag IX. Pius pápa „Romani Pontifices” kezdetű constitúciójában ezeket mondja: „Urbano VIII. Pontifice, qui in locum Gregorii XV. fuit suffectus duae speciales ex ipsius Generalis Congregationis de Propaganda Fide gremio Congregationes constitutae fuere, quarum altera apellata super dubiis Orientalium, altera super correctione Euchologii Graecorum. Ut vero opus ab hoc postrema Congregatione incoeptum ad finem perduceretur, et studia eidem pro Euchologio Graecorum commissa omnes Orientalium libros complecterantur, nova Congregatio uti stabilis et distincta a Congregatione de Propaganda Fide erecta fuit a Clemente XI. super correctione Librorum Orientalium, proprium habens Praefectum et Secretarium, et constans ex quinque Cardinalibus, pluribus theologis, virisque orientalium rituum et linguarum penitus.” Majd tovább így folytatja: „Nobis proposnere consilium formandi ex ipsos Congregatione Propagandae Fidei specialem et Stabilem Congregationem, quae Orientalium libris coingendis, omnibusque et singulis cujusque genesis Orientalium negotiis tractandis unice operam navet quam specialem Congregationem pro omnibus Orientalium Ecclesiarum negotiis unice tractandis ac dirigendis perpetuum in madum erigimus et constituimus.” (Cfr. Пеллешъ, Богословіе Пасторское, Вѣдемъ, 1885. pag. 270.)

9. „Benedictus XIV. in Bulla „Etsi pastoralis”(quae est 57^a in tomo I^o Bullarii Benedicti XIV.) prohibet Italo-Graecis, ne aliis Ecclesiasticis Libris in Sacramentorum administratione, et Missis Divinisque Officiis celebrandis utantur, nisi iis, qui per

Congregationem, a S. Sede Apostolica emendationi librorum hujusmodi deputatum, correcti tipisque impressi fuerint.” (Cfr. D. Bouix, Jus Liturgicum Pars V. Lugduni 1861. pag. 20.)

10. A munkácsi püspökségnek 1771. évben történt kanonizálása után b.e. Mária Terézia királynő 1773. évben febr. 24-én kelt királyi rendeletével a gör. kath. egyház liturgikus könyvek rendezésére és kiadására 3 püspökből álló bizottságot küldött ki, miután már előbb a görög szertartáshoz szükséges betűkkel felszerelt könyvnyomda Bécsben való felállítására kiadta volt parancsát. E bizottság nyomban 1773. márc. 1-én kezdte meg működését Bécsben. „in Collegio Croatico praesentibus Episcopo Szvidnicensi, Munkacsiensi nominato et Fogarasiensi nominato.” E bizottság jegyzőkönyve 17 liturgikus könyvet említ, melyek kiadása szükségessé vált. B. e. Mária Terézia királynő 1773. évi május 24-én rendeli, hogy a rituálét és misekönyvet a Rómában kijavított és megtisztított példányok nyomán kell sajtó alá rendezni. (Quo ad Libros Euchologicos et Liturgicos, seu Rituale et Missale sub Censura curae habendum, ne ullae aliae correctiones Librorum istorum praeter illas solas admissae sint, quibus confirmantur, postremis Editionibus, Romae correctis et nepurgatis”-). – Később 1779. jun. 28-án kelt parancsában rendeli, hogy ha Bécsben nincsenek ilyen kijavított példányok, ezeket a nunciatura útján Rómából kell megszerezni. (V. Ö. Dr-Bóhm, A liturgikus nyelvekről, Eger 1897. 137. lapon. Függelék 37. lapon): – A római hivatalos kiadás 1754. évben jelent meg, azért a liturgikus könyvek nyomására most került a sor. –

11. A görög egyház szertartásaiba újításokat behozni sem a püspöknek, sem a patriarchának nincs joga. Erre vonatkozólag: a) XIV. Benedek pápa „Demandatum caelitus” – kezdetű bullájában (in ipsius Bullatio tom. I. bulla 87.) ezeket mondja: „De ritibus igitur et moribus Ecclesiae Graecae illud imprimis generatim statuedum decrevimus, nemini licuisse aut licere quovis titulo et colore, et quacumque auctoritate aut Dignitate, etiamisi patriarchali aut episcopali, praefulgeat, quidquam innovare, aut aliquid introducere, quod integram, exactamque eorum observationem imminuat.” – (Cfr. Bouix, Jus Liturgicum, pars V.l.c. pag. 202.), -

b) IX. Pius pápa pedig eképpen szólt (Alloc. Consist. 12.ª Jul. 1867.) „Ut ab omnibus sacrorum antistitibus et sacerdotibus liturgica propriae Ecclesiae disciplina sedulo observetur et nunquam illa singulorum antistitum arbitrio relinquatur sed determinata sis ab hujus Apostolicae Sedis auctoritate Nemini unquam licuit aut licet ipsam liturgiam ullo modo vel leviter immutare, innovare, imminuere, quemadmodum praesertim statuerunt ac docuerunt fuit Apostolicis Litteris Benedictus XIV. („Demandatum” 23. Dec. 1743) et Gregorius XVI. („Inter gravissimas” 3^a Febr. 1832), quas Litteras, et regulas in illis praescriptas suprema quoque nostra auctoritate confirmamus et ab omnibus Orientalibus Ecclesiis religiosissime, observari mandamus.” (Cfr. Rituum relatio praedica ad invicem. Analecta Ecclesiastica. Dissertatio I.)

12. A templomi könyveket nyilvános használatra lefordítani tilos. Erre vonatkozólag XIV. Benedek ezeket mondja: „Sed non in eo controversiae cardo vertitur. Illud quaeritur, an si, quae vernacula fuit, vulgari alio sermone in populum invecro doctorum dumtaxat virorum facta fuerit linguae, Divina Officia et Missa in novum vulgi sermonem convertenda sunt. Id vero est, a quo semper abhorruit et abhorret Catholica Ecclesia.” – (Cfr. Missae Sacrificio, Venet. 1767. pag. 30.)

13. A latin-szláv liturgia Sz. Jeromos egyháztanító iránti tiszteletből mint hagyomány őriztetik. Erre vonatkozólag X. Incze pápa „Romanum Pontificem” – kezdetű constitutiójában (1648. ann.) ezeket írja: Quum Illyricarum gentium libros sanctos jam inde a d. Hieronymi temporibus, ut pervetuste ad nos detulit traditio vel certe a Pontificatu Joannis VIII., ritu quidem Romano, sed idiomate Slavonico et caractere S. Hieronymi vulgo nuncupato conscriptos, opportuna recognitione indigere comperit fit: nos Urbani VIII. praedicatoris nostri, qui Missale Illyricum emendatum juxta nuperrimus illius reformationes caractere Hieronymiano, ac lingua Slavonica typis vulgari mandavit, vestigiis inhaerentes, novum Breviarium Illyricum confirmamus et approbamus.”-

14. A pápák szertartásunkat „graeco-ruthenus” vagy egyszerűen „ruthenus”-nak nevezik s azt magasztalják a következő bullákban: a). Clementis VIII. Bulla „Magnus et laudabilis Dominus” 1595. an. b) Breve Pauli V. 1615. c) Breve Benedicti XII. „Apostolatus Officium” 1724. d) Bullae Benedicti XIV. „Demandatam caelitus” 1743. et „Allatae sunt” 1755 nec non „Etsi pastoralis” 1742. e) Litterae Encycl. Gregorii XVI. „Inter gravissimas” 1832. et „ Studium paternae benevolentiae” 1836.

f) Litterae Encycl. Pii IX. „Omnem sollicitudinem” (1874). –

Kelt Ungvárott 1903. jan. 16.

összeállította:

Dr. Mikita Sándor

Székesegyh. Kanonok

63. **Boksay János és Malinics József levele Firczák Gyula püspökhöz az egyházi közénekek feldolgozása és kiadása ügyében**

Ungvár, 1903. március 22.

DAZO fond 151. opisz 2. nr 23, 3-6.

[fol. 3r] NAGYMÉLTÓSÁGU PÜSPÖK UR, KEGYELMES ATYÁNK!

Nagyméltóságod kegyes meghagyása és megbízásából elkészítettük a még mult évben megkezdett összes egyházi közénekeinknek modern hangjegyekre való letételt és munkánk egy befejezett részét van szerencsénk Nagyméltóságodhoz, kegyes főpásztorunkhoz felterjeszteni azon alázatos kérelmünkkel, legyen kegyes azok megbirálása illetve elfogadása után kiadatásuk és érvénybe hozataluk felett atyailag intézkedni és nekünk a további munkára kegyes megbízatást adni.

Nem szándékom bebizonyítani azt, hogy hitéletünk fejlesztésének, az áhitat felkeltésének, de még inkább görög kath. Szentegyházunk fényének kétségtelenül egyik fő motívuma az egyházi közének helyes iránya és egyöntetősége. Ezt mindenki tudja – itt csak arra bátorkodunk felhívni Nagyméltóságod figyelmét, hogy e téren óriási visszaéléseket találunk, hogy kántoraink, de még a nép is annyira elferdítették, össze-vissza csavargatták legszebb melódiáinkat, hogy azokra némely helyen ráismerni sem lehet – nemcsak, de az embert valósággal a templom otthagadására készítetik. Oka ennek az, mert énekeink nem voltak még megörökítve hangjegyekkel örök időkre, [fol. 3v] melyeken változtatni nem lehet, legfellebbebb a sorok kitörlésével.

E tekintetben az irmológionra nem hivatkozhatunk. Igaz! ott is meg vannak rögzítve a görög egyház énekei, de sok nálunk használatos ének ott felvéve – mint Galicziában ismeretes – nincs, a melyek pedig fel vannak véve, azok a mi speciális

érzésünk által átgyúrt énekeinktől nagyon különböznek. Megvan bennük a hasonlatosság – hiszen egy eredetre vall. De megvan bennük a speciális jellemvonás is. A galicziai énekek specialiter fejlődtek ki oda, a hol most vannak, szintugy a mi énekeink is, nekünk tehát nem lehet az irmológionhoz szigorúan alkalmazkodni már azért sem, mert a mi közénekünk határozottan szebb a galicziaitól, amit a hibáktól megtisztítani kell, de visszavezetni vétek.

Nagyméltóságod kegyes meghagyásából magyar ajkú testvéreink használatára is letettük az énekeket, amelyek magyar fordításban megvoltak és pedig azon indoktól sarkaltatva, hogy ha már nem énekelhetnek orosz nyelven, de magyarul, legalább jól énekeljenek. De itt vannak a legnagyobb visszaélések. Alföldi kántorainknak fogalmuk sincsen a podobnák irmoszok, katarvasziák sőt még a leggyakoribb, nélkülözhetlen prokimenek dallamáról sem – alig egy, kettőt kivéve, akik énekelik talán élvezhetően – de ők sem helyesen. Mindent, vagy nagyon sokat egy melódiára applikálnak, amit a laikus hívó sivárnak, unalmasnak, a szakértő nevetségesnek talál.

[fol. 4r] Mínthogy az egész egyházmegyére hivatalos énekformula az, melyet a helybeli székesegyházban használnak és a melyet a kántorképzőben tanítanak, azért szigorúan ahhoz alkalmazkodtunk. A vidéken használatos hogy úgy mondjuk tájénekek itt nem jöhetnek figyelembe. Ezt megkívánja az egyöntetűség.

Az énekeket méretezés nélkül tettük le. A mi egyházi közénekünk méretre nem alkalmazható anélkül, hogy a méret kedvéért a szavakat rövidítsük, hosszabítsuk – tehát elferdítsük az eredeti áriát. A méretes ének szépsége csak a méret szigorú betartásával válik érezhetővé, amit egyházi közéneknél alkalmazni azért nem lehet, mert az imádság is egyuttal, a mibe bele szól a szív, az érzelem is, és ott nyujt ahol az áhitat megkívánja, és ez éppen olyan jól esik az énekelve imádkozónak, mint a milyen jól esik a mély sóhajtás az elmélkedve imádkozónak. A mi népünk különben sem fog tudni soha taktusra énekelni, ez egyrészt magasabb zenei tudást is igényel, másrészt nem is illik az egyházi ének szelleméhez. Ez annyival inkább áll a közénekre, mert ma például Oroszország legelső egyházi szentköltői (Lyvof, Orloff, sőt maga Csajkovszky is...stb.) még az egyházi műéneknél is csak ritkán és akkor is csak az elnyujtott 4/4-es metrumokat használják és mindinkább a görög egyház régi stylusához és [fol. 4r] nemkülönben örök becsű méret nélkül írott egyházi énekeik szelleméhez térnek vissza.

Az énekeket két hangra, sőt a hol megengedhető három hangra is alkalmaztuk, ugy azonban, hogy azok tetszés szerint énekelhetők vagy nem. Azok a hangok csak utmutatásképen vannak oda jegyezve, hogy aki éppen sekundálni akarna, tudja minő hangot énekeljen, hogy az ének azért szépségéből ne veszítsen, ami ellen igen vétenek még kántoraink is, akik sekundálnak anélkül, hogy az a hang beillenék, vagy hogy helyes hangot fognának. Ezért a legfelsőbb – lényeges – hangok nagy, az összhangzati hangok megkülönböztetésül kis betűkkel lennének kinyomtatva. Ez különben csak accidentum, és ha Kegyelmes Urunk ugy kívánja, hogy csak unisono lennének az énekek leírva, ugy azok elmaradhatnak, a lényeg ugy sem változna miattok.

Az az esetleges ellenvetés, hogy népünk nem érti a hangjegy olvasást, nem jöhet figyelembe. A latin egyház hívei sem állnak a zenei műveltség nagyobb fokán a mi híveinknél és íme! ők el vannak árasztva imakönyvekkel, amelyek hangjegyezve tartalmazzák az egyházekeket, a kántorok pedig a használatukra szánt kottás könyvekkel korlátozva vannak a melódiák gyártásánál.

[fol. 5r] Népünk különben is olvas az irmológióból – előzetes tanulás nélkül és ha még reménylenünk szabad azt, hogy a népiskolában kötelezővé lesz téve a kottaolvasás elsajátítása illetve taníttatása, nem hisszük, hogy volna hívő, kinek – ha anyagi helyzete engedni fogja – ez az énekes könyve ne lenne meg. Ez lesz a legkedvesebb könyve, melyet jutányos áron (2 korona) megszerezhet.

Kegyelmes Főpásztorunk engedélyével és meghagyásából munkánk három, esetleg két kötetre terjednék. Az első kötet magában foglalná az „осмогласникъ”-ot összes énekeivel (mint az ide csatolt mindkét nyelvű füzet igazolja), azután a „четыредесятница”-t, „пятидесятница”-t és a változó ünnepek énekeit, nem különben a „погребения”-t. Az orosz nyelvű hangjegyzésből – mint a melléklet bizonyítja – már a Húsvét kánonjánál vagyunk, ez után következnek a többi.

A másik kötet felölelné az aranyházú sz. János, Nagy szt. Bazil, szt. Gergely és gyászmiséket összes énekeivel, nemkülönben a „паракалнсь”-t és egyéb szertartásos énekeket. Ezen rész a fentebbivel egy kötetbe kerülne a könnyebb elárusítás végett.

A harmadik kötet (illetőleg második) [fol. 5r] felölelné az év ünnepnapjaira használt összes egyházi népénekeket, melyek közül már több le van téve. Minthogy a mi népünknek annyi sok speciális igen szép dallama van, melyek a Lembergben kiadott: „Боголасникъ”-ban nincsenek felvéve – azért találtuk czélszerűnek ezen énekek kiadását is, hogy idővel el ne vesszenek, vagy kontár énekesek azokat el ne rontsák.

Egy kis füzetkében külön a papok használatára leírnók a szükséges melódiákat, mert e téren is annyi a visszaélés, a nyílt felfogás, a hány ember. És ezen nem is lehet megütközni. Hogy is ne menne feledésbe az eredeti melódia – ha nincs meg örökítve és csak az emlékezetre van utalva. Elég egyet felemlítenünk, például a szent misében éneklendő „Горы имым сердца” és a „Благодарим Господа” melódiáját hányféleképpen éneklük?

Munkálatunk tehát felölelné az egész egyházi közéneket. Ezek közül az aranyházú Szent János miséjére a múlt évben hirdetett pályázaton a Ftiszt. Hacskájló Mihály lelkész ur munkája lett elfogadva... Ez a kis munkálat iskolai célra használható, amennyiben mise énekek közül csak egyet-egyet vett fel, már pedig például „иже херувимо” énekből majdnem 30 féle ária van használatban, ide nem számítva azokat a melódiákat, melyek akárhova [fol. 6r] csak nem templomba valók. Ezeket a melódiákat is meg kell menteni az elfeledtetéstől. A fenti munka azon kívül a vecsernye és utrenyéből is tartalmaz énekeket, de csak töredékesen, a főbbeket. A mellékelt hangjegyekben az éneklendő összes énekek fel vannak véve. Nehogy pedig az egyöntetűség ellen vétsünk, azon számokat, melyek a fent nevezett munkában megvannak, azokat változatlanul átveszünk.

Hasznos dolgot vélünk tenni szeretett egyházunk és egyházmegyénknek és mivel előzetes jelentésünkre Nagyméltóságodtól erre nézve felhatalmazást kaptunk – bátorokdunk munkálatunk egy részét bemutatni azon alázatos kérelmünkkel együtt, hogy azt kegyesen jóváhagyani, annak kiadatása, nemkülönben érvényesítése felett intézkedni kegyeskedjék, hogy munkánkat – ha erre továbbra is felhatalmazást kapunk – folytathassuk, nehogy hiába való fáradozásunkkal esetleg más hivatásbeli kötelmeinket elhanyagoljuk.

Alázatos kérésünk ismétlése után Szentelő Jobbjának csókolásával fiúi hódolatunk és ragaszkodásunk őszinte nyilvánítása mellett vagyunk

Ungváron 1903 márczius hó 22-én.

Nagyméltóságodnak
engedelmes fiai:
Boksay János
székesegyházi karnagy
Malinics József
székesegyházi éneklész

64. Gebé Péter és Matyackó Tivadar kanonokok előterjesztése a liturgia egységes végzéséről, melyet előadói javaslatként készítettek elő az 1903-as egyházmegyei értekezletre

Ungvár, 1903. augusztus 4.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1903-as egyházmegyei értekezletet előkészítő javaslat melléklete

c) A liturgia egyöntetűségéről.

A mindenható és fölséges Isten az embert testből és lélekből alkotta; így a teremtő és fölséges Isten az egész ember szolgálatára, vagyis nemcsak szellemi, hanem testi erőinek szolgálatára is méltán s jogosan igényt tarthat. Innét van, hogy már az ember természetében rejlik az, hogy benső tiszteletét *külső* érzéki cselekedetekkel is igyekszik kimutatni. A ki tehát igazán át van hatva a végtelenül hatalmas és jóságos Isten imádásától és tiszteletétől, az eme imádást, tiszteletét s legmélyebb hódolatát külsőleg is kifejezésre akarja juttatni. Ez lélektanilag oly annyira bizonyos, hogy külső megnyilvánulás hiányából méltán és jogosan lehet következtetni a benső érzelem hiányára is. De szintugy lélektanilag bizonyos az is, hogy minél élénkebb bennünk ez a benső, szivben és lélekben gyökerező imádás, annál méltóbban, odaadóbban és annál vonzóbban fogunk eme benső szivbéli imádásunknak a külső istentiszteletet tényeiben is kifejezést adni. A ki tehát a külső istentisztelet tényeit, vagyis az anyaszentegyház által előírt szertartásokat hanyagul, tiszteletlenül, elhadarva, elhamarkodva, egyszerűen rendszertelenül végzi, az ne mondja, hogy ő azért Istenét szivében őszintén és igazán imádja! Igen! Ne mondja ezt senki, mert az ilyenre ráczáfol maga a tény, maga a valóság, amennyiben a külső istentisztelet oly szoros kapcsolatban van a benső isteni tisztelettel, hogy a külső istentisztelet mintegy természetes visszfénye és nyilvános bizonyítéka a benső imádásnak!

Az édes Üdvözítő látván a zsidó népet a templomban imádkozni, Izaiás prófétának eme panaszos szavaira fakadt: „Приближаются мнѣ люди сии оусті своими и оустними чтуть мя: сердце же их далече отстоитъ отъ мене: Все же чтут мя, оучаще оучениемъ заповѣдемъ чловѣческимъ.” (Szt. Máthé 15., 89.) Vajjon, ha mi is megfigyeljük jól népünket a templomban, nem érezzük-e, hogy édes Üdvözítőnek eme panaszos szavai mi reánk is lelkészre, népünkre is vonatkoznak?... Már mindjárt a templomba való belépéskor minő idétlen, formátlan és elhanyagolt maga a *keresztelés* is, nemcsak népünknel, de még sok lelkésznel is. Hát a *meghajlásról* (*methania*) mit mondjunk? A hány pap, annyiféle meghajlást látunk s illetve sok pap nem is tesz meghajlást (*methaniat*). Pedig amint a latin szertartásuk térdhajtással úgy a görög szertartásu katolikusok mély meghajlással (és pedig úgy, mint az Galiciában általánosságban van, hogy jobb kezünkkel a földet érintsük) tartozunk mindenkor az

Oltárszentségben jelenlevő Krisztus Jézust köszöntené és imádni. S itt van mindjárt az első rendszertelenség, épen, mert mi papok nem egyöntetűen teszszük e meghajlást, népünk legnagyobb része nem is ismeri a mély meghajlást az Oltárszentségben jelenlevő Krisztus Jézus előtt. Hogy pedig a keresztvetés is nálunk oly nagyon elhanyagolt és általánosságban nem is szertartásunk előírása szerinti ennek magyarázatát abban látjuk, hogy nagyon sokszor vetünk keresztet, már pedig „quod cito male fit”; épen ez oknál fogva főleg a szent miseáldozat bemutatásánál pontonkint a legrésztelenebben kellene megállapítani azt hol és mikor kell keresztet vetni? Hogy pedig úgy a keresztvetésnél, mint a meghajlásnál gyökeres javulást lássunk, erre nem elegendő egy-két szentbeszéd a szószékről, hanem már az iskolában kell megkezdeni a tanítást és a tanuló ifjúságot hozzászoktatni ahhoz, hogy mindig illően, figyelmesen és mindig szertartásunk előírása szerint vessenek keresztet és tegyenek mély meghajlást úgy a templomba jövetkor, mint a kimenetkor. Ha a tanuló ifjúság az istentisztelet külső tényeit nyilvánosan, méltóképen teljesíti, ez bizonyára nem marad hatás nélkül a felnőttekre sem.

Ami pedig a külső istentisztelet egyes nyilvános szertartásait illeti, első sorban az utrenyén a psalmusok és kaftizmák olvasásánál nem látunk egyöntetűséget. Így egyes helyeken alighogy megkezdik a „Шестопсалміе” olvasni, már is legazonnal „Слава, и нынѣ”-t éneklék. A „Сѣдална”-k előtti kaftizmákat, ugyszintén az evangélium előtti „stepennákat” és a „Іпакой”-t teljesen elhagyják. Még nagyobb visszaélés van főleg Zemplémben, hol az utrenyei kánont – magának az utrenyének eme legszebb és legkifejezőbb részét – teljesen elhagyják és a „Спаси Боже” ekténia és a „Щедротами възглас” után a pap legazonnal „Богородицу и Матеръ Свѣта”-t intonálja. Végre van olyan hely is s lehet, hogy még más helyütt is megvan ama visszaélés, hogy a „Славословіе великое” után a pap csak a „Помилуй насъ Боже” ekténiát mondja, ellenben az „Исполнимъ оутреинныя молитвы наша” ekténia elhagyásával egyszerre az „Отпуст”-ot intonálja.

A vecsernyéken a Псаломъ предназначительный: „Благослови душе моя” szintugy a 140. és 141. Psalmusok nem olvastatnak el egészen és a mi olvastatik is, sok helyütt az is oly botránys gyorsan történik, hogy lehetetlenség abból egy szót is megérteni. A mi pedig a „На Господи възвахъ” stichirákat illeti, ebben is nagy az eltérés, amelyen nehéz segíteni is, amennyiben pl. a vasárnap esti vecsernyéken rendes körülmények között 6 stichira van előírva és pedig 3 az oktoich és 3 a mineából a hétfői szentnek; igen, de minea faluhelyeken nincsen, sőt aprobált minea egyáltalán nem is kapható, így tehát a másik 3 stichira vétetik a trifologionból az u. n. „община”-ból. Nagy eltérés van a Vecsernyékben a tekintetben is, hogy ha pl. na „Господи възвах”-ra 8 stichira van előírva, de csak három vagy négy stichira van betéve, melyeket kétszer vagy háromszor kellene megismételni, sok helyütt csak egyszer veszik ezen stichirákat. Továbbá az egész munkács-egyházmegyében legfeljebb egypár faluhelyen végzik szombaton este a nagy vecsernyét s legtöbb helyén egyházmegyénknek szombat esti nagy vecsernye ismeretlen. Végre vannak olyan helyek is hol a vasárnapi utrenye is el van hagyva, vagy csak egyedül a kántor végzi, a vasárnapi vecsernyékét pedig – ki nem tudja – hogy egyszerű látogatás okából is sok helyütt elhagyják, vagy csak egyedül a kántor által végeztetik?!

Most következik a legszentebb miseáldozat bemutatásánál előforduló és becsuszott visszaéléseknek tárgyalása.

A szent miseáldozatot az egyház „mysterium fidei”-nek nevezi s méltán; mert valóban a szent miseáldozat az összes istentiszteletnek középpontja, ragyogó és tündöklő napja. A pap, ki egyuttal igazi theologus is, ha még oly szabadon, talán nem is egyházasan gondolkodik, a szent miseáldozat bemutatásakor önkénytelenül is érzi, hogy az egyház által, a theologia által, félelmetes szigorral van elkötelezve, mindent úgy és akképen végezni, hogy az a szent mise valóban folytonos ismétlése és megújítása legyen a golgothai nagy és véres áldozatnak. Az egész revelációban nincsen nagyobb csoda s az egész theológiában nincsen szerényebb név, mint a szent miseáldozat. Igen, a megtestesült Igének legcsodálatosabb műve a szent miseáldozat, amennyiben a restaurált természetfölötti rendnek eme állandó áldozata Isten földi országában minden vallásos életnek középpontja és forrása.

A szent miseáldozat imáinknak, hálánknak és könyörgésünknek legvalódibb kifejezője, gyarlóságainknak és bűneinknek folytonos engesztelője. E szigoru theologiai felfogás tehát sugallja szívének azt a szent félelmét, hogy ha csak egy szent miseáldozatot is méltatlanul, avagy hanyagul mutatunk be az ég Urának, már ezért az egy szent miséért is szigoru számadással tartozunk Istennek. Hát annyi sok száz, sőt ezer és ezer szent miseáldozat bemutatásáról hogyan fogunk neked beszámolni boldog, jó Isten?! Valóban szent félelemtől áthatva mi is áldozórapok felkiálthatunk Dávid királyi zsoltárosnak szavaival: „Аще беззконіа назриши Господи, Господи кто постоить? яко оу Тебе очищение есть.”

Általános főszabály, hogy a legfölségesebb szent miseáldozatot a kegyelem állapotában, kellő testi és lelki előkészület az előirt breviárium elvégzése után szabad csak bemutatnunk és pedig mindennemű sietés, elhamarkodás nélkül s a legbensőbb áhitattal, önkényesen semmit el nem hagyva, egész teljességében, úgy, miként ezt a liturgikon előírja. Nem szabad tehát eltűrnünk azt sem, hogy a kántor elhamarkodva, elhadarva, elsietve énekeljen, mert a minő fölemelő és magasztos, ha a hivek egyeteme szépen énekel, ép oly elszomorító és ritusunk szellemével ellenkező, ha a nép csendes közönyösséggel vesz részt a legfölségesebb szent mise bemutatásánál. Mint egészen önkényes és bűnös visszaélést először is feltétlenül ki kell irtani Zemplénből és mindazon helyekről, hol ez a bűnös visszaélés követésére talált, az énekes szent miseáldozat bemutatásánál az ekténiák kihagyását avagy csendes elmondását az alatt, míg a nép énekel. Szintugy visszaélés Beregben s talán máshelyütt is, hogy vásár- és ünnepnapokon kettős mise-stipendium végeztetik, pl. „за всакоє прошение” sőt még „за оусопшихъ” is és ennek folytán külön két apostolt és két evangéliumot is olvasnak, sőt külön ekténiákat is vesznek „за оусопшихъ” Ez először is az egyház szent rubrikáinak egyenes és nyílt lábbal tiprása, de másodsor visszaélés azért is, mert vásár- és ünnepnapokon mindenegyes lelkipásztor hiveiért köteles a szent miseáldozatot bemutatni, kétféle „intentió” tehát egy szent miseáldozat bemutatásával el nem végezhető.

A mi a szentségek kiszolgáltatását illeti, nagyon üdvös lenne egy egyházmegyei trebniket (euchologion) kinyomatni. A keresztség szentségénél a leMBERGI kiadásu trebnikben pl. három „запрошение”-ima van, melyek közül az egyes papok csak egy imát mondanak, sőt vannak olyanok is, kik a „запрошение”-imákat teljesen elhagyják. Ezen szentség kiszolgáltatásánál a keresztszülőkhöz intézett kérdések szövegét, ugyszintén a házasság szentségének kiszolgáltatásánál a vőlegény és menyasszonyhoz intézett kérdések, nemkülönben az eskümintának szövegét a mi népünk nyelvének

megfelelően kellene átalakítani és magyar nyelven is a trebnikbe betenni olyanok részére t. i., kik egyházunk nyelvét egyáltalán nem tudják (pl. vegyes szertartásúak).

„На исходъ души”, továbbá a „Паннахида”-t, „Парацгас”-t és temetési szertartásokat mind egy könyvbe kellene kinyomatni és pedig a temetéseket háromféle módon: 1-ször a maga egész teljességében; 2-ször rövidebb formában s végre 3-szor egészen megrövidített formában — („Ceremonia Sacramentalis”-ről lévén szó, ez lehet és szabad megtenni) — főleg városi helyekre, hol valóban hosszú temetési szertartásunk izetlen megjegyzéseknek czéltáblája, de igen sok intelligens hívőnk maga egészen rövid temetési szertartást kíván.

Minden egyes lelképásztor lelkiismeretében kötelezve lenne még a következő nyilvános istentiszteleteket elvégezni: 1. A karácsony és vízkereszt vigiliáján a királyi órákat, vecsernyét és szent misét (vízkeresztkor) vizszenteléssel; 2. Hushagyó vasárnap előtti és pünkösd ünnepe előtti szombatokon („Задушнаа Субботы” per excellentiam), gyászmisét az összes elhunyt ker. kath. hívőkért. 3. A sz. és nagybőjt első napján (hétfőn) aranyszáju sz. János atya miséjét, „съ молитвами, аже начертанны суть въ Требнику, какъ кончины въ началѣ Св. В. Поста” s utána rövid szentbeszédet, miként kell a sz. és nagybőjtöt lelkünk üdvére eltölteni. 4. A sz. és nagybőjt 5-ik hetében szerdán este 6 órakor az u.n. „Poklonákat” („Канонъ св. Андреа Критского”) s ugyanezen héten szombaton utrenyén „Акафистъ въ Пр. Дѣвѣ”, a mik Zemplénben egyáltalában nem léteznek. 5. A sz. és nagybőjt folyamán város-helyeken minden szerdán és pénteken, faluhelyeken legalább 3-szor az Előszenteltek Liturgiáját. 6. Nagycsütörtökön este 6 órakor az Úr Jézus Krisztus kinszenvedését. (Св. страсти Г. нашего I. Христа.) 7. Nagypénteken reggel 9 órakor a királyi órákat. 8. Nagyszombaton d. e. Nagy Sz. Bazil atya miséjét vecsernyével és kenyéráldással s ezután főleg városhelyeken (de nagyobb faluhelyeken is) felette üdvös lenne behozni ugy Nagypénteken vecsernye után 7 óráig, mint Nagyszombaton mise után este 7 óráig, esetleg egészen az éjféli feltámadásig — a katedrális templom példája szerint — a legm. Oltári szentség imáadását. Általában az Oltári szentség imáadását szertartásunk szellemében jobban kellene kidomborítani. Igy pl. ajánlatba hozzuk, 1. hogy a helyi viszonyokhoz mérten az oltári szentség imáadására a templomok - főleg városi helyeken — a napnak nagyrészen legyenek nyitva; 2-szor főleg az iskolás gyermekek áldásakor, mise után térden állva. 3. „Отче нашъ”-t és 3. „Богородице Дѣво” elmondása és pedig ne a latin szertartásnak szokása szerint, hol a pap félig mondja a „Mí Atyánkot”-ot és a másik felét folytatja a hívő nép, hanem minálunk a hívő nem a pappal együtt imádkozná az egész „Отче нашъ”-t és az egész „Богородице Дѣво”-t. Csak arra kellene figyelni, hogy az ima szavait lassan, tagoltan mondja a nép a pappal együtt. Ezen 3. „Отче нашъ” és 3. „Богородице Дѣво” elmondása után az iskolás gyermekek a pap után soronkint elimádkoznák s illetve utánamondának a következő szép imát az oltári szentséghez:

„Душе Христова освати ма,
Тѣло Христово, спаси ма,
Крове Христоваб напой ма,
Водо изъ ребра Христоваго изстекшаа, омий маб
Страсти Христовыб оукрѣпьте ма,
О Благий Исусе, услыши ма!
Ранами Тиоими изцѣли ма,

Не дрпусти мнѣ розлучитисѧ отъ Тебе;

Отъ враго злобнаго защити ма,

Въ часъ смерти моеѧ призови ма,

И позволи мнѣ приити въ Тебѣ,

Да съ Свѣтѣми Твоими возхвалю и славослови Та въ вѣки вѣка Аминь”

Ezen szép imát lehetne elimádkozni mindazon esetekben, mikor a szentmisén nagyobb számban a hívők áldoztak.

9. Az oltári szentség imádása után szintugy jobban kellene kidomborítani szertartásunkban a megholtak emlékezését is, mert bizony főleg városi helyeken, hiveink alig tudják azt, hogy a mi egyházunk évenként 5-ször is megemlékezik a mi kedves elhunytainkról. Épen ez okból ajánlatba hozzuk, hogy a két fő „Задушнаѧ Суббота” előtti napon, vagyis pénteken este 6 vagy 1/27 órakor (főleg város helyeken s olyan falu helyeken hol hiveink másféle vallásuakkal együtt élnek) ünnepélyesen „Паннахида” végeztessék szent beszéddel, hitünk legszebb s legvigasztalóbb tanításáról t. i. „a szentek egyességéről”. 10. Szintugy nagyon, de nagyon kívánatos és üdvös dolog városi helyeken az évnek utolsó napján este 6 órakor istentiszteletet végezni (pl. „Акафтисъ въ складчайшему Исусу”) s ez után hálaadásul a „Славословіе великого”-t elénekelni. 11. A boldogságos szent szűz Anya kultuszának fejlesztésére ésterjesztésére fellette üdvös lenne (s egyuttal minő lelki haszonnal is járna) a Paraklisznak szép végzése. Valóban görög szertartásunknak egyik legszebb, legnagyobb gyöngye a Paraklisz s mégis nem tudjuk kellőleg felhasználni. A przemisli egyh. megyében szeltében el van terjesztve az u. n. „Сокращенный Параклисъ” végzése, ilyen rövidített formában kellene ezt nálunk is kinyomtatni s mindefelé végeztetni. Főleg városi helyeken az iskolás leánygyermeket kellene a Paraklisz végzésre betatnitani s május hónapban és a boldogságos szent szűz Anya ünnepei előtt végeztetni.

Végezetül megjegyezzük, hogy a vecsernyéken és utrenyéken a Psalmusok olvasásánál szükséges rövidítésekre vonatkozólag az 1891. évben Lembergben tartott tartományi zsinat határozataihoz csatlakozzunk... (L. —, „Додатокъ до чинностей рѣшень руского провинціального собора въ Галичини въ р. 1891. стр. 392, 393, 394.)

Földi életünk zarándoklásában legdrágább kincsünk: kath. Anyaszentegyházunk s napkeleti ősi szép szertartásunk. Féltékeny gonddal, gyöngéd szeretettel ápoljuk, őrizzük eme két drága kincsünket, örökségünket! S főleg, a mikor az Urnak szent és fölséges oltáránál állunk, ne feledjük soha, de soha egy perczre se, az írásnak eme szigoru szavait: ”Проклѣтъ челоуѣкъ творѣй дѣло Господне съ небреженіемъ.”(-Jeremiás próféta 48.,10.)

Kelt Ungvár, 1903. augusztus hó 4-én.

Gebé Péter, Matyaczkó Theodor.

65. Firczák Gyula munkácsi püspök levele Tisza István miniszterelnökhöz a szertartási könyvek magyar nyelvű fordításának elkészítése és a szláv nyelvű szövegek revideálása ügyében

Ungvár, 1904. július 6.

DAZO fond 151 fond, opisz 2. nr 946, 1-2.

[fol. 1r]

4558/1904. szám.

Körpecsét felirata: Munkácsi Gör. Kath. Egyházmegyei Főbátóság 1891

Nagyméltóságu Miniszter ur!

Gondozásomra bizott hiveim lelki szükségleteit kielégíteni óhajtván, egyrészt, hogy megszüntessem azon sajnálatra méltó állapotot, mely magyar ajku hiveim lakta vidékeken a mai napig az egyházi éneklésben divik, mely szerint nagyítás nélkül mondhatom, hogy lélekemelő dallamu énekeink ugy a magyar szöveg, mint ennek az éneklésmódjára nézve semminemü egyöntetőség sem található, mert a jelenig nem volt normativum, melyhez alkalmazkodni kellett volna, s így ki-ki saját felfogását és tehetségét igyekezett érvényre emelni, miből azon sajnós körülmény állott elő, hogy az egész magyarlakta vidéken nem volt egy ének sem, melyet legalább két templomban egyöntetüen, egy dallam szerint énekeltek volna, miből, ha nagyobb ünnepeken több községből összesereglettek hiveim a legnagyobb diszonantia származott; másrészt hogy megóvjam ruthén hiveimet, hogy idegenből kikerülő egyházi könyvekkel lássák el magukat, elhatároztam, hogy e katolikus és hazafias érdekek megóvása céljából, úgy magyar, mint ó-szláv /: vetero slavica/ *[fol. 1v]* nyelven szertartási könyveik egy kis részét nyomda alá rendeztetem. Ezen kettős tervemet egyházmegyém a legnagyobb örömmel fogadja. –

Egyházmegyém zeneértő papjait igénybe vettem, hogy e téren érvényesítsék jó tudásukat, minek eredménye az lett, hogy a több rendbeli bírálaton keresztül ment mű, értem: hangjegyzés, ma már készen áll. –

Kegyelmes Uram! Ezen nagy messze kiható fontosságu ügy csupán Excellentiád hathatós támogatása mellett vihető keresztül: s tudatában vagyok annak, hogy Nagyméltóságod ezek mérlegelése után anyagilag leendő segélyezéssel kegyeskedik e célokat sikerhez vezetni. –

Ezek előre bocsátása után tisztelettel felkérem Excellentiádat kegyeskedjék tárcája és évi költségvetésének terhére püspöki kormányom rendelkezésére bocsájtani 16,000 korona azaz Tizenhatezer korona összeget, elszámolás kötelezettségével.

– Ezen összegből volna fedezendő 5000 példánynak kinyomatása (szedés, papír, correctió, kötés) és a valóban beérdemelt szerzői díjak. –

Midőn ezen fontos ügynek sikeres keresztül viteléhez szükségelt összeget Nagyméltóságodtól kérelmezni bátorkodom, felkérem Excellentiádat, hogy ezen nagy horderejü tervemnek még e folyó évben leendő megvalósítására *[fol. 2r]* vonatkozó nagy becsü rendelkezését püspöki kormányommal közölni gondoskodjék.

Kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítása mellett vagyok

Ungvárott, 1904. július 6-án.

Nagyméltóságodnak,

alázatos szolgája

munkácsi püspök

66. Fejér Emmánuel püspökhelyettes levele a vallás és közoktatásügyi minisztérium részére a hadseregben szolgáló görögkatolikus vallásuk kötelező ünnepnapjairól

Ungvár, 1905. augusztus 3.

DAZO fond 151. opisz 2. nr 1757, 23.

[fol. 23r] 5120/1905. iktatószámú levél a Munkácsi Gör. Kath. Egyházmegyei Főhatóság pecsétjével ellátva

Nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi magyar királyi Minisztériumnak.

Budapest

Hivatkozással f. é. 1503. eln. sz. nagybecsű átiratára a császári és királyi közös hadseregben szolgáló gör. szert. kath. katonák által megtartandó ünnepek számának megállapítása tárgyában van szerencsém értesítem a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi magyar királyi Minisztériumot, hogy a munkács egyházmegyei gör. szert. kath. püspöki kormány a császári és királyi közös hadseregben szolgáló gör. szert. katonákra nézve azon ünnepeknek megülését, illetve tartását hagyja javaslatba és kívánja, a mely ünnepek megtartása az 1851. évben e tárgyban kiadott rendelettel megvan állapítva, v. i.:

Január 1. Újév.-

Január 6. Vízkereszt.-

Február 2. Jézus Kr. bemutatása.-

Március 25. Gyümölcsoltó B. A.-

Junius 29. Péter Pál ünnepe.-

Augusztus 6. Urszinváltozása.-

Augusztus 15. Sz. M. mennybemenetele.-

Szept. 8. Sz. Mária születése.-

[fol. 23v]

November 21. Szűz Mária templomba vezetése-

Decz. 6. Szent Miklós napja.-

Decz. 25. Karácsony.

Decz. 26. Karácsony

Decz. 27. Karácsony

Húsvét hétfő

Pünkösöd hétfő

Jézus Kr. mennybemenetele

Sz. Kereszt felmagasztalása, szept.14. Julian naptár szerint.-

Ezen 17 ünnepnek megtartása nem minden évben vesz igénybe 17 külön-napot, mert jóllehet a naptár egyesítés még meg nem történt, annak daczára sokszor össze esik évenként ezen 17 ünnep közül három. Pld. 1906. 1909. 1912. 1915. stb. években öszszeesnek, mikor is csak 14 nap ünnepeltetik meg külön. Sőt több ünnep vasárnapra is eshetik.

Ha a Julian és Gergely naptár kért egyesítése megtörténnék, ezen esetben ez ünnepek a latin szertartású katolikusokkal együtt tartatnának, s így a 17 illetve 14 nap teljesen szabaddá válnék.-

Kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítása mellett vagyok,

Ungvárott 1905. aug. 3.

alázatos szolgája:

Fejér Emmánuel

püspöki helyettes

67. Az egyházi könyvek kiadásának előkészítésére vonatkozó követelmények

Hely és dátum megjelölése nélkül
DAZO fond 151. opisz 2. 946, 46-49.

[fol. 46r] Tervezet

egyházi könyvek itthoni kiadásának munkájáról

A munka 2 részre oszlik: a, az ószláv nyelvű egyházi könyvek kiadása b, azoknak magyarra fordítása és kiadása

I. Az ószláv egyházi könyvek kiadásánál megállapítandók:

1. Melyik könyveket kell egész terjedelmükben kiadni?
2. Melyik könyveket kell csak egyes részeiben kiadni?
3. A 2 alattiaknál részletesen és pontosan meg kell állapítani a kiadandó részleteket és azoknak sorrendjét.
4. Pontosán meg kell állapítani azt, hogy melyik könyvek nyomán történjék az új kiadás? Itt meg kell állapítani azt is, hogy melyik évből való nyomtatvány vetessék alapul, mert ugyanazon könyvnek újabb és újabb kiadásaiba becsuszhatnak változások.
5. Meg kell állapítani a könyvek kiadásának sorrendjét.
6. Meg kell állapítani a könyvek alakját (folió, 4 rét, 8 rét:)
7. Meg kell állapítani vajjon az egyházi – a papok és kántorok részére – használatra történő kiadással egyidejűleg kiadatnak-e a nép számára való u.n. Szbornikok? Ha igen:
8. Meg kell állapítani az ezekbe felveendő részleteket.
9. Meg kell állapítani minden egyes könyvre vonatkozólag a betűk minőségét (Hányféle nagyságnak, kellenek-e diszesebb initialék? stb.)
10. Meg kell állapítani az eredeti után az egyes könyvek terjedelmét (oldalszám).

II. Az ószláv könyvek kiadásának előkészítésénél követendő eljárás:

1. kérdés: a munkácsi, eperjesi, kőrösi egyházmegyék [fol. 47r] a munkában való részvételben egyenlő számú munkával vegyenek-e részt, vagy a parochiák számárányában, vagy csak az arravalóság vétessék figyelembe?

2. Az ó-szláv szöveget mindenesetre a maga eredetiségében kell a másolatnál fenntartani, nem szabad a szövegbe a galíciai, se nagy orosz, vagy más más szójárást belevinni.

R.) A szövegből ki kell küszöbölni az ószláv nyelvben kevésbé jártasakat sokakat megtévesztő abbreviatókat és contractiókat, a szöveget úgy kell leírni, amint azt az ószláv nyelv szemantikája és syntaxisának szelleme megkívánja. Épen ezért:

3. Az ó-szláv nyelvnek sajtó alá leírására csak olyan egyének – egyháziak és világiak – alkalmazhatók, akik a nyelvet tökéletesen uralják.

4. Minden szövegnek sajtó alá előkészítéséhez két egyén szükséges. Egyik, aki azt leírja, másik, a ki a leirt szöveget revideálja. Ha a kettő között valahol véleményeltérés mutatkoznék, a vitás kérdésben a leíró egyén egyházmegyéjének püspöke vagy megbizottja dönt. –

III. A fordítás.

1. A fordítás nyomon követi a már kiadott ó-szláv szöveget úgy, hogy az ó-szláv és a magyar szövegek kiadása párhuzamosan haladjon.

2. Meg kell állapítani azt, hogy a fordítás a kiadott ó-szláv szövegből történjék-e vagy az apostoli szentszék által jóváhagyott görög szövegből, vagy a görög szöveg csak az esetleg kétes helyek magyarázójára szolgáljon? –

3. Össze kell irni és megszerezni az összes eddig megjelent magyar fordításokat és megállapítani, lehet ezek egyikét-másikat revideálva és esetleg kijavítva kiadni, vagy mindent az újonnan kiadott ó-szláv görög [fol. 48r] alapján újra kell fordítani?

4. Lényeges a magyar szövegnek az ósláv szöveg nálunk ismeretes dallamaihoz alkalmazkodása? Ha igen, melyik egyházmegyében, vagy vidéken használt dallamokat kell alapul venni és hogyan történjék annak egyöntetű megállapítása?

5. Meg kell állapítani, melyik helyesírási mód lesz a fordítókra nézve kötelező a m. tud. Akadémia-e, vagy a vall. és közkt. Ministeriumé?

6. Minden szöveg fordításához két-két egyén szükséges. Az egyik a fordító, a másik a revizor. Eltérés esetén a döntést célszerű lenne a budapesti tud. egyetem valamelyik theologiai tanárára bízni.

IV. Kiadás.

1. A nyomdai munkát a m. kir. vallás és közokt. Ministerium elhatározása szerint az m. kir. tud. egyetemi nyomda Budapesten fogja végezni, a miért is a mű technikai keresztülvitelét csak Budapesten lakó egyén vagy bizottság végezheti célszerűen.

2. A főszerkesztő (és esetleg a szerkesztő bizottság) a megyés püspökökből és a vall. és közokt. Ministerium kiküldöttjéből álló főhatóságtól kapja az utasításokat és csak azok értelmében és szellemében járhat el.

3. A munkatársakat a 2.) alatt említett főhatóság jelöli ki.

4. Ugyanaz állapítja meg a kiadás alapjául szolgáló ó-szláv szöveget, a melyik alapja lesz a fordításnak is. Megállapítja a könyvek megjelenésének sorrendjét, a könyvek alakját, a kivétel több vonásait (Példányszám stb.)

5. A főszerkesztő a vett utasítás értelmében és szellemében érintkezik a munkatársakkal és a nyomdával. Hozzá küldetnek az összes kéziratok, netalán eltérő vélemények, amelyekre vonatkozólag kikéri az illetékes hatóság döntését és csak ez után adja sajtó alá a kéziratot.

6. Az ó-szláv szövegnek az első correcturáját a leíró, [fol. 49r] a másodikat a revideáló végzi, a tükörlevonat superrevíziója a főszerkesztő teendője. Így el lehet érni a hibátlan szöveget. A fordítás első correcturáját a fordító végzi, a revíziót a főszerkesztő.

7. A fordításra vonatkozólag a főszerkesztőnek joga és kötelessége ügyelni arra, hogy a magyar szöveg igazán magyaros legyen és a lehetőségig magyar irodalmi színvonalon álljon. - Ezért joga van a szövegen – az értelem legkisebb módosítása nélkül – styláris módosításokat tenni.

V. A költségek.

A kiadás költségeit a vall. és a közokt. m. kir. Ministerium az országgyűlés által megszavazott 400.000 koronából fedezi.

1. Itt elvi kérdésül felmerülhet az 1.) vajjon a parochiák mind megkapják-e az összes ó-szláv és magyar kiadványokat?

2. Ingyen vagy kiállítási árban fogják-e kapni a könyveket?

Ezeknek a kérdéseknek előzetes tisztázása a költségvetés megállapítása miatt szükséges, mert csak ezen az alapon lehet megállapítani a nagy munka munkatársainak tiszteletdíját.-

68. A Boksay János – Malinics József, A Munkácsi Görög Katholikus Püspöki Egyházmegyében használt és megállapított egyházi közénekek gyűjteményé bejelentése

Ungvár, 1906. május 16.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (V.) körlevél 3243. számú rendelete

Legbecesebb örökségünk, ősi szertartásunk diszét, *egyházi közénekeinket* a hagyomány tartotta fenn. Szájról-szájra szállt az ének, az atya fiának adta azt át, hogy ő ismét utódait tanítsa meg arra.

Az ősi dallamtól azonban főleg a mult század utolsó évtizedeiben egyes vidékeken sok eltérést tapasztaltunk. Feltétlenül szükségesnek mutatkozott, hogy egyházi közénekeinket a modernizáló sallangoktól megtisztítsuk, azok tisztaságát, eredetiségét legjobb tudásunk szerint visszaállítsuk és az ekképen visszaállított egyházi dallamokat megőrökítsük, hangjegyekbe foglaljuk, hogy azok egyöntetűen énekeltesenek széles egyházmegyénkben és régi magasztos épségökben adassanak át az utókornak.

Ezen célból már négy év előtt megbiztam volt székesegyházam karnagyát és éneklését, hogy szigoruan szem előtt tartva az egyházmegyénkben használt melódiákat, írják össze hangjegyekben összes egyházi közénekeinket. Az illetők nagy gondall és lelkiismeretes körültekintéssel elkészített munkálatát, mely összes egyházi énekeinket ó-szláv és magyar nyelven tartalmazza, szakértők által megbíráltattam és az alapos észrevételek figyelembevételével helyesbítettem.

E két mű kinyomtatása kezdetét vette.

Felhivom azért Nagyontisztelendőségeket, hogy ezen hangjegyes művet szerezék meg ugy anya-, mint fiókegyházaik templomai részére és utasítsák kántoraikat, hogy egyházi közénekeink éneklésénél és az iskolában való tanításánál ahhoz szigoruan alkalmazkodjanak, mert az attól való eltérést – amidőn egyházi közénekeink egyöntetűségét akarjuk előmozdítani és biztosítani – megtorlás nélkül nem hagyhatnám.

A mű ára példányonkint füzve hat (6), félbörkötésben nyolcz (8), egészbörkötésben pedig tiz (10) koronában állapított meg.

Egyidejüleg veszik Nagytisztelendőségek az előfizetési felhívást. Ezen tüntessék fel, hogy magyar vagy ó-szláv nyelvü műre van-e szükségök és füzve, félbörkötésben, vagy egész börkötésben és hány példányban óhajtják annak megküldését? és az aláírási ívet minél előbb küldjék be kormányomhoz.

A mű egy-egy példányának minden egyes templom részére való megrendelését az egyház pénztára terhére engedélyezem, sőt kötelezővé teszem.

Az ezen példányokért járó összegeket legkésőbb f. évi *augusztus hó 31-ig* feltétlenül küldjék be Ungvárra, *az e. m. alapítványi kezelő hivatalhoz.*

Végül elrendelem, hogy ezen hangjegyes énekes könyvek a jövő 1906-1907. tanévtől kezdve úgy a papnevelő-, mint fi- és nőképző-intézeteinkben az egyházi közének tanulásánál rendes tankönyvül használtassanak, melyet minden egyes növendék köteles maga részére megszerezni.

Ungvár, 1906. május 16.

69. A Boksay-Malinics-kotta bevezetésének szorgalmazása

Ungvár, 1907. január 2.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1907. évi (I.) körlevél 10. számú rendelete

Mult 1906. évi V. körlevelemben 3243. sz. a. közölt intézkedéssel elrendeltem, hogy az összes *egyházi közénekeinket tartalmazó hangjegyes művet* úgy az anya-, mint a fiókegyházak templomai részére szerezzék meg Nagyontisztelendőségek, illetve hogy a jelzett körlevél mellékletében visszavárolag megküldött előfizetési iven jelezzék, hogy minő kötésben óhajtják annak megküldését?

Megütközéssel tapasztaltam, hogy ezen intézkedésnek nagyon kevesen tettek eleget.

Vegyék azért tudomásul, hogy minden egyes lelkészetbe, ahonnan eddig az előfizetési ív vissza nem jött, sem más uton megrendelés nem érkezett be, - az említett énekes könyvnek félbörkötésben való megküldését rendeltem el.

Felhivom egyuttal felelősség terhe alatt a nt. kerületi esperes urakat, hogy minden templommal bíró anya- és fiókegyház pénztárából, ahol az előfizetési összeg beküldése igazolást nem nyer, a jelzett mű ára fejében *nyolcz (8) koronát* vételezzenek be és legkésőbb f. é. márczius hó 15-ig kimutatás kíséretében terjesszék be az e. m. alapítványi kezelőhivatalhoz.

Végül ismételten felhivom Nagyontisztelendőségeket, hogy utasítsák kántorait, illetve kántortanítóikat, miszerint egyházi közénekeinknek a szertartásban való éneklésénél és azoknak az iskolában való tanításánál az ujonnan kiadott hangjegyes műhöz szigoruan alkalmazkodjanak.

Ungvár, 1907. január 2.

70. Firczak Gyula munkácsi püspök egyik esperesi kerületének javaslatára ajánlást fogalmaz meg a Mária ünnepek előtti paraklisz végzéséről

Ungvár, 1907. január 30.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1907. évi (II.) körlevél 540. számú rendelete

Egyházmegyém egyik esperesi kerületének lelkészei mult év őszi gyűlésükből a következő javaslatot terjesztették be hozzám:

„9. A kerület egy buzgó tagja előterjeszti, hogy: e korban, mikor a vallástalanság annyira elharapózott, hogy nagyon kevés az igazán vallásos egyén, mikor a kor vallástalansága főképp a *szent Szűz kultusza* ellen fordul és mikor például Franciaországban is a hitelenség elzárni készül a templomokat, sőt a csodás kegyhelyeket - a szent Szűz tisztelőinek annyira nélkülözhetlen eme zárandokhelyeket, mi divatosabb mint az, hogy nálunk is kikezdzék, kigunyolják a hitbuzgó katolikust Mária tiszteletéért, nálunk, hol pedig a boldogságos Szűznek, Isten anyjának az ő égi oltalmát annyiszor tapasztalhatta édes hazánk, annyiszor ősi egyházmegyénk, hogy úgy drága magyar

hazánk, mint a mi ősi egyházmegyénk is Patronájául választotta Őt! Gunyolóknak, „Mária imádók”-nak csufolják a Mária kultusz híveit, „bigótok”-nak nevezik az egyházmegyénk kebelében lévő és annyi csodástettel kitüntetett zarándokhelyet, Máriapócsot tömegesen felkereső igaz tisztelőit a bold. Szűznek! Bárha így ütik is arczul a vallásosságot - nem esünk kétségbe! Ahol támadnak, ott az örök Isten örökké igaz tanaival védekezünk s hol legnagyobb a támadás ott hithűségünk fokozottabb mély kifejezésével védekezünk s mert Mária *imádásával* vádolnak - leszünk még igazi Máriát *tisztelők* és hirdetni fogjuk még fennebb mint eddig, hogy nem imádás, hanem határtalan tisztelet az, melyel mi Szűz Mária dicsfényvel övezett alakját körülvesszük. És mert magasztos szertartásaink a kereszténység ősi idejétől megadják a módot, hogy Szűz Mária iránti tiszteletünket az egyház óhaja szerint rójjuk le, indítványozza, hogy kérje fel a kerület kegyelmes Főpásztorunkat, miszerint kegyeskednék nagy egyházmegyéje papságát körlevélileg arra buzdítani, hogy a különösen szép és oly buzgóságra lángoló „Paraklisz” szertartást - a szűz Mária tiszteletének fokozására, a bold. Szűz közbenjárásának, égi oltalmának kinyerésére az egyházmegye minden papja a munkás nyári hónapok kivételével hetenkint úgy elvégezni, mint azt a papnevelőházban annak idején megszoktuk, kedves lelkipásztori kötelességének tartsa.

A kerület lelkészei, mert a „Paraklisz” több helyütt végeztetik a kerületben és így végzésében - különösen ha rövid szentbeszéddel is van összekötve - üdvös következményeit tapasztalhatták, az indítványt örömmel teszik magukévá és e jegyzőkönyvnek kivonatával kérik fel Ő Excelenciáját, hogy a *Mária-kultusz*nak egyházmegyénkbeni feljlesztése céljából a „Paraklisz” végzésére egyházmegyénk összes lelkipásztorait buzdítani kegyeskednék, nem lévén mi akadálya sem annak, hogy a hol ismeretlen is a nép előtt e szertartás, azt az „Unio” e nemű olcsó kiadványainak felhasználásával csakhamar közismertté és fogékony népünk előtt közkedvelt szertartássá tegyék.”

Örömmel olvasván ezen valódi lelkipásztori buzgóságtól sugalt, dicséretet érdemlő előterjesztést, - ennek kapcsán - nem ugyan vi praecepti, de ajánlásképpen - felhivom ntdő lelkészkező papságomat, hogy a boldogságos Szűz kultuszának fejlesztése és emelése végett *minden Mária-ünnep előtt este a szent Szűz tiszteletére parakliszt végezzenek* és arról híveiket előzetesen értesítsék.

Ungvár, 1907. január 30.

71. Vályi János eperjesi megyéspüspök levele Firczak Gyula munkácsi megyéspüspökhöz a liturgikus könyvek illusztrálására szánt templomok fényképezéséről

Eperjes, 1908. december 28.

DAZO fond 151. opisz 2. nr 946, 61.

[fol. 61r]

NAGYMÉLTÓSÁGÚ DR. FIRCAK GYULA ÚRNAK V. B. SS. M. PÜSPÖK UNGVÁR
NAGYMÉLTÓSÁGÚ PÜSPÖK ÚR!

A kiadandó új szerkönyvek, kivállóképpen pedig a Lyturgikon kezdő és záróképeit a három egyházmegye területén létező nevezetesebb templomok, egyházi folszevelvények stb. fényképeiből óhajtanám összeállíttatni.

Van szerencsém azért Excellenciádat f. évi aug hó 4.én 3590. sz a. kelt átiratom kapcsán, ismételten tisztelettel fölkérni, méltóztassék egyházmegyéje lelkészkező

papságát fölhívni: szíveskedjék a régiségüknél vagy más körülményeknél fogva értékesebb templomok, keresztek, körmenetek stb. lehetőleg éles fényképeit összegyűjteni. A mostani téli időszak, hóborított tájaival, kiválóképen alkalmas szép és hangzatos felvételek eszközlésére. Városokban vagy a városhelyek közelében fekvő parochiákra könnyen kivihető egy hivatásos fényképész s a mellett mindenütt akad a vidéken is egy vagy több amatőr fotografus, aki igen szívesen lefényképezi a templomot, vagy más dolgokat, épületeket, egyházi felszerelvényeket stb.

Végül tisztelettel fölkérem Excellenciádat, méltóztassék a gyűjtést záros határidőre s a sürgető körülményekre való [fol. 61v] tekintettel mielőbb és kötelezőleg elrendelni, az így egybegyűlt anyagot pedig kegyeskedjék aztán további eljárás végett főhatóságomhoz beküldeni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Eperjes, 1908. évi decz. hó 28-án

Ványi János

eperjesi püspök

72. Felhívás a liturgiafordítás illusztrálásához szükséges templomok fényképeinek elkészítésére

Ungvár, 1909. február 13.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1909. évi (III.) körlevél 993. számú rendelete

Roskovics Ignác, festőművész az ujonnan kinyomatandó *egyházi könyvek díszítésére* való felhasználás végett az egyházmegyénkhez tartozó *templomok fényképeit* kérvén, - felhívom a nt. lelkész urakat, hogy azon hitközségek templomainak fényképét, amelyek régiségöknél —, vagy stíljöknél fogva figyelmet keltők, — ha az egyház pénztára a költséget fedezni képes, — *minél előbb* készítessék el — és terjeszszék be hozzám.

Ungvár, 1909. február 13.

73. Ószláv és magyar nyelvű szertartási könyvek tervezett nyomtatási költségei

Eperjes, 1909. szeptember 10.

DAZO fond 151. opisz 2. nr 946, 90-91.

[fol. 90r] Főkölségvetési tervezet a gör. szer. kath. ószláv szerkönyvek 2000 példányának nyomtatási költségeiről

A szerkönyv

sorszám	neve	alakja	columnaszám	ív szám		Szedés, nyomás és papír egys. ára		Sajtó alá rendezés és correct.		Egy iv nyomtatási költségei		Összes nyomtatási ára	
						F	K	K	K	F	K	F	
1.	Horologion	nagy folio	4	127	1/2	143	64	10	-	153	64	19589	10
2.	Triodion	kis "	4	200		132	09	10		142	09	28418	-
3.	Pente- kosztarion	" "	4	242		131	67	10	-	141	67	34284	14
4.	Oktoichon	" "	4	200		137	54	10	-	147	54	29508	-
5.	Trefologion	" "	4	355		137	67	10		147	67	52422	85
6.	Pszalterion	4-ed rét	8	41	1/4	171	82	10		181	82	7500	08
7.	Irmologion	" "	8	70	1/4	250	30	30		280	30	19691	08
8.	Liturgikon	nagy fol	4	175	-	151	74	10		161	74	28304	50
9.	Leczkekönyv	kis fol	4	132	1/2	131	67	10		141	67	18771	28
10	Evangelium	nagy fol	4	162	1/2	136	18	10		146	18	25754	25
11	Euchologion	8 ad rét	16	65	1/2	204	52	10		214	52	14051	06
12	Typikon	nagy fol	4	221	1/2	145	50	10		155	50	34443	25
13	Akathisnik	8 ad rét	16	29	7/8	199	76	10		209	76	6266	58
14	Minea	4 ed rét	8	478	-	179	06	10		189	06	90370	68
	Összesen			2500	7/8							407374 K	85 F

Kelt Eperjesen 1909. szept. hó 10. én

Kovaliczky Kornél sk.

bizottsági elnök

A másolat hitelül:

Beszkid Miklós

irodaigazgató

Körpecsét felirata: Eperjesi Püspöki Hivatal *1883*

Kizák János sk

bizottsági jegyző

[fol. 91r] A gör szert. kath. egyházi szerkönyvek magyar nyelven való kiadásának fő költségvetése 1000 példányban nyomatva

A szerkönyv

sorszám	neve	alakja	columnaszám	ív szám	Szedés, nyomás és papír ára		Fordítás, egyeztetés és correctura		Egy iv összes nyomtatási költségei		Teljes ára	
					K.	f.	K.	f.	K.	f.	K.	fill.
1.	Evangeliumi, előrész	nagy föl	4	5	137	87	30	-	167	87	839	35
	“ garmond	“	4	1	93	37	30	-	123	37	123	37
	betű	“	4	96	62	30	5	-	67	30	6494	45
	“ szöveg test	“	4	1/2	155	96	10	-	165	96	2074	50
	“ hátsórész vegyes	“		12 1/2								
	Összesen			115							9531K	67 f.
2.	Horologium, Triodion, Pentekosztarion, Oktoichus, Trefologion, Liturgicon, Leczekönyv, Euchologion, Typikon, Akathisnik és Mínea, 13 könyv	8 a d rét	16	1144	88	02	60		148	02	169334K	88f
	Összesen			1259							178866K	55f

Kelt Eperjesen 1909. évi szeptember hó 10. én

Kovaliczky Kornél sk.
bizottsági elnök

Kizák János sk.
bizottsági jegyző

A másolat hitelül: Beszkid Miklósirodaigazgató

Körpecsét felirata: Eperjesi Püspöki Hivatal *1883*

VII. A Gergely-naptár bevezetésére tett kísérlet

74. Firczak Gyula munkácsi püspök körlevele, melyben papjai és kántortanítói véleményét kéri a naptárreform ügyében

Ungvár, 1899. október 3.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1899. évi (XII.) körlevél 7540. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei nt. klerusnak.

A jövő 1900. év egy századra szóló fordulópontot képez az ó, vagyis Julián-naptár szerint követett egyházi időszámításunkban.

A Julián-naptár szerint ugyanis az 1900. év szökőév lévén, míg az új naptárban nem, — a két naptár között levő különbség 1900. évi márczius hó 1-től már nem 12, hanem 13 napot fog kitenni. És a különbség az évszázadok folyamán még inkább növekedni fog.

Figyelemmel erre, valamint azon körülményre, hogy egyes országokban, hol eddig a Julián-naptár volt használatban, komoly mozgalom indult meg arra nézve, hogy a jövő századtól kezdve úgy egyházi, mint politikai tekintetben a Gergely-féle naptár vétessék gyakorlatba, — de még inkább tekintetbe véve azon körülményt, hogy a munkácsi egyházmegye híveinek nagyobb része a latin szert. katolikusok és az ev. reformátusok között él, és ünnepeinknek más napon való megtartása a kölcsönös érintkezéseknél, de még a biráskodásnál is gyakran kellemetlen, sőt zavaró hatást szokott előidézni, — teljesen megéretteknek találok a viszonyokat arra nézve, hogy a naptáregyesítés ügyében, mely egyébként sem képez hitczikkelyt és a mely egyházi könyveink szerkezetének megbontása — és rituális intézményeink legkisebb változtatása nélkül keresztülvihető, — az illetékes tényezők közrevonásával a szükséges lépéseket megtegyem. A szóban forgó kérdés megvilágítására néhány fontosabb körülmény megemlítését szükségesnek látom előrebocsátani.

Az egyház a naptári kérdéseket érdeklődése körébe azért vonta, hogy a husvéti ünnepek megtartásának idejét pontosan meghatározza.

Ezt tette legelőbb az első egyetemes zsinat.

A niceai zsinat erre vonatkozó határozataiból két momentum domborodik ki; az egyik az, hogy a husvét ideje mindig az ég jelenségeinek figyelembevételével legyen megállapítva és az összes keresztények által együttesen ünnepeltessék meg, - a másik az, hogy a keresztények a husvétot a zsidókkal együtt ne ünnepeljék.

És hogy e tekintetben tévedés ne legyen, a zsinat megbizta az alexandriai patriarchát, hogy a husvét napját évről-évre idejekorán közölje a római Székkel, honnan azután az az egész keresztény világgal közöltetni fog. A zsinat tehát nem készített semmiféle, századokra, vagy évezredekre szóló táblázatokat, csak a fennemlített két irányeszmét állította oda mintegy regulátorképen.

A niceai zsinatnak a husvétra vonatkozó rendeletét nagy Konstantin császár saját levele kíséretében küldte meg az összes egyháznak. E levelet nagy Konstantin éle-

tének történetében idézi Eusebius történetíró, melyben a többek között ezek foglaltatnak:

„Ubi quum de sanctissimo Paschae die quaesitum fuisset, communi omnium sententia decretum est: eam festivitatem uno eodemque die ab omnibus ubique celebrari oportere...”

És most kérdezzük meg, kik voltak jelen a niczeai zsinaton? ...

Ott volt nagy szent Bazil, sz. Miklós, sz. Athanáz, alexandriai patriárcha, — ott volt istenitudomány sz. Gergely, — szóval a görög egyház tündöklő csillagai.

És ezen zsinat atyái, kik a pápai követek-kivételével valamennyien görögök voltak, — a húsvét idejének meghatározásánál, a keleti egyház régi tradícióját elhagyva, elfogadták és kötelezővé tették a nyugatiak rendszerét, mert azt megfelelőbbnek ismerték el.

Később XIII. Gergely pápa megjavította a naptárt a melyet a görög egyház mai napig el nem fogadva, *régi rendszerünkkel oda jutottunk, hogy ma, akarva — nem akarva, vagy egy újítást kell elfogadnunk ... a 13 napos különbözetet*, — vagy pedig, a mi ennél sokkal helyesebb, — *követnünk kell a mi szent Atyáink, a görög egyház hittudorai és tanítóinak példáját*: Következőleg helyesbitenünk kell időszámítási rendszerünket a niczeai zsinat határozatainak szellemében, *vagyis elfogadunk a Gergely-féle naptárt* anélkül azonban, hogy rituális intézményeinket legkevésbé is megzavarnók.

Káptalanom és a szentszék tagjai a naptáregyesítés indokoltságát és hasznosságát belátván, annak keresztülviteléshez a maguk részéről örömmel járulnak hozzá.

Mielőtt azonban az illetékes köröknél a további lépéseket megtenném, szükségesnek találtam, hogy ezen ügyben egyházmegyém Nt. Klerusát is meghallgassam.

Miért is felhívom a Ftdő Főesperes, Ntdő Esperes és Lelkész urakat, hogy a *f. é. lelkészi és éneklész-tanítói öszi tanácskozmányt minden esperesi kerületben mulbatatlanul folyó október hóban tartsák meg*, azon a ker. Esperesen kívül, a hol csak lehetséges a Főesperes is jelenjék meg, hogy szükség esetén a felmerülő kételyekkel szemben felvilágosítást nyújtson.

A gyűlés első tárgyául a naptár-egyesítés kérdését tűzzék ki s azt az előadottak alapján megvitatva, hozzanak kerületenkint határozatot: vajjon azt a kerület elfogadja-e, vagy sem?

Az erről jegyzőkönyvi kivonatot azután a hozzájuk melléketben megküldött minta szerint latin nyelven, egész iven kiállítva s az összes jelenvolt lelkészekkel aláírva a ker. Esperes urak *f. é. november hó 15-ig mulbatatlanul terjeszték be kormányomhoz*. Hasonló eljárásra hívom fel a sz. Bazil-rend definitoriumát is, hogy a rend részéről kívánt jegyzőkönyvi kivonatot az előbb idézett minta szerint kiállítottan küldje be hozzám.

A szóban forgó ügyet *az éneklész-tanítók gyűlésén is a tárgyalás első pontjául tűzöm ki* oly megjegyzéssel, hogy gyűlésök jegyzőkönyvének ezen kérdésre vonatkozó *kivonata* az előbbi minta szerint ugyan, de magyar nyelven állítandó ki s az összes jelenvolt éneklész-tanítók által aláírva, hozzám a ker. Esperes utján ugyancsak *f. é. november 15-én bezárólag beterjesztendő*.

Ezen fontos ügy letárgyalásához a jó Isten gazdag kegyelmét esdve le mindnyájukra, püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott 1899. évi október hó 3-án

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök.

75. Pápai határozat bejelentése, mely engedélyezi a teljes búcsú elnyerését Julian-naptár szerinti újév első napjára (részlet)

Ungvár, 1901. január 10.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1901. évi (II.) körlevél 134. számú rendelete

A munkácsi-egyházmegyei ntdő Klerusnak.

A XX. század beköszöntése alkalmából dicsőségesen uralkodó pápánk, XIII. Leo Ő Szentsége újból megnyitotta az egyház kincstárát és teljes búcsut engedélyezett azoknak, kik az év első napján éjféltil délig a legméltóságosabb Oltáriszentséget egy órán át ájtatosan imádják.

A naptáregyesítés kérdése még meg nem oldatván, felterjesztést intéztem Ő Szentségéhez, kérve őt, hogy a teljes búcsut a Julián-naptár szerint számított új év napjára is engedélyezni kegyeskedjék.

A bécsi apostoli nuntiatúrától mai napon vett értesítés szerint Ő Szentsége a munkácsi egyházmegye Klerusa és hivei részére legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy mindazok, a kik a Julián-naptár szerint számított új év első napján, tehát *f.* é. január hó 13-ának éjféli 12 órájától január hó 14-én déli 12 óráig a legméltóságosabb Oltáriszentséget a templomban egy órán át imádvá, imáikat a Pápa Ő Szentsége szándékára felajánlják, ájtatosan meggyónnak és megáldoznak, *teljes búcsut nyerhessenek.*
(...)

76. Rónaszéki sóbányászok levele Firczák Gyulához a naptáregyesítés ügyében

Rónaszék, 1909. április 11.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 3-4.

Nagyméltóságú Püspök Úr!
Kegyelmes Atyánk!

Különleges helyzetünkből kifolyólag még 1903 év július hó 28^{án} 103 rónaszéki grk. sóbánya alkalmazott aláírásával azon legalázatosabb kérelemmel fordultunk Nagyméltóságú Püspök Úr kegyelmes színe elé, hogy hitközségünkre vonatkozólag kegyeskedjék megengedni, hogy ünnepeinket a latin szert. kath. testvéreinkkel együtt ünnepelhessük a rom. kath. kalendárium szerint. Akor — fájdalom — elutasítottunk.—

Most mióta olvasuk a lapokban, hogy Nagyméltóságú Püspök Úr szintén a naptáregyesítés mellett küzd, s olvastuk azt, hogy a nagy magyar alföldi birtokokba munkába menő ruthén testvéreink részére kegyesen engedélyezni méltóztatott, hogy ők, ott a rom. kath. kalendárium szerint ünnepeljenek; s végre legujabban olvasunk arról, hogy a Pápa Ő Szentsége a budapesti grk. egyházközségnek megengedte, hogy e folyó év husvétjétől kezdve ünnepeinket a latin ünnepekkel együtt ünnepelhessék: bennünk ismét föllángol a régi vágy, hogy mi is részesüljünk a naptáregyesítés minél korábbi áldásaiban.

Miért is bátorkodunk megújítani 1903 év július hó 28^{án} kelt, s beküldött kérvényünket, a mint következik:

Nagyméltóságú püspök úr! kegyelmes atyánk!

Alólirottak mély alázattal bátorkodunk alábbi hódolatteljes kérelmünket a következőkben Nagyméltóságod elé terjeszteni:

Mi — ugyanis Rónaszéken lakó görög katolikusok, — miután a kincstárnál szegődve vagyunk, — ugy magunk, mint munkás gyermekeink is, — kötelezve vagyunk a szükséges időben — görög ünnepnapon is bányamunkát teljesíteni.

Ragaszkodunk ugyan ünnepeinkhez, — de a mennyiben itt Rónaszéken a munkáslakosok száma majdnem fele részben görög katolikus vallású, s a munkásokra szükség lévén, kénytelenek vagyunk a kincstári hivatal parancsára görög ünnepeinkben is munkát teljesíteni; s ettől vonakodni lehetetlen, mert kenyérünket és bérünket mint szegődött munkások, veszélyeztetjük — illetve ha munkába nem állunk, — napibérünket veszítjük el.

Ennélfogva igen kívánatos, és üdvös lenne, ha Nagyméltóságod a mi görög ünnepeinket, mint kincstári bányászok részére — a latin szertartású katolikusok ünnepeivel egyesíteni kegyeskednék; addig is, míg az általános egyesítés létre jön; annyival is inkább, mert ha ez még továbbra is így marad, még több — a latin szertartásra való átmenet iránti hajlam támadna hitközségünkben, miután a mi ünnepeinket csak veszteségünkkel tarthatjuk meg; mise és vecsernye idején kénytelenek vagyunk dolgozni, a mi nagy lelki megbotránkoztatást okoz ugy bennünk, mint másokban is; mert ünnepeinket nem szentelhetjük annak rendeltetése szerint lelkünk üdvére.

Alázattal felemlítjük még azt is, hogy mi itt legnagyobb részben vegyes szertartású házasságban élünk; ilyeneknek már mind a két ünnepet kellene megszentelni; de egyrészt a kötelesség, — másrészt a szükség kényszerít a görög ünnepeken való munkára.

Tekintve továbbá azt is, hogy itt Rónaszéken, mint kincstári sóbányatelepen, — nem adatott meg részünkre az a mód, hogy földműveléssel is foglalkozhassunk, s hogy ez által is némi segílyt nyujthatnánk családjaink számára; csak is kizárólagosan a kincstárnál keressük kenyérünket; azért kénytelenek vagyunk akkor munkát teljesíteni, mikor azt a munkaadó bányakincstári hivatal parancsolja.

Tekintetbe véve még azt is, hogy szegény sorsunk sem engedi meg azt, hogy a görög ünnepeket is külön ünnepeljük meg; mert a latin szertartású ünnepnapokon ugy is ünnepelnünk kell, s a kincstár nem ad ily napra munkát, — s mint a két ünnepet pedig nem tarthatjuk meg, mert ez által munkabérünk oly csekély lenne, hogy nem volnánk képesek családjaink számára a szükséges élelmet és ruházatot megszerezni.

Miért is mély alázattal az iránt könyörgünk Nagyméltóságod kegyes színe előtt, hogy ebbeli hódolatteljes kérésünket méltányolva, — részünkre — mint szegődött kincstári sóbányászok részére, — görög ünnepeinket, a latin szertartású katolikusok ünnepeivel egyesíteni kegyeskedjék; mely által ugy munkás, — mint vallási kötelességeinknek nyugodt lelki ismerettel eleget téve, nem terheli lelkünket a görög ünnepeinken végzett nehéz bányamunkálkodás miatt megbotránkoztatás.

Alázatos kérésünk meghallgatásáért esdve vagyunk, magunkat Nagyméltóságod kegyeibe ajánlva

Rónaszéken, 1903. év július hó 28^{án}

alázatos hivei:

103 kincstári sóbánya munkás aláírása.

Mind ezen anyagi és lelki okoknál fogva ismételten alázatosan esedezünk, hogy rónaszéki görög szertartású hiveinek a többi hitközségeket megelőzőleg kegyeskedjék megengedni, már a jelen húsvéti időtől kezdve, hogy ünnepeinket latin szertartású testvéreinkkel együtt ünnepelhessük.

Kelt Rónaszéken, 1909. április hó 11^{én}

Nagyméltóságú Püspök Úr kegyelmébe ajánlva magunkat, vagyunk kézcsókoló gyermekei.

Iványi Bertalan
Traiszta Illés
id. Moldován Mihály
ifj. Moldován Mihály
Moldován Péter
Moldován János
Illés István
Illés Sándor
Birostyuk István
Simon István
idős Merza Mihály
Lanyek Illés
Lázán Sándor
Fülöp Jónás
Babóta György
Drimás László
Illés András

[fol. 5r]

Bógdán István
Bógdán Antal
idős Bógdán László
idős Bógdán András
Babóta Antal
id. Lengyel Mihály
Simán Albert
Argyelán Mihály
Argyelán György
Illés János
Morza József
Ivankovics Péter
Borcsa Sándor
Bácskai István
Pólyák Sándor
Drámmis Sándor
if. Kókóván György
Dézsi Mihály

Bogdán László
Traiszta Lajos
Koszován Demeter
Koszován Péter
Koszován György
Koszován Mihály
Koszován Ambrus
Merza Sándor
Bemekell László
Bogdán György
Gádzsa Péter
Bogdán János
Bodnárík József
Traiszta Albert
Berszán István
Simon László
id. Traiszta János
Traiszta Simon
Traiszta Miklós

Szemkovics László
if. Drimics Péter
idős Drimics Péter
idős Simon Jónás
idős Birástyuk György
Rózinlyics János
[*] György
Traiszta György
id. Traiszta Mihály
if. Traiszta Mihály
Bercsa László
Argyelán Simon
[*] Ferencz
if. [*] János
Traiszta ..
Avanán Mihály
Szocsvaczai [*]
Szocsvaczai János

Rózinlyics Páll
Pólyák Mihály
Árgyelán József
Bácsa Ferencz
if. Brezena János
Nyikóva György
Berezán Miklós
idős Argyelán Sándor
if. Argyelán Sándor
Brencsa György
Gádzsa János
Dézsi Péter
Pólyák Péter

[*] Mihály
Kófszován János
Bercsa Mihály
Traiszta Gergely
Dvimics Gábor
Scimics János
Meroza Péter
Meroza Márton
Meroza János
Meroza Ambrus
Dvimmis György
idős. Dvimmis [*]
Bogdán Tibor
[*] Miklós
if. Traiszta János
if. Csizmadia [*]
Szikvia Sándor
id. Szikvin Jónás
if. Szikvin Jónás

77. Firczak Gyula munkácsi püspök naptárreformot indokló érvei, melyet Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez küldött

Ungvár, 1909. április 12.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 7-13.

[fol. 1r] NAGYMÉLTÓSÁGÚ GRÓF, MINISZTER ÚR, TISZTELT BARÁTOM!

Az egyházmegyémet érdeklő naptáregyesítés ügyében hozzám intézett megtisztelő soraidat nagy örömmel vettem. Szives érdeklődésedet biztató jelnek veszem arra nézve, hogy e nagyfontosságú ügyünkben a belügyi kormány hathatós támogatásban fog részesíteni bennünket.

A kérdés történeti előzményeit a következőkben foglalom össze:

A keresztény naptár legfőbb kérdése mindig a húsvét ünneplésének meghatározása volt. E tekintetben már a kereszténység első századaiban ellentétek merültek fel az ázsiai és az európai egyházak között. Amazok a zsidó tradíció hatása alatt a húsvét ünnepét a zsidókkal együtt kívánták tartani, az utóbbiak pedig ellenkezőleg soha sem akarták a zsidókkal egyidőben ünnepelni a húsvétot. Ezt az ellentétet a Niceában Kr. u. 325-ben megtartott első egyetemes zsinat szüntette meg azzal, hogy az egyház többségének álláspontjaihoz csatlakozott és kimondotta, hogy a keresztények húsvétja a tavaszi napéjegyenlőség utáni [fol. 2r] holdtöltét követő vasárnapon tartassék meg és soha ne essék össze a zsidók húsvétjával; továbbá elhatározta azt is, hogy minden évben az alexandriai pátriárcha számítsa ki a húsvét ünneplésének napját.

E határozat végrehajtása a közlekedési viszonyok miatt sok nehézségbe ütközött. A kiszámításban csakhamar differentiák támadtak. Az alexandriai pátriárcha a 19 éves holdkört (a hold változásainak ismétlődő körét) illetőleg annak 4szeres szorzatát, a 76 éves kört vette alapul, a római pápák ellenben a zsidó naptártól átvett 84 éves körhöz

alkalmazkodtak, mely a 28 éves napkört (a hét napjainak ismétlődő körét) is magában foglalja.

A kiszámítási ellentétek megszüntetése végett Hilárius pápa (V. század) az úgynevezett Viktorius-féle 532 éves ciklust hozta be, melyet Arián egyiptomi szerzetes talált fel a holdkör és a napkör kombinációjából ($28 \times 19 = 532$). Ezzel oly biztos és könnyen kezelhető számítási módot nyújtott, hogy annak segítségével minden más tudományos hozzáértés nélkül bárki megállapíthatja a húsvét és a többi mozgó ünnep napját. Ezen 532 éves ciklus eltelte után a húsvét ünneplésének ideje ugyanazon sorrendben ismétlődik. A görög egyház ma is ezt az úgynevezett indictiót, használja a Julián naptár [fol. 3r] alapján az ünnepek sorrendjének összeállításánál.

Mivel azonban a Julián naptár szerint minden negyedik év szökőév, tehát az év átlag 365 napjából és 6 órából állónak vétetik, s a csillagászat csakhamar beigazolta, hogy a tropikus év annál 11p:15mp- cel rövidebb, ezért már a XIII. században kezdik a német komputisták az időszámítás javítását sürgetni. A XIV. és XV. században már egyes zsinatok is foglalkoznak az időszámítás kérdésével, s majd a pápák is kezdenek érdeklődni az ügy iránt.

Hosszas tanácskozás és többféle terv megtárgyalása után XIII. Gergely pápa 1582. febr. 14-én kelt „Inter gravissimas” kezdetű bullájával vezette be a reformot, melynek lényege az, hogy 400 évben 3 szökő évet hagy el, illetőleg közönségesnek (365 naposnak) vesz fel; az addigi előállott 10 felesleges szökőnapot pedig egyszerűen kihagyta a naptárból úgy, hogy okt. 5-e helyett közvetlenül 15-ike következett.

A reformot, bár a legkiválóbb egyetemek (Sorbonne, bécsi egyetem) ellene voltak, csakhamar elfogadták: Olaszország, Spanyolország, és Franciaország, 1586-ban Lengyelország, 1587-ben pedig Magyarország katolikusai.

A protestáns és a keleti vallást követő államok nem akarták elfogadni az új naptárt. Így Németország, Dánia, Németalföld evangélikus rendei csak 1700-ban, Angliában csak 1752-ben, [fol. 4r] Svédországban csak 1753-ban, Svájc protestánsai csak 1798-ban fogadták el a Gergely-féle naptárt.

A keleti egyház mai napig is a Julián naptárt s a Viktorius féle számítását tartja, és pedig főképp a következő okokból:

- 1) mert a Gergely-féle reform nem vette figyelembe a niceai zsinatnak a zsidó és a keresztény húsvét együtt ünneplésére vonatkozó tilalmat;
- 2) mert a terjedelmes s nagyszámu templomi könyvek berendezése a reform elfogadása esetén jelentékeny módosulást szenvedett volna;
- 3) mert a Julián-naptárban a Viktorius-féle indictiók önmagukban visszatérő köreikkel nagyon könnyűvé és egyszerűvé teszik az ünnep napjainak kiszámítását, míg a Gergely-féle reform a szökőnapok kihagyása és az epakták (a napév s a 12 holdhónap közti különbségek) körének felvétele által sokkal nehezebbé teszi a naptár használatát, mert századról-századra újabb kiszámítást kíván;
- 4) mert csakhamar beigazolást nyert, hogy a Gergely-naptár szerinti év sem pontos, mert a tropikus évtől átlag 27 mp-cel hosszabb;
- 5) mert oly időben lépett életbe a reform, midőn a vallási küzdelem mindenütt nagyon éles volt és a reform új tápot adott az ellenszenvnek ott, ahol [fol. 5r] ellenséges volt a hangulat Rómával szemben.

A mi a ruthéneket illeti, a naptár egyesítés elmondásának okaihoz meg kell említenem még azt is, hogy Lengyelországban egyes katolikus főurak erőszakkal és

üldözéssel akarták behozni az új naptárt s ezzel gyűlöletessé tették azt az ügyet, mely különben békés úton bevezetve mindkét rész javát eredményezte volna.

Hazai ruthéneink körében az egyházi unió megkötése (1646) után legott felmerült a naptár egyesítésének kérdése. 1692-ben I. Lipót király, 1814-ben pedig Ferencz király hívta fel a gör. katolikusokat, hogy fogadják el az új naptárt. Azonban a püspökök a schisma visszatérésétől féltek s ezért azt kívánták, hogy terjesztessék ki a reform a nem egyesültekre is.

Maga a nép s vele együtt a papság csak akkor kezdte észrevenni a naptáregyesítés szükségét, midőn a közlekedési és munkaviszonyok fejlődésével az új naptárt követő polgártársakkal közelebbi érintkezésbe lépett. A múlt század 40-es éveiben, midőn a schizma teljesen megszűnt a ruthéneink között, a papság már sürgeti a naptárreformot.

1870-ben a zempléni papság és hívek S. A. Ujhelyben megtartott gyűlésükből folyólag egyenesen [fol. 6r] felkérték Pankovics István püspök elődömet, hogy tegye meg a naptáregyesítés céljából szükséges lépéseket. Pankovics magáévá tette az ügyet, azonban fáradozása sikertelen maradt, mert minden előkészítés nélkül fogott a dologba, s ezért nem tudta elérni az egyházmegye egységes állásfoglalását a reform érdekében.

1900-ban a Julián-naptár ismét egy nappal maradt el a Gergely-naptártól. Erre való tekintettel 1899-ben körlevelet intéztem egyházmegyém papságához, melyben kimutattam, hogy a naptáregyesítés a szertartás lényeges megbolygatása nélkül keresztülvihető. E körlevél alapján megindult a kérdés tudományos és gyakorlati tárgyalása; minden esperesi kerületnek behatóan kellett azzal foglalkoznia s határozatát latin nyelven is beküldenie kormányomhoz.

E tárgyalás eredménye az volt, hogy 49 kerület közül 47 s a központi papság elfogadta a naptárreform kérelmezésére vonatkozó indítványt, s csak egy kerület szavazott az egyesítés ellen, de csupán azon, különben figyelemreméltó gyakorlati okból, [fol. 7r] hogy az újításra a nép még nincs kellően előkészítve.

A beküldött jegyzőkönyveket a római szentszék elé terjesztettem s kértem a reform engedélyezését.

E kérelmünknek eddig még nincs sikere, mert a római szentszék ily fontos reformot partikulárisan egy egyházmegyében nem engedélyez, s úgy látszik, a többi gör. kath. egyházmegyéék még nem kívánták oly egyértelműséggel a naptáregyesítést, mint a munkácsi egyházmegye. Bizonyára elsősorban a hazai román gör. katolikusok az egyesítés ellen nyilatkoztak, mert e tekintetben érthető okokból a gör. keleti románok kezdő lépésére várnak.

1900 óta a külföldön is állandóan foglalkoznak a naptáregyesítés kérdésével, főképen pedig Oroszországban, hol szintén általánosan elismerik a reform szükségét. A kereskedő világ egyszerűen a Gergely-féle naptár behozatalát sürgeti, míg a tudósok új, számtanilag tökéletesebb naptárt kívánnak, mely lényegesen abban különböznék a Gergely-félétől, hogy 128 év alatt hagy el egy szökőnapot, míg a Gergely-naptár 400 év alatt 3 szökőnapot mellőz.

A kérdés kialakulásának e rövid vázolását azzal egészítem [fol. 8r] ki, hogy most, midőn a keleti és nyugati egyház között a múltban duló és a naptáregyesítést leginkább akadályozó ellenszenvnek immár semmi alapja nincs, sőt midőn a különféle vallástalan társadalmi és tudományos elméletekben az összes pozitív vallásfelekezetek

közös ellenségekre találtak s azok ellen közös erővel kell küzdeniök, most csakugyan nincsen értelme annak, hogy főképp a római kath. egyházzal egyesült görög szertartásuak ezután is a hibás Julián-naptár szerint ünnepeljenek.

Egyébként a naptáregyesítésnek nemzeti és gazdasági szempontból való fontosságát a következőkben igyekszem megvilágítani. Röviden összefoglalva a naptáregyesítésről a Gergely-naptárt követő, különféle felekezeti polgártársak a socialis solidaritas erőteljesebb kifejlődést remélhetjük.

Ez pedig nemcsak a görög kath. népnek érdeke, hanem általános közérdek, magyar nemzeti érdek is.

Érdeke a gör. kath. népnek:

1) mert abból csak kára lehet a hitéletnek, ha a régi naptár miatt a hívők vallási kötelessége, ünnepeinek megtartása fontos gazdasági, esetleg polgári érdekeivel ütközik össze; ha a hatóságok a gör. kath. ünnepeket [fol. 9r] nem vehetik figyelembe;

2) mert kulturális és gazdasági életében nem vonhatja ki magát hazánk társadalmának azon nagyobb egységéből, mely e tekintetben irányt szab, s mely a Gergely-féle naptárt használja egyházi és polgári életében;

3) mert az ipar és kereskedelem fejlődése mindinkább lerontja azokat a válaszfalakat, melyek eddig a vidékeket egymástól elkülönítették s lehetővé tették, hogy népünk ott, hol magában, nagyobb tömegben él, ne érezze közvetlenül a régi naptárral járó bizonyos elszigeteltség hátrányait;

4) mert társadalmunk sociális irányú fejlődése hovatovább mindig közelebb hozza egymáshoz a különféle társadalmi osztályokat, a sociális intézmények közös munkára utalják a különböző vallásu polgárokat, s e munkában csak egyféle időszámítást követhet a tömeg, t. i. a többség időszámítását.

Mindezekből következik, hogy a naptáregyesítés fontos közérdekünk, egyuttal a jövőre messze kiható magyar nemzeti érdekünk is:

1) mert a társadalom, a haza ereje a polgárok egységes érzületében gyökerezik. Nem egységes az a társadalom, melynek egy része [fol. 10r] akkor ünnepel, midőn a többség dolgozik, s viszont, a naptáregyesítés a széttagoaltság megszüntetését jelentékenyen előmozdítaná;

2) mert a virágzó hitélet, a vallási-erkölcsi közfelfogás terjedése nagyfontosságú állami és nemzeti érdek; a naptáregyesítés pedig a hitélet előmozdítása szempontjából is nagy hasznot hozna, mert megszüntetné azt a sok, éppen nem épületes esetet, midőn az egyik szertartás hivei munkájukkal megzavarják a másíknak ünnepét; midőn az család különböző-szertartású tagjai között is állandó a surlódás a kétféle naptár miatt, midőn a tisztviselő és tanuló, nem mehet a templomba, mert hivatala illetve iskolája a másik naptár szerint ad szünetet, stb;

3) általános gazdasági szempontból nem megvetendő azon munkamennyiség értéke is, mely a naptáregyesítés esetén felszabadulna.

Mindezek alapján egyházmegyémbe a naptáregyesítés elvileg már eldöntött kérdés, ez iránti kérelmünk már 10 év óta illetékes helyen van s csupán a felsőbb sanctióra vár.

Ennek sikere érdekében a következő tekinteteket kell megjelölnöm:

1) Szükséges, hogy hiveink kellőképen előkészítettessenek a reformra; e célból eddig is gondoskodtam arról, hogy úgy a magyar lapokban, mint a „Nauka” című ruthén néplapban alkalmas felvilágosító [fol. 11r] közlemények jelenjenek meg; szükséges, hogy a nép felvilágosításában a közigazgatási hatóságok is támogassák a papságot;

2) mivel népünket éppen nagy szegénységénél fogva a papi parbér, napszám és tűzifailetmény szolgáltatása aránytalan teherrel sújtja olyannyira, hogy itt-ott az állami egyéves adónak 600 %-ét teszi ki, - s mivel továbbá a schizmatikus és a szociáldemokrata izgatók éppen ezeket a feudális maradványokat használják fel ütőkártyául az egyház és a haza elleni munkájokban, s mivel a naptár-reform behozatala esetén az elégtelenséget nagyobb zavar keltésére használhatnák fel az izgatóak a könnyen hívő nép között, - ezért szükséges, hogy a papi párber, a napszám és tűzifa iletmény további szolgáltatása törvény útján megváltozzék és pedig nem csupán a naptáregyesítés, hanem általában a nép anyagi helyzetének megjavítása érdekében;

3) kérelmünknek sikere Rómában csak úgy lehet, ha azt nemcsak egy rész kéri, hanem bizonyos nagyobb egyházi egység; ezért szükséges hogy kérésünkhöz az eperjesi egyházmegyén kívül a lemergi érsekség s a hozzá tartozó pzemysli és sztaniszlávi püspökség is csatlakozzék; mert akkor az egész Ecclesia Ruthena kérné a naptáregyesítést, s ez esetben főként ha kérelmünket [fol. 12r] apostoli királyunk ő Felsége is támogatná, a római Szent szék bizonyára eltekintene az összes hazai görög katolikuskok, tehát a román egyházmegyék hozzájárulásától és megcsinálná a naptáregyesítést a ruthéneknél.

Ezt a modus procedendit kívánja egyébként az a körülmény is, hogy a ruthének között schizmatikusok nincsenek avagy nagyon elenyésző számban vannak s így itt könnyebben oldható meg a kérdés, mint a románoknál, kik között jelentékeny számban vannak gör. keleti hivek; továbbá számot kell vetnünk azzal is, hogy ha netalán Róma a lemergi érseki tartomány mellőzésével is engedélyezné nálunk az új naptár használatát, akkor Galícia felől, főképp ukrainista szociáldemokraták a reformot újabb izgatási anyagul használnák föl a határszélen lakó ruthének között.

Szükséges tehát, hogy az eperjesi és kőrösi gör. kath. egyházmegyék s külügyminiszterünk útján a lemergi gör. kath. érsekség egyházmegyéi is felszólítsanak a naptáregyesítés kérelmezésében való csatlakozásra.

Galiciában, - nézetem szerint -, szintén már kellően elő van készítve a talaj a naptárrendezésre, mert már most is egyesítenek egyes ünnepeket translatio által.

4) Bár a kérdés tudományos és szertartási tanulmányozása kellően előrehaladt, s ki van mutatva, hogy a naptáregyesítés szertartásunk, és templomi könyveink lényeges megbolygatása nélkül keresztülvihető, mindezáltal a kérelemhez csatlakozó egyházmegyék papságából s esetleg [fol. 13r] a dologhoz értő világi intelligentiánk köréből naptár-bizottság lesz szervezendő a kivitel közelebbi módjainak, idejének, egyéb részleteinek megállapítása céljából; erre majd akkor lesz szükség, ha a római szentszék kérelmünkre az általános elvi engedélyt megadja.

Ime. Kegyelmes Uram, ezekben jelöltük meg a naptáregyesítés előzményeit, a tőle várható vallási, nemzeti és gazdasági kihatásokat és a megvalósítás útjában álló akadályokat.

E kérdés egyházmegyénkben teljesen megért a megvalósításra, s ha ezen ügyünket a magas kormány is magáévá teszi, nem kétlem, hogy a megvalósítás útjában álló, éppen nem leküzdhetetlen akadályokat is mielőbb megszüntetjük, s ezzel a hazafias együvértartozásnak egy újabb hatalmas pillérét emeljük fel.

Az ügyet további jóindulatodba ajánlva kiváló tisztelem nyilvánítása mellett vagyok

Ungvárt, 1909. április hó 12-én.
igaz hived
munkácsi püspök.

78. Méhes Mihály cékei lelkész röpirata a naptárreform ellen

Céke, 1910. február hóban

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 17-18.

Naptárunkat nem hagyjuk.

Valami ugynevezett „magyar görög katolikusok hajdudorogi állandó végrehajtó bizottsága”, melynek egyházi szervezetünkben létjogosultságát el nem ismerem, felhívást küldött szét a napokban a lelkészi hivatalokhoz kész kérvénymintákkal, hogy azokat a hivekkel aláíratva, gör. kath. egyházunkban a Gergely-naptár használatának engedélyezését kérjük.

Egy évtizeddel előbb kis ideig — és most az utolsó elmúlt évben — vallásunknak ellenségei mesterséges módon, mint a hogy az valamely politikai eszmék érdekében szokásos, igyekeznek minket naptárcserére vezetni. És most, mintha már a sok újságcikkkel a talaj preparálva volna, jól kiszámított hadi csel szerint előtérbe tolják azt a hajdudorogi bizottságot a kérvénymintákkal, a mely furfangos eljárás, úgy látszik, mintha ütőkártyájuk lenne a várt eredmény eléréséhez.

Minthogy az a felhívás kezünkben van s minthogy vallásunk ellenségeinek cselfogása juttatja azt kezünkbe, s minthogy benne a naptárcsere kilátásba helyezett közeli végrehajtásáról, tehát életbevágó kérdéstről van szó, ha csak azt nem akarjuk, hogy legféléttetebb kincsünk, a mi gör. kath. vallásunk a furfangnak, a cselnek áldozata legyen, ezt a felhívást a vallásunkra való féltékenységből eredő óvatossággal kell fogadnunk s kellő figyelemben részesítenünk, meggondolván, hogy a hajdudorogi bizottság, (nevezzük így) először — micsoda utat-módot ajánl nekünk a „boldogító” naptárcsere eléréséhez; másodsor — mely okokat, mert minden naptárváltoztatást kizárnak, hallgat el; és harmadszor — mily természetűek az okok, a melyeket a naptárcsere érdekében felhoz?

Habár vallásos érzületünk minden vallásunk elleni támadást eleve visszautasít, mégis, mint a nép vezetői, az Isten előtt való felelősségünk tudatában az értelemhez is fordulunk s a józan gondolkodás megköveteli tőlünk, hogy a dorogi bizottság felhívását olvasva — ezeket a kérdéseket fontolóra vegyük, hogy azt méltó elbánásban részesíthessük.

* * *

1. A Julián-naptár a mi gör. kath. egyházunkban az unió alkalmával kikötött kiváltságunk, akár a klerikusok nőszülése, két szin alatti áldozás stb. Ha tehát mi egyházi használatra a Julián-naptárt a Gergely-naptárral ki akarnók cserélni, nem kellene azt senkitől sem kérnünk, hanem, a mint az a kiváltsággal történni szokott, vagy elveszik tőlünk, vagy lemondunk róla. Tehát a Julián-féle naptár használatáról csak egyszerűen le kellene mondanunk, a mely lemondást Rómában kétségkívül rögtön elfogadnák. Ámde a lemondáshoz egy oly testület egyhangu határozata szükséges, mint az a testület volt, mely a kiváltságok kikötésével az uniót elhatározta. De még egy ily testület se mondhat le csupán a Julián-naptárról, hanem vagy az összes kiváltságainkról, vagy egyről sem, hacsak nem azt akarná elérni, hogy a népek között vallási tekintetben mint szegény vándorlók, mint nyomorult zsebrákok,⁸⁵ tengődjünk s végre elpusztuljunk. Mert az unióban kikötött összes ismertető jegyekkel maradhatunk meg csak

85 *zsebrák*: harácsolásból élő, nincstelen személy. (szerk.)

görög katolikusoknak, egy ilyen lényeges ismertető jegy nélkül már nem lehetnének azok.

Ilyen vészes követelménynyel járó lemondásra egy ilyen testület — természetesen a törvényesség és a formák őszinte betartása mellett — nem volna hajlandó. Ezt tudva s az együgyü lelkekre számítva, szélhámos módon nagyhangzásaú névével dobálózva kísérli meg a „magyar görög katolikusoknak hajdudorogi állandó végrehajtó bizottsága” a lemondásnak legalább a látszatát kivívni s bennünket így ilyen zsebrákokká tenni. Akárcsak valaki a községeket külön-külön kérdezné meg, vajjon elfogadják-e az állami költségvetést vagy nem? Az ilyen aláírásokra is a hatalmasok, a kiknek érdekében van a naptárcsere, — legyen az kormány, akár Róma, vagy mind a kettő, — bizony ráhuzhatják a szentenciát. Csakhogy ez nem volna lemondásunk kiváltságunkról hanem tulajdonképen attól való megfosztásunk.

Ide akarna minket kerülő uton az a bizottság vezetni mint azt maga is vallja, a mi anyagi érdekeink névében. Nem-e kilátszik már itten a lóláb? Ez az eljárás fortélyosan kigondolt hadi csel. Ez áruulás. „Aki nem az ajtón megyen be a juhakolba, hanem másutt mászik keresztül, tolvaj és rablógyilkos.” (János ev. X 1.)

A dorogi bizottságnak csak ez az eljárása is elég arra, hogy őrizkedjünk tőle...

2. Nézzük meg most azokat az okokat, a melyeket a dorogi bizottság mint kényelmetleneket mellőz.

Az egyik ilyen ok, hogy a Gergely-naptár jó, a Julián-naptár rossz. Ezt vallásunk ellenségei már jó ideje suggerálni próbálták nekünk. Azonban ez az állítás ma már tarthatatlan. Ellenkezőleg van a dolog.

Nem mi maradtunk el az időszámításban 12-13 nappal hátrább, hanem azok szöktek előre annyival, a kik a Gergely-féle naptárt csinálták.

Március 9 körül volt a nikeai zsinat idejében a tavaszi napéjegenlőség, úgy a mint az mostan is van.

Önkényes állítás az, mintha a juliusi év 11·2 perccel hosszabb volna a természetesnél. Ezt kiszámítani nem lehet, nincs rá bázis. Ezt csak sok ezer évi tapasztalat után lehetne állítani. A mióta ezt az önkényes állítást Gergely pápa csillagászai világá dobták, azóta a tudósok csak legujabban foglalnak állást ellene sürgetvén, mint azt az elmúlt évben elhunyt világhírű amerikai csillagász Newcomb tette, hogy a keresztény világ térjen vissza a Julián-naptárra. (Todd népszerű csillagászat 175. lap.) Ez a visszaterés, hogy nem nagyon távol jövőben meg is lesz, remélhető.

A tapasztalat a Julián-naptár helyességét igazolja. Ezt onnan is tudjuk, hogy a zsidók holdévei és a Julián-naptár évei teljesen fedik egymást. Innen van, hogy mi sohasem ünnepeljük a husvétot a zsidókkal együtt sem előttük. Ellenben a nyugati egyház — használatában a Gergely-naptárnak — bizony ünnepli a husvétot a zsidókkal együtt mint 1903-ban is; sőt ünnepelnek megelőzőleg, mint 1902 ben; és ez idén is 1910-ben előbb lesz a husvétjuk a zsidókénál. Ennek megértésére szükséges figyelmesen átnézni az 532 évi periodosu Pászcháliát és a husvétü ünnep megtartásának szabályait. Mindkettő fellelhető a Horológion végén.

Felhozom ezt, mert telekürtölték fülünket, hogy a mi naptárunk rossz, a Gergely-naptár pedig jó és a mint azt így rövidesen lehet, kimutattam, hogy éppen az ellenkezője igaz.

Tehát ezen az alapon nincs ok a naptárcserére s azért a hajdudorogi bizottság azt fel sem hozza

A második ilyen ok, hogy a husvéti ünnepeket csak a Julián-naptár szerinti igazolás mellett tarthatjuk meg a törvényes időben. Ez a kérdés különben szoros kapcsolatban van az előbbenivel, t. i.: jó naptár mellett a törvényes időben ünnepelünk és ünnepelünk törvényes időben? jó a naptárunk.

Tudják ezt a mi vallásunk ellenségei s ezért uton-utfélen hangoztatják, hogy a husvéti kérdés csak fegyelmi ügy, a fegyelmi és szertartási dolgokban pedig a hitnek sérelme nélkül változtatni lehet. Ez igaz lenne, ha ez állítás hatterében nem a gondolat és szándék rejlene, az egyházi institúciókat az emberek kénye-kedve szerint megváltoztatni.

Az egyházi hatóságok az egyházi törvények alul egyeseknek a szükség követelményeihez képest kivételeket adhatnak, de azokon nem változtathatnak. Csak olyan testület volna jogosult a változtatásokra, mint volt a nikeai zsinat, mely az egyházi törvényeket hozta s a szertartások rendjét megállapította. Természetesen ezt a keleti egyházra értem, a mennyiben mi is a keleti egyház törvényeit és szertartásait tartjuk.

A husvéti ünnep megtartásának rendjét azonban még egy oly egyetemes egyházi zsinat, mint volt a nikeai, — sem változtathatja meg.

A husvéti ünnep megtartása benne foglaltatik az egyház 1-ső parancsában, benne foglaltatik az Isteni parancsok 3-dikában, mert az Isten Mozes által elrendelte a husvét megtartásának idejét. Ez isteni parancsnak megfelelően — figyelemmel a zsidók husvétjára határozta meg az első nikeai zsinat a husvét megünneplésének idejét s a többi közt kimondotta azt is, hogy (a Julián-naptár szerinti) március 21-én tul lehet csak ünnepelni.

Közbevetőleg mondom, hogy ezt a március 21-iki dátumot ugy szeretik feltüntetni, mint a tavaszi napéjegyenlőség napját, mely a zsinat idejében azon a napon lett volna. Ez ferdités vagy legalább is tévedés. A zsinat határozata szerint el kell mulni a tavaszi napéjegyenlőségnek, mely akkoriban is március 9 körül volt, aztán — nem közvetlenül — a holdtöltének és a március 21-ikének, akkor lehet legkorábban a husvét.

A nikeai zsinat a husvétot illető határozatát oly jónak és tökéletesnek látta, hogy azt is kijelentette, hogy az a határozat egyházi átok terhe alatt meg nem változtatható s a világ végezetéig érvényes. Azaz még egy teljes zsinat sem változtathat rajta. De így a Julián-naptár is a világ végéig kell, hogy megmaradjon, mert a husvétnak helyes, törvényes megünneplése csak a Julián-naptár alkalmazásával lehetséges, minthogy, a mint azt már feljebb említettem, a zsidók holdévei és a Julián-naptár évei mindig fedték és fedik egymást.

A Gergely-naptár szerint nem lehet mindig törvényesen ünnepelni. Hiszen a nyugati egyház ez idén is szemünk láttára a zsidókat megelőzőleg — tehát törvénytelen időben ünnepel.

Ezért hallgat mélyen a dologról a hajdudorogi bizottság. De ezért is nekünk a nikeai zsinat határozatainak szilárd alapjául gondolnunk sem szabad naptárcserére...

Lássuk már most azokat az indokokat, a melyeket a hajdudorogi bizottság akciójának támogatására felhoz. Ezek egyike, hogy a naptárcsere szertartásunk épségét nem érinti. Vallásunk ellenségei ime — a mi együgyűségünkre számítva mily ravasz módon akarják agyonütni a fejünket, hogy meg ne sántuljunk! Hiszen itt nem arról van szó, hogy miképp fogunk imádkozni, — bár ez is nagyon fontos dolog, hanem vallásunkat — a fejünket kívánják. Már az előbbeniek alapján is meggyőződhattünk róla, hogy Juliánnaptár nélkül nem lehetnének görög katolikusok, (mint, ahogy a budapesti hitközség sem az már, — a mi a jövőben még jobban ki fog tűnni,) mert mint

jó naptár nélkül a husvéti ünnepeket a nikeai zsinat törvényének megfelelően nem tarthatók meg. Mindazonáltal fontoljuk meg a következőket is.

A mi görög katolikus vallásunk egy külön, — önálló keresztény felekezet vagy népiesen vallás, mely az unio megkötésekor jött létre.

Mindazok a dolgok, a melyek vallásunkat jellegzetessé teszik, legyenek azok akár dogmatikusok, akár fegyelmi vagy szertartási dolgok, vallásunknak tartozékai; s azokat sem elhagyni, sem újakkal szaporítani nem szabad. Mert az ismertető jegyek megváltozásával megváltozik a vallás.

Különösen jellegzetes dolog a mi vallásunkra avagy felekezetiségünkre a Julián-naptárunk.

A naptár annyira szoros kapcsolatban van a vallással, akár az emberi testben a csontozat és a húsz. Megváltozik a csontozat, megváltozik az ember alakja is s egyik a másika nélkül el nem lehet. Ezt a nagyon szoros kapcsolatot mutatja az is, hogy ugyszólván minden vallásnak meg van a saját naptárja. Hiszen éppen a naptárral tesznek a népek nyilvános vallomást felekezetiségükről.

Az apostolok is elsőbben naptárt változtattak: a 7-ik napot vasárnapra tettek át s a husvétot a zsidókénál később ünnepelték. Az üldözések megszűntével az anyaszentegyház dátumait a Julián-naptárhoz kötötte s az évek számításának kezdetét Krisztus Urunk születésétől vette. A róm. kath. egyház is csupán naptárváltoztatással dokumentálhatta hathatósan a keleti egyháztól való csekély különbözőségét. Így van ez a többi vallásokkal. Sőt a kérészéletű francia forradalmi vallás is keletkezésekor azon melegében naptárt csinált magának. Ha egy mohamedán a keresztény vallásra tén, kénytelen a keresztény naptárt is átvenni, de, ha valamely mohamedán a keresztény naptárt fogadná el s vallását a szerint akarná gyakorolni, bizony senki sem mondaná rá, hogy Ó mohamedán.

A vallás és naptár közötti ennél a rendkívül szoros kapcsolatnál fogva tehát olyan annyira érinti a Julián-naptár vallásunkat, hogy Julián-naptár nélkül nem lehetnénk sosem görög katolikusok hanem csak szegény vándorló zsebrákok, a kikbe mindenki belerughatna s a kiken mindenki multságát tölthetné. Égbekiáltó, hogy ezt az iszonyu megalázást mi magunk magunknak készítjük elő anyagi érdekekért.

Az anyagi érdek! Ez az a másik ok, a mit a hajdudorogi bizottság mint fő okot felhoz, hogy cseréljük meg a naptárt. Csakhogy ez a fő ok nem is ok és éppen azért nem is alapos.

Hiszen másnemű ideális dolgoknál is csunya azoknak anyagi érdekeként való feláldozása, mennyivel alábbvaló ezt cselekedni a vallásnál? Ennek neve árulás. Mindenki közölünk, a ki naptárcserére törekszik avagy ezt a törekvést bármiképpen előmozdítja, mert vallásunk ellen tör. Vallásunk ellen árulást követ el, ő maga pedig áruló. Cselekszi ezt tudatosan vagy tudatlanul avagy jóhiszeműleg, az mi reánk görög katolikusokra nézve végeredményben egyre megy.

Felhozom itten azt is, a mi a dorogi bizottság irataiban ugyan nincs meg, de figyelemre méltó. Olvashattuk a múlt évi lapokban, hogy a naptárcsere ellenértékül püspökségünk metropoliává lépne elő; hogy papságunk párbérmegváltást kapna a kormánytól s a nép a párbéradása alól fel lenne mentve. (Esetleges karhatalmat is említettek a lapok.)

Ezek is anyagi dolgok. Hogy pedig mennyire értékeljük az anyagi dolgokat a vallással szemben, arra nézve álljon itt egynéhány idézet:

„Első sorban keressétek az Isten országát és az ő igazságát, a többi pedig minden hozzáadatik nektek.” (Máté VI. 31-34.)

„Aki jobban szereti atyját avagy anyját nálamnál, nem méltó hozzám. (Máté X. 37—39 és XIX. 29.)

„Ugyan mi haszna van az embernek, ha az egész világot is megszerzi magának, lelkét pedig elvesziti?!” (Márk. VIII. 36.)

* * *

A midőn mi látjuk, hogy a Julián-naptár tökéletesen jó s amidőn látjuk, hogy csak a Julián-naptár mellett gyakorolhatjuk helyesen vallásunkat, mely naptár nélkül nem is lehetnénk görög katolikusok, a midőn mindezt látjuk, kérdem, hogy mit kíván tőlünk az a hajdudorogi bizottság, mely minket szeretett hittestvéreknek titulál? (Ez az a báránybőr a farkason.) Nem kevesebbet, mint azt, hogy vallásunk iránti szeretetünket szívünkben eloltva és jobb meggyőződésünk ellenére, legyünk, vallásunknak anyagi érdekekért árulóivá.

Sőt ennél is többet kíván az a dorogi felhívás. Azt sürgeti ugyanis, — mert csakugyan sürget — tőlünk lelkészeinktől, hogy hivatásunk és eskünk ellenére a gondjainkra bízott hiveket, a helyett, hogy vallásában erősítsük, kitartásra, az örök üdvösség elnyerése végett az anyagiak elleni küzdelemre lelkesítsük, buzdítsuk, mondom, e helyett vallásában, hitben őket megrendítvén, magunk csapjuk be s a pusztulásba taszítjuk. S tegyük ezt kigyó módon: anyagi érdekeket csillogtatván a szertartás épségével álltatván, csak egy aláíráskát kívánva és gyorsan, idő se legyen a felocsudásra! Olyan munkát kíván az a bizottság, hogy a ki azt megtenné „Jobb volna rá nézve, ha nyakába malomkövet akasztva, elmerülne a tengerek mélységébe.” (Máté XVIII., 6.)

Mi azonban nem hagyjuk magunkat félrevezettetni. Nem engedjük Julián-naptárunkat ily álnok módon elkobozni tudván jól, hogy vele maradunk, nélküle eltűnnénk. Sőt a görög katolikus vallásunkhoz való hívséget úgy magunkban mint hiveinkben kötelességünkhöz hiven e kísértések idején annál inkább ápolni fogjuk.

Vallásunkat így örököltük, így adjuk át...

Nem hagyhatom szó nélkül, a mi a dologban a legmegdöbbenőbb s a mivel kérkedik is a dorogi felhívás, a mely különben ékes a szélhámos allűröktől s éppen ezért is bennünket tartózkodásra késztet.

Felhossa ugyanis a felhívás, hogy az a dorogi bizottság ezen akciójához a Püspök Urunk támogatását birja. Bár több jel ez állítás valószínűsége mellett szól, mégis azt kell hinnem, hogy ezek a jelek csálnak.

Azt kell hinnem, hogy a hajdudorogi bizottságnak állítását és kérkedése félreértésen alapszik, vagy pedig visszaélés.

Azt kell hinnem, hogy Püspök Urunk a bizottságnak ezt az állításáthatározottan meg fogja cáfolni s magát a hajdudorogi bizottságot — mint egyházi szervezetünkbe be nem illő alkalmatlanságot — testünkből ki fogja küszöbölni.

Azt kell hinnem, hogy Püspök Urunk minden naptárцерemozgmalmat mint árulási kérésletet s mint árulást — tiltó szavával — be fog egyszer s mindenkoron szüntetni. Mert ennek természetesen úgy kell lennie.

* * *

A megírottaknak kedves Testvéreimmel való közlésének szükségességét érzem s midőn e szükségérgézetemnek megfelelnek, mondom: imádkozzunk, hogy az Isten vegye le rólunk ezt a nagy kísértést.

Céke, 1910. február hóban.

Méhes Mihály,
cékei lelkész.

79. A szakértő bizottság által előkészített körlevél-fogalmazvány a naptárreform hívek általi megszavazásáról

Ungvár, 1910. április 4.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 20-23.

[fol. 20v] NAGYMÉLTÓSÁGU ÉS FŐTISZTELENDŐ PÜSPÖK ÚR,
Kegyelmes Urunk és Atyánk!

Alantírottak Nagyméltóságodnak f. évi jan 29-én kelt 545. számú meghagyása értelmében a naptárjavítás ügyében tanácskozásokat folytattunk s megálapodásaink eredményeképen ezennel hódolattal betérjesztjük a szétküldendő körlevél tervezetét s az aláírási ívet magyar és orosz nyelven megszerkesztve, s a lelkészek által kitöltendő magyar nyelvi rovatos jelentés alakját.

Egyuttal ajánljuk, hogy e körlevél csak a képviselőválasztások után adassék ki, mivel a nép most úgy is ingerült s esetleg ezt a kérdést kortes célokra is felhasználhatná valaki az ügy ártalmára.

Szentelő Jobbjának csókolása mellett vagyunk

Ungvárt, 1910. április hó 4-én

Nagyméltóságodnak

engedelmes fiai:

Dr. Mikita Sándor

prépost-kanonok, székesegyházi lelkész

Dr. Szabó Simon

theol. tanár

Dr. Suba György theol. tanár

Volosin Ágoston

[fol. 21r] A MUNKÁCSEGYHÁZMEGYEI NTDŐ KLERUSNAK.⁸⁶

3761:1910. sz. Egyházmegyém több hitközsége azon kérelemmel fordult hozzám, hogy egyházi időszámításunk megváltoztatása, illetőleg a jelenleg használt Julián-naptár helyett a Gergely-féle naptár behozatala iránt tegyem meg a kellő lépéseket.

Ezen ügyben 1899. évi XII. (7540) számú körlevelem alapján egyházmegyém papsága már kinyilvánította álláspontját, mely szerint egy kerület kivételével az összes többi kerületek többsége kivánatosnak tartotta az egyházi időszámítás megjavítását; azonban a multak tanulságai, más szertartású egyházak példája arra intenek minket, hogy e nagy fontoságu kérdés megoldása csak úgy lehet üdvös s csak akkor vihető keresztül közmegnyugvásra, ha annak jelentőségét és indokait hiveink is átértik és a változtatást érdekükben állónak elismerik.

Ezért előbb elő kell készitenünk a népet e reformra s csak a többség közóhajának megnyilvánulása után tehetjük meg a további lépéseket.

[fol. 21v] Ennek érdekében arra hívom fel Nagyontisztelendőségteket, hogy foglalkozzanak behatóan e kérdéssel, világosítsák fel hiveiket annak indokairól s a tán lelkészetüknek a kellő előkészítés után kialakult véleményét a csatolt nyomtatványok felhasználásával hozzák kormányom tudomására.

86 A körlevél megtalálható még: Bendász István hagyatéki iratai, az 1910. évi (IV) körlevél 3761. számú rendelete.

A körlevél szláv nyelvű változata: DAZO, 151 fond, 3. opisz, 1138. ügyirat, 28-30. lap

Különösen pedig:

1. Értessék meg a néppel, hogy a Julián-naptár, melyet még Julius Caesar, római pogány császár állapított meg, már 13 nappal tér el a pontos csillagászati időszámítástól. Mivel pedig a niceai első egyetemes zsinat határozata szerint a husvét ideje mindig az ég jelenségeinek figyelembevételével állapítandó meg és az összes keresztények által együttesen ünnepeendő, ezért azt a régi naptárt XIII. Gergely pápa még 1582-ben megjavította úgy, hogy a Gergely-naptár éve már csak 3200 év alatt tér el egy nappal a csillagászati időszámítástól.

2. Hangsúlyozzák, hogy e naptárjavítás elfogadása szertartásunk legcsekélyebb módosítását sem érinti s hogy a hitéletet oly annyira felemelő és erősítő külső [fol. 22r] egység érdeke kívánja a Gergely-naptárhoz való csatlakozásunkat, melyet a nyugati egyház már több, mint 300 év óta használ.

3. Hívják fel hiveik figyelmét azon körülményre, hogy a görög-katolikusok hazánk lakóinak csak 9%-át teszik, a nagy többség pedig a Gergely-naptárt követi, ezért ünnepeink megtartása főképp ott, a hol más vallásuakkal vegyesen laknak hiveink, nagy akadályokba ütközik. Az állami hivatalok, iskolák, községi és egyesületi intézmények a Gergely-naptárt tartják, ezért az ott alkalmazott gör. katolikus tisztviselők, munkások és mindazok, kik ezen intézményekkel összeköttetésben állanak, egyházuk ünnepeit meg nem tarthatják, — tisztán a Julián-naptár miatt. Mivel pedig kulturális, gazdasági és kereskedelmi életünkben nem vonhatjuk ki magunkat hazánk nagy [fol. 22v] társadalmából, ezért a Julián-naptár használatával járó elszigeteltség s az ebből eredő sok erkölcsi és anyagi kár elkerülése végett mielőbb a katolikus egyházban elfogadott időszámításhoz kell csatlakoznunk.

4. Azokat pedig, a kik a reformmal szemben azon ellenszenvre hivatkoznak, mely a multban egyrészt a katolikus és protestans vallások között, másrészt a keleti és nyugati egyház között főképp politikai és társadalmi okokból oly soká akadályozta e gyakorlati kérdés megoldását, győzzék meg arról, hogy a jelenkor társadalmi képe immár teljesen megváltozott s a mostani socialis viszonyok nemcsak azt kívánják, hogy a különféle szertartások között semmiféle ellenszenv ne legyen, hanem a sokféle vallástalan irányzattal szemben közös egyetértő harcra utalnak minket.

5. Hívják fel hiveik [fol. 23r] figyelmét a fejlődő közlekedésre és kereskedelemre, melyek nemcsak a polgárokat, hanem az egyes államokat is közelebb hozták egymáshoz, miért is a Julián-naptárt követő államok, s ezek között első sorban Oroszország társadalma és törvényhozása is foglalkoznak már a naptárjavítás kérdésével.

Végül 6. nyugtassák meg hiveiket arra nézve, hogy e reformot nem egyszerre, hanem a szükséges átmenettel valósítanók meg, mert azt óhajtom, hogy e miatt egyházmegyémben szakadások ne legyenek, s távol van tőlem az, hogy hiveim meggyőződését sértsem s hitéletét zavarjam vagy őket a szakadárságba kergessem.

A kérdés ily irányú előkészítése után minden lelkész hívja össze lelkészete hiveit közgyűlésre és pedig 8 nappal előbb a tárgy megjelölésével, azon olvastassa fel jelen körlevelemet s minden kényszerítés nélkül kérdezze meg őket: óhajtják-e a naptárregyesítést vagy nem? Azok, kik óhajtják a csatolt aláírási iven írják alá neveiket, a lelkész pedig a másik nyomtatvány [fol. 23v] felhasználásával kimérintő és lelkiismeretes jelentést készít a kérdés sorsáról s azt az aláírási ivvel együtt később folyó évi december hó 31-ig kormányomhoz beterjeszti.

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott, 1910. június hó 16-án

Krisztusban szives atyjok

Gyula püspök

80. Bizalmas utasítás az ugoctsi másodesperes számára, a naptárreform ellen terjesztett füzetek begyűjtésére

Ungvár, 1910. július 22.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 31.

[fol. 31r] 5118. sz.

Bizalmas!

Nagyontiszt.

Markovics Pál urnak

ker. másodesperes

Tekeháza.

Legeza Sándor királyháza lelkész e hó 21-én kelt. beadványában kíséretében a ./ alatti mellékelt füzetet terjesztette be hozzám, melyet ő tanulmányozás végett az ottani hitközség főgondnokától vett volt el.

Ez a füzet, mely hiveinket szakadár szellemben naptáregyesítés elleni harcra izgatja és Kievbe való kivándorlásra csábítja, azon a vidéken több példányban forog közköze; a csatolt példányt a nevezett lelkésztől szerzett értesülesem szerint az említett főgondnok Petenykó János nyugalmazott tanító, rákospataki lakostól kapta, aki ezt a Keresztelő sz. János születése ünnepén Szucsavában /:Bukovina:/ tartott bucsuról hozta; sőt a gondnok igen sok példányt látott nála.

Ennélfogva felhívom Nagyontisztelendőségedet, hogy azonnal a nevezett Petenykó Jánoshoz forduljon, tőle a nála levő és esetleg könnyen föltűnés nélkül megszerzhető füzet-példányokat kérje el; e tekintetben szokott tapintatosságával, kellő körültekintéssel és a titoktartás szigorú megőrzése mellett a nevezett Legeza Sándor, valamint a megmételtyezett vidék többi lelkészével is lépjen érintkezésbe és ezekkel karöltve ezen füzetek összegyűjtése érdekében minden lehető kövessen el.

Amint hallom, az említett nyug. tanító igen derék, becsületes ember, aki Esperes Ur felkérésére a nála levő füzeteket azonnal át fogja szolgáltatni, sőt a kiadottakat is visszaszerzi, hogy azok ide beküldhetőek legyenek. Eljárásának eredményéről az összeszedett példányok betérjesztése mellett kormányomhoz mielőbb tegyen kimerítő jelentést.

Ungvárt, 1910. jul. 22. Kr[isztusban]. sz[erett]. a[tyja].

81. Markovics Pál válaszlevele a bizalmas utasítás végrehajtása után

Tekeháza, 1910. augusztus 15.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 46.

[fol. 46r] 106:1910. sz.

NAGYMÉLTÓSÁGU PÜSPÖK UR,

Kegyelmes Jó atyám!

Folyó évi július hó 22^{én} kelt 5118. számú kegyes rendeletére hivatkozással, mély tisztelettel jelentem Nagyméltóságodnak a következőket:

Ez évi július 31^{én} kellő körültekintés mellett, — személyesen felkerestem Petenykó János nyug. k(ántor)tanítót Rákospatakon, hogy tőle a szakadár szellemben a naptáregyesítés elleni harcra izgató füzeteket elkérjem.

Petenykó János a füzetek származásának históriáját a következőleg adja elő; ju-
lius 7^{án} Keresztelő szent János ünnepén Szucsávába /· Bukovina /· tartott bucsun
vett részt, mely alkalommal véletlenül egy máramarosi Nagybocksóra való paraszt
asszonnyal találkozott, akinek tarisznyájában igen sok, különféle tartalmu iratkákat
látott.

[fol. 46v] Kérdésére, hogy honnan vette ezen füzeteket, az asszony kijelentette,
hogy egy urtól kapta azon utasítással, hogy azokat a magyar nép között ossza szét.

Petenykó a naptáregyesítés ellen írott füzetekből mintegy 10 darabot vett át, s
egy vasárnap — jóhiszeműleg? a rákospataki népnek a templom előtt szét osztotta,
de adott belőle a verécei embereknek is 30m füzetet — nála nem maradt egyetlen
füzet sem, — kérésre azonban megígérte, hogy a kiosztott füzeteket visszaszerzi
s azonnal átfogja nekem szolgáltatni; de ezen ígéretet mindezidáig be nem váltotta.

Nevezett k(ántor)tanító még arról is tett említést, hogy ugyanakkor részt vettek a
bucsun Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ungmegyéből is többen, ezek is kaptak lázító
füzeteket.

Én azt hiszem, hogy ezen lázító iratoknak itt nálunk semmi hatásuk sem lesz.

Szentelő jobbjának csókolása mellett hódoló mély tisztelette maradtam Tekehá-
zán 1910. augusztus 11.

Nagyméltóságodnak legalázatosabb fia:

Markovits Pál

esperes

82. Bacsinszky Dániel, beregkisfalusi lelkész figyelmezteti a püspököt a naptárreform ellenes röpiratok terjesztéséről

Beregkisfalu, 1910. augusztus 7.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 43.

[fol. 43r]

159/1910 szám

NAGYMÉLTÓSÁGOS ÉS FÓTISZTELENDŐ PÜSPÖK UR!

Kegyelmes Atyám s Uram!

Beregfelvidéken s a vele szomszédos Ugocsa vármegye több községében gör.
kath. hiveink között ruthén nyelven megírt röpiratok vannak nagyszámban elterjed-
ve, erősen izgatva a naptáregyesítés, papság, magyarság, a magyar állam eszme ellen
felhívá hiveinket Kievbé való zarándoklásra. Egy ily izgató röpiratbirtokomba jutott,
melyet /· ide mellékelve hódolatteljes tisztelettel oly kérelemmel küldöm meg Nagy-
méltóságodnak, kegyeskednek tudatlan népünkre nagyon veszedelmes körülményre a
felsőbb hatóságoknak a figyelmét felhívni s ellensúlyozásul a naptáregyesítés mellett
ruthén nyelven megírt röpiratok kiadását elrendelni mert ellenkező esetben a nap-
táregyesítés körül kifejtett munkálkodásunk meddő lesz s nem fog sikerre vezetni.

Szentelő Jobbjának csókolása mellett vagyok

Beregkisfalud 1910. augusztus 7.

Nagyméltóságodnak

Legkisebb fia

Bacsinszky Dániel beregkisfalusi gk. h. lelkész

83. Balogh Mihály máramarosi külhelynök jelentése a naptáregyesítés elleni izgatásról

Máramarossziget, 1910. augusztus 15.

DAZO fond 151. opisz 3. nr 1138, 45.

[fol. 45r] 489 sz.

NAGYMÉLTÓSÁGOS PÜSPÖK UR!

KEGYELMES URAM S ATYÁM!

Tudvalévő dolog, hogy a gör. katolikus, hívő népünket a naptár egyesítés ellen állandóan izgatják, s mindennemű röpiratokkal ellátják, hogy ezeket teljes ellenállásra izgassák fel.

E röpiratok egy példányát ·/· ezt is mellékelten vagyok bátor Nagyméltóságod kegyes színe elé terjeszteni.

Alázatteljes véleményem szerint feltétlenül szükséges volna azt, a m. kir. Belügy-ministernek beküldeni, hadd lássa, hogy titokban mily erős izgulást fejtenek ki e mozgalom ellen.

Ezek a röpiratok okozzák népünk nagy ellenszenvét, a naptár egyesítés ellen.

Alázatteljes betérjesztésem után sz. jobbjának csókolása mellett.

M. Sziget 1910 év aug. hó 15-én.

Nagyméltóságodnak legengedelmesebb fia:

Balogh Mihály

püsp. külhelynök

VIII. Oktatásügy és nevelés

84. Firczák Gyula képviselőházi beszéde, melyet az országgyűlés oktatási bizottságának elnökeként mondott el a Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1889. évi költségvetésének tárgyalása alkalmával

Budapest, 1889. május 22.

Képviselőházi napló, 1887. XII. 128-130.

Firczák Gyula: T ház! (*Halljuk!*) Husz éve annak, hogy a népiskolai közoktatásról szóló törvény megalkottatott s ez által hazánkban az újabb iskolai aera inauguraltott.

Husz év ugyan nem valami epochalis időszak egy nemzet életében és culturtörténetében, de azért elég hosszú arra, hogy az alatta történt alkotásokra elfogulatlan bírálatunkat megtehessek.

Az igazságos critica fényénél, minden méltányosan ítélőnek be kell látnia, hogy a népoktatás ügye e két évtized alatt jelentékeny előhaladást tett; előrehaladt különösen abban, a mi a külterjes gazdálkodást illeti. Új iskolák állítottak, a létezők hiányai pótolttak, tanoncaink megszaporodtak, ipar és szakiskolák, tanító- és tanítónő-képezdek és óvodák állítottak föl, középiskolai oktatásunk az adott viszonyokhoz képest szabályoztatott és a nyugdíj-kérdés is megoldást nyert.

Noha ezen eredmények által nemzeti kulturánk hatalmas lendületet nyert, de azért másrésztől tagadhatatlan, hogy közoktatásunknak vannak még hiányai, melyeket pótolni és fogyatékos intézkedései, melyeket helyesebbekkel kicserélni szükséges.

A XVII-ik évi ministeri „Jelentés”, több ilyen hiány és fogyatkozásra statisztikai számadásokkal rámutat. Népoktatási viszonyaink egyik fogyatkozása, hogy az iskolába nem járó tankötelesek száma még mindig igen nagy és megközelíti a félmilliót; második fogyatkozása az, hogy az államnyelv több iskolában vagy egyáltalában nem, vagy csak csekély eredménnyel tanítatik.

A ministeri jelentésből arról is meggyőződünk, hogy az említett két rendbeli hiány, főleg az ország felvidéki megyéiben és a nem magyar ajkú lakosoknál tapasztalható.

Én szintén egy oly kerületet képviselek, melyben a választók nagyobb része ruthe-nül beszél ugyan, de bátran kimerem mondani és be is fogom bizonyítani, hogy ezen rutnen nép magyarul érez. *(Éljenzés jobbfelől)*

Mielőtt e népnek oktatásügyi viszonyaival foglalkoznám, a t. ház kegyes engedel-mével óhajtánék magáról a ruthen népről a lehető rövidejséggel egyetmást elmondani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ohajtom tenni ezt egyrészt azért, mert vajmi ritkán esik meg az, a mi tegnap tör-tént, hogy itt a magyar törvényhozó testület ezen termében a ruthen népről valaki előnyösen megemlékezzék; másrészt azt hiszem, hogy a t. képviselő urak közül is többen a magyarországi ruthenekről csak hézagos tudomással birnak.

Hazai oknyomozó történelmünk igazolja, hogy az északi Kárpátok alatt lakó rutheneknek ősei, a honfoglaló magyar ősökkel, mint fegyvertársak jöttek Pannoniá-ba és így az államalkotás nagy munkájában ők is részt vettek.

Később Nagy Lajos királyunk idejében 1348 körül Koriatovich herczeg vezérlete alatt ismét mintegy 40 ezeren bevándoroltak Magyarországra és itt szíves fogadta-tásra találtak.

A ruthenek kezdet óta mint megbízható testvérek viselkedtek szemben a magyar elemmel. *(Éljenzés.)*

És ha végig tekintünk ezredéves történelmünkön, arra nem találunk példát, hogy a magyarországi ruthén nép valaha a magyar testvérnép ellenségeként mutatta volna magát. *(Igaz! Ugy van!)* Pedig sok vész és nehéz viharokkal küzdő magyar nemzetünk sokszor válságos helyzetbe került, de azért a ruthen testvérnépet soha nem magával szemben, hanem igenis a maga oldalainál találta. Szabad legyen csak az 1848-iki sza-badságharczról megemlékezni. Sokan vannak még az országban, de vannak egyné-hányan a t. képviselő urak között is, kik a 48-iki eseményeknek nemcsak szemlélői, de részben szereplői is voltak.

És én itt e házban, mint a magyar nemzet areopagiában, bátor vagyok azon kér-dést fölteni, hogy a vész és küzdelem legválságosabb napjaiban, okozott-e valaha a ruthen nép politikai magatartásával kellemetlenséget vagy aggodalmat a magyar nemzetnek, és az akkori felelős magyar kormánynak? *(Ugy van! Ugy van!)*

És nem mondhatja senki, hogy ez gyáva meghunyászkodásból történt, mert hisz a nép fiai megfelelő számban küzdöttek a magyar tricolor alatt és sokan közülök hősi halállal estek el a hazáért. *(Igaz!)* A szabadságharcz lezajlása után az ötvenes évek sok kínálkozó alkalmat nyújtottak a népnek — centrifugál — magyarelles politika követésére. A kísérletezők azonban csakhamar meggyőződtek, hogy a ruthenekkel e téren célzt érni nem fognak. Nem érhettek célzt azért, mert a magyarországi ruthe-

neknek nem voltak és most sincsenek separatisticus nemzetiségi aspirációik. (*Heylesés.*) Ők nem kívánnak egyebet, csak azt: hogy ugyanazon szent korona és ugyanazon alkotmányos törvények oltalma alatt álljanak s hogy az igazság s méltányosság mérlege rájuk is alkalmaztassék.

Ezen történelmi reminiscenciák után áttérek a ruthen nép tanügyi viszonyaira és be kell vallanom, hogy főképen a határszéli hegy-, völgy és dombokon szétszórt községekben még sok a tanügyi hiány.

És ezen hiányokon segíteni nem is oly könnyű feladat, mert itt maguk az elemek is a tanügy előhaladása ellen küzdeni látszanak. A nép földhöz ragadt szegény. Osztályrésze: túrés és szenvedés. A talaj kevés és terméketlen; közlekedés, főképen tavasszal és ősszel, szerfelett nehéz. A nép rosszul lakik, még rosszabbul táplálkozik és gyarlón ruházkodik.

Általában véve a nép nem idegenkedik az iskolától és mégis gyakran gyermekét nem küldheti az iskolába, mert a legszükségesebb testi ruhával nem képes őket ellátni. Ily szegény községekben mily nyomorteljes a tanító helyzete. És valóban, a hivatás magas foka kívántatik hozzá, hogy e sivár és örömtelen helyzetében a tanítás szent ügyéért még lelkesedni is tudjon.

Ily esetekben hiába való a nagyobb szigor, a kérlelhetetlen birságolás. Szivtelen kegyetlenséget elkövethetünk vele, de nem lesz fogantja.

Meggyőződésem szerint e bajokon csak úgy lehetne segíteni, ha a t. kormány specialis gyámkodása által a magas kincstárral és az ottani nagybirtokok uraival egyetértőleg emelné valamiképen e népnek jólétét. Az anyagi gyarapodást bizonynyal követné azután a culturalis haladás is.

Ilyen rendkívüli gondoskodást ezen jóindulatú nép megérdemelne a multban tanúsított magatartásáért és azon körülmény, hogy ezen nép épen hazánk határait védi, még inkább kívánatosá teszi a rendkívüli intézkedést. Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung és Zemplén jobb vidékein lakó rutheneknél kielégítőbb állapotokat találunk. Iskoláik a törvény kívánalmainak megfelelnek és a magyar nyelv tanítása is jó, kielégítő eredményeket tüntet fel.

Az igazságnak tartozom annak kijelentésével, hogy a ruthen nép, noha szereti a maga anyanyelvét, mindazonáltal nem viseltetik legkisebb ellenszenvvel sem a magyar nyelv iránt, (*Heylesés jobbfelől.*) sőt azt készséggel hajlandó megtanulni és büszke gyermekére, ha az már meg lehetősen elsajátította az állam nyelvét. (*Heylesés jobbfelől.*) És itt szabad legyen nekem egy jellemző történelmi tényt fölemlítenem. Ugyanis 10 év előtt, akkor, a midőn az államnyelv tanításának általános kötelezettsége contemplatott, de maga az erre vonatkozó törvényjavaslat még mindig késett, a munkács megyei püspök, a káptalan és a clerus egyértelműleg fölíratot intéztek a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministerhez, kérve őt, hogy a magyar nyelv tanításának általános kötelezettségét mielőbb törvénybe iktatni sziveskedjék.

Ha tehát a magyar nyelv tanítása körül a ruthenek között itt-ott most némi hiányok mutatkoznának: ezt a dolog természetéből származó nehézségeknek és a cultura előmozdítására megkívántató anyagi eszközök hiányának és nem holmi antipatheticus érzelmeknek kell tulajdonítani. Ha e nép megélhetési feltételei némileg megkönnyítenének és ha az igen t. minister ur által tervbe vett óvodák itt is felállítatnak, meg vagyok győződve, hogy a közel jövőben itt is örvedetesebb culturállapotokkal fogunk találkozni.

A közeli jövő, azt hiszem, fényesen igazolni fogja e tekintetben állításaimat. Mindezeket, vonatkozóssal a ruthenekre, azért mondtam el, nehogy a statisztikai kimutatások folytán a magyarországi ruthen nép úgy tűnjék fel, mint a mely a magyar testvéreppel a cultura áldásos ténykedésében résztvenni nem akar. *(Helyeslés.)*

Ezek után, a t. ház engedelmével, szabad legyen nekem hazai közoktatásunkról is általánosságban röviden szólani. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! Valahányszor a közoktatási kérdés napirendre kerül, a társadalom minden osztályai mozgásba jönnek; az érdeklődés országossá válik. Ezen, különben örvendetes tüneménynek oka az, hogy ma minden gondolkozó elme meg van győződve a felől: hogy hazánk és nemzetünk létele és fenmaradásának legerősebb biztosítéka nem egyedül a hősi vitézségben, hanem főleg a magyar nemzeti culturának népszerűsítésében áll. És mivel ezen culturát az iskola közvetíti, innét van, hogy az iskola ma fontosabb erkölcsi tényező, mint a fegyveres erő. Ilyen felfogás mellett mi természetesebb, mint azon közóhaj, hogy teremtsük meg a lehető legjobb „magyar nemzeti tanügyi politikát”, *(Élénk helyeslés jobbfelől)* vagyis olyant, mely képes legyen a nemzetet a maga eredetiségében fentartani; szellemben nevelni; erkölcsben nemesíteni; számban gyarapítani, erejében pedig hatalmassá és tekintélyessé tenni. *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől.)* E nagyfontosságú feladat megoldására nézve nincs senki, ki az állami szempont jogosultságát tagadásba hozná. Ellenkezőleg, az államnak egyik kiváló kötelessége a közművelődést nem csak ellenőrizni, de azt, bizonyos tekintetben, irányítani is olyképen, hogy e különféle nyelvű és vallású országban, az összetartozandóság érzete által áthatva, mindnyájan ugyanazon állameszme megizmosítására közreműködjünk. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ezen közreműködésnél a kiindulási pont, a módok, az eszközök divergálhatnak; ez azonban az állam főérdekét nem veszélyezteti. Ám legyen meg az eltérő eszközökben a vetélkedés; de ne legyen harcz sem az állam, sem egymás ellen. *(Helyeslés jobbfelől.)* A magyar nemzetnek már a régen multban is megvolt az ő sajátosságos culturája. Ezen ősi culturának főjellegét képezte: a hazafiság és vallásosság. És ime, ezen cultura helyesnek bizonyult, mert idestova 1000 éve annak, hogy a gondviselés kivezette Ázsiából s itt, Európa közepén, idegen nemzetek közé beékelte és mégis a magyar nemzet, sok vész és veszély között, képes volt megóvni nemzetiségét, államiságát és alkotmányos szabadságát.

Ezen basist, ezen alapot tehát, mely egy ezredéven át jónak bizonyult, már csak azért sem volna helyes félredobni most, midőn nemzeti culturánkat tovább fejleszteni akarjuk, mert ez által veszélyes kísérletezés terére juttatnók a culturát magát és ezzel nem azt akarom mondani, hogy maradjon a régi rendszer mellett, hanem csak a kipróbált régi alapokat tartsuk meg és a culturánépek által eddig már elért eredményeket igyekezzünk a nemzeti cultura javára és felvirágzására felhasználni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Tanügyünknel gyakorta hallottunk panaszokat a túlterheltség ellen. *(Halljuk! Halljuk!)* Bátor leszek tehát erről szerény nézetemet elmondani.

A mi a túlterheltséget illeti, csak részben mondható ezen vád indokoltnak. Nem szabad felednünk azt, hogy a mióta a gőzerő és a villamosság az ember szolgálatában van: ez bizonyos szempontból hatalommá vált. Azóta a föld átalakult, a világ megváltozott. Látjuk azt, hogy most mindenütt ideges sietség és kapkodás uralkodik. Nem mondom, hogy e lázas sietség helyes és czélszerű, de annyi igaz, hogy a mi a tanügyet illeti, hajdan a tanuló egy pár könyv mellett szorgalmasan tanulva, minden évben egy-egy osztályt elvégzett. Most több

a tananyag és a szülők is gondoskodnak arról, hogy a nem kötelező tantárgy is sok legyen; hogy a gyermekek mindenféle szükséges és kevésbé szükséges és felesleges dolgokkal terheltesse. Innen van azután, hogyha körütekintünk, látunk sok feleslegest és selejtet. Rohanni akarnak a gőz erejével. Vannak emberek, kik mindent a gőzerő sebességével óhajtának elérni. Ámde meg kell ezekkel értetni, hogy az ember nem képes mindent ezen sebességgel elnyerni, mert az ember életének nincsenek oly sima vágányai, mint a vasutaknak. Az ember életének utjai akadályokkal teltek, a melyeken csak fontolva és az igaztudás vezérlete mellett lehet célhoz jutni. Az állását és feladatát jól értő tanító vagy tanár a tanítás terén bizonyára meg fogja tudni óvni magát azon hibától, hogy a túlterheltetés vádjá alá essék, főképen, ha az alsóbb osztályokban a szakrendszer helyett az osztálytanítás rendeltetik el, mert ekkor reményelem, hogy a túlterheltetés iránti panaszok meg fognak szűnni. *(Hebyses jobbfelől.)* Tagadhatlan tény, hogy Európa államaiban különféle veszélyek mutatkoznak.

A mi a társadalmat legmélyebb alapjaiban megrázkódtatja, az nem a munka elmélete, nem a polgári házasság kérdése, nem a nevelés conservatív vagy liberális szelleme, nem a bölcsészetnek ez vagy ama formája, hanem megrázkódtatja a társadalmat azon tan, a mely mindezek negatívójában nyer kifejezést. És épen ezen tanbomlasztó hatásától kívánom megóvni a nemzetet, a társadalmat és nemzeti kulturánkat. A mi csak úgy történhetik, ha kultúrtörékvéseinknél továbbra is fentartjuk a keresztény alapelveket. Ily irányzat mellett azután nem félhetünk, hogy politikai téren a cosmopolitismusra és a társadalmi téren a nihilismusra; vallás-erkölcsi téren pedig az atheismusra tévelyeghetünk. *(Halljuk! Halljuk!)* Vagyis egyszerűen szólva: meggyőződéseim szerint az a helyes tanügyi politika, mely nemzeti szellemben a kormány kívánalmai szerint vallás-erkölcsi alapon fejlesztetik. *(Hebyses jobbfelől.)*

Ne idegenkedjünk tehát a vallásos jellegű intézményektől; mert a mutatkozó társadalmi veszélyeket csakis a vallás szelleme által lehet leküzdeni és vallás nélkül nem lehet az embereket azon elvek és kötelességek teljesítésére visszahódítani, melyek az állam rendjének alapját képezik. A költségvetést elfogadom. *(Hebyses jobbfelől.)*

85. Firczak Gyula munkácsi püspök buzdítása a ruszinok magyar nyelvre való oktatására

Ungvár, 1893. november 4.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1893. évi (XII.) körlevél 5903. számú rendelete

A munkácsegyházmegyei Nt. klerusnak.

A magyarországi ruthen népet, mint a politikailag oszthatatlan egységes magyar nemzet tagját, a nemzettest törzséhez, a honalapító s vezérő magyar fajhoz, a testvéri érzület s hálás elismerés kötelékei csatolják.

Őseinek egy része ugyanis szabad elhatározásból, rokon érzelmeitől indítatva csatlakozott egy évezreddel ezelőtt, Kievnél, a honkereső magyarhoz s a honfoglalás fegyvertényének részesévé lett; másik ága, mint benszülőtt, a honfoglalás dicsteljes művében fölsimervén e vitéz, lovagias s nagylelkű nemzet politikai missióját, készséggel bizta sorsát ennek vezetésére; míg a harmadik csoport Nagy Lajos királyunk idejében, Koriatovics Tódor vezetése alatt e hazában szives fogadtatásra talált s az éjszakkeleti Kárpátok tövében kellemes otthont nyert.

Ily történelmi előzmények után mi lehet természetesebb mint az, hogy a nép szívéhez más érzelmek soha sem férkőztek, cselekvésének irányt másnemű aspirációk

soha nem szabtak azokon kívül, melyek a honalkotó s Európa szívében vezérszerepre hivatott magyar faj bölcs vezetése alatt politikai viszonyaink konszolidálását s ősi alkotmányunk keretén belül az egységes s oszthatatlan magyar nemzet hatalmassá s boldoggá fejlesztését célozzák?

Mi természetesebb mint az, hogy a ruthén nép saját érdekeit a magyar faj érdekeivel mindenben s mindenkor azonosította s hogy valahányszor nemzetünk létérdeke úgy kívánta, ezzel együtt küzdött, együtt vérézett ama alkotmányos szabadságáért, a melynek gyümölcseit a nemes magyar fajjal egyenjogulag élvezzi?

A honalkotás bölcsőjéig visszanyúló tradícióink, érdekeink hiven ápolt közössége, a vett jótétemények reminiscenciái s az a természetes ösztön, mely az egyedet úgy mint a nemzeteket szakadatlan fejlődésre serkenti, egyaránt sürgetőleg követelik, hogy a nemzettestet, melynek tagjai vagyunk, a melyben, s mely által magunk is nagygyá s tiszteltté lenni kívánunk, minden oly törekvésében hiven támogassuk a mely törekvés diadalra jutása a nemzet önbizalmát fokozza s erkölcsi súlyának gyarapítására alkalmasnak mutatkozik.

A történelem tanúsítja s fényes, élő példák igazolják, hogy az államok kulturális fejlődésének s a nagyszabású nemzeti eszmék megvalósíthatásának egyik alapföltétele, hogy ugyanazon állam polgárainak, ha egyébként több nyelven beszélnek is, legyen egy oly közös nyelvök, a melyen szólva egymást megérthessék, egymás szívéhez s értelméhez könnyebben hozzáférközhessenek.

E cél lebegett törvényhozásunk előtt, midőn az 1879-ik évi XVIII. törvénycikkben a magyar nyelvnek, mint az állam hivatalos nyelvének a népoktatási intézetekben való tanítási kötelezettségét kimondotta.

Ily meggyőződéstől áthatva siettek a munkácsi s eperjesi gör. szert. kath. egyházmegye akkori hazafias érzelmű püspökei, még az idézett törvény tárgyalását megelőzőleg, együttes feliratukban a magas államkormány előtt kifejtetni, hogy a magyar nyelvnek kötelező tanítása a népoktatási intézetekben, viszonyaink között, föltétlenül szükséges s hogy a ruthén nép ezen kötelezettségnek törvény általi elrendelésében saját előhaladásának s szebb jövőjének biztosítékát fogja üdvözölni.

Éppen azért, hogy a nemzeti aspirációk iránt egy évezreden át tanúsított lojalitásunk a jövő évezredben méltó folytatást nyerhessen, mellőzhetetlen hazafias kötelességünk a vezetésünkre bizott ruthén népet minden kitelhető erőnkől a magyar nyelvnek, mint az állam hivatalos nyelvének ismeretére vezetni, hogy ekként a hazajavának biztosabb munkálása érdekében szóban is megértsék egymást e hon ama fiai, kik érzelemben mindig egyek voltak.

A feladat, mely a Nagyontisztelendő Lelkész Urakra, mint iskolaigazgatókra s egyházmegyéim buzgó tanítóságára e tekintetben vár, kétségkívű nehéz.

Megnehezítik e hazafias munkájokat a felvidékek topographikus viszonyai s ruthén népünk ismert szegénysége, mely akadályok általán népnevelésünk utjában állanak.

De az erős akarat s lankadatlan ügybuzgalom legyőz minden akadályt mely emberileg legyőzhető; erős akaratokról s az ügy iránti lelkesültségükről pedig meg vagyok győződve.

Ha eme irányu lelkes készségükön kívül számbaveszem még azon körülményt, hogy a nép, melynek a magyar nyelvben való beható oktatására atyai szeretettel s hazafias érzületem egész hevével fölhivom, legnagyobb büszkeségét látja gyermekében

akkor, ha ennek a magyar nyelvben előhaladását tapasztalja; ha arra gondolok, hogy e hazafias törekvésünket a magas államkormány szükségszerű támogatása és pártfogására fogja méltatni: minden akadálylal s nehézséggel szemben, Istenbe vetett hittel s a magyar állameszme vonzó erejébe helyezett bizalommal, bátran adok kifejezést azon reményemnek, hogy a munkácsi egyházmegye e haza fenállása második évezredének első tizedeiben a legfiatalabb nemzedékből százazrekkel fogja gyarapítani a magyar nyelvü honpolgárok kontingensét.

Egyébiránt püspöki áldás adása mellett vagyok

Ungvárott, 1893. november 4.

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök.

86. Firczák Gyula munkácsi püspök felszólítása a papok és kántortanítók számára, oktatási feladataik lelkiismeretes ellátása érdekében

Ungvár, 1896. december 10.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1896. évi (XV.) körlevél 6860. számú rendelete

Ismételten fölhívtam volt Kedveltségtek figyelmét, hogy az igazgatói vezetésekre bizott iskolákra különös és lelkiismeretes gondot fordítsanak. Így már a folyó évi 1147. számú körlevéli intézkedésemmel elrendeltem, hogy a lelkészethez tartozó hitvallásos és állami iskolákban az anyaegyházban heti két órában, a fiókegyházakban heti egy órában a hittant és az erkölccsant személyesen tanítsák; továbbá elrendeltem, hogy a lelkészi javadalmakhoz tartozó iskolákat minél gyakrabban meglátogassák és igazgatói látogatásaikat minden egyes esetben az iskola-látogatási könyvbe bejegyezzék. Elrendeltem pedig ezeket azon okból, hogy Kedveltségteket papi-tanítói tisztök lelkiismeretes s minél lelkiismeretesebb teljesítésére figyelmeztessenem. Kedveltségtek ugyanis mint lelkipásztorok lelkészeteök hiveit, legyenek azok felnöttek vagy gyermekek egyaránt, kivétel nélkül tanítani és az üdvösség igéivel az üdv útján vezetni tartoznak. Ez első és legfontosabb papi teendőjük, melyet a papi rend fölvételével magukra vettek. Ugyanezen kötelmet vették magukra újabb alakban akkor, mikor általam egyes meghatározott lelkészete hiveinek lelki vezetésével megbizva lettek. Osztoznak ekként a legfőbb pásztor alatt a pásztori magasztos hivatásban, de osztoznak egyuttal a — köteleesség és felelősségben. S a pásztorok pásztorai, az Ur Jézus Krisztus egyaránt számot fog kérni a gondjaira bizott nyájának minden egyes tagjáról.

Hogy pedig e téren mindinkább előhaladjunk és a hiányok és fogyatkozások mindjobban eltűnedezenek, ezennel Kedveltségteket ismételten fölhivom ezen kötelmeik teljesítésére, akként azonban, hogy az igazgatásuk alatt álló tanítókat is kötelmeik pontos betartására emlékeztessék, buzdítsák, továbbá a netaláni hanyag tanítókat figyelmeztessék egyuttal hanyagságuk következményeire, mely esetlegállásuk elvesztését vonhatja maga után és végül, hogy a tanítás esetleges hiányait ide sürgösen bejelentésük.

Ungvár, 1896. december 10.

87. Firczák Gyula munkácsi püspök utasítása a máramarosi felekezeti iskolák tantermeinek bővítéséről

Ungvár, 1897. július 31.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1897. évi (X.) körlevél 4553. számú rendelete

Máramaros vármegyében igen sok hitközség iskolája szűk és alacsony, és így a nagy-számu tanköteles tanulókat befogadni nem képes. A királyi tanfelügyelőség ezen hiányon segíteni óhajtván, a váltakozó iskolázási rendszer behozatalát rendelte el.

Ezen intézkedés azonban csak félig segít a bajokon, mert a tankötelesek csak fél napon át járván az előadásokra, a tanulásban nagyon hátramaradnak.

Népünk szellemi és anyagi előhaladása kívánja, hogy ezen áldatlan állapot megszűnjék.

Felhivom azért a lelkészkedő papságot, és felelőség terhe alatt elkötelezem, hogy oly helyeken, hol a hivek szegénységöknél fogva nagyobb építkezésre képtelenek, a jelenlegi tantermet, mely 80 tanköteles befogadására nem alkalmas, még e nyár és ősz folyamán a magas kormány által meghatározott méretekben bővítettessék ki.

Egy tanterem belső térfogatának kisebb hitközségekben 64 m. széles 75 m. hosszú-, nagyobb hitközségekben 75 m. széles 90 m. hosszúnak, a belső magasságnak pedig mindenütt 4 - 4½ méternek kell lennie, kellő számú nagy és világos, kettős ablakokkal, és szellőztető készülékkel ellátva.

A mely hitközségeknél a tanköteles és iskolába járó tanulók létszáma a 80-at tetemesen meghaladja, ott a hivek által a fennebb jelzett méretekben egy másik tanterem, a tanító részére pedig két tágas szobából, kamarából, hideg konyhából és az iskolai előszobától fallal elkülönített előszobából álló lakás építendő.

Az ekként szervezendő második tanítói állomáshoz szükséges évi 400 ftnyi fizetést a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministerium 1894. évi 17,260 számú rendelete értelmében fogja megadni.

Ungvárott 1897. július 31-én.

88. Firczák Gyula munkácsi püspök buzdítása a népnevelés megfelelő színvonalának megtartására

Ungvár, 1900. augusztus 26.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1900. évi (VIII.) körlevél 6280. számú rendelete

Krisztusba kedvelt Fiainknak, a munkácsi gör. kath. egyházmegye nt. lelkészkedő papságnak, üdvöt az Urban és főpásztori áldást!

Bárki, a ki rutén népünk multját, viszontagságait és művelődéstörténelmét oknyomozólag tanulmányozza, arról fog meggyőződni, hogy egyházmegyénk *traditói* között az első helyet a *népnevelés eszméje* foglalja el. Ez a magasztos eszme volt az, a mely atyáink előtt világító pharosként lebegett; ez volt az, a mely atyáinkat a munka- és apostolkodásra lelkesítette; ez volt az, mely náluk az áldozatkészséget, a kitartást és az önfeláldozást szülte; ez volt az, mely velök népünket nyomora daczára is megszerettette; s végre ez volt az, melyet nekünk örökségként hagytak hátra s melynek jövő sikerdús reményében szállottak a sírba. Vagyis egyházmegyénk történelme amellet tanuskodik, hogy atyáink szerették a *népnevelést* s a népnevelésben magát a *népet*, mert

csak az valódi barátja a népnek, a ki lelkes munkása a népnevelésnek. Népnevelés nélkül *népet szeretni* és vezetni akarni üres szólam!

S manapság, Kr. k. fiaim, egyházmegyénkben mit tapasztalok?

Mindenekelőtt azt, hogy napjainkban papságomnak csak egy nagyobb része követti atyáink ősi tradícióit s buzgólkodik a népnevelés terhes mezején, — a másik kisebb része ellenben feledve, hogy az iskola a templom előtornácza, — feledve, hogy az iskola a hitoktatás, a templom pedig a hitvallás háza, a hitvallásos iskola iránt kezd *közömbös* lenni, sőt attól különféle jogos és nem-jogos ürügyek alatt szabadulni igyekeznek. Fájdalommal telik meg a szívem, midőn hallom, hogy papságom ezen része hivatást lealacsonyítva, a népnevelés magasztos ügyét csak ajkán hordja, de tettekkel nem igazolja. Ezekről azt kérdezem, hogy mikép fogja népünk ősi kath. hitét és görög szertartását megvallani a templomban, ha arra gyermekkorában nem tanították az iskolában?

De az iskola iránti említett közömbösség még számos lappangó *viszsaélést, mulasztást* és *hanyagtságot* is hozott létre egyházmegyém tanügye terén. Így főpásztorilag *intézkedtem*, hogy a szorgalmi idő népiskoláimban falun 8, városon 9, önálló törvényhatósággal bíró városokban pedig 10 hónapban tartassék be lelkiismeretesen. *Intézkedtem*, hogy papságom a tanítót és a tanítást ellenőrizze. *Intézkedtem*, hogy iskoláim lehetőleg a szükségesekkel szereltessenek föl. És ime a hivatalos jelentésekből arról kellett meggyőződnöm, hogy papságomnak egy kis része tultette magát eme főpásztori rendeleteimen s azokat nem is exequálta: — a tanítók pedig látva helyi igazgatójuk közömbösségét, önkényüleg jártak el a szorgalmi idő betartásában és helyenkint nem tanítottak kellő komolysággal és szorgalommal, helyenkint olyan tanítási módot honosítottak meg, hogy csak délig tanítottak, helyenkint pedig a megfelelő vezérkönyvekkel sincsenek ellátva. Ily körülmények között pedig, midőn a lelkész részéről hiányzik a kellő ellenőrzés és a népszerűtet, a tanító részéről pedig a munkakedv és a kitartás, — eredményről a népnevelés terén szó sem lehet. Vagyis Kr. k. fiaim, *a lelkészeknek az iskolák iránti közömbössége szűli első sorban népnevelésünk meddőségét és népünk elmaradottságát.*

Ezenkívül nagy súlyt fektettem és fektetek most is főleg a népnevelés vallás-erkölcsi tényezőjére, a *hitoktatásra*. Hogy a sikert biztosítsam, hogy a népnevelést biztosabb és avatottabb kezekbe tegyem le, többször *intézkedtem*, *hogy a lelkészek az anyaegyház iskolájában heti két órába, főkegyház iskolájában ellenben betenkint egy órában személyesen tanítsák a hit- és erkölctant*. Szomoruan kellett azonban tapasztalnom, hogy papságom egy része nem akarja megérteni az egyház hívó szavát, nem helyez súlyt a hitoktatásra, mert nem fizetnek, — sőt többet mondok, feledni látszik, hogy „a népsereg, mely nem tudja a törvényt, átkozott” (Ján. 27,48). — Igen, úgy veszem észre, — bár fájdalommal, — hogy sok lelkipásztor e tekintetben is közömbös, teendői között az iskolalátogatás az utolsó dolog!

Elismerem, Kr. k. fiaim, hogy egyházmegyénkben a népnevelést igen nagyban hátráltatta és hátráltatja a nép nagy szegénységén kívül még *a tankönyv- és a tanítóhiány is*; de midőn ezt elismerem egyuttal jelzem, hogy az e. m. kormány a közel jövőben e hiányokon segíteni és minden lehető megtenni akar. Nemcsak a magyar, de a ruthén ajku iskolák részére is tankönyvekről fog gondoskodni. A tanítóhiányon pedig csak akként tud segíteni, ha az e. m. *néptanulmányi* alapot, melyet b. e. Popovics Bazil püspök a köznép fiai részére létesített, az egyházmegye papsága fölkarolja és adománygyűjtés

folytán olyképp megnagyobbítja, hogy ezen alap kamatainak terhére a képezdei internátusban a közép fiai részére ingyenes helyek szerveztessenek.

De az iskola iránti közömbösség és így a népnevelés kicsinylése is főleg abban nyilvánul e(gyház) megyénkben, hogy elég sok *iskolai épületünk* kifogás alá esik. Örömmel elismerem, hogy vannak jó és kifogástalan iskolánk, de fájdalommal jelzem azt, hogy van circa 6-8 esperesi kerületünk olyan, a melyekben 3-4 iskola kivételével a többi a törvényes méreteket nem üti meg. Igaz, hogy ennek helyenkint oka a nép szegénysége, a ki az építkezési költségeket önerejéből viselni képtelen, de helyenkint oka maga a lelkész is, a ki még most — a tizenkettedik órában — sem fejt ki a hitvallásos népnevelés érdekében kellő buzgalmat. Ime előszámlálom egyházmegyém 572 iskolája közül azokat, a melyekben *a tantermek a törvény kívánalmainak meg nem felelnek* s így ott vagy új tantermek építendőek, vagy esetleg a meglévők a tankötelesek nagy száma miatt bővítendőek:

I. Beregvármegyében: Alsó-Remete, B.-Kövesd, Bárdháza, B.-Csoma, Balazsér és Nagy-Bégány; Szajkófalva, Iloncza, I.-Novoszelicza, Ugocsa-Rosztoka és Lukova; Gombás, Ignécz leányiskola, Lauka, Szerencsfalva, Nagy- és Kis-Mogyorós, Medvegyóc és Csapócza; Nyiresfalva, Sarkad; Kis-Álmás és Pisztraháza; Feketepatak, Oláh-Csertész, Nagy- és Kis-Ábránka; Klyucsárka, Ó-Dávidháza és Iványi; Puznyákfalva, Fedelesfalva, Bábakut, Bukovinka, Alsó-Viznicze és Kölcsin; Duszina, Roszos, Plavja, Hánykovicza, Hársfalva, Szolocsin, Bányafalva és B.-Pászika; Perekreszna, Vezérszállás, Zugó és Zugó-Talamás. (48.)

II. Máramarosvármegyében: M.-Toronya, Majdánka, Lozánzska, Kalocsá-Horb és Szinevér; Zádnya, Alsó-Kálinfalva, Alsó- és Felső-Neresznicze, Dombó, Széles-Lonka, Tereselpatak, Pudplesá, Krasznisora és Orosz-Mokra; M.-Bukócz, Alsó-Hidegpatak, Podobócz, M.-Ricska, Tyuska és Rekita; Ugocsa-Veléte, M.-Berezna leányiskola, Sztebna, Berlebás és Bogdán; Ruszpolyána, Ruszkirva, Kraszna-Bisztra; Vajnág, Urmező, Bustyaháza leányiskola és Száldobos leányiskola; Karácsonyfalva, Roszuska, Apsicza és Kis-Bocskó; Soófalva, Talaborfalva, Dulfalva és Darva; Bedő leányiskola, Nagy- és Kis-Kirva és M.-Remete. (46.)

III. Szabolcs-, Hajdu- és Szatmárvármegyében: Bököny leányiskola, H.-Böszörmény leányiskola, H.-Dorogh fiúiskola, Tisza-Adony, Karász, Nyír-Bakta, Petneháza, Levelek, Kis-Léta, Kótaj, Kis-Kálló, Orosz, Nyiregyháza 1 iskola, Piricse, Encsencs, Gáva, Buly, Derzs, Csedregh, Szárazberek, Saár és Rozsály. (22.)

IV. Ugocsavármegyében: Nagy-Csongova, Alsó-Sárad, Kis-Kupány, Ölyvös, Nagy-Szóllós, Salánk, Tisza-Ujhely, Tisza-Ujlak, Kölcse, Karácsfalva, Batár, Csepe, Csoma, Csarnató, Szászfalu fi- és leányiskola, Hömlőcz, Tekeháza, Gódenyháza és Rákospatak. (20.)

V. Ungmegyében: Tegenye, Uj-Kemencze, Mércse, Zauszina, Domasina, Szt-ricsava, Begendját-Pásztély, Orosz-Mocsár, Kosztyova-Pásztély, Dubrinics, Csornoholova, Dubróka, Bacsava, Horlyó, Gojdos, Lehócz, Orlyova, Andrasócz, N.-Szlátina, Valkaja, Konyus, Korumlya, Felső-Ribnicze, Ung-Váralja, Orosz-Bisztra, Ó-Szemere, Vorocsó, N.-Turicza, Szmerékova, T.-Pászika fiúiskola, Mokra, F.-Remete leányiskola, Uj-Szemere, Lekiczár, Zaricsó fi- és leányiskola, Ó- és Uj-Sztuzsicza, Sztavna, Záhorb, Szucha, Luh, Huszna, Czigányóc, Hosszmező, Hluboka, Klokocsó és Kuzsin. (48.)

VI. Zemplénavármegyében: Bodrog-Szerdahely, Agárd, Gálszécs, Dávidvágás, Kőporuba, Zebegnyő. Szacsur leányiskola, Techna, Szerencs, Bacskó, Z.-Szucha, Kolbása, Hardicsa, Kiszte, Borsi, Velejte, Falkus, Lask, Petrik, Márk, Vásárhely, Orosz-Volova, Ladomér, Smigócz, Runya, Ulics, Kolbaszó, Zboj, Z.-Novoszelicza, Kálna-Rosztoka, Ublya és Kolonicza. (32.)

Összesen 216 iskola. Ezen iskoláknál a hiányok pótlására, esetleg új iskolák építésére az intézkedések külön-külön megtétettek. Elvárom, hogy papságom azokat végrehajtsa.

*

Krisztusban kedvelt fiaim! Ifjuság, nevelés, iskola! Ez azon triász, melyért e kultúrázadban rajong az emberiség; ez azon tüzpont is, melynek melege és fénye bejárja, megtermékenyíti és élteteti a társadalom rétegeit. — Mindennap — lépten-nyomon — látjuk, halljuk és tapasztaljuk, hogy a nevelés majdnem mindenhatóan van kikiáltva.

„*A kié a nevelés, azé a jövő,*” ez a jelszó uralkodik manap. Ily viszonyok között pedig nekünk sem szabad hátramaradnunk, de haladnunk kell a népnevelés útján kettőzött erővel, rohamos léptekkel, hogy eddigi mulasztásainkat helyrehozhassuk. Hogy azonban ruthén népünknek nevelése célirányos és áldásdús legyen, jelzem, hogy annak *valláserkölcsösnek* és *hazafiasnak* kell lennie. Hitvallás nélkül ugyanis inog az egész nevelési rendszer. Hazafiság nélkül pedig a hazához való törhetlen ragaszkodás, az alkotmánytisztelet és az apostoli Király iránti hűség nem nyerne a nevelésben képző jelleget. Keresztény *katholikusnak* és *hazafinak* kell lenni a ruthénnek, ez mindnyájunk köz-óhaja, közérzülete. Vezessétek tehát Kr. k. fiaim, a ruthén népet a hitvallás és a hazafiaság utain, vezessétek bátran és kitartóan szem előtt tartva a Bölcs eme mondatát: „Tanítsd meg a gyermeket utainak kezdetén és nem távozik el attól még öregségében sem.”

Hogy azonban e.-megyém tanügye terén sz. Pál szavai szerint: „Minden tisztettségesen és rend szerint legyen” (I. Kor 14,40), főpásztori felhívásomhoz még a következő intézkedéseket is csatolom:

1. Egyházmegyém népiskoláiban 1899. évi 7727. számú rendeletem értelmében a tanév szeptember 15-én vegye kezdetét és falun 8, városon 9, önálló törvényhatósággal bíró városokban ellenben 10 hónapig tartson szept. 1-től kezdve.

2. Egyházmegyém oly népiskoláiban, hol a beiskolázás szept. 15-től kezdődik, a *beiratásoknak* már e napot megelőzőleg kell megtörténniök. Ha valamely tanítói hely betöltetlen, ott a beiratást maga az iskolaigazgató eszközli. A beiratásra nem csak 6-12 éves mindennapi, de 13-15 éves ismétlő tankötelesek is kötelezvék. Ha valamely szülő vagy gyám a tanköteles beiratását elmulasztaná, az további eljárás, illetve *bírságolás céljából* a községi előljárásnak bejelentendő. A beiratási napló másolata már a következő napon, vagyis szept. 16.-án, a kir. tanfelügyelőknek megküldendő, még pedig olyként, hogy e másolatban a beirt tanulók nem- és osztályszerint összesítése isfeltüntetve legyen. Beiratáskor szedendő a 30 filléres iskolai pótdadó is, mely a beiratási napló egyik másolata mellett haladéktalanul az illetékes kir. adóhivatalba szállítandó be nyugtatvány ellenében.

3. Határozott akaratom, hogy minden egyes tanítóm *osztatlan hat osztályu* iskolát vezessen: ennek folytán ott, a hol az V.VI. elemi osztály még nincs felállítva, okvetlenül szerveztessék. Az iskolai tanterem pedig évenként **kétszer** kitaroztassék és kimeszeltessék.

4. Minden egyes tanítót, hogy a tantervben előírt tananyagra nézve teljesen tájékozva legyen, előkötelezem, hogy a szükséges vezérkönyvekkel lássa el magát, melyeket az iskolalátogatás alkalmával a ker. esperesnek előmutatni tartozik.

5. A lelkészek 1896. évi 1147. számú rendeletem értelmében a hit- és erkölcs tanítást az anyaegyház iskolájában heti két órában, a fiókegyház iskolájában ellenben heti 1 órában *a nép anyanyelvén* személyesen tanítani és a megtartott tanórákat az iskolalátogatási naplóba esetről-esetre beírni kötelesek. Ha azonban valamely közösségben népiskolám mellett még gazdasági iskola állíttatnék fel: ott az ismétlő tankötelesek a gazdasági iskolát látogatják, a hit- és erkölcs tanítására azonban az arra megszabott időben népiskolámba kötelesek járni.

6. Hogy a hitoktatást úgy a ruthén, mint a magyar vidékeken *egyöntetűvé* tegyem, megbíztam dr. Mikita Sándor kanonokot, hogy a Kutka-féle Katekizmus tananyagát Kis-, Közép- és Nagy Kátéra felosztva dolgozza át és egyuttal magyar nyelvre is fordítsa le. Ezen munkálattól ez ideig megjelent a „*Kis Káté*” ruthén és magyar nyelven, melyet én f. évi febr. 21-én 1262. sz. alatt jóváhagytam és egyházmegyéim népiskoláira nézve kötelezővé tettem. Kapható a püspöki irodában, ára 20 fillér. Ezen Kis Kátéval párhuzamosan használtassék a *Róder-féle Kis Biblia*, a mely szintén ruthén és magyar nyelven forgalomban van. Kapható a sz. István-társulatnál Budapesten, ára 42 fillér.

7. Hogy a ruthén anyanyelvű gyermekek a magyar nyelvet könnyen és alaposan az iskolában elsajátíthassák, gondomat fogja képezni egy ruthén nyelven szerkesztett „*Magyar elemi nyelvtan*” kiadása. Addig is a tanítók figyelmébe ajánlom a Groó-Csopey-féle: „*Vezérkönyv a magyar nyelv tanítására a ruthén ajku népiskolákban*” — című segédkönyvet. Megjelent a m. kir. egyetemi nyomdában Budapesten, ára 48 fillér.

8. Hogy ne csak magyar, de ruthén ajku iskoláim is a szükséges tankönyvekkel el legyenek látva, rövid időn belül gondoskodni fogok: Ruthén ABC és olvasókönyv, Ruthén elemi nyelvtan, Káté, Biblia és Egyházi közének — című tankönyvecskék olcsó kiadásáról. Ezen utóbbi ének-tankönyvecske ruthén és magyar nyelven is meg fog jelenni.

9. A helybeli lelkészeket, mint iskolaigazgatókat ezennel felhívom, hassanak oda, hogy a tankötelesek legalább a legszükségesebb tankönyvekkel és tanszerekkel látassanak el. A hol a szülők gyermekeiket szegénységük folytán a legszükségesebb tankönyvekkel és tanszerekkel ellátni képtelenek: ott az iskolaszék kötelessége ezek beszerzéséről gondoskodni, végső esetben a templom pénztára is igénybe vehető.

— A hol pedig (mint Ugocsavármegyében) a közigazgatási bizottság intézkedéséből a tanszerek beszerzésére a polgári közösségek költségvetéseikbe bizonyos összegeket kötelezvék fölvenni: ott a lelkész és a tanító a hiányzó könyvek- és tanszerek kimutatását a tanév előtt köteles átadni a községi előljárásának azok beszerzése céljából.

10. Nagy gond és lelkiismeretesség fordítandó arra, hogy a *szorgalmi idő* pontosan betartassék. — A szorgalmi idő alól kivételképeznek: a) A *vasárnapok* általában. b) *Gör. kath.* ünnepeink u. m. Keresztelő sz. János fejevétele (szept. 11); — Kisasszony napja (szept. 21); — sz. Kereszt felmagasztalása (szept. 27); — a bold. Szűz oltalma (okt. 14); — sz. Mihály főangyal ünnepe (nov. 21); — a bold. Szűz bemutatása (decz. 4); — sz. Miklós ünnepe (decz. 19); — Karácsonyi ünnep (jan. 6-tól 10-ig bezárólag); — Kr. Urunk körülmétélese (jan. 14); — Vizkereszt (jan. 19); — Három sz. püspök ünnepe (febr. 12); — Kr. Urunk bemutatása (febr. 15); — Gyümölcsoltó Boldogasszony (április 7); — Husvét ünnepe (Virágvasárnaptól fényes szerdáig bezárólag);

— sz. György ünnepe (május 6); — Áldozó csötörtök; — Pünkösöd vasárnapja és hétfője; — Ker. sz. János születése (július 7); — Péter és sz. Pál apostolok napja (július 12); — Illés próféta (aug. 2); — Urszine változása (aug. 19); sz. István király napja (aug. 20); — és N.-Boldogszony napja (aug. 28). — c) A népnevelési törvény engedélyezett *szünnapok*. Végre d) a nmélt. vallás- és közokt. m. kir. miniszter Ó Exja által megszabott *országos* ünnepek. Ezen kívül más szünnapokat engedélyezni senkinek sincs jogában és tilos. Ott azonban, a hol a népnek szegénysége miatt az év egyik vagy másik szakában gyermekére a mezei munkánál elkerülhetlen szüksége van, megengedtetik, hogy ezt az iskolaszék a népnevelési törvény ide (1868. évi 38. t. cz. 53. §) vonatkozó szakaszának figyelembevételével a szülő ebbeli megkeresésére gyermekét az iskolától rövid időre felmenthesse. — Különben a tanító köteles a mulasztókat két havonként kimutatni és a községi előljáróságnak a lelkész láttamozása mellett további eljárás végett beszolgáltatni.

11. A kerületi espereseket elkötelezem, hogy minden tanév végén kerületük összes iskoláinak záró vizsgálatain jelenjenek meg, akadályoztatásuk esetén pedig a záró vizsgálatokra más lelkészt delegáljanak, a záró vizsgálatok eredményéről pedig évenként július 10-ig az e. m. kormánynak lelkiismeretes jelentést tegyenek.

12. Minthogy egyrészt az e. m. népiskolai épületek fölállítása és föntartása pénzt igényel, másrészt pedig egyházmegyémben igen sok szegény hitközség iskoláját öne-rejéből fölállítani képtelen: ennekfolytán én, — hogy a nyomorultakat segíelyezhessem, — egy *e. m. népiskolai alap* szervezését határoztam el, — miért is fölhivom a ker. espereseket, hogy a f. é. őszi papi gyűlésen a létesítendő e. m. népiskolai alap módozatait tárgyalják le s megállapodásukat jegyzőkönyvi kivonatban hozzám 8 nap alatt terjeszszék fel.

13. A mi a *tanítóhiányt* illeti, erre vonatkozólag jelzem, hogy az elmúlt 1899-1900-tan-évben 85 népiskolámban vagy nem volt tanítás, vagy oklevél nélküli tanító volt bealkalmazva. Hogy e tanítóhiányon legalább a jövő némileg segítve legyen, 1899. évi decz. 29-én 9743. sz. alatt akként intézkedtem, hogy az *e. m. néptanulmányi alap*, melynek célja b. e. Popovics Bazil püspök inteniója szerint a köznép fiainak kiképzése, 1900. évtől kezdve a képezdészek javára önállólag és gyümölcsözőleg kezeltessek. Most pedig rendelem, hogy 1900. évtől kezdve évenként ezen alap gyarapítására egyházmegyém összes templomaiban **sz. Miklós ünnepén**, hol pedig ezen napon templomi búcsu van, **sz. Mihály** ünnepén kiteendő perselyben könyöradományok gyűjtessenek, a mely könyöradományokat a ker. esperes beszédni s kimutatás kapcsán minden évben az e. m. alapkezelőséghez beküldeni köteles. Ha buzgólkodtatok, Kr. k. fiaim más természetű könyöradományok gyűjtésében: úgy most, midőn az e.-megye *a saját czéljaira* gyűjt könyöradományokat, kettőzött szorgalommal tegyétek ezt. A befolyó könyöradományok egyébként kerületenként fognak kezelteni, mert a köznép fiainak bevételeit is kerületenként szándékozom eszközölni a ker. esperes és papság ajánlatára.

14. Ezeken kívül a lelkészeket, mint iskolaszéki elnököket, ezennel felhivom, hogy a hol gör. kath. iskola van, akár van okleveles tanító, akár nincs, ha az iskola hivatalosan be van jelentve és nincs beszüntetve, oda utasítsák a gondnokokat, hogy azokat az országos tanítói nyugdíj-alapba az évi 12 frtokat pontosan fizessék be.

Végre, hogy mindezen intézkedéseimnek meg legyen a kellő sanctiója, *a központból iskolalátogatókat fogok kiküldeni* időről-időre iskoláim megvizsgálása végett, azonkívül **papságom közöl a népnevelés munkásait első sorban fogom jutalmazni**, azon

lelkészeket ellenben, kik iskoláik rendbehozatalánál mulasztásokat követtek el, a kánoni büntetéseken kívül a javadalmak osztogatásánál, **mint jogosulatlanokat nem fogom tekintetbe venni, segélyezésekre nem fogom ajánlani, a nyert segélyeket pedig tőlük, mint méltatlanoktól vissza fogom tartani.**

Egyébiránt az Ur Jézus malasztja veletek. Az én szeretetem mindnyájatokkal az Ur Jézusban!

Ungvárott 1900. évi augusztus hó 26-án.

Krisztusban szives atyátok:

Gyula püspök.

89. Firczák Gyula munkácsi püspök buzdítása a felekezeti iskolák megfelelő színvonalú működtetéséről

Ungvár, 1906. július 8.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1906. évi (VII.) körlevél 4563. számú rendelete

A munkács-egyházmegeyi ntdő klerusnak.

KRISZTUSBAN KEDVELT FIAIM!

Szomoruan tapasztaljuk, hogy népünk a művelődés terén még mindig nagyon alacsony színvonalon áll, *biveink között még mindig aránytalanul sok az írni-olvasni nem tudók száma* s e hátramaradottsága miatt e féle anyagi és erkölcsi kárt szenved.

Azt is sajnosan kell konstatálnom, hogy a népünkkel veleszületett vallásosság dacára papságunk és tanítóink működése sok tekintetben nem tudja feltartatni a hitetlenség s erkölcselenségnek, a hit, a tulajdon és tekintély elve ellen nyuló mozgalomnak romboló hatását.

Mіндеzen bajoknak legfőbb forrása a neveltlenség, a munkátlanság, és ezekkel szemben a templom mellett leghatásosabb eszközünk az iskola.

Itt az idő, hogy iskoláinkat a kívánt színvonalra felemeljük és *a vallás-erkölcsi népnevelésnek* minden tekintetben hasznos tényezőjévé tegyük!

Az új tanterv becsületes foganatosítása új korszakot van hivatva nyitni népoktatásunk történetében.

Az Ur Jézus nevében kérem tehát Ntisztelendőségteket és tanítóimat, hogy értékesítsék az új tanterv minden hasznos ujitását, teljesítsék hivatásukat buzgóan a nép iránti önzetlen szeretettel, a vallásos és hazafias kultúra iránti meleg lelkesedéssel. Terjesszék mindenek fölött az *istenfélelmet*, szertartásunk ismeretét és ahhoz való ragzkodást.

Neveljenek mindig *szeretettel*, mert csak a szeretet képezi ki az igazi nevelőket, csak ez önt életet a családba épen úgy, mint az iskola munkájába, ez feljeszti ki a nevelés, tanítás módszerét és eszközeit.

Tanítsanak lelkiismeretesen, az iskolában és az iskolán kívül, szállítsák a minimumra az analfabéták, a tudatlanok számát.

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott, 1906. évi július hó 8-án

Krisztusban szives atyjok: Gyula püspök.

90. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele a tanítók járandóságaira vonatkozó törvény végrehajtásáról

Ungvár, 1907. október 2.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1907. évi (IX.) körlevél 7086. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei ntdő klerusnak.

Ismeretes önök előtt, Krisztusban szeretett fiaim, hogy a nem állami elemi népis-
kolák jogviszonyaira s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságaira vonatkozó-
lag július hó 1-étől új, a f. 1907. évi XXVII. törv. cikk lépett életbe.

E törvény végrehajtására a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur f. évi
76000. szám alatt az Utasítást is kiadta.

E törvénynek célja: a tanítók anyagi jólétének emelése és a magyar népoktatás
egységes és hazafias irányu kifejlesztésének biztosítása.

Mivel egyházmegyém hiveinek érzülete és felfogása ezen czéllal egybehangzó, —
annálfogva én ezen törvény intézkedése alapján az államsegélyt úgy a tanítók fizeté-
sének kiegészítésére, valamint az évötödös korpótlékok fedezésére igénybe veszem.

E törvény és a reá vonatkozó *Utasítás* a Néptanítók Lapjában teljes szövegében
megjelent. Ezt onnan is tudomásul vehetik; de megengedem, hogy a budapesti m.
kir. tudományegyetemi nyomdából az egyházi pénztárak terhére megrendelhessék.

E törvényből kifolyólag az iskolaszékekre nagy és fontos föladatok és kötelessé-
gek háromolnak.

Az iskolák iránt támasztott követelményeknek minden iskolaszék mennél előbb,
de 1910. évi június hó 30-ig föltétlenül tartozik megfelelni, mert azon hitközség,
melynek iskolaszéke e kötelességnek meg nem felel, elveszti iskolafentartói jogát.

Hogy ez be ne következék, a következőket rendelem el és az iskolaszékek Tiszte-
lendő elnökeit kánoni felelősség terhe alatt kötelezem el e rendeleteim végrehajtására:

1. A hitközségeknek az *iskolaszékek* a hivatalos szervei és az iskolai ügyekre vonat-
kozó határozatok csakis akkor jogérvényesek és hajthatók végre közigazgatási uton,
ha azoknak üléseiben vétettek föl, azért azok mindenütt megalakítandók, ahol esetleg
eddig még nem voltak megalakítva. A további teendőkre ez a legelső és a legszüksé-
gesebb alap.

2. Ahol az iskola terme és a tanítói lakás rossz, ott az iskolaszék föltétlenül épít-
kezzék és erre vonatkozó határozatát 1908. évi április 1-ig az egyházmegyei főtanfel-
ügyelőnél mutassa be a további intézkedés végett. Az iskolai tanteremnek legalább 10
méter hosszúnak 6.30 m. szélesnek, 4 m. magasnak és 4 ablakúnak kell lennie.

3. Ott, ahol sok a mindennapi tanköteles, II. tanterem építendő és a második
tanítói állomás szervezendő. Az erre vonatkozó iskolaszéki határozatok is 1908. évi
április 1-ig az egyházmegyei főtanfelügyelőnek bemutatandók.

4. A tanítói lakásra szintén a legnagyobb gond fordítandó. E törvény 2.§-a szerint
a tanítót tisztességes, legalább két kipadlózott szoba, konyha, kamara és a legszüksé-
gesebb mellékhelyiségekből álló lakás illeti meg, melyhez egynegyed hold kert is járul,
vagy ha az nincs, annak ellenértékéül 20 korona készpénz.

5. Az iskolai tanterem kellő butorokkal, és tanszerekkel látandó el, ezeknek hiá-
nyában az államsegély elnyeréséhez a törvény 15. §-a értelmében lehet remény.

a) Az iskola butorzata az utasítás V. függelékében van felsorolva.

b) A tanszerbeli fölszerelések jegyzékét pedig az utasítás IV. függeléke foglalja magában. E tanszerek jegyzéke a függelékben két részre van osztva. Az I. részben azon tanszerek vannak megjelölve, melyek a szóban levő törvény életbe lépésétől, vagyis folyó 1907. évi július 1-től 1910. szeptember hó 30-ig okvetlenül beszerezendők; — a II. részben pedig azok, melyek beszerzése 1910. szeptember hó 30-án tul is eszközölhető további 3 év alatt. Amint a szükséges butorzatot, ugy a tanszereket is az iskolaszék a tanterem számára köteles beszerezni. Megjegyzem, hogy a jegyzék I-ső részében a *-gal jelölt tanszerek a törvény 17.§-a alapján az iskoláknak ingyen fognak adatni; a kettős **-gal jelöltek pedig indokolt folyamodványban a vall. és közokt. miniszter urtól a kir. tanfelügyelők utján ingyen kérelmezhetők.

c) A butorzat- és tanszerekről leltár vezetendő. Azok gondozása a tanítókat illeti és e tekintetben az iskolafentartókkal szemben felelősséggel fognak tartozni. Ha a tanító a tanszerkészletet saját készítményeivel fogja gyarapítani, az neki érdemül fog betudatni és ez igyekezetre a tanítók buzgalmát fel is hívom. A szegényebb sorsu hitközségeknek fognak ezáltal jót tenni.

d) Az iskolaszékeket és azoknak elnökeit különösen a következőkre figyelmeztetem: A törvény 17.§-a szerint minden iskola és minden tanító a gyermekek lelkében az édes magyar hazánkhoz való ragaszkodás szellemét és a magyar nemzethez való tartozás tudatát és érzését, valamint a vallás-erkölcsös gondolkodást és lelkületet tartozik kifejleszteni és megizmosítani. Ennek az elvnek a tanítás minden vonalán érvényesülnie kell. Ép ezért ennek külső kifejezéseül minden iskolában, ugy a főbejárat fölött, mint megfelelő helyen a tantermekben Hazánk czimere helyezendő el és ezeréves magyar történelmünkéből vett képek is alkalmazandók a tantermekben, a nemzeti ünnepeken pedig az iskola épületén a magyar nemzeti cimeres zászló tüzendő ki. A nyilvános nemzeti ünnepek az Utasítás II. függeléke szerint a következők:

Szt. István napja (augusztus 20-ika, római naptár);

az 1848-iki törvények szentesítése napjának évfordulója (április 11-ike, római naptár szerint);

a mindenkori uralkodó születésnapja. Ugyancsak a törvény e §-a szándéka szerint a vallás-erkölcsös tanítás és nevelés indokából a magyar cimeres zászló tüzendő még egyházmegyénkben az iskola épületre a karácsonyi és husvéti ünnepeken, valamint Bol. és Szepl. Szűz Mária védelme ünnepnapján, október 14-én.

A törvény erre vonatkozó rendeleteit az iskolaszék, elsősorban pedig annak elnöke tartozik végrehajtani és annak végrehajtásáért is ő felelős. Mulasztás esetében 500 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sujtható.

e) E jelvényeken kívül csak a törvényhatóság, a község cimere és az iskola vallásos jellegét megjelölő magyarnyelvű külső felirat és a tantermekben a hitfelekezet főpásztorainak arcképei, vallásos jelvények, szent képek és az oktatáshoz szükséges tanszerek alkalmazása van megengedve, melyek azonban idegen történelmi vagy földrajzi vonatkozásokat nem tartalmazhatnak és csakis hazai készítmények lehetnek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter tárcája terhére gondoskodik arról, hogy az összes iskolák magyar cimerral és zászlóval, valamint az iskolafentartó hatóság meghallgatásával megalapítandó magyar történelmi képekkel elláttassanak. E történelmi képek a tantermekben kellő módon elhelyezendőek és a tanító tartozik jelentőségüket a nyelv- és értelem gyakorlatok, továbbá a földrajz és történelem tanítása során a gyermekeknek megmagyarázni.

6. a) Minden iskolának hat osztálynak kell lennie; ahol az nincs meg, föltétlenül azzá fejlesztendő ki, annál is inkább, mert a törvény 16.§-a szerint alapfizetés vagy korpótlék-kiegészítés címén államsegélyt csak azon tanítók nyerhetnek, akiknek iskoláik hat osztályból állanak.

b) Az Utasítás 37.§-a értelmében a szorgalomidő legalább, hogy iskolalátogatásait azokhoz képest tehesse. Nagyobb évközi szünetek: a karácsonyi január 1-től január 15-ig, — a husvétii virágvasárnaptól a világoshét szerdájáig. A heti szünidők 1905. évi 6677. számú rendelkezésem szerint szerda és szombat délután tartandók meg.

7. Az iskolák rendtartási nyomtatványokkal látandók el. Ezek a következők: *felvételi, előmeneteli és mulasztási, baladási és látogatási naplók*. (Lásd az Utasítás VII. függelékében a fölvételi-, előmeneteli- és mulasztási naplók mintáit.) E naplónak olyan szövegüeknek kell lenniök, aminőknek azokat a vall. és közokt. miniszter megállapította. Több évre szerzendők be és bekötve az iskola szekrényében őrzendők. Megrendelhetők az Unio könyvnyomdában Ungvárt, egy naplóiv ára 5 fillér.

8. E törvény alkalmából kiadott miniszteri Utasítás 37.§-a, mely a törvény 20.§-ának magyarázatául szolgál, azt mondja, hogy a nem magyar ajku hitfelekezeti népiskoláknál alkalmazott tanítók alapfizetés vagy korpótlék kiegészítésben csak e feltételek mellett részesülhetnek:

a) ha iskoláikban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, a polgári jogok és kötelességek vagyis az alkotmánytan tanítása a vall.- és közokt. miniszter által is jóváhagyott vagy megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik;

b) ha iskoláikban kizárólag a vall.- és közokt. miniszter által is jóváhagyott hazafias tartalmu olvasókönyvek és tanszerek használatnak.

Ezekre nézve a következőket jelentem ki: E rendelkezés egyházmegyéim iskoláira nem vonatkozik és így a tanítók alapfizetés vagy korpótlék kiegészítését nem érintik. A mi iskoláink között eddig sem volt kizárólag nem magyar (*ruthén*) tanítási nyelvü, hanem túlnyomó részben vagy *ruthén-magyar* volt a tannyelv, mikor is az anyanyelven nyújtott ismeret mindenkor magyar nyelven is megtanított, vagy pedig az anyanyelv csak kiegészítő nyelvül használatott, mely utóbbi esetben magyar-ruthén tanyanyelvünek volt az iskola minősítve. Egyébiránt a fentebb jelzett tantárgyak összes iskoláinkban eddig is a vallás- és közokt. miniszter által is jóváhagyott óraterv, tantervek és tankönyvek szerint tanítottak.

9. Az iskolákban csak miniszterileg és egyházhatóságilag engedélyezett tankönyvek használhatók, amint eddig is csak olyanok használtattak.

10. A törvény 2.§-a szerint a rendes tanítóknak alapfizetése az első és második polgári lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1200 koronában, a harmadik lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1100 koronában, a negyedik lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1000 koronában állapítottatott meg.

A lakbérosztályok sorozata az Utasítás VI. függelékében található.

a) Ahol a hitközség anyagi ereje megengedi, az alapfizetést a megjelölt fokozatok szerint egészítse ki; ha pedig erre nem képes, vegye igénybe az államsegélyt, ha iskolája rendben van, azonnal, — ha pedig nincs, úgy rendezze azt sürgősen és azután kérelmezze az államsegélyt.

b) Ugyanezen §. értelmében segédtanítók csakis a közigazgatási bizottság engedélyével alkalmazhatók és pedig csak egy évre. Államsegélyes iskolánál a rendes tanító halála esetén, ha a tanító özvegyet vagy árvát hagy hátra, az alkalmazott segédtanító fizetéséhez — a halálozásnak napjától számított félévig — az állam is hozzájárul abban az arányban, amely arányban az elhalt rendes tanító fizetését kiegészítette.

11) Évötödös korpótlékok.

Ezek a következő módon állapítatnak meg:

5 évi szolgálat után..... 200 kor.

10 évi szolgálat után további 200 „

15 évi szolgálat után „100 „

20 évi szolgálat után „100 „

25 évi szolgálat után „200 „

30 évi szolgálat után „200 „

Ennélfogva a jelen törvénycikk életbelépésétől kezdve minden tanító, aki a megkívánt képesítéssel bír és a törvény föltételeinek megfelel, a megszabott és legfeljebb az 1893. évi okt. 1-től eltöltött szolgálati idő után megállapított magasabb korpótlék élvezetébe lép és azt számára az iskolaszék államsegélyképen a vall.- és közokt. minisztertől kérelmezheti, ha a hitközség azt fedezi nem képes. (Lásd bővebben az Utasítás 8.§-át.)

Hogy a kérvények, akár fizetés kiegészítésre, akár korpótlék fedezetére kéretik államsegély, minő okmányokkal szerezendők föl, arról alább szó a 10. pontba.

12. Különösen felhivom figyelmüket: a törvény 4.§-ra, mely szerint a vallás és közokt. miniszter a kiválóbb érdemeket szerzett tanítóknak személyi pótlékot is kilátásba helyez: ebből kifolyólag vegyék föl a nemes versenyt, tanügyünk felvirágoztatására. (Bővebben lásd az Utasítás 9.§-át.)

13. Figyelmeztetem az iskolaszékeket, hogy a törvény 6. és 7. §-ai szerint a tanítók járandóságai, ugy a készpénzbeliek, valamint a terménybeliek is havonként vagy évnegyedenként, de mindig előlegesen adandók ki. (Lásd az Utasítás 19. és 20.§-ait.)

Ami a terményekbeli (párbér) fizetést illeti, az az iskolaszék gondnoka a tanítók közbejötte nélkül szedendő be és az utolsó részlet november hónap végén szolgáltatandó ki neki. Ha a tanító a terményt meg nem kapja és panaszt emel ellene, akkor készpénzben lesz fizetendő és ha az esetleg ily módon nem egyenlíthető ki ugy a követelés az iskolaszék tagjain fog behajtatni a közigazgatási bizottság útján. (Lásd az Utasítás 10., 11., 20., 21. és 23. §-ait.)

14. Ép ezért az egyes iskolaszékek a törvény 10. §-a alapján kötelesek a tanítók összes járandóságairól, fizetéseiről, egyénenkint nyilvántartást vezetni hasonlóképp a tanító is tartozik bevételezett járandóságairól az illetékes kir. tanfelügyelőnek minden polgári év végén, vagy a midőn más állomásra távozik, jelentést tenni. A nyilvántartásra és a jelentésre a minta az Utasítás VIII-ik függelékében foglaltatik. (Bővebben lásd az Utasítás erre vonatkozó 20.§-át.)

15. Díjlevél. Minden tanító számára új díjlevél állítandó ki, melynek a tanító állomásról — akár 1893-ban, akár később felvett, vagy a jövőben felveendő — javadalmi jegyzőkönyvben felsorolt összes adatokkal ugy tételenként, valamint a pénzbeli értékek feltüntetése tekintetéből teljesen és szigorú pontossággal meg kell egyeznie és magába kell foglalnia annak megállapítását, hogy a tanító részére biztosított járandóságok mikor és mily részletekben szolgáltatandók ki. A díjlevelet az iskolaszék elnöke

és jegyzője írják alá és látják el az iskolaszék pecsétjével. Egyházhatósági megerősítés végett az egyházmegyei kormányhoz négy példányban küldendő el. E négy példányból egy a tanító megválasztásáról szóló és szabályszerűen kiállított jegyzőkönyvvel és az eskü letételét igazoló okmánnyal a tanítónak adandó ki, egy példány pedig beküldendő az iskolaszéki elnök által az illetékes közigazgatási bizottsághoz, egy példány a lelkészi, egy pedig az egyházmegyei főtanfelügyelői levéltárban helyeztetik el. E díjlevelek a tanítók ünnepélyes bevezetése után legazonnal kiállítandók és jóváhagyás végett az egyházmegyei kormányhoz betérjesztendőek. A díjlevelek uralpjai az Unio nyomdában rendelhetők meg, egy drb. ára 6 fillér. (Bővebben lásd az Utasítás 19.§-át.)

16. Az államszegély ugy a tanítói fizetés kiegészítése mint az évötödös korpótlék fedezésére kérelmezhető.

A törvény 12.§-a értelmében iskoláink hatóságai, legelső sorban az iskolaszékek a tanítóknak a 2. és 3.§-ban megállapított járandóságait három éven belül vagyis f. év július 1-től 1910 június 30-áig tartoznak biztosítani.

Ha pedig szegénységök miatt erre nem volnának képesek, 1910. szept. hó 30-áig tartoznak államszegélyért a vall- és közokt. miniszterhez folyamodni. Olyan hitközség kérvénye azonban, mely az 1868 évi 38. t.-cikk. 35. §-a szerint engedélyezett 5% iskolai adót ki nem vetette, vagy ki nem meritette, tárgyalás alá nem fog vétetni.

Ha az iskolaszékek említett határidő alatt nem biztosítanak a tanítók legkisebb fizetését és korpótlékát, a törv. 13.§-a szerint a megállapított legkisebb tanítói fizetés az iskolafentartó hitközség terhére biztosítottak fog tekintetni. (Lásd a törv. 12. és 13. §§-ait, valamint a 14, 16, 19, 21, 22, 35, 28, 29, 30, 33, és 31. §§-ait.)

Allamszegély kérhető a már létező, az üresedésben levő és a szervezendő tanítói állásokra.

1. A hitközségnek az egyházhatóság által jóváhagyott legutóbbi költségvetése.
2. Az iskolának az iskolai hatóság által jóváhagyott legutolsó költségvetése.
3. A tanító díjlevele.
4. A hitközségnek anyagi helyzetét igazoló és a járási főszolgabíró által láttamozott helyhatósági bizonyítvány.
5. A polgári község vagyonleltára.
6. Községi eljáráságtól (körjegyző) bizonyítvány arról, hogy a polgári község mennyi állami egyenes adót fizet, abból mennyi esik az illető hitközségi adózókra - és hogy az egyenes adó hány %-ának felel meg annak a hozzájárulásnak értéke, mellyel a hitközségi adózók a felekezeti iskola fentartása címén megterhelve vannak. Ha a hitközségi hozzájárulás nem meríti ki az állami egyenes adó öt százalékát, a különbözet a hívőkre vetendő ki.
7. A tanító oklevele.
8. Az előbbi évekről szóló szolgálati bizonyítványai, időrendben feltüntetve, hogy hol és mikor szolgált.
9. Községi illetőségi bizonyítvány, annak feltüntetésével, hogy a tanító magyar honos-e; kétes esetekben a belügyminiszter által kiállított állampolgársági bizonyítvány.
10. Az iskola termeinek méreteit feltüntető hiteles bizonyítvány. (Milyen a tanterem hossza, szélessége és magassága).
11. A felvételi napló másolata a beírt és iskolába járó mindennapi tankötelesekről. Ha több tanterem van, akkor minden tanterembe járó tanulókról külön-külön kell azt feltüntetni.

12. Az iskola butorzatáról és tanszerekkel való ellátásáról kimutatás, mely a ker. tanfelügyelő által erősítendő meg.

13. Részletes tanterv illetőleg tanmenet.

14. Órarend.

15. A tankönyvek jegyzéke és a miniszteri engedélyezés számának föltüntetése. (E szám a könyvre van vezetve, onnan kiirandó).

16. Egyházfőhatósági nyilatkozat az államsegély kérésének hozzájárulásáról. (Lásd az Utasítás 25. §-át.)

B) Az üresedésben levő azon tanítói állásoknál, amelyekre a f. évi XXVII. t. cikk alapján államsegély engedélyezve még nem volt, — a folyamodványhoz a tanító oklevele, díjlevele, a szolgálati bizonyítványok és a községi illetőségi bizonyítvány kivételével -

szintén az előbbi pontban felsorolt okmányok csatolandók. A megnevezett és nem csatolandó okmányok csak a tanítói állásnak betöltése után a kilátásba helyezett államsegély kiutalványozását kérő újabb folyamodványhoz lesznek melléklendők. De az újabb kérvényhez meg a tanítói állás mi módon történt megüresedését igazoló helyhatósági bizonyítvány, a pályázati hirdetés a beérkezett pályázati kérvényekről szerkesztett részletes és hiteles minősítési táblázat, a választási jegyzőkönyv és a díjlevél is csatolandó. Az itt mondottak értelme a következő:

Az üresedésben levő tanítói állásoknak előbb csak államsegély engedélyezése kérelmezendő elvben és miután az megadott és az állás tanítóval betöltetett, akkor annak kiutalványozása is kérendő.

Megjegyzendő, hogy az előbb említett minősítési táblázatnak a következő adatokat kell tartalmaznia:

1. Az illető állás melyik lapban és annak melyik számában volt kihirdetve?
2. A tanító kérvényének beérkezési napja.
3. A tanító neve.
4. A tanító vallása.
5. A tanító oklevelét, melyik tanintézetben és mikor nyerte. (Év, hónap és nap.)
6. A képesítés általános osztályzata.
7. Jelenleg hol működik, milyen iskolánál, mióta és milyen eredménnyel. Ha több helyen működött, minden szolgálata időrendben feltüntetendő.
8. A tanító életkora (Születési év, hónap és nap.)
9. A tanító családi állapota. (Nőtlen, nő, hány gyermek apja, a tanítónő haza-don-e.)
10. Különös képesítése. (Kántor, gazdasági, kézügyességi ismerete.)
11. Jegyzet fontosabb észrevételre.

C) Az *ujjonnan szervezendő* tanítói állásoknál:

Ujjonnan szervezendő tanítói állomásoknál a vk. miniszter államsegélyt csak azon esetben engedélyez, ha ezen állás szervezéséhez engedélye előzetesen kikéretett.

Ha a hitközség képes új tanítói állást szervezni, akkor az iskolaszéknek a következőképpen kell eljárnia.

Az állás szervezése iránti engedélyt a vk. minisztertől előre kell kérelmezni.

(A következőkben felsorolja kérelem benyújtásának formai követelményeit.)

20. E törvény 32.§-a értelmében a tanító a kir. tanfelügyelő előtt köteles magyar állampolgárságot igazolni és ugyancsak az esküt magyar nyelven letenni. (Lásd az Utasítás 41.§.)

A tanító csak ezen eskü letétele után foglalhatja el állását, az országos tanítói nyugdíjintézetbe csak ezen eskü letételének igazolása mellett vehető fel. A jelen törvény életbeléptekor már alkalmazásban levő mindazon tanítók pedig, akik akár alapfizetés; akár korpótlék-kiegészítés címén már államsegélyt élveznek, kötelesek a jelen törvény életbeléptétől számított három hónap alatt, azok pedig, akik ily államsegélyt nem élveznek, egy év alatt az esküt letenni.

A kir. tanfelügyelő a tanító fizetésének kiegészítésére engedélyezett államsegélyről szóló első nyugtát csak úgy láttamozhatja, ha a tanító az eskü letételét előtte okmány-nyal igazolja. Bármilyen jellegű elemi népiskolánál alkalmazott olyan tanító ellen, ki ez esküt megtagadja, a jelen törvény 22.§-ának c) pontja alapján a fegyelmi eljárásnak van helye.

Ép ezért a tanító kinevezési okmányát, avagy a megválasztásáról szóló jkönyvet köteles a kir. tanfelügyelőnek bemutatni, hogy azok egyikére az eskü letételének megtörténtét rávezethesse.

Azon tanítók, akik még eddig akadályozó okok miatt az esküt nem tették le azt legazonnal tegyék le. Ez esetekben az eskü letételénél a tanfelügyelői székhelyeken az egyházi főhatóságot az illetékes parochusok fogják képviselni.

21. A megüresedett tanítói állomások félév alatt betöltendőek.

22. Az államsegélyek, mihelyt a tanítók díjlevelei megerősítették, legazonnal kérelmezendőek.

23. E körlevélem vétele után egy hónapon belül az államsegély fölemelése az eddig gyakorlatban lévő tanítók számára is kérendő.

24. Ha a tanító fölvette előre a fizetést, köteles azt leszolgálni: de ha állomásáról mégis eltávozik, a fölvelt járandóságot köteles visszafizetni.

25. Azon előbbi rendeletem, hogy állomásaikról a tanítók csak három év eltelte után távozhatnak más állomásra, ugy a tanügy, mint az egyes hitközségek anyagi érdekében a jövőben is szigoruan betartandó.

26. Minden népoktatásnak tulajdonképeni célja az: hogy a társadalomnak erkölcsös, értelmes, törvénytisztelő és munkaszerető tagokat, — a hazának pedig megbízható hazafiakat neveljen: annál fogva vallásos jellegű iskoláink főfeladata az:

1-ör) Hogy az iskola a templom előcsarnokalegyen. Mire nézve nem elégséges a hit és erkölcsi igazságokat csak beemléztetni a növendékekkel, de mélyebben kell szántanunk: egész odaadással és a paedagogia szabályainak gondos alkalmazásával oda kell hatnunk: hogy a hit és erkölcsi igazságok, a tanulók lelkületét átalakítsák és szívökben mély gyökeret verjenek.

E nélkül a népoktatás csak idomítássá fajulna; ellenben a vallás-erkölcsileg nevelt nép ön maga, családja és a társadalom iránti kötelmeiről tisztább fogalmakkal bír és azok teljesítésénél több erkölcsi érzéket tanusít.

Miért is az iskolaszékek Tisztelendő elnökeit atyai szeretettel utasítom a hittant és a bibliát hetenként két órában iskoláikban személyesen tanítsák, A ellenőrzés szempontjából pedig elrendelem: hogy a tanítás óráját és anyagát „Haladási Naplóba” sajátkezüleg vezessék be.

A hittanítási óra alatt a k.-tanító is az iskolában legyen, hogy azután az előadottakat növendékeivel beemléztesse.

2-or) óhajtom és kívánom: hogy vallásos jellegű iskoláink mindmegannyi jól gondozott melegágyai legyenek a hazafiságnak; mert a „magyarság eszméje” egyházmelegyémében nemcsak a politikai hatalmon nyugszik, hanem a szivekben gyökerezik.

A magyar hazát az én hiveim – magyarok és rutének egyaránt - történelmi alapon szeretik. És hogy ezen tényt még a rosszakarat se vonhassa kétségbe elengedhetetlen kötelességünk odahatni, hogy népünk a magyar nyelvet is alaposan megtanulja.

Ezt kívánom és elvárom papjaimtól, kántortanítóimtól és iskolaszékeimtől. Mindnyájokra Isten áldását és oltalmát kérve, vagyok

Ungvár, 1907. október hó 2-án.

Krisztusban szives atyjok:

Gyula püspök

IX. Hegyvidéki (Ruszin) akció és a hozzá kapcsolódó oktatási-nevelési szempontok

91. A Hegyvidéki akció alakuló ülésének jegyzőkönyve

Budapest, 1897. február 4.

DAZO, 151 fond, 17. opisz, 1522. ügyirat, 1-12. lap

[fol. 1r] JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett Budapesten, 1897 február hó 4-én, a magyarországi északkelet-Kárpátok között és alján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak istápolása, elősegítése, s felvirágoztatása módozatainak megállapítása tárgyában.

Jelenlévők:

Firczák Gyula munkácsi püspök, gf Török József ungmegyei főispán, Szentpály Jenő, Szaploneczay Miklós, Réty Mihály, Lónyay Sándor, Nedeczey János, Buzáth Kamil, Bartha Ödön, Nyegre László, gróf Sztáray Gábor, Hegedüs Béla orsz. gyűlési képviselők, Halász Ferencz kir. tanácsos, Szabó Albert ungmegyei pénzügyigazgató, Balajth Mór a szolyvai járás főszolgabírája, Pirkner János állattenyésztési felügyelő, Ranady Géza és Thoma Szilárd lapszerkesztők.

A jelenlévők az értekezlet elnökségére és vezetésére egyhangúlag Firczák Gyula püspököt kérték fel, ki az elnöki széket elfoglalván melegen üdvözlő az értekezlet tagjait - s előterjeszti az értekezlet tárgyát. Kifejti, hogy ő, mint a ruthén nyelvű magyarországi lakosok püspöke, a legjobban érzi azon állapotok súlyát, melyek a ruthén népség vállait nyomják. — Büszkén mondhatja, hogy ez a nép, amely a hazában a magyarokkal együtt ezer év óta vesz részt annak öröme s bánatában, a magyar állam-eszméhez mindig hű volt a szabadság harcokban a magyarokkal — és mellette első sorban ott találták, hogy ez a nép megérdemli súlyos bajai orvoslását. — Meg kellene tehát [fol. 1v] először is állapítani, melyek a sérelmes állapotok, amik ennek szülő okai, melyek a teendő, melyeknek alkalmazása folytán ezeken segíteni lehet. - Felké-

ri az értekezlet tagjait a tárgyalás megkezdésére, felkérvén egyuttal Hegedűs Bélát a jegyzőkönyv vezetésére. — Először emel szót:

Halász Ferencz kir. tanácsos. Üdvözlí az értekezletet azon nemes czél és eszme kivitelekör, amelyet magának kitűzött, hosszú ideig tartózkodott a keleti kárpátok között s két epizód hagyott felejthetlen nyomokat lelkében. - Fent Magyarország határán egy viskóban egy asztalt talált melyet kegyelettel tartott egy szegény ruthén paraszt. Könybe lábadt szemmel mondta el azt a hagyományt, ezen írt utoljára a „nas pán Rákóczy” — kérte, sokat ígért az asztalért, nem volt rá eset, hogy a paraszt ettől megváljon, mondván: ennek birtoka aldásthözó birtokosára; — másik: látott a Latorczában egy asszonyt mosni - s nyakában lógott füzéren a libertás. — A hazaszeretet lángoló tüze. A magyar földhöz való ragaszkodás ég e nép kebelében, meg kell menteni ezt a végpusztulástól, e nagy és jó munka megvalósításához közharczosnak beáll.

Gróf Török József, mint Ung vármegye főispánja azelőtt egy kizárólag ruthén lakosságú járás főszolgabirája, legjobban ismeri e népet. — E nép úgy Ungban, mint Beregben hazaszerető — e haza földjéhez ragaszkodó és lelkes. — Ennek állapotán segíteni hazafiúi kötelességének tartja, valamint saját szolgálatait ez ügyben felajánlja.

Nedeczey János. Örömmel konstatálja, hogy a rokonszenv, sőt az erős akarat, minden egyes itt összegyűlt egyénben megvan arra nézve, [fol. 2r] hogy a ruthén népet a megélhetés keserű viszonyai között segítse, támogassa, az ellene működő tényezőktől megvédje. Össze kell gyűjteni az erőket a nagy munkához, vállvetve megkezdeni azt, lelkes elnökünk élére állván a mozgalomnak megnyugvással néz a jövőbe — sorolja fel kiki a hiányokat, a bajokat, tett erőben, munkabíró férfiakban nincs hiány — kormány támogatás nem fog késni.

Tapasztalta, hogy a felvidéki szegény gazdaközönségnek első sorban azon védelemre van szüksége, hogy meggátoltassák a Galiciából beözönlő zsidó bevándorlást. Ezek bejönnek szellemi, anyagi és testi erő teljes hiányával; elsősorban terhei a bennszülöt hitsorsosaiknak — segély, könyöradamány címén ezeket zsákmányolják ki, hogy később ezeknek versenyt csináljanak. — Ennek meggátlására nem törvényhozási, de kormányi támogatás és intézkedés szükséges. — A már az 1886. évi XXII. t. cz. keretében vármegyei szabályrendeletek alkotása által akkép, hogy csak oly egyéneknek lehessen lakhatási és letelepedési engedélyt adni, kik a megélhetési feltétel beigazolására, 500-tól 1000 Ft-ig terjedő ingatlan vagyonnal bírnak, megtalálható.

Védelmi már, hogy az állam az adókezelés tekintetében segítségére jöjjön. Számítalan az az eset, hogy a beözönlő galicziaiak kölcsöneik alapján a szegény ruthéntól adósság fejében átveszik csekély ingatlanaikat anélkül, hogy azt telekkönyvileg átíratnák, használják azt anélkül, hogy annak állami terheit is viselnék. A magyar joghatóság útján [*] sítandók lennének a jegyzők, főszolgabírák, hogy ami már tényleg nem az illető — nem, — hanem a tényleges birtokosok [fol. 2v] adóztassanak meg.

Az egész felvidéken az uzsorának legveszedelmesebb faja dühöng, nemkészpénznek százalékra való adójával zsákmányolja ki a népet, hanem az egyéni funkciót kíséri, mint árnyék. Elzárja a népet a vállalkozástól, nem engedi fuvarozáshoz, útkövezési munkálatokhoz jutni, idegen munkásokat máshonnan hoz azért, mert ezek csak készpénz helyett tőle élelmi cikkeket fogadnak el. — Ilyen uzsoráskodás folyik a feles marhatartással. — A szegény ruthén népnek marha beszerzésre nincs pénze, az illető zsidó vele együtt megveszi a marhát, a vételár után fizet 8 %-ot és és dolgoz érette

napszámot, hogy a marhát legeltesse, attól kitől a marhát vette, albérel kétszer árban legalább — s pár év múlva ugyancsak annak társaságában kitől beszerezte, eladja a marhát; — végszámadásnál nem hogy marad neki valamije, sőt, adósságba süllyedt, mert az élelmesebb társ úgy a vétel, mint az eladásnál megrövidíti — és a kis különbözetet a kamat, legelőbér teljesen felemészti. A vidékbeli pénzüintézetek kölcsönt nem adnak, mert az uzsorás az ingatlan elértékesítését megakadályozza, vevő elijesztésével. Ez elleni védelem, a gazdaszövetkezetek felállítása, ily szövetkezetek útján lehet megmenteni a népet a vázolt uzsora karmaiból. Ezen szövetkezeteknek akár központból, akár vidéki intézetek útján hitelt kell nyújtani. Végre az állami munkák kiadásánál meg kell követelni, hogy — habár vállalkozóknak is adatik az át, kikötessék az oda [fol. 3r] való lakosok alkalmazása: — Ezek csak az intézkedések, amelyek védelmi szempontból a legszükségesebbek.

A ruthén népnek vissza kel adni az ősi foglalkozást, ez az állat-tenyésztés. — Tér van reá elég. Ki kell zárni a legelők közvetítésétől az egyes magánvállalkozókat, legyen közvetítő az állam; teremtsen ez földet anélkül, hogy kiadással megterheltecsék, lássa el a népet az állam tenyészanyagok adása által, nem ajándékol, de 4 % hitelre kellő biztosíték mellett.

Meg kell honosítani a házi foglalkozást; népünk ruházatának legfontosabb részét a guba képezi, a közelmúltban maga készítette ezt, s most ezt a gubát erdőből hozzák.

Kifogyott a kecske és a raczka juh, melynek szőréből azt készítették, — fel kell kérni az államot tehát, hogy ily raczka juhok, s kecskéket két-három évi törlesztésre adjon. —

Elő kell mozdítani a földművelést, különösen a rétek művelését. Fel kell kérni a földművelési minisztert, hogy cultur mérnökei által helyszíni tanulmányokat tétessen és kéressék fel a hol szükséges drámcsöveknek, részletfizetésére való előlegezésére.

A gyümölcsfa tenyésztésének előmozdítása hathatós jövedelmi forrás nyújthatna a népnek. — Ez azonban úgy lenne szervezendő, hogy egy vándor tanítónak ne négyszáz községe legyen, de köttessék az két község területére, legyen ott, ha kell öt évre, [fol. 3v] ne távozzék el mindaddig, míg a ez a foglalkozás a nép vérébe nem megy át.

Mint a földművelési statisztika mutatja: Magyarország kivitele aprómarhában 25 millió és lóból 4 millió frt., — s míg a lótenyésztés előmozdítására 100 ezreket áldozunk addig ez előbbire semmit sem. — A felvidék klimatikus viszonyai magtermesztésre, az apró marhatenyésztésre igen alkalmas. — A földművelési miniszter tehát föl lenne kérendő e termelési ág előmozdítására.

A kárpátok alján virágzó mezők, az erdősségeekben fáknek minden faja található, minek folytán a méhészet üzése kiváló fontosságot igényel. — Segítséget kell nyújtani a népnek egyrészt méhészeti vándor tanítók kiküldésével, hogy az ezzel való foglalkozást eltanulja, másrészt méhkasok szétosztására a földművelési miniszter felkérendő lenne.

Előmozdítani a magtermelést, fejleszteni és javítani azt magcserével, meg kell keresni a földművelési minisztert ez iránybani intézkedés megtételére.

Népünk lakta vidékeken, mind feltalálhatók azok a követelmények, melyek a hajóipar, faipar, gyermekjáték, kosárfonás-készítés előfeltételei. — Ezek gyakorlatából új jövedelmi és megélhetési források nyitthatnak. Ez a cél eddigelé teljesen el van hanyagolva, - holott úgy a faragásra, mint a szövészetre és himzésre, mint egy teremt-

ve vannak népünk viszonyai - és tényleg szaporodásra fordulnak is [fol. 4r] egyesek kik ezzel foglalkoznak.

Dús a vidék értékes építési - és faragásra alkalmas kövekben, ma a vállalkozók idegen olasz munkásokat alkalmaznak, holott ezen kőfaragó ipar népünk között meg lenne honosítható.

A fuvarozás az állami munkálatoknál a kiscgazda közönségnek, ha nem egyéneként is, de ezek között alakítandó szövetkezeteknek lenne átadandó.

Az országot súlyos csapások érték és érik a mindúntalan fellépő állapot betegségek által, az országos vásárok betiltatnak, a gazda közönség állatjait értékesíteni nem tudja. A pótvásárok engedélyezése hosszadalmas utat igényel és legtöbbször eredménytelen. Vidékünkön számtalan eset fordult elő, hogy a vásárok betiltása folytán tehenek adó tartozások fejében 6-7 frton adattak el. — Szükséges volna tehát a forgalom és a vételkedv megkönyítése szempontjából az, hogy a vidék emporiumát képező vásároknak heti vásárjaikra úgy mint az az ország nyugati és Erdélylyel határos részeiben van, marhafelhajtás engedélyeztessék.

A felvidéken fizetetik a legmagasabb betegápolási és útdadó, — daczára ennek még a stratégiai útvonalak nincsenek kiépítve, — az oly fontos Munkács-Beszkidí útvonalon járni sem lehet. — Ennek kiépítése elodázhatlan, és tekintve, hogy népünk útdadó címén annyit áldoz, mint egy megyében sem, a fedanyag főzésénél, szállíttatásánál az építés kivitelénél népünk lenne alkalmazandó.

[fol. 4v] Az egész országban oly kitűnő minőségű bazalt, mint a felvidéken nem áll rendelkezésre, utasítandó volna a magyar államvasút, hogy az odavaló néppel főzetett fedanyagot használja.

Súlyos csapásként nehezedik a népre a hídvámok fizetése, csak egyet említsék az egész felvidék Munkácsra, — ipari és kereskedelmi főpiaczára, — köztereire, el nem kerülheti a podheringi hidat, s akár ad, — akár nem ad el, akár fedezi, akár nem szükségletét, kocsinként 28 kr. vámot kell fizetnie. De ily híd van három is. — A tulajdonos ingyen átakarja adni a vám objectumát: s az állam nem veszi át.

Minden gazdasági termények és iparczikkek előállításának értelme csak úgy van, ha egyttal gondoskodunk arról is, hogy azoknak piacza legyen és elértekesíthetökké váljanak.

Mindaz itt előadottak teljesítésére, nevezetesen: ipartanítóknak, kik a népek a szövészet, hímzéshez, fafaragás, faszerszámok és gyermekjátékszerek készítésére bevezessék, — előmunkások alkalmazására, a kőfaragás előmozdítása céljából — állami fuvarozásoknak a gazda közönség által való teljesítésére, a heti vásároknak marhafelhajtás engedélyezésére, stratégiai utak kiépítésére, a hídvámok eltörlésére, a gazdasági és ipartermékek elértekesítésének közvetítésére, a kereskedelmi [fol. 5r] Miniszter úr felkérendő lenne.

Alkalmat kell nyújtani népünknek, hogy a belterjes gazdálkodást, — az eddig számba nem vett hulladékok felhasználását elsajátítsa. — Eszközölni kell külföldről telepítést, nem tömegesen, de közigazgatási járásokhoz beosztva egyes családokat, kik csak egyet, hogy felemlít a Svájcban honosult tehéntartással kapcsolatos sajt és vajkepelést, az ezek visszamaradott termékeinek felhasználását vidékünkön meghonosítsák és terjesszék. E végből úgy a földművelési, mint a belügyminiszter figyelme felhívandó.

Törekedjünk arra, hogy a vidéki uradalmak oda való munkásokat alkalmazzanak, de különösen felkérendő lenne a belügyminiszter Úr, hogy az alföldi megyék alispánjait figyelmeztesse, miszerint az alföldi gazdák munkásaik beszerzése végett – e felvidékre forduljanak.

Mindenek fölött fontosnak tartja azonban a nép nevelését, — és úgy véli, hogy a mizériák megszüntetésére ez a leghathatósabb védelmi eszköz. Ezt a nevelést pedig arra érti, hogy az életszükségletekhez szükséges tárgyak előállítására, úgy az egyes munkálatokra és iparcikkek készítésére, állattenyésztés, rét-művelés és egyéb gazdasági ágakraoktathassanak .

Az elemi és ismétlő iskolákban mindezen tárgyak tanítása rendeltessék el, és azon tanító ki ezen oktatás körül kiáll, érdemet szerez, jutalmazásban részesíttessék, [fol. 5v] akár javadalmazás, javítás, akár jobb állás elnyerésével. Felkérendő volna a Kultuszminiszter, hogy az állami és felekezeti néptanítókat, az államilag szünidők alatt felállítandó tanfolyam hallgatására szorítsa, kik aztán hivatva leendenek a vázolt tanításokat eszközölni.

Alakíttassanak szövetkezetek, ha kell kormány vagy központi támogatással, hogy a felvidéki nép az egyoldalú uzsorás zsarnokoskodástól megszabadulva, önnön magának visszaadva szabadon fejlődhessenek. — Ez irányú mozgalomnak elmozdítása végett a kereskedelmi Miniszter felkérendő lenne.

Ezekben véli szanálását a felvidéki ruthén nép anyagi viszonyainak s indítványozza, hogy mindezek egy memorandumba foglalva, az öszministeriumnak ez mutatassék be.

Bartha Ödön. Köszönetet mond az előtte szólott Nedeczey Jánosnak, azon valóban tanulmány számba vehető előadásáért, mellyel a felvidék mizériáit felfedve és utakat, módokat mutatott azok mellőzésére. Szűkebb mederbe óhajta azonban terelni az akciót, mert a veszély iminens és ide rögtönös segély kell. — A felvidéki nép között nincs agrárszocialisztikus mozgalom, — nincs inficiálva tehát fokozatos igényt tarthata támogatásra. Meg kell mutatni a gondoskodó kezét, azonnal [fol. 6r] kell tenni, nehogy az izgatásnak tér nyújtassék, még pedig úgy, hogy a nép megértse mikép nincs elhagyatva. Húsz éve ismeri a felvidéket, ez idő alatt a kormány egyebet, mint hogy inséges segélyt adott, melyből egy családnak 15 kilo burgonya jutott — e népért nem tett semmit. Rámutat egy rendkívüli fontos, imminens veszélyre.

Ez a reál végrehajtás. — A felvidéki ruthén nép, ki nem eszik, nem iszik, nem képes annyit keresni, hogy adóját fizethesse. Bir egy viskót 50 fr értékben, adóhátraléka 70-80 forint. Ezen baj okát, — igaz adórendszerünkben is kell keresni, — de az orvoslás szükséges. Ezen állapot szanálását abban látja és rögtönös segélynek véli, hogy 5 holdnál kisebb birtokos öt éven túli adóhátraléka töröltessék, — az öt éven belüli pedig, engedtessek meg öt — egész tíz év alatti részletekben fizetni. — Az állam nem veszít vele semmit, mert az ilyen adóhátraléknak, mint vagyonnak nyilván tartása — fictio — nem lévén, az soha behajtható. — Ez iránt a pénzügyminiszter úr megkérendő lenne.

Ily imminens veszély még a nép eladósodása, melyen segíteni kel. Falvak találtanak, hol irástudó nincs. A vidéki pénzügyi csoportoknak ad ugynevezett bekeblezett váltóhitelt. Ily csoportok egy megbízható zsidót hatalmaznak fel váltó aláírásra, ki ezután a váltót aláírja, mint elfogadó, kibocsátó és forgató, [fol. 6v] ez leutazik a váltó rendezése végett a városba, felszámít utiköltséget, napidíjat, közvetítési díjat, hozzá

az intézet 10-14 %-os kamatlábjá, hitel bekebelezési költség, a zsidónak aláírásért közvetítési díj, — néha-néha óvás díjak: szegény parasztnak 30 %-os kölcsöne van. Ezen állapotok javítása a csakis mintegy általános megváltás által volna eszközölhető.

Hivatott volna erre az agrár-bank, — ez azonban csakis a közép és kisbirtokost segíyezi, de nem a parasztságot — fel kell erre hívni, — s ha tagadó választ nyernénk, fel kell szólítani a pénzügy Ministert állitson fel egy új bankot, amelyik az ügykörrel foglalkozzék. —

A munkával való ellátást feltétlenül szükségesnek tartja.

Különösen fontosnak véli a szőlő művelésének szakszerű oktatását s a ruthén népnek a szőlőmű művelésben való betanítását, — annyival inkább mert számtalan oly kopár területek vannak a felvidéken, melyek a szőlő beültetésre teljesen alkalmaznak. — Indítványozza, hogy ily szőlő művelés képző intézet állitassék fel Beregszász — Munkács — vagy Szőlösön, a ruthén népből itt több más - már létező szőlőszeti iskolákban - egy-egy család ingyen ellátás és kiképzésben részesüljön. Szerszám fára alkalmas anyaggal van telve a felvidék erdősségei. Intézkedni kellene, hogy az állam gazdaságai részére ez iránybani szükségleteit innen szerezzze be.

Ezek tekintetében a földmívelési Miniszter Úr lenne megkeresendő. — [fol. 7r] Nemcsak a podheringi, de egyéb hidvámok eltörlését is kívánja. Az egész felvidék — Szabolcs és Szatmár vármegyével áll legnagyobb anyag cserében, — onnan szerzi be élelmiszereit, oda viszi felesleges fáját. Eltörlendőnek — s ez iránt a kereskedelmi Miniszter urat felhívni indítványozza — a naményi hidvámot.

Az egyes gazdasági szakoktatások létesítéséhez hozzájárul, — különösen a gyümölcsfa tenyésztés meghonosításához, — valamint erdő ültetés alkalmából a talaj adómentességet élvez — úgy kivolna eszközözendő a pénzügy Miniszter úrnál, hogy a gyümölcsfával beültetett területek 10 évi adómentességben részesüljenek — s a földmívelési Miniszter úr oltványokat ingyen adjon. -

A felvidék égálji viszonyai folytán tekintve árnyas erdősségeit, forrásokkal gazdag völgyeit, kiválólag alkalmas nyaraló telepek létesítésére, s ha 30 évi adómentesség adatik, ily építkezéseknél — nem kétli azok felvirágozását. Indítványozza, kéressék fel a pénzügy Miniszter úr ily kedvezmény megadására. — Egyebekben hozzájárul Nedeczey János indítványaihoz.

Gróf Török József. Egész terjedelmében elfogadja az előtte szólók indítványait s különösen Nedeczey a felvidék bajaival oly részletesen foglalkozott, hogy ép az ő beszédje alatt jött sok bajokra. Kritikát nem akar gyakorolni, — de azt hiszi, hogy kerülni kell minden olyant, mely csak országgyűlési intézkedéssel lenne életbe léptethető. Ismeri a népet — tehát olyanokat kell elérni [fol. 7v] mi ennek characterébe vág, s első sorban a nép természetével kell foglalatoskodni. — E nép el van nyomorodva, - iszákos, — nevelni kell, hogy hozzá férhető legyen nemes eszmék szalutálására. - Első teendőnek tartja a kor(cs)máltatások, — s a kocsmái hitel teljes beszüntetését. - A nép megrontója — az immoralitás minden nemének terjesztője: a kocsmáros. — Nem a szesz elárúsítását akarja evvel kimondatni, hanem annak csakis pecsételt üvegekben való eladását. Hivatkozik e tekintetben Svéd és Oroszországra, hol bámulatos eredmények érettek ell.

Hozzá járul a gazdasági szövetkezeteknek völgy vagy járasonkénti létesítéséhez: felhívandók lennének a megyei hatóságok, hogy ez irányban jó példával elől járva, azok alakításában vegyenek részt.

A Nedeczey által vázolt ipar ágak létesítését előmunkások adásával szükségesnek tartja, — nem különben közmunkálatoknál valamint, — különösen Ungmegye felvidékein a kincstári fatermelés körül, az oda való nép alkalmazását, — sőt felkérendő lenne a belügyministerium rendeleti uton, oly intézkedés megtételére, hogy szükség esetén a népet kényszer munkába is lehessen fogni. —

Az állattenyésztés előmozdítása elodázhatlan. — Lépjen az állam a feles marha [fol. 8r] tenyésztéssel uzsoráskodók helyébe, ez azonban csak úgy érhető el Ung megyében, hogy ha a földművelési Minister Úr még kezdeményezésemre Báró Kemény Gábor által elfogadott — s azóta minden Minister által folytatott módszer szerint, a kincstár kizárólagos birtokát képező, ungvári uradalomban létező belteleket, réteket, nyilvános árverés kizárásával, — községeknek adja bérbe.

Szükségesnek tartja a népnevelés e tekintetéből még, hogy a Keleti Magyarország négy vármegyéje részére földműves iskola és munkatelep állíttassék fel. Különösen fontosnak tartja Ungmegyére nézve, hogy a felvidéki kincstári uradalomban oly erdészeti személyzet alkalmaztassék, kik velünk éreznek, nekünk munkálkodásainkban segílyt nyújtsanak. —

Lónyay Sándor. Osztja Bartha Ödön nézetét, hogy inséges segélyek a czélnak meg nem felelnek, sőt a vető mag kölcsönök eddigi rendszerét sem lehet így fentartani. Természetben kell azt kiszolgáltatni egyénenként — s hasonlólag természetben beszedni. — Az indítványozott adótörleszt — s ennek folytán a számtalan reál végrehajlás beállítását országos intézkedés nélkül keresztülvihetőnek tartja, miután az elnöklete alatt volt közigazgatási bizottság számtalan ily adótörleszt indítványozott: s a Minister azt elfogadta.

Feltétlenszükségesnek tartja - váltó hitel tekintetéből a Bartha által indítványozott [fol. 8r] megváltást — s ha másként nem lehet, nem riad vissza ez irányban a törvényhozási intézkedéstől sem. — A gróf Török József által munka tekintetében alkalmazandó kényszer keresztül vitelét az egyéni szabadság szempontjából nehéznek tartja; de a munka kedvre való buzdítás első sorban a lelkészek kötelessége lenne. — Hozzá járul úgy a Nedeczey János, mint a Bartha Ödön indítványaihoz, avval, hogy minden törvényhozási intézkedések megtétele megsürgetessék az agrár bank fiókjai felállításával, a tényleges segély nyújtást megkezdhesse.

Firczák Gyula. Nézete szerint az első segítséget mindenesetre az adó terhek megkönnyítésével kell kezdeni, — nem az országos rendszert óhajtja megbontani, de adminisztratív uton, ott hol előre látható behajthatatlanság eredménye, — annak még megkezdése előtt kell az adót törlésbe hozni. — A nép önbizalmát kell első sorban felébresztetni, — megmenteni önmagának, a korcsma befolyásától távol tartani: akkor lelkészek által elvetett mag megfogamzik a nép lelkében felvirágozik. Rendkívüliek a viszonyok, ha rendes mederben segíteni nem lehet, rendkívüli dolgokat kell tenni.

Szaplonczay Miklós, Nedeczey János és Bartha Ödön felszólalásai Máramaros egy részére is állnak, — s ha a kincstár a havasi legelőket a néptől megvonja, kénytelen tűzhelyét otthagya kivándorolni. Indítványozza, hogy e nagy értekezletből egy bizottság küldessék ki. Mely bizottság a kormányhoz memorandumot készítsen, [fol. 9r] s az újból összeülő értekezletnek mutassa be.

Szabó Albert pénzügyigazgató. Nézete szerint keresni kell az okot, hogy miért nem tud a felvidéki ruthén nép megélni — s miért vándorol ki. — Ez okok a következők: sivár vidék, melynek termése alig az év 1/3-ára elegendő — s a másik a nép éretlensége, tudatlan műveletlensége, melynek folytán a beözönlő galíciai élelmes zsidókkal szemközt nem tud magának kereset forrást nyitni s a maga lábán megállani. E nép

adót nem fizethet, de még élni sem tud meg — s azon csak úgy segíthetni, ha neki oly jövedelmi források nyitvatnak, melyektől eddig el voltak zárva. Ily jövedelmi forrás lenne az állat tenyésztés, legelő bérletekkel kapcsolatban. — Igaz, hogy ezen legelők eddig is léteztek, azonban azokat zsidók bérelték ki, kik azonban az előttem szólottak által vázolt módon uzsorával kiszípolyozták a népet. Szükséges volna a Schönborn uradalmi birtok legelő területét az államnak kibérelni — s a népnek minden nyereség nélkül albérletbe adni és ugyancsak őket tenyész-állat anyagokkal ellátni. —

Nevelni kell a népet további iskolák felállításával, hogy megtanuljanak írni-olvasni, - az értelmiség bizonyos fokát ériék el — s a túl elszaporodott, dolgozni nem szerető s a szegény parasztnál nagyobb szellemi fölényvel bíró, beözönlő galíciai zsidók [fol. 9v] körmei közül kimentessék. — Tény, hogy a ruthén nép nem szeret dolgozni, mert nincs testi ereje, de legyen csak keresete. — Táplálkozzék jobban, akkor dolgozik. — Látjuk ezt a katonaságnál, hogy az első félévi szolgálat után türelmesebb, serényebb, kitartóbb, mint bármely nemzetiségű. —

A bevándorlást feltétlenül korlátozni kell, mert e nélkül a felvidék felvirágoztatására törekedni hiú remény. A háziipar fejlesztése csak úgy fog eredményre vezetni, ha egyszersmind annak piac teremtetik. Csak egyet említ meg, hogy a vereczkei nép a fehéremű himzés tökély fokán áll, de munkáját elszállíttatni anyagi eszköze és összeköttetése folytán képtelen.

Bartha Ödön által indítványozott adótöréseket czélszerűnek tartja — sőt saját hatáskörében az ingatlan csekély értéke folytán, az ily adóhátralékok törlését mindig felterjesztette. — Az adóhátralékok felszaporodásának a felvidéken egy adórendszer az oka — mert míg az a szegény paraszt háza után 80 krt, földadó czimén 10 krt adót fizet, addig másodosztályú adó czimén 2 frttal terheltek meg; ezen adókhöz [fol. 10r] járulnak az általános jövedelmi pótagók és minden egyéb más megyei, községi úti járulékok - s oly összegre rugnak, hogy azt fizetni képtelen. — Az ital mérésnek grf. Török által felvetett rendezése lehetséges a szesz monopolium behozatalával, — ehhez azonban a Lajthán túli államnak is hozzá kell járulnia. -

Elfogadja a memorandum készítésnek javaslatát az összkormányhoz. —

Nyegre László. Annyi a felvidéki ruthén nép baja, hogy azokat egy értekezlet keretében megállapítani nem lehet. Hozzájárul Lónyai Sándor indítványához, hogy egy memorandum készítsék, mely az összkormányhoz adassék át. Fél azonban, hogy sok lévén a baj, ha azt egyszerre öleljük fel: a segítség elmarad. — Két osztályba kellene felsorolni, — amelyek azonnal — s amelyek jövőre volnának orvoslandók.

Első az állat tenyésztési actio megindítása. Ez irányban ne csak az összkormányhoz intézendő memorandummal tegyük meg a lépést, de küldöttség keresse meg a földmívelési Ministert, hogy a községeknek minnél olcsóbb kedvezményes tenyészállatokat adjon egyuttal a saját kezelése alatt lévő ungvári és máramarosi uradalomból közvetlenül Bereg megyében pedig közvetve legelőket bérbe adjon.

Másodosorban a vázolt adózási viszonyok [fol. 10v] tekintetéből fel kell kérni a pénzügyministert, hogy a pénzügyigazgatóságokat méltányos leírásokra utasítsa. — Harmadik a népnek olcsó hitel szerzése. Állítsanak az egyes nagyobb községekben járási központokon szövetkezetek — s kéressék fel a pénzügyminiszter ezek állami segélyezésére. —

Jövőre nézve a nép oktatását, nevelését tartja feltétlenül szükségesnek. Püspök elnökünk elkövet mindent ez irányban, de anyagi eszközök hiánya az ő működését akadályozzák. — Ha a felekezet az iskolákat fenntartani nem tudja, állítsanak fel

mindenütt az előttem szólók által vázolt szak-oktatásokkal kapcsolatban állami iskolák. —

Bartha Ödön. Nem osztja Szabó pénzügyigazgató nézetét, hogy az adók törlesztéséhez törvényhozási intézkedés szükséges, mert a behajtás adminisztratív intézkedés és ennek folyamán lehet azt eszközölni. — Szövetkezetek felállítását nem tartja keresz-tülvihetőnek, mert csak ott lehet alapítani pénzügyintézetet, ahol pénz van, ez pedig a mi népünkénél nincs. A püspök a népoktatás terén, iskolái fenntartása körül, emberfelettit követ el, de újabb állami iskolákat felállítani célra sem vezet, mert a népre újabb terhet ró, mit a község már el nem bír.

[fol. 11r] **Nedeczey János** szövetkezetek alatt nem pénzügyintézetek létesítését, de a gazda közösség szövetkezését érti közgazdasági célokra. — Korcsma üzletek megszüntetését kiváló fontosságúnak tartja, — s ezt is a kincstár károsodása nélkül a szövetkezetek keretében megoldandónak véli. A galicziai bevándorlás ellen a csendőrörsöket kell szaporítani. Indítványozza, hogy az előkészítendő közös memorandum ne csak a kormánnyal közöltessék, de küdessék meg az minden egyes megyének külön-külön, hogy azok vezérő férfiai a sérelmes bajok orvoslásával foglalkozzanak. — Indítványozza, hogy ez értekezlet jelentse ki magát permanensnek mindaddig, míg a Kárpát alji föld népén segítve nem leend. Kéri a püspök elnököt, ha volt bátorsága kitűzni a zászlót e nép érdekében, mely alá mi most csoportosulunk, lengesse azt mindaddig - míg az ő vezérlete alatt vállvetett működésünket siker nem koronázza. —

Hegedűs Béla. Nálánál sokkal jobban ismerték az előtte szólók a felvidék sérelmeit s a bajok orvoslási módját s feltárták az illetők. — A kidolgozandó memorandum tekintetéből tesz indítványt, — nevezetesen: készítessék minden egyes Minis-terhez az ő tárcajához tartozó ügyekben, azok orvoslása végett egy-egy felirat — s végre mindezeket magában foglaló memorandum a kormány elnökéhez. Ezen iratok szerkesztésére küldessék ki [fol. 11v] egy bizottság, melyben a négy vármegye képviselői közül legalább egy-egy tag vegyen részt.

Firczák Gyula. Összegezi az előadottakat s határozatilag kimondja:

„Ez értekezlet magát permanensnek nyilvánítja, Nedeczey János, Lónyay Sándor, Bartha Ödön, Nyegre László, Szaplóczay Miklós, gróf Sztáray Gábor, báró Perényi Zsigmond, Hegedűs Béla orsz. gy. képviselőket az indítványozott bizottsági tagokul kijelöli s felhívja őket, hogy a sérelmes bajokat, azok orvoslási módját, egyes kívánalmakat szakminis-terenként beosztva feliratokba foglalják, — úgy egy általános memorandumot készítsenek el — s azt a legközelebb összehívandó értekezlet elejébe terjesszék.”

Szaplóczay Miklós. Köszönetet szavaz az elnöknek, az értekezlet összehívásáért, a tanácskozás vezetéseért.

Nedeczey János. A sajtó résztvett mindég a ruthén nép boldogítására irányuló mozgalomban. Nemcsak jelenlevő tagjainak fejezi ki ezért és jelenlétéért elismerését - de az egész sajtónak köszönetét nyilvánítja, — felkéri a jó ügy további támogatására.

Ezek után elnöklő Püspök megköszönve azon lelkes érdeklődést, melyet az értekezletben [fol. 12r] résztvevők tanúsítottak; az értekezletet bezárta.-

Firczák Gyula s.k.
elnök. -

Hegedűs Béla s.k.
jegyző. -

92. Buzáth Ferencz katolikus néppárti és Barta Ödön függetlenségi és negyvennyolcas párti képviselő vitája a görögkatolikus papság politikai elkötelezettségéről a lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló vitában⁸⁷

Budapest, 1898. április 25.

Képviselőházi napló, 1896. 221-224.

Buzáth Ferencz⁸⁸: T. ház! Barta Ödön t. képviselő úr felszólalásában mindeneke előtt megjegyezte, hogy őt nem felekezeti szempontok fogják vezérelni; de a kik figyelemmel kísérték beszédjét, meggyőződhetnek róla — ezt különben nem veszem tőle rossz néven — hogy beszédének legnagyobb része igenis egyenesen felekezeti szempontból bírálta el a törvényjavaslat idevonatkozó szakaszát. Miután egyenesen provokált a felszólalásra, a midőn az én Bereg vármegyéből merített adataimat egyenesen elferdített tényeknek nyilvánította, — azt mondván, hogy két elferdített állításon akar válaszolni — konstatálni kívánom, hogy ő azokat, a mikre mint elferdített tényekre hivatkoztam, egyszerűen egyrészt beigazolta, mert nem vonta kétségbe, hogy a munkácsi csodarabbinus annak idején a hitközség tagjait megeskettette arra nézve, hogy utána fiát fogják megválasztani s csupán azt jegyezte meg, hogy utoljára ehhez joga is lehetett, mert volt oly eset Magyarország történetében, hogy a népet megeskették, hogy valakit királynak válasszon. Hát egy rabbinusnak a választása talán még sem olyan ténykedés, mint a milyen egy király választása volt Magyarországon. (*Derültég balfelől.*)

A képviselő úr kétségbe vonta azt, hogy Bereg vármegyében a néppárt valaha megalakult volna. Ő igen jól tudhatja azt, — mert a megyében lakik, — és a munkácsi alakuló gyűlésen úgy a lelkészkező papság, mint a választók nagy része megjelent. Hogy 45-en voltak-e a lelkészkező papok, vagy sem, megengedem, hogy talán kevesebben, vagy egygyel többen voltak, azt azért törültem ki, mert precíz számot használtam beszédemben, de azután arra gondoltam, hogyha határozott számot használtam, akkor határozottan kell emlékezniem is. De ha a t. képviselő úr meg akarja tudni, hogy azon a munkácsi néppárti gyűlésen a görögkatolikus papok közül kik vettek részt, azt ne tőlem kérdezze, hanem kérje meg a magyar királyi belügyminiszter urat, hogy bocsássa rendelkezésére azon adatokat, a melyeket Bereg megyében megtartott néppárti mozgalmakról előterjesztett és akkor megtudhatja azt, hogy kik voltak azon a néppárti gyűlésen.

87 „1898. évi XIV. törvénycikk a lelkészi jövedelem kiegészítéséről” (szentesítve: 1898. VI. 29., kihirdetve: 1898. VII. 15.) — in.: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6710#ljb0idc146> (kutatás ideje: 2016. 08. 16.)

88 Az 1897-1901-es időszakra összeállított országgyűlési almanachban a képviselő Buzáth István néven szerepel. (1896-1901. évi országgyűlés Sturm Albert, szerk.: Országgyűlési almanach 1897-1901. Budapest, 1897, 214.) Azonban itt nyilvánvaló elírás történt! (1.) A képviselőházi jegyzőkönyvben mindenütt Buzáth Ferencz felszólásait jelzi a jegyzőkönyv. (2.) A következő két országgyűlési almanach azonban már Buzáth Ferencz nevét jelzi a képviselőház tagjainak életrajzi adatai kapcsán. (vö.: 1901-1905. évi országgyűlés Sturm Albert, szerk.: Országgyűlési almanach 1901-1906. Budapest, 1901, 233. és 1905-1906. évi országgyűlés Fabro Henrik – Ujlaki József, szerk.: Sturm-féle országgyűlési almanach 1905-1910. Budapest, 1905, 237.) Azonban mindhárom almanach ugyanazt az életrajzi adatokat közli.

Én, t. ház, midőn azt mondtam, hogy a néppárti gyűlésen számos görög katolikus pap részt vett, azt hiszem reájuk semmi szégyent nem hoztam, senkit meg nem sértettem; s így akkor nem értem, hogy mi jogon kívánja tőlem a t. képviselő úr, hogy én nevezzem meg azokat, a kik ott jelen voltak, ha olyan kíváncsi, járja végig a 91 görög-katolikus plébánost és kérdezze meg tőlük, hogy kik vettek részt, ily módon kíváncsiságát kielégíti. Kétségbe vonta azt is a t. képviselő úr, hogy Firczák Gyula munkácsi püspök annak idején a görög-katolikus papokat, mint a liberális eszmének a képviselőit mutatta be. Fel fogom olvasni az annak idején megjelent következő közleményt *(olvassa)*: „Firczák Gyula püspök, négy óraker papsága tisztelgését fogadta s aztán ennek élén a miniszterhez ment, hol üdvözlő szavaira, melyben kiemelte a trón, sőt a kormány iránti hűséget”, stb.

Erre is teljesen szükségtelen volt a t. képviselő úrnak reflektálni, mert ha ezt megtette a munkácsi görög-katolikus püspök az ismét az ő egyéni meggyőződése volt, ő azt a kormányt támogatja, a melyet akar, ahhoz nekünk semmi közünk. Én beszédemben csak a tényt konstatáltam és megemlítettem, hogy azon lelkészkező papok között, a kiket annak idején a munkácsi püspök Erdély Sándor miniszter úr elé vezetett, bizony sokan voltak olyanok, a kik azon néppárti gyűlésen résztvettek, sőt okmányokkal tudnám beigazolni, hogy magukat a néppárt híveinek is vallották. A midőn ezt egyszerűen konstatáltam, ebből azt a következtetést vonni, hogy én a beregmezei görög-katolikus papságot hazafiatlanság vádjával vádoltam, ezt a leg-határozottabban visszautasítom.

Azt mondja továbbá t. képviselő úr, hogy midőn én az orthodox egyház szervezetét és a papi kvalifikációt itt szóvá tettem, belőlem a felekezeti gyűlölködés szólott, hiszen a t. képviselő úr maga megmondotta, hogy csakis azokat a lelkészkező papokat tartja állami segélyezésre méltóknak, a kik a papi kvalifikáció minden kellékével rendelkeznek. Mondja meg nekem a t. képviselő úr, hogy azokat a különféle beregmezei községekben lévő rabbinusokat, a kiknek az egyedüli papi kvalifikációjuk az, hogy saktereznek, méltóknak tartja-e, hogy állami segélyben részesítse és ha t. képviselő úrnak zsidó létére joga volt ezt kétségbe vonni, akkor nekem is jogom van erre a nélkül, hogy az antiszemitizmus, vagy felekezeti gyűlölség hangját valaki beszédemből kimagyarázhatná. T. ház! Arra nézve, hogy a zsidóságnak van egyáltalában szervezete, legyen szabad felolvasnom egy közleményt, a mely egy táviratra vonatkozik, melyet a munkácsi ezredéves ünnepély alkalmával a munkácsi zsidóság június 17-én főispánhoz intézett. *(Halljuk! Halljuk!)* A távirat a következőképen szólt *(olvassa)*:

„Tudomásunkra jutott, hogy a munkácsi izraelita hitközség némely elégedetlen tagja a holnapi hivatalos fogadtatások alkalmával küldöttségileg fog az igazságügyi miniszter úr által fogadtatni. Munkácson csak egy izraelita hitközség létezik és hivatalosan csakis hatóságok, testületek, felekezetek fogadtatnak el. Épen azért óvást emel a munkácsi izraelita hitközség az ellen, hogy némely tagja bármi címen és sorrendben is a hivatalos fogadtatások alkalmából az igazságügyi miniszter úr által fogadtassék. Ha a mai nap folyamán megnyugtató választ nem kapunk arra nézve, hogy az izraelita hitközség meg nem elégedő tagjainak küldöttsége elfogadtatni nem fog, azon esetben az izraelita hitközség a hivatalos fogadtatások alkalmával tisztelegni nem szándékozik és az esetet sérelem tárgyává teendi. Kérünk sürgönyi választ. Munkács izraelita hitközség elöljárósága: Fuchs Ede elöljáró”.

A legérdekesebb, hogy erre a főispán Cseh polgármester útján a következőképen válaszolt *(ohvassa)*:

„Értesítse azonnal Fuchs Ede izraelita hitközségi elöljárót, hogy miután a munkácsi izraelita hitközség a miniszteri tisztelgésnél leendő képviselgetése iránt meg-egyezni nem tud, én pedig épen a szabályszerű megalakulás hiánya miatt nem vagyok azon helyzetben, hogy a vitázó pártok melyikének küldötteit tekinthessem a hitközség képviselőjének, az izraelita hitközség tisztelgését elejtem”.

Hát, t. ház, én egyszerűen rámutattam beszédemben azon körülményre, hogy miután a zsidóság Magyarországon recipiáltatott és miután minden bevett vallásfelekezet szervezve van, elérkezett az idő arra és itt kinyilatkoztatom a t. házban egész nyíltan, hogy azt megkövetelheti minden igaz magyar ember, hogy minden vallásfelekezet legyen szervezve, a nélkül, hogy ebből a felekezeti gyűlölségnek legkisebb nyoma kimagyarázható lenne. *(Helyeslés a baloldal bátsó padjain.)*

T. ház! Ennyiben kívántam t. képviselőtársam beszédére megjegyzést tenni. Igazán sajnálom, hogy épen ő, ki legjobban ismerheti és tudhatja ezen dolgokat, vonta kétségbe a felszólalásom alkalmával elmondottakat, a melyeket én, miként a t. ház, láthatta, nem a levegőből, hanem a valóságnak megfelelően adtam elő. Épen ezért teljes megnyugvással várom a t. ház ítéletét a tekintetben, hogy a midőn én itt senkit rossz akarattal nem támadtam, senkinek hazafiságát kétségbe nem vontam. Én, a midőn a zsidóságot ráutaltam arra, hogy papjaikat a magyar országos rabbiképző intézetből vegyék és hogy ők hazafias szempontból vezessék a hitközségeik ügyeit, akkor én ezt a zsidóság érdekében tettem. Különben megjegyzem, hogy a mennyiben ezen szakaszt magam sem tartom teljesen kielégítőnek, azt el nem fogadom. *(Helyeslés a baloldal bátsó padjain.)*

Barta Ödön: T. ház! Bocsánatot kérek, nagyon röviden, de kénytelen vagyok nem annyira az én szavaim értelmének helyreállítása, mint a Buzáth Ferencz képviselő úr szavai értelmének helyreállítása címén elmondottakból rám vont következtetések miatt egy pár szóval válaszolni.

T. képviselőtársam összetéveszti a dolgokat és a legkönnyebb módja a téves konzequenciák levonásának, hogyha az ember kiragad egy tételt és a többit nem veszi figyelembe. Én a t. képviselő úr beszédét nem akartam még egyszer a naplóba bevettetni, hanem egyszerűen rámutattam arra a passzusra és konklúzióra, a melyet ő ebből levont. Most ő azon passzusnak egyik részét elhallgatta.

Én ugyanis azt kérdeztem, hogy meg alakult-e az a néppárt Munkácson, vagy Beregmegyében, s ha megalakult, az a 45 pap hiveül vallotta-e magát? Ez engem nem azért érdekelt, mintha a néppárt belügyeibe akarnék avatkozni; világosan és határozottan megmondtam az okot, miért kérdeztem ezt. A t. képviselő úr azonban gondosan kitért a válasz elől és más következtetést akar levonni az én kérdésemből. Ő azt mondja: nem az a kérdés, hogy ott voltak-e, hanem hogy kik vallották hiveül magukat, s azt mondja, nézzem meg a belügyminisztériumban, ott megvannak a nevek. Mít mondott Buzáth Ferencz t. képviselő úr? Hisz utána lehet nézni a Naplóban.

Azt, hogy azok negyvenöten, vagy a kügazítás szerint „számosan” első felhevülésükben a néppárt híveinek vallották magukat. Ez a passzus szórólszóra így hangzik *(ohvassa)*:

„Mert, t. ház, én, a ki azon szerencsés helyzetben voltam, hogy megalakítottam Beregmegyében a néppártot, tanúsíthatom, hogy míg az első felhevülésben számos görög-katholikus lelkész vallotta magát a néppárt hívének...” Erre én közbeszóltam:

„Kik voltak azok?” Képviselőtársam így folytatta; „nagyon rövid idő kellett ahhoz, hogy bekövetkezzék az a fordulat, hogy a munkácsi milleniumi alapkövetéti ünnepély alkalmával maga a görögkatholikus püspök vezette a görög-katholikus papságot Erdély igazságügyminiszter elé s az összes görög-katholikus papságot mint a liberalizmus harczosait mutatta be.”

Azon t. képviselőtársaim, kik felszólalásomat figyelemre méltatták, emlékeznek, hogy azt mondtam, hogy engem, mint ellenzéki embert a kormány ellenőrzése szempontjából érdekel az, hogy mi igaz ebből és mi nem. Ha jól emlékszem, szóról-szóra azt mondtam, hogy én azt mondtam, hogy én azt a 45 névszerint megnevezendő papot klasszikus tanúnak tekintem és hozzátettem, hogy nem is tételeztem fel, hogy Buzáth Ferencz képviselő úr csak rossz vér táplálása végett akarta ezt mondani, hanem adatai vannak, és követeltem, hogy nevezze meg őket, hogy névszerinti tanúk legyenek arra, hogy a kormány a nép filléreiből gyűjtött erővel eltántorít olyan jóindulatú, jólelkű papokat politikai meggyőződésüktől, a kik a nép vezetésére hivatvák. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ebben foglaltatott a vád és erre nézve követeltem, mint ellenzéki ember és fogom is követelni mindig, hogyha valakinek olyan adatai vannak, a melyek alapján 45 görög-katholikus pap személyét belevonva, azt mondja, hogy ezek pénzért...

Buzáth Ferencz: Ezt nem mondtam! Hol van ez?

Barta Ödön: Itt van a képviselő úr beszédében. Azt mondta, hogy nem a néppárttal való paktum eredménye volt, hogy mint liberálisok mentek oda, de ez meg is van említve, — csupán nem akarom egész beszédét megörökíteni, — hogy nagyobb segílyt kaptak, magam is hallottam olyan közbeszólást, hogy „minden segílyezett görög-katholikus pap”.

Tudni akartam tehát, hogy igaz-e, hogy a kormány a segíly kisebb vagy nagyobb mérvének megszabása által a papok közt is prozelitákat szerez magának; igaz-e, hogy a papok a hazafiságnak ama kis mértékével mérendőek, a kik nyomorult pár forintért hazafiságukat a kormánynál áruba bocsátják. Ezt óhajtottam tudni, mert ezt vettem ki a t. képviselő úr beszédéből, és ebben a keretben mozgott felszólalásom, melyben ép azt tételeztem fel a t. képviselő úrról, hogy adatai vannak és akartam tőle az adatokat.

Abból az utalásból, hogy a belügyminiszterhez menjek annak megtudása végett, hogy kik voltak a gyűlésen, azért nem csinálhatok semmiféle tőkét, mert a belügyminisztérium aktáiból megtudhatom esetleg azt, hogy kik lettek pénzzel eltántorítva.

A mi azt illeti, hogy a püspök, mint a liberalizmus híveit mutatta be őket, bízom a t. ház ítéletében, én azt mondtam: óhajtom, hogy a papok a liberalizmus hívei legyenek. De hozzátettem, hogy nem abban az értelemben, hogy a kormány szekerét hegyen-völgyön tolják, hanem hogy tiszta felebaráti szeretetet hirdessenek. Nem tudom kitalálni, hogy felszólalásomban mi volt felekezeti, ehhez az én eszem gyenge, a felekezetiség terén különben is járatlan vagyok. Hogy hazafiatlansággal vádoltam volna bárkit is, ez nem áll. Én megmondtam egészen nyíltan, hogy az orthodox, maradi zsidóság ellen legnyomósabb kifogásom az, hogy rituális nyelvöket a magyar állam céljainak megfelelő nyelvvvel nem cserélik fel és azt is hozzátettem és most is konstátalom, hogy én nem azt kifogásoltam, hogy melyik hitfelekezet mily nyelvet

használ azonkívül, hanem azt mondtam, hogy a magyar állameszmének terjesztésére ártalmas, ha nem magyar nyelven folynak a hitágazati tanítások. Ezt most is fentartom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Egyébiránt legyen róla Buzáth Ferencz t. képviselőtársam meggyőződve, *(Halljuk!)* hogy én a munkácsi mozgalmakat, a melyeket ő most legjobb meggyőződésem szerint nagyon fél-értésítés alapján tárgyalás alá vett, nem tartom alkalmasoknak arra, hogy azok itt a házban megvitattassanak; van ezeknek fórumuk; e fórumok dolgoznak benne és nagy köszönettel leszek a képviselő úr iránt, ha a vármegye ottani adminisztrációja keretében nekem segítségemre lesz abban, hogy — minden más szemponttól eltekintve — tisztán a magyar hazafiság szempontjából azon célzt megvalósítsuk, a melyet én beszédemben fel is állítottam, hogy végre-valahára tudatára ébredjen az elmaradt zsidóság annak, hogy az önálló, független és szabad magyar hazában lehetnek önálló, független és szabad hazafiak. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Egyebekben beszédem elbírálását a t. ház elfogulatlan ítéletére bízom. *(Élénk behelyeslés.)*

Buzáth Ferencz: T. ház! (Hosszantartó zaj és Eláll! kiáltások a jobb- és szélső baloldalon.)

Elnök: Milyen czímen kíván szólani?

Buzáth Ferencz: Személyes kérdésben kérnék csupán csak egy pár szót. *(Halljuk! Halljuk! balfélől. Zaj a jobboldalon.)*

Elnök (csenget): Kérem, meg kell hallgatni a képviselő urat!

Buzáth Ferencz: T. ház! Barta Ödön t. képviselő úr szerint én tegnapi beszédemben azt mondtam volna, hogy a görög katolikus papság pénzért kormánypartí. Hát, t. képviselő úr, ezt nem mondtam; hanem azt, a mit itt az ellenzék minden oldalról hangsúlyoztak, hogy ezen törvény a kormánynak befolyást fog adni a lelkész-kedő papságra, és én csak például hoztam fel a görög-katolikus papságot, a mely ez idő szerint is már állami segélyben részesül, azt pedig tudja mindenki, hogy a segély nagyságát a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szabja meg; annyi segélyt ad, a mennyit tetszik, az egyiknek 25 forintot, a másiknak 50 forint, a harmadiknak 100 forintot. Én tehát azt akartam bizonyítani, hogy midőn az adományozás nagysága a miniszter úr jókedvétől függ, *(Mozgás jobbfelől.)* ez igenis azt a gyanút kelti, hogy a mai liberális rendszer azon lelkészeket, a kik az ellenzék érdekeit támogatják, nem fogja a többivel egyenlően jutalmaztatni.

Erre mutattam én reá beszédemben és e tényt akartam konstatálni. *(Nagy zaj jobbfelől.)*

Elnök: A 2. §-nál nincs többé senki szólásra feljegyezve, tehát a vitát bezárom.

93. B. Perényi Zsigmond képviselő országgyűlési interpellációja a felvidéki nép nyomoráról

Budapest, 1899. december 6.

Képviselői napló, 1899. XXV. kötet, 60-61.

B. Perényi Zsigmond: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Ugocsa vármegye és a szomszéd Bereg és Máramaros-megyék lakói ez évben oly fenyegető éhínség előtt állanak, mint a milyen évtizedek óta alig fordult elő. Ezen szomorú helyzetnek főoka abban van, hogy ez évben rendkívül silány volt a tengeri termés. A tavaszi hideg esők és fagyok a vetést részben már akkor tönkretették, részben a nyár melege megsütötte

és a korán beállott pár éjjeli fagy azt is, a mi megtermett, megérni nem hagyta. Már pedig ezeken a vidékeken a tengeri a népnek fő, néhol egyedüli ételmi forrása. A tengerikenyér az, a mely a népet télen, a mikor munkája nincs, az éhenhalástól megmenti. Ehhez még hozzájárul az is, hogy gyümölcs sem termett és a burgonyát részben a féreg pusztította el, részben elrohadt. *(Mozgás a szélső baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! Tessék helyeiket elfoglalni!

B. Perényi Zsigmond: T. ház! A t. ház figyelmét csak pár perczre veszem igénybe. Csak pár adatot sorolok fel annak bebizonyítására, hogy milyen szomorú és mostoha annak a népnek a helyzete. Ezeket az adatokat az egyik járási főszolgabírónak Ugocsa vármegye alispánjához beadott jelentéséből veszem. Így például Rakasz községben egy 15 holdas tagban mindössze két forintot érő tengeri sem termett. Nagy Rákócz községben a görög egyház birtokán, a hol 100 métermázsa tengeri a középtermés, az összes idei termést nyilvános árverésen 14 forintért adták el. Alsó-Karaszlán, a Borzsú völgyében fekvő jó földű községben alig egy tizedrésze termett a tavalyi termésnek; a Tisza mentén pedig egy jó karban levő birtokon, a melyért 1000 forint évi bért fizetnek, alig birtak 30 métermázsa tengerit beszedni.

Igy megy a jelentés tovább, és hogy nem túlzott, arról magam is meggyőződtem, én is bejártam több oly területet, a hol alig lehetett egykét ép cső tengerit találni. Ilyen a kiszáradt helyzete mindenütt Ugocsa vármegyében, de a mint hallok Bereg és Máramaros vármegyében is. *(Zaj a szélső baloldalon. Felkiáltások: Azért emelik a quótát!)*

Annak elengedésével sem lehet rájuk segíteni!

Ilyen tehát a kiszáradt helyzete Ugocsa vármegyében és a szomszédos Bereg és Máramaros vármegyében is. Hát még annak a szegény földműves népnek a helyzete, a ki felébe és harmadába kapál! Ez idén alig hozott haza valamit s keserves munkájával alig néhány hétre tudta megkeresni a mindennapi kenyérré valót.

Itten, t. képviselőház, segíteni kell, segíteni kötelességünk; még pedig sürgősen, mert a szegény nép, hogy ha látja, hogy télen nincs miből megélnie, hogy otthon éhen kell halnia, világgá megy, egy kis része megtakarított vagy kölcsönvett filléréivel kivándorol Amerikába, hogy ott pusztuljon el, a nagyobb része pedig bebarangolja az országot koldulva, munkát mindenütt híjába keresve.

A t. kormány a megyék előterjesztése alapján bizonyára legjobban fogja tudni, hogy miképen, milyen eszközökkel lehetne legcélszerűbben elejét venni a kitörő ínségnek, hogy miképen lehetne legjobban segíteni a nép nyomorán. Én csak azt akarom megjegyezni, hogy ínséges pénznek a kiosztása nálunk sohasem bizonyult hathatós módszernek, mert az élehetetlen, a jövőjével nem törődő nép a könnyen szerzett pénzt hamarosan elkölti; azzal rajta csak ideig-óráig lehet segíteni, mert abból legfeljebb a falusi korcsmárosnak van haszna. Pénzt csak az elhagyott munkaképtelemeknek kellene adni, munkát a munkaképeseknek.

De legszomorúbb a most vázolt állapotoknál az, hogy ez az ínség csak természetzerű következménye az ottani vidék nyomorúságos gazdasági és kulturális viszonyainak. A jövőben is lesz ínség, lesz nyomorúság, valahányszor a tengeri-termés a közép-termésnél valamivel rosszabb; lesz ínség és lesz nyomorúság a jövőben mindaddig, a míg a t. kormány komolyan hozzá nem lát azoknak a szomorú viszonyoknak szanálásához. E célból alakult ezelőtt két évvel Firczak Gyula, Munkács hazafias püspöke és Nedeczey János képviselő úr kezdeményezésére az úgynevezett ruthén bizottság, a mely Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyék főispánjaiból

és képviselőiből állott. Ez a bizottság annak idején nagyobb szabású és terjedelmes memorandumot dolgozott ki és nyújtott át az akkori kormányelnöknek és az egyes minisztereknek. Sok mindent kértünk mi ebben a memorandumban, és talán épen azért keveset kaptunk, Ígéreteken kívül. Ennek a mozgalomnak egyik eredménye volt aztán a Schönborn gróf-féle birtokok egy részének bérbevétele az állam által és albérletbe kiadása a népnek. Azóta a ruthén akció nagyobbára megszűnt, mintha bizony a Schönborn gróf birtokainak bérbevitelével az egész ruthén kérdés meg volna oldva.

Igaz, hogy Beregmegye egy vagy két járásában nagyon sokat tett azóta is a földmívelési miniszter úr; a mint említettem, legelőket bérelt a népnek, úgy hallom köztük marhát, sertést és juhokat osztottak ki és a nép egy külön oda rendelt és ott tartott kormánybiztos felügyelete és oktatása alatt gazdálkodik. Maga a földmívelési miniszter úr minden esztendőben, úgy tudom ez évben is lenn járt, hogy személyesen meggyőződést szerezzen az ott elért eredményekről. Hallottam különben az ott folytatott gazdálkodásról rosszat is; hallottam azt, hogy a látszat csal, hogy az elért eredmények nem állanak arányban a hozott áldozatokkal, hogy a nép sorsán bizony ma sincs még segítve. Miután azonban ezt csak hallomásból tudom, erről bírálatot nem mondhatok és mondani nem is akarok. De akárhogy is áll a dolog, feltéve, hogy ott minden a legjobban megy, hogy az elért eredmények nagyon is indokolják a hozott áldozatokat, és hogy a nép nyomorán ott már segítve van, a jövőben Beregmegyében csupa kis paraszt mintagazdaság lesz; mégsem tartom méltányosnak, igazságosnak azt, hogy csak egy járás lakosságáért történjék minden, hozzák az összes áldozatokat, a többi megyékért pedig ne történjék semmi, velük ne törődjék senki, a mely megyéket pedig épen olyan élhetetlen, de jóra való nép lakja...

Buzáth Ferencz: Ne kívánjanak abból az áldásból!

B. Perényi Zsigmond: mert hiszen csak olyan fiai ennek a közös hazának Ugo-
csa-, Ung- és Máramarosmegye lakói is, mint a Beregmegyeiek. Különösen a kis Ugo-
csa volt mindig mostoha gyermeke a t. kormánynak. A ruthén akció kezdetén a
megye előterjesztését figyelembe sem vették és Isten a megmondhatója, hány-szor
kértünk sok mindent a mezőgazdaság és az állattenyésztés előmozdítása céljából, de
sajnos, eredmény nélkül. *(Halljuk! Halljuk!)* Egyedül a volt kereskedelemügyi minisz-
ter úr adott néhány ezer forintot a házi ipar előmozdítása céljából, és az ez irányban
megindított akció szép auspiciumok közt indult meg és nagy reményekre jogosít-
tott. De már a házi iparnak nagyobb arányban való fejlesztésének és kiterjesztésének
a többi vidékekre, gátakat akasztottak. Az e tárgyban kilátásba helyezett ankétet min-
den sürgetésünk daczára még a mai napig sem tartották meg, és azt az iparfelügyelőt,
a ki azt a mozgalmat valóban — mondhatom, mert láttam, — nagy ügyességgel és
nagy életrevalósággal megindította és vezette, három megye közigazgatási bizottsá-
gának és a képviselők kérésének daczára, nem tudom mi okból, az iparfejlesztésnek
nagyon nagy kárára, elhelyezték.

Hát, t. képviselőház, ilyen nyomorúságos és mostoha a népnek sorsa azon a vidé-
ken, és sajnos, ezen viszonyok megváltoztatására eddig nagyon kevés történt. De én
hiszem és remélem, hogy a t. kormány, a mely már annyi sok fontos kérdést felkarolt
és sikeresen megoldott, könyörületos szívvel segíteni fog e szegény nép nyomorán, és
a jövőben hathatós és bölcs intézkedésekkel rajta lesz, hogy ezen vidéknek gazdasági
és kulturális élete fejlődjék.

Ezek után leszek bátor interpellációmát felolvasni, a mely a következőkép szól *(ohassa)*:

„Interpelláció a miniszterelnök úr útján a kormányhoz, az Ugocsa és szomszéd megyéket fenyegető éhínség tárgyában.

1. Van-e tudomása a t. kormánynak, hogy az ez évi rendkívül silány tengeri termés következtében Ugocsamegye es a szomszéd Bereg- és Máramarosmegyék inség előtt állanak?

2. Szándékozik-e a kormány ezen inség megelőzésére, illetve megszüntetésére sürgős és hathatós intézkedéseket tenni?

3. Szándékozik-e a kormány a jövőben ezen megyék nyomorúságos gazdasági és kulturális állapotain segíteni és a Beregmegyében megkezdett akciót a többi vidékekre is kiterjeszteni?” *(Helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon. Felkiáltások a szélsőbalon: Jó anyag a quótatárgyalásboz!)*

Elnök: Az interpelláció közöltetni fog a miniszterelnök útján a kormánnyal.

94. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele Bereg-, Máramaros-, Ugocsa- és Ung vármegyék papságának és kántortanítónak a hegyvidéki akcióról

Ungvár, 1900. június 21.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1900. évi (...) körlevél 4793. számú rendelete

BEREG-, MÁRAMAROS-, UGOCSA- ÉS UNG VÁRMEGYÉK NT. LEKLÉSZKEDŐ PAPSÁGÁNAK ÉS ÉNEKLÉSZ-TANÍTÓNAK.

A hiveink szellemi és anyagi javának előmozdítása érdekében megindított mozgalom a jó Isten végtelen kegyelméből és hazánk magas Kormányának hálára kötelező jóakarata és atyai gondossága folytán mindinkább szélesebb körben éreztetni áldásait.

A Ministerelnök ur Öngyméltósága f. évi június hó 19-én kelt 2041. számú átiratában a ruthén actió újabb mozzanatait illetőleg a következőkről értesített.

„A földmivelésügyi Minister ur a szerzett tapszolatok nyomán arról győződött meg, hogy az északkeleti hegyvidéki lakosság felsegélyezésére indított országos mozgalomnak gazdaságilag legnagyobb jelentőségű részét a szövetkezetek alakítása képezi és hogy számottevő siker csak azon esetben várható, ha a szövetkezetek egyes vidékekre kiterjedőleg szerves hálózatot képeznek s ennek létesíthetése végett jelentékenyen szaporíttatnak.

Erre való tekintettel a földmivelésügyi Minister ur az eddig csupán Bereg vármegye szolvai járásában megindított szövetkezeti mozgalmat az egész ruthén hegyvidékre, azaz Beregvármegyén kívül Ung, Ugocsa és Máramaros vármegyék területére is kiterjeszteni és a szolvai járás mintájára ott is hasonló szövetkezetek létesítését előmozdítani kívánja.

Hogy azonban a szövetkezetek az ottani viszonyok között céljuknak minden tekintetben megfelelhessenek, azokat fogyasztási áruaktárrakkal kapcsolatosan kell szervezni, a mikor mellőzhetetlenül megkívánatlik, hogy e szövetkezetek mindjárt megalakulásukkor némi forgalmi tőkével rendelkezzenek.

Ezért a földmivelésügyi Minister ur a szövetkezeteket állami segélyben fogja részesíteni oly módon, hogy minden egyes szövetkezetnek az állam 40 drb 50 koronás üzletrész jegyzésével és 4000 korona egyszer s mindkorra adandó segély, vagy meg-

határozatlan időben esedékes kamatmentes kölcsön nyújtásával, összesen véve 6000 korona segélyt ad.

„A kereskedelemügyi Miniszter ur egy imént hozzám intézett iratában jelzi, hogy Bereg vármegyében indítandó ipari actiójának főakadályát az képezi, hogy *a társadalom nem támogatja* megfelelően az államot. Erre való tekintettel a kereskedelemügyi Misiter ur Bereg vármegye főispánjához intézett rendeletében utalt arra, hogy a vármegye lakói a kereskedelmi tárcza részéről a házi, gyár és a kis-iparágak támogatására csak az esetben számíthatnak, ha a vármegye vezető körei olyan társadalmi szövetet létesítenek, mely – *a szomszéd Ugocsa vármegyében már működő iparfejlesztő bizottságnak módjára* – a kerületi iparfelügyelővel és a debreczeni kereskedelmi- és iparkamarával karöltve, felkutatja az életképes iparágakat; tekintettel a meglevő kezdetekre, a nép hajlamaira s főleg a piac igényeire, megállapítja a fejlesztés módjait és költségeit; kiválasztja a vezetésre és pénzkezelésre alkalmas egyéneket; szóval megnyugtatót nyújt arra nézve, hogy az állam részéről hozandó áldozatokkal a szegény népesség java kellőképen elő lesz mozdítható.”

Tisztelettel és hálás köszönettel kell adóznunk szeretett hazánk *magas Kormány*a bölcs államférfiainak népünk helyzetének javítására irányuló valóban atyai s nagy áldozatokra kész gondoskodásáért.

De nem elég a hálára kötelező, hathatós támogatásnak hallgatag elismerése, - tettekkel is be kell igazolnunk, hogy mi érezzük, felfogjuk és kellően méltányoljuk a magas Kormány által annyi jóakarattal megindított és állandóan támogatott segítő actiónak horderejét.

A Ministerelnök ur Őnagyméltósága értesítése szerint a földmivelésügyi Minister ur Ő Excellentiája elismerését fejezte ki az egyházmegyémmhez tartozó lelkészkedő papságnak ezen segítő mozgalomban eddig tanusított közreműködése fölött. De még csak a kezdetek kezdetén vagyunk, még sok megoldandó feladat vár reánk. „A jelen, kétségtelenül szép eredményekkel biztató újabb lépések sikeréhez megkivántatik, hogy a papság a szövetkezetekbe belevonandó népet kellőképpen tanítsa ki s tudatára ébreszsze azon jóakarattal, melyet irányában a magyar állam és a magyar haza táplált és nap-nap után tettekkel és áldozatokkal bizonyít.”

Felhivom azért Nagyöntisztelendőségeket, hogy hiveiket felvilágosítva a szövetkezetek előnyeiről, - lelkök melegevel, teljes odaadással működjenek közre, hogy a nagyméltóságu földmivelésügyi Minister ur által a felsorolt négy vármegyében szervezni szándékolt szövetkezetek minél több községben megalakuljanak.

Az e tekintetben szükséges felvilágosítást és utmutatást Egán Ede, ministeri megbizott ur – lakása Szolyván – készséggel megadja; forduljanak tehát hozzá.

Ugyszintén a nagyméltóságu kereskedelemügyi Minister urnak a házi-, gyár- és kis-iparágaknak hiveink között való megalapítására és fellendítésére vonatkozó, hálálal fogadott nemes elhatározása keresztültivtele céljából felhivom mindnyájokat, hogy igyekezzenek ez iránt mindemfelé érdeklődést kelteni.

Használják fel személyes ismeretségeket és úgy magán érintkezések, mint a vármegyei törvényhatósági közgyűlések alkalmával indítványtétel- és meggyőző felszólalásokkal igyekezzenek rábírní a vármegye vezető köreit, hogy a kívánt *iparfejlesztő bizottság minél előbb megalakuljon* és sikeresen működjék.

E segítő mozgalomban *feltétlenül számítok éneklész-tanítóim és tanítóim buzgó közreműködésére is*.

Felhivom azért mindnyájokat, hogy szép hivatásukat kellően felfogva, ebből kifolyólag értessék meg a néppel a hitelszövetkezetek fontosságát, - legyenek segítségére a lelkészeknek azok szervezése- és vezetésében, főleg pedig a hitelszövetkezeti könyvelés terén.

Remélem és elvárom mindnyájoktól, hogy egy szívvel és egy lélekkel fognak e tekintetben közreműködni és nem lesz egy sem közöttök, a ki e nemes munkától pusztá kényelemszeretetből visszahuzódnék. A jó Isten áldása csak úgy lehet rajtunk, ha kiki hiven teljesíti azon kötelességeket, melyeket a társadalomban elfoglalt állása eléje kiszab.

Legyenek azért a lelkészek jó pásztorai, jóakaró tanácsadói, hű vezetői hiveiknek, a tanítók pedig buzgó munkatársai a lelkészeknek a hűvek tanítása- és vezetésében; - karolják fel lelkesen, odaadással népünk javát, legyenek a magas Kormány erre irányuló bölcs intézkedéseinek buzgó apostolai. És ekkor a késő utódok, a most élő nemzedék unokái is hálaival fognak visszaemlékezni önökre, akik nemesítő, szorgalmas munkára szoktatva népünket, megmentették azt az elzülléstől és megsemmisüléstől.

Egyébirány püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott 1900. évi június hó 21-én

Krisztusban szives atyjok: Gyula püspök.

95. Firczák Gyula munkácsi püspök buzdítása a papság hegyvidéki akcióban való aktívabb részvételére

Ungvár, 1901. április 18.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1901. évi (V.) körlevél 2611. számú rendelete

Ismétlen felhívtam már Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung vármegyében működő lelkészeimet, hogy egy szívvel, egy lélekkel, apostoli lelkes buzgósággal karolják fel az említett varmegyékben népünk felsegítésére megindult akciót, a hitelszövetkezetek, a fogyasztási szövetkezeteket és az egyes iparágak fejlesztését.

Sokan hallgattak hívó szómra, dicséret érte nevöknek! – sajnos azonban vannak még néhányan lelkészeim között, akiknél a lelkes buzgóság hiányát észlelem, a kik ha tesznek is valamit ez ügyben, csak rideg kötelességérzetből teszik és még sajnosabb, hogy néhányan megfontolatlan szavaikkal a többiek lekésedését is lelohasztani törek-szenek.

Meggondolták-e vajjon ezek kicsinylő, kritizáló szavaik végeredményét? Bizonyára nem, mert tudniok kellene, hogy azok az ügy bukására vezetnek; - már pedig nem gondolnám, hogy lelkészeim közül egy is vágnék a segítő actió megbuktatásának herosztrateszi dicsőségére?!

Szeretettel, atyai bizalommal hívom fel azért ismétlen mindnyájukat, hogy a népük javára hazánk magas kormánya által hálaakötelezően megindított és vezetett segítő actióban *mindnyájan egyelően* vegyenek részt, - nehogy a tapasztalt tevékenység, lelkesedés és buzgólkodás fokához kelljen mérnem az egyházmegyém lelkészei részére évenként engedélyezni szokott segélyek mérvének megállapítását.

Ungvár, 1901. április 18.

96. Firczák Gyula munkácsi püspök buzdítása a papság hegyvidéki akcióban való aktívabb részvételére

Ungvár, 1902. november 5.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1902. évi (VIII.) körlevél 6416. számú rendelete

Hálára kötelező a magas kormánynek a *hegyvidéki nép helyzetének javítására* irányuló, örömmel tapasztalt jóakarata, hogy a megkezdett *segítő mozgalmat* nem hagyja félbe, hanem azt továbbra is hathatósan támogatja, hogy a csemete terebélyes fává növekedjék, melynek árnyában szegény és jobb sorsra érdemes hiveinek az élet nehéz viszonyai között üdülést lelhetnek.

A nagyméltóságú földmivvelésügyi Minister ur, ki e segítő actiót szerető gonddal, elismert jóakarattal irányítja és támogatja, garamveszelei Kazy József csász. és kir. kamarás, földmivvelésügyi ministeriumi osztálytanácsos személyében oly egyént állított az intentióit érvényesítő ministeri kirendeltség élére, a kit tudása, széleskörű tapasztalatai, munkabírása, kötelességérzete, munkakedve és szilárd akarata ezen állásra destináltak.

Az ő vezetése alatt a segítő actió még szélesebb körben fog érvényesülni, amennyiben az már Zemplén vármegye hegyvidékére is ki fog terjeszkedni.

Ismételten felhívom azért Bereg, Máramaros, Ugoicsa, Ung és Zemplén vármegyék területén működő Nt. lelkészeimet és általuk tanítóimat, hogy legyenek támogatására teljes odaadással a ministeri megbízott ur Őméltóságának a fogyasztási hiteleszövetkezetek létesítése és fejlesztése, valamint a házi- és a kisiparágaknak hiveink között való megalapítása és fellendítése körül.

Az Ung vármegye felső vidékén Nagy-Bereznától az ország határszéléig vezetendő vasút építésénél a magas kormány az ottani lakosoknak munkát és ezáltal keresetet akar nyújtani. Hozzáik ezt tudomására Nagyontisztelendőségtek hiveiknek; hívják fel őket, hogy a nekik felajánlandó munkát vállalják el, ne engedjék magukat az estleges félrevezetések által visszariasztatni; igazolják be, hogy ők képesek és akarnak is dolgozni, főképp mikor az ott végzendő munka jó keresetet és jobb megélhetést biztosít számunkra.

Ez is csak újabb jele a magas Kormány lekötelező jóakarata és gondosságának. Hálával ismeri el népünk a javára irányuló segítő actió eddigi áldásos eredményét. Épen azért hívják fel Nagyontisztelendőségtek hiveiket: visznozzák azokat a magas Kormány atyai gondosságát, hogy magyar honpolgári kötelességeiket minden irányban annál készségesebben teljesítsék.

Szent vallásunk is erre tanít. Ennek szelleme és a keresztény testvéri szeretet vegesse minden lépésöket.

Legyenek törvénytisztelők és viseltessenek bizalommal a hatóságok iránt, mert azok az ő javukat munkálják.

A szülők különös gondot fordítsanak arra, hogy gyermekeik az iskolát szorgalmasan és haszonnal látogassák, hogy szeretett hazánknak értelmes, hasznos polgáraivá válhassanak. A legszorgalmasabban tanulják a magyar nyelvet, mert a magyar állam polgárának a haza nyelvét tudnia kell, hogy ezzel is beigazolja egy ezredéven át tanúsított hűségüket, és hogy a kipróbált érzelem egységén kívül a magyar nyelvnek az ismerete annál szorosabban fűzze őket hazánk többi fiaihoz.

Ismerem a nehéz viszonyokat, melyek között hegyvidéki hiveink élnek. Mindamellet ne engedjék önök, Krisztusban kedvelt Fiaim! hogy a népet a küzdelmek, a nélkülözések megtántorítsák és békétlenkedésre, vagy pedig kivándorlásra bírják!

Tartsák fenn bennök az ősi hitet, az ősi hűséget Istenük, szeretett hazánk és koronás Királyunk iránt. A vallás vigasza volt eddig is fentartója e népnek. Istenbe vetett bizalma meghozta jutalmát, jobb napok hajnala kezd derengni reájuk. Maradjanak azért hivek a haza földjéhez, melyet őseink hulló vére és sokszor ömlött könnyek áztattak, és melynek hantjai alatt apáink hamvai nyugszanak.

E megszentelt hantokat a jó Isten áldása és az általa támasztott hivatott egyének gondviselészerű munkája megtermékenyítik számukra; jobb jövő virrad reájuk s az Istenünkhöz és hazánkhoz hű nép hálatelt örömmel fogja zengeni a Mindenhatóhoz kedvelt énekét: „Dicsőség a magasságban Istennek és béke a földön jóakaratu embereknek.”

Ungvár, 1902. november 5.

97. Firczak Gyula munkácsi püspök buzdítása a hegyvidéki akcióban való buzgóbb részvételére és a mulasztások elkerülésére

Ungvár, 1903. április 18.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1903. évi (...)körlevél 2636. számú rendelete

A Bereg-, Máramaros-, Ugocsaés Ung vármegyékben működő Nt. Lelkészeknek.
KRISZTUSBAN KEDVELT FIAIM!

Ismeretes Nagyonisztelendőségték előtt, hogy szegény és eddig teljesen elhagyott *hegyvidéki hiveink anyagi jólétének előmozdítása céljából 1897. évben egy bizottság alakult*, mely elnökévé engem választott meg. Ezen bizottság megvitatta és megálapította a teendőket és eszközöket, melyek népünkön segíteni hivatvák.

Ezen megállapodások memorandum alakjában hazánk magas Kormányára elé terjesztettek azon kérelem kíséretében, hogy figyelembe véve a hegyvidéki nép nyomorát, a nyomor okát és a segítség eszközeit, - a bizottságot a segítség munkájánál hathatós támogatásban részesíteni kegyeskedjék.

A magas Kormány tagjai kérelmünket és actiónkat a legnagyobb jóindulattal és szeretettel fogadták és készséggel megígérték annak támogatását, - de kikötötték, hogy ezen actióban a segítség teljesítésének módját illetőleg a szükséges tényezőkről gondoskodjam. És én akkor az én szeretet papjaimra gondoltam, mert meg voltam győződve, hogy papságom az általa hirdetett Krisztusi szeretetnek és az ebből kifolyó irgalmassági cselekedeteknek elveit az életbe is átviszi, megvalósítja és lelkipásztori kötelességének fogja ismerni, hogy a segítő actióban tevékeny részt vegyen, amidőn hiveink anyagi jólétének előmozdításáról van szó.

Ezért hívtam fel Nagyonisztelendőségeket e tárgyban többször kibocsátott körleveleimben és kértem fel a buzgó és lelkiismeretes közremunkálásra.

Örömmel tapasztaltam a multban, hogy papjaim a beléjük helyezett bizalmat teljesen kiérdemelték, lelkesültséggel közreműködtek a segítő actióban. Jól esett szívennek, amidőn minden oldalról csak jót, szépet és dicsérőt hallottam róluk, - mert meggyőződtem, hogy papjaim teljesítik kötelességüket és valóban szeretik hiveinket.

Krisztusban kedvelt Fiaim! Sajnálattal kell kijelentenem, hogy jelenleg másképpen állanak a dolgok, mert ujabban több lelkészem ellen sok panasz merült fel: hogy egyesek a hitelszövetkezeteket teljesen elhanyagolják, - érdekeltjeiknek sok kölcsönt osztanak ki, a befizetéseket azonban nem szorgalmazzák, - sőt vannak olyanok is, akik hiveik között a hitelszövetkezeti eszme ellen agitálnak, olyanoknak hirdetvén a hitelszövetkezeteket, melyek egyedül a budapesti központi hitelszövetkezet, vagy más magánérdekek szolgálatában állítottak volna fel, nem pedig hiveink érdekében.

Vannak ismét egyesek, kik az áruraktárak vagyonaát, pénzkezelését illetőleg helytelenül és könnyelműen járnak el, mert a boltok bevételeiből idegeneknek pénzt kölcsönözgetnek, a bolti pénzeket heteken át maguknál tartják, százakra menő hitelt vesznek igénybe, ezt rendszeren nem fizetik, - egyeseknek, azok közül megbízhatatlanoknak is bolti hitelt engedélyeznek, azok behajtását nem szorgalmazzák, - a bolti bevételekből olyan kiadásokat fedeznek, melyekről elszámolni nem tudnak; - vannak olyanok is, kik hiveink között az áruraktárak ellen is agitálnak.

Krisztusban kedvelt Fiaim! Határozott akaratom, hogy azon segítő actió mely hiveink javát és megélhetését igyekszik munkálni, tovább is oly eredményesen működjék, mint eddig, - és nem szeretném, hogy papjaim közül egyik-másiknak hanyagmagaviselete miatt ezen actió bármilyen tekintetben is hátramaradást szenvedjen, de továbbá azt sem óhajtanám, hogy egyesek hanyagsága miatt többi buzgó és lelkiismeretes lelkészeim megbélyegeztessenek.

Felhivom azért ismételten és komolyan figyelmeztetem mindnyájokat, - hogy ezen hiveinket segítő actióban teljes lelkiismeretességgel közremunkálni épen oly szigorú és lelkiismeretes kötelességöknek tekintsék, mint többi lelkipásztori kötelességeiket.

A bolti vagyon felett lelkiismeretesen és gondosan őrködjének! A hitelszövetkezeteket az előírás szerint pontosan, rendszeren vezessék! Világosítsák fel hiveiket, hogy a hitelszövetkezetek egyedül az ő javuk, érdekük miatt állítottak fel, - kedveltessék meg a hitelszövetkezeti eszmét a nép körében, mert tudják, hogy népünk mennyire idegenkedik minden ujitással szemben - és mennyire demoralisálva van az idegenek által.

Felkértem ugy a budapesti központi hitelszövetkezet igazgatóságát, mint a miniszteri kirendeltség vezetőjét, hogy ugy a hitelszövetkezetek, mint a boltok rovincsolásainak⁸⁹ eredményét kimerítő jelentésekben velem mindig közöljék. - Igy akarok meggyőződni arról, hogy papjaim közül egyik-másik miképen teljesíti kötelességét, hogy teljes képet nyerjek lelkipásztori buzgalomáról és ehhez mérjem felőle táplált véleményemet s a jutalmazásra való érdemességét vagy érdemtelenségét.

Ha a hitelszövetkezetek és áruraktárak ügykezelését illetőleg valami észrevételeik és indítványaik volnának, - az intézőbizottsági gyűléseken rendszeren jelenjenek meg és tárgyalás végett terjeszszék azokat a bizottság elé.

Elvárom és megkövetelem papjaimtól, hogy a hiveink felsegélyezését célzó actiót egész odaadással, lelkesen támogatni fogják - és nem adnak alkalmat arra, hogy a rovincsolások alkalmával bármelyikökről is szabálytalanságok, vagy visszaélések állaptassanak meg, - mert ez esetben az illetővel szeretetem helyett atyai szigoromat leszek kénytelen éreztetni.

89 *rovincsolás*: üzleti könyveknek megvizsgálása és a nyert eredmény összeegyeztetése a számadás tárgyával.(szerk.)

Fontos üggyről, hiveink megmentéséről van itt szó! A jó pásztor életét is odaadja az ő juhaiért! Itt kevesebbet, - csak odaadó, kitartó munkálkodást, egyszerűtetet kérek önöktől. Legyenek tehát jó lelkipásztorai e tekintetben is hiveiknek!

Egyébiránt püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvárott, 1903. évi április hó 18-án.

Krisztusban szives atyjok: Gyula püspök.

98. Firczak Gyula munkácsi püspök felnőttképzésre utasító rendelete, mely a hegyvidéki akció felvilágosító tevékenységének a része volt

Ungvár, 1909. szeptember 10.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1909. évi (VI.) körlevél 6442. számú rendelete

A munkács-egyházmegyei ntdő Klerusnak.

Hiveink anyagi helyzetének javítása végett tizenkét évvel ezelőtt az állam segítő akcióját sikerült megnyernünk.

E mentési akció a letűnt tizenkét év alatt komoly munkát végzett és számadatokkal is igazolható nagy eredményeket ért el: az ipari munkában, a gazdálkodás modern módjában, s főképen a szövetkezésben megmutatta a boldogulás útját s arra is vezette hiveinket.

Nagy hála kötelez minket ez az állami gondoskodás, mely népünket végső nyomorából emeli fel s mely részünkre, a nép lelki vezetői részére is a legnemesebb szociális tevékenység terét nyitja meg.

Éppen azért elvárom papjaimtól, elvárom tanítóimtól, hogy népünk érdekében továbbra is fokozott buzgalommal támogassák az állami kirendeltséget, tegyenek meg mindent, a mivel népünknel a szövetkezés, az ipari és gazdasági fejlődés ügyét előmozdithatják.

De nem kell felednünk, hogy az anyagi helyzet javulása csak úgy lehet általánossá és maradandóvá, ha azzal *az erkölcsi és értelmi népmertés* is párhuzamosan halad.

A népünket pusztító erkölcsi fogyatkozások s főleg az alkoholizmus a *tudatlanság* talajából táplálkoznak. A megélhetés nehéz körülményei, a kezdetleges gazdálkodás, az ipartól és kereskedelemtől való idegenkedés szintén az értelmi elmaradottság következményei.

Mint a nap sugara nemcsak a világosságot, hanem meleget is árasztanak és a sötétségben szaporodó miazmák ezreit semmisítik meg, úgy az ember erkölcsi és értelmi felemelése is tisztább, nemesebb, egészségesebb tartalmat ad a léleknek. A nép felvilágosítása oszlatja el a tévelyeknek, a népcsáló agitátorok hamis tanításainak sokféle veszedelmes ködfátyolát.

Főkép most, a midőn a fejlett közlekedés, a kereskedelem oly közel hozta az embereket egymáshoz, most különösen szükséges, hogy a legszegényebb ember is legyen vértelve a tudás azon minimumával, melyre neki a megélhetés anyagi szempontjából és lelki életének kifejtése, erkölcsi tökéletesedése céljából feltétlenül szüksége van.

Az iskolai tanítás és nevelés előmozdításán országszerte lázasan munkálkodik minden arra hivatott tényező. E munkából az egyház is kiveszi a maga részét, mert az iskola vallás-erkölcsi nevelés nélkül célját el nem érheti.

Több ízben hívtam fel egyházmegyém papjait és hiveit, hogy értsék meg mindezeket, értsék meg a kor intő szavát és a hitvallásos iskola hatalmas tőkét hasznosítsák az egyház, a hit és az erkölcs javára.

Ez alkalommal csak megismételelem korábbi intéseimet, egyuttal azonban *a népnevelés munkájának kiterjesztésére hívom fel a figyelmüket.*

Ha csak a gyermekek tanításával törődünk s a tanítás nélkül felnőttek ezreit elhanyagoljuk, egyoldalú és kétséges értékű munkát végzünk, mert a távol jövőnek dolgozunk akkor, mikor a jelen elvesztésétől kell tartanunk.

Népnevelési munkánkban nem szabad megfélekednünk elsősorban magáról a gondjainkra bízott népről, vagyis *gondoskodnunk kell a felnőttek oktatásáról.*

E munkában is az egyház szolgáinak kell elüljárniok, hogy a felnőttek oktatása is a vallás-erkölcsi nevelés szolgálatában álljon, hogy a hitéletre előkészítse a kor különféle hamis eszméivel szemben fölvértezze a népet a szükséges felvilágosítással, a sziv és lélek irányításával.

A szeretet parancsa ez, a keresztyén ember, a katolikus pap legfőbb *sociális feladata,* mely a lélek gazdagítása által akarja lerontani a társadalmi ellentétek választófalait. A felnőtteknek is meg kell adnunk a társadalmi érvényesülés legszükségesebb feltételét, a szellemi képzettség alakításának minimumát, vagyis *az írás-olvasás tudását.*

E nélkül az osztályok elkeseredett s folyton fokozódó harcában nem védekezhetik a kisember, mert nincs megfelelő fegyvere, nem érvényesítheti munkaerejét, mert elmaradottsága miatt nem ismeri s nem ismerheti meg a kereset modern módjait, pénzét sem tudja gyümölcsöztetni, mert korunk kereskedelmi életébe az analfabéta nem tudja magát beletalálni.

És itt sajnálattal kell hangsúlyoznom a szomorú valóságot, mely a legutóbb nyilvánosságra hozott statisztikai adatokból azt állapítja meg, hogy *az analfabéták arányszámaiban, az első helyet vallás szerint a görög katolikusok, anyanyelv szerint pedig a rutbének foglalják el.*

Nem szabad otthagynunk népünket ebben a sok hátránnyal járó sötétségben, annak elosztatására meg kell tennünk mindent, amit megtehetünk.

Minden eredmény, melyet e tekintetben elérünk, a jövőre nézve nagyfontosságú alapozó munka lesz, melyre a népünket fenyegető különféle erkölcsi és anyagi megpróbáltatásokkal szemben, az egyházi és a konzervatív hazafias felfogás biztosan építheti fel további védelmi műveit.

És e munkával nem szabad késnünk tovább, s nem szabad megelégednünk a könnyen szünő felbuzdulással s az ebből netalán származó pillanatnyi sikereivel, hanem *kitartó munkával, intézményesen kell szerveznünk minden közösségben a felnőttek oktatását.*

E célból a következőket rendelem.

1. A felnőttek oktatásáról a hitközség gondoskodik (esteli) tanfolyamok rendezésével.
2. A felnőttek tanfolyamai a felekezeti iskolában rendezendők. Ilyennek nem létében más iskolai tanterem, vagy olvasóköri, avagy valamely közösségi épület átengedéséről gondoskodják a lelkész.
3. A tanfolyam *igazgatója a lelkész, tanítója* a hitközségi *tanító,* illetőleg a *kántor.* Szükség esetén más irni-olvasni tudó ember alkalmazandó.
5. A jövőben minden tanítói pályázatba felveendő a felnőttek oktatásának kötelezettsége is. Az e címen megállapítandó tiszteletdíj felveendő a k.-tanító díjlevelébe (a be nem számítható javadalmazás rovatába). A felnőttek oktatása a felekezeti k.-tanítónak, illetőleg kántornak kötelező mellékfoglalkozása.

5. A tanfolyamok a nagyobb gazdasági munkák szünetelése idejében 2-3 (téli) hónapon át rendezendők olyképen, hogy a jelentkező felnőttek hetenkint legalább 3 alkalommal részesüljenek oktatásban.

6. A tanfolyamban résztvevők első sorban írásra és *olvasásra* tanítandók, azonban az olvasás hasznának közvetlen szemléltetése és a *valláserkölcsei nevelés* érdekében minden tanítási est (óra) végén szórakoztató felolvasás is tartandó a bibliából (a hittani igazságok értelmezésével) az egyházi és hazai történetből, a szentek életéből stb., alkalmas újságcikkek is felolvashatók, s ezek kapcsán főként *korunk uralkodó szociális eszméi* értelmezendők.

7. Azon felnőttek, akik az írást és olvasását már megtanulták, a következő években szintén felveendőek a tanfolyamra; az ilyen hallgatók a tanfolyam *második* (haladó) *csoportját* fogják képezni és a népiskolai olvasókönyvből vett különféle *nevelő* és *ismeretterjesztő* olvasmányok, a korunk mozgató eszméit tárgyaló újságcikkek olvasása és tárgyalása, továbbá nem magyar vidéken a *magyar írás és olvasás* és a legszükségesebb számolási ismeretek (számok kiírása, alpműveletek) elsajátítása által nyernek további kiképzést.

8. Minden tanítási est imával kezdendő meg és egy-egy egyházi énekkel végzendő.

A tanfolyamról rendszeres haladási napló vezetendő, melybe a jelenvoltak száma és a végzett tananyag pontosan bevezetendő. Ezt a naplót a lelkész minden látogatása alkalmával, úgy nemkülönben az esperes a hivatalos egyházi látogatáskor aláírja.

9. A felnőttek oktatásáért a tanító részére a hitközség pénztárából megfelelő *tiszteletdíj* állapítandó meg olyképen, hogy minden felnőtt után, ki a tanfolyamon az írást és olvasást megtanulta, 2-2 korona jusson a tanítónak.

10. A szükséges abc és könyvek a hitközségi pénztár terhére szerezhetőek be. Ugy szintén a tanulási kedv élesztése végett minden felnőtt, aki elsajátította az írást-olvasást, az egyházi pénztár terhére 30-40 fillér értékű imakönyvvel jutalmazható.

11. Minden lelkész a tavaszi ker. gyűlésen tartozik *számot adni* a felnőttek oktatása érdekében kifejtett fáradozásairól és eredményeiről bejelentvén azon a felnőttek számát és névsorát, kik a tanfolyamban résztvettek, s az írást és olvasást megtanulták. E jelentések a jegyzőkönyvbe felveendőek.

12. *A kerületi esperesek* az egyházi látogatások alkalmával a felnőttek oktatását is *szigorúan* ellenőrizni és minden mulasztást az egyházmegyei kormányknak haladéktalanul bejelenteni tartoznak. A tavaszi gyűlések megtartása után *a felnőttek oktatásáról* kerületük összes községeire kiterjedő *részletes jelentést* tesznek, s azt a jegyzőkönyvhöz csatolva az egyházmegyei kormányhoz betérjesztik.

Felhivom Nagytisztelendőségteket, hogy e tanfolyamokat már a folyó tanévben legazonnal kezdjék meg s e célból a hivatkozott jelen körlevelem tartalmáról értesítsék, szeretetteljes szavakban tárják föl a tudatlanság nagy hátrányait, s az írásismeretének nagy előnyeit, *a hitélet, az önképzés, a polgári élet, gazdaság és kereskedelem* szempontjából, és buzdításaikkal tegyék minél népesebbé és eredményesebbé a felnőttek tanfolyamait főképp most a kezdetnél, hogy aztán a jövőben annál nagyobb sikereket tudjunk e téren elérni.

E megkezdendő munkánkra is Isten bőséges malasztját és egyházmegyének Patrónájának oltalmát kérve, püspöki áldásom adása mellett vagyok

Ungvároton, 1909. szeptember hó 10-én.

Krisztusban szíves atyjok:

Gyula püspök

X. Az észak-amerikai kivándorlás és a görögkatolikusok helyzete

99. Firczák Gyula köszönőlevele Dzubay Sándornak, a diszpásztorbotért, melyet a Munkácsi Egyházmegye Észak-Amerikában lévő papjai ajándékoztak a munkácsi püspök beiktatására

Ungvár, 1892. július 7.

DAZO, 151 fond, 11. opisz, 2182. ügyirat, 35. lap

[fol. 35r]

3232.

TISZTELENDŐ DZUBAY SÁNDOR MUNKÁCSEGYHÁZMEGYEI ÁLDOZÁR URNAK DEISE-RINGBEN.

A munkácsi egyházmegye Amerikában időző áldozárai által, püspöki székem elfoglalása alkalmából részemre följánlott diszes pásztorbotot, valamint ugyanezek üdvözlő feliratát atyai jóindulattal fogadtam.

Midőn ugy az említett diszes emléktárgyért valamint üdvkívánataikért meleg köszönetet mondok, egyuttal biztosítom mindanynyiokat, hogy ügyöket szivemen hordozom s Isten segítségével mindent el fogok követni, a mit Amerikában időző papságom s hiveim erkölcsi s anyagi érdekében tenni módomban leend.

Egyébiránt püspöki áldás adása mellett vagyok

Ungvárt, 1892. július 7-én

Krisztusban szíves atyja:

Gyula püspök

100. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele az Észak-Amerikába történő kivándorlásról

Ungvár, 1893. július 11.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1893. évi (VIII.) körlevél 1995. számú rendelete

Az Amerikába kivándorolt gör. szert. kath. hivek legnagyobb része lelkipásztorok hiányában igen érzékeny szükségét szenved.

A megfelelő lelki gondozás hiánya miatt magát a katolikus Anyaszentegyházat is nem csekély veszély fenyegeti; mert a pásztorok nélkül szükölködő nyáj könnyen a hithagyás és szakadárság örvényébe sodortathatik.

Miután jelenleg hét olyan állomás van, hol az Amerikába kimenni vállalkozó gör. szert. kath. áldozárok azonnal elhelyezést nyerhetnének, felhivom Önöket, Krisztusban kedvelt Fiaim, hogy ha az Egyház veszélyeztetett érdekében s Isten előtti érdekem gyarapítása végett kimenni óhajtanának, e szándékukat nálam mielőbb jelentsék be.

Megjegyzem azonban, hogy a római Szentszék határozottan megtiltotta a nők áldozároknak Amerikába való küldését, mely tilalom következtében csak a nőtlen s özvegy jelentkezők ebbeli óhaját fogom figyelembe vehetni.

Egyébiránt püspöki áldása mellett vagyok

Ungvárott, 1893. július 11.

Krisztusban szíves atyjok:

Gyula püspök.

101. Firczák Gyula munkácsi püspök körlevele az Amerikába történő kivándorlás szabályiaról

Ungvár, 1896. szeptember 22.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1896. évi (XV.) körlevél 5409. számú rendelete

A „S. Congregatio de propaganda fide pro negotiis ritus orientalis” folyó évi július hó 21-én keltezett rendelete folytán közlöm Kedveltségtekkel azon szabályrendeletet, melynek betartása mellett van egyedül megengedve valamely görög katolikus áldozárnak Amerikába kivándorolt hiveinknek a lelkiekben való gondozása céljából kivándorolni Amerikába.

a) Az Amerikába kivándorló lelkésznek nőtlennek vagy özvegynek kell lennie,

b) csak akkor lehet kivándorolni, ha azon püspök, kinek egyházmegyéjében illetve kinek egyházmegyéje területén fog a lelkipásztorkodásban működni, erre ő neki engedélyt ad, még előzetesen,

c) minden egyes esetben a kimenetelre engedély kell kérni Rómából a S. Congregatio-tól a püspöki kormány útján. Ezen engedély kéréshez melléklendő azon engedély, melyet az amerikai megyés püspök adott, kinek területén fog lelkipásztorkodni az illető áldozár. Mielőtt ezen engedélyt a római S. Congregatio meg nem adta, nincs kimenetel Amerikába megengedve,

d) ha valaki az előző föltételek betartása mellett Amerikába megy, szüksége van a püspöki kormány hivatalos bizonyítványára ugynevezett elbocsátó levél litterae dimissorialesre. Ezen elbocsátó levél a bécsi apostoli nuncius hitelesítő aláírásával látandó el,

e) az így Amerikába kivándorolt áldozár püspöki kormánya elbocsátó levelét köteles fölmutatni azon katolikus megyés püspöknek, kinek egyházmegyéje területén lekipásztorkodni fog és a szükséges lelki joghatóságot ő tőle ekkor kikérni tartozik. Ily engedély nyeres nélkül a lelkipásztorkodás terén működni egyáltalán nem szabad.

Ungvár, 1896. szeptember 22.

102. Hoffman Ottónak, a függetlenségi párt képviselőjének interpellációja a magyar országgyűlésben, az észak-amerikai görögkatolikusok lelkipásztori ellátására kinevezett Ortinszky István galíciai ruthén bazilita szerzetes személye és működése kapcsán

Budapest, 1908. június 20.

Képviselőházi napló, 1906. X. 236-239.

Hoffmann Ottó: T. Ház! Egyrészt mert interpellációmat már többször elhalasztottam, másrészt pedig azért, mert a t. miniszterelnök urat is szerencsém van itt látni, nem akarom ismét igénybe venni a ház engedélyét az iránt, hogy interpellációmat újból elhalaszszam.

T. ház! Nemcsak pár nappal ezelőtt, hanem már körülbelül egy évvel ezelőtt is szándékomban volt szóvá tenni azt a nagy fontosságú sérelmet, a mely hitéleti és egyházi szempontból az Amerikába kivándorolt magyarországi gör. katolikusokat érte egy galíciai rutén szerzetes püspökké történt kineveztetése által.

Annak idején, t. képviselőház, e nemzetközi vonatkozásokkal összekuszált ügyben czélszerűbbnek véltem egyelőre mellőzni a nyilvános pertraktáást, várva a kormánynak köteles, energikus közbelépését és egy ilyen közbelépésnek a sikerét.

Mint hogy azonban ennek a mai napig nyomát sem látom, másrészt pedig mindazon szomorú következmények, a melyeknek beteljesedésére számítanunk kellett, sorban be is következnek, vagy legalább is bekövetkezésük a közeljövőre kétségtelenül megállapítható, lehetetlenség továbbra is visszhang nélkül hagyni az Amerikába szakadt honfitársaink köréből hozzánk átsíró könyörgéseket, az ő elkeseredésüknek szavát.

T. ház! Az interpelláció során elmondandók különben is a legszorosabb összefüggésben vannak a magyarországi u. n. rutének politikai sorsával és jövőjével. E népnek ugyanis tekintélyes része kinn él Amerikában.

Az amerikai kivándorlás általános betegségétől eltekintve, az északkeleti Kárpátok hegyvidékének nyomorúságos gazdasági szociális és közismert bevándorlási viszonyai a rutén nép egzisztenciális súlypontját úgyszólván Amerikába tették át. Ez a körülmény nem csak nemzeterőtlenítő hatásában szomorú, de fájdalmas azért is, mert ez a népfaj, a melyet hagyományosan Rákóczi népének nevezünk, a magyar állameszme iránt érzett és táplált őszinte évszázados ragaszkodása és áldozatkész hazafisága által a magyarságnak rokonszenvét és szeretetét érdemelte ki.

T. ház! Amaz új, nehéz feladatnak teljesítése, hogy idegenben élő honfitársainknak sorsát éber figyelemmel kísérjük s az állampolgárságnak — legalább a míg fennáll, — nemzeti tartalmát szilárdítsuk, hogy ne csak a visszavándorló találja itt küzdő hazája földjét, hanem hogy ez a magyar föld is hű fiát lássa ő benne viszont e hazafias kötelesség teljesítése fokozottabb gondoskodást parancsol a kivándorolt magyarországi orosszágot illetőleg. *(Ugy van! Ugy van!)*

T. ház! Ez a gyámkodásra szoruló nép ugyanis az amerikai lakosság etnográfiai konglutumában, faji, vallási és nyelvi viszonyainál fogva a pánszlávizmus, a sizma és a nagy rutén ábrándok ostromai elé került.

Ellentállási ereje meg is tört már nem egy ütközetben és épen azok az események, a melyeket interpellációs beszédemben el kell mondanom, hasonló szomorú következmények perspektíváját tárják fel előttünk, a mely következmények hatásukban belső nemzeti konszolidációknak lesznek kétségkívül akadályai. Mert, t. ház, egy új nemzetiségi kérdés veszedelmének eshetőségével állunk szemben.

És mindazok, a kik ezt a kiszakítási munkát saját faji vagy politikai érvényesülésük erősítése céljából el akarják végezni, igen ügyesen használták ki támadási pontul a ruthén népnek vallási oldalát, ez lévén e nép lelki világának teljessége. *(Halljuk!)* És minthogy tapasztalati tény az is, hogy a nép kulturfokával fordított arányban áll a hierarchia befolyása, ennek megnyerése által a politikai cél el van érve, a politikai siker biztosítva van.

A kulturailag alacsonyabb fokon álló népnél ugyanis igen könnyen találja meg a papság azokat az eszközöket, a melyeknek igénybevételével politikai és társadalmi téren úgyszólván kizárólagos tényező lehet a vezetésben és irányításban. És ebben a tekintetben nagyszerű hivatást tölthet be, ha fel tud emelkedni arra a szellemi és erkölcsi magaslatra, a midőn meggyőződésévé válik, hogy a történelmileg egymásra utalt népek százezeinek, sőt millióinak politikai és érzelmi egysége teremthet csak az ő híveikre is kiható állami erőt, nyugalmat és felvirágozást. *(Ugy van! Ugy van!)*

T. ház! Ennek a hivatásnak nálunk az eperjesi és munkácsi görög katolikus egyházmegyék papjai nagyrészt idegen ajkú híveik vezetésében becsülettel élnek. Ezt a hivatást szolgálták az Amerikába demisszionált papok is, eltekintve természetesen a mindig előforduló egy-két kivételtől, ennek a hazafias kötelességteljesítésnek köny-

nyítése és biztosítása indította meg e demisszionált papsággal azt az évtizedes mozgalmat, a melynek célja egy amerikai magyar görög-katolikus püspökség létesítése volt.

T. ház! Röviden el kell mondanom — mert szükségem van erre interpellációm indokolása céljából — ezen mozgalomnak mintegy történeti vázát. (*Halljuk!*) Ott künn Amerikában ugyanis a papság sikeres működésének nélkülözhetetlen feltétele volt egy önálló egyházi organizmus, hogy gátja legyen ez egyrészt a nagy orosz propagandának, a mely az egyházfejedelmi intézmény csábító pompájával, pénzzel, egyházi és iskolai terhek mentesítésével hódít, és másrészt, hogy ezen önálló egyházi szervezet emancipálja a klérust és a híveket egyaránt a följök rendelt ír püspökök erőszakos önzése alól. Ezen törekvés támogatásra talált itthon a Bánffy és a Széll kormánynál, a munkácsi és eperjesi egyházmegyék püspökeinél és a hazai görögkatolikus társadalomnak vezérférfinál is. Ezzel szemben az ügy ellenségeinek érthető agitációja túlszárnyalta az ő buzgalmukat. Mindenféle gyanúsítások, rágalmozások, különböző alattomos intrikák, egyházi és politikai főhatóságok megtévesztő hazug informálása voltak többek között azok a férfiatlan fegyverek, a melyek alkalmazásában nem válogattak a schizmatizált papok, cseh, morva, tót és galicziai rutén egyletek, pánszláv lapok, hogy meghiúsítsák a mozgalomnak sikerét.

T. ház! Ám folytonos könyörgések és mozgalmak végre mégis részleges eredményre vezettek. (*Halljuk!*) A római szentszék a magyar kormány hozzájárulásával kiküldte apostoli vizitátornak Hodobay András eperjesi egyházmegyei kanonokot. Az eredmény mondom, csak részleges volt, mert a vizitátor továbbra is egyházjogilag alárendelt hatóság maradt, a kit sem rangja, sem hatásköre, de továbbá az amerikai viszonyokkal állítólag teljesen ismeretlen egyénisége sem predesztinálhatott arra, hogy összeműködő harmóniát és az észak-amerikai lakosság nacionális khaoszában bizonyos magyar jellegzetességgel párosuló felekezeti öntudatot teremteni tudjon. Mindenfelől bizalmatlanság, gúny és ellenségeskedés fogadta a magyar kormány u. n. ügynökét, a kinek sem fellépése, sem négy esztendeig tartó működése szerencsésnek nem nevezhető.

Igy változatlanul maradtak volna a dolgok, ha néhány vezetőszerpet játszó férfiú, a pártoló amerikai és magyarországi sajtó és kormányaink továbbra is nem forszírozták volna az ügynek teljes és végleges megoldását, mely elől végre maga Róma sem zárkozhatott el. Csupán személyi, helyesebben a nemzeti szempontot volt hivatva megoldani az a diplomáciai tárgyalás, a melyet a szentszék az egyesült államokkal, Monarchiánkkal és Oroszországgal folytatott.

Ezen tárgyalásokban végzettszerűleg avatkozott bele az előkelő bécsi összeköttetésekkel bíró gróf Septiczy, lembergi gör.-kath. érsek. Az ő befolyása könnyen érvényesült a mi rovásunkra Bécsben és ebből kifolyólag a Vatikánban is, és az eredmény az lett, hogy ama néhány ezer gör.-kath. galicziai rutén elenyésző jogán, a százezernyi magyar gör.-kath püspöke egy galicziai ruthén szerzetes lett, Ortinszky István.

Csak egészen röviden fogok rámutatni azon következményekre, melyeket ez a ki-nevezés előidézett. A püspöki mozgalomban pro és kontra érdekelt nagyjelentőségű társadalmi és politikai csoportok előtt önálló államiságunk tehetetlensége világolt ki és az amerikai magyar görögkatolikusok politikai és nacionális súlya elveszett, mert a püspökségi mozgalomban a nemzeti és hitéleti szemponton kívül az egyik cél épen ennek a súlynak dokumentálása és biztosítása is volt. Ennek híjján újabb vérszemet

kapott a nagy szláv propaganda, a szimatizált egyház beolvasztásai törekvése és most már kétségen kívül biztatóbb kilátásokkal, mert hiszen a közügy igazságának tudatában tapasztalt sikertelenség folytán a fokozódó küzdelemben igen könnyen hajlunk a szélsőségekre, így a kivándorolt oroszok inkább szimatizálnak, semhogy behódoljanak Ortinszkynek — vagy a sikertelenség után jön a lelki depresszió, a lemondás, mikor a lelkek ellenállási ereje elernyed és az olyan transzcendentális ideák, mint a faji egység hite, a pánszlávizmus is, előbb utóbb megőrlik a senyvedő gyöngeséget. (*Ugy van!*) A pánszlávizmus mellett ép oly veszedelmesnek, sőt még veszélyesebbnek tartom azt a másik bekövetkező veszedelmet, mely a kivándorolt magyarországi oroszok elruténesítésében, és ezáltal Magyarországon egy új nemzetiségi kérdés előidézésében áll. Meg kell magyaráznom a látszólagos ellenmondást. Ugyanis más a galicziai rutén és más az északkeleti Kárpátok hegyvidékének oroszága. Más a faj, más a nyelv, mások a népszokások. Soknak szemében az e tekintetekben fennálló rokonság azonosította ezt a két népcsoportot, de mindezideig hatástalan maradt az az időnkénti, bár jelentéktelen fészkelődés, a mely az egységet vindikálta. A vereczkei szoros felett elfutó határ nemcsak politikai, hanem nemzetiségi elválasztó vonal is, s nálunk az oroszokra alkalmazott rutén elnevezés helytelen is.

Hát a mi nem sikerült eddig a kontinensen, t. i. az egységesítés, könnyen sikerülhet künn Amerikában, a mint ezt egy ily irányú sajtó-organum örvendezve hirdeti már is és ennek hatása kétségen kívül meg lesz a Beszkidek vidékére. Hiszen a szimának egy-két amerikai hitközségre kiterjedő hatása már észlelhető volt nálunk, bár ezen szimatikus mozgalmak okai részben a természetbeni papi szolgálmányok ominózsága és egyéb gazdasági indokok.

Azonban az elruténesítésnek kétségen kívül meg lesz a sikere az agitáczióinak ellenőrizhetetlen és közvetlen munkája által. A kinevezett és működő püspöknek, Ortinszkynek ugyanis a kánonjog szerint kizárólagos joga van a beneficiumok adományozása tekintetében; ennek a jognak gyakorlását pedig bizonyára csak ahhoz a hivatásához alkalmazza, a melynek betöltésére annyi reménnyel bocsátották útnak tavaly galicziai paptársai és honfitársai. Eddigi működése csak igazolta a hozzáfűzött reményeket.

T. ház! Bekövetkezett vagy kétségen kívül be fog következni az az állapot, a mikor ott künn Amerikában a görög-katholikus magyar papság helyzete mindinkább tarthatatlanná válik és számuk, ha be nem hódolnak Ortinszkyék szellemének, egyre fogy; az az arány, a mely Ortinszky kinevezése alkalmával szemben a galicziai rutén görög-katholikus papokkal mintegy nyolczvan százalék volt, egyre fogy és nem sokára el is tűnik; az új beneficiáriusok pedig kizárólag galicziai rutének lesznek.

Már most ismeretes a gácsországi papok agitatórius képessége. Ha hozzávésszük ehhez azt a hatást, a melyről beszédem elején szóltam, a melynél fogva a politikai irányítás és vezetés úgyszólván kizárólag a papság kezében lehet, egész bizonyossággal megállapítható, hogy rövid időn belül kész az egységes rutén nemzetiség Amerikában. S minthogy az egyetlen hozzánk fűző őszinte politikai kapocs, a lelkes magyar lelkész nem ellenőrzi többé hivei világi gondolkozását, lelkeik rövid időn belül izgatott eszmék, s a nemzetiségi öntudatnak otthonává válnak, a mikor az anyaország szülőföld marad csupán, a melyben az elnyomatásnak, s a jogfosztásnak rémképeit vélik látni. Nálunk itthon, Magyarországon e nép őszinte és nemcsak látszólagos politikai nyugodtságán észlelhetők már is azok, a bár még jelentékteleneknek tetsző tünetek, a melyek komolyabb megbetegedésnek csirái szoktak lenni. A nagylycsukai és izai szimatikus mozgalmakkal kapcsolatban a hős Szicinszkyről is beszélnek, a ki a rutén nép

mártírtaként megölte a galicziai helytartót, és azonkívül sok ezerre megy a különböző szocialista szervezetek tagjainak száma és épen olyan vidékeken, a melyeknek lakóit annyi áldozatkészséggel istápolta a magyar állam.

T. ház! Mindazokról a közigazgatási, társadalmi és gazdasági tapasztalataimról, nézeteimről, a melyek ezzel összefüggnek, lesz alkalmam még a t. ház előtt szólni; ez most messze vinne tárgyamtól. De azokról a módokról fogok szólni, a melyek által Ortinszky püspöknek működése némileg vagy gyökeresen ellensúlyozható. Gyökeresen bajosan, t. képviselőház mert Ortinszky püspök vissza nem hívható és azonkívül is működésére, minthogy a püspöki juriszdikció független hatalom, sem kormányunk, sem külügyi képviselőtünk befolyást nem gyakorolhat.

A befolyásolásnak van azonban egy módja, nevezetesen befolyást gyakorolhat a római szentszék, a melynek bizonyára engedelmes fia a vasfegyelemhez szokott reformált, bazilrendű szerzetes. Meg kell győzni a római szentszékot, annak meg kell győződnie, de nem ellenséges érzelmű ír püspökök informálása alapján a beállott helyzetnek politikai és egyházi, hitéleti szempontból való tarthatatlanságáról és utasítania kell Ortinszkyt, az ő püspökét, hogy mindazokat az igényeket méltányolja és vegye figyelembe, különösen a beneficiumok betöltése körül, a melyek a kivándorolt amerikai görögkatholikusok származásából és nyelvviszonyaiból folynak. *(Ugy van!)*

Gyökeresen ma már csak úgy orvosolható a dolog, hogy új amerikai magyar görög katolikus püspökség állítatik fel. Elvi akadályok nincsenek, hiszen az elv megdőlt, nincs más hátra, mint az Amerikára nézve fennálló pápai rezervációnak nekünk kedvező gyakorlását úgyszólván kierőszakolni. Amerikában, a hol a szabad egyház szabad államban elv uralkodik, a hol csak a közelmúltban statuáltatott nem egy példája a nacionális alapon álló magasabb egyházi beneficiumok létesítésének, elvi akadály, ismétlem, nincs egy felállítandó magyar görög katolikus püspökségnek. Hogy történeti támpontot is előhozzak, a püspökségi mozgalom első idejében, a lelkes vezérférfiaik egyike, a munkácsi egyházmegye püspöke — Firczák Gyula — is úgy állította fel a kérdést, hogy a kinevezendő püspökök egyike magyar legyen. *(Felkiáltások: Ki legyen?)*

Válogatni lehet, hazafias, derék görög katolikus papjaink vannak.

Eddigi kormányainkban mindig meg volt a hajlandóság e kérdés kedvező megoldását anyagi áldozatok árán is biztosítani. Nincs okom kételkedni, hogy e hajlandóság meg van a mai kormányban is. Most csak a törvényhozás erején múlik ennek úgyszólván kierőszakolása és megbocsáthatatlan hiba volna, ha mindazok után, a mika mi politikánkat nemzeti egyházak alapítása tekintetében, a rituális nyelv törvényes rendezésének kérdésében is jellemzik, mondom, ha mindezek után nem hatnánk oda, hogy ez ügynek kedvező és nemzeti szempontból feltétlenül szükséges megoldása mielőbb megtörténjék. *(Ugy van!)*

A következő interpellációt intézem a t. miniszterelnök úrhoz. *(Ohassa):*

„Interpelláció a miniszterelnök úrhoz!”

„Hajlandó-e a kormány haladéktalanul lépéseket tenni az amerikai gör. kath. magyar püspökség létesítése érdekében?” *(Hehészés balról.)*

Elnök: Az interpelláció kiadatik a miniszterelnök urnak.

103. Firczák Gyula munkácsi püspök rendelete az észak amerikai lelkipásztorkodásról

Ungvár, 1909. szeptember 14.

Bendász István hagyatéki iratai, az 1909. évi (VIII.) körlevél 6514. számú rendelete

A Congregatio de propaganda Fide biboros elnöke f. évi 26790. sz. a. a görög kath. áldozópapoknak az Északamerikai Egyesült Államokba való kibocsátására nézve a következő leíratot intézte hozzám:

„Főtisztelendő Ortynski Soter, Északamerikában az Egyesült Államokban működő ruthén püspök ur ujabban arra kért engedélyt ezen sz. Congregációtól, hogy bizonyos ideig ezen sz. Congregatio engedélyének kikérése nélkül hívhasson ki Amerikába szükség esetén néhány ruthén áldozópapot.

A sz. Congregatio az ügy alapos megfontolása után őt kérelmével elutasítandónak találta és f. évi július hó 21-én a következő leíratot intézte hozzám: „Ezen sz. Congregatio érett megfontolás után abban állapodott meg, hogy azon határozatoktól, melyek az „*Ea semper*” kezdetű apostoli constitutióban a ruthén áldozópapoknak az említett vidékekre való kiküldésére nézve foglaltatnak, el nem térhet. Mivel pedig ezen constitutióban *kizárólagosan* ezen sz. Congregatióra van bízva azon feladat, hogy minden egyes megüresedett, vagy újonnan létesült ruthén missiót lelkésszel ellásson, ha az Egyesült Államokban nincs alkalmas ruthén áldozópap, és mivel ezen Constitutio kimondja, hogy *ezen sz. Congregatio írásbeli engedélye nélkül egy áldozópap sem mehet ki Amerikába*, hogy ott valamely meghatározott ruthén missó vezetését elvállalja: ezért a jövőben Főtisztelendőséged esetről-esetre ezen sz. Congregációhoz forduljon, jelentvén, hogy hol üresedett meg valamely missió, vagy hol állítatik fel új missió és honnan lesz jobb oda áldozópapot küldeni: Galicziából-e vagy pedig Magyarországból?

Ezen sz. Congregaciónak majd gondja lesz arra, hogy ezen ügyet az osztrák-magyar monarchia ruthén püspökeivel megtárgyalja és az illető helyekre megfelelő áldozópapot küldjön.”

Ezen magas intézkedésről egyházmegyém nagyontisztelendő papságát tudomásvétel végett értesitem.

Ungvár, 1909. szeptember 14.

KÉPEK

1. Firczák Gyula portréja az 1900. évi római zarándoklat emlékkönyvében

2. Firczak Gyula püspök az 1900. évi római zarándoklat résztvevőivel

3. I. Ferenc József apostoli király Firczák Gyulát munkácsi püspök-
ké kinevező oklevele, Bécs, 1891. május 26.

Emlékezetül adjuk ezennel jelentősen
mindeneknek kiket illet. **Hogy MI**

Azon gondunk és gondoskodásunknál fogva, melylyel Jelen ezent Egy-
házának helyes kormányzatára uánt vicseltünk, kegyes tekintetbe véve azon fé-
nyes erőnyeket, dicőretek és ajánlatos magaviseletet, alapos tudományosságot, jül-
tás és készkedvőlegű társalgást, melylyel a Mi kedves híveink

tisztelendő
FIRZAK GYULA

munkácsi orszékegyházi nagypüspöki, becsületölgyi, csimzetes apát, orszékeki ül-
nek dicőretek, figyelmén ezen felül azon érdemre is, melyeket a papi nevelés és oktatás,
a tanügy és a kézügyek terén ezaxelt azon sejtáfogóú öögünk erjével, melylyel és
melyet ugy, miként dicőú emlekeretűn élédünk a boldogult magyar Királyok, Ma-
gyarországunk és a horrá háncsolt rézrek valamennyi egyháza és egyházi java-
dalma adományozáára teljes joggal bírnak és gyakorlunk. Et mint alkalmas és
Jelen ezent Egyháza és Felsőleges Eremélyünk uánt tell orszékalatait Elöttünk
kedvelt sejtűnt a tisztelendő Szentélyi Horáco János néhai munkácsi gör. orszéki
katholikus püspök elhunytá által jogilag, telleg és törvényesen megörövedett

MUNKÁCSI GÖR. SZERT. KATH.

SZEKESEGYHÁZ PÜSPÖKÉVÉ

tartollunk kegyesen válaorlandónak és nevezendónak, sőt válaorljuk, nevez-
zük és ezen püspökséggel és orszéketölt illetményekkel, jogokkal és egyéb hátruohtal
Éneki adandóknak és adományorandóknak határoztuk, sőt adjuk és adomá-
nyozzuk ezennel, fenntartván egyebiránt Magunknak és Utódainknak, Ma-
gyarország törvényes királyainak azon jogot, hogy a háptalannál minden
egyházi javadalmat és kanonokóagot a törvények értelmé ezaxint Mi adó-

2

mányosbadozik az említett Püspököknek csupán azt engedvén meg, hogy a támadandó úres helyekre az aziránt kiadott legfelsőbb királyi határozatok értelmében Ejelőben ki és miután be Néhünk alkalmas egyéneket de a Mi és Utódaink legközelebbi korlátozása nélkül. Mielőtt isMektok híveink, az említett munkácsi gör. orsz. kath. érsekegyház tisztelendő olvasó énekla. és -és többi kanonokjának és javadalmasának és ezen püspöki megye valamennyi áldozó papjainak és szerzeteseinek ezennel szigorúan meghagyván parancsoljuk, hogy a fennvezett tisztelendő

FIRCSAK GYULÁT

ezentul igaz, törvényes, hiteles püspököknek és főpátoznak tartani, tekinteni, elismerni, isanta ugy, mint jámbor és istenes orolqákhöz illik, hellsé tisztellett és engedelmességgel lenni, viseltetni és az ő hatóságának minden orokell és orokell dologban engedni és engedelmehedni tartoztatok és hiteleskedetek, másoképp nem eselohedvén: ezt pedig elolvasás után az elámulatónak visszaadjátok.

Melt a Mi ismintén kedvelt Hívánk, tekintetes és nagyöagos Herezoroghi és Adorjani St. öf. Csákny Albin, vallás és közoktatásügyi magyar Miniszterünk és valóságos belső titkos Tanácsosunk kiera által Edeoban, Sínkösd hava huzorohatodik napján, Aunk ezennylevélre hitelesre meggyedik esztendőjében, Magyar, Csök és többi orozági Munkodaink negyvenhámadik évében.

János

H. Csákny Albin

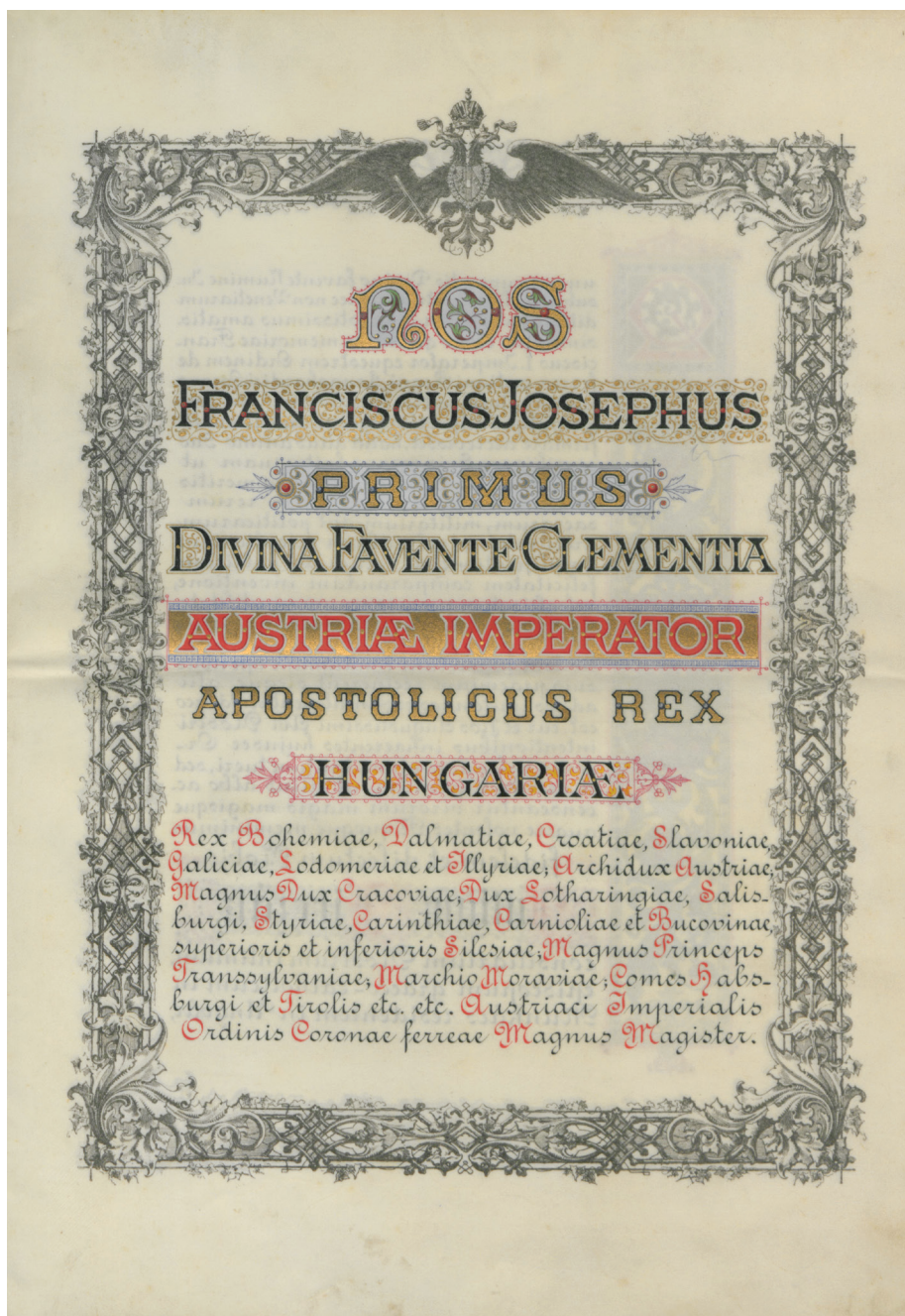
5. XIII. Leó kinevező bulláján elhelyezett ólompecsét

6. Firczák Gyula püspöki címere az a Munkácsi Egyházmegye Püspöki Palotájának homlokzatán

7. Firczák Gyula pásztorbotja

8. Lipót-rendet adományozó oklevél
Bécs, 1911. november 25

rum recuperatio Divino favente Numine In-
subriae olim Austriacae nec non Veneticarum
ditionibus Noster Augustissimus amatis-
simusque Avus gloriose memoriae Fran-
ciscus I. Imperator equestrem Ordinem de
ferrea antiqui Regni Longobardici Corona
nuncupatum, in tres classes divisum con-
dere, atque adpositis legibus instruere et
firmare decrevisset, haud alius animo Suo
consilioque Suis occupus fuit, quam ut
praeclearis de Caesare ac Patria meritis
semet efferentes viri, qui vel in rerum
sacrarum, militarium aut politicarum
procuracione, vel utilium scientiarum
amplificatione vel rerum ad publicam
felicitatem comparandam inventione,
vel aliis denique pro communi utilitate
dextere egregieque gestis haud vulgarem
sibi laudem et apud concives existima-
tionem pepererunt condignum operibus
suis praemium reciperent sicque alii
ad eos imitandos exstimularentur. Idcirco
est, cur et Nos Augustissimi Avi Nostri
intentionibus inhaerentes hujusce Or-
dinis splendorem non tantum tueri, sed
et delectu dignorum, ut illius albo ac-
censeantur virorum magis magisque
augere volentes, Te quoque meminimus
fidelem et dilectum Nobis

Julium Firczak
consiliarium Nostrium intimum,
episcopum graeco-catholicum in
Munkács residentem in Ungvár,

ordinis Nostri Leopoldini Com-
mendatorem, comitem romanum,
Suae Sanctitatis summi Pontificis
praelatum domesticum atque throni
assistantem, domus procerum Hun-
gariae membrum.

Recordantes enim merita illa insignia,
quae per uni saeculi dimidium in rebus
ecclesiae et negotiorum publicorum com-
parare Tibi studuisti, Te publico hoc sin-
gularis benevolentiae Nostrae pignore
ac meritorum Tuorum praemio ornare
voluimus.

Idcirco Te fidelem et dilectum Nobis

JULIUM FIRCZAK

in Equitum numerum imperialis Ordinis
Nostri Coronae ferreae primae classis resca-
lutione Nostra die vicesima prima mensis
Septembris anni millesimi nongentesimi
undecimi data retulimus adeoque Te hujus
Ordinis Equitem primae classis
fecimus et creavimus, volentes Te omnibus
iis honoribus, juribus et praerogativis uti,
frui et gaudere, quae huic gradui dicti
Ordinis juxta tenorem sanctionum die
prima mensis Januarii anni millesimi
octingentesimi decimi sexti ab Augustis-
simo Avo Nostro editarum competunt.
In quorum fidem ac robur praecedentes literas
propria manu subscripsimus appensoque

Imperiali Nostro sigillo communiti iussimus.
Dabamus Viennae die vicesima quinta mensis
Novembris anno reparatae salutis millesimo non-
gentesimo undecimo Regnorum Nostrorum
sexagesimo tertio.

Franciscus Josephus

Albertus comes a Sultanz Thyr.
crimis cancellarius

Ad mandatum sacrae Caesareae et Regiae Aposto-
licae Majestatis Austriaci Imperialis Ordinis Coro-
nae ferreae Magni Magistri proprium.

Ger. St. Fridericus de Masburg
consiliarius auticus, crimis secretarius

NOMINE SUAE MAJESTATIS

AUSTRIAE IMPERATORIS

BOHEMIAE REGIS etc.

ac APOSTOLICI REGIS HUNGARIAE etc.

clementissimi Principis et Domini Nostri, Domino

Julio Firczak

Audi. Caes. Ordinis Leopoldi Commendatoci, Hungaricae Domus praetorum
Membro, Suae Sanctissimae Praefato Domestico, Comiti romano,
Episcopo graeco catholico Munkácseni.

haec intimantur :

9. Firczak püspök valóságos belső titkos tanácsosi kinevezése
Budapest, 1903. február 15.

Sua Caesarea et Regia Apostolica Majestas varia atque salutaria
merita, quae Dominus

Julius Puzák

enixe e republica praestitit, nec non fidem eius erga Augustissimam
Domum Imperatoriam et Regiam per omnes occasiones probatam magno
animo Secum volvit ac consideravit. Cum autem Sacratissima Sua
Majestas summae semper habeat curae, ut viros, qui eximio erga Serenis-
simam Domum atque Caesareas et Regias ditiones studio emineant,
singulari favore ac gratia Sua condonet ac cohortetur, Sua Majestas
Dominum quoque

Julium Puzák

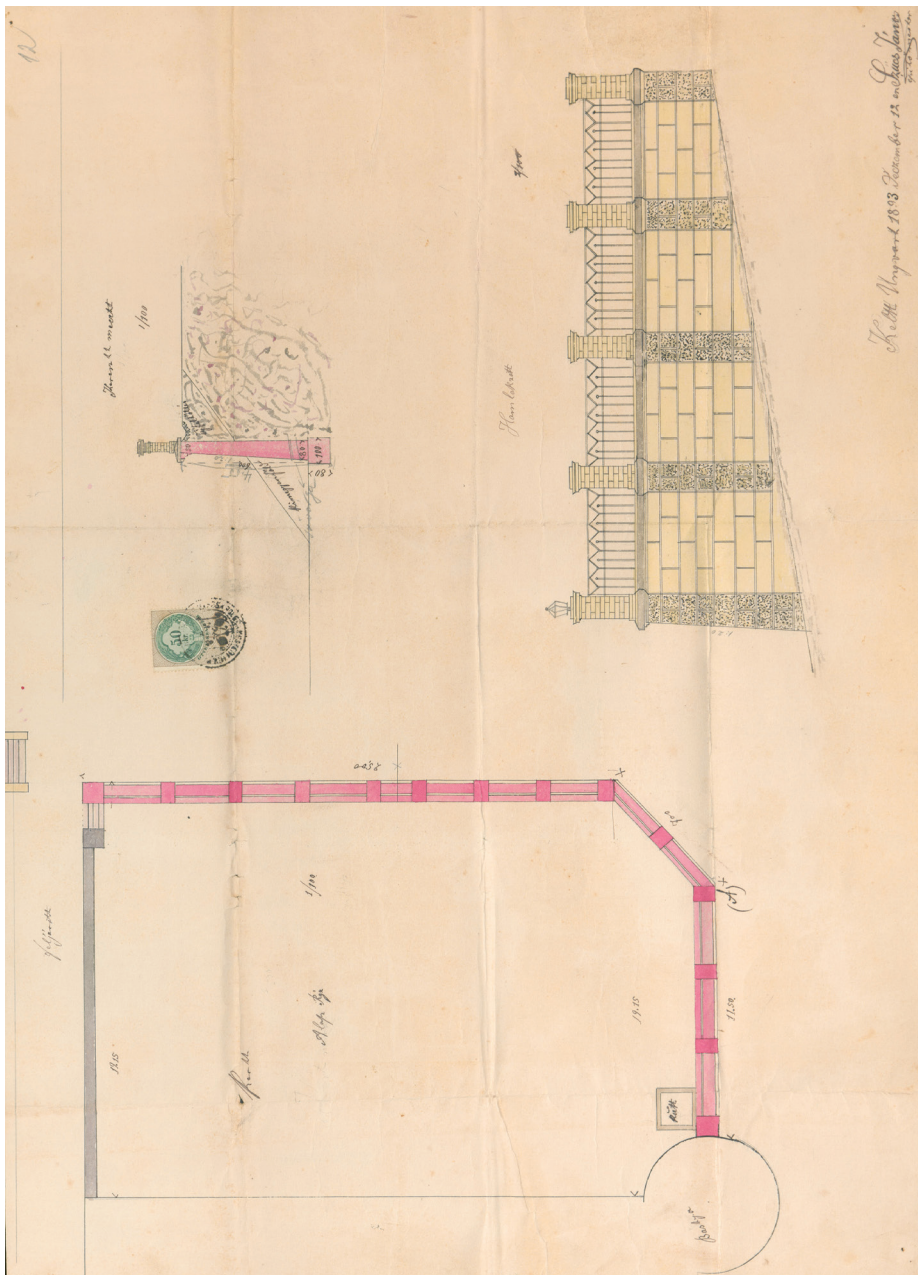
perbenigna insignium eius meritorum habita ratione novum atque apertum
supremae Suae dignationis ei data signum altissima resolutione de
die Decimo primo mensis Februarii 1903 Consiliarium Suum
intimum clementissime renunciare dignata est volens ac mandans, ut ille
abhinc talis colatur atque observetur, omnibus itidem honoribus, favoribus,
immunitatibus, juribus praerogativisque huic dignitati adnexis ubique locorum
et nemine contradicente uti, frui, gaudere debeat, possit, velit, id quod
in gratam eius notitiam decreto hoc Aulico perfertur ac confirmatur.

2

Cui de caetero **Sua Caesarea et Regia Apostolica Majestas**
Imperatoris Regis Principisque favorem praestare perseverat. **Signatum**
Vindobonae, sigillo secreto. adpresso Supremo die *quarto* ~
mensis *Martii* 1903.

Aguar Casar Göttauer

11. Az Ungvári Püspöki Palota előtti kert átépítésének és kerítésének tervrajza
Ungvár 1893. november 12.

Két tertiu cyrill.

А Б В Г Д Е Ж З И
І ІІ К Л М Н О Ѡ Ѳ П
Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш
Щ Ъ Ы Ь Ї Ы І Ы ІІ
Џ Ў Ҁ ҂ ҄ ҆ ҈ Ҋ ҋ ҍ ҏ
А Б В Г Д Е Ё Ђ Ѓ Є Ѕ І Ї
І ІІ ІІІ ІІІІ К Л М Н О Ѡ Ѳ П
Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш
Щ Ъ Ы Ь Ї Ы І Ы ІІ
Ҁ ҂ ҄ ҆ ҈ Ҋ ҋ ҍ ҏ

Két text cyrill.

А Б В Г Д Е Ж З И
К Л М Н О Ѡ Ѳ П
Р С Т У Ф Х Ц Ч
Ш Щ Ъ Ы Ь І Ы ІІ
ІІІ ІІІІ Ю Ѱ ҂ Ѡ ҂ ҄ ҆ ҈ Ҋ ҋ

Ōt cicerō cyrillic.

А Б В Г Д Е Ж З

И Й К Л М Н О

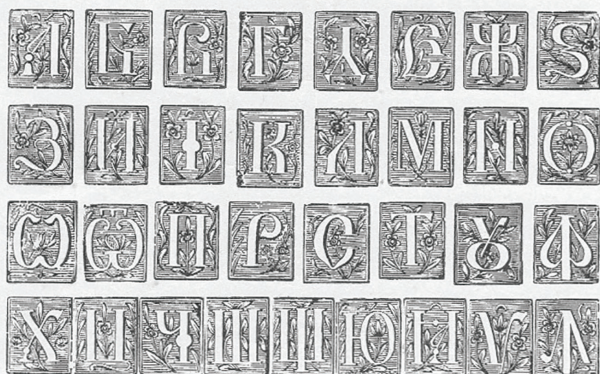
П Р С Т У Ф Х Ц

Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Ы Ъ

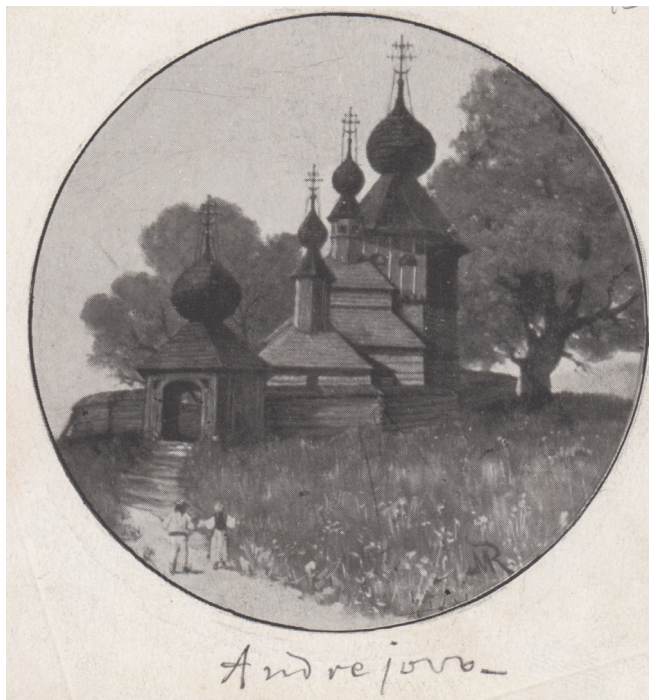
Ѧ ѧ Ѩ ѩ Ѫ ѫ Ѭ

Ѯ ѯ Ѱ

Díszbetűk.

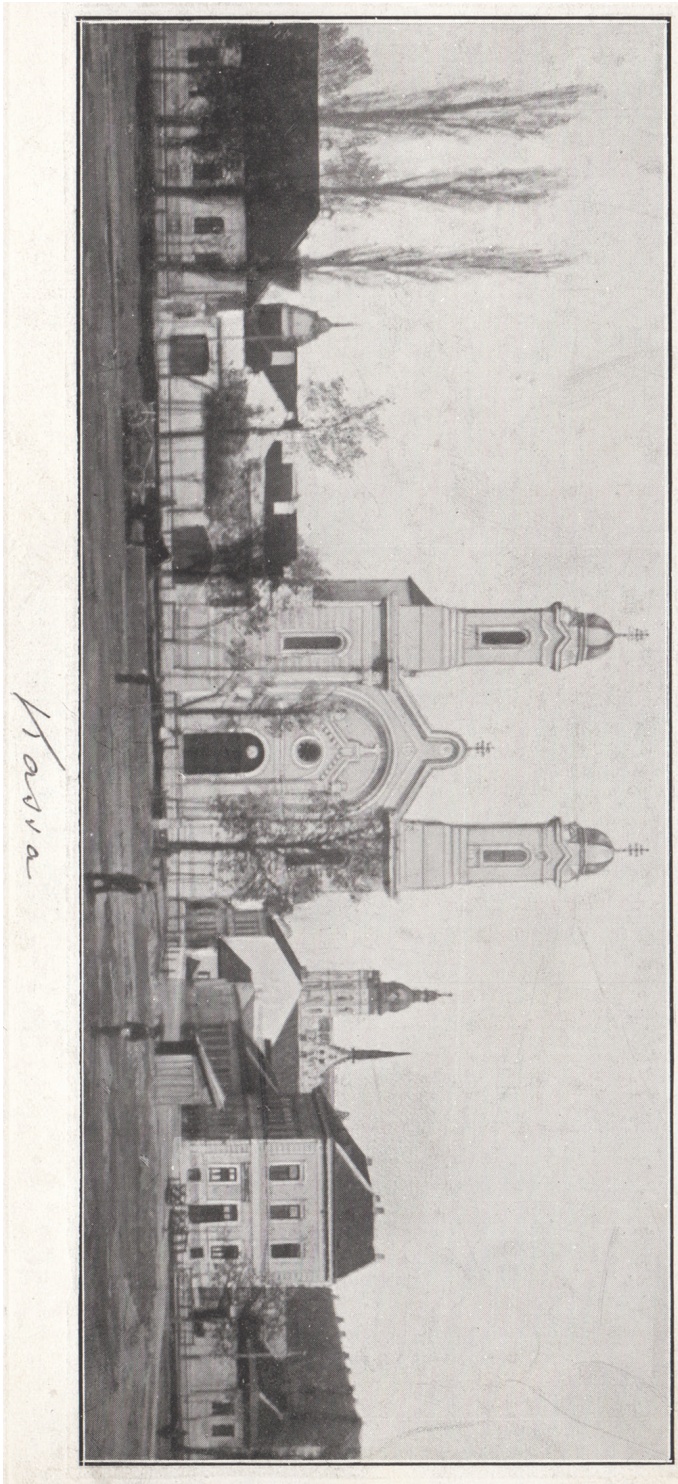
Templomfotók a tervezett liturgikus könyvek illusztrálásához

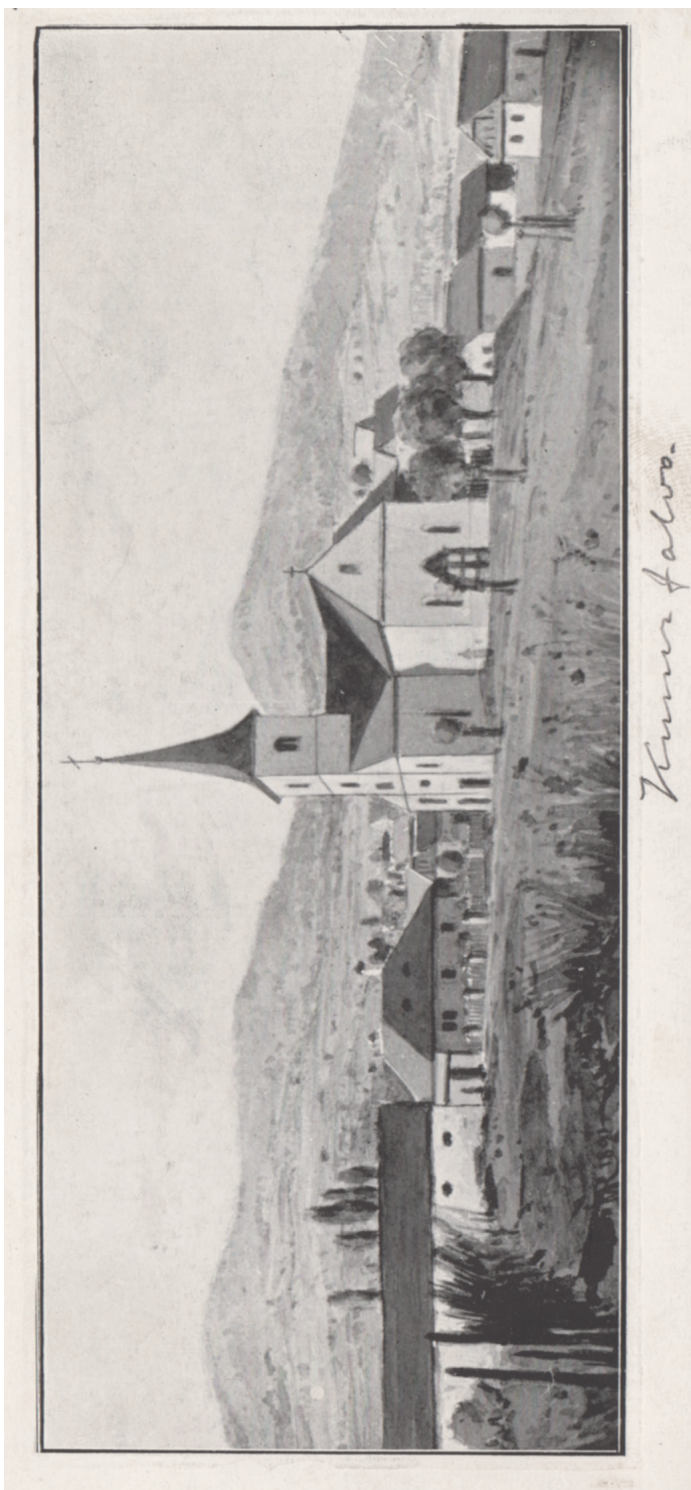
13. Andrejovó

14. Bélavecse

15. Kassa

Kuruczfalva.

16. Kuruczfalva

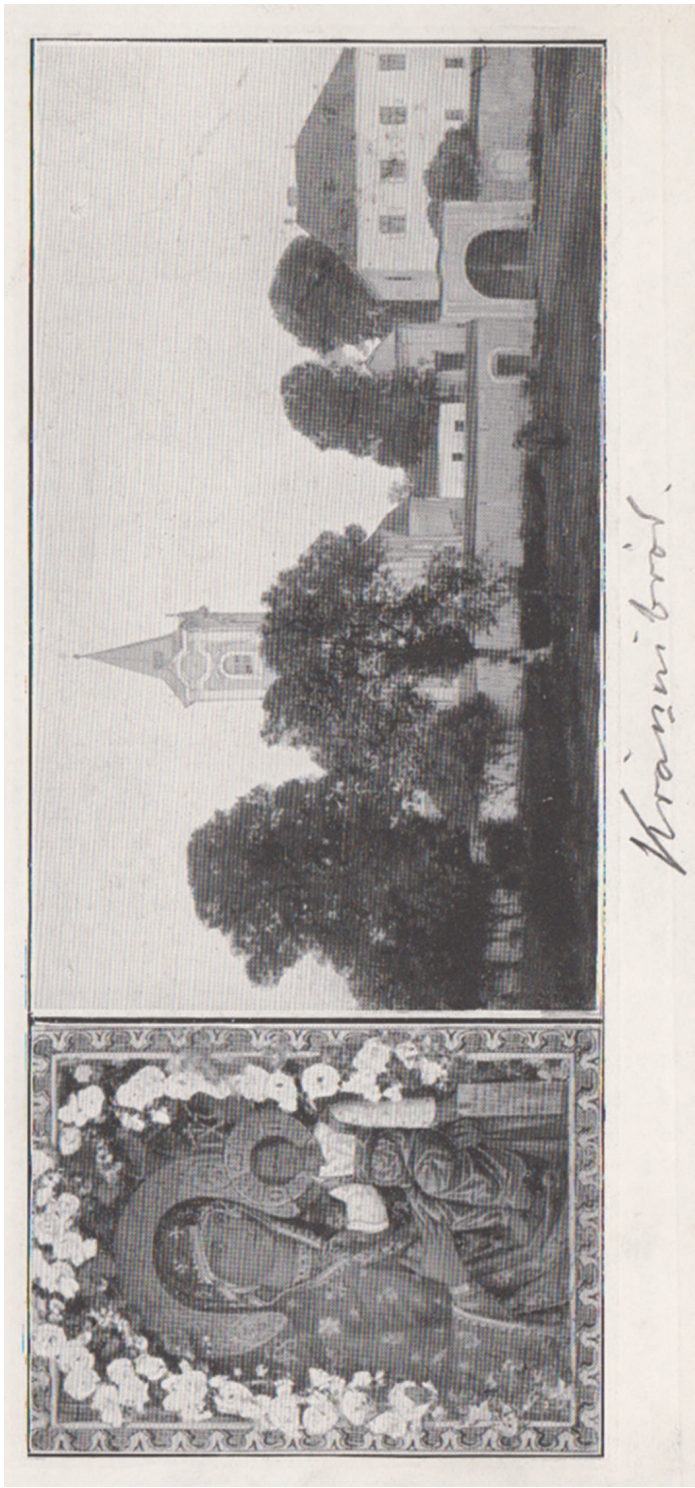
Kisolytő

17. Kisolytő

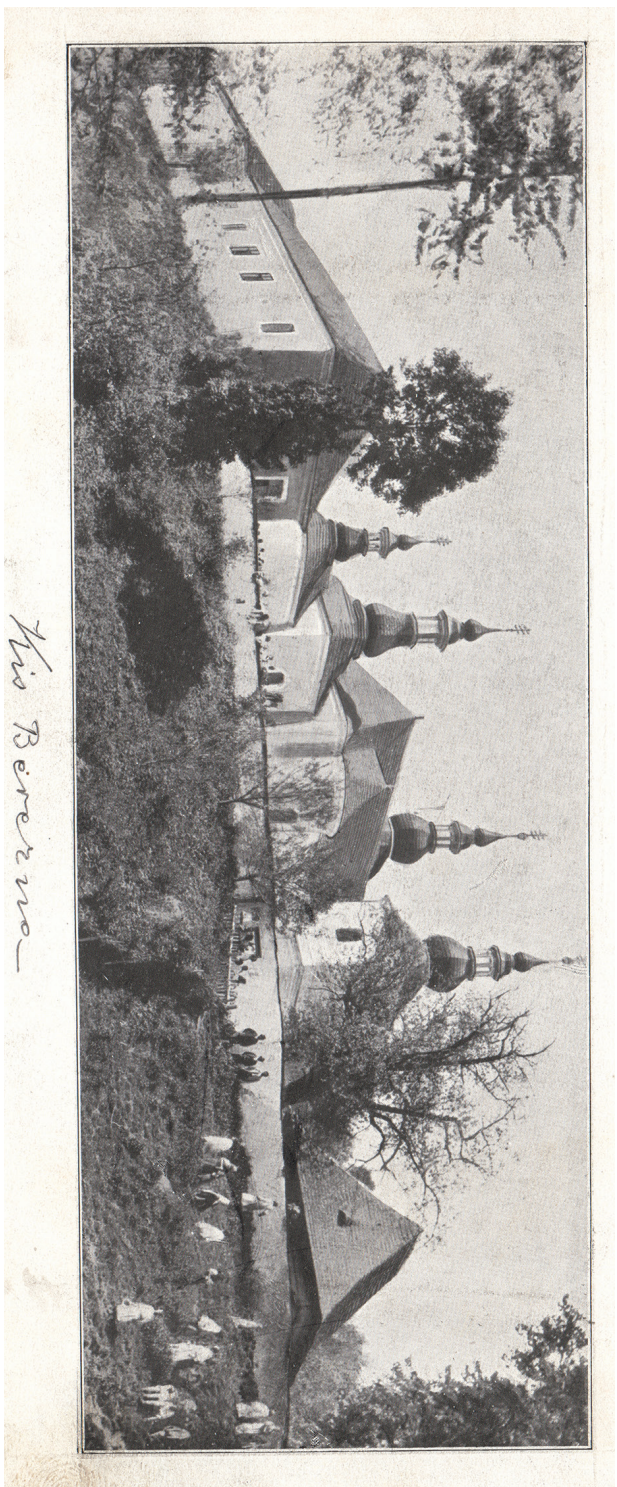

Komlósa

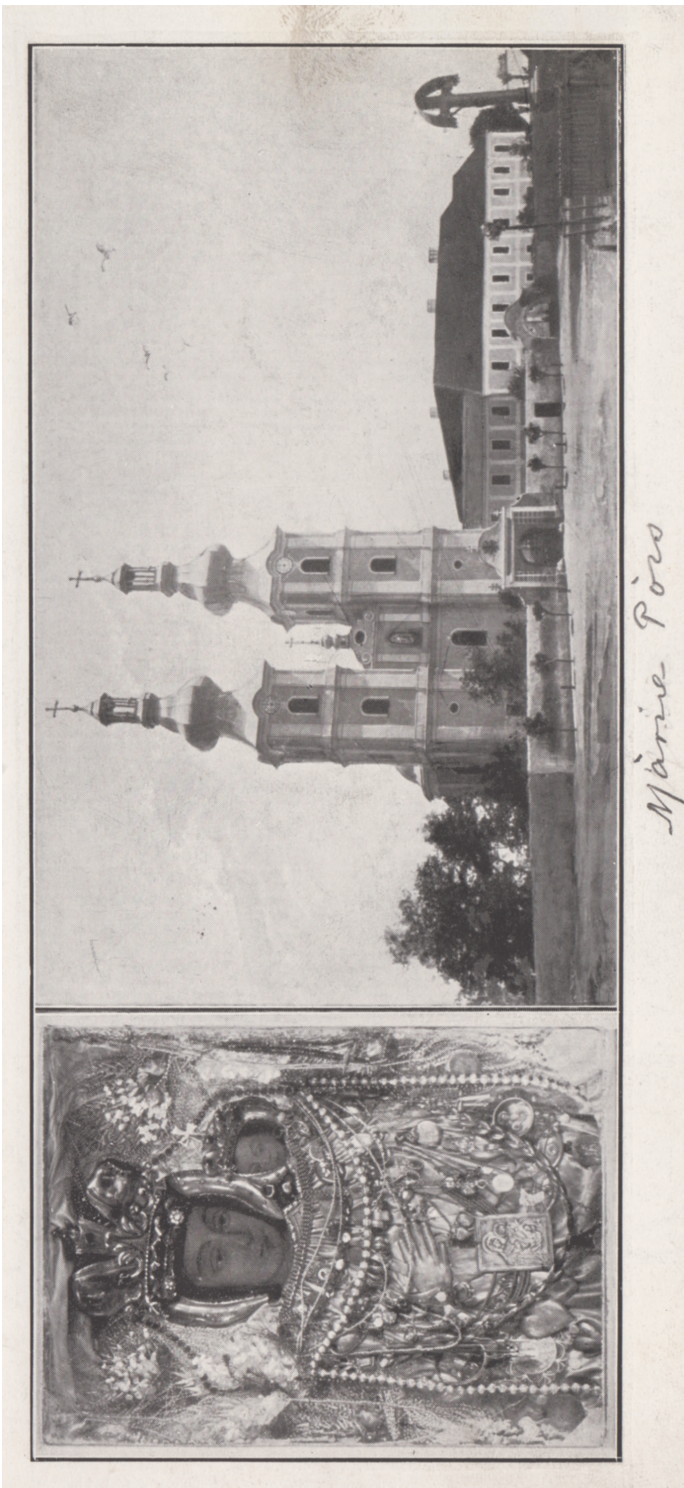
18. Komlósa

19. Krasznibród

20. Kisberezna

Mária Pócs

21. Máriapócs

A képek forrása

- 1., 2. Emlékkönyv a görög szert. katolikus magyarok római zarándoklatáról, A Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága, Budapest, 1901.
3. DAZO, 151. fond, opisz 22., Nr. 607, 1.
4. DAZO, 151. fond, opisz 22., Nr. 588, 5., DAZO, 151. fond, opisz 11., Nr. 1849.
- 5., 6. Fotó: Marosi István
7. DAZO, 151. fond, opisz 17., Nr. 1513, 1.
8. DAZO, 151. fond, opisz 2., Nr. 1006, 1-2.
9. DAZO, 151. fond, opisz 2., Nr. 1688, 15.
10. DAZO, 151. fond, opisz 11., Nr. 3187, 12-14.
11. DAZO, 151. fond, opisz 2., Nr. 946, 54-58.
12. DAZO, 151. fond, opisz 2., Nr. 946, 73.
- 13-21. DAZO, 151. fond, opisz 2., Nr. 946, 74-81.
22. Fülöp Lajos muzeológus gyűjteményéből.

